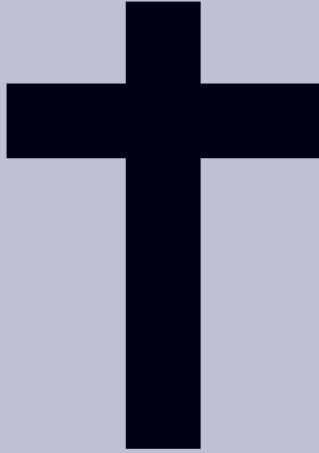

Tuḡarã Majaroka

NT Portions in Tanimuca-Retuarã

Tuparã Majaroka

NT Portions in Tanimuca-Retuarã

copyright © 2013 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Tanimuca-Retuarã

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright Information

© 2013, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The Portion only

in Tanimuca-Retuarã

© 2013, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-08-06

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 18 Apr 2025 from source files dated 29 Jan 2022
4e379460-3432-5782-bd03-3b795b62c06a

Contents

San Marcos	1
Los Hechos	39
1 Corintios	90
2 Corintios	114
Filipenses	131
1 Tesalonicenses	137
2 Tesalonicenses	142
Santiago	145
1 San Juan	151
Apocalipsis	157

Evangelio según San Marcos

*Rupuko'a jūjerimaji, Juan imaekaki, ɸo'imajare wārōekaki
(Mt 3.1-12; Lc 3.1-9,15-17; Jn 1.19-28)*

¹ Ikuɸaka sime Jesús, Jā'merūkika Tuparāte wā'maekaki majaroka. Tuparā Maki kime. Ā'mitirikōrī je'e: jūitakaja ima sime kimajaroka.

² Ikuɸakaja simaroyireka're āriwa'ri Tuparāro'si bojañjirimaji Isaías wāmeiki imaekakite o'oeka, Tuparāte Kimakire jaika mirāka:

“Mīrupubaji aɸika yirika bojarimajire yīpūatarāñu. Supa imarī meyarūki ruɸu yirika bojaweirimaji kimarāñu, ba'iaja nabaaika naja'ataokaro'si.

³ ɸo'imajamatorā kimarāñurō'ōrā kire ā'mitirirī etarāñurāte jājirokapi ikuɸaka kērīrāñu: 'Imatikaja, supabatirā jia ɸuɸajoekaja mija imabe, Maipamakire ikuɸarō'ōɸiji etarāka simamaka. Ba'iaja baabekaja jia oyiaja ɸuɸajoabaraka mija imabe', kērīrāñu, Tuparāte ārika”, āriwa'ri Isaías imaroyirekakite o'oeka.

Juanre baarūkia ɸuɸajoaweibaraka i'supaka Isaías imaroyikakite o'oeka.

⁴ I'supaka kio'oeka be'erō'ō, ñoaka sajaritika'rā Juanre etaeka ɸo'imajare imaberkarō'ōrā. Supa imarī, ɸo'imajare ruɸuko'a jūjēbaraka, ikuɸaka nare kijaika: “Ba'iaja mija baaika ja'atirā Tuparārika bojariroka āñu upakaja mija baabe. I'supaka mija baamaka ūawa'ri, ba'iaja mija baakoɸekareka ye'kariabaraka Tuparāte mijare wayuñarāñu. I'supaka mija baarāka be'erō'ōɸi ruɸuko'a mija jūjerūjebe”, Juanre nare ārika. ⁵ Rīkimarāja Judeakarā, supabatirā Jerusalénkarāoka ɸo'imajare kiɸō'irā etarījarika kire ā'mitiyaokaro'si. I'supaka netamaka ritaja ɸo'imajare imaeka wājītāji, “Ikuɸaka ba'iaja baaiki ñime”, āriwa'ri Tuparāte nabojaroyika be'erō'ōɸi Jordán wāmeiriārā Juanre nare ruɸuko'a jūjeroyika.

⁶ Ruɸuko'a nare jūjerimaji camello ɸoyapi kikeka jariroiki kimaeka. Supabatirā wa'ibikirāwēko ajeakaka kiwa'eyoka imaeka. I'supakajaoka ēorā ñimia, mumiokoɸitiyika ba'arījayuka kimaeka.

⁷⁻⁸ —Yibe'erō'ōɸi ɸuri aɸika etarāki. Yi'i ɸuri, i'supakamarika ñime. Yire tērīwa'ribaji oñuka kimamaka, yi'i ɸuri marākā'ā baatirā kiū'puko'a kuterā yurupaberijiki ñime. Tuparāte mija ā'mitiripēamaka ūawa'ri, okoapitakaja mijare ruɸuko'a yijūjeyu. Yibe'erō'ōɸi etarāki ɸuri Espiritu Santo mijare ña'ajārāki. I'supaka mijare kibaarāka simamaka, Tuparāte yapaika upakaja jia baarijayurā mija imarāñu,— āɸaraka Juanre nare wārōroyika.

*Juan ɸō'irā eyatirā “Rupuko'a yire mijūjebe”, Jesúre ārika
(Mt 3.13-17; Lc 3.21-22)*

⁹ I'sia ɸoto Galilea ka'iaɸi Nazaret wāmeika imaekarō'ōrā Jesúre a'rika. Topi a'ririari Juan ɸō'irā keyaeka. Torā keyaeka ɸoto Jordán wāmeiriārā ruɸuko'a Juanre kire jūjeka.

¹⁰ Riakapi Jesúre marīrikaekarō'ōjite wejeɸemarā yu'awa'ri, kīeka ɸoto, wejeɸema wiri-taeka. I'supaka sabaaeka ɸoto okoipakoā upaka imaekarā ña'rījāitirā Espiritu Santore kireka ña'rīro'ika.

¹¹ I'supaka sabaaeka be'erō'ōjite wejeɸemarō'ōɸi, ikuɸaka Tuparāte ārika:

—Mi'i imaki Yimaki wātaka ñoñuka. Jia jījimaka ñime miika,— kire kērīka.

*Satanāre korikoɸeka Jesúre ba'iaja baarika ūaokaro'si
(Mt 4.1-11; Lc 4.1-13)*

¹² Topi mae ɸo'imajamatorā Jesúre ke'ewa'rika Espiritu Santo.

¹³ I'supaka kire kibaeka ɸoto ūarā ɸo'imajarakarāmi Jesúre torā imatapaeka. Torā kimaeka ɸoto, “¿Yaje ritaitaka Tuparāte takaja yi'yuka kime?”, āriwa'ri kire korirī Satanāre kiɸō'irā ɸemakotowirika. I'supaka kire kibaako'omakaja ba'iaja baaberikaki Jesús. Supabatirāoka ɸo'imajamato imaekarō'ō simamaka, werika wa'iro'sitakaja imaekarō'ō simako'omakaja āngelrākare kire ūarīrīroyika.

*Galilea ka'iarā mamarūtaka Jesúre wārōū'mueka
(Mt 4.12-17; Lc 4.14-15)*

¹⁴ Juanre wēkomaka imariwi'iarā Herodete tarūjeka be'erō'ō Galilearā Jesúre a'rika. Torā keyaeka ɸoto, “Ikuɸaka Tuparārika bojariroka ima”, āriwa'ri ɸo'imajare kiwārōeka.

¹⁵ Torājīrā mae,

—Mae sarā seyarūkia, koyiaja sajarīwa'yu, mamarokapi Tuparāte ɸo'imajare jā'mēū'murūkia. I'supaka simamaka ba'iaja mija baaika i'yōɸiparaka saja'atirā, Tuparārika bojariroka takaja mija ā'mitiripēabe kirirā mija imaokaro'si,— āriwa'ri nare kiwārōeka.

*Wa'ibaarimaja imaekarāte Jesúre akaeka kika wārūrimaja nimaokaro'si
(Mt 4.18-22; Lc 5.1-11)*

¹⁶ I'tojirā mae, Galilea pa'warijepi a'ririjaparaka, Simón, supabatirā kibe'erō'ōkaki Andrés wa'ibaarimaja imaekarāte Jesúre iatōpoeaka. I'supakaja pa'warā wāpua taabaraka nimaekarō'ōrā naḡō'irā keyaeka.

¹⁷ Naḡō'irā eyatirā,
—Dajoa yika. Wa'ibaarimaja imariḡotojo, mae ḡuri yire ā'mitiripēwa'ri, ḡo'imajare yiro'si rēarimaja mijare ḡimarūjerāñu,— nare kērīka.

¹⁸ I'supaka nare kērīka ḡotojo sarāja nawāpua yiatatirā kika na'rika.

¹⁹ Topi ate sa'riwa'ribaji a'ririjaparaka, Santiago, kibe'erō'ōkaki Juanka nimaeka ḡoto Jesúre nare iatōpoeaka. Īrā Ī'parā nimaeka Zebedeo makarā. Kūmuarā wāpua jiebaraka nimaeka.

²⁰ I'supaka imaekarāte iatōḡotirā nare kiakaeka. I'supaka nare kēpakā'ā kika na'rika naro'si mae. I'supaka simamaka nakūmuarā naḡaki Zebedeore tuika, kire jeyobaari-majapitiyika.

*Satanárika ima ḡa'rjāikakite Jesúre jieka
(Lc 4.31-37)*

²¹ Galilea pa'warō'ōpi a'ritirā Capernaúm wejearā kika wārūrimajapitiyika Jesúre eyaeka. Judiotatarāte jēritaroyikarīmi simaeka ḡoto narēriwi'iarā Jesúre kākaeka. Torā kākatirā mae ḡo'imajare kiwārōū'mueka.

²² Tuḡarāte kire āririjayu upakaja jia nare kiwārōeka ā'mitiritirā, “Kiwārōika upaka wārōirāte ā'mitirikoribeyurā yija ime. Jia wājitāji ḡupajoaiki imarī tēritaka wārōrimaji kime”, narīḡupajoaeka.

²³⁻²⁴ I'supaka nimaekarō'ōrā Ī'rika Satanárika ima ḡa'rjāikakite imaeka.
—Jesús, Nazaretkaki, ¿dako oka miika yijareka imamaka, yijare mijo'ayu? ¿Kōpakaja yijare riatatiyarāji mi'tayu bai je'e? Mire ḡiawārūyu, Tuḡarāte ḡūataekaki mima imarī, ba'iaja baakoribeyuka mime,— Jesúre kērīka akaserebaraka.

²⁵ I'supaka kēpakā'ā,
—Mijaiasi. Kire mija'atabe,— Jesúre kire āriika.

²⁶ I'tojite mae ḡo'imajire taratatirā jājia akasererikapi ikipi Satanárika kireka ima ḡorika.
²⁷ I'supaka ima ĩakoriberikarā imarī, ritaja torā imaekarāte marākā'ā baawārūberijika najarika. I'supaka imawa'ri, natiyaja ikupaka narību'aeka:

—¿Marākā'ā kibaayu? Mamaka wārōrimiji simarijiyu. I'supakajaoka kijā'meika upakaja Satanárika ima ḡariji kire yi'yua,— ḡo'imajare āriika.

²⁸ I'supaka kibaekarō'ōjite ritaja Galilea ka'iakarāre sōriḡpataeka.

*Pedro mañeko wāmarā ima kakote Jesúre tāāeka
(Mt 8.14-15; Lc 4.38-39)*

²⁹ I'supaka baaweatirā Jesúre ḡoriwa'rika narēriwi'iareka kimaekarō'ōpi. Santiago, Juan Jesúka a'rikarā Simón, Andréka Ī'parārika wi'iarā.

³⁰ Torā neyaeka ḡoto ikupaka Jesúre narīka:
—Simón mañeko wāmaritaka imako. Supa imarī kōḡeyurūkiareka takaja ḡeyuko koime,— narīka.

³¹ Topi kōḡō'irā eyatirā kopitakarā ḡi'atirā kore kibaimi'mataeka. I'supaka kore kibaeka ḡotojo wāmarā koimakōpeka koreka o'rika. I'supaka jariwa'ri, nare ba'ariji'abaraka koimaeka mae.

*Rīkimarāja risirika nareka imamaka wāmarā imaekarāte Jesúre jieka
(Mt 8.16-17; Lc 4.40-41)*

³² I'sirimi aiyate ka'raeka be'erō'ō rīkimarāja jīñurā, Satanárika ima ḡa'rjāikarāteoka Jesús ḡō'irā ne'eeyaeka.

³³ Nimaupatiji ĩsia wejekarā rērikarā kimaeka wi'ikōḡerekarā.

³⁴ I'supaka nabaamaka, ritajakaka risirika nareka imaekarāte kijeika. Supabatirāoka Satanárika ima ḡa'rjāikarāte jiebaraka, “Tuḡarā Maki mime”, kire āriwārūrūkirā nimako'omakaja, sakijairūjeberika.

*Galilea ka'iarā tuḡaraka, judīorākare rēriwi'iarā Jesúre wārōroyika
(Lc 4.42-44)*

³⁵ Topi ate, bikitojo ḡamiji ḡo'imajamatorā Jesúre a'rika, Tuḡarāka jairī.

³⁶ I'supaka baarī ke'rika be'erō'ō kimabeḡakā'ā ĩawa'ri, Simón kijeyomarāḡipitiyika kire mo'arī na'rika.

³⁷ Supa imarī, kimaekarō'ōrā eyatirā,
—Ritaja ḡo'imajare mire mo'ayuma,— kire narīyaeka.

³⁸ I'supaka kire nariko'omakaja ikupaka nare kiya'rika:

—Dajoa, apewejearā Tuparārika mabojataparī, i'supakaro'siji yi'taeka simamaka,— nare kērika.

³⁹ I'supaka nare kērika be'erō'ōpi Galileaka'ia ritatojo kijeyomarāpitiyika kituritaepaeka mae. I'supaka tuparaka torā narēririwi'ia imaeakarō'ōrā rakakaja kiwārōroyika. I'supaka baatapabaraka Satanārika ima nārījāikarāteoka kijieka.

Kipo'iarā kāmia po'ijirikakite Jesúre jieka
(Mt 8.1-14; Lc 5.12-16)

⁴⁰ I'supaka turitapabaraka kimaeka poto kipo'iarā kāmia po'ijirikakite* Jesús pō'irā etaeka. Kipō'irā etatirā, kiwājītāji kiñukurupaeka kire jiyipupayeewa'ri. I'supaka baatirā ikupaka kire kērika:

—Yire mijieriyapaye'e, yire mijiebe.—

⁴¹ I'supaka kēpakā'ā, Jesúre kire wayūaeka mae. Supa imarī kire rabetirā ikupaka kire kērika:

—Ā'ā yiyapaika sime. I'supaka simamaka jia mijape mae,— kire kērika.

⁴² I'supaka kire kērikarō'ōjiteje kāmia kireka imakopeka yayaeka.

⁴³⁻⁴⁴ I'supaka imakopekakite a'rirā baaeka ruḡu ikupaka Jesúre kire ārika:

—Mia'mitiḡe. Mire yibayaika majaroka ritaja po'imajare bojaḡibabekaja, wārūaja a'ritirā mipo'ia mibeape kurarākakakite. Kire samibeawearāka poto Moisés imaeakakite nare jā'meroyika upakaja mibaabe. I'supakajaoka jia mipo'ia jayu imarī, jijimaka imawa'ri i'parā wī'ñaka wēkoakaka Tuparāro'si kurare joelijirā kire mijibe. I'supaka kibaarāka be'erō'ōpi, “Kāmika rataki imakoḡeroyirapakiji jia kipo'ia jayu mae”, po'imajare mireka āriwārūāñu, — kire kērika.

⁴⁵ I'supaka kire kēriko'omakaja ritaja po'imajare sakibojaḡibapataeka. I'supaka kēñua ā'mitiritirā, Jesús pō'irā rikimarāja po'imajare rērika kire iarika yapawa'ri. I'supaka nimaeka simamaka, wejeñe'metājirā puri kituriberiroyika. I'supaka simako'omakaja rikimarā po'imajare imabeyurō'ōrā puri kituritaḡaroyika. I'supaka kimaroyika simako'omakaja ritaja wejekarā rikimarāja po'imajare kipō'irā etaeka.

2

Ritaja kipo'ia ri'mepatabeyuka imariḡotojo oñia imaeakite Jesúre jieka
(Mt 9.1-8; Lc 5.17-26)

¹⁻² I'supaka ñoapañaka kimatapaeka be'erō'ō, Capernaúm wejearā Jesúre ḡerietaeaka ate. I'supaka simamaka ā'mitiritirā, rikimarāja po'imajare kipō'irā rērika mae. I'supaka baawa'ri wi'ia purutērībakarāja nimaeka. I'supakajaoka simaeka ḡeteḡē'rōtōpioka kopereka wā'ta. I'supaka nimamaka nare kiwārōeka mae.

³ I'supaka baabaraka kimaeka poto botarakamarāre kipō'irā etaeka. Ritaja kipo'ia ri'mepatabeyukate* kipeyurūki ḡemaḡi ne'era'aeka.

⁴ Rikimarāja po'imajare imaeaka imarī marākā'ā baatirā kākawārūberīwa'ri, wi'ipema i'rājtiji imaeakarō'ōrā kire ne'emiriwa'rika. Toḡi mae, Jesúre imaeaka ko'apito wi'irupututua napoaeaka. I'supaka baatirā kipeyurūkiapi Jesús pō'irā kire naja'aruetaeka.

⁵ “Jia yire yi'riwa'ri, i'supaka nabaayu”, nareka kēriḡupajoaeaka. I'supaka ḡupajoabaraka, —Yijeyomaki, mae ba'iaja mibaaikareka mireka sayijieyu,— ritaja kipo'ia ri'mepatabeyukate kērika.

⁶⁻⁷ I'supaka kire kērika poto, ikupaka ḡupajoabaraka Moiséte jā'meka wārōrimajare ruḡajiyeka: “¿Dako baaerā i'supakataka i're jaiyu je'e? I'supaka āparaka 'Tuparā upakatakaja ñime', kiōrikoḡeyu ruku bai je'e. Tuparā i'rīkaja imaki ba'iaja mabaaika jūjewārūrimaji”, narīḡupajoaeaka.

⁸ I'supaka ḡupajoabaraka nimaeka Jesúre oñiwārūeka.

—¿Dako baaerā supa mija ḡupajoayu?

⁹⁻¹⁰ ¿Diroka kire ñarījīkareka jia mija ḡuparijīñu ruku? “Ba'iaja mibaaikareka jia mijayu mae”, kire ñarījīka, “¿Yaje rita kire kēritiyayu?”, ni'ioka āriwārūberijīka sime. “Mi'mitirā, miḡeyurūka me'ewa'ḡe”, kire ñarījīka puri ñañu upakaja simamaka iatirā “Rita kēñu”, yireka mija āriwārū. Po'imaja Ma'mi ñimamaka, Tuparāte yire ḡūataeka ika ka'iareka ba'iaja po'imajare baaika yijūeokaro'si. Supa imarī “Rita, i'supaka kibaaokaro'si Tuparāja kire jā'meiki”, yireka mija āriwārūerā, ikupaka mijare yibeaerā baayu,— nare kērika.

Torājirā mae, ritaja kipo'ia ri'mepatabeyuka imaeakite ikupaka kērika:

¹¹ —Mi'mirīkatirā miḡeyurūka me'eḡe'riwa'ḡe miwi'iarā,— kire kērika.

¹² Supa kērika potojo kimi'mirikaeka. Po'imajare rikimarāja Iaeka wājitāji mi'mirikatirā, kiḗyurūkiapitiyika kiḗporiwa'rika. I'supaka nare kibaabeamaka itirā ritaja torā imaekarā po'imajare ijimaka jarika. Supa imarī Tuparāreka jia puḗajoawa'ri ikupaka narika:

—Jiitakaja Tuparāte baaika maekaka pūri samaiyu. Ikuḗaka kibaaiika iakoribeyurā maimaroyirape ruḗu,— narika.

Levíre, “Dajoa yika wārūrimaji mimaerā”, Jesúre ārika

(Mt 9.9-13; Lc 5.27-32)

¹³ Torājirā ate, Jesúre pa'warijerā a'rika. Rikimarāja po'imajare kiḗo'irā etamaka, Tuparārika nare kiwāroeka.

¹⁴ Supa nare baaweatirā, toḗi o'riwa'rikōri Leví, Alfeo makire kītāḗpoeka. Romatatarā iḗarimarāro'si niñerū† jēñejirūkirō'ōrā ruḗaki. Naro'si i'supaka baarimaji imarī, ritaja po'imajare impuesto kījirūjerjarika. Kire itāḗpotirā ikupaka Jesúre ārika:

—Dajoa yika.—

I'supaka kēpakā'ā ā'mitiritirā, Levíre Jesúka a'rika mae.

¹⁵ Kika ke'rika simamaka kiwi'iarā eyatirā Jesúre kika ba'aeka. I'supakajaoka rikimarāja Romawejeakarā iḗarimarāro'si nañu upakaja waḗa jēñejirimajare, supabatirā aḗerā “Ba'iaja baarimaja nime”, po'imajare āriroyikarā pariḗi Jesúka ba'aekarā. I'supaka nabaaeaka kire ā'mitiripēairā jariwa'ri. Supabatirā kika wārūrimajaja imaekarā naka.

¹⁶ Jesúre i'supaka baabaraka imaeka poto fariseokaka puḗajoairā imaripotojo, Moiséte jā'meka wārūrimajare nare Iaeka. Nare itirā, ba'iaja baarimajaka imarika yaḗabeyurā imarī, Jesúka wārūrimajare ikupaka narika:

—¿Dako baaerā ba'iratarāka mijare wārūrimajire ba'ayu?— narika.

¹⁷ I'supaka napakā'ā ā'mitiritirā, ikupaka Jesúre nare yi'rika:

—Jia dako risiriji'yumarāja imarā pūri ikobaarimajire yaḗabeyurā. Wāmarā imarā pūri ikobaarimajire nare ikobaarika yaḗairā. I'supakajaoka sime yiro'si. “Ba'iaja baabeyurā yija ime”, āñurāte jeyobaaokaro'simarā yi'taeka. “Ba'iaja yija baarijayuareka i'yoa yija ime”, āñurāte ba'iaja baaika naja'ataokaro'si yi'taeka. I'supaka simamaka naka ñimarijaya,— nare kērika.

“¿Marākā'ā simamaka, ba'abekaja imatirā Tuparāka jairika sime?”, āriwa'ri Jesúre najēriaeka

(Mt 9.14-17; Lc 5.33-39)

¹⁸ Irākuri, Juan ruḗuko'a jūjerimajika wārūrimaja, supabatirā fariseokaka puḗajoairā Irārimī Tuparāte takaja puḗajoabaraka ba'abekaja imaroyikarā. I'supaka nimarijayua itirā imarī, ikupaka Jesúre najēriaeka Irārimarā:

—Juanre wārūekarā Tuparāte takaja puḗajoabaraka nimarīmi ba'abeyurā. I'supakajaoka fariseokaka puḗajoairāte ime. ¿Dako baaerā mika wārūirā pūri i'supaka baabeyurā je'e?— kire narika.

¹⁹ I'supaka napakā'ā ikupaka nare kērika:

—Ikuḗaka sime. Napitañi'aika niaerā no'yibojairā pūri siwa'ri ijimaka imarā. Kika nimarō'ōjite takaja ijimakapi kika naba'ayu ruḗu. I'supakajaoka imarā nime yika wārūrimaja. Yika wārūbaraka nima pototakaja ijimaka ba'abaraka nime ruḗu.

²⁰ Yire nañi'arāñurimi pūri, yika nimabesarāka simamaka, ba'iaja puḗayurā nima imarī, ba'abekaja nimarāñu.

²¹ Aḗeroka ā'mitirikōri je'e: Saya bikijakaka, mamakapi maḗaijī'aberijika. Mamaḗaiḗi samapāijī'ajika, samajūjeika poto, baie'ewa'ri bikijakato beriwa'ri jā'rībaji sajarijika simamaka. Ikuḗaka āriropakaja sime saya bikijakakapi mijare yibojawārōika: Mamakukukaka majaroka mijare yiwārōika mamarī imarā'aekekuku pitiyika mija puḗajoarukea'si.

²² Ā'mitirikōri je'e: Iyaokoa mamaka ima wa'ibikirāwēko ajea bikijaka baaeka wajorā maḗaaberijika. Bikijaka wajorā samapaamaka berijika simamaka.‡ I'supaka simako'omakaja i'supakarāja samapaajika, sarāja saririjīñu. I'supaka simamaka, mamaka ima iyaokoa wa'ibikirāwēko ajeakaka baaeka mamawajorā samapaajikareka jia simajīñu. Ā'mitirikōri je'e: mamakukukaka majaroka mijare yiwārōika ā'mitiripēatirā, bikija mamarī mija baaroyika upakatakaja baabekaja mija imabe,— nare kērika.

Jēritarīmi simako'omakaja Jesúka wārūrimajare trigo rika e'etirā ba'aeka

(Mt 12.1-8; Lc 6.1-5)

²³ Judiotatarāte jēritaroyikarīmi rioa imaekarō'ōpi Jesúre tēri'o'rika kika imaekarāka. Torā a'ririjaḗaraka kika wārūrimajare oterikia e'etirā naba'aeka.

† 2:14 Impuestos ‡ 2:22 En el proceso de fermentación, vino nuevo hace inflar la bolsa de cuero. Si el cuero de la bolsa es viejo y no flexible, puede reventarse.

²⁴ I'supaka sanaba'amaka ĩatirā, fariseokaka pūpajoairā ikupaka Jesúre najēri'aeaka:

—Yaje. Jērītari'imi ba'iraberika imabeyua. Mika wārūrimaja ōterikia e'etirā naba'aika, ba'irabeirā upaka nabaayu. Irīmi i'supaka baarika jājika maro'si sime,— fariseokaka pūpajoairāte ārika.

²⁵ I'supaka kire narīko'omakaja ikupaka nare kiyi'rika:

—Davidka imaroyikarā ba'arika naro'si imabepakā'ā kēsia imawa'ri, marākā'ā nabaaeaka ŷyaje mija ōñu je'e?

²⁶ Ā'mitirikōrī je'e: Tuṡarāte jiyipupaka ōrīriwi'ia ajeakaka baaeka imaroyika ṡoto, kurarāka ĩpamaki imatiyaiki Abiata wāmeiki kimaeka. Kēsirabawa'ri Tuṡarāte jiyipupaka ōrīriwi'iarā kākatirā ṡan imatiyaika Tuṡarāte jia baawa'ri naṡāāroyikakaka Davidre ba'aeka. Moisés imaroyikaki kurarāka imarātakaja “Sanaba'arū”, kērika simako'omakaja i'supaka kibaaeka. Sakiba'aeka ṡoto kijeyomarāteoka Davidre saji'aeka. I'supaka nare kiruṡutamaka ĩatirā, Tuṡarāte kire boebariberika,— nare kērika.

²⁷ I'supaka nare āriweatirā, ikupaka Jesúre nare ārika ate:

—Jia ṡo'imajaro'si simaerā Tuṡarāte jērītari'imi baaeka. “Jērītari'imi nimarūkiakaka takaja yi'araka ṡo'imajare imarāñu”, āriwa'rimarīa Tuṡarāte nare ṡo'ijiaeka.

²⁸ Supa imarī Po'imaja Ma'mi űimamaka, jērītari'imi imarikakaka Tuṡarāte yire jā'mewārūrūjeka. I'supaka űima simamaka, “Ikupaka irīmi mija baabe, ika ṡuri jiamarīa ima”, āriwārūiki űime,— nare kērika.

3

Kipitaka baikōkotaeka imaekakite Jesúre jieka

(Mt 12.9-14; Lc 6.6-11)

¹ I'sia be'erō'ō narēri'riwi'iarā Jesúre kākaeka ate. Torā ĩ'rika kipitaka baikōkotaekakite imaeka.

² Jesúre torā kākamaka ĩatirā ikupaka fariseokaka pūpajoairāte ikupaka pūpajoaeka: “Jērītari'imi ba'irabebeyurā maima simako'omakaja, ŷkipitaka baikōkotaekakite Jesúre jierāñu ruku?”, kireka narīpūpajoaeka. “I'sirīmi i'supaka kibaarākareka, kire mok-abaarāñu. Tuṡarāte Moisés imaekakite o'orūjeka yi'riberiwari'ri ba'iaja kibaayu', marīarāñu”, narīpūpajoaeka.

³ I'supaka naṡupajoako'omakaja ikupaka Jesúre ārika kipitaka baikōkotaekakite:

—Po'imaja wājitāji mimi'mirīkabe.—

⁴ I'supaka kire āriweatirā, ikupaka Jesúre ārika torā imaekarāte:

—ŷMarākā'ā jērītari'imi nimarījarirū āriwa'ri Tuṡarāte i'sirīmi maro'si ṡo'ijiaeka je'e? ŷJia, ba'ia, supabatirā ṡo'imajare tāārika, nare jāārika, diba'i jībaji ima je'e?— nare kērika.

I'supaka nare kēriko'omakaja okamarīaja kire na'mitirika.

⁵ I'supaka nimamaka boebakapi nare ĩabaraka, ba'iaja kipuṡarika simaupakaja kipitaka baikōkotaekakite nawayuābepakā'ā. I'supaka imarīpotojo mae ikupaka kire kērika:

—Mipitaka mitīṡatabe.—

I'supaka kire kērika ṡotojo kipitaka tīpatatirā jia kijarika mae.

⁶ I'sia kibaamaka ĩatirā fariseokaka pūpajoairāte ṡoriwa'rika Herodes ṡo'imajapitiyika jaiokaro'si. “ŷMarākā'ā baatirā Jesúre majāññu?”, āriokaika naka najaiibu'aeka.

Rīkimarāja ṡa'warījerā Jesúre imaekarō'ōrā ṡo'imajare kipō'irā etaeka

⁷ I'sia be'erō'ō kimaekarō'ōpi ṡoriwa'ritirā Galilea ṡa'warījerā Jesúre a'rika kika wārūrimajapitiyika. Torā ke'rika ṡoto tokarā ṡariji rīkimarāja ṡo'imajare kika a'rika.

⁸ Torāññā mae, “Jitaka Jesúre baabearijayu”, ṡo'imajare āpakā'ā ā'mitiriwa'ri, rīkimarāja ṡo'imajare kipō'irā etaeka. Judea, Jerusalén, Idumea, Jordánria i'sipē'rōtorā, Tiro supabatirā Sidónkarā nimaeaka. I'siaraka wejekarā űoakurirā imarā imarīpotojo kire ĩarī netaeka.

⁹⁻¹⁰ I'supaka netaeka imarī, rīkimarāja jīñurāte tāārijayuka kimamaka, “Kire yija rabejīkareka, jia yija jariññu”, āriṡupajoawa'ri kire naraberiyapaeka. I'supaka simamaka kika wārūrimajare ikupakā'ā kērika: “Kūmua mija mo'abe, ṡo'imajare rīkimarāja yire rabewā'imarīrijitoika simamaka. Yire natērītājīkareka kūmuarā yijāññu”, nare kērika.

¹¹ Supabatirā Jesúre ĩatirā Satanārika ima űa'rīññāikarā ĩ'rika upakaja kiwājitāji űukuruṡatirā ikupaka nakasereroyika:

—Tuṡarā Makitakiji mime,— kire narīka.

¹² I'supaka napakā'ā,

—Po'imajare samija bojapība'si,— jājirokapi nare kēriroyika.

Īṡoū'ṡuarāe'earirakamarā kika wārūbaraka imarūkirāte Jesúre wā'maeka

(Mt 10.1-4; Lc 6.12-16)

¹³⁻¹⁵ I'sia be'erō'ō imimapeamarā mirīwa'rirā kibaaeka poto, kire jiyuekarakamakire ki-akaeka. Imimapeamarā kika neyaeaka poto ī'pou'puarāe'earirakamarāre kiwā'maeka kijey-omarāro'si. I'supaka nare baatirā, “Yirika po'imajare wārōtapa'ri mijare yipūatarāñu. Supabatirā Satanārika ima ña'rījāirāte po'imajareka 'Mija pope', mija ārīrāka upakaja naporirāñu”, nare kērīka.

¹⁶ I'pou'puarāe'earirakamarā kiwā'maekarā ikupaka nawāmea imaeka: Simón wāmeikiteje T'paroka wāmeiki kimarika yapawa'ri, Pedro Jesúre kire wāmejī'aeka.

¹⁷ Ape'rā kijeyomarā wāmea ikupaka imaeka: Santiago, kibe'erō'ōkaki Juanpitiyika, Zebe-deo makarā nimaeka. I'rā T'parāte Boanerges Jesúre wāmeyeeka. Nokapi samarījīkareka, “Wīpo makarā”, ārīrika simaeka.

¹⁸ Ape'rā imaekarā: Andrés, Felipe, Bartolomé, Mateo, Tomás, Alfeo maki Santiago, Tadeo, supabatirā imaekaki, Simón, Celotekaka pupajoeka mirāki.

¹⁹ Supabatirā Judas Iscariote. Iki imaerā baaekaki Jesúre bojajāārimaji.

*“Satanārikapi Jesúre ba'irabeyu”, ārīwa'ri kire nokabaaeka
(Mt 12.22-32; Lc 11.14-23)*

²⁰ Nare e'eweatirā, kika wārūrimajaka wi'iarā ate Jesúre pe'rika. Torā neyaeaka poto rīkimarāja po'imajare napō'irā rērīka ate. Supa imarī no'ojīteoka baawa'awārūberijīka narō'si simaeka.

²¹ I'supaka kire nabaaika ā'mitiriwa'ri, “Jiamarīa pupajoaiki kime je'e mae”, kirīrāre kireka ārīka. Supa imarī kire akarī netaeka nawī'iarā kire e'ewa'yaokaro'si.

²² Moiséte jā'meka wārōrimaja Jerusalēnpi etaekarā ikupaka Jesúreka ārīkarā:
—Satanārika ima īpamaki Beelzebú kipupakarā ña'rījāikaki kime. Supa imarī Beelzeburīkapi ba'iaja nareka ña'rījāikarāte kipoatayu,— ārīwa'ri ba'iaja kireka najaika.

²³ I'supaka napakā'ā ā'mitiritirā, “I'supakamarīa sime”, ārīwa'ri nare bojaokaro'si Jesúre nare akaeka:

—¿Yaje ikupaka kirikaja Satanāre baajīñu ruku? “Po'imajire ba'iaja jūaerā kireka miña'rījāibe”, ārīripotojo ¿marākā'ā baatirā “Kireka mipope”, ārīwa'ri kirikaja kērīwārūjīñu ruku? I'supakamarīa sime.

²⁴ Iku'paka sime a'pea: I'rātata imaripotojo najāāribu'atirā, jia īrātiji puparitiirā ni-mawārūberijīñu.

²⁵ I'supakajaoka simajīñu I'rāwi'irekaja imarāro'si.

²⁶ I'supakajaoka simajīñu Satanāro'si. Kirika imaka kijīrījīka jājimarīka jariwa'ri dakoa kibaawārūberijīñu,— Jesúre nare ārīka.

²⁷ Iku'paka a'peroka nare kibojaeka ate:

—I'rīka o'yiokaki wi'iarā kiba'irījia ē'marī eyajīkire, “Āja'a, miro'si simarū”, ārīwa'ri kire jīberijīki. I'supaka baabeyuka kimamaka, o'yiokakire werika baatirā, kire kipi'pejīka be'erō'ōpi pūri kiba'irījia kē'majīñu. I'supakajaoka sime yiro'si. Satanāre tērīwa'ribaji imaki imarī, Satanārika ima ña'rījāikarāreka yipoatarījayu. I'supaka baawa'ri kijā'mekopeirāte kiro'si yikūmuriarījayu. Supa imarī i'supaka yibaaokaro'si yire jeyobaabeyuka kime Satanās,— Jesúre nare ārīka.

²⁸ Iku'paka nare kibojañujuka:

—Rita mijare ñañu. Po'imajare ritaja ba'iaja baarījayua, supabatirā ritaja ba'iaja Tuparāreka najaika, i'yopi'riwa'ri kire sanaye'kariarūjemaka, ye'kariawārūiki kime Tuparā.

²⁹ I'supaka simako'omakaja Espiritu Santorīkapi Satanārika ima ña'rījāikarāre yijiemaka īatirā, “Beelzeburīkapi nare kijieyu”, āñurāte, ba'iaja nabaaika ye'kariaberijīki kime Tuparā,— Jesúre nare ārīka.

³⁰ “Beelzebú kipupakarā ña'rījāikaki imarī, i'supaka Jesúre baawārūyu”, kireka I'rārimakire ārīka ā'mitiritirā, i'supaka Jesúre nare ārīka.

*“Iku'paka imarā nime yibe'erō'ōkarā, supabatirā yipakoarā”, Jesúre ārīka
(Mt 12.46-50; Lc 8.19-21)*

³¹ Torā po'imajaka jaibaraka Jesúre imaeka poto kipakore etaeka, kibe'erō'ōkarāpitiyika. Torā eyatirā pēterēja natulka. Pētepi imatirā kire nakarūjeka.

³² I'supaka napakā'ā Jesús wā'tarā rupataekarāte ikupaka kire ārīka:

—Mipako, mibe'erō'ōkarāpitiyika pēterā imarā. Mire niariyapayu nañu,— kire narīka.

³³ I'supaka napakā'ā ikupaka nare kērīka:

—¿Mako koime yipako? ¿Nirā nime yibe'erō'ōkarā? Mae mijare yibojaerā baayu.—

³⁴ Supa nare ārītirā kipō'irā rupaeekarāte īabaraka ikupaka kērīka:

—Yibe'erō'ōkarā, supabatirā yipakoarājaoka mija ime yika imarā.

³⁵ Mía je'e, ikupaka sime: Tuparāte yapaika upaka yi'yurā imarā yibe'erō'ōkarā, supabatirā yipakoarā,— nare kērīka.

4

Ōterikia ōterimajire ōteika pūpajoatirā Jesúre nare bojawārōeka
(Mt 13.1-23; Lc 8.4-15)

¹ I'sia be'erō'ō Galilea pā'warierā Jesúre wārōeka ate. Torā rīkimarāja pō'imajare kipō'irā etaeka. I'supaka nimamaka ūawa'ri kūmuarā kijāirūpeaka. Pō'imaja pūri nimaupatiji pā'warije ka'iareka oyiaja imaekarā.

² I'supaka nimamaka ūrāba'ikakamarīapi bojawārōbaraka ikupaka nare kērīka:

³⁻⁸ —Ā'mitirikōrī je'e: Ōterimaji ōterikiyapea ōterī ke'rīka. Sakīōterūkīrō'ōrā eyatirā sakītaaeaka poto ūrāri'o ma'arā jūjika wī'ñaka ba'aeka. Apea ūa'rīka āta watopekarā kūpajī ka'ia imarō'ōrā. Torā ūa'rīka wārūaja pu'rīripotojo aiyapeka sajoemaka jia rīkoariberiwa'ri sajrīka. Apea ūa'rīka wī'siwatopekarā. I'supaka imaekarō'ōrā ūa'rīka pūri pu'rīripotojo jia jājiberiwa'ri saruiberika. Apea jia ka'ia imaekarō'ōrā ūa'rīka. I'suparō'ōrā ūa'rīka pūri jia jājītirā pu'rīka. Supa imarī ūrārijūki treinta rakao sarīkarīka, aperiūjūki sesenta rakao, aperiūjūki pūri cien rakao rīkarīka,— ārīwa'ri nare kibojaeaka.

⁹ I'supaka simamaka ikupaka nare kērīka mae:

—I'tōjīrāja sime sakaka majaroka. Samija ā'mitirīwārūye'e jia samija pūpajoabe pūri,— nare kērīka.

¿Marākā ā simamaka bojawārōrikakapī pō'imajare miwārōyu? ārīwa'ri Jesúre najērīaeka
(Mt 13.10-17; Lc 8.9-10)

¹⁰ I'sia be'erō'ō Jesúre ūrīkaja imaeka poto kipō'irā imaekarā supabatirā kika wārūrimajapītiyīka rērītīrā ikupaka kire narīka:

—¿Marākā ā ārīrika mībojawārōyu?—

¹¹ I'supaka napākā'ā, ikupaka nare kērīka:

—Bīkija pō'imajare sōrīberika simako'omakaja maekaka pūri ritaja kirīrāte jā'mebaraka jia mija imaerā Tuparāte mijare sōrīrūjerīyaju. Aperāte pūri kire ā'mitirīpēabeyurā nimamaka bojawārōrikakapī yibojariyaju.

¹² Ā'mitirikōrī je'e, bīkija Tuparā majaropūñurā no'oeka ikupaka āñua: “Saniaika simako'omakaja ūabeyurā upakaja nīmarīyaju. I'supakajaoka yibojaiika ā'mitirīyariipotojo ā'mitirīpēabeyurā upakajaoka nīmarīyaju. I'supaka imabekaja, kire takaja ā'mitirīpēairā imawa'ri, 'Ba'īaja yibaaiika miye'kariabe', ārīwa'ri Tuparāte jēñeirā nīmajāāeka. I'supaka āñurā nīmarīkareka sareka nare kiwayūñajāāeka”,— Jesúre nare ārīka.

“Ikupaka ārīrika sime ōterikia ōterimajire sōteika majaroka”, ārīwa'ri Jesúre nare sabojawapū'ataeka

(Mt 13.18-23; Lc 8.11-15)

¹³ Supabatirā mae ikupaka Jesúre nare ārīka ate:

—¿Yaje ōterikia ōterimaji majaroka mija ōrīwārūbeyu bai je'e? I'supaka mijare yimajarobojako'a mija ōrīpūabesarākareka, apea mijare yibojakoperākaoka mija ōrīpūabesarāñu je'e,— nare kērīka.

¹⁴ I'supaka ārītīrā ikupaka nare sakibojaiika:

—Ōterikia ōterimaji ārīwa'ri mijare yibojako'a Tuparārika bojataparimaji upakaja sime. Supa imarī Tuparā majaroupakaja sime ōterikiyapea.

¹⁵ ūrārīmarā pō'imaja imarā ma'arā ōterikiyapea ūa'ataeka upaka imarā. I'supaka imarā nimamaka Tuparārika na'mitirīkōpeika be'erō'ō Satanāre nareka saye'kariayu, kūpajī sanorīkōpeikareka.

¹⁶ Aperā pō'imaja imarā, āta watopekarā kūpajī ka'ia imarō'ōrā ōterikiyapea ūa'rīka upaka imarā. Tuparārika ā'mitirītīrā jījimaka nīmakōpeyu.

¹⁷ I'supaka nīmakō'omakaja Tuparārika jia nare ūa'rījāibeyurā imarī, nayī'yuaipi ārīwa'ri oka nare imamaka, supabatirā sapareaoaka aperāte nare ūarīpe'yomaka, ūojimarīji Tuparārika na'mitirīkōpeika naja'atayu.

¹⁸⁻¹⁹ Aperā pō'imaja imarā wī'siwatopekarā ōteriki yapea ūa'rīka upaka imarā. Tuparārika ā'mitirīripotojo napupakarāja jīitaka oyiaja imarīka jītoirā nime. I'supakajaoka “Rīkimakaja nīñerū yija rīkarāka jia yija imarāñu”, āparaka wapūju napupaka nare pakīyu. I'supaka imawa'ri, sareka takaja pūparībaraka imarīyaurā imarī, Tuparārika naye'kariyu. Supa imarī saye'kariyurā imarī kiyaipaika upakaja baabeyurā nime.

²⁰ Aperā pūri Tuparārika jījimakapī ā'mitirīrijayurā. Ikupaka nime: Jia ka'īkirō'ōrā ōterikiyapea ūa'rīka jia jājīja pu'rīwa'ri rīkimakaja saruika. ūrārījūki treinta rakao sarīkarīka, aperiūjūki sesenta rakao, aperiūjūki pūri cien rakao rīkarīka. I'sia rīkarīka upaka imarā nime Tuparārika jia ā'mitirīpēairā. Jia kire yī'yurā imarī, kiyaipaika upaka oyiaja baairā nime,— nare kērīka.

*Peria yaaboaika upaka pupajoatirā, Jesúre nare bojawārōeka
(Lc 8.16-18)*

²¹ Ikuṣaka nare kērīka ate:

—Peria mawāāyu, jia yaaboairō'ō imarika yapawa'ri. I'supaka simamaka jotorokarā mu'apāārūkimariā sime.

²² I'supakajaoka sime ika mijare yibojaika jia ṑ'imajare ṑrīpūabeyua simako'omakaja Tuparāja “Ikuṣaka sime”, kērīrāka ṑoto sanoirāñu.

²³ Mijare yibojaika jia mija ṑrīwārūriyapaye'e, jia samija pupajoabe ṑuri,— nare kērīka.

²⁴ I'supakajaoka nare kērīka:

—Mijare ñañua mija ā'mitiripēabe. Samija ā'mitiripēaika ko'apitorāja, “Ikuṣaka simekā'ā”, mija ārīwārūokaro'si Tuparāte mijare jeyobaarāñu. I'supaka pemawa'ribaji kibaarāñu jīitakarāja mijare jeyobaarūkika imarī.

²⁵ I'supakajaoka jībaji ṑrīrika yapawa'ri sā'mitiyukate saṑemawa'ribaji sakiṑñāokaro'si Tuparāte kire jeyobaarāñu. Sā'mitiripēariyapabeyukate ṑuri kūṑajī kiṑrīkoṑeika, Tuparāte kireka saye'kariarāñu,— nare kērīka.

²⁶⁻²⁷ I'supaka pupajoatirā ikuṣakaoka Jesúre nare ārīka:

—Maipamaki Tuparārirā jīukuku kio'arūjerūkiakaka mijare yibojaerā baayu mae. Ōterikiyapea jia ṑu'yu upaka nime. Īakōrī je'e: Ōterimajire ṑterikia ṑteika be'erō'ō ñamiareka, ĩmiarekaoka, kikāñu ṑoto, kārībeyuka kima ṑotooka sakiṑu'rirūjemakamañā ṑu'ritirā, saṑu'riweiyu. I'supaka sime “Sōñu upakaja saṑu'yu ikuṣaka sime”, kērīberiko'omakaja.

²⁸ Jia ka'ia imawa'ri, sōñu upakaja jājia sajayurō'ṑrāja ṑu'ririjayua sime ṑterikia. Mamarī saṑu'yu ṑoto ritabijīkaja sime. I'supaka sima be'erō'ō jo'babajijūki jariwa'ri saṑūñuayu. Torājīrā koṑakaja saruiyu mae.

²⁹ Ōterikia boṑakā'ā ĩatirā, “Saye'eye'e”, ārīpupajoatirā saba'ipite se'erī a'yu. Ōterikia ṑu'ririjayu upakajaoka sime Tuparārirāro'si. “I'supaka sime”, narīwārūberiko'omakaja, Tuparāte yapaika upaka jia baairā nare kijarirūjerijayu,— nare kērīka.

“Ōterikia mostaza wāmejīūki yape upaka sime”, āṑaraka Tuparāte jā'merūkiakaka Jesúre wārōeka

(Mt 13.31-32; Lc 13.18-19)

³⁰ Aṑeroka ikuṣaka nare kibojaeka ate:

—Tuparāte ritaja kirirā imarāte jā'merūkiakaka jībaji mija ṑñāokaro'si, ikuṣaka majaroka mijare yiwārōerā baayu.

³¹ Ōterikia mostaza yapea moteika upaka nime Tuparārirā. Ritaja aṑea ṑteriki yapea kūṑajībajirījiaka sime mostaza yapea.

³² I'supaka simako'omakaja saṑi ṑu'ritirā aṑea ṑteriki tērīwa'ribaji ĩmirā saṑu'riweiyu. I'supaka imawa'ri rīkimakaja ñoaka sarīṑia imamaka ĩjia jājia yaaika ṑoto wī'ñāka sarā ru'yu. Ā'mitirikōrī, i'supakajaoka nime Tuparārirā naro'si. Mamarī rīkimamarīrāja kire ā'mitiripēairāte imako'omakaja, sabe'erō'ṑbaji ṑuri rīkimarāja kire ā'mitiripēairāte imarī-jarirāñu,— nare kērīka.

³³ Norīwaṑu'ataekarō'ṑjīrā, i'supaka rīkimaka majarobojarikapi ṑo'imajare kibojawārōroyika.

³⁴ I'supakapi oyajia ṑo'imajare kiwārōroyika. Suṑa simako'omakaja T'rīkaja kika wārūrimajapītiyika kimaroyika ṑoto ṑuri, bojawārōrirokakaka jia nare kibojawaṑu'ataroyika.

Werika wejea nare baaeka Jesúre o'ataeka

(Mt 8.23-27; Lc 8.22-25)

³⁵ I'sirīmiji na'irā simaeka ṑoto ikuṣaka kika wārūrimajare Jesúre ārīka:

—Dajoa, ṑa'wa mawaata'riwa'rīrā.—

³⁶ I'supaka kēṑakā'ā, ṑo'imajare a'ribojaweatirā, Jesúre jāmaeka kūmurā najāika. Suṑa imarī saṑi naka ke'rika mae. Aṑea kūmuareka ĩmaekarāoka nabe'erō'ṑ tērīwa'rikarā.

³⁷ Torā natērīrijarika ṑoto jājia wīrōa baeū'mueka. Sabaemaka jājia ṑakuwa'ri kūmuarā jimarā okoa jāika. Suṑa imarī kūmuarā okoa ṑurueka mae.

³⁸ I'supaka simako'omakaja kiruṑuko'a ñu'takarā ṑeatatirā kūmui'toṑearā Jesúre kārījāmaeka. I'supaka kimamaka ĩatirā, kika wārūrimajare kire tōrōeka.

—Mīa'mitipe wārōrimaji. Mañā'mirā baayu. ¿Jia bai miro'si sime je'e?— kire narīka.

³⁹ I'supaka naṑakā'ā ā'mitiriwa'ri, mi'mirīkatirā ikuṣaka kērīka:

—Mībaea'si wīrōa, i'supakajaoka ṑakuri,— sakēṑakā'ā so'rika mae.

Wīrōa baetiika, suṑabatirā okoa ṑakurimarā jarika

⁴⁰ Torājīrā mae,

—¿Dako baaerā mija kīkiko'o je'e? ¿Jia yire yi'riberiwari "Yijare İarİrİwārūiki kime", yireka ārİbeyukajirā mija ime bai?— nare kērİka.

⁴¹ I'supaka kērİko'omakaja jimarİa pūpatawa'ri, "¿Maki kime ruku İ'İ? Wİrōa, okoa pəriji kire yi'yua", āparaka najērİabu'aeka.

5

Gerasa ka'iareka Satanarıka ima İa'rİjāikaki majaroka
(Mt 8.28-34; Lc 8.26-39)

¹ I'supaka simaeka be'erō'ō Jesúre kika imaekarāpitıyika Gerasa ka'iarā tērİeyaeka.

² Tērİeyatırā Jesúre marİwa'rika poto İ'rika Satanarıka ima İa'rİjāikakite kire torİka. Majaka āta wi'iarā nataroyİkarō'ōpi Jesús pō'irā ketaeka.

³ Torā kimaeka wejabititika upaka oyıaja imaroyikaki imarİ. Perumijıapı kire napı'peroyİka simako'omakaja İojimarİji pi'peberikaki upaka kİjariroyİka.

⁴ İ'rākurimarİa kiāİnaraka, kİpitakaoka kire napı'peko'omakaja sakıtürütataroyİka. I'supaka kimamaka pō'imajare marākā'ā kire baawārüberıoyİka.

⁵ I'supaka imaki imarİ, İmi, İamioka, İmima watopekarā, majaka nataroyİkarō'ōrā akaseretapabaraka kituritaparoyİka. I'supaka imatapabaraka tımarİji ātapı kİpō'ia kiwa'etaparoyİka.

⁶ I'supaka kimaekarō'ōpi Jesúre İatırā kİpō'irā kİrİrİra'aeka. Kİpō'irā eyatırā kiwājıtāji kİİukurupeaka, "Marākā'ā yİbaaberİjİki kime", kİpupaka kire ārİka simamaka.

⁷⁻⁸ I'supaka kimamaka, ikupaka Jesúre kire ārİka:

—Mİa'mıtİpe Satanarıka ima. İ're kİpupakareka mİmarō'ōpi mİpope,— kire kērİka.

I'supaka kēpakā'ā,

—Jesús, Tuparā tērİrikaja imatıyİaiki Maki mime. ¿Marākā'ā yire mİbaaerā baayu mae je'e? Tuparāte İaika wājıtāji, "Ba'İaja mİbaaika parea ba'İaja mİre baabesarāki yi'İ mae', yire mepe",— akasererİkapi Satanarıka ima İa'rİjāikakite ārİka Jesúre.

⁹ I'supaka kēpakā'ā ikupaka Jesúre kire ārİka:

—¿Marākā'ā mİwāmea?—

I'supaka kire kēpakā'ā,

—Legİon İime, rİkİmarā ba'İrā yİja ima simamaka.—

¹⁰ Supabatırā "İka ka'İapı yİjare mİpōata'si", jimarİ Jesúre kērİrİjarİka.

¹¹ I'supaka simaeka poto nakoyİkurİrā rİkİmakaja ba'abaraka jējewēkoa pa'İtaeka İmİmajā'āreka.

¹² I'supaka simamaka ikupaka Satanarıka ima kire ārİka:

—Kİreka yİjare mİpōataye'e, "Jējewēko pūpakarā mİja İa'rİjāİbe", yİjare mepe,— āparaka kire najērİeka.

¹³ I'supaka napakā'ā,

—Torā mİja a'pe,— nare kērİka.

Topı mae İmİrİjİreka İa'rİjāİtİrā imakopekarāre porİka, jējewēkoa imaekarā İa'rİjāİokaro'si. Supa imarİ jējewēkoa dos mİl rakamaki imaekarā Satanarıka ima nare İa'rİjāİmİka jājİa narİrİwa'rika. Rİrİwa'ritırā pūsipemārā eyatırā topı naİa'rika pa'warā. I'supaka baawa'ri nİmaupatıjı naİa'mİpataeka.

¹⁴ I'supaka sabaamaka sİarİrİrimaja rİrİwa'ritırā, wejearā, wejematorāoka pō'imajare san-abojaeka. Topı mae "¿Dako supa baaİka?", ārİwa'ri pō'imajare İarİ a'rika.

¹⁵ Jesúre imaekarō'ōrā eyatırā, ikupaka Satanarıka ima kireka İa'rİjāİka imako'peroyİkakite imamaka nİaeka: "Jarİroaka jāāekaki, i'supakajaoaka kİmaroyİka upakamarİaja, jİa kİpupaka japakā'ā, İa'rİyaaekaja ru'paki kime mae", pō'imajare ārİpupajaoeyaeka. I'supaka kimamaka İatırā, jimarİa Jesúre nakİkİka "Tērİritakıjİ kime", ārİwa'ri.

¹⁶ Supabatırā Satanarıka ima kireka Jesúre pōataekakaka, supabatırāoka jējewēkoa baaekakaka İāekarāte bojaeka a'perāte.

¹⁷ I'supaka kİbaaİka ā'mİtİrİtırā Gerasakarā Jesúre kİkİwa'ri nawejeapı kİpe'rİrİka nayapaeka.

¹⁸ I'supaka nİmamaka topı pe'rİra'aerā kİmuarā kİjāİka poto ikupaka Satanarıka ima kireka porİtapaeakakite kire ārİka:

—Mİka a'rİrİka ya'patıyarİjİ yİyapayı yi'İoka,— kire kērİkopeka.

¹⁹ I'supaka kērİko'omakaja ikupaka Jesúre kire ārİka:

—Yİka a'pekaja, mİwi'İarā mİpe'riwa'pe. "Yİre wayıaİki imarİ, jİa Mİpamakİre yİre baayu", ārİwa'ri mİrİrāre mİbojokaro'si,— kire kērİka.

²⁰ I'supaka kērīka yi'riwa'ri kipe'rika. Pe'riwa'ritirā Decápolireka imaeka wejearā Jesúre kire baaeka majaroka kibojatapaeka. I'supaka kibaeka ā'mitiritirā marākā'ā po'imajare ā'rwārūberika, i'supaka ima ā'mitirikoriberikarā imarī.

Jairo makore Jesúre tããeka
(Mt 9.18-26; Lc 8.40-56)

²¹ Torājirā kúmua ke'rikapiji Jesúre pe'rira'aeka ate. Sapi pe'rietatirā pa'warijerā kirīkamarika poto, rīkimarāja po'imajare kipō'irā rērīka.

²² I'supaka nimaeka poto judiorākare rērīriwi'i ĩpamaki, Jairo wāmeikite Jesús pō'irā etaeka. Supabatirā kiwājītāji kiñukuruṣaeka.

²³ Supabatirā ikupaka kire kērīka:

—Yimakore ṣaparirirā baayu. Mipitaka koṣo'iarā mija'aṣearika yiyapitayayu kojājiokaro'si,— kire kērīka.

²⁴ I'supaka kire kēpakā'ā, Jesúre kika a'rika mae. Topi koṣakaja rīkimarāja kīrika po'imajare kika a'rika.

²⁵ Na'rika nawatopekapi ĩ'rāko wāmarīa imaekakote torā imaeka. ĩ'poū'puarāe'earirakakuri wejeĵe'rāka koeyawa'rika ṣu'uriweoko ĵisia ka'wisijūabaraka.

²⁶ ĩ'rikemariā ĩkobaarimajare kore nikobaarūjekoṣeroyika. I'supaka nabaaika waṣa koniñerū imakoṣeka ritaja nare kōjipataroyika. I'supaka baariṣotojo jā'rībaji kojaririjarika.

²⁷ I'supaka baabaraka koimaeka poto “Wāmarīa imarāte jimarīa Jesúre bayayu”, ā'rika koā'mitiriroyika. I'supaka simamaka koimaeka wā'tarā Jesúre etamaka ĩatirā, rīkimarāja po'imajare imaeka watopekapi kipēterō'ōrā koeyaeaka.

²⁸ Jesúre imaekarō'ōrā eyatirā “Kijariroaka yiraberākareka jia yijarirāñu”, kōrīṣupajoaeka koṣuparō'ōpi. I'supaka ṣupajoawa'ri kijariroaka korabeka mae.

²⁹ I'supaka kobaaeka potojo koreka so'rika mae. “Risirika yireka imakoṣeika o'yua mae”, kōrīwārūeka.

³⁰ Kijariroaka korabeka be'erō'ō, “Tērīrika ñimapi ĩ'rīkate tããñu”, kipupakapi Jesúre āritika. Suṣa imarī jorowa'ritirā ikupaka po'imajare kērīka:

—¿Maki yijariroaka rabeko'oka?—

³¹ I'supaka kēpakā'ā kika wārūrimajare ikupaka ārika:

—Mipō'irā rīkimarāja imarā mire rabeirā. ¿Marākā'ā simamaka “¿Maki yijariroaka rabeko'oka?”, meñu?—

³² I'supaka kire narīka simako'omakaja po'imajare ĩabaotabaraka kire rabekakite kimo'arjarika.

³³ I'supaka kimaeka poto “Yi'i, risirika ñima yire o'yaokaro'si mire rabeko'oko”, ā'riṣupajoawa'ri kipō'irā koeyaeaka. I'supaka koṣupaka imako'omakaja kire kīkiwa'ri tarariṣotojo kiwājītāji koñukuruṣaeka. I'supaka baatirā kobaaeka upakaja kire kobojaeka.

³⁴ I'supaka kōpakā'ā, wayuñarimaji imarī, ikupaka kore kērīka:

—Mae mia'mitiṣe yiwāyuñaiiko. Yire yi'riwa'ri, jia mijayu mae. “Yirisirika yire o'yua”, ā'riwa'ri ĵijimaka miṣe'riwa'pe mae,— kore kērīka.

³⁵ I'supaka kore kērīka poto judiorākare rērīriwi'i ĩpamaki Jairo wi'iakarāe etaeka. Torā eyatirā ikupaka Jairote narīka:

—Mimako ṣapaririko'oko. “Yimakore mibayape”, wārōrimajire merīa'si mae,— kire narīka.

³⁶ I'supaka narīko'omakaja,

—Ba'iaja ṣaparibekaja, yire miyi'pe,— Jesúre kire ārika.

³⁷ Pedro, Santiago, supabatirā Santiago rī'ñi Juan maekarakamarā tarāreje Jesúre akawa'rika.

³⁸ Naka a'ritirā, rērīriwi'i ĩpamaki wi'iarā jimarīa oṣaraka nimaekarō'ōrā keyaeaka.

³⁹ I'supaka nimamaka, ikupaka nare kērīyeaeka:

—¿Dako baaerā mija oyu? Ṣapariribeyuko me'rōre ime. Kārīkako koime,— kērīka oṣaraka imaekarāte.

⁴⁰ “Koṣakaja ṣapariritiyaekako koime”, ā'riwa'ri Jesúre neeka. I'supaka nimamaka ĩatirā, nare kiporirūjeka. Supabatirā ṣaparirīkakote imaeka kurarakarā koṣakiarā, supabatirā kika imaekarā maekarakamarāṣitiyika kīkākakaeka.

⁴¹ Naka kākatirā kopitakarā kore ñi'atirā ikupaka kore kērīka:

—Talītā cum,— kore kērīka. (Mokarokapi marĵīkareka, “Me'rō, mimi'mibe, mire ñañu”, ā'rika sime ĩ'iroka).

⁴² I'supaka kērīka potoĵiji mi'mirīkatirā, kojaarīkawa'rika. ĩ'poū'puarāe'earirakakuri wejeĵe'rāka eyawa'yuko koimaeka. Ōñia kojariṣepakā'ā ĩawa'ri, marākā'āoka ā'rwārūberijīka najarika kika imaekarā, i'supaka ima ĩakoriberikarā imarī.

⁴³ I'toĵite,

—Aṣerāte samija boja'si,— nare kērīka.

Supabatiṛā ba'arika koro'si nare ke'era'arūjeka.

6

Nazaretwejearā Jesúre a'rika
(Mt 13.53-58; Lc 4.16-30)

¹ Torājīrā mae, kika wārūrimajapitiyika Jesúre a'rika, kime'rāri kimaeka wejearā.

² Torā eyatirā jēritaririṛi simaeka poto po'imajare kiwārōū'mueka judiorākare rēriwi'iarā. Kire ā'mitiritirā, “Jiitakaja oñuka kime”, āriwa'ri marākā'ā narīwārūberika, i'supaka jaikite ā'mitirikoriberikarā imarī. I'supaka kibaamaka ikupaka po'imajare kireka ārika:

—ǂMarākā'ā baatirā jiitakaja i'ire oṛipūayu? ǂMaki kire wārōekaki ruku? Maikoribeyua pariṛi ritaja baabeaiki kime,— narīka.

³ Supabatiṛā ikupaka narīka aṛea:

—Marīa maki, o'ōrā yaṛua yi'yerimaji kime. Supabatiṛā Santiago, José, Judas, Simōnṛpitiyika nama'miji kimema. Iki kima simamaka kibe'erō'ōkarā rōmijāoka o'ōrā makaja imarā,— torā imaekarāte ārika.

I'supaka simamaka “Yija upakaja imaki imarī imatiyabeyuka kime”, āriwa'ri kire na'mitiripēariyaṛaberika.

⁴ I'supaka naṛupajoamaka, ikupaka nare kērika:

—Tuparāro'si bojaṛirimajire “Jiitaka mare kibojayu”, ritaja po'imajare kireka āñuka kime. I'supaka simako'omakaja kiṛo'ijirika wejearaka, kitā'omajataka puri i'supaka āribeyurā,— kērika.

⁵ Supa imarī jia kire nayi'ribepakā'ā, maikoribeyua nare kibeawārūberika. I'supaka imariṛipotojo I'rārimarē takaja kipitaka ja'aṛeatirā wāmarīa nimaeka nareka kijieka.

⁶ Kitā'omajare kire ā'mitiripēabepakā'ā marākā'ā āriwārūberijika Jesúre jarika. I'supaka imariṛipotojo aṛea wejearā po'imajare wārōṛaparī ke'rika mae.

Jesúre kika wārūrimajare Tuparārika nawārōṛapaokaro'si mamarī kipūataū'mueka
(Mt 10.5-15; Lc 9.1-6)

⁷ I'poū'puarāe'earirakamarā kika wārūrimaja imaekarāte Jesúre akaeka. Supabatiṛā kirika nare ja'ajiyetirā,

—Satanārika ima po'imajareka ṛa'rjāikarāte mija poatabe mijaro'sioka,— nare kērika.

I'supaka nare āriweatirā i'parimaki oyiaja Jesúre nare pūataeka aṛea wejearaka imaekarāte wārōṛapaokaro'si.

⁸ —Torā mija a'rirāka poto ṛan, yaipi'ia, niñerūoka mija e'ewa'ria'si. I'supaka simako'omakaja mija tu'ua takaja mija e'ewa'pe.

⁹ Supabatiṛāoka ū'puko'a, jariroaka mija jāāika takapiṛi mija a'pe,— nare kērika.

¹⁰ Ikuṛpakaoka ate nare kērika:

—Wejearā yirika bojarī mija eyaū'murāñu, wi'itakarāja mija imabe, aṛe wi'i, aṛe wi'irā baabekaja. Aṛea wejearā mija a'rirāka poto takaja topi mija poṛe.

¹¹ Mija eyarijarirāka wejerakakaja mijare e'etoriṛeriwa'ri, Tuparārika ā'mitiripēarika nayaṛabesarākareka, jājiapi nare jaika ka'wisijūabekaja nare mija ja'atabe. Topi a'rirāka poto, ikupaka mija baabe: Mija ū'puko'arā ka'ia uyua eika mija paṛepatebe “Yijare mija ā'mitiripēabeyua simamaka, Tuparāte mijare ba'iaja mijare baarāñu”,— āriwa'ri kika wārūekarāte kērika.

¹² I'supaka nare kērika be'erō'ō po'imajare wārōri na'rika mae. Supa imarī naṛō'irā eyatirā ikupaka nare narīka: “Ba'iaja mija baaika ja'atatirā Tuparāte mija ā'mitiripēabe”, neyaekarō'ōrā imaekarāte nabojarijarika.

¹³ I'supakajaoka Satanārika ima ṛa'rjāika imaekarāte nareka sanajieroyika. I'supakajaoka rikimarāja wāmarīa imaekarāte iyebakapi yo'yebarakaka, narisirika nareka ima no'ataroyika.

Ikupaka sime Juanre reyaekakaka
(Mt 14.1-12; Lc 9.7-9)

¹⁴ Ritaja maikoribeyua Jesúre baabearyika ā'mitiritirā po'imajare sabojariṛibaeka. Po'imajare i'supaka āñua iṛi Herodesoka sōriṛkaki. I'supaka po'imajare āñua ā'mitiritirā ikupaka i'rārimarē ārika:

—Juan, po'imajare ruṛuko'a jūjerimajiji kime je'e aṛeyari. Reyariṛipotojo ate oñia jariṛiki imarī, maikoribeyua kibeayū je'e aṛeyari,— narīka.

¹⁵ Aṛerā ikupaka ārikarā:

—Tuparāro'si bojaṛirimajiji imaroyikaki Elías kime je'e aṛeyari,— narīka.

I'supaka narīko'omakaja aṛerimarā puri ikupaka ārikarā:

—Bikija Tuparāro'si bojaṛirimaja imaroyikarā upaka kime je'e aṛeyari,— narīka.

¹⁶ I'supaka najaimaka ā'mitiritirā, ikupaka Herodete ārika kiro'si:

—Juan bikija kirupuko'a yita'terūjekaki imariṗotojo ōñia jariṗe'ritirā i'supaka kibaabearyajayu je'e aṗeyari ate,— kērīka.

¹⁷⁻¹⁸ I'supaka kēpakā'ā, Juanre najāērā baaeka ruṗu, kirī' Felipe rūmu Herodías wāmeikore ē'matirā Herodete koka imaeka. I'supaka kibaamaka, ikupaka Juanre kire ārika:

—Herodías mirī' rūmure me'maeka ba'iaja mibaayu, Tuṗarāte jā'meika yi'riberiwari,— āriwa'ri kire kibojakoperoiyika.

I'supaka kēpakā'ā, koka jia imarika yaṗawa'ri Herodete kire űi'arūjeka kisurararākare. Kire űi'atirā ṗerumijiaṗi ṗi'ṗetirā, wēkomaka imariwi'iarā kire natarika.

¹⁹⁻²⁰ "I'supaka kijaika waṗa kire jāārika sime", āriṗuṗajoekako imarī, Herodiare kire jāārūjerika yaṗaeka. I'supaka koṗuṗajoako'omakaja, Herodes ṗuri "Tuṗarāte yaṗaika upakaja jia wājia baaiki Juanre ime", āriwa'ri jia jiyiṗuṗaka kireka ōrikaki. Suṗa imarī Juanre kojāārūjeriyapako'omakaja kiyapaberikoṗeka. I'supakajaoka Juanre bojaroyika jijimakapi ā'mitirikaki imariṗotojo "Kibojaiika upakaja yiyi'riye'e", āriṗotojo, sareka űi'riyaari kimawārūberika.

²¹ I'supaka Juanka kimako'omakaja "Ikupaka yibaajikareka, yiṗuṗajoaika kitā'tewārūberijīñu je'e", Herodíasre āriṗuṗajoekarīmi seyaeka. I'supaka kōriṗuṗajoekarīmi Herodete ṗo'ijirika wejeje'rāka sarākutorika. Suṗa imarī kiro'si ba'irabeijirimaja iṗarimarāre, suṗabaturā surararāka iṗarimarāreoka, Galilea ka'iakarā imatiyarimajareoka kiakaeka, "Mabayaarirā", āriwa'ri.

²² Ritaja kiakaekarāte rērikarō'ōrā kākatirā Herodías makore nare bayatāābeaeka jijimaka nimaokaro'si. "Jiitaka mare kobaabeayu", Herodes kijeyomarāṗitiyika āriṗuṗajoekarā. I'supaka imawa'ri ikupaka kore kērīka:

—¿Dakoa mire űijirika miyaṗayu maekaka jiitakaja mibaaika waṗa? Miyapaikaja mire ijirā i'supaka űaṱu.

²³ Mire ṗakibeyuka yi'i, ika ka'iakaki iṗi imarī, ritaja yiba'irūjia waṗajā'riakaka űe'metājirō'ōjirā mire ijijiki imarī suṗa mire űaṱu.— Herodías makore kērīka.

²⁴ I'supaka kore kēpakā'ā, kopakore jērīari ko'rika mae.

—¿Dakoa kire yijēñerāñu ruku, ma'i?— kore kōrika.

I'supaka kōpakā'ā,

—"Juan ṗo'imajare ruṗuko'a jūjerimaji ruṗuko'a yiyapayu", kire meṗe,— kore kōrika.

²⁵ I'supaka kore kōpakā'ā, jajuaja a'ritirā koṗamaki Herodes ṗo'irā koeyaeka. Kipō'irā eyatirā ikupaka kore kōrika:

—Juan ruṗuko'a yiyapayu. I'supaka simamaka kimarō'ōrā a'ritirā, sata'tetirā, seroarā saṗeatatirā yire samijibe maekakaja,— kire kōrika.

²⁶ I'supaka kōpakā'ā jimarīa Herodete ba'iaja ṗuṗarika. Juanre jāārika yaṗabeririṗotojo, mamarīji kore kērīka kijaita'ariyaṗaberika. ṗo'imajare ā'mitirika wajitāji, "Miyapaikaja mire űijirāñu", kērītika simamaka, kojeñeikaja kore kōjirā baaeka.

²⁷ I'supaka simamaka űojimarīji i'rika kisurarate Juan ruṗuko'a ta'terī kipūtaeka.

²⁸ Torā eyatirā Juan ruṗuko'a ta'tetirā, seroṗemarā saṗeatatirā sake'era'aeka. I'supaka baari ke'rikarō'ōpi ṗe'rietatirā Herodías makore sakījika. Suṗa imarī iko mae koṗakore sījikako.

²⁹ I'supaka Juanre nabaaka ā'mitiritirā, kika wārūeka mirārāte kipo'imirāka e'erī etaeka sayayeokaro'si.

*Cinco mil rakamarā imaekarāte Jesúre ji'aeka
(Mt 14.13-21; Lc 9.10-17; Jn 6.1-14)*

³⁰ I'supaka simaeka be'erō'ō Jesúka wārūrimajaja kirika bojataparī turikarāte ṗe'rietaeka. Suṗa imarī kipō'irā etatirā nawārōṗaepaeka majaroka kire nabojaeka.

³¹ I'supaka simaeka poto torā rikimarāja ṗo'imajaja i'tarijayurā, ṗe'ririJayurāoka imaekarā. I'supaka simamaka kika wārūrimajaja no'ojiteoka maba'awārūberijika Jesúro'si simaeka. Suṗa imarī ikupaka kika imaekarāte kērīka:

—Dajoa, ṗo'imajamatorā kūṗajī majērītaerā,— nare kērīka.

³² I'supaka nare kērīka be'erō'ō, kūmuapi ṗo'imajamatorā naka ke'rika mae.

³³ Na'rirā baaeka ruṗu rikimarāja iawārūekarā. I'supaka nabaamaka iatirā, ritaja wejeakarāre ririwa'rika Jesúre a'rikarō'ōrā. I'supaka baaekarā imarī, kijeyomarāṗitiyika torā keyabeyukajiji torā neyaweitika jājia ririwa'rikarā imarī.

³⁴ I'supaka nabaaka simamaka waata'rieyatirā marīwa'rikōri rikimarāja ṗo'imajare imamaka Jesúre iaka. Torā eyatirā, ovejawēkoa nare iārīrimajire imabeyurā upaka ṗo'imajare imamaka kīaeka. I'supaka nimaeka Tuṗarārika nare wārōrimajire imaberika simamaka. I'supaka imaekarā nimamaka "Jia ōriwārūbeyurā nime. Suṗa imarī marākā'ā baawārūberijīñurā nime", āriwa'ri wayuūekaki imarī, ritajakaka nare kiwārō'i'mueka mae.

³⁵ Aiyate ka'rawa'rirā baaeka poto kika wārūrimajare kika jairī etaeka. Ikuṗaka kire narīka:

—Na'irā sajaritiyu mae. Pō'imamato sime ō'ō. Supa imarī ba'arika imabeyua.

³⁶ Supa imarī wejekoyikurirā ba'arika waruaparaka po'imajare imarō'ōrā sawapaɣijiba'arī na'rirū,— kire narīka.

³⁷ I'supaka napakā'ā ikupaka nare kērīka:

—Mijaja ba'arika nare mija ji'abe.—

I'supaka kēpakā'ā ikupaka kire narīka:

—ŶPan yija wapaɣijirāñu bai je'e wapaɣā'rītaka simako'omakaja? Rīkimarāja po'imajare imamaka, dosciento rakato denario sawapa simarāñu,— kire narīka.

³⁸ I'supaka napakā'ā ā'mitiritirā, ikupaka nare kērīka:

—ŶNo'ojirārakato pan mija rikayu je'e? Mija iabe ruṗu.—

I'supaka kēpakā'ā,

—Īrāpitarakatojīkaja sime. Supabatirā wa'iaoka Ī'parājīkaja ima,— kire narīka.

³⁹ I'supaka napakā'ā ikupaka nare kērīka:

—“Ritarīo'ro jia taya imarō'ōrā mija ruṗabe”, po'imajare mija āṗe.—

⁴⁰ I'supaka kēpakā'ā, kērīka upakaja po'imajare nabaarūjeka. Supa imarī nare najā'meka upakaja nimaekarō'ōrā Ī'rāo'roreka cincuenta, aṗerio'roreka cien rakamarā nimaeka.

⁴¹ Supa imarī pan Ī'rāpitarakato imaeka, wa'ia Ī'parā imaekaoka Jesure e'erikaeka. Supabatirā wejepemārā yu'ayoitirā, “Jia mibaayu a'bi”, āriweatirā, pan kiña'kata'ruika mae. Supabatirā “Po'imajare samija pibabe”, āriwa'ri kika wārūrimajare sakjīka mae. I'supakajaoka kibaaeka Ī'parā wa'ia imaeka ritaja po'imajaka sanapibaba'aerā.

⁴² I'supaka kibaamaka ritaja po'imajare ba'aeka, jia űa'pīrika najarīkarō'ōjīrā.

⁴³ Sabe'erō'ō, Ī'poū'puarāe'earīrakapī i'pururika kika wārūrimajare rēaeka naña'pīka pīyia.

⁴⁴ Cinco mil rakamarā ĩmirīja nimaeka saba'aekarā.*

Okopemapi Jesure turika

(Mt 14.22-27; Jn 6.15-21)

⁴⁵ I'supaka baaweatirā kika wārūrimajare ikupaka Jesure ārika:

—Kūmuarā jāitirā i'sipē'rōtorā mija waata'riwa'ṗe. Supabatirā Betsaida wejearā yire mija ta'abe.—

Kika wārūrimajare waata'riwa'rika poto po'imajare a'yaokaro'si kimajaroka bojabaraka kimaeka ruṗu.

⁴⁶ I'supaka baaweatirā, ĩmīmakarā kimarīwa'rika, Tuparāka jairī.

⁴⁷ Aiyate ka'raeka be'erō'ō Galilea ṗa'wa ñe'metājirāja kūmua eyawa'rika, sarijepi rikamaritirā Jesure ĩamaka.

⁴⁸ Wīrōa jājia baemaka jājia nawē'āko'omakaja sa'ribepakā'ā kīaeka. Supa imarī bikitojo ñamiji okopemapi turitirā nakoyikurirā keyaeka. Nare kio'riwa'rīrā baatikarā kire nitāṗoeka.

⁴⁹⁻⁵⁰ Okopemapi kitupakā'ā ĩatirā, jimarīa nakasereka, “Po'imaja opireko sime je'e”, āriṗupajoawa'ri. I'supaka nimaeka jērāko'atirā, ikupaka nare kērīka:

—Rīkitubaka mija jaṗe, kīkībekaja. Yi'iji ñime,— kērīka.

⁵¹ Supa nare āritirā napō'i kūmuarā kijāika mae. Sarā kijāika poto wīrōa o'rika mae. Supa imarī i'supaka kibaamaka ĩatirā marākā'ā āriwārūberijīka najarika, i'supaka ĩakoriberīkarā imarī.

⁵² Saruṗubaji, pan kūṗajī imako'apī po'imajare Jesure jī'amaka ĩako'omakaja, “Tērīwa'ribaji imaki Jesure ime”, āriṗeyukajirā nimaeka, ōriwārūberīkarā imarī.

Genesaretka'iakarā jīñurāte Jesure tāāeka

(Mt 14.34-36)

⁵³ Pa'wa waata'riwa'ritirā Genesaret wāmeika ka'iarā neyaeka.

⁵⁴ Waata'rieyatirā nakūmua jī'apāātirā namarīwa'rika potojīteje torā imaekarāte Jesure ĩawārūeka.

⁵⁵ Kire ĩatirā jajuaja na'rika aṗerāte bojarī. Sā'mitiritirā wāmarīa imaekarāte naṗeyurūkiapi ne'era'aeka kīṗō'irā.

⁵⁶ Ke'riroyīkarō'ōrāja kūṗajīriwejerā, jo'bariwejerā, wi'imatorāoka, kīṗō'irā neyaroyīka. Supabatirā rīkīmarāja ba'irījia ĩjībaraka po'imajare imaekarō'ōrā, jīñurāte napāājīyeroyīka nare kitāāokaro'si. Kījarīroaka kūṗajīji nare kīraberūjerika yaṗawa'ri jimarīa jīñurāte kire akaeka. Kījarīroaka rabekarakamarāreje narīsīrika o'rīṗataeka mae.

* **6:44** Tal vez la cifra fuera mucho más que cinco mil que comieron, si hubiera contado las mujeres y los niños.

7

“Mañekiarâte baaroyika upakaja yi'yurã imarĩ, Tuparâte jã'meka yi'ribeyurã nime”, ãrĩwa'ri Jesúre bojaeka

¹ Fariseokaka pupajoirã, supabaturã judíotatarãte jã'meka wãrõrimajaoka Jesúse põ'irã etaekarã, Jerusalénrõ'õpi i'taturã.

² Kipõ'irã eyaturã I'rãrimarã kika wãrõrimajare pitajũjebekaja ba'amaka niaeka. I'supaka nabaamaka ãturã “Mañekiarã pitajũjeturã oyiaja mare ba'arũjekarã. Kika wãrõrimaja pũri ba'iaja baawa'ri pitajũjebekaja ba'airã”, narĩpupajoaeka.

³⁻⁴ (Ikuþaka nime, fariseokaka pupajoirã, supabaturã aþerã natã'omaja judíorãkaoka: Nañekiarãte baaroyika upakaja yi'yurã imarĩ, “Tuparãte jia yijare ãjijurũkiaro'si sime”, ãrĩwa'ri naba'aerã baaika ruþu naþuriakaja pitajũjerioyiaja nabaayu. I'supakajaoka nabaar-ijayu ba'arika waþãjipe'rietaturã. Supabaturã ko'a, jotoa, seroa þeruakaka baeka najũjerijayu.* I'supakajaoka nabaayu naba'awearijayu rakakaja I'rãtiji naruparikũmua jia najũjerijayu. “Mañekiarãte yijare wãrõeka yija yi'riberirika yaþabeyuka Tuparã. Supa imarĩ kãika wãjitãji ba'iaja baairã yija imakoreka nawãrõeka upakaja yija baayu”, ãrĩpupajoaewa'ri, i'supaka nabaakoþeyu).

⁵ Supa imarĩ Jesúka wãrõirãte pitajũjebekaja ba'amaka ãturã,
—¿Dako baaerã mika wãrõrimaja pũri mañekiarãte jã'meka yi'ribeyurã? Miabe, pitajũjebekaja naba'ayu,— kire narĩka fariseokaka pupajoirã, supabaturã judíorãkare jã'meka wãrõrimajaoka.

⁶ Sã'mitiriturã ikupaka Jesúre nare ãrĩka:
—“Tuparãte yaþaika upakaja jia baairã yija ime”, ãrĩriþotojo mija pupajoaika upakamarã mija ime. I'supaka mija imakaka pupajoaþeibaraka, Tuparãro'si bojaãjiokaro'si Isaías imaekakite o'oea:

“Ikuþaka ika põ'imajareka Tuparãte ãnu: ‘Yire jiyiþupaka õñurã upaka najaike'omakaja, naþuparõ'õpi yire jiyiþupayeebeyurã nime.

⁷ Supabaturã põ'imajare jã'meka upakaja nawãrõikakakaja “Tuparãte jã'meka sime”, narĩrijayu. Supa imarĩ dakoa waþamarãja yire najiyiþupayeeþeyu””, kio'oea,— nare kãrĩka.

⁸ Topi mae, ikupaka Jesúre nare ãrĩka ate:
—Tuparãte jã'meka ã'mitiripebeyurã imarĩ, mañekiarãte mijare wãrõeka pũri jia mija ã'mitiripeþayu,— nare kãrĩka.

⁹ I'supakajaoka ikupaka nare kãrĩka:
—Mañekiarãte wãrõeka takaja ã'mitiripeþaokaro'si, Tuparãte jã'meka ja'atarika pũri jiitakaja õñurã mija imema.

¹⁰ Ikuþaka Moiséte ãrĩka mija ãbe: “Mipakire, mipakoreoka yi'riwa'ri jia nare mibaabe”, ãrĩwa'ri kio'oea. I'supakajaoka, “I'rĩka kipakire, kipakoreoka ba'iaja baarijajukate ma-jããkoþejĩñu”, ãrĩwa'ri kio'oea.

¹¹ Mija pũri “Mañekiarãte ikupaka mare wãrõeka”, ãrĩwa'ri sayi'yurã imarĩ, ikupakakakapi jã'merijayurã: “Yipakire, yipakoreoka jeyobaaberijiki yi'i. Ritaja yirikaika Tuparãro'si oyiaja ima. Iki I'rĩkateje saþi yijeyobaarãñu”, ãñurãteje, “Jia nabaayu”, mija ãñu.

¹² “I'supaka pupajoirãro'si, kipakiarãte kãrĩrĩberikoþejĩka marã imabeyua”, mija ãrĩrijayu.

¹³ I'supaka mija jaiyu, mañekiarãte baaroyiroka yi'yurã imarĩ, Tuparãrika yi'ribeyurã mija jayu. Supabaturãoka aþea rĩkimakaja ima i'supaka mija baarijajuya,— nare kãrĩka.

¹⁴⁻¹⁶ I'supaka nare ãrĩturã põ'imajare kiakaeka ikupaka nare ãñaokaro'si:
—Mae mija imauþatiji yire ã'mitiriturã mija õrĩþũabe. Ba'arika mija ba'aikamarã sime ba'iaja mijare baarũjeika Tuparã ñakoareka. Mija pupakapi “Ikuþaka yibaaye'e”, ãrĩpupajoaaturã ba'iaja mija baariþarea Tuparãte mijare ãarĩþe'yooy,— nare kãrĩka.

¹⁷ I'supaka nare ãrĩweaturã wi'itõsiarã kika wãrõrimajapitijika Jesúre nare kãkatapawa'rika mae. Wi'itõsiarã kika kãkataturã,

—Põ'imajare miwãrõko'akaka yijare mibojajũibe,— kika wãrõrimajare kire ãrĩka.

¹⁸ I'supaka naþakã'ã ikupaka nare kãrĩka:
—¿Yiwãrõko'a jia mija ã'mitiriwãrũberiko'o bai je'e mijaro'sioka? “Põ'imajare ba'aikamarã ba'iaja nare baarũjeika Tuparã ñakoareka”, ñarĩko'ojĩkaja ¿mija õrĩwãrũberiko'o bai je'e?

¹⁹ Maba'aika maþupaka ña'rĩjãibeyua. Maba'aika mañe'mearã takaja ña'rĩjãirijayu. Supabaturãoka maþo'iaþi þorirũkiaja sime,— nare kãrĩka.

* 7:3-4 Marcos explica que según las tradiciones de sus antepasados, si algo o alguien no aceptable a Dios, hubiera tocado el objeto, el objeto se quedaría mal frente a los ojos de Dios. Así que cualquier persona que utilizaría el objeto después también se pondría mal en los ojos de Dios. Entonces, lavaban todos los artículos para evitar la posibilidad de ser mal (o impuro) en los ojos de Dios.

(Supa imarī “Ritaja maba'aika jājibaarimajimarīka Tuṣarāte ime”, āriwa'ri i'supaka nare kērika).†

²⁰ Ikupakajaoka nare kibojajiika ate:

—Ba'iaja ṣupajoairā imarā ba'iaja baarijajurā. I'supaka imarā nimamaka, Tuṣarā ṅakoareka ba'iaja nare sabaarūjerijayu.

²¹ I'supaka imarā imarī, ba'iaja ṣupajoairā najayu. Supabatirā “Yitūmumarīko iko, yitūmimarīka īT”, āririmarīaja ba'iaja naka nabaawā'imarīrijayu. Supabatirā karee'erimaja, jāārimaja, rōmikirā imariṣotojo aṣerā rōmijāka ba'iaja baarijajurā, rōmijā tūmiairā imakoṣeirāoka i'supakaja baarijajurā naro'si.

²² I'supakajaoka aṣikate ba'irīja rikaika oakiyurā, ritaja dika jariwa'ririmarīaja ba'iaja baarijajurā, ṣakirimaja, supabatirā nayaṣaika upakaja i'yoṣiṣekaja ba'iaja baarijajurā, aṣerā jia kiro'si imarijajurāte ā'mijāirā imarā. Supabatirā aṣerāte ba'iaja jajijairibiyaokaro'si ṣakirika nareka jairijajurā, “Aṣerāte tēriwa'ribaji imatiyairā yija ime”, āñurā, i'supakajaoka Tuṣarāte yaṣaikakaka ṣupajoabekaja, waṣuju naṣupaka nare āñu upakaja baarijajurā nime.

²³ Naṣuṣarō'ōṣi ba'iaja ṣupajoairā imarī, i'supaka ritaja nabaarijaju. I'supaka imarā nimamaka Tuṣarā ṅakoareka ba'iaja nimarijaju,— nare kērika.

Judiotatamarīko imariṣotojo Jesúre ā'mitiripēakako

(Mt 15.21-28)

²⁴ I'supaka kibojaeaka be'erō'ō aritirā Tiroṣ wāmeika wejewā'tarā Jesúre eyaeka. Torā keyaeka ṣoto kareaja wi'iarā keyariyaṣakoṣeka. I'supaka kiṣupajoaeka imako'omakaja ṣo'imajare sōritika.

²⁵ I'supaka simamaka sā'mitirirā ikuparō'ōṣiji ī'rākote kiṣō'irā etaeka. Satanārika ima ṅa'rījāikako ṣako koimaeka. I'supaka komakore imamaka, kore kiwayuārika yaṣawa'ri kiwājitāji koñukurupaeaka.

²⁶ Sirofeniciaika i'akako, judiotatamarīko koimaeka. Toṣi mae ikupaka kire kōrika:

—Yire mijeyobaabe. Yimako Satanārika ima ṅa'rījāikako koime. I'supaka simamaka kopupakareka simakoṣeika miṣoatarika yiyaṣayu mae,— kire kōrika.

²⁷ I'supaka kōpakā'ā ikupaka kore kērika:

—Mae judiotatarā, yika wārūrimajaka takaja ṅimarāñu ruṣu. Supa imarī mimakore jierī nare ya'ritapajika, jiamarīa naro'si simajīñu. Īkōrī je'e: I'supaka mire yibaajikareka ṣuri me'rāka ṅa'ṣibeyukajirā ba'arika e'matirā nayaiwēkorījāka§ yiji'aika upaka nare yibaajīñu,— kore kērika.

²⁸ I'supaka kēpakā'ā, ikupaka kire koyi'rika:

—Rita meñu, ṅiṣamaki. I'supaka simako'omakaja ba'arika ṣeatarūkia rokarā me'rāka ba'āñu'ruika saba'ayu yaiwēkorījāka,— kōrika. (Ikupaka ārika i'supaka kire kōrika: “Mika wārūrimajare wārōbaraka mimako'omakaja, kūpaji yire mijeyobaarāka jia yiro'si simarāñu”).*

²⁹ I'supaka kōpakā'ā ikupaka kore kērika:

—Jia miṣupajoaika simamaka, i'supaka yire miyi'yu. I'supaka simamaka Satanārika imakoṣeika ṣoyua mimakoreka mae. Supa imarī miwi'iarā miṣe'riwa'ṣe,— kore kērika.

³⁰ Kowi'iarā ṣe'rieyatirā koṣeyurūkiṣemarā jia jājiko komakore ṣeyumaka kōieyaeka. Kopakaja Satanārika ima koreka ṣorikako.

Ā'mitiribeyuka imarī jaiwārūbeyukate Jesúre jieka

³¹ I'tojirā ate Tirowejaṣi Jesúre o'rika. Toṣi o'riwa'ritirā Sidón wāmeika wejearā keyaeka. Toṣi ke'rika, Decāpolisṣi kio'rika. Supabatirā toṣi o'ritirā Galilea ṣa'warā keyaeka.

³² Torā kimaeka ṣoto ā'mitiribeyuka, jaiwārūbeyuka kiṣō'irā ṣo'imajare e'eyeaeka. Kire e'eyatirā “Mipitaka kiṣo'iarā mija'aṣeabe kijiokaro'si”, kire narīka.

³³ I'tojite ā'mitiribeyukate kire takaja aṣerō'ōrā ke'ewa'rika. Torā mae kika takaja kimaekarō'ōrā ā'mitiribeyuka ā'mukoṣea ī'ṣaṣe'rōtowā'tarāja kiṣitawājoa kikākataeka. Supabatirā kiṣitawājoapi riṣo'kaka e'etirā kirēōkakarā kirabeka.

³⁴ Supabatirā wejeṣemarā yoimiatatirā, kire wayuāwa'ri Jesúre yiataeka. I'supaka baatirā ikupaka kire kērika mae:

—Epatā,— kire kērika. (Kiokapi ṣuri “Sawiritarū”, ārika simaeka).

³⁵ I'supaka kērika ṣotojo ā'mitiribeyuka imakoṣekakite ā'mitiyuka jarika. I'supakajaoka jia jaiwārūbeyuka kimakoṣekareka jia jaiki kijarika mae.

† 7:19 Esta frase es una explicación o comentario de Marcos, el escritor. ‡ 7:24 Una región de gente no judío § 7:27 Los judíos nombraron a los no judíos perros. En una manera más tierna, a ellos Jesús les refirió como perritos en este ejemplo. * 7:28 Esta frase es información añadida para ayudar a los lectores entender la respuesta de ella.

³⁶ I'supaka kire baaweitirā, po'imaja pō'irā etatirā ikupaka Jesúre nare ārika:
 —Aperāte samija bojaḡiba'si.—
 I'supaka nare kērīrijarika simako'omakaja, jājibaji aperāte sanabojarijariroyika.
³⁷ I'supaka kibaamaka jīmimaka imawa'ri, ikupaka narīka:
 —Ā'mitiribeyurā, jaiwārūbeyurāte pariiji jieiki kime. I'supaka simamaka ritaja kibaaika jītakaja sime,— narīka.

8

Cuatro mil rakamarā imaekarā po'imajare Jesúre ji'aeka
 (Mt 15.32-39)

¹ Torājīrā ate rikimarāja po'imajare kipō'irā rērīka. Kika nimek'āja naba'arika purika mae. I'supaka simamaka kika wārūrimajare akatirā ikupaka nare kērīka:

² —Īrāre wayuoka űoűu, maekarakarīmi sajaritiyu yika nima. Supa imarī naba'arika puyua mae.

³ Naba'arika puyua simamaka, “Mija pe'pe”, nare űarjīkareka, ma'a űe'metājīrāja nakēsirabaña'rjīűu yoepi i'taekarā pariiji nima simamaka. I'supaka simamaka nare yiji'ariyaḡayu ruḡu, ba'aweitirā nape'yaokaro'si,— kika wārūrimajare kērīka.

⁴ I'supaka kēpakā'ā, ikupaka kire narīka:
 —Po'imajare imabeyurō'ō simamaka, marākā'ā baatirā ba'arika nare maji'awārūberijīka sime,— kire narīka.

⁵ I'supaka napakā'ā ikupaka kērīka:
 —¿No'ojīrā ba'arika mija rikayu je'e?—
 I'supaka kēpakā'ā,

—Ī'potēñarirakato sime pan,— narīka.

⁶ Topi mae po'imajare ka'iarā kiruparūjeka. Pan e'erikatirā ikupaka kērīka: “Jia mibaayu Tuparā”, kire kērīka. Supabatirā pan űa'kata'ruitirā kika wārūrimajare sakjīka. Īrā ritaja po'imajare saḡibaekarā mae.

⁷ Supabatirāoka wa'imakarāka kūḡajī imaeka. Wa'ia e'erikatirā, “Jia mibaayu Tuparā”, kērīka ate. Supabatirā kika wārūrimajare sakipibarūjeka.

⁸ Nimaeka upatiji po'imajare ba'aeka, jia űa'pirika najarikarō'ōjīrā. Sabe'erō'ō, Ī'potēñarirakapi' i'pururika kika wārūrimajare rēaeka naña'pīka piyia.

⁹ Cuatro mil rakamarā eyaerā baakōrī nimaeka saba'aekarā. Naba'aweaeaka be'erō'ō nare ke'ribojaeka.

¹⁰ I'sia be'erō'ō kika wārūrimajaka kūmuarā kijāika ate. Saḡi Dalmanutaka'iarā na'rika.

“Maikoribeyua yijare mibaabebe”, Jesúre narīkoḡeka
 (Mt 16.1-4; Lc 12.54-56)

¹¹ Torā keyaeka poto kire korirā kipō'irā fariseokaka pūḡajoirāte eyaeka. “Majēñerāka upakaja kibaawārūbesarākareka “Tuparāte pūataekakimarīka kime mariye'e”, narīka. I'supaka simamaka ikupaka kire narīka:

—“Tuparāte pūataekaki kime”, mireka yija ārīrā, yija ĩakoribeyua yijare mibearika yija yaḡayu,— kire narīka.

¹² I'supaka napakā'ā ā'mitiritirā, ba'iaja pūḡariwa'ri jājia kiyiataeka kire yi'riberikarā nimamaka. I'supaka imawa'ri ikupaka nare kērīka:

—¿Dako baaerā maikoribeyua nare yibearika maekukukarāte yaḡayu je'e? Ritama sime, mija ĩakoribeyua mijare beabesarāki yi'ī,— nare kērīka.

¹³ Supabatirā Galilea ḡa'wa i'sipē'rōtorā kika wārūrimajapitiyika nare kiwaata'ritapawa'rika.

Levadura upaka sime fariseokaka pūḡajoarika
 (Mt 16.5-12)

¹⁴ Torā Jesúka a'rikōrī wārūrimajare naba'arika ye'karirika. Supa imarī Trātojīkaja pan narikaeka kūmuarā.

¹⁵ I'supaka simamaka mae ikupaka Jesúre nare ārika:
 —Fariseokaka pūḡajoarika levadura upaka sime. Supa imarī samija rakajebe. I'supakajaoka Heroderē imakakaoka mija rakajebe,— kika wārūrimajare kērīka.

¹⁶ I'supaka nare kērīka, norīwārūberika. I'supaka kēpakā'ā natiyiaja jaiḡu'abaraka ikupaka narīka:

—Pan marikabepakā'ā, supa kēñu,— narīka.

¹⁷ I'supaka najāika Jesúre űrīka. Sōrītirā ikupaka nare kērīka:
 —¿Dako baaerā, “Pan imabeyuakaka”, mija jaiyu? ¿Yire űrībeyukajirā mija ime ruku bai je'e? I'supakajaoka, ḡpūḡajoarika űrīpūaberitiyairāja mija ime bai?

18-19 Mija ñakoa imako'omakaja mija ñawärübeyu. Supabatirã ã'mukoŕea mijareka imako'omakaja mija ã'mitiriwärübeyu. ¿I'rapitarakato ÷an cinco mil rakamarã imarã ÷o'imajare yiji'arapakakaka mija ye'kariritiyu bai je'e? ¿Naba'arapaka be'erõ'õ, piyia dikarakapi'i sajariwa'rapaka mija rëarape je'e?— nare kërïka.

I'supaka këpakã'ã, ikupaka narïka:

—I'poü'puarãe'earirakapi'i yija ÷orotarape.—

20 —I'potëñarirakato ÷an, cuatro mil rakamarã ÷o'imajare yipïbarapaka, naba'arape piyia saro'si, ¿dikarakapi'i sajariwa'rape je'e?— nare kërïka.

—I'potëñarirakapi'i saŕiyia yija ÷orotarape,— kire narïka.

21 I'supaka napakã'ã ikupaka nare kërïka ate:

—I'supaka yi'riwãrürã imariþotojo, ¿dako baaerã “Pan marikabeyuakaka mare kibojbeyu”, äriwãrübeyurã mija ime ruþu bai je'e?— nare kërïka.

Betsaidawejekaki ñakoätimarïka imaekakite Jesúre jieka

22 I'sia be'erõ'õ kika wãrürimajaka Betsaida wejearã Jesúre eyaeka. Torã neyaeka þoto ñakoätimarkate ÷o'imajare e'eetaeka kiþõ'irã. Torã kire e'eeyatirã kire kijierika yapatiyawa'ri “Kire mirabebe”, äparaka kire najëñeka.

23 I'supaka napakã'ã Jesúre kire titiwa'rika weje a'riwa'ri þañakarã. Torã kire e'eeyatirã, rijo'kakapi kiñakoa w'i'etirã, kiþitaka kire kija'apeaeka. Supabatirã ikupaka kire kërïka:

—¿Yaje miyoiyu?—

24 I'supaka kërïka be'erõ'õ küþaji kiaü'mueka. Supa imarï ikupaka kiyi'rika mae:

—Mae þuritaka küþaji yiyoiwa'tawa'yu. I'supaka simako'omakaja ÷o'imajare ñiakopemaka, yapaia ri'meika upaka oyiaja simamaka ñiayu,— kërïka.

25 I'supaka kire këpakã'ã kiñakoarã Jesúre kiþitaka ja'apeaeka ate. I'supaka kire kibaaþe'aeka be'erõ'õþi þuri, I'rãkõ'rimatorãja ñakoaparaka jia warioyiaja söipataeka kiro'si mae.

26 I'supaka kijapakã'ã ikupaka Jesúre kire ärika:

—Miwi'iarã miþe'riwa'þe, wejeapi o'þekaja þuri,— kire kërïka.

*“Jã'merükika Tuparãte wã'maekaki mime”, Þedrote ärika
(Mt 16.13-20; Lc 9.18-21)*

27 I'sia be'erõ'õ Jesús kika wãrürimajapitiyika a'ririrarikõri, Cesarea de Filiþo wãmeika wejekoyikurirã neyarïjarika. Torã ma'api na'ririrarika þoto, kika wãrürimajare ikupaka kijërïaeka:

—Yireka þuþajoatirã, “¿Maki kime”, ÷o'imajare yireka äñu?— nare kërïka.

28 Topi,

—Ikupaka ÷o'imajare mireka äñu: “Juan ÷o'imajare ruþuko'a jüjerimaji kime”, aþerã þuri, “Elias imaekaki kime”, äñurã. Aþerã imarã, “Bikija I'rika Tuparãro'si bojañjirimaji imaekaki kime”, mireka nañu,— narïka.

I'supaka napakã'ã ikupaka nare kijërïaeka:

29 —Mija je'e, “¿Maki kime”, yireka mija äñu?—

Topiji ikupaka Þedrote kire yi'rika:

—Mi'iji mime Jã'merükika Tuparãte wã'maekaki,— kire kërïka.

30 I'supaka kire këpakã'ã,

—I'supaka aþerãte mija bojaþiba'si ruþu,— nare kërïka.

*“Najãärükikaro'siji ñime”, Jesúre ärika
(Mt 16.21-28; Lc 9.22-27)*

31 I'tõjite ikupaka Jesúre nare wãrõü'mueka:

—Yi'iji imaki Po'imaja Ma'mi. Bikija i'supakaja yireka Tuparãte þuþajoatika simamaka, ba'itakaja jüarükikaro'si ñime. I'supaka simamaka kurarãka iþarimarã, Moiséte jã'meka wãrörimaja, supabatirã judiorãka iþarimarãte yire iariþe'yotirã yire najãärüjerãñu. Supa yire nabaako'omakaja maekarakarãmi be'erõ'õjo õña yijariþe'rirãñu,— nare kërïka.

32 I'supaka nare sakibojaeaka jia sanoñaokaro'si. I'supaka Jesúre äpakã'ã ä'mitiritirã, aþerõ'õrã Þedrote kire e'ewa'rika. Torã mae,

—“I'supaka simarãñu”, yijare meñua miþojarika yapaþeyuka yi',— Þedrote kire ärikopeka.

33 I'supaka këpakã'ã, jorowa'ri kika wãrürimajare Jesúre ãaeka. I'supaka nare ãatirã ikupaka Þedrote kërïka:

—Yika wãrürimaji mima simamaka, yibe'erõ'õrã imarükika mime. I'supaka simamaka, marãkã'ã baatirã yire jã'merimajimarïka mime. Supa imarï, Satanãre jaika upakaja mijaiyu. Tuparãte yapaika upaka þuþajoarikopakaja wapuþu ÷o'imajare yapaika upakaja þuþajoaiki mime,— Þedrote kërïka.

³⁴ I'supaka kire āriweatirā aḗerā kika wārūrimajare, supabatirā ritaja aḗerā torā imaeakarāte kiakaeka. Nare rērākū'atirā, ikupaka kērīka:

—Īrīka yiriki imarika yaḗarākīro'si, kiyapaikakaka, supabatirā kirikarākakaka ḗupajoabekaja yire yī'ririḗareaja ba'iaja kijūarāñu. Ikuḗaka sime: Ba'iaja jūabaraka yaḗua tetaeka kōkeiki kiyapaika upakaja baawārūbeyuka. I'sirokaḗi ḗupajoaiki imarī, yika a'rīrūkika kime.

³⁵ Ba'iaja jūabaraka reyarika yaḗaberiwa'ri “Jesūre yaḗaika upakaja baabesarāki yī'i”, āñuka oñia imajiparika tōḗobesarāki. Yire ā'mitiripēaiki imawa'ri, yirika bojariroka kibojaiika ā'mitiripe'yowa'ri najāārāki ḗuri oñia imajiparika tōḗorāki.

³⁶⁻³⁷ Īrīka oñia kima ḗoto ba'irījiareka takaja ḗupariwa'ri ritaja tōḗoiki ḗuri, kireyarāka ḗoto ba'iaja imarika tiyibeyurō'ōrā a'rīrāki. Ritaja ba'irījia tōḗoeka mirāki imariḗotojo, dako imabeyua saḗi oñia imajiparika kiwapañirūkia. Supa imarī ba'irījia kitōḗokoḗeka, dako waḗamarīaja kiro'si sajarirāñu.

³⁸ Ikuḗaka sime ĩākōrī je'e: Maekaka ḗo'imaja ba'iaja baarījayurā nima simamaka, Tuparāte ja'atairā nime. Mīa, i'supaka imarāte ĩaika wājitāji, yire yaḗaberiwa'ri “Jesūrikimarīka ñime, supabatirā kiwārōikaoka ā'mitiririyaḗabeyuka ñime”, āñurāte ḗuri yīḗe'rietarāñurīmi i'supakajaoka naka ñimarāñu yiro'sioka. I'supaka naka ñimarāka simamaka “Yirīrāmarīrā mīja ime”, nare ñarīrāñu yiro'sioka. I'sia ḗoto ḗo'imaja Ma'mi imarī, Yīḗaki Tuparārika yaaboarikapī yīḗe'rietarāñu. Supabatirāoka jīirā āngelrāka yika etarāñurā,— Jesūre ārīka.

9

¹ Ate ikupaka Jesūre nare ārīka:

—Rīta sime, tērīwa'ribaji kirikapī Tuparāte jā'merūkia eyarāñu. I'supaka simamaka oñia nimañujuju, ĩrārīmarā o'ōrā yika imarāte sīarāñu,— nare kērīka.

Kika wārūrimajare ĩaeka wājitāji aḗeaja ĩoika Jesūre jarika

(Mt 17.1-13; Lc 9.28-36)

² Īrōtēnarirakarīmi be'erō'ō ḗedro, Santiago, Juan maekarakamarāre Jesūre ḗusipemārā akawa'rika. Torā neyaeka ḗoto aḗea ĩoika Jesūre jaḗakā'ā ñiaeka.

³ Kījariroaka boitakaja ya'tarika sajarika, samajūjekoḗemakaoka ḗemawa'ribaji boiya'tarika sajarika.

⁴ I'supaka Jesūre jarika ḗoto, torā Elías, Moisés imaroyikarā kipō'irā ḗemakotowirīkarā. I'supaka baatirā kika najaimaka maekarakamarā kiakawa'rikarāte sīaeka.

⁵⁻⁶ I'supaka sima ĩatirā naḗupataeka. I'supaka simamaka ḗupatawa'ri, marākā'ā ārīwārūberīwa'rīji ikupaka ḗedrote ārīka:

—Mīa'mitīḗe wārōrimaji, o'ōrā maīmajīka jīitaka sime. Mījaro'si maekarakawī'i ḗesīwī'ia yija baarāñu. Mirīwī'i, Moisésīwī'i, supabatirā Elīarīwī'ioka yija baarāñu,— kire kērīka.

⁷ I'supaka kīmaeka ḗoto oko ūmakaka upaka ruira'atirā nare sarubū'ataeka. I'supaka baatirā ikupaka nare sajaika sawatopekaḗi:

—Īī, kīme Yīmaki. Yīwātaitakīji kīme. Supa imarī jia kire mīja ā'mitiripēabe,— sārīka.

⁸ I'supaka nare sārīka be'erō'ō, ĩabaotaerā baakōrī ĩrīkaja Jesūre rīkakamapakā'ā ñiaeka mae.

⁹ ĩmīmaḗemārā nīmaekarō'ōḗi kika torā a'rikarāḗitīyīka Jesūre tu'ara'aeka ate. Natu'arījarīka ḗoto ikupaka nare kērīka:

—Mīja ĩako'a aḗerāte mīja boja'si. Yī'i, ḗo'imaja Ma'mire reyarāka simako'omakaja oñia yījarīḗe'rīrāka be'erō'ō aḗerāte samīja bojarāñu,— nare kērīka.

¹⁰ I'supaka kērīka jia yī'rīkarā imarī, aḗerāte sanabojaberika. I'supaka simako'omakaja natīyīaja ḗuri ikupaka narību'aeka:

—¿Marākā'ā ārīwa'ri “Reyarīḗotojo ate oñia yījarīḗe'rīrāñu”, kērīko'o ruku?— narīka.

¹¹ I'supaka ārīkarā imarī ikupaka kire najērīaeka:

—¿Dako baerā, “ḗo'imajare jā'merūkika” Tuparāte ḗūātaerā baarāka ruḗu Elías imaki mararī etaū'marāki”, Moisés jā'meka wārōrimajare āñu?— narīka.

¹² I'supaka napakā'ā,

—Rīta sime supa nañua. Elías imaeakite baeka upaka baarīmaji etarāki mamarī. Etatirā, ritaja imatikaja nīmaokaro'si ikupaka ḗo'imajare kērīrāñu: “Koyīaja sajarīwa'yu Tuparāte ḗūatarākire etarūkia. I'supaka simamaka Tuparāte yaḗaika upakaja baabaraka, kire ta'atikaja mīja imabe.” Ikuḗaka ñañua o'rīrīḗotojo “Ketarāka ḗotorā jia kire mabaaye'e”, ḗo'imajare ārīḗupajoakoḗeyu. I'supaka naḗupajoaika simako'omakaja, ikupaka kijūarāñu ārīwa'ri Tuparārika bikīja o'ora'aekarāte yīreka ārīka: “ḗo'imaja Ma'mire ba'iaja ā'mīka jūarāñu. Supabatirā ‘Tuparāte ḗūataekakīmarīka mīme’, āḗaraka ḗo'imajare kire ḗe'yorāñu.”

¹³ Rita sime. Elías imaekaki upaka baarimaji etatirapaki mae. I'supaka simamaka nayapaika upakaja ba'iaja po'imajare kire baarape. I'supaka kijuarũkia upakaja añua Tuparũrika no'oea pũñurã,— nare kũrika.

*Me'ri pupakareka Satanũrika ima ña'rjũaikakite Jesũre poataeka
(Mt 17.14-21; Lc 9.37-43)*

¹⁴ Torãjĩrã mae apearã kika wãrũrimaja pũ'irã Jesũre pe'rieayaeka ate. Torã keyaeka poto kika wãrũrimaja pũ'irã rikimarãja po'imajare imaeka. Supabatirã Moiséte jã'meka wãrũrimajare kika wãrũrimajaka okabojibu'abaraka nimamaka kĩaeyaeka.

¹⁵ “Ikuparũ'õpiji Jesũre etarãñu je'e”, ãrjũpajoabekaja imaekarã imarĩ, ketamaka ãawa'ri, jjiimaitakaja po'imajare jarika. Jjiimaka jariwa'ri kipũ'irã narĩrĩwa'rika kire jẽñarĩ.

¹⁶ I'supaka po'imajare imaekarũ'õrã eyatirã ikupaka kika wãrũrimajare kijẽriaeka:

—¿Dakoakaka naka mija okabojiko'o?— nare kũrika.

¹⁷ I'supaka kũpakã'ã, ikupaka T'rikate po'imaja watopekapi kire yi'rika:

—Mia'mitipe wãrũrimaji. Yimaki kipupakarã Satanũrika ima kireka ña'rjũaika imaki, supabatirãoka okamarũka kime. I'supaka imaki kimamaka, mipũ'irã kire ye'era'ako'o.

¹⁸ Ikupekaja kire sabaarĩjayu: Yimakire ba'iaja sabaaiika rakakaja jãjia kire saña'atarĩjayu. I'supaka kire sabaaiika poto kirijepaji jõpotakaja porĩrijayua. Supabatirãoka kiofia kã'rĩpaatabaraka ritikaja kijijirijayua. I'supaka kimamaka “Yimaki pupakarã Satanũrika ima ña'rjũaikakite mija poatabe”, ñarĩkopekoko'o mika wãrũrimajare. Supa ñarĩko'omakaja sanaoatawãrũberiko'o,— kire kũrika.

¹⁹ I'supaka kũpakã'ã ã'mitiritirã, ikupaka Jesũre ãrika po'imajare:

—Yika ñoaka yibaarĩjayua ãrijayurã imaripotojo, “¿Yaje rita Tuparũrikapi yijare kijey-obaatijajũñu ruku?”, añurã mija ime bai je'e rupu. I'supaka imarã imarĩ, yire mija ã'mitiripẽaokaro'si çno'õjĩrã takaja mijare yiwãrũrãñu je'e? Mae, yipũ'irã me'rĩre mija e'era'abe,— nare kũrika.

²⁰ I'supaka kũpakã'ã Jesús pũ'irã kire ne'ewa'rika. Jesũre ãawa'ri, ikuparũ'õpiji me'rĩreka imaekakire kire tarataeka. I'supaka kire sabaamaka, jĩrĩña'rĩrĩrã kitũrũeka. I'supaka baabaraka jõpoaja kirijokopea jarika.

²¹ I'supaka kibaamaka ãatirã ikupaka kipakire kijẽriaeka:

—¿Dikarakakuri wejeje'rãka mimakire eyawa'yu i'supaka kima?— kire kũrika.

I'supaka kũpakã'ã, ikupaka kiyi'rika:

—Kũpajĩka kimaeka potorãja i'supaka yimakire imaũ'mueka.

²² I'rãkurimarĩa pekaõ'toarã Satanũrika ima kire ña'atarape, supabatirã okoarãoka kire saña'ataroyirape kire riatariyapawa'ri. I'supaka simamaka sakaka jiewãrũiki mimaye'e, yijare miwayuãrãkareka yijaro'si kire mijiebe,— kire kũrika.

²³ I'supaka kũpakã'ã ã'mitiriwa'ri, ikupaka kire kũrika:

—¿Dako baarã, “Jiewãrũiki mimaye'e”, yire meñu je'e? Yire ã'mitiripẽaiki mimarãkareka, “Dakoa ka'wisika imabeyua miro'si”, yire merĩrãñu,— kire kũrika.

²⁴ I'supaka kũpakã'ã ã'mitiritirã, ikupaka kipakire ãrika:

—“Yimakire kijiejũñu je'e apeyari”, ãriwa'ri mire ña'mitiripẽayua. Supa imarĩ jĩlbaji mire ña'mitiripẽaokaro'si yire mijeyobaabe,— akasererikapi kire kũrika.

²⁵ I'supaka jaibaraka Jesũre imaeka poto rikimabajaji po'imajare napũ'irã rĩrĩra'amaka kĩaeka. Rikimarãja ni'tamaka kĩaekarãre kipũ'irã etabeyukaji ikupaka Satanũrika ima kũrika:

—Mia'mitipe, po'imajare okamarĩa imaerã, ã'mitiribeyurã nimaokaro'sioka nare imarũjeiki mimamaka me'rĩ pupakareka mire yiporirũjeyu. Supabatirã apekurioka kireka miña'rjũibesarãñu,— sakũrika.

²⁶ I'supaka kũpakã'ã ã'mitiriwa'ri timarĩji akasererikapi, tararikapitiyika kire sariaña'taeka. Supa kire baatirã kipupakareka ña'rjũaikakite porika mae. Kiporitapeka be'erũ'õ puparirikaki upaka me'rĩte jarika. Topi kire ãatirã, “Kopakaja jĩrika kimajaka ime”, po'imajare ãrika.

²⁷ I'supaka narĩko'omakaja kipitakapi kire ñi'atirã Jesũre kire baimi'mataeka. Ikupekaja kire kibaaeka potojo jia rikamañuka kijarika mae.

²⁸ I'sia be'erũ'õ wi'iarã Jesũre kãkawa'rika. Torã kika wãrũrimajaka takaja kimaeka poto ikupaka kire narĩka:

—¿Dako baarã yija puri Satanũrika ima poatawãrũberiko'orã je'e?— kire narĩka.

²⁹ Topi ikupaka nare kiyi'rika:

—Tuparãte takaja jẽñetirã, i'supaka ima mija poatawãrũrãñu. Ikipi takaja sime i'supaka baawãrũrika, dakoa imabeyua apea,— nare kũrika.

*“Najããrũkika ñime”, ãriwa'ri Jesũre nare bojaeka ate
(Mt 17.22-23; Lc 9.43-45)*

³⁰⁻³¹ Topi no'rika poto Galilea ka'iarā a'ririɣaparaka kiwārūrimajare kiwārōrɣarika. Nare wārōbaraka kimaekarō'ō ɣo'imajare ōrɣrika kiyapaberika. Ikuɣaka nare kiwārōeka:

—Īrɣika imaki yire boɣajārūkika ɣo'imajare yire űi'aokaro'si. Po'imaja Ma'mire űi'atirā, najārāñu. Suɣa yire nabaako'omakaja maekarakarimi be'erō'ō ōñia yijariɣe'rirāñu,— nare kērɣika.

³² I'suɣaka nare kijaibojariɣarika kika wārūrimajare ōrɣwārūberika. Sōrɣwārūberiripotojo, “ Ōrɣūawārūbeyurā mija ime ruɣu bai je'e', mare kērɣiñu aɣeyari”, ārɣuɣajoawa'ri kire sanajērɣiberika.

“ĶMaki imaki makaki maro'si imatɣyarūkika?”, āɣaraka natɣiyaja Jesūka wārūrimajare jaiɣu'aeka

(Mt 18.1-5; Lc 9.46-48)

³³ Topi no'riwa'rika Caɣernaum wejearā neyaeka. Torā eyatirā wi'iarā nakākaeka. Wi'itōsɣarā nimaeka poto, ikuɣaka nare kiɣērɣaeka:

—Ma'api mai'tariɣariko'o poto Ķdakoakaka mija jaiɣu'ariɣariko'o?— nare kērɣika.

³⁴ I'suɣaka kērɣiko'omakaja, kire nayi'riberika. “ĶMaki imaki ruku imatɣyaiki?”, ārɣwa'ri ma'api i'tariɣaparaka najaiɣu'ariɣarika kire nabojaribi'aeka.

³⁵ Kire nayi'riberɣakā'ā, yurupatirā kika wārūrimajare kiakaeka.

—Īrɣikate imatɣyaiki imariɣaparāka, “Yiɣemawa'ribaji imarā aɣerā”, ārɣwa'ri dako okamirāmarɣaja ritaja ɣo'imajaro'si ba'irabeɣirimaji kimarāñu,— nare kērɣika.

³⁶ Suɣa imarɣi nawatoɣekarā imaekaki me'rɣre e'erikatirā ikuɣaka nare kērɣika:

³⁷ —Īt me'rɣi imatɣyaikimarɣika kime. I'suɣaka kimako'omakaja, yire yi'riwa'ri Īrɣikate jia kire baajɣika, jia yire baarika koɣakaja i'suɣaka kire kibaayu. Suɣabaawa'ri yire ɣūataekakiteoka i'suɣakaja baaiiki kime,— nare kērɣika.

“Ba'iaja maka imabeyuka ɣuri majeyomaki kime”, Jesúre ārɣika

(Mt 10.42; Lc 9.49-50)

³⁸ Ikuɣaka Juanre kire bojaeka:

—Wārōrimaji, miwāmeapi Satanarika ima ɣoatarapakire yija ĩarape. Maka imakoribeyuka kimarape. Satanarika ima ɣoatarika miɣā'meberikaki kimamaka, “I'suɣaka mibaa'si”, kire yija ārāɣe,— Juanre kire ārɣika.

³⁹ Suɣa kire kēɣakā'ā, ikuɣaka kiyi'rika:

—Jia kibaarape. I'suɣaka baai kite mija jājibaa'si. Īrɣika yire ā'mitirɣpēawa'ri maikoribeyua kibaabeaika be'erō'ō ba'iaja yire jaiyuebeyuka kime.

⁴⁰ Ba'iaja mare baabeyuka imarɣi, maka imatikaki upakaja kime.

⁴¹ Rita mijare yibojayu. Yirirā mija imamaka ĩawa'ri mijare jeyobaaiiki jia jɣimaka Tuɣarāte imarāñu. Okoa kūɣaji kisiarāka ārɣwa'ri ɣariɣi “Jiika kime”, Tuɣarāte kireka ārɣrāñu. I'suɣaka kibaaika wapa jia Tuɣarāte kire jeyobaarāñu,— nare kērɣika.

“Ba'iaja baarika rakajekaja mija imabe”, ārɣwa'ri Jesúre nare wārōeka

(Mt 18.6-9; Lc 17.1-2)

⁴² Me'rɣre ĩatirā ikuɣaka nare kērɣika:

—Me'rārɣjaka ima upaka yire yi'yurāte imariɣayu. Suɣa simamaka, ba'iaja nare baarūjeikite jimarɣi ba'iaja Tuɣarāte kire baarāñu. I'suɣaka kiɣūakoreka aɣikate ba'iaja kibaarūki ruɣubaji, āta jo'baka kiwāmuarā ji'abaatirā kire naña'metarikareka jia simajāēeka kiro'si.

⁴³⁻⁴⁴ Ba'iaja baarika mija ja'atabe. ĩakōrɣi je'e: Mija ɣitakapi ba'iaja mija baariɣariye'e samija toata'tabe saɣi ba'iaja mija baakoreka. Mija ɣitaka Īrāpē'rōto imabepakā'ā jiamarɣi mijaro'si simakoɣeko'omakaja Tuɣarā ɣō'irā mija a'rirāñu. Īrāpē'rōto ɣitaka mijareka imamaka, ba'iaja mija baaiika, tērɣwa'ribaji ba'iaja mijaro'si simarāñu ba'iaja imarika tiyibeyurō'ōrā mija a'rirūkia. Peka jū'rēika yaribeyua ima torā.

⁴⁵⁻⁴⁶ Mija űɣuapi ba'iaja mija baariɣariye'e Īrāpē'rōto mija toata'tabe. Mija űɣua Īrāpē'rōto imabepakā'ā jiamarɣi mijaro'si simakoɣeko'omakaja Tuɣarā ɣō'irā mija a'rirāñu. Īrāpē'rōto mija űɣua imamaka, ba'iaja mija baaiika tērɣwa'ribaji ba'iaja mijaro'si simarāñu ba'iaja imarika tiyibeyurō'ōrā mija a'rirūkia.

⁴⁷ Mija űakoapi ba'iaja mija baariɣarirākarekaoka samija e'etabe. Mija űakoa Īrāpē'rōto imabepakā'ā jiamarɣi mijaro'si simakoɣeko'omakaja Tuɣarā ɣō'irā mija a'rirūkirā mija jarirāñu. Īrāpē'rōto mija űakoa imamaka, ba'iaja mija baaiika tērɣwa'ribaji ba'iaja mijaro'si simarāñu ba'iaja imarika tiyibeyurō'ōrā mija a'rirūkia.

⁴⁸ Peka jū'rēika yaribeyua ima torā. Suɣa imarɣi jimarɣi napo'ia bekoa ba'ariɣarirāka.

⁴⁹ Mae imarā ƀo'imaja ba'iaja jūapatarūkirā nime. “Pekapi mooika be'erō'ō rakajekaja maimaye'e”, āriwārūrā mija ime. I'supakajaoka ba'iaja jūakoritirā, ba'iaja baarika mija ja'atarāñu, jībaji Tuparāte ā'mitiripēaokaro'si.

⁵⁰ Mija ĩabe. Ba'arika yukiraika simamaka jia sajayu. I'supaka simako'omakaja okaka sima sawayu ƀoto ƀuri, marākā'ā baatirāoka okaka samabaawārūbeyu ate.† I'supaka simamaka sataarikaja sime i'tojirā. Yukira ƀupajoatirā, yukira majāāmaka jia maba'arika jayu upaka jia mija baabu'aikapi āriwa'ri jībaji imarā mija jarirāñu. Supa imarī Tuparāte yapaika upakaja baarija'atabekaja mija imarijape dakoa okamirāmarīaja mija imaokaro'si,— nare kērīka.

10

*“Mija rōmia taabekaja”, āriwa'ri Jesūre nare wārōeka
(Mt 19.1-12; Lc 16.18)*

¹ Capernaūm wejeapi imatirā Judea ka'iarā Jesūre a'rika. A'ririrarikōri, torā eyatirā Jordān wāmeiria kiwaata'rika. Apepē'rōtorā keyaeka ƀoto, rīkimarāja ƀo'imajare kipō'irā rērīka ate. Neyairō'ōrāja, nare kiwārōrijariroyika upakaja nare kiwārōeka.

² ƀo'imajare wārōbaraka kimaeka ƀoto fariseokaka ƀupajoairāte kipō'irā etaeka. “Jia kiyi'riwārūberirū”, āriwa'ri ikupaka kire najērīaeka:

—Ĵimirīji kirūmure kija'ataika, ba'iaja baarika sime bai?— kire narīka.

³ I'supaka napakā'ā ā'mitiritirā ikupaka nare kiyi'rika:

—ĴMarākā'ā Moiséte mijare jā'meka je'e?—

⁴ I'supaka kēpakā'ā ā'mitiritirā, ikupaka kire nayi'rika:

—Ikupaka simaeka Moiséte imaroyiakite bojaeka: “Ĵrikate kirūmure taarika yapaĴika, ƀapera ƀapera kio'ojīñu. ‘Mire yitaerā baayu’, āriwa'ri ƀapera o'oea kore Ĵiweatirā naja'atabu'ajīñu”, Moiséte imaekakite ārika,— fariseokaka ƀupajoairāte ārika.

⁵ I'supaka napakā'ā ā'mitiritirā, ikupaka nare kērīka:

—Tuparāte ā'mitiripēarika yapaberikarā mija ĩekiarāte imamaka i'supaka Moiséte naro'si so'oea. I'supakajaoka sime mijaro'si.

⁶⁻⁷ I'supaka kibaeka simako'omakaja ƀo'imajare kipō'ijiaeka ƀotorāja “Ĵimirīji supabatirā rōmoreoka Tuparāte ƀo'ijiaeka. Supa imarī rōmie'etirā kiro'siji ĩmirījite imarāñu koka. I'supaka simamaka kipakiarāre kōrōtapatirā kipupayariji kimarāñu koka mae.

⁸ I'supaka imaki imarī kirūmuka ƀuri rakakaja ƀupajoabeyurā najayu mae. Ĵparā imariƀotojo Ĵri'ika upakaja sime napupaka”, āriwa'ri sabojayu Tuparārika o'oea ƀapera ƀūñurā.

⁹ “I'supaka nimarū”, Tuparāte āñua simamaka, mija rōmia taabekaja mija imabe,— nare kērīka.

¹⁰ Wi'iarā kākawa'ritirā kijaikakaka kika wārūrimajare kire jērīaeka.

¹¹ I'supaka napakā'ā ikupaka nare kiyi'rika:

—Mamarī kirūmu imaekakote ja'atitirā apeko ke'ekoƀeiko kirūmumarīko koime Tuparā ĩakoareka. Kirūmumarīkoteje kiwā'imañua mamarīkako kirūmutakore ba'upakaja baawa'ri i'supaka kibaayu.

¹² I'supakajaoka sime rōmo kotūmite ja'atitirā aƀikaka kotūmiarikoƀeiki kotūmimarīka kime Tuparā ĩakoareka. Kotūmitakimarīkaka kowā'imañua simamaka mamarīkaki kotūmitakire ba'upakaja baawa'ri i'supaka kobaayu,— Jesūre nare ārika.

*“Me'rāka yipō'irā i'tairāte mija jājibaa'si”, Jesūre ārika
(Mt 19.13-15; Lc 18.15-17)*

¹³ Jesūs ƀō'irā me'rāka ƀo'imajare e'era'aeka. “Nare rabebaraka 'Jia nare mibaabe, Tuparā', āparaka naro'si kijēnerū”, āriƀupajoawa'ri kipō'irā me'rāka ne'ewa'rika. I'supaka nabaamaka ĩatirā, ikupaka Jesūka wārūrimajare nare ārika:

—Jesūre najo'akoreka, kipō'irā nare mija e'era'a'si,— ƀo'imajare narīka.

¹⁴ I'supaka napakā'ā ā'mitiritirā Jesūre boebarika. I'supaka imawa'ri kika wārūrimajare ikupaka kibojaeka:

—Yipō'irā me'rāka etarika mija jājibaa'si. Jiipuparāte jia ā'mitiripēairā nime me'rāka. Nimaupaka yire ā'mitiripēairāte jia Tuparāte imaruputarāñu.

¹⁵ Rita mijare yibojayu. Me'rārījaka jia yi'yuaakaka ƀupajoatirā Tuparāte jia mija yi'ririjarijīñu. I'supaka yi'ribeyurāte ƀuri Tuparāte e'etoribesarāñu kijā'merūkirāro'si imarāñurāte,— kika wārūrimajare kērīka.

† 9:50 Frecuentemente, la sal de la región no era pura, sino que fue mezclada con otros minerales. Si la sal se derretiría por la humedad, los minerales sin sabor que se quedarían, no servían para la comida.

¹⁶ I'supaka nare ārīweatirā me'rīre ke'erikaeka. Ke'erikaeka rakamarāre narupuko'arā kipitaka ja'apeatirā ikupaka kērīka: "Jia nare mibaabe", āparaka Tuṣarāte naro'si kijēneka.

*Īrīka niñerū ba'īpite Jesūka jairī eyaeka
(Mt 19.16-30; Lc 18.18-30)*

¹⁷ Topi Jesúre a'rírā baeka ṗoto kipō'irā ĩ'rīka ĩmirĩjite rĩrīeyaeka. Jesús wājītāji űukurupatirā ikupaka kire kērīka:

—Jiitaki mime wārōrimaji. Tuṣarāka ōñia űimajipariyapayū. I'supaka imao'karō'si ĳmarākā'ā yibaajĩñu ruku?— kire kērīka.

¹⁸ I'supaka kēpakā'ā ā'mitiritirā, ikupaka kire kērīka:

—ĳDako baerā, "Jiitaki mime", yire meñu je'e? Tuṣarā ĩrīkaja imaki jiika.

¹⁹ Tuṣarāka ōñia imajiparika miyaparākareka kijā'meika upakaja miyi'ririyaṗe. Ā'mitirikōrī je'e: "Ṗo'imaja jāābekaja. Rōmika imako'omakaja, aṗekoka wā'imarībekaja. Karee'erimarā sime. Ba'iaja kibaarāṗe", āparaka wapuju aṗerāte boṗapakibekaja. Ṗo'imajare ba'iaṗiji ṗakitirā naniñerū mija ē'ma'si. Mīṗaki, mīṗakoreoka jia mija ā'mitiripēabe", āparaka sabojayū Tuṣarā majarōṗūñurā o'oeka. I'sia ōñuka mime,— kire kērīka.

²⁰ I'supaka kēpakā'ā ā'mitiritirā, ikupakā'ā kire kērīka:

—Mīa'mitipe wārōrimaji. Tuṣarāte jā'meika ōrīwa'ri yime'rārīraja jia sayi'ririyarikaki űime,— kire kērīka.

²¹ I'supaka kēpakā'ā ā'mitiriwa'ri, Jesúre kire wayūaeka mae. Supa imarī ikupaka kire kērīka:

—Īrāba'ikaka mibaarika jariwa'yua ruṗu. Miba'irīja aṗerāte mijipatabe sawaṗa tōṗoerā. Supabatirā wayuoka baairāte samijibe. Supa mibaarākareka Tuṣarā ṗō'irā eyatirā rīkimabaji sawaṗa mitōṗorāñu. Supa imarī űañu upakaja miyi'rirāka be'erō'ōṗi yika wārūrimaji imao'karō'si mi'tabe,— kire kērīka.

²² I'supaka kire kēpakā'ā ā'mitiritirā, rīkimakaja ba'irījika imaki imarī, ba'iaja kipupariwa'rika.

²³ Ke'rīka be'erō'ō kika wārūrimajare ĩatirā ikupaka Jesúre ārīka:

—Rīkimakaja ba'irījia rikairāro'si "Tuṣarāte takaja yi'riwa'ri kiyaṗaika upakaja yibaarāñu", ārīṗupajorika ka'wisika sime,— nare kērīka.

²⁴⁻²⁵ I'supaka kēpakā'ā ā'mitiritirā, marākā'ā marīwārūberijīka naro'si simaeka. I'supaka nimamaka ikupaka nare kibojaeka ate:

—Mīja ā'mitipe yijeyomarā. "Ritaja Tuṣarāte yaṗaika upakaja yibaaye'e", ārītirā kirirā najayaokaro'si ka'wisitaka sime ṗo'imajaro'si. Ā'mitirikōrī je'e: Camello jo'baki imarī, ṗerupota kopea kiwaṗu'ribeyu. I'supakajaoka "űipamaki kimamaka, Tuṣarāte takaja yaṗaika upaka yibaarāñu", rīkimaka ba'irījia rikairāte ārīwārūbesarāñu,— kērīka.

²⁶ I'supaka kēpakā'ā ā'mitirikoriberikarā imarī, natiyajaja jaibu'abaraka ikupaka narīka:

—I'supaka simarākareka makī Tuṣarāka ōñia imajiparūkika imabeyuka mirākiyu,— narīka.

²⁷ I'supaka nimamaka ĩatirā ikupaka Jesúre nare bojaeka:

—Naṗupayariji tārībeyurā ṗo'imaja. I'supaka simako'omakaja kire yi'yurāte Tuṣarā ṗō'irā a'rīrūkia, ritaja baawārūiki kimamaka,— nare kērīka.

²⁸ Supa kēpakā'ā, ikupaka Ṗedrote kire yi'rīka:

—Jia mia'mitipe. Yija ba'irījia ja'ataraparā imarī, mika yija imarijaju,— kire kērīka.

²⁹⁻³⁰ Topi ikupaka kire kiyi'rīka:

—Rita mijare yibojayu. Aṗerāte Tuṣarārika bojarī a'yurā, narīrāre ja'atawa'rīrāñurā. Nabe'erō'ōkarā, naṗaki, naṗako, namakarā, naw'ia supabatirā narioaoka naja'atawa'ririariñu, yirika bojariroka bojarī na'ririariñu ṗoto. Yirirā imarī yirika bojaokaro'si narīrāre ja'atawa'yurāte, jia Tuṣarāte baarāñu. Maekaka ritaja rikabaraka nima rīkimabaji Tuṣarāte nare ĩjirāñu. Wī'ia, rioa, nabe'erō'ōkarā, naṗakoarā supabatirā rīkimarāja makarāritirā nimaerā Tuṣarāte nare ja'atarāñu. I'supaka simako'omakaja yire na'mitiripēaika simamaka ba'iaja aṗerāte nare baarāñu. I'supaka naro'si simarāka simako'omakaja ōñia imajiparika Tuṣarāte nare ja'atarāñu.

³¹ Rīkimarāja maekaka imatiyarimaja imakoṗeirā, Tuṣarā ṗō'irā neyarāka ṗoto imatiyabeyurā najarirāñu. Aṗerā rīkimarājaoka maekaka imatiyarimajamarīrā imarā, Tuṣarā ṗō'irā neyarāka ṗoto imatiyairā najarirāñu,— nare kērīka.

*"Najāārūkika űime", ārīwa'ri Jesúre nare bojaeka ate
(Mt 20.17-19; Lc 18.31-34)*

³² I'supaka nare kērīka be'erō'ō Jerusalénrā eyairō'ōrā imaeka ma'apī na'rīka. Torā a'ririṗaraka kika wārūrimajare kiruputawa'rika. Kibe'erō'ōṗi aṗaraka ikupaka najaibu'arijarika: "ĳDako baerā kirupu wayuṗi'ribekaja Jerusalénrā ke'yu?", narīka. Kibe'erō'ōṗi ĩtarijarikarā ṗo'imaja ṗuri jimarā ba'iaja ṗuparikokekarā. I'supaka

nimamaka ĩatirā, kika wārūrimajaka takaja jaiokaro'si, po'imajamatorā nare ke'ewa'rika. Torā eyatirā “Ikuṗaka simarāñu”, āriwa'ri nare kibojaeka ba'iaja kire nabaariwā'imarīrā baekakaka.

³³ –Jia mija ā'mitiṗe. Jerusalénrā ma'rīrā baayu. Torā ĩrīka imaki Po'imaja Ma'mire bojjāārūkika. I'supaka kibaamaka kurarāka ĩparimarā pō'irā, supabatirā Moiséte jā'meka wārōrimaja pō'irāoka yire ne'ewa'rīrāñu. Supa imarī yire ne'etorirāka poto “Majāārūkika kimarū”, yireka narīrāñu. Supabatirā “Āja'a, kire mija jāābe”, āriwa'ri judiotatamarīrāte yire nijirāñu.

³⁴ Supabatirā ba'iaja yire naṗo'imajī'īrāñu. I'supakajaoka yire narījo'kapaterāñu. Ajeaṗi yire naṗajerāka be'erō'ō yire najāārāñu. I'supaka nabaako'omakaja, maekarakarīmi be'erō'ō ōñia yijariṗe'rīrāñu,— nare kērīka.

Santiago Juanṗitiyika “Ikuṗaka yija yaṗayu”, āriwa'ri Jesúre najēñeka (Mt 20.20-28)

³⁵ Toṗi Zebedeo makarā Santiago, Juanṗitiyika Jesús pō'irā eyatirā, ikuṗaka kire narīka: –Mia'mitiṗe wārōrimaji. Mire yija jēñeika miyi'rīrika yija yaṗayu,— kire narīka.

³⁶ I'supaka kire napakā'ā, ikuṗaka kiya'rīka:

–¿Marākā'ā mijaro'si yibaarika mija yaṗayu?–

³⁷ I'supaka kēpakā'ā ikuṗaka kire narīka:

–Pemawa'ribaji wejeareka ritaja po'imajare mijā'merāñu'rīmi seyarāka poto ikuṗaka yijare mībaarika yija yaṗayu: ĩrīkate ritapē'rōto, aṗikate kākopē'rōtoṗi yijare miruṗarūjebe mire jeyobaabaraka yija imakaro'si,— kire narīka.

³⁸ I'supaka napakā'ā, ikuṗaka nare kērīka:

–Yire mija jēñekoṗeikakaka jia ōrīwārūbeyurā mija ime. Ba'iaja po'imajare yire jūarūjerāñu. Yijūarāka upakaja jūokaro'si zyaje mija rakajepāāwārūjīñu je'e mijaro'sioka?– nare kērīka.

³⁹ –Ā'ā, rakajepāāwārūjīñurā yija,— kire narīka.

I'supaka napakā'ā ikuṗaka nare kērīka:

–Rita mijare yibojayu. Ba'iaja yijūarāka upakaja ba'iaja mija jūarāñu mijaro'sioka.

⁴⁰ I'supaka simako'omakaja mija yaṗaika upaka mijare ñimarūjewārūbeyu. Ritapē'rōto, kākopē'rōtorā yika ruṗarūkirāte Yīpaki Tuparāte wā'marāñu,— nare kērīka.

⁴¹ I'supaka kire narīka, aṗerā Jesúka wārūrimaja ĩṗapītarakamarā imaekarāte ā'mitirika. Supa imarī Santiago, Juanre ā'mitiritirā, “Aṗerāte tērīwa'ribaji yija ime”, noñu ruku”, āriwa'ri naboobarika.

⁴² I'supaka nimamaka ĩatirā, nare akatirā ikuṗaka Jesúre nare ārika:

–Ritaja wejeakarā ĩparimarā naṗo'imajare jājiṗi jā'merijayurā, nayapaika upakaja nare baawā'imaparaka. I'supaka nare nabaaika ōñurā mija ime.

⁴³ Mija ṗuri, nuṗaka imabekaja. Yirirā imarāro'si ikuṗaka sime: Mija watoṗekarā ĩṗi imariyaṗaiki, “Ikuṗaka po'imajare yaṗayu”, āriwa'ri nayapaika upakaja aṗerāte jia kibaajīkareka jia sime.

⁴⁴ Imatīyarimaji imarika yaṗaiki ṗuri, aṗerāte kijeyobaajīkareka jia sime. I'supaka imawa'ri naro'si ba'irabejīrimaji upakaja kiba'iraberijarījīkareka jia sime.

⁴⁵ I'supaka simamaka, Po'imaja Ma'mi ñimako'omakaja “Yiro'si po'imajare ba'irabejīrū”, āriwa'rimarā ō'ōrā yī'taeka. I'supaka imabekaja po'imajare jeyobaarimaji imaokaro'si ō'ōrā yī'taeka. Supa imarī ba'iaja nabaaika wapa naro'si reyari ō'ōrā yī'taeka,— nare kērīka.

Bartimeo ñakoa Jesúre jieka (Mt 20.29-34; Lc 18.35-43)

⁴⁶ Jesús kika wārūrimajapitiyika Jericó wejearā nimaeka be'erō'ō, toṗi narīka rīkimarāja aṗerāpitiyika. Naka ke'rīka ma'arījerā ĩabeyuka Timeomaki, Bartimeore ruṗaeka. Wayuoka baaiki imarī, niñerū aṗerāte kijēñeroyika.

⁴⁷ “Jesús Nazaretkaki o'yuka”, napakā'ā ā'mitiritirā jājia akasererikaṗi ĩabeyukate kire akaeka.

–Mia'mitiṗe Jesús. ĩṗi David imaekaki rīṗarāmi mime. Ritaja po'imajare mijā'meokaro'si Tuparāte wā'maekaki, yire miwayuābe,— ĩabeyukate kire ārika.

⁴⁸ I'supaka kiakasereka ā'mitiriwa'ri, rīkimarāja po'imajare kire wapeka “Miakaserea'si”, āparaka. I'supaka narīkoṗeko'omakaja jājibaji kiakasereka.

–Mia'mitiṗe David rīṗarāmi. Yire miwayuābe,— kire kērīka.

⁴⁹ I'supaka kiakasereka ā'mitiritirā, Jesúre tuiṗkaeka mae.

–Kire mija akabe yīpō'irā ki'taokaro'si,— po'imajare kērīka.

Supa kēpakā'ā ĩabeyukate nakaeka.

–Okajājia mijape. Supabatirā mimi'mirīkabe. Jesúre mire akayu,— po'imajare kire ārika.

⁵⁰ I'supaka napakā'ā ā'mitiritirā, pemakato kijariroaka e'etahirā, mi'maari ñojimarīji Jesús pō'irā ke'rika.

⁵¹ Kipō'irā keyaeka poto, ikupaka Jesúre kire ārika:

—¿Marākā'ā mire yibaarika miyapayu?—

—Mia'mitipe wārōimaji. Jia iaiki yire mijaripe'rirūjerika yiyapayu ate,— kire kērika.

⁵² I'supaka kēpakā'ā, ikupaka kire kiyi'rika:

—Yire ā'mitiripe'awa'ri “Jesúre yire jierāñu”, merīpupajoamaka, mire yijieyu mae,— kire kērika.

I'supaka kērika potojo īabeyukate yoiki jarika mae. Supa imarī,

—Mipe'ririyaape'e, mipe'pe mae,— Jesúre kire ārika.

I'supaka kēriko'omakaja Jesús be'erō'ō īabeyuka imakopekakite a'rika.

11

Jerusalénrā Jesúre eyaeka

(Mt 21.1-11; Lc 19.28-40; Jn 12.12-19)

¹⁻² Jerusalén i'tara'arī Olivos wāmeika īmimakarā neyaeka. Torā ī'paweje wejea imaeka. Betagé, Betania wāmeika simaeka. Jerusalén koyikurirā eyatirā, ikupaka kika wārūrimaja ī'parāte kērika:

—Marupurō'ōrā imawejearā mija a'pe. Torā burrowēko makarāka ī'rika jī'apāēka mija tōporāñu. Ni'ī ī'rikaoka pō'imajire marīpeikoribeyuka kime ruḡu. Kire kutetirā, kire mija e'era'abe.

³ Ape'rate mijare jērīamaka: “¿Dako baaerā kire mija e'ewa'yu?”, narīrāka, ikupaka mija yī'pe: “Maipamakire kire yapayu. Supa imarī sayija e'ewa'yu. Ñojimarīji sakipe'atarāñu ate”, āriwa'ri nare mija bojabe,— nare kērika.

⁴⁻⁵ I'supaka kērika ā'mitiritirā, na'rika. Torā eyatirā ma'arā burrowēko makarāka nitōpoeaka. Kopereka wā'tarā najī'apāēekaki kimaeka. Kire tōpotirā kire nakuteka. I'supaka nabaamaka īatirā torā imaekarāre ikupaka nare jērīaeka:

—¿Dako baaerā burrowēko makarāka mija kuteyu?— narīka.

⁶ I'supaka napakā'ā ā'mitiritirā, Jesúre nare āri'ūjeka upakaja nare nayi'rika. Supa imarī “Jee, samija e'ewa'pe”, narīka burrowēko ba'iparā.

⁷ Supa imarī Jesús pō'irā sane'ewarika. Supabatirā sayapāia nacamisa pamarā natapiaekapi burrowēko makarā pamarā napa'aeka. Sapa'aweatirā ne'eeyaeka potojo sapa'amarā kimarī'rika.

⁸ Rikimarāja pō'imaja sayapāia pemakato e'etahirā ke'rika wājītaji sanajitapāpeka. “Yija īpamaki mime”, āriwa'ri i'supaka nabaeka jiyipupaka kire ōriwa'ri. Ape'ra wejeripūñua e'etirā ja'apāpekarā ke'rika wājītaji.

⁹ Supa imarī Jesúre ruḡutaekarā, kibe'erō'ō imaekarāoka jimarī najiwararika jījimaka imawa'ri.

—“jīitaki kime Tuparā!”, pō'imajare āri'ū. īMare kijā'meokaro'si Maipamakite pūataekakire etayu! Jia Tuparāte kire baarū āriwa'ri.

¹⁰ Mañeki David imaekaki riparāmite etayu mae. Supa imarī jia maro'si sime Tuparāte maro'si pūataekakipi āriwa'ri. I'supaka kibaamaka “Tuparā, mabo'ikakuripi imaki, tēriwa'ribaji jīika mime”, nimaupatiji pō'imajare āri'ū,— āriwa'ri najaika jījimaka imawa'ri.

¹¹ I'supaka nañuju Jerusalén wejearā Jesúre eyaeka. Torā eyatirā Tuparāte jiyipupaka ōriwi'iarā kikākaeka. Torā kākatarā ritaja kīapibataeka. I'sia be'erō'ō sarā'irā baamaka, Betaniarā kipe'riwa'rika, ī'pou'puarāe'earirakamarā kika wārūrimajapitiyika.

Rikamarījūki simaripeareja Jesúre higuera kumuḡurika

(Mt 21.18-19)

¹² Ape'rimi Betaniawejeapi no'riwa'rika. O'riwa'ritirā na'ririjarika poto Jesúre kēsirabaeka.

¹³ Yoepi higuera wāmeika ōtereki ritajūkia ōimaka kīaeka. Jia pūñuijūki sōimaka “Rīkimakaja rikaika sime je'e”, kēriḡupajoeka.* I'supaka simako'omakaja sawā'tarā eyatirā sapūñutakaja simamaka kīaeka. Rikamarīa simaeka, sarikayu jērāmarīa simaeka imarī.

¹⁴ Rikamarījūki simamaka īatirā, ikupaka sakērika:

—Apekurioka mirika pō'imajare ba'arūkimarīa mimarāñu,— āriwa'ri sakikumuḡurika. I'supaka kijaika kika wārūirāte ā'mitirika.

Tuparāte jiyipupaka ōriwi'īapi waruarimaja supabatirā wapañirimajare Jesúre poataeka

(Mt 21.12-17; Lc 19.45-48; Jn 2.13-22)

* 11:13 La apariencia de muchas hojas señala que la higuera carga higos no maduros, pero comestibles.

¹⁵ Ate Jerusalénwejearā eyatirā Tuparāte jiyipupaka ōririwi'ipēte imaekarō'ōrā kikākaeka kika wārūrimajapitiyika. Torā kākaeyatirā waruaparaka, wapañjibaraka imaekarāte kīaeka. Supabatirā apetatarārika niñerū o'ae'ebaraka imaekarāte itatirāoka nare kipoataeka. Niñerū o'arimajare naniñerū peatarūkirō'ō kiturīña'rupateka. Supabatirāoka niñerū e'eokaro'si okoipakoa' ĩjirimaja ruparikūmua kiturīña'rūeka.

¹⁶ I'supakajaoka, "Tuparāte jiyipupaka ōririwi'ipētepi koyikuriji sime", āriwa'ri ba'irñija ne'ewa'riroyikarō'ōpi nare sake'ewa'rirūjeberika.

¹⁷ Supabatirā ikupaka po'imajare kiwārōeka:

—Kimajaroḡñurā o'oekarā ikupaka Tuparāte bojayu: "Ritaja tatarāte yika jaiokaro'si narērirūkiwi'li simarāñu yiwi'ia", āriwa'ri sabojayu Tuparārika o'oeka. Supa imarī torā ba'irñija ĩjiritā niñerū e'ebaraka mija ima kareba'arimaja wi'i upaka samija baayu,— nare kērīka.

¹⁸ I'supaka kēpakā'ā ā'mitiritirā, "¿Marākā'ā batirā kire majāñjñu?", kurarāka ĩparimarāre āriḡupajoeka, Moiséte jā'meka wārōrimajaja. "Jiitaka kiwārōika", āriwa'ri ritaja po'imajare jaimaka ā'mitiritirā Jesúre nakīkika.

¹⁹ Na'irā sajakā'ā Jerusalénrō'ōpi kika wārūrimajapitiyika Jesúre pe'rika.

Rikamarjūki higuera jirīka

(Mt 21.20-22)

²⁰ Aḡerīmi bikitojo na'rika ḡoto higuerajūki rikamarā imaeka wā'tarā neyaeaka. Torā eyatirā sarīkoa pitiyika ritaja jirīḡataeka simamaka niaeaka.

²¹ ḡopi mae Jesúre jaika mirāka Pedrote ḡupajoatōḡoeka.

—Miabe wārōrimaji. Samikumupurapaka be'erō'ō sajirīka ime mae,— kire kērīka.

²² I'supaka kēpakā'ā ā'mitiritirā, ikupaka Jesúre bojaeka kika wārūrimajare:

—Tuparāte mija ā'mitiripēabe. "Kire yija jēñerāka kiyi'rirāñu", āriḡupajoairā mija imabe.

²³ Rita mijare ñañu. Tuparāte ā'mitiripēaiki imarī, "Īmimaka riakarā ka'raña'rīrū", kēñu upakaja kiro'si sabaarāñu. I'supaka "Tuparāte yiro'si baabesarāñu je'e", āriḡupajoabekaja mija jēñebe. "Yijēñeika upakaja kiyi'rirāñu", āriḡupajoabaraka kire mija jēñebe. I'supaka mija ḡupajoarākareka mija yapaika upakaja simarāñu.

²⁴ Supa imarī Tuparāte jēñetirā, "Yijēñeika kiyi'ritiyayu", mija āriḡupajoabe mija ḡupakapi. I'supaka mija baarākareka "Tuparāte yirirāñu", āriwa'ri mijare yibojayu.

²⁵⁻²⁶ Tuparāte jaibarakaja, mamarī ba'iaja aḡerāte mijare baaika mija ye'kariḡe. I'supaka mija baabe, Maḡaki mabo'ikakurirā imakioka ba'iaja mija baaika mijareka kiye'kariaokaro'si. I'supaka simako'omakaja aḡerāte ba'iaja baaika mija ye'kaririberijīka, Maḡaki mabo'ikakurirā imakioka ba'iaja mija baaika ye'kariaberijīki kiro'si,— nare kērīka.

¿Makire mire jā'memaka i'supaka mibaayu? āriwa'ri Jesúre najērīaeka

(Mt 21.23-27; Lc 20.1-8)

²⁷ I'sia be'erō'ō Jerusalén wejearā ke'rika ate kika wārūrimajapitiyika. Torā eyatirā Tuparāte jiyipupaka ōririwi'iarā kikākaeka ḡoto kurarāka ĩparimarāre kipō'irā eyarīkaeka, Moiséte jā'meka wārōrimaja, supabatirā judiorāka ĩparimarāoka.

²⁸ Torā eyatirā ikupaka kire najērīaeka:

—¿Dako baaerā Tuparāte jiyipupaka ōririwi'iaḡi po'imajare miḡoatarape? Supabatirā ¿makire jā'meikaḡi i'supaka mibaarape?— kire narīka.

²⁹ I'supaka napakā'ā, ikupaka nare kiyi'rika:

—Yi'ioka ĩ'rāba'ikaka mijare jērīariyapaiki. Yire mija yi'pakā'ā ā'mitiritirā, yire jā'meiki wāmea mijare yibojarāñu. Ikuḡaka mijare yijērīariyapayu:

³⁰ ¿Juanre po'imajare ruḡuko'a jūjeokaro'si maki kire jā'mekaki? ¿Tuparā kire jā'mekakikā'ā? ¿Po'imajaja kire jā'mekarā bai? Yire mija yi'pe,— nare kērīka.

³¹ I'supaka kēpakā'ā ā'mitiritirā, natiyiaja najaiaka.

—¿Marākā'ā kire mayi'rīñjñu ruku? "Juanre po'imajare ruḡuko'a jūjerā Tuparāte kire ḡūataeka", marjīka, "¿Dako baaerā Juanre bojarapaka mija yi'riberape?", mare kērīrāñu.

³² I'supaka simako'omakaja, "Po'imajaja Juanre jā'mekarā", marjīka, po'imajare mare boebarirāñu. "Tuparā Juanre ḡūataekaki kiro'si bojañjirimaji kimaokaro'si", po'imajare āriḡupajoaika simamaka, ¿marākā'ā Jesúre mayi'rirāñu ruku?— natiyiaja najaiabu'aeka.

³³ Supa imarī,

—Ōrībeyurā yija,— kire narīka.

I'supaka napakā'ā,

—Jee, yire jā'mekaki wāmea mijare bojabesarāki yi'ioka,— nare kērīka.

12

“Yire mija yi'ribesarākareka, 'Aperāte Yimakire yi'rirū', Tuparāte ārīrāñu”, Jesúre nare ārīka (Mt 21.33-46; Lc 20.9-19)

¹ Bojawārōrikapi ikupaka pō'imajare kiwārōū'mueka ate.

—Īākōrī je'e: Īrīka iyarioa oterimajire imaeka. Sōteweatirā sakiwaeta'teka. Supabatirā iyaka mukerūkia kibaaeka iyaokoa e'eokaro'si. I'supaka baaweatirā ĩmipañakarā wi'ia kibaaeka siarīparaka nimarūkir'ō. I'supaka baaweatirā aperāte ikupaka kērīka: “Yirioa mija tuerākareka iyaka mija e'erākakaka mijare ñijirāñu.” Supabatirā turitaparī nare ke'ritapaeka mae.

² Iyaka rērīka poto ĩrīka kiro'si ba'irabeñijirimajire kīpūataeka iyaka kiro'si imaeka ke'eokaro'si.

³ Iyarioarā keyaeka poto kire ñi'atirā rioa tuerimajare kire pajeka, kire iyaka ĩjiriyaaberīwa'ri. Toṓi mae “Me'pe”, kire narīka. Supa imarī dakomarīaja kipe'rieyaeka kire jā'mepūataekaki pō'irā.

⁴ Iyaka ke'eetabepakā'ā ĩatirā, apika ba'iraberimajire kīpūataeka iyaka kire e'erūjebareka. Iyarioarā keyaeka poto, kirupuko'arā kire napajeta'ruika. I'supaka kire baatirā tīmarīji kire najairiwā'imarīka.

⁵ I'supaka kire nabaamaka ĩatirā, apikate ate rioba'ipite pūataeka. Torā keyamaka, rioa tuerimajare kire jāātorika mae. I'supaka nare nabaawā'imapakā'ā ĩawa'ri rīkimarāre rioba'ipite pūataeka. I'supaka nare kīpūatako'omakaja ĩ'rārimarāre jājia napajeka, aperāte pūri najāēka.

⁶ Supa imarī kimaki ĩrīkaja jariwa'rikaki mae. Jimarīa kiwātaki kimaeka. “Yimakire pūri 'Rioba'ipi maki kime’, ārīwa'ri kire nayi'rīrāñu je'e”, kērīpupajoeka. I'supaka pūpajoawa'ri kimakire pūya kīpūataeka mae.

⁷ I'supaka kīpupajoeka simako'omakaja rioba'ipi makire eyamaka ĩatirā, ikupaka rioa tuerimajare jāibu'aeka: “Ika rioba'ipi maki kime. Kīpakire reyārāka be'erō'ō kiro'si jariwa'rīrūkia sime ika rioa. Kire majāēerā ika rioa maro'si sajarīwa'yaokaro'si”, narīka.

⁸ I'supaka pūpajoawa'ri kire ñi'atirā kire najāēka. Supabatirā kīpō'ia riorījerā nataaeka. I'tojīrāja sime ika majaroka.— Jesúre nare ārīka.

⁹ I'supaka nare bojaweatirā, ikupaka pō'imajare kijērīaeka:

—Ķ'supaka kiro'si ba'iraberimajare baeekarāte marākā'ā rioba'ipite nare baarāñu ruku? Ikupaka nare kibaarāñu: Rioa tuerimajare jāārī ke'rīrāñu. Supabatirā aperāte rioa kīarīrīrūjerāñu.

¹⁰⁻¹¹ Mija ā'mitipe. Tuparā majaropūñu ĩ'rākō'rīmato ikupaka bojaika Ķyaje mija ĩakoyu je'e? Ikupaka Tuparāro'si bojañijirimajire o'oeka:

“Wi'ia baarimajare āta ĩr'ō taaeka. I'supaka simako'omakaja, apika i'sio ātapi wi'ia kibaa-maka apo āta tērīwa'ribaji imatiyaio sajarīka. Nayaaberīkao imako'omakaja, i'sioṓi ārīwa'rīji maipamaki Tuparāte jia jiyia wi'ia baaeka. I'supaka baaiki kimamaka, 'Jiitaka sime', ĩjīmakapī marīpupajoayu”, ārīwa'ri kībojaeka Tuparārika o'oekaki.—*

¹² I'supaka Jesúre āpakā'ā ā'mitiritirā, judiotata ĩparimarāre kire ñi'ariyaapaeka. “'Rioa ba'iraberimaja upaka nime’, mareka ārīwa'ri i'supaka majaroka Jesúre mare bojako'o”, narīpupajoeka. I'supaka simako'omakaja pō'imajare kīkiwa'ri kire nañi'aberika. Supa imarī toṓi na'rīka mae.

“Ķyaje Romawejea ĩpamakire ĩmpuesto mawaṓajijīñu?”, ārīwa'ri Jesúre najērīaeka (Mt 22.15-22; Lc 20.20-6)

¹³ ĩrārimaki fariseokaka pūpajoairā, Herodes jeyomarāoka Jesús pō'irā eyaekarā, nīpamarāre nare pūataeka simamaka. “Jesúre jia yijare yi'riwārūbesarākareka, kire yija okabaarāñu”, ārīwa'ri kīpō'irā neyaeka.

¹⁴ Kīpō'irā eyatirā ikupaka narīka:

—Mīa'mitipe wārōrimaji. Rita oyiaja bojaiki mime. Pō'imajare mire jāiyuyekoṓeika dakoa jo'abeyua mire. Imatiyairā, imatiyabeyurāro'sioka kīkībekaja Tuparārikakaka wārōiki mime. Supa imarī ikupaka mire yija jērīayu: Ķyaje Romawejeakaki ĩpire jā'meika upakaja ĩmpuestos kire yija wapañijīñu ruku? Kire yija wapañijīkareka ĶMoisés imaekakite jā'meka ba'iaja baairā yija jarijīñu bai?—

¹⁵ I'supaka ĩapī kire narīko'omakaja kire pākīrika napakatarikoṓeika Jesúre ōrīka. Supa imarī ikupaka nare kiyi'rīka:

* **12:10-11** Salmo 118.22-23. Estos versículos refieren a Jesús. Así quiere decir: Aunque Jesús fue despreciado por los líderes religiosos de Israel, Dios le hizo la persona más importante; el que salvará a su gente.

—¿Dako baaerā mijare yiyi'yua ā'mitiritirā yire mija okabaariyapayu? Īrāto niñerū† yiro'si mija e'era'abe ñiaokaro'si,— nare kērīka.

¹⁶ I'supaka kēpakā'ā ā'mitiritirā, Īrāto niñerū kiro'si ne'era'aeka. Sīatirā ikupaka nare kērīka:

—¿Maki pema sime samija ĩamaka? Supabatirā, ¿maki wāmea sareka o'oeka sime?— nare kērīka.

I'supaka kēpakā'ā ikupaka kire nayi'rika:

—Īpi César pema upaka sime,— kire narīka.

¹⁷ I'supaka napakā'ā ā'mitiritirā, ikupaka nare kērīka:

—Īpi César rika ima kire samija ĩjibe. I'supakajaoka Tuparārika ima kireje samija ĩjibe,— nare kērīka.‡ I'supaka Jesúre āpakā'ā ā'mitiritirā okamarīaja najarika ḡritiyaiki kime āriwa'ri.

*¿Reyariḡotojo ḡñia ḡo'imajare jariḡe'rirāñu ruku? āriwa'ri Jesúre najērīaeka
(Mt 22.23-33; Lc 20.27-40)*

¹⁸ Supa imarī Īrārimaki saduceokaka ḡupajoairāte eyaeka Jesúka jairī. “ḡo'imajare reyaráka be'erḡ'ḡ ḡñia jariḡe'rika imabeyua”, āñurā nimaeka. Supa imarī Jesúre sakaka jērīaokaro'si kipḡ'irā neyaeka.

¹⁹ —Mia'mitipe wārḡrimaji. Ikupaka maro'si Moisés imaekakite o'oeka: “Kima'mi makarāmarīaja rūmure kireyatapajīka, kima'mi rūmu mirākote kibe'erḡ'ḡkakire e'ejīka marā imabeyua kika komakarārīrā”, āriwa'ri Moisés imaekakite o'oeka,— kire narīka.

Supabatirā ikupaka narīka ate:

²⁰ —Īkḡrī je'e: Bikija Īrīkate imaeka. Īrḡtēñarīrakamarā kibe'erḡ'ḡkarāre imaeka. Mamarī kirḡmie'eū'mueka nama'mi. Makarāmarīaja kirūmure kireyatapaeka.

²¹ Supa imarī kotfīte reyatapamaka kibe'erḡ'ḡkakite kore e'eka ate. I'supakajaoka makarāmarīaja kireyaeka kiro'si. Supa imarī kibe'erḡ'ḡjītekaki koka imaekaki. Nupakajaoka kireyaeka.

²² I'supakaja oyīaja kirīrāre ritaja koka imakorīpatakopeka. Koka makarārīrimarīaja nareyapataeka. Nareyapataeka be'erḡ'ḡ koreyaeka narūmu imakḡperoyīkako.

²³ “ḡo'imaja reyariḡotojo ḡñia jariḡe'rirāñurā”, āñuka mime. Karemarīa rita bojaiki mimarākareka, ¿ritaja narūmu koimaeka simamaka, ni'īka kotfīmarītiyarāñu ruku ḡñia ko-jariḡe'rirāka ḡoto?— saduceokaka ḡupajoairāte ārika Jesúre.

²⁴⁻²⁵ I'supaka kire napakā'ā, ikupaka kiyi'rika:

—Tuparā majarḡḡñurā o'oeka ḡrībeyurā mija ime. Supabatirā “Ritaja baawārīuki kime Tuparā”, āriwārūbeyurā mija. I'supaka imarā imarī, rukubaka ḡupajoairā mija ime. ḡñia najariḡe'rirāka ḡoto rḡmie'ebesarāñurā ḡo'imaja. I'supakajaoka simarāñu rḡmijārḡ'si. Tuparāte imarḡ'ḡkarā āngelrāka upaka ḡo'imajare imarāñu.

²⁶ Mae reyariḡotojo ḡñia ḡo'imajare jariḡe'rirūkiakaka mijare yibojaerā baayu. ¿Moisés imaekakite o'oekakaka ĩakoribeyurā mija bai je'e? Yapumakarāka jū'rēika watopekapi Tuparāte ikupaka ārika Moisés imaekakite: “Mija ñeki Abraham imaekaki jia yire baari-jayuka. I'supakajaoka Isaac supabatirā Jacob imaekarā jia yire baarijayurā”, Tuparāte kire ārika.

²⁷ “Īrā maekarakamarā jia yire baabaraka imarijayurā”, Tuparāte ārika, ḡñia nimamaka. Tuparā ḡḡ'irā nime, reyaeekarā imariḡotojo narīrīberika simamaka. Supa imarī “ḡñia ḡo'imajare jariḡe'ribesarāñu”, āñurā imarī, tērīrikaja rukubaka ḡupajoairā mija ime,— saduceokaka ḡupajoairāte kērīka.

*Imatiyairokakaka Tuparāte jā'meika Jesúre bojaeka
(Mt 22.34-40)*

²⁸ ḡḡpi mae saduceokaka ḡupajoairāte Jesúka jaika ḡoto Moiséte jā'meka wārḡrimajire sā'mitiritirā, “Jia Jesúre nare yi'yu”, kērīḡupajoaeka. Supa āriwa'ri Jesús ḡḡ'irā ke'rika kire jērīaokaro'si.

—¿Dika sime Tuparāte jā'meika imatiyaika?— āriwa'ri Jesúre kijērīaeka.

²⁹⁻³⁰ Supa imarī ikupaka kire kiyi'rika:

—Tuparāte jā'meika imatiyaikakaka ikupaka sabojayu: “Mija ā'mitipe Israelka'īakarā. Tuparā Īrīkaja imaki Maīpamaki. Aperāte mawayuīaika tērīwa'ribaji jia maīpamaki Tuparāte mayi'ririarijīñu. I'supakajaoka ritaja ḡrīriḡupakirā maimaḡitiyika jia Tuparāte mayi'ririñu. Supabatirā Īrāmijipijī ḡupajoairā jia kire mabaarijarijīñu”, āriwa'ri sabojayu imatiyaika Tuparāte jā'meika.

† 12:15 Denario   ‡ 12:17 Denle entonces al rey lo que es debido a un rey. Y denle a Dios lo que es de Dios: servirle a Él con todo.

³¹ I'sia rokajiteka ikupaka bojaika: “Maṓ'ia mawātaika upakajaoka aṓerāte mawātajīñu.” Dika aṓea ika I'pakurikaka Tuṓarāte jā'meika tērīwa'ribaji imatiyaika imabeyua,— Moiséte jā'meka wārōrimajire kērīka.

³² Supa kēpakā'ā ikupaka Jesúre kiyi'rika:

—Rita meñu wārōrimaji. I'rikaja kime Tuṓarā. Maki aṓika imabeyuka kiupaka imaki. I'supaka meñua rita sime.

³³ “Aṓerāte mawātaika tērīwa'ribaji jia Tuṓarāte mayi'ririarijīñu. Ritaja ōrīripupakirā maimaṓitiyika jia Tuṓarāte mayi'ririñu. Supabatirā I'rāmijijiji pupajoatirā jia kire mabaarijarijīñu. I'supakajaoka maṓ'ia mawātaika upakaja aṓerāteoka mawātajīñu”, āriwa'ri mibojika imatiyaika sime. Moisés imaekakite jā'meka upakaja Tuṓarāte jia baawa'ri wa'iro'si ri'ia kiro'si majoeijiyu. I'supaka mabaaiika jia ima simako'omakaja Tuṓarāte mayi'ririarijaya, supabatirā aṓerāte mawātarijayuaoka, tērīrikaja imatiyaika sime,— kire kērīka.

³⁴ Jia kiyi'pakā'ā ā'mitiritirā, ikupaka Jesúre kire ārika:

—Yire meñua ña'mitiyareka, “Tuṓarā, miyapaika upakatakaja yibaarāñu”, āriwārūrūkika mime. Kirikitaki mitiyarika kūṓajiji mire jariwa'yua je'e,— kire kērīka.

I'supaka Jesúre āpakā'ā ā'mitiritirā, ni'i I'rikaoka kire jērīberikaki mae, “Mare tērīwa'ribaji ōñuka kime”, āriṓupajoawa'ri.

“*¿Maki riṓarāmi kime ruku Jā'merūkika Tuṓarāte wā'maekaki mijareka?*”, āriwa'ri Jesúre nare jērīaeka

(Mt 22.41-46; Lc 20.41-44)

³⁵ Tuṓarāte jiyipupaka ōrīriwi'iarā wārōbaraka kimaekarō'ōpi ikupaka ṓ'omajare kērīka:

—“Jā'merūkika Tuṓarāte wā'maekaki[§] David imaekaki riṓarāmi kimarāñu”, nañu Moiséte jā'meka wārōrimaja. ¿Yaje rita nañu ruku jee? ¿Yaje kiriparāmitakioka kimarāñu je'e mijareka?

³⁶ I'supaka naṓupajoaika simako'omakaja, kiriparāmireka iṓi Davidre jaika ṓoto, “Ñiṓamaki mime”, kireka kērīka. I'supaka simamaka, David imaekaki Espiritu Santore kire jeyobaaekapi ikupaka kio'oeaka:

“Ñiṓamakire ikupaka Tuṓarāte ārika: ‘Ritaja ṓ'omajare jā'merimaji mīmarāñu. Supa imarī yiritapē'rōtorā mirupabe. I'supaka mīmarāka simamaka mimajamarāre yitērīrāñu mire nayi'yaokaro'si', Tuṓarāte kire ārika”, āriwa'ri David imaekakire o'oeaka.

³⁷ “Ñiṓamaki mime”, iṓi Davidre kire āpakā'ā, ¿yaje ruku kiriparāmitakiji kime je'e? Davidre tērīwa'ribaji kimema,— nare kērīka.

Jia nare kiwārōmaka ā'mitiritirā, rīkimarāja torā imaekarāte jījimaka jarika.

“*Moiséte jā'meka wārōrimaja ikupaka ba'iaja baarijajayurā*”, Jesúre ārika

(Mt 23.1-36; Lc 11.37-54; 20.45-47)

³⁸ Ikupaka ṓ'omajare kiwārōeaka ate:

—Moiséte jā'meka wārōrimajare baarijaju upaka mija baakoreka jia mija pupajoabe. Mija ĩabe, ikupaka nabaarijaju. “Imatiyairā yija ime”, āriṓupajoairā imarī, jariroaka jia jāātirā ṓ'omajare ĩaika wājītāji naturirijaju. Supabatirā wejeñe'metāji na'ririarijaju ṓoto jiaṓi aṓerāte nare jēñerika nayaṓayu.

³⁹ Rērīriwi'iarā nakākaika ṓoto imatiyarimajare ruṓarō'ōrā oyiaja narupariyarijaju. Baya nabaarijaju ṓoto i'supakajaoka imarika nayaṓayu.

⁴⁰ “Jia baairā maime”, āriṓipotojo, nañu upakaja baabeyurā nime. Natīmiarāte reyataṓaekarāte ṓakitirā, naba'irījia, nawi'iaoka nareka ne'marijaju. I'supaka wayuoka baairāte wayuābeyurā imariṓotojo ṓ'omajare ĩaika wājītāji, ñoaka Tuṓarāka najaiyu. “Tuṓarāte yaṓaika upakaja jia baairā nime”, ṓ'omajare āriṓupajoarū āriwa'ri i'supaka kika najarijaju. I'supaka nabaakoṓeika jiamarīa sime. I'supaka ba'iaja nabaaiika wapa, wapañibaraka jimarīa ba'iaja najaarāñu. Nuṓaka mija baa'si jia mija pupajoabe,— Jesúre ārika ritaja ṓ'omajare.

Tīmite reyataṓaekako wayuoka baaiiko imariṓotojo niñerū ĩjikako majaroka

(Lc 21.1-4)

⁴¹ Tuṓarāte jiyipupaka ōrīriwi'iarā niñerū jāārūkia wā'tarā Jesúre ruṓaeka. ṓ'omajare niñerū jāāika kīarijarika. Rīkimaka ba'irījia rikairā rīkimakaja niñerū i'sikotorā jāāekarā.

⁴² I'supaka nabaairō'ōrā wayuoka baakote eyaeka. Kōfīmite reyataṓaekako koimaeka. ĩṓato niñerū yabirījia i'sikotorā kojāāeka. Cobrekaka simaeka imarī, wapañā'rīmarīa simaeka koniñerūjika.

⁴³ Supa imarī kika wārūrīmajare akatirā ikupaka nare kērīka:

—Jia mija ā'mitipe. Wayuoka baaiiko imariṓotojo jia Tuṓarāro'si i'kore ĩjiyu. Rīkimaka ba'irījirā ṓemajirā ĩjiko koime.

⁴⁴ Rīkimakaja ba'irījirā pūri rīkimaka niñerū rikairā. Sakaka nijika simako'omakaja rīkimakaja sajariwa'yu narika ruḡu. I'ko pūri wayuoka baaiko imariḡotojo korikaikajika simaupatiji ijipataiko. Ba'arika kowapañjirūkia imakoḡeikaja Tuḡarāte kōjipatayu,— kika wārūrimajare kērīka.

13

Tuḡarāte jiyipupaka ḡrīriwi'ia nakuyepaterāñu āriwa'ri Jesúre bojaeka
(Mt 24.1-2; Lc 21.5-6)

¹ Tuḡarāte jiyipupaka ḡrīriwi'ia kimaekarḡ'ḡpi kiḡorika ḡoto ikupaka īrīka kika wārūrimajire kire ārika:

—Miabe wārūrimaji. Jiitaka sime i'sia wi'ia. Jia jo'bari'o ātakaka baaeka sime,— Jesúre kērīka.

² I'supaka kēpakā'ā ā'mitiriwa'ri, ikupaka Jesúre kire yi'rīka:

—Maekaka jiiwi'i samija īaika simako'omakaja, ñamajī ḡo'imajare kuyepaterūkia sime. Supa imarī ika wi'iakaka āta ī'pari'o tuapeḡeka ḡeyubesarāka, sariripatarāka simamaka,— nare kērīka.

“Ritatojo wejea ririrā baarāka ruḡu ikupaka simarāñu”, Jesúre ārika
(Mt 24.3-28; Lc 21.7-24; 17.22-24)

³ I'sia be'erḡ'ḡ Olivos wāmeika imimapeḡarā eyatirā Jesúre ruḡaeka. I'sia imima wājitāji ñoakuri ḡañakarā Tuḡarāte jiyipupaka ḡrīriwi'ia imaeka. Pedro, Santiago, Juan, Andreḡpitiyika Jesús ḡḡ'irā na'rīka naro'siji kire jērīaokaro'si.

⁴ —Mibojaiika, ḡmarāḡate i'supaka simarāñu? I'supaka simarūki ruḡu, ḡdakoia yija īaū'murāñu ruku?— kire narīka.

⁵ I'supaka naḡakā'ā, ikupaka nare kiya'rīka:

—Jia mija ḡupajoabe aḡerāte mijare ḡakikoreka.

⁶ Mija īabe. “ḡo'imajare yijā'meokaro'si Tuḡarāte ḡūataekaki ñime”, āḡaraka rīkimarāja ḡakirimajare eyarāñu. I'supaka baawa'ri rīkimarāja ḡo'imajare naḡakirāñu.

⁷ Mija koyikurirā imarāñurāte jīrīrāka ā'mitiritirā, mija kīkia'si. Aḡewejeekarāre ḡitā'mua jērīrāta'arāka ā'mitiritirā, mija kīkia'sioka. I'supaka simarijarirāka imariḡotojo ñojimarītaka riribesarāka ritatojo wejea ruḡu.

⁸ Īrātata jīrīrāñurā aḡetataka. Supabatirā īrīrāka'ireka imarā, aḡeka'ireka imarāḡpitiyika jīrīrāñurā. Īrīrikḡ'rīmatorā ka'ia iyirāka. Supabatirā ba'arika ḡupakā'ā, ba'arimarā ḡo'imajare jarirāñu. I'supaka jūairā imariḡotojo satērīwa'ribaji najūarjarirāñu ruḡu.

⁹ Rakajekaja mija imabe. Mijare ñi'atirā īḡarimarā ḡḡ'irā mijare ne'ewa'rirāñu. Supabatirā rērīriwi'itōsiarā mijare naḡajeriwā'imarīrāñu. Yire ā'mitiripēairā mija imamaka, īḡarimarā wājitāji mijare narīkamarirūjerāñu. Na'mitirirāka wājitāji yirika nare bojabaraka, “Jesúre ā'mitiripēairā yija ime”, mija āriarāñu.

¹⁰ Ritatojo wejea ririrā baarāka ruḡu ritaja ḡo'imajare yirika boḡapatarūkia simarāñu.

¹¹ Mijare ñi'atirā īḡarimarā wājitāji mijare ne'ewa'pakā'ā, kīkiwa'ri “ḡMarākā'ā nare mayi'rirāñu?”, āriḡupajoabekaja mija imabe. Mija āri'rūkirḡ'ḡjite eyarāka ḡoto “Ikupaka nare yija āriarāñu”, āriḡupajoairā mija imaokaro'si Espīritu Santore mijare jeyobaarāñu. I'supaka mijare kijeyobaarāka simamaka, ikipi āriwa'ri jia nare mija yi'riwārūrāñu, mija ḡñu upakaja mija ḡupajoikapimarā,— nare kērīka.

¹² Ate nare kērīka:

—Yire yi'yurāte ikupaka nabaarāñu. Īrīka makarā imariḡotojo yire yi'riḡarea Īrīkate nañi'arūjerāñu kire najāāokaro'si. Supabatirā yire yi'yurā nimamaka naḡakiji kimakarāte jāārūjerāki. I'supakajoka yire yi'yurāte ā'mijīlawa'ri naḡakiarā majamarā jaritirā namakarāja nare jāārūjerāñurā.

¹³ Yire ā'mitiripēairā mija imamaka īawa'ri, ritaja ḡo'imajare mijare ā'mijīarāñu. I'supaka simako'omakaja yire yi'ririḡatabeyurāte takaja ba'iaja imarika tiyibeyurḡ'ḡrā a'rīrūkīrā nimakoḡeikareka Tuḡarāte nare wayuūarāñu.

¹⁴ Tuḡarāte bojañjirimaji imaekakite o'oeka upakaja “Īrārīmi Tuḡarāte jiyipupaka ḡrīriwi'iarā Īrīka ba'iaja baarimaji kimarūkimatorāja kimarāka mija īarāñu.” (Yi'i Marcos ika ḡapera yo'oika īarāñurā, jia samija ḡriwārūbe).* Tuḡarāte yaḡaberitiyaiika kibaarāka ḡoto Tuḡarāte jiyipupaka ḡrīriwi'ia ba'iaja kijarirūjerāñu. I'supaka simarāka īawa'ri, ñojimarīji Judea ka'iarā imarāte ḡusiarā ru'rīmirīrākareka jia naro'si simarāñu.

¹⁵ Kiwi'i ḡemarā imarāki toḡi ruitirā, kiba'irījia e'erī kiwi'iarā kākabekaja ñojimarīji kiru'rirū.

* 13:14 Esta advertencia es del escritor, Marcos. No es lo que dijo Jesús.

¹⁶ Rioa ba'irabebaraka imarākioka, wi'iarā ima kicamisa pemapi kijāñrijayuto e'erī kipe'riberijīñu.

¹⁷ Rōmijā yata imarāñurāro'si ka'wisika simarāñu naru'yaokaro'si. Ūpūbaka me'rāka rikarāñurāro'sioka i'supakaja simarāñu.

¹⁸ Pu'eje'rāka simarāka poto i'supaka simakoreka Tuṡarāte mija jēñebe.

¹⁹ I'supaka simarāka poto ba'itakaja ritaja ṡo'imajare jūarāñu. Tuṡarāte wejea ṡo'ijiaekarāja ba'iaja najūarijarika pemawa'ribaji ba'iaja ṡo'imajare jūarāñu i'sia poto. I'supaka simarāka be'erō'ōpi pūri aṡekurioka i'supaka imarūkiaro'si marīa simarāñu mae.

²⁰ I'supaka simako'omakaja “Noaitakaja i'supaka jūabaraka nima'si, i'tojirāja simarū”, Tuṡarāte ārīrūkimarīa simarikareka ritaja, i'rīkaoka jariwa'ririmarīaja ṡo'imajare ṡurijāāeka. I'supaka imarūkia simako'omakaja kiwā'maekarāte wayuūawa'ri űoaitakamarīaja i'supaka kimarūjerāñu.

²¹ “Mija ĩabe ō'ōrā Cristore ime”, i'rīka mijare ārīpakikōperākite mija ā'mitiripēa'si. Apika ārīkaki, “Mija ĩabe ō'ōrā kime Mesias, Jā'merūkika Tuṡarāte wā'maekaki kime”, mijare ārīrākiteoka mija yi'ria'si.

²² Rīkimarāja ṡakirimajare eyarāñu. Īrārimarā “Yi'i imaki Jā'merūkika Tuṡarāte wā'maekaki”, ārīrāñurā. Aṡerā imarāñurā “Yi'i imaki Tuṡarāro'si bojañjirimaji”, āñurā. Suṡabatirā ṡo'imajare ṡakiokaro'si niakoribeyua nare baabearāñurā. Tuṡarāte wā'maekarā ṡariji nare ā'mitiripēarika yapawa'ri, i'supaka nabaakōperāñu.

²³ Jia ōrīwārūtirā, “I'supaka simarāka”, mija ōrīrā ikupaka mijare ñañu. Suṡa imarī rakajekaja mija imabe.

*Po'imaja Ma'mire ṡe'rietarūkiakaka
(Mt 24.29-35, 42-44; Lc 21.25-36)*

²⁴ Ba'iaja ṡo'imajare jūarāka be'erō'ō aiyate ñamita'rirāñu. Ñamikiokika yaaboabesarāki.

²⁵ Tā'ṡia ña'rīrāka. Ritaja wejeṡemareka ima Tuṡarāte rī'merūjerāñu.

²⁶ I'supaka simarāka ṡotoji ritaja Po'imaja Ma'mire niarāñu ate. Oko űmakaka watoṡekapi jia yaaboaika, suṡabatirā tēriwa'ribaji yirikapi yi'tarāñu.

²⁷ Tuṡarāte imarō'ōkarā āngelrākare yiṡūatarāñu yiwā'maekarāte narēaokaro'si. I'supaka nare yijā'memaka ritatojo wejeareka ṡo'imaja ima űpatataja rēarī naṡibirāñu.

²⁸ Higuera wāmeika ōterikiakaka ṡuṡajoobaraka mijare yiwārōerā baayu mae. Higuera ritajūkia saṡūñua so'aika ĩatirā, “Kūṡaji sajariwa'yu ijijē'rāka seyarūkia”, marīwārūyu.

²⁹ Suṡa imarī yibojaika űpakaja simaū'murāka poto, “Kūṡaji sajariwa'yu Po'imaja Ma'mire etarūkia”, mija ārīwārūñu mae.

³⁰ Rita sime ika mijare yibojaika. Yibojaika űpakaja simarāka poto i'rārimarā maekaka imarāte ōñia imarāñu ruṡu.

³¹ Ika ka'ia, wejeṡemaoka ririrūki oyiaja sime. I'supaka simako'omakaja yirikaṡ pūri ririrūkimarīa sime.

³² Maki ōrībeyuka yetarūkirīmikaka. Mabo'lkakurirā imarā āngelrākaoka ōrībeyurā. Yi'i, Tuṡarā Maki imaripotojo ñorībeyuoka yi'i. Maṡaki Tuṡarā i'rīkaja ōñuka yetarūkirīmikaka.

³³ I'supaka simamaka ōrīweitikaja mija imabe. Sōrībeyurā imarī, rakajekaja mija imarījape.

³⁴ Jia mija ā'mitipe, ika bojawārōrikapi mijare yibojaerā baaika: Īrīka wi'iba'ipi imaekaki. Turitaparī ke'rika poto, kiro'si ba'irabeñjirimajare wi'ia kīarīrīrūjeka. Ke'rirā baaeka ruṡu “Ika mija ba'iraberika imarāka”, nare kērika. Kōperaka tuerimaji “Yire ta'abaraka, ō'ōrāja wi'ia ĩarīṡaraka mimabe”, kire kērika.

³⁵ Kūṡakaja ya'rirāñu yiro'sioka. Suṡa imarī jia yire ta'abaraka mija imabe, yi'tarūkia mija ōrībeyua simamaka. “Na'irā, ñami ñe'metāji, karaka akarāka ṡotoji, wārīrika ru'ara'arāka poto, i'tojite ki'tarāñu”, yireka ārīwārūbeyurā mija ime.

³⁶ Ikuṡarō'ōpiji etatirā, “ĶDako baaerā mija kāñu, yiyapaika űpaka baabekaja”, mijare ñarīkoreka, rakajekaja mija imarijape.

³⁷ Mijaro'sitakamarīa ikupaka yibojaweyu ritaja ṡo'imajaro'si. Jia imatikaja yire ta'atikaja mija imarijape,— nare kērika.

14

*“ĶMarākā'ā marīñkareka Jesūre majāārījeñiñu ruku?”, āṡaraka najaibu'aeka
(Mt 26.1-5; Lc 22.1-2; Jn 11.45-53)*

¹ Topi mae, ĩṡarīmi sajariwa'rika Pāscua baya ruṡu. Levadura rukeberika ṡan naba'aribaya simaeka. I'sia poto ṡo'imajare ōrībeyuju Jesūre ñi'arika kurarāka ĩṡarimarāre

pakatarikopeka, Moiséte já'meka wārōrimajapitiyika. “¿Dikapi kire okabaatirā kire majāārūjejiñu?”, āparaka najaiibu'aeka.

² Ikuṣaka ĩ'rārimakire ārika:

—Pascua baya simarāka ṗoto Jesúre mañi'ajĩkareka, jimarīa ṗo'imajare boebarijiñu. Boebariwa'ri ba'iaja nabaajikareka, marākā'ā baatirā nare mokajāāwāruberijiñu. Suṗa imarī Pascua baya simarāka ṗoto, kire mañi'aberijiñu ruṗu,— narĩka.

Rōmore Jesús ruṗuko'a ṗemarā ruṗuko'awearũkia yo'yekako
(Mt 26.6-13; Jn 12.1-8)

³ I'sia ruṗubaji ṗañaka Betania wejearā kimaeka ṗotoji, Simón kāmia rabaeka mirāki wi'iarā Jesúre imaeka. Torā ba'abaraka nimaeka ṗoto ĩ'rāko rōmore napō'irā eyaeka, āta alabastro wāmeikakaka jotoa baaeka rikatirā. Satōsiareka nardo wāmeika iyebaka imaeka jia jijijsiakaka. Suṗabatirāoka waṗajā'ritakakaka simaeka. Alabastrojotoku'rea ṗeṗaru'atatirā Jesús ruṗuko'arā iyebaka koyo'yeka kire jiyiṗuṗayeewa'ri.

⁴ I'suṗaka kire kobaamaka ĩatirā, jimarīa ĩ'rārimarāre kore boebarika. I'suṗaka imawa'ri, —¿Dako baaerā kiruṗuko'arā iyebaka koyo'yeyu? Waṗuju sakowe'wepateyu.

⁵ I'sia iyebaka trescientos denario rō'ōjĩrā waṗajā'ria sime. Sawapa tōṗotirā wayuoka baairāte kojĩri imakopeyu,— āparaka ĩ'rārimarāre jaibu'aeka natiyajia.

I'suṗaka āparaka kore najaiyuyeka.

⁶ I'suṗaka napakā'ā, ikuṗaka Jesúre nare ārika:

—Koimaparū. Jia yire baawa'ri i'suṗaka kobaayu.

⁷ Mija watoṗekarā imajiparũkirā nime wayuoka baairā. Suṗa imarī mija yaṗarāka ṗotojo nare mija jeyobaarijarijiñu. Yi'ĩ ṗuri mijaka imajipabesarāki.

⁸ Iko ṗuri koṗuṗaka kore jiyuika upakaja jia yire baaiko. Yireyarũki ruṗu iyebaka jia jijijsia yire koyo'yeyu. Yire nayayerũkia ṗuṗajoaweiko upaka i'suṗaka yire kobaayu.

⁹ Rita ika mijare yibojayu. Ritaja wejeareka Tuṗarārika wārōbaraka, jia yire kobaaeka mirāka ṗo'imajare bojarijariñu. Suṗa imarī jia kobaaeka ṗuṗajoabaraka, kore naye'karibesarāñu,— nare kērika.

Jesúre nañi'aokaro'si karerō'ōpi Judare kire bojjāāeka
(Mt 26.14-16; Lc 22.3-6)

¹⁰ Torājĩrā mae kurarāka ĩparimarāka jairĩ Judas Iscariotere a'rika. Jesúka wārūrimaja ĩṗoũ'puarāe'earirakamarākaki imaki kimaeka. “Jesúre mija ñi'aokaro'si, kimarō'ōrā mijare ye'ewa'rirāñu”, nare kērika.

¹¹ I'suṗaka nare kibojamaka ā'mitiritirā, jĩjimaka najarika. I'suṗaka jariwa'ri,

—Niñerũ mire yija jĩrĩrāñu,— kire narĩka.

Suṗa imarī “ṗo'imajamatorā Jesúre nañi'aerā, ¿marākā'ā nare yibaarũjerāñu ruku?”, Judare āĩṗuṗajoaũ'mueka.

Jesúre piyia ba'aekakaka

(Mt 26.17-29; Lc 22.7-23; Jn 13.21-30; 1 Co 11.23-26)

¹² Pascua baya ũmuroyikarĩmi levadura rukeberika ṗan naba'aribaya seyaeka. I'sirĩmi oveja makarāka jāātirā naba'aroyika. Egiṗtoka'iarā nañekiarāte imaeka ṗoto Tuṗarāte nare tāāeka ṗuṗajoabaraka i'suṗaka nabaaroyika. Suṗa imarī kika wārūrimajare ikuṗaka kire jēriaeka:

—¿No'orā ba'arika baaweirĩ yija a'ririka miyaṗayu, Pascua baya ṗoto maba'arũkia?— kire narĩka.

¹³ Toṗi ĩṗarā kika wārūrimajare ṗũataweibaraka ikuṗaka nare kērika:

—Wejearā mija eyarāka ṗoto torā ĩ'rika jotoapi okoa kōkewa'yukate mija ĩatōṗorāñu. Kibe'erō'ō mija a'ṗe.

¹⁴ Kibe'erō'ō a'ritirā, wi'iarā kikākarañũrō'ō ĩatirā, ikuṗaka āparaka saba'ĩṗite mija jēriabe: “Yijare wārōrimaji ikuṗaka āriko'oka: ‘¿No'orā sime yika wārūrimajaka, Pascua baya ṗoto ba'arũkia nabaaweirũkirō'ō?', kēriko'o”, mija āṗe.

¹⁵ I'suṗaka mija āpakā'ā ā'mitiritirā, ĩmipē'rōtorā ima kuraraka jo'barō'ōjite mijare kibearāñu. Kopakaja najjetikarō'ō simarāñu. Suṗa imarī i'sia kurarakarā maba'arũkia mija baaweibe,— nare kērika.

¹⁶ I'suṗaka nare kērika be'erō'ō, torā na'rika. Torā eyatirā Jesúre nare bojaeka upakaja simamaka niaeka. Torā Pascua bayarĩmi naba'arũkia nabaaka mae.

¹⁷ Rā'iwa'ri neiṗuṗurō'ō sajarika ṗoto Jesúre torā eyaeka kika wārūrimaja, ĩṗoũ'puarāe'earirakamarā kika imaroyikarāṗitiyika.

¹⁸ Naka ba'abaraka ikuṗaka nare kibojaka:

—Mija ā'mitipe. Rita mijare yibojayu mae. Mawatoṗekarā ĩ'rika imaki maka ba'aripotojo, yimajamarāre yire ñi'aokaro'si yire bojjāārũkia,— nare kērika.

¹⁹ I'supaka kēpakā'ā ā'mitiritirā, ba'iaja naḡuḡarika. Toḡi mae nimirakamakiji ikupaka kire āḡaraka najērīaū'mueka:

—ǰYi'imarika i'supaka baarāki ruku?— āḡaraka kire najērīaeka.

²⁰ Toḡi mae ikupaka nare kiyi'rika:

—Ī'pou'puarāe'earirakamaki seroarā yika ḡan ŋu'aba'airākaki kime.

²¹ Tuḡarā majaropūñurā sabojaika upakaja simaerā baayu yiro'si. Po'imaja Ma'mi ŋime. Yire ŋi'atirā po'imajare yire jāārāñu. “Aḡerāte kire ŋi'arū”, āriwa'ri yire bojajāārāki ḡuri, jimarā ba'iaja jūārāki. I'supaka simamaka imaberiri kimakoḡeka,— nare kērīka.

²² Ba'abaraka nimekā'āja ḡan Jesūre e'eka. Sarikatirā, “Jia mibaayu Tuḡarā”, kērīka. I'supaka āritirā sañakatarutirā nare sakjijika.

—Āja'a, samija ba'abe. Ika ḡan koḡakaja yiḡo'ia sime,— nare kērīka.

²³⁻²⁴ Toḡi ate ko'a ke'eka. Sarikatirā, “Jia mibaayu Tuḡarā”, kērīka. I'supaka āritirā nare sakjijika. Suḡa imarī nimirakamakiji sanukueka be'erō'ō ikupaka nare kērīka:

—Ika iyaokoa koḡakaja yiriwea sime. Riweajurubaraka yireyarākapi āriwa'ri rikimarāre Tuḡarāte tāārāñu. I'supaka yireyamaka ĩatirā, “Ba'iaja nabaaika yijūjerāñu”, Tuḡarāte ārika upakaja kibaarāñu mae.

²⁵ Rita mijare ŋañu mae, Tuḡarāte yire jā'merūjerūkia seyabeyukaji iyaokoa mijaka ukuokaro'simarā ŋime. Yijā'meū'murāñurīmi seyārāka ḡoto ḡuri, aḡeupaka, mamaka iyaokoa yukurāñu mae,— nare kērīka.

“*Jesūre ōribeyuka yi'i, yireka merīrāñu*”, *Pedrote kērīka*

(*Mt 26.30-35; Lc 22.31-34; Jn 13.36-38*)

²⁶ Suḡa imarī Tuḡarā baya koyaweatirā Olivos wāmeika ḡusiarā na'rika.

²⁷ Torā na'rika ḡoto ikupaka nare kērīka:

—Yire ā'mitiripēairā imariḡotojo yire mija ja'atarāñu. Suḡa imarī yire ja'atawa'ri rakakaja mija ḡibiḡaterāñu. Tuḡarā majaropūñurā āñu upakaja simarāñu. Ā'mitirikōri je'e: “Oveja ĩarīñrimajire yijāārāñu. I'supaka yibaamaka kioveja ru'riḡatarāka”, āriwa'ri sabojayu.

²⁸ Suḡa imarī yire najāāko'omakaja ōñia yijariḡe'rirāñu. I'supaka imatirā mija ruḡubaji Galileaka'iarā yeyarāñu. Suḡabatirā torā mijare ye'etorirāñu,— nare kērīka.

²⁹ I'supaka kēpakā'ā ā'mitiritirā, ikupaka Pedrote kire ārika:

—Aḡerā ḡuri nimirakamakiji mire ja'atarāñurā je'e. Yi'i ḡuri mire ja'atabesarāki,— kire kērīka.

³⁰ I'supaka kēpakā'ā ā'mitiritirā, ikupaka Jesūre kire ārika:

—Rita mire ŋañu. Ire ŋamiji karaka ĩḡakuri akaerā baarāka ruḡubaji, maekarakakuri, “Jesūre ōribeyuka yi'i”, nare merīrāñu,— Pedrote kērīka.

³¹ I'supaka Jesūre kire āriko'omakaja, ikupaka Pedrote kire ārika:

—Jēno'taka, “Mire ŋorībeyu”, āribesarāki yi'i. Mikaja reyarūnika ḡariji ŋima simamaka, “Jesūre ōribeyuka yi'i”, ŋarībesarāñu,— Pedrote kire ārika.

Pedrote ārika upaka oylaja ĩ'rika upakaja narīka aḡerāoka.

Getsemani wāmeirō'ōrā Tuḡarāka jairī Jesūre a'rika

(*Mt 26.36-46; Lc 22.39-46*)

³² Toḡi mae Getsemani wāmeirō'ōrā na'rika. Torā eyatirā kika imaekarāre ikupaka kērīka:

—ĩtorā Tuḡarāka jairī ya'yu. Ō'ōrāja mija ruḡabe ruḡu,— nare kērīka.

³³ Torājirā Pedro, Santiago suḡabatirā Juanre, kika ke'ewa'rika. Torā na'ririḡayukā'āja jimarī kiwayuḡi'riū'mueka.

³⁴ I'supaka imawa'ri ikupaka nare kērīka:

—Yiḡupakapi yiwayuḡi'ritiyayu “Reyatyaerā yibaayu”, āñurō'ōjirā. Ō'ōrā mija tuibe ruḡu. Kāḡekaja yire mija ta'abe,— nare kērīka.

³⁵ Suḡabatirā ŋoakuriḡañakarā ke'rika. Torā eyatirā ka'iarā mo'ipāñatirā, Tuḡarāka kijaika ba'iaja ā'mika jūarika yaḡaberikoḡewa'ri.

³⁶ Kika jaibaraka ikupaka kire kērīka:

—A'bi, ritaja baawārūiki mime. Suḡa imarī yire najāākoreka, yire mijeyobaarika yiyapayu. I'supaka mire yijēneko'omakaja yiyapaika upakamarā mibaakoḡeḡjikaoka marā imabeyua. Miyapaika upakaja simarū,— Tuḡarāte kērīka.

³⁷ Tuḡarāka jaiweatirā kipe'riwa'rika maekarakamarāte imaekarō'ōrā. Kārīrikarekaja nosika ḡotoḡi napō'irā keyaeka. I'supaka nimamaka ĩatirā, ikupaka Pedrote kērīka:

—ǰSimón, dako baaerā mikāñu? ǰĩ'rākuri aiyajērā rō'ōjirājikaja kāḡekaja imaberijika mime bai je'e?

³⁸ Rakajekaja Tuḡarāte jēñebaraka mija imabe, ba'iaja mija baakoreka. “Tuḡarāte yapaika upakaja yija baarāñu”, āñurā imariḡotojo, mija ḡo'iaḡi ḡuri samija rakajepāāwārūbeyu. Suḡa imarī Tuḡarāte yapaika upakaja mija baawārūbeyu,— nare kērīka.

³⁹ I'supaka nare ārīweatirā Tuparāka jairī ke'rika ate. Mamarī kire kijēñeka upakajaoka kire kērīka ate.

⁴⁰ I'supaka baaweatirā kijeyomarā pō'irā kipe'riwa'rika. Jimarīa òmaka nare baaeka simamaka kārīkarā nimaeka. I'supaka nimaekarō'ōrā naḡō'irā keyamaka, tūrūtirā kirupu ni'yoḡi'rika. Suḡa imarī marākā'ā kire ārīwārūberijīñūrā nimaeka.

⁴¹ Suḡa nimekā'āja Tuparāka jairī ke'rika ate. I'sia be'erō'ō naḡō'irā etatirā,
—¿I'supakaja kāparakaja mija imañuju ruḡu? Koḡakaja yire nañi'arijē'rāka seyayu mae. Po'imaja Ma'mite nañi'aokaro'si bojajāārimajire koḡakaja etayuju mae. Ba'iaja baarimajare yire kiñi'arūjerā baayu.

⁴² Mija mi'mibe. Dajoa kire matoyari,— kika wārūrimajare kērīka.

Jesúre nañi'aeka majaroka

(Mt 26.47-56; Lc 22.47-53; Jn 18.2-11)

⁴³ I'supaka Jesúre jaiyuju Judare etaeka. Jesúka wārūrimaji ī'pōū'puarāe'earirakamarākaki Judare imaeka. Rikimarāja ḡo'imajare i'taeka kika. Sara, yaḡua rikabaraka Jesúre ñi'arī ni'taeka. Kurarāka īparimarā, Moiséte jā'meka wārōrimaja, supabatirā judiōrāka īparimarāre ḡūataekarā nimaeka.

⁴⁴ “Ikupaka kire yibaarāñu”, ārīwa'ri Judare nare bojatikarā nimaeka.

—Jesúre mija ĩawārūokaro'si u'surikapi kire yijēñerāñu. I'supaka yibaarāka be'erō'ō kire ñi'atirā jia kire mija ĩarīrīwa'ḡe,— nare kērīka.

⁴⁵ I'supaka nare kērīweaeka be'erō'ō Jesús pō'irā eyatirā ikupaka kire kērīka:

—¿Yaje mime wārōrimaji?—

I'supaka kire ārītirā kire kiu'sueka.

⁴⁶ I'supaka kibaamaka ĩatirā, Jesúre nañi'aeka.

⁴⁷ I'supaka kire nabaamaka ĩatirā, Jesús wā'tarā rīkamarikaki sara baiwararī ke'etaeka. Saḡi kurarāka īpamaki imatiyaiki ba'irabeġirimaji ā'mua kitoakōrōtaeka.

⁴⁸ —¿Dako baaerā sara, yaḡuapitiyika yire ñi'arī mija i'tayu? ¿Karee'erimajire ñi'arirokapi yire mija ñi'aripakatayu bai?

⁴⁹ Ĩrārīmi jariwa'rīmarīaja mija watoḡekarā Tuparāte jiyiḡupaka ōrīriwi'iareka mijare wārōbaraka ñimaroyi. Torā ñimarijarapaka ḡoto yire ñi'arī mija etaberape ruḡu. Yire mija ñi'aika, Tuparā majaropūñūrā sabojaika upakaja sime yiro'si,— Jesúre nare ārīka.

⁵⁰ Suḡa imarī kire nañi'amaka ĩatirā, kika wārūrimajare nimaupatiji kire ru'ritapawa'rika.

⁵¹ Kire ne'ewa'rika ḡoto ĩ'rīka bikirimaji kibe'erō'ōpi a'ririġarikaki. Sayapāġjīka takaja wā'ojī'atirā kimaeka. Kibe'erō'ō ke'ririġarika ḡoto torā imaekarāte kire ñi'ape'rotaeka.

⁵² I'supaka kire baakoḡewa'ri kisayapāġitakaja kireka naba'itatamaka, dakomarīaja kiru'riwa'rika.

Judiōtatarā īparimarā imatiyaitata imaekarā, “Oka mireka ima”, Jesúre narīka

(Mt 26.57-68; Lc 22.54-55,63-71; Jn 18.12-14,19-24)

⁵³ Supabatirā kurarāka īpamaki imatiyaiki imaekaki wi'iarā Jesúre ne'ewa'rika. Kire ne'eeyaeka ḡoto kurarāka īparimarāre nimaupatiji torā rērīka. Moiséte jā'meka wārōrimaja, supabatirā judiōrāka īparimarāoka rērīkarā.*

⁵⁴ I'supaka nabaeka ḡoto Pedrore ñoakuripi a'ririġaparaka kurarāka īpamaki imatiyaiki wi'ī pēteta'teka imaekarō'ōrā keyaeka. Torā kākatirā Tuparāte jiyiḡupaka ōrīriwi'ia tuerimajaka kipekajūrīrupaeka.

⁵⁵ I'supaka simaeka ḡoto kurarāka īparimarā, supabatirā judiōtatarā īparimarā imatiyaitataoka “¿Dakoapi Jesúre majāārġijeġñu?”, ārīwa'ri jaibu'abaraka nimaeka. Suḡa imarī “Ikupaka ba'iaja Jesúre baarape”, ārīwa'ri bojarūkirāte nayapakopeka. I'supaka nayapaeka simako'omakaja ba'iaja oka kireka imaeka natōḡoberika.

⁵⁶ “Ika ba'iaja Jesúre baarape”, rikimarāja narīpakiko'omakaja ĩ'rīkate bojaeka upakamarīa nabojakopeka.

⁵⁷⁻⁵⁸ Ĩrārīmarā mi'mirīkatirā imabeyuapīji ikupaka āparaka kire nokabaeka:

—“Tuparāte jiyiḡupaka ōrīriwi'ia ḡo'imajare baaeka yiḡoapaterāñu. I'supaka simako'omakaja maekarakarīmi be'erō'ōjo ate sayibaarāñu, ḡo'imajare baaekamarīa”, Jesúre āpakā'ā yija ā'mitirape,— narīka.

⁵⁹ I'supaka bojaripotojo ĩ'rīka upakamarīa rukubaka oyiaja nabojapakikopeka ruḡu.

⁶⁰ Suḡa imarī kurarāka īpamaki imatiyaiki nimaupati wāġitāji mi'mirīkatirā ikupaka Jesúre kijērīaeka:

—¿Dako baaerā nare miokae'eberitiyayu je'e? ¿Dakoapi ārīwa'ri i'supaka ĩmarītakaja mire nokabaayu je'e?— kurarāka īpamakire kire ārīka.

* 14:53 La Junta Suprema (Senedrín) de líderes judíos que gobernaba asuntos religiosos.

⁶¹ I'supaka kērīko'omakaja Jesúre kire okae'eberika. I'supaka kimekâ'ája ikupaka kurarâka ipamakite kire jērīaeka ate:

—¿Mi'iji bai mime Jâ'merūkika Kiwâ'maekaki,† Tuparâ Maki?— kire kērīka.

⁶² I'supaka kire kēpakâ'â ikupaka Jesúre kire yi'rika mae:

—Ā'â, yi'iji nīme. Supabatirâ nīmajī Tuparâ pō'i ritapē'rōtorâ Po'imaja Ma'mite ruḡamaka mīja iarāñu. Supabatirâ īmipi oko ūmaka watoḡekapi yiruirā'amakaoka mīja iarāñu,— kire kērīka.

⁶³ I'supaka kēpakâ'â ā'mitiritirâ, boebariwa'ri kiōñu upakaja kijarirooka pemakato kurarâka ipamakire baibebataeka. “Tuparâ upakaja nīme”, kēnu ruku”, ārīwa'ri i'supaka kibaaeka. I'supaka baawa'ri ikupaka aḡerâ iparimarâre kērīka:

—Dika ba'iaja baaiki kime aḡerâte ārīrūkia jariwa'ribeyua mae, koḡakaja ritaja ba'iaja kēñua morīwārūpatayu.

⁶⁴ Mījaoka ā'mitiriko'orâ ba'iaja Tuparâreka kijaiko'a. Supa imarī ḡmarākâ'â kire mabaarāñu je'e mijareka?— ārīwa'ri kijērīaeka kīparimarâ jeyomarâ imaekarâte.

I'supaka kēpakâ'â ā'mitiritirâ,

—Oka ba'iaja kiro'si ima simamaka jāārikaja sime kire,— nīmarakamakiji narīpataeka.

⁶⁵ Supabatirâ Ī'rārimarâ Jesúre rījo'kataḡatebaraka kiñakoa pi'ḡetātetirâ kire naḡajeka. Kire ḡajebareka ikupaka kire najērīaroyika:

—ḡMaki mire ḡajeiki? Karemarīa Tuparâte mire bojarākareka, “Iki yire ḡajeko'oka”, merīrāñu,— kire narīwâ'imarīka.

Kire e'ewa'ḡaraka Tuparâte jiyīḡupaka ōrīriwi'ia tuerimajaoka kīḡema ḡajerijarīkarâ.

“Jesúre ōrībeyuka yi'i”, Pedrote ārīkarō'ō

(Mt 26.69-75; Lc 22.56-62; Jn 18.15-18,25-29)

⁶⁶ I'supaka ba'iaja Jesúre baabaraka wi'tōsiarâ nīmaeka ḡoto ḡeterāja Pedrote imaeka ruḡu. Torâ kīmaeka ḡoto kurarâka ipamakī imatiyaikiro'si ba'iraberirōmore kīpō'irâ etaeka.

⁶⁷ Pedrote ḡeka'oto wâ'tarâ jūrīruḡamaka īatirâ, ñoaka kire koyoirīkaeka. Toḡi ikupaka kire kōrīka:

—Mī'ioka Jesús Nazaretkakika turīroyirapaki mime,— kire kōrīka.

⁶⁸ I'supaka kire kōpakâ'â, ikupaka kore kiyi'rika:

—I'supaka meñua ōrībeyuka yi'i, mījaikaoka ā'mitirīwārūbeyuka yi'i,— kore kērīka.

I'supaka kore ārīweatirâ, koḡereka imaekarō'ōpi kīporiwa'rika ḡoto karaka akaeka.

⁶⁹ Toḡi ate kire īatōḡotirâ ikupaka torâ imaekarâte kōrīka:

—Ī'i imaki Jesúka wārūrimajakakijioka kime,— nare kōrīka.

⁷⁰ I'supaka kōpakâ'â “Kīka wārūrimajimarīki yi'i”, Pedrote ārīka ate. Ñoḡañaka imatirâ ate torâ imaekarâte ikupaka kire ārīka:

—Mī'ioka naka imaekaki, Galileakaki mime je'e aḡeyari,— kire narīka.‡

⁷¹ I'supaka naḡapakâ'â ikupaka nare kiyi'rika:

—jī'supaka mīja āñukate ōrīberitiyaiki're yi'i! Waḡuju yīpakijīkareka ba'iaja Tuparâte yire baajīñu,— kērīka.

⁷² I'supaka kēñukâ'ája ate karaka akaeka. Sakamaka ā'mitiritirâ, Jesúre kire bojaeka kīḡupakarâ kire ña'rījāirarika, “Ī'ḡakuri karaka akaerâ baarâka ruḡu maekarakakuri, Jesúre ōrībeyuka yi'i, merīrāñu.” I'supaka Jesúre ārīka kire ña'rījāirapakâ'â, jimarīa Pedrote orika.

15

Pilato ḡō'irâ Jesúre ne'eeyaeka

(Mt 27.1-2,11-14; Lc 23.1-5; Jn 18.28-38)

¹ Supabatirâ aḡerīmi bikītojo iparimarâ imatiyarimaja nīmaḡatiji rērīkarâ ate. Kurarâka ipamarâ, Moiséte jā'meka wārōrimaja, supabatirâ judīorâka iparimarâoka torâ nīmaeka. Rērītīrâ “Ikupaka Jesúre mabaajīñu”, aḡaraka najaibu'aeka. Toḡi mae, Jesús ḡitaka pi'ḡetirâ Pilato ḡō'irâ kire ne'ewa'rika.

² Kīḡō'irâ kire ne'eeyaeka ḡoto ikupaka Pilatore kire jērīaeka:

—¿Mi'iji bai judīotatarâ ipamakī?— kire kērīka.

I'supaka kire kēpakâ'â, ikupaka Jesúre kire ārīka:

—Mī'iji āñuka i'supaka,— kire kērīka.*

³ Supabatirâ kurarâka ipamarâ rīkimaka ba'iaja Pilato wājītāji Jesúre nokabaaeka.

⁴ Supa imarī ikupaka Pilatore kire jērīaeka ate:

† 14:61 Mesías ‡ 14:70 Por el acento de Pedro, adivinaron que él era de Galilea. Todos los discípulos de Jesús eran de Galilea menos Judas. * 15:2 La respuesta puede entenderse como “Sí, como usted dice”, o “Usted es quien lo dice.” Probablemente Jesús no afirmó claramente que era rey de los judíos para que Pilato no pensara que él refiere a un rey político como César o Herodes.

—¿Dako baaerã miokae'eberitiyayu je'e? ¿Ritaja mire nokabaaika mia'mitiribeyu bai je'e?— kire kërïka.

⁵ I'supaka kire kërïko'omakaja Jesúre okae'eberika ruþu. Kiokae'ebepakã'ã iawa'ri, i'supaka imaekakite ïakoriberiroyikaki imarï, marãkã'ã ãrïberijïka Pilatore jarïka.

*"Jesúre najãaparũ", narïkakaka
(Mt 27.15-31; Lc 23.13-25; Jn 18.38-19.16)*

⁶ Ì'rãkuri wejejë'rã rakakaja Pascua baya simaroyika þoto Ì'rïka wëkomaka imariwi'iarã imakite Pilatore þoataroyïka. I'supaka kibaaroyïka simamaka Ì'rïka sareka imaekakite kïþoatarïka þo'imajare yaþaeka.

⁷ I'supaka nabaaeka þoto wëkomaka imariwi'iarã Barrabásre imaeka kika ba'iaja baaekarãþitiyïka. Roma ïþamakire yi'rïberïwa'ri tokarã surararãkaka jïþaraka þo'imajare jããeka mirãki kimaeka.

⁸ Supa imarï rïkimarãja eyaekarã ikupaka Pilatore narïka:

—Mïbaarijarïroyïka upakaja, Ì'rïkate mïþoatarïka yïja yaþayu,— kire narïka.

—I'supaka kire napakã'ã ikupaka nare kërïka:

⁹ ¿Makire yiþoatarïka mïja yaþayu? ¿Yaje judïotatarã ïþamakire yiþoatarïka mïja yaþayu je'e?— nare kërïka.

¹⁰ "Jesúre ã'mijïairã imarï, yiþõ'irã kurarãka ïþamarãre kire e'eetayu", ãrïþupajoekaki imarï, kire þoatarïka yaþakopekaki imarï, i'supaka kërïka.

¹¹ Jesúre þoatarïka kiyapako'omakaja kurarãka ïþarimarã þuri jãjirokapi ikupaka ritaja þo'imajare ãrïkarã:

—"Barrabásre mïþoatabe Jesús õ'toarã", Pilatore mïja ãþe,— kurarãka ïþamarãre ãrïka.

—"Barrabásre mïþoatabe", napakã'ã ã'mitirirã ikupaka Pilatore nare yi'rïka:

¹² —I'supaka yibaarãkareka, "Judïotatarã ïþamaki", mïja ãñukate þuri ¿marãkã'ã yibaarãñu je'e?— nare kërïka.

¹³ I'supaka këþakã'ã ã'mitirirã, akasererïkapi,

—jYapua tetaekarã kire mïþatakïarũjeþabe!— kire narïka.

¹⁴ I'supaka narïko'omakaja,

—¿Dakoa ba'iaja kibaaeka je'e?— nare kërïka.

I'supaka këþakã'ã, jãjibaji nakasereka ate,

—jYapua tetaekarã kire mïþatakïarũjeþe!— narïka.

¹⁵ Supa imarï þo'imajaka jïa imarïka yaþawa'ri Barrabásre kïþoataeka mae. Jesúre þuri, ajeakaka þajerũkia nabaaeka imaroyïkapi surararãkare kïþajerũjeka. I'supaka kire nabaaeka be'erõ'õþi, "Yapua tetaekarã kire þatakïarï mïja e'ewa'þe", Pilatore nare ãrïka.

¹⁶ I'supaka kijã'meka simamaka toþi a'ritirã ïþi Pilato wi'itõsïarã[†] nakãkaeka mae. Supabatirã torã imaekarã surararãkare nakaeka nimaupatiji Jesús þõ'irã narẽñaoakoro'si.

¹⁷⁻¹⁸ Wi'itõsïarã nimaupatiji rërïþatirã jairoþemakato iyayapea upaka ïoika Jesúre najããwã'imarïka, ïþire jããroyïkakaka. Supabatirã þotatakobu'ya baatirã, kirupuko'arã tuatirã ikupaka kire nawaperiwã'imarïka:

—Jïa ritaja mire najjiþupayeerũ, judïotata ïþamaki,— kire ãþaraka, ba'iaja kire najiawã'imarïka.

¹⁹ Supabatirã yaþuapi kirupuko'arã þajeriþaparaka kire narijo'katapaterïjarïka. Kiwãjitãji ñukurupatirã eewã'imãþaraka kire nawapeka. "¿Mï'i imaki ïþi imatiyaiki bai?", ãþaraka kire nawapeka.

²⁰ Kire eewã'imarïweatirã kijairoþemakato iyayapea upaka ïoika e'etirã mamarï kïjããekatojo kire najããeka ate. Supabatirã yaþua tetaekarã þatakïarï kire ne'ewa'rïka mae.

*Yapua tetaekarã Jesúre þatakïarï ne'ewa'rïka
(Mt 27.32-44; Lc 23.26-43; Jn 19.17-27)*

²¹ Kire ne'ewa'rïka þoto Simón, Cireneweajakire napõ'irã etaeka. Alejandro, Rufopitiyïka Ì'þarã þaki kimaeka. Jerusalénwejearã eyatirã Jesús wã'tapi Simónre o'riwa'rïrã baaeka þoto Jesúre napatakïarũkia yapua tetaeka surararãkare kire kõkerũjeka.

²² Supabatirã Gólgota wãmeirõ'õrã Jesúre ne'ewa'rïka. "Rupuko'a ù'ã þusia", ãrïrïka simaeka Gólgota.

²³ Torã eyatirã iyaokoa, mirra ïkoa rukeka[‡] kire nasïamaka sakiukuberika.

²⁴ Torãjïrã mae Jesúre kijarïroaka e'etatirã, yapua tetaekarã kire napatakïaeka. Kijarïroaka yaþawa'ri ikupaka narïka: "Ni'i kijarïroaka e'erika mairã", ãþaraka barewã'imarïrikapi surararãkare sakorïka. I'supaka barewã'imarïrirokapi kijarïroaka kijããekato ne'eka mae.

²⁵ Bikitajo botarakaoteñarïrakuri aiyajërã eyawa'rïka þoto kire napatakïaeka mae.

[†] 15:16 Llamado pretorio en latín. [‡] 15:23 Un sedante para que no sufra tanto

²⁶ Kirupuko'a bo'irā yaṗuṗāia o'oeka najī'ataeka. “Oka kireka imaeka ṗareaja i'supaka kijūayu”, narīrū āriwa'ri i'supaka nabaeka. “Īī kime judiotata ĩṗamaki”, āriwa'ri sarā no'ōjī'aeke simaeka.

²⁷ Torā ĩṗarā karee'erimajareoka naṗatakīaeka. Ī'rika kiritapē'rōtopi, ṗika kikākopē'rōtorā nimaeka.

²⁸ I'supaka Tuparā majaropūñureka sabojatika simamaka i'supaka kiro'si simaeka. Ā'mitirikōī je'e: “Ba'iaja baairāṗitiiyika kimamaka, ba'iaja baaike kime kiro'si”, ṗo'imajare kireka āriwāñu, āriwa'ri o'oeka simaeka.

²⁹ Jesús wā'tapi o'rikarā kire jiyiṗuṗayeeberiwari narupuko'a narī'meka. Ikuṗaka āriroyikarā:

—ĭYaa! “Tuparāte jiyiṗuṗaka ōriwi'ia yiṗoṗaterāñu. I'supaka baatirā, maekarakarīmi be'erō'ō sayibaarāñu ate”, merāpe.

³⁰ I'supaka baaike mimaye'e, mirikapi miōñu ṗakaja miṗo'ia mitābe. Supabatirāoka yaṗua tetaekarā mire naṗatakīaikapioka miruira'abe,— jaiyuyebataka kire narīka.

³¹⁻³² Kurarāka ĩṗarimarā, Moiséte jā'meka wāōrimajaoka ikupaka āṗaraka kire jaiyuyekarā:

—Aṗerāte tāāekaki imariṗotojo kiōñu ṗakaja kiṗo'ia ṗuri kitāwārūbeyu. Karemarīa Mesías, Israelka'iakarā ĩṗamakitaki kimarākareka, kiruirañu. Yaṗua tetaekapi kiruimaka ĩatirā, “Rita, ikiji mime”, kire marīrāñu,— ṗo'imajare narīka.

Jesús wā'tarā yaṗua tetaekarā ṗatakīaekarāoka naka ĩ'rātiji kire jaiyuyekarā.

Jesúre ṗuṗaririka

(Mt 27.45-56; Lc 23.44-49; Jn 19.28-30)

³³ Wājītāji aiyate eyawa'rika ṗoto wejea űamita'rika. Maekarakakuri aiyajērā be'erō'ōjīrā saborika ate.

³⁴ Saborika ṗoto jājirokapi ikupaka Jesúre jaiwataeka:

—Eloí, Eloí, ¿lama sabactani?— kērīka. (Hebreo okapi ikupaka āririka simaeka: “Tuparā, Yiṗaki, ¿dako ba aerā yire miarīri'ija'atayu?”, āririka simaeka).

³⁵ Kire ā'mitiritirā, ĩ'rārimarā torā imaekarāte ikupaka ārika:

—Tuparāte bojājirimaji imaekaki Elíasre kiakakoyu,— narīka.

³⁶ Supa imarī ĩ'rika torā imaekaki okoarā samañu'amaka u'rie'eika^S e'erī rīrīwa'rikaki. Se'eetatirā iyaokoa kā'marīkarā sakiñu'aeka. Supabatirā Jesús rijearā yaṗuṗi saki-taarupakoṗeka sakimi'mirītaokaro'si. I'supaka kire baakopetirā ikupaka ṗo'imajare kērīka:

—Jaika ruṗu mija ta'abe. Elías imaekakire kire ruetamaka mairā,— nare kērīka.

³⁷ I'supaka kērīka be'erō'ō jājirokapi akaseretirā Jesúre ṗuṗaririka mae.

³⁸ Kiṗuṗarirīkarō'ōjīte Tuparāte jiyiṗuṗaka ōriwi'iarā, sayapāia mo'rīa baata'teka imaeka ĩmipi beriuika ka'iarā eyabaka. ³⁹ Jesúre ṗuṗaririka ṗoto surararāka ĩṗamakire yaṗua tetaeka wājītāji yoirīkamarīka. Kiṗuṗarīpakā'ā ĩatirā,

—Tuparā Makitakiji ĩ're imakoṗeka mirākiyu,— kērīka.

⁴⁰ űoakurīpañakapi rōmijā ĩ'rārimarāoka kiṗuṗarīpakā'ā kire ĩaekarā. Nawatoṗekarā nimaeka ikarakamarā aṗerā: María Magdalena, supabatirā María, José, kirī'ī Santiago ĩṗarā ṗako koimaeka María. Supabatirā aṗeko Salomé imaekako.

⁴¹ Galileawejeearā Jesúre imataṗaeka ṗoto kire jeyobaaeka mirārā nimaeka ĩ'rā rōmijā. Rīkimarāja rōmitika Jerusalénrā kika eyaekarāoka kiṗuṗarīpakā'ā ĩaekarā.

Jesúre ṗuṗarīpakā'ā ĩatirā āta wī'iarā kire ne'ewa'rika

(Mt 27.57-61; Lc 23.50-56; Jn 19.38-42)

⁴²⁻⁴³ Torā ṗika, José Arimateawejeakakire imaeka. (Judiotarā ĩṗarimarā imatīyai-tatakaki kimaeka). Supabatirāoka jiyiṗuṗaka ṗo'imajare kire ōñuka kimaeka. “Tuparāte wā'maekaki imarī, ritaja ṗo'imajare jia Jesúre jā'merāñu”, āririkaoka ōñuka Josére imaeka. Jesúre ṗuṗaririka ṗoto rā'irikoyīaja sajaritika simamaka, kupaṗiji sajarīwa'rika jērītarīmi ruṗu jieweibaraka nimaroyīkarīmi ṗuririka. Supa imarī űojimarīji āta wī'iarā Jesús majaka natariyaṗaeka. Supa simamaka okajāija jaritirā kīkīrimarīaja Pilato ṗo'irā a'ritirā Jesús ṗo'ia Josére jēñeka.

⁴⁴⁻⁴⁵ I'supaka kēpakā'ā ā'mitiritirā, “Yee, ¿kopakaja kiṗuṗariritiyu bai?”, Pilatore āriṗuṗajoaeka. Supa imarī surara ĩṗamakire Pilatore akaeka “¿Yaje rita simatīyayu?”, kire āñaokaro'si. “Rita sime”, surararāka ĩṗamakire kire ārika ā'mitiritirā, Jesús ṗo'ia Josére ke'erūjeka.

⁴⁶ I'supaka kēpakā'ā ā'mitiritirā, Jesúre buteokaro'si ĩ'rāto sayapāia boia jākaka Josére wapaṗijika. Supabatirā kiṗo'ia ruerī ke'rika mae. Kire rueweatirā sayapāiaṗi Josére kire

buteka. I'supaka kire baatirā āta wi'ia po'imajare baaekarā kire kitaeka. Sarā kire taturā āta jo'bakapi sakitatēka. ⁴⁷ María Magdalena, María, José pakopitiyika kire kitaekarō'ō niaeka.

16

Ōñia Jesúre jaripe'rika

(Mt 28.1-10; Lc 24.1-12; Jn 20.1-10)

¹ Jērītarīmi, aiyate ka'raeka be'erō'ō María Magdalena, María Santiago pako supabatirā Salomé wāmeikopitiyika maekarakakorā rupuko'a wearūkia jia jiijsia nawapañjika, Jesús po'iarā yo'yeokaro'si.

² Ba'irabeū'murīmi* bikitojo wārīrika ña'rīpataeka poto na'rika āta wi'iarā. Aiyate warara'aeakarō'ōjite torā na'ririJarika.

³⁻⁴ Supabatirā natiyiaja ikupaka najaiibu'arījarika:

—Āta jo'bakapi āta wi'ia natāteka, ħmaki maro'si se'etarāki ruku?— narību'arījarika.

Torā neyaeka poto āta jo'baka aperiō'ōrā satapamaka niaeka.

⁵ Āta aperiō'ōrā tapamaka ĩatirā, sarā nakākawa'rika. Torā kākawa'ritirā ĩapūataerā baakōrī nakākawa'rika kopēritapē'rōtopi, ĩ'rika bikirimaji saya boia jāāikite rupamaka niaeka. Kire ĩatirā rōmijāte pupatatiyaeka.

⁶ Napupatamaka ĩawa'ri, ikupaka nare kērīka:

—Mija pupata'si. Jesús Nazaretkaki yapua tetaekarā napatakīarapakite mo'arī mija i'tayu. I'supaka simako'omakaja kimabeyu ō'ōrā. Kipupariapakā'ā ō'ōrā kire nayayerapaka be'erō'ō kopakaja ōñia kijaripe'yu. Mia, ō'ōrā kire natakoperaparō'ōrā karemarīa kimajika.

⁷ Mija a'pe. Kika wārūrimaja mirārāte, supabatirā Pedroreoka ikupaka mija bojape: “Mija rupubajirā Galilearā eyaokaro'si a'riweitiki Jesús. Mijare kibojatika upakaja torā kire mija ĩatōporāñu”, ārīwa'ri nare mija bojabe,— nare kērīka.

⁸ I'supaka kērīka ā'mitiritirā, pupatatiyawa'ri tarabaraka rōmijāte ru'riporiwa'rika. I'supaka simaeka ĩatirā napupataeka simamaka, aperiāte samajaroka nabojañibaberika.

Ōñia kijaripe'rika be'erō'ō María Magdalena wāmeika imaekakote Jesúre pemakotowirika
(Jn 20.11-18)

⁹ Najērītaroyikarīmi be'erō'ōkarīmi bikitojo ōñia Jesúre jaripe'rika. Bikitojo ñamiji ōñia jaripe'ritirā María Magdalena pō'irā mamarītika Jesúre pemakotowiriū'mueka. ĩ'pōtēñarirakamaki Satanārika ima koreka ña'rjāikarāte kipoataeka mirāko koimaeka.

¹⁰⁻¹¹ Kire ĩatirā, kika turitapaeka mirārāte bojarī ko'rika. Ba'iaja pupariwa'ri oparaka nimaekarō'ō napō'irā eyatirā ikupaka nare kōrīka: “Ōñia Jesúre jayu ate. Kire ñiako'a simamaka ñañu”, āparaka nare kobojako'peka. I'supaka nare kobojako'omakaja kore nayi'riberika.

Kika wārūeka mirārā ĩ'parā pō'irā Jesúre pemakotowirika
(Lc 24.13-35)

¹² I'supaka nare kōrīko'peka be'erō'ō ĩ'parā Jesúka wārūeka mirārā Jerusalēnpi na'ririJarika poto nare kīpemakotowirika apeiya ioiki jaritirā.

¹³ Pe'riwa'ritirā aperiā Jesúka wārūeka mirārāte sanabojaeka. “Jesúre yija ĩako'o”, nare nabojaeko'omakaja nare nayi'riberika ate.

“Ikupaka yirika po'imajare mija wārōrāñu”, ārīwa'ri Jesúre bojaeka
(Mt 28.16-20; Lc 24.36-49; Jn 20.19-23)

¹⁴ I'sia be'erō'ō kika wārūeka mirārā ĩ'rōū'puarāe'earirakamaki imaekarāre ba'arupaeakarō'ōrā Jesúre pemakotowirika. Napō'irā pemakotowiritirā, ikupaka nare kērīka:

—Ōñia yijaripe'rapaka be'erō'ō, ħdako baaerā aperiā yire ĩaraparāte bojarapaka mija yi'ririya'aberitīyarape?— ārīwa'ri nare kiwapeka.

¹⁵ I'supaka nare āritirā, ikupaka nare kērīka:

—Ritatojo wejearā mija a'pe, yirika ritaja po'imajare ōrīpatarū, ārīwa'ri nare sabo-jatapaokaro'si.

¹⁶ Yirika ā'mitiripēawa'ri, “Jesúre yi'yuka ñime mae”, ārīwa'ri kirupuko'a jūjerūjeiki, ba'iaja imarika tiyibeyurō'ōrā a'rībesarāki. I'supaka simako'omakaja yirika ā'mitiripēabeyukaro'si puri ba'iaja kibaaika wapa ba'iaja imarika tiyibeyurō'ōrā Tuparāte kire pūatarāñu.

¹⁷ Mija ĩabe. Ikupaka yire ā'mitiripēairāte nabaabeaerāñu: Yirirā nimamaka tērīwa'ribaji yirikapi Satanārika ima ña'rjāikarāreka poatarījarirāñurā. Supabatirāoka aperiā oka norībeyua najairāñu.

* 16:2 Domingo

¹⁸ Āñaka nañi'akoḡerāka, suḡabatirā okoa rīmaka nukukoḡerākaoka dakoa nare o'ribesarāñu. Po'imaja jīñurā ḡo'iarā naḡitaka naja'aḡearāka ḡotojo ḡo'imajare jājirijarirāñu, – nare kērīka.

Mabo'ikakurirā Jesúre a'rika

(Lc 24.50-53)

¹⁹ I'suḡaka maiḡamaki Jesúre nare ārīka be'erō'ō Tuḡarāte mabo'ikakurirā kire e'emiawa'rika. Suḡa imarī kīḡō'irā kiritḡē'rōtopi Jesúre ruḡe mae, tērīrikaja jiyiḡuḡaka ōrīrūkika imarī. ²⁰ Kimirīwa'rika be'erō'ō kika wārūeka mirārāte kirika bojataḡarī a'rika. I'suḡaka bojataḡabaraka nimaeka ḡoto, niakoribeyua ḡo'imajare nabeaokaro'si Maiḡamakite nare jeyobaaroyika, “Rita sime nabojaika”, ḡo'imajare āñakaro'si. I'tojirāja sime ruḡu.

Hechos de los Apóstoles

Espíritu Santore mijare yiña'ajäärāñu, Jesúre ārīka

¹⁻² ¿Yaje mime Teófilo? Bikija papepa miro'si yipūataū'murape. Jesúre imaroyirapaka, supabatirā kiwārōroyirapakakaka sapi mire yibojaṗūarape. Ritaja mire yibojaikareka mabo'ikakurirā Tuṗarāte kire e'emiaeakarō'ōjīrā miro'si yo'otiyirape. Mabo'ikakurirā Tuṗarāte kire e'emiaeā baaeka ruṗu kirika bojariroka bojarimaja kiwā'maekarāka ki-maeka. Espiritu Santore kire jeyobamaka kiyapaeka upakaja nabaarūkiakaka nare kibo-jaeka.

³ Reyariṗotojo ḡñia kijariṗe'rika be'erō'ō ĩ'rākurimarā kimajaroka bojataṗarūkirāte kipemakotowiroyika. ĩ'ṗarā ṗo'imajarakarīmi i'supaka nare baabaraka Jesúre imaeka. "Īkitakijioka kime", nañaokaro'si supa kibaaroyika. Supa baabaraka "Īkupaka yire yi'yurāte jā'mebaraka Tuṗarāte nare imaruṗutarāñu mae", āṗaraka nare kiwārōrijarika.

⁴ ĩ'rākuri naka rēritirā ba'abaraka kimaeka ṗoto, ikupaka Jesúre nare bojareka're:
—Jerusalénrāja mija imabe ruṗu. Maṗaki Tuṗarāte mijare bojaeka upakaja Espiritu Santore mijare kipūatarāñu. Supa imarī ḡ'ōrāja kire mija ta'abe. Koṗakaja mijare yibo-jaroyirapaka ā'mitiriroyirapārā mija ime.

⁵ Mamarī ṗuri okoṗi takaja ruṗuko'a ṗo'imajare Juanre jūjeka. Maekaka ṗuri no'ōjīrāmarāja Espiritu Santore Tuṗarāte mijare ña'ajäärāñu kiyapaika upakaja mija imawārūokaro'si,—kika wārūekarāte kērīka.

Mabo'ikakurirā Jesúre a'rika

⁶ ĩ'rārīmi ate Jesúka rēritirā ikupaka kire narīka:
—Yija ĩṗamakī, "Maekaka ṗuri Romatatarāte ṗoatitirā Israel ka'iakarāre yijā'merāñu Tuṗarāte ṗūataekaki imarī", ¿yaje meñu je'e?— kire narīka.

⁷ Supa naṗakā'ā ikupaka nare kērīka:
—Marākā'ā baatirā mija ḡrīrūkimarā sime. Maṗaki Tuṗarā ĩ'rīkaja sōñuka.

⁸ ĩ'supaka simako'omakaja Espiritu Santore mijare ña'rījāirāka ṗoto, okajāja mija jarirāñu. ĩ'supaka jariwa'ri aṗea wejearā a'ritirā, yika imaekarā imarī, yimajaroka nare mija bojarāñu. Jerusalénrā, Judeaka'iarā, Samariaka'iarā, supabatirā ritatojo wejearakaoka, yimajaroka mija bojarijarirāñu,— nare kērīka.

⁹ ĩ'supaka nare kērīka be'erō'ō, kire nayoiyukā'āja, mabo'ikakurirā ke'rika. Oko ūmakarā keyawa'rika ṗoto koṗakaja kiōiberika.

¹⁰ Ke'ṗakā'ā wejeṗemarāja nañaokarika. ĩ'supaka nimekā'āja ikuparō'ōṗiji ĩ'ṗarā āngelrāka boia jariroaka jāēkarā naṗō'irā ṗemakotowirirīkaekarā.

¹¹ Topi ikupaka nare narīka:
—Galileakarā, wejeṗemarāja mija ñakoaria'si mae. Mijaka imaroyirapaki mabo'ikakurirā Tuṗarāte kire e'emiamaka mija ĩaikijioka topi mija ṗō'irā etarāki ate ke'yu upakajaoka,— nare narīka.

Judaswāsa ḡ'torā Matīare ne'eka

¹² ĩ'olivos wāmeika ṗusiarā nimaeka aṗostolrāka. ĩ'sia be'erō'ō Jerusalénrā naṗe'rika mae, nimaekarō'ōṗi koyikuriji simaeka simamaka.

¹³ Wejearā eyatirā wi'iarā neyaeka. ĩmika wi'iareka mirīwa'ritirā, kurarakarā ĩ'rākō'rīmatorāja neyaeka. Īkupati nimaeka torā eyaekarā: Pedro, Juan, Santiago, Andrés, Felipe, Tomás, Bartolomé, Mateo, Alfeo maki Santiago. Supabatirā aṗerā imaekarā Simón Celote, supabatirā Santiago maki Judas.

¹⁴ Jesús be'erō'ōkarā, kipako María, supabatirā aṗerā rōmijāṗitiyika ĩ'rākō'rīmatorāja narērīroyika ĩ'rīka upakaja ṗupajoawa'ri Tuṗarāka jairā.

¹⁵ ĩ'supaka nabaaroyika ṗoto Jesúre ā'mitiripēarī naka narērīroyika, ciento veinte rō'ōjīrā ṗo'imaja nimaeka. ĩ'rākuri ĩ'sirakamarā watoṗekāṗi mi'mirīkatirā ikupaka Pedore nare bojaeka:

¹⁶ —Wātaka ñoñurā, mija ā'mitipe. Bikija mañeki David imaroyikaki Espiritu Santore kire āpakā'ā, Jesúre nañi'aerā Judare bojājāārūkiakaka, kio'oeka.

¹⁷ Mia je'e, yijakakiji Judare imakoṗeroyirape. Jesúka yija imaokaro'si yijare kiwā'maeka upakaja kiwā'maekaki.

¹⁸ (Ī'supaka imariṗotojo niñerū yapawa'ri Jesúre kibojājāarape. Kibojājāarapaka wapa mirāka kipe'atarapakāṗi ka'ia nawaruarape. Sarā mae kiruṗuko'āṗi ña'rītirā, kiñe'mea kijāwatarape kitāṗisia ṗoripateribaka.

¹⁹ I'supaka kibaaeka ā'mitiritirā, Acéldama Jerusalénkarāre sawāmejī'aeka i'sia ka'ia. Nokapi, “Riweka'ia”, ā'rīrika simaeka).*

²⁰ Ikuṗaka Davidre bikija o'oeka:

“Baiṗarāmarīa wi'ia jariwa'rirāka sarā imaekakite a'ritapawa'rika simamaka. Apika etatirā sarā imaberijiki.”

Toṗi pūri,

“Apika o'atirā kiba'iraberū”, ā'rīwa'ri David imaroyikakite o'oeka upakaja Judare baaeka.

²¹⁻²² I'supaka kibaaeka simamaka kire o'arika sime mae. Mīa, maiṗamaki Jesūre maṗō'irā imaroyirapaka ṗoto makaja imaroyirapakite ma'eye'e. Juanre ruṗuko'a Jesūre jūjemaka ĩaekaki, mabo'ikakurirā Jesūre a'rikarō'ōjirā maka imaroyirapaki kimajīñu. Suṗabatirā reyaripotojo ōñia Jesūre jariṗe'rika be'erō'ō kire ĩaekakioka kimarākareka jia simarāñu, — Ṕedrote nare ārīka.

²³ Torājirā mae, ĩṗarā torā imaekarāte nawā'maeka. “José, Matíasṗitīyika nime jia ṗupakirā”, narīka, José Barsabás kiwāmea imako'omakaja aṗewāme Justo kire narīka.

²⁴⁻²⁵ Torājirā mae,

—Yija ĩṗamaki Jesús, mi'i imaki ritaja ṗo'imajare ṗupajoaika ōñuka. I'supaka simamaka “Īt kime Judas ō'toarā o'arūkika mijaka wārōrimaji”, ā'rīwa'ri yijare miō'rīrūjebe. Mīa je'e, Judas pūri yijare a'ritapaparapaki ba'iaja baarika yaṗawa'ri. Suṗa imarī maekaka ba'iaja baariwapa tiyibeyurō'ōrā kime,— kire narīka.

²⁶ Suṗa imarī José wāmea ātarā no'ojī'aeka, suṗabatirā Matías wāmea aṗorā. Toṗi mae jotoarā jāātirā, sanajājeeka mamari űa'rīrāñuo ĩaokaro'si. Sīatirā, “Matías kime Tuṗarāte wā'maiki”, narīka. Torājīṗeṗi ĩ'ṗoū'ṗuarāe'earirakamakiro'si kijarika mae.

2

Espīritu Santore nare ña'rījāika

¹ Ṕentecostés* bayarīmi seyaeka ṗoto Jesūre yi'yurāte nimaupatiji ĩ'rākō'rīmatorāja narērīkū'ika.

² Ikuṗarō'ōṗiji jājia wīrōa baeika upaka sokaarika wejeṗemaṗi. I'sia wi'iarā ruṗataekarā nimaupatiji jia sana'mitirika.

³ Suṗabatirā ṗekajū'rēika upaka simamaka nīaeka. I'supaka ṗekajū'rēikapī ṗibitirā nīmaekararakamakireje saña'rīṗeika.

⁴ Saṗi Tuṗarāte ṗūataekaki Espīritu Santore nare ña'rījāika. Nareka ña'rījāitirā aṗerā oka na'mitiribeyua imakopeikaja nare kijaiwārūrūjeka. I'supaka kībaamaka nīmaekararakamakiji rakakaja jairā najarika kijā'meka upakaja.

⁵ I'sia ṗoto judiotatarā imariṗotojo aṗerō'ōrā ṗo'ijirīkarāoka Jerusalénwejeārā imaekarā. ĩ'sirokapi ā'rīwa'ri rakaka oyiaja jairā nīmaeka. I'supaka imariṗotojo jia Tuṗarāte jiyiṗupayeerā nīmaeka.

⁶⁻⁷ Torājirā mae wīrōa baeika upaka okaaririka ā'mitiritirā, ĩ'rāoka torā rērīkarā. Torā eyatirā rakakaja jairā imariṗotojo nokarokapi jairāte ā'mitiyurā nīmaeka. I'supaka simamaka jīmarīa naṗupataeka. Topi natīyiaja ikupaka najaibu'aeka:

—Galileakarā nīme.

⁸ Tokarā imariṗotojo ĩmarākā'ā mīja oka, suṗabatirā yija oka ṗarīji najaiyuje'e?

⁹⁻¹¹ ĩ'rātatarīa maīme. Mīja ĩabe: Partia, Media, Elam, Mesopotamia, Judea, Capadocia, Ponto, Asia, Frigia, Panfilia, Egipto, suṗabatirā Cirenewejea a'riwa'ri Libia, suṗabatirā Romakarā maīme. Creta, Arabiapi ĩ'taekarāoka imarā maka. Suṗabatirā Romapi ĩ'taekarā, judiorāka, suṗabatirā Tuṗarāte jiyiṗupayeerijayurāoka imarā naro'si. Suṗa imariṗotojo, tērīwa'ribaji jia Tuṗarāte baarimajaroka mokapiji maka Galileakarāre jairījīyu,— ā'rību'abaraka nīmaeka.

¹² Ṕupatatīyawa'ri, marākā'ā ā'rīrika imabepakā'ā ikupaka narīka:

—ĩDakoapi ā'rīwa'ri suṗa nabaayu?—

¹³ Suṗabatirā aṗerīmarā pūri,

—Nukuwejabiyu,— āṗaraka ba'iaja neewā'imarīka.

Torā etaekarāte Ṕedrote bojawārōeka

¹⁴ I'supaka nañua ā'mitiritirā, Ṕedro, kijeyomarā ĩ'rōū'ṗuarāe'earirakamarā ṗitīyika jia wāārō'ōrā nawirirīkaeka. Torājirā jājirokapi ikupaka Ṕedrote ārīka ritaja torā imaekarāte ā'mitiyaokaro'si:

—Judiorāka aṗerō'ōṗi ĩ'taekarā, suṗabatirā Jerusalénkarāoka jia mīja ā'mitipe ruṗu.

* **1:19** Probablemente la información en versículos 18 y 19 no fue dicho por Pedro, sino es añadida por Lucas, el escritor para ayudar al lector entender que pasó a Judás. * **2:1** Fiesta judía que se celebraba cincuenta días después de la Pascua.

15 “Nukuwejabyiu”, yijareka mija ãrko'omakaja wejabiribeyurã yija. Sajẽ'rãkamarã simamaka imabeyurã ruþu ukuwejabyiurã.

16 Ikuþaka simatiyayu. Yijare mija ãika, “I'suþakaja simarãnu”, Tuþarãrika bojañjirimaji, Joel imaekakite ãrika. Mia je'e:

17 “Õ'õjitepi ñamajĩ wejetiyia seyarãñurõ'õjirã Espiritu Santore ritatojo wejeareka imarãte yiña'ajããrãnu. Suþa imarĩ mija makarã yirika bojarimaja nimarãnu. Bikirimajare þuri wããrõ'õrãja yibaarũkia ñiarũjerãnu. I'suþaka simako'omakaja þakiarãte þuri nakãrõmarõ'õpi nare sayibearãnu.

18 Torãjirã mae, Espiritu Santore yiña'ajããrãnu yijã'meika uþakaja baairãte. Rõmijãte, ñmirĩjareoka i'suþaka yibaarãnu yirika bojariroka bojarimaja nimaokaro'si.

19 Mija jẽrãko'abeyua wejepemarã mijare yibearãnu. Suþabatirã ritaja wejeareka i'suþaka yibaamaka, Tẽrĩriki kime Tuþarã, þo'imajare ãrĩrãnu. I'suþakajaoka pitã'muapi þuyurã, suþabatirã þeka jũ'rẽika ùmakapupakã'ã niarãnu.

20 Mia je'e, ñmikaki ayiate neiñamita'rimaka, ñamikakioka, riwerõ'õjirã jũ'aka jarirãki. I'suþaka simarãka þoto wejetiyia seyamaka, jia suþabatirã ba'iajaoka þo'imajare baeaka ãtirã, sawaþa maipamaki Tuþarãte nare baarãnu. Imatiyaiĩmi simarãnu i'suþaka kibaarãñurĩmi.

21 “Ñipamaki, ba'iaja baaiki ñime. Ba'iaja yibaaika miye'kariabe', yire ãrĩrãñurãte þuri, ba'iaja nabaeka waþa Tuþarãte nare baabesarãnu”, Tuþarãro'si Joelre o'oeka,— ãrĩwa'ri Pedrote nare bojaeka.

22 Sabe'erõ'õjite ikuþaka Pedrote nare ãrika ate:

—Mija ã'mitipe Israelkarã. Jesũs Nazaretkaki Tuþarãrikapi maikoribeyua mijare baabeeroyikaki. I'suþaka Tuþarãte baeaka simamaka “Kijã'meka uþakaja Jesũre baeaka”, ãrĩwãrũrã mija ime.

23 I'suþaka simako'omakaja, Jesũre ã'mijãraparã, kire okabaaraparã mija ime. Suþabatirã yapua tetaekarã kire mija þatakĩarũjeka. I'suþaka mija baarũkia õritikaki Tuþarã þuri. “Ba'iaja kire nabaarãka imako'omakaja yi'i þuri jia þupajoawa'ri Jesũre þũatarãki”, Tuþarãte ãrika.

24 Ba'itakaja jũabaraka Jesũre reyako'omakaja Tuþarã þuri õñia kire jariþe'rĩrũjekaki, reyariþa'imarĩka Jesũre imaeka simamaka.

25 Suþa imarĩ mañeki, David, Jesũre imarãkakaka þupajoawa'ri, ikuþaka kio'oeka:

“Maipamaki, yikaja yire jeyobaabaraka mime. Suþa imarĩ wayupi'ribeyuka yi'i.

26 Suþa imarĩ jñimaka yipupakapi ñime. I'suþaka simamaka jñimakapi mika yijaiyu. Suþabatirãoka 'Reyaripotojo õñia yijariþe'rĩrãnu', ãñuka ñime.

27 Maipamaki, miyapamaka, reyairãte nayayeirõ'õrã imarũkimarĩka ñime. Suþabatirã mirikitaki imawa'ri, miyapãika uþakaja baarimaji ñimamaka yipõ'ia mirabarũjebesarãnu.

28 Suþa imarĩ õñia yire mijariþe'rĩrũjerãnu. Suþabatirã jia jñimaka ñimarãnu ate mika imawa'ri”, ãþaraka David imaekakire o'oeka're.

29 Mija ã'mitipe yijeyomarã. Mañeki David imaekakite reyamaka õ'õrãja kire nayayeka suþakaja kimajapema õñijua ruþu.

30 Suþa imarĩ kiro'si imarũkiakakamarã þupajoabaraka suþa Davidre ãrika. Ñamajĩ imarũkiakaka bojarimaji kimaeka. I'suþaka imarĩ, “Ñamajĩ I'rĩka yiriparãmi kimarãnu Tuþarãte þũatarũkika, yupakajaoka ãpi imarũkika”, ãrĩwa'ri David imaroyikakite þupajoaeka, Tuþarãte kire õrĩrũjemaka.

31 Sõñuka imarĩ, “Jã'merimaji Tuþarãte þũatarãñuka reyariþotojo õñia jariþe'rĩrãki. Suþabatirã reyaekarãte imarõ'õrã imabesarãki imarĩ, kipo'iaoka rababesarãka”, ãrĩwa'ri kio'oeka're.

32 Jesũre reyapãka be'erõ'õ, kire yija ãrape ate. Suþa imarĩ “Tuþarãja suþa kire baarãpaki”, yija ãrĩwãrũyu.

33 Mabo'ikakurirõ'õpi imatirã Tuþarãte akaeka Jesũre. Suþa imarĩ Tuþarãte imarõ'õrã kiritapẽ'rõto jiyipupayeerũkirõ'õpi kirupe mae. “Õ'õrã jã'mebaraka ñima uþakaja Espiritu Santore miþũatabe”, Jesũre kẽrĩka. Suþa imarĩ Jesũs mae yijare Espiritu Santore ña'ajããekaki. Mae mija ãko'a, mija ã'mitiriko'a, Espiritu Santore yijare ña'rjãikakaka sime.

34 Ate David imaekakirika ikuþaka mijare yibojayu. “Yi'iji i'suþaka ñimarãnu”, ãrĩwa'rimarã Davidre so'oeka. Dakoapi ãrĩwa'ri ritikaja Tuþarã þõ'irã kipo'ia mirĩwa'riberijĩki iki. I'suþaka simamaka Jesũre mirĩwa'rĩrũkia simamaka ikuþaka Davidre o'oeka:

“Yiritapẽ'rõto jiyipupayeerũkirõ'õpi mirupabe,

35 mimajamarãre yitẽrĩpatayuju', Tuþarãte ãnu Ñipamakire”, ãrĩwa'ri David imaekakite o'oeka.

³⁶ Supa imarī ritaja Israelkarā, ika jia mija õpe: Yapua tetaekarā mija jāēkakitejeoka Jesúre, Tuparāte po'imaja ipamaki imarūjeka, supabatiřā Jā'merūkika kire kiwā'maeka, — āřiwa'ri Pedrote nare bojaeka.

³⁷ I'supaka kēpakā'ā ā'mitirirā, jimarīa ba'iaja pupariwa'ri ikupaka Pedrorākare narīka:

—¿Yija jeyomarā, marākā'ā yija baarānu je'e mae?—

³⁸ Topi ikupaka nare kērika:

—Ba'iaja mija baaka ja'atatiřā jia mija imabe. Supabatiřā, rupuko'a mija jūjerūjebe, “Yi-jare tāārimaji Jesúre ime”, āřiwa'ri. I'supaka mija baamaka, ba'iaja mija baaka ye'kariatiřā Espiritu Santore Tuparāte mijare űa'ajāārānu.

³⁹ Espiritu Santore mijare kiřūatarānu, supabatiřā mija makarā, mija riřarāmerā, supabatiřā yoeři i'taekarāteoka. “Yimakarā upakaja mija imarānu”, kērika upakaja yi'ririřānuřā upatireje Espiritu Santo kiña'ajāārānu,— Pedrote āřika.

⁴⁰ Torājirā mae ikupaka nare kiokajāāřijarika:

—“Ba'iaja yija baaka yijareka ye'kariatiřā, yijare mitāābe”, āřiwa'ri Tuparāte mija jēñebe ba'iaja imarika tiyibeyurō'ōrā ba'iaja baairā po'imajapitiyika mija a'ria'si āřiwa'ri,— nare kērika.

⁴¹ I'supaka kibojaeka jījimaka ā'mitiriwa'ri tres mil rakamaki Jesúre yi'rikarā. I'supaka imawa'ri rupuko'a najūjerūjeka mae.

⁴² Supabatiřā apōstolrākare wārōika ā'mitirirā napō'irā narērīroyika. Nawārōika yi'riwa'ri sana'mitirīpēarija'ataberika. Supa imari řrika ta'iarāja pupajoairā najarika mae. I'supaka imawa'ri, řrākuri jariwa'ririmarāja rērīkū'itirā napibaba'aroyika, supabatiřā Tuparāka najajika. Supabatiřā, “Ika ima Jesús po'ia upaka ima. Mare tāārimaji kime”, āřipupajoabaraka pan napibaba'arijarika.

Jesúre yi'yurā ikupaka imaekarā

⁴³ Apōstolrāka řikimakaja maikoribeyua beaekarā, i'supaka nabaarūika Tuparāte nare ja'ataeka simamaka. I'supaka nabaaka řawa'ri jimarīa ritaja Jerusalēnkarāre pupataeka.

⁴⁴⁻⁴⁵ Jesúre yi'yurā řuri řrika ta'iarāja pupajoaekarā. Supa imawa'ri natiyiaja nayapaika upakaja najeyobaabu'aeka. Aperiřuri naba'irīja, naka'iaoka nijika sawapa e'etirā najeyomarāte yapaika ko'apitorāja niñerū nare řjirā.

⁴⁶⁻⁴⁷ řrāřimi jariwa'ririmarāja, řrika ta'iarāja pupakirā imarī, Tuparāte jiyipupaka ōřiriwi'ri pēterā narērīroyika. Supabatiřā najeyomarāre akawa'ritirā nawī'iarā řiyia Jesúre ba'aeka upakaja pan napibaba'aeka kire jiyipupaka ōřiwa'ri. I'supaka baatirā jiiroka puparitiřā ba'arika napibaba'aroyika, Tuparāte jiyipupaka ōñurā imawa'ri. I'supaka nabaamaka řatirā “Jiitaka baairā nime”, ritaja po'imajare nareka āřipupajoaeka. řrāřimi upakaja torā řikimabaji Maipamakire tāāekarāte pubuwa'rika, kire yi'yurā kimarūjekarā imarī.

3

Bitamajite Pedrote jieka

¹ řrāřimi upakaja rā'irā Tuparāka jairī judiorākare eyaroyika Tuparāte jiyipupaka ōřiriwi'iarā. Torājirā mae řrāřimi Pedro, Juanpitiyika torā Tuparāka jairī na'rika.

² Torā řrika bitamaji po'ijirikakite koperekarā rupaeka. I'supaka kimamaka řrāřimi upakaja kijeyomarāre kire kōkewarīroyika. I'supaka kire baatirā kopereka Jiyurika āñua wāmeika rō'ōrā kire narupataroyika. Torā rupatirā wayuoka kibaayu āřiwa'ri “Niñerū kūpajī yire mija řjibe”, āparaka kimaeka.

³ Pedrorākare torā kākærā baaeka řatirā,

—Yire mija wayuābe kūpajī,— nare kērika.

⁴ Topi,

—Ō'ōrā miabe,— Pedrote kire āřika.

⁵ Supa kēpakā'ā “Mae kūpajī yire nijirānu je'e”, āřiwa'ri jia nare kiyi'rika.

⁶ —Niñerū řuri yire imabeyua. Apeakaka imatiyaika mire yijeyobaarānu. Jesucristo Nazaretkakire yire jā'mekapī āřiwa'ri, “Mi'mirīkatirā jia a'yuka mijape”, mire řaflu,— Pedrote kire āřika.

⁷ I'supaka kire āřitirā kipiřaka ritapē'rotopi ři'atirā Pedrote kire mi'marīkaeka. I'supaka kire kibaamaka kiū'řua, kiānarakaoka jiika mae.

⁸ Supa imari kibu'riřikaeka. Supabatiřā Pedrorākapitiyika Tuparāte jiyipupaka ōřiriwi'iarā buřurīkewa'ritirā kikākawa'rika mae. “Jia Tuparāte yire baayu, bitamaji upaka űimareka yire kijeyu”, āřiwa'ri jījimaka kimaeka.

⁹ Kituritapamaka torā imaekarāre kire řaeka. Supabatiřāoka “Jiitaka Tuparāte yire baayu!”, kēpakā'ā na'mitirika.

¹⁰ Supa imarī kire ĩatirā “Niñerū jēñebaraka Jiyurika āñua wāmeika koḡereka rō'ōrā ruḡako'okaja kimema. ¿Marākā'ā simamaka i'supaka kijayu je'e?”, narīka.

Tuḡarāte jiyiḡupaka ōrīriwi'i pēte Salomón wāmeika imaekarō'ōrā ḡo'imajare kibojajaek Pedro

¹¹ Bitamaji imakoḡekaki, Pedrorākakaja kimajijaek. Tuḡarā jiyiḡupaka ōrīriwi'i pēte Salomón wāmeika imaekarō'ōrā i'supaka nimaek. I'supaka kima ĩatirā ḡupatawa'ri, rīrīra'atirā rīkimarāja ḡo'imajare torā etaek.

¹² Torā netamaka ĩatirā, ikupaka Pedrote nare ārika:

—Mija ḡupata'si yitā'omaja Israelka'iakarā. Yijapi āriwa'rimarā i'supaka kijayu. Supabatirā “Tērīritarā imarī noñu ḡapakaja kire najieko'o”, yijareka mija āriḡupajoa'si. Supabatirā “Aḡerā bo'ibajirā jia Tuḡarāte yi'yurā imawa'ri supa kire nabaako'o”, mija āri'a'sioka.

¹³ Ikupaka simatiyayu: Mañekiarā, Abraham, Isaac, supabatirā Jacobrākare jiyiḡupaka ōrīkaki Tuḡarāte ḡapaek ḡapakaja baekaki kime Jesūs. I'supaka kimamaka ritaja ḡo'imajare jiyiḡupaka ōrīrūkika Tuḡarāte kire imarūjek. Kire ĩariḡe'yowa'ri ĩparimarāre kire mija okabaek “Kire mija jāābe”, āriwa'ri. I'supaka mija āriko'omakaja Pilato ḡuri ba'iaja kire baarika ḡapaberikoḡekaki.

¹⁴ Tuḡarāte ḡapaika ḡapakaja baaike Jesūre ḡoatarikoḡapakaja Barsabás, ḡo'imajare jāārimajiratakiteje Pilatore mija ḡoatarūjek.

¹⁵ I'supaka baawa'ri ḡo'imajare ōñia imajiparika ja'atarimajire mija jāārūjek. I'supaka kire mija baako'omakaja, Tuḡarā ḡuri ōñia kire jariḡe'rirūjekaki. Kire ĩekarā imarī, “Ōñia kime mae”, yija āriwārūyu.

¹⁶ ĩi bitamaji imakoḡeroyirapakite ōñurā mija ime. Jesūre yi'yurā yija imamaka kiū'ḡua kire kijeyu. Kire ĩatirā “Rita sime, Jesūre kire jieika”, mija āriwārūyu.

¹⁷ Nōñua sime yijeyomarā, mija ĩparimarāpitiyika ōrīḡūberīwa'ri Jesūre mija jāārūjek.

¹⁸ “I'supaka simarāñu”, Tuḡarāte ārika simamaka supa simarape. Mia je'e, bikija ikupaka Tuḡarāro'si bojaĳirimajare ārika: “Cristore ba'iaja baawā'imarītirā kire najāārāñu”, narīka.

¹⁹ Sōñurā imarī, “Ba'iaja kire yija baarapaka yijareka samiye'kariabe”, Tuḡarāte mija āpe mijare sakiye'kariaokaro'si. I'supaka mija baarākareka mijare kijeyobaaike jia ōñurā mija imarāñu.

²⁰ I'supaka mija imamaka Cristore mija ḡō'irā Tuḡarāte ḡūatarāñu ate. Bikijarāja “ĩi nare jā'merūkika”, Tuḡarāte āritikaki kime Jesūs.

²¹ Maekaka mabo'ikakurirā Jesucristore ime ruḡu. “Mae ritatojo wejea jierī me'pe”, Tuḡarāte kire āriārāñurīmi ō'ōrā etarūkika kime. Ika yibojajaek ḡapakaja Tuḡarāro'si bojaĳirimajaja bikija kirirā imai'tara'aekarāte ārika.

²² Mia je'e, ikupaka Moisés imaroyikakite bojaek mañekiarāte: “Maipamaki Tuḡarāro'si bojarimaji nima ḡapakaja apika kirika bojarimajire kiḡūatarāñu. I'supaka baarāñuka matatakimi marāki, supabatirā ritaja kērīrāka ḡapakaja mija yi'pe.

²³ Kēñu ḡapakaja yi'ribeyurāte ḡuri toḡi kire ḡoatitirā, kire kiriatarāñu”, āriwa'ri Moisés imaroyikakite bojaek.—

²⁴ Aḡea ikupaka Pedrote ārika:

—Samuel imaroyikaki, supabatirā kibe'erō'ō Tuḡarāro'si bojaĳirimajajaek, maekaka imarūkikiakaka, simaḡapakaja bojaekarā narō'si.

²⁵ Bikija, mañekiarāte Tuḡarāte bojatika nabojaek kiro'si bojaĳirimajaja. “Moiséte imaek ḡapaka apika yirika bojaĳirimajire yiḡūatarāñu”, āriwa'ri mañekiarāte Tuḡarāte bojatika simamaka, simaḡapakaja sime marō'si mae. Ikupaka Abraham imaekakite Tuḡarāte bojaek: “Jia ritaja ḡo'imajare yibaarāñu, miriparāmipi āriwa'ri”, Tuḡarāte kire ārika.

²⁶ Mia yijeyomarā Israelkarā, Tuḡarāte ḡapaika ḡapakaja baarimaji kime Jesūs. Ō'ōrā Tuḡarāte kire ḡūataek ḡoto mamari marō'si kire kiḡūataek jia mare kibaaokaro'si. Ba'iaja mabaaike maja'ataokaro'si i'supaka Israelkarāro'si kibaaek,— Pedrote nare ārika.

4

¹⁻² “Najāāekaki imariḡotojo ōñia Jesūre jariḡe'rika. I'supaka kibaaek simamaka mareoka Tuḡarāte ōñia jariḡe'rirūjerāñu”, Pedro Juanḡitiyika ḡo'imajare bojabaraka imaek ḡoto naḡō'irā netaek kurarāka, saduceokaka ḡupajoairā, supabatirā Tuḡarāte jiyiḡupaka ōrīriwi'ia ĩarīrimajaja ĩpamakioka. Koḡapakaja na'mitiritika simamaka, jimarā boebaka nimaek.

³ Supa nabaamaka Pedro, Juanka ĩḡarāte wēkomaka imariwi'iarā nare ne'ewa'rika. Na'itakarā saḡapakā'ā “Waeroka bikitojo naka majaiye'e”, narīḡupajoaek.

⁴ I'supaka nare nabaako'omakaja, Jesús majaroka kibojamaka ã'mitiritirã sayi'yurãte rĩkimarãja imaeka. Mia je'e, Imirĩjatakaja majoajĩkareka cinco mil rakamarãrõ'õjĩrã Jesũre yi'yurãte imaeka Jerusalẽnreka.*

⁵⁻⁶ Topi mae bikitojo Jerusalẽnrajaoka, judiotatarã İparimarã, supabatirã Moisére jã'meka wãrõrimaja, supabatirã pakiarimarãpitiyika torã narẽrika. Kurarãka İpamaki imatiyaiki Anãs, supabatirã Caifãs, Juan, Alejandrõrãkaoka imaekarã. Supabatirã Anãs tã'õmajaoka torã imaekarã.

⁷ Supa imarĩ Pedro, Juanpitiyika wẽkomaka imariwi'iarã imaekarãte Anãre akarũjeka. Mae kipõ'irã eyatirã kiwã'tarã narĩkataeka poto, ikupaka nare kijẽriaeka:

—¿Maki i'supaka baarika mijare jã'merapaki? Supabatirã, ¿marãkã'ã simamaka bitamajite mija jierape?— nare kẽrika.

⁸⁻⁹ I'supaka kẽpakã'ã, Espĩritu Santore kire jeyobaamaka ikupaka Pedrote yi'rika:

—Yija İparimarã, pakiarimarãoka, mija ã'mitipe ruðu. Makire yijare jã'memaka bitamajite wãtawã'ri kire yija jierape ãrĩwa'ri mijare sayija bojaerã baayu mae.

¹⁰ Mija ã'mitipe Israelkarã. Jesús Nazaretkakite jã'meikapi ãrĩwa'ri İT bitamajite yija jierape. I'supaka yijare baarũjerapakite yaðu tetaekarã mija jããrapaka simako'omakaja õña Tuparãte kire jaripe'rĩrũjerape.

¹¹ Mija ã'mitipe, bikija David imaekakite ikupaka o'oeka:

“Wi'ia baarimaja, ãta i'rõ mija taeka. I'supaka simako'omakaja apika i'sio ãtapi wi'ia kibaamaka apo ãta tẽrĩwa'ribaji imatiyao sajarika”, ãrĩwa'ri David imaroyikakite o'oeka, Tuparãte pũatarũkikate pupajoaweibaraka.†

¹² Jesucristo İrikaja imaki ritatojo wejeareka po'imajare tããrũkika Tuparãte pũataekaki. Maki apika imabeyuka Jesús upaka baaiki,— Pedrote nare ãrika.

¹³ Pedro, Juanpitiyika kĩkĩrimarãja najaimaka ã'mitiritirã, İparimarãre pupataeka. “Jia pãpera wãrũtiyaberikarã imarihotojo jĩtakaja najaiyu, Jesús jeyomarã mirãã imarĩ”, narĩpupajoaeka.

¹⁴ Bitamajite Pedrorãkaka imamaka İawa'ri, “Ba'iaja mija baayu”, İparimarãre nare ãrĩwãrũberika.

¹⁵⁻¹⁶ Torãjĩrã mae, pẽterã İparimarãre nare porĩrũjeka. Pẽterã na'rika be'erõ'õ natiyiaja ikupaka najaiibu'aeka:

—¿Marãkã'ã nare mabaarãnu mae? Ritaja Jerusalẽnkarãre õrĩpatayu bitamajite najieka. Supa imarĩ “Wãpũju pakirimaja nime”, marĩwãrũberijĩka sime.

¹⁷ I'supaka simamaka bitamaji majaroka ã'mitiritimarã sime. Supa imarĩ ikupaka nare marĩye'e mae: “Jesũrika po'imajare mija jaimirĩrikawa'rĩrãkareka ba'iaja mija jũarãnu”, nare marĩye'e,— ãrĩwa'ri İparimarãre jaibu'aeka.

¹⁸ I'supaka baaweatirã nimaekarõ'õrã nare akatirã, ikupaka nare narĩka:

—Jesũmajaroka po'imajare mija wãrõ'a'si mae,— nare narĩkopeka.

¹⁹ I'supaka İparimarãre nare ãpakã'ã, ikupaka nare nayi'rika:

—Mija ãnuu yija yi'rĩjĩkareka, Tuparãte yi'ribeyurã yija jarijĩnu. ¿Tuparãte yi'rĩrikopakaja, mijare yija yi'rĩjĩnu bai je'e? Tuparãte İaika wãjitãji, ¿dika jĩibaji imaje'e, mija pupajoaikareka?

²⁰ Jesũre ãrika yija ã'mitirika mirãka, kibaaroyika yija İaekaoka, bojarija'ataberijĩrã yija ime,— narĩka.

²¹⁻²² I'supaka napakã'ã,

—Samija bojarimirĩrikawa'ria'si. I'supaka mija baarãkareka, ba'iaja mija jũarãnu,— İparimarãre nare ãrika.

Bitamaji imakopekakire tupakã'ã İawa'ri, jia po'imajare jiyipupaka Tuparãte õrika. Supabatirã najiekaki, İparã po'imaja pemawa'ribaji wejejẽ'rãka eyawa'yuka kimaeka. I'supaka po'imajare imamaka kikiwa'ri ba'iaja Pedrorãkare baabekaja İparimarãre nare poataeka.

“Jesũrika bojariroka bojabaraka nimarũ', ãrĩwa'ri, yijare mijeyobaabe”, ãparaka Tuparãte najẽñeka

²³ Porĩwa'ritirã najeyomarã põ'irã Pedrorãkare eyaeka. Napõ'irã eyatirã kurarãka, supabatirã pakiarimarãre jaika nare nabojaeka.

²⁴ Sã'mitiritirã İ'rika ta'iarãja pupakirã imarĩ ikupaka Tuparãte najẽñeka:

—Yija İpamaki, ritaja õñuka mime. Supa imarĩ mi'ĩjioka imaki wejepeema, ka'ia, riapakiaka, supabatirã ritaja sareka imarũkia baekaki.

* 4:4 Probablemente hubo mucho más creyentes contando las mujeres y niños también. † 4:11 La figura de la piedra quiere decir: Ustedes, los jefes de los judíos rechazaron a Jesús. Aunque ustedes lo hicieron así, él es el único que pueda reconciliar la gente con Dios.

²⁵ Bikija, yija ñeki David, miyapaika upakaja baaroyikaki Espiritu Santore kire jeyobaa-maka ikupaka kio'oeka:

“¿Dako baaerã judíotatarã, judíotamarĩrãoka Tuparãte boebariwa'ri, ba'iuapakaja kire nabaaripupajoaeka?”

²⁶ Ritatojo wejearã imarã Ìparimarã, supabatirã po'imajare imaruputarimajaka rërĩtirã, imaweitikaja nimaeka ba'iaja mire baaerã. Supabatirã 'Jã'merimaji kimarũ', ãrĩwa'ri miþũataekakiteoka ba'iaja baaokaro'si nimaeka", ãrĩwa'ri kio'oeka.

²⁷ Rita Davidre o'oeka upakaja simarape yija wejearã. Ìpi Herodes, supabatirã Poncio Pilato, aþetatarã, supabatirã Israelka'iakarãoka Ìrĩka ta'iarãja þuparitiirã nimaeka. Miyapaika upaka baarimaji miþũataekakire ba'iaja baaokaro'si i'supaka napupajoaeka.

²⁸ Bikijarãja “I'supaka nabaarãñu”, merĩka upakaja imawa'ri supa nabaarape.

²⁹ Yija Ìþamaki, yijare mia'mitipe. “Ba'iaja mija jũarãñu”, yijare nañua miye'kariria'si. Jia mire yi'yurã yija imamaka yijare mijeyobaabe. Supabatirãoka dako werikimarãja Jesús majaroka yija wãrõerã yijare mijeyobaabe.

³⁰ Tërĩriki imarĩ wãmarã imarãte jiebaraka maikoribeyua mibeabe, “Jesúpi ãrĩwa'ri i'supaka sime”, po'imajare ãñaokaro'si,— Tuparãte narĩka.

³¹ Tuparãte najaiweaeka þoto, nimaekarõ'õ ka'ia iyika. I'supaka sabaaeka watoþekapi, Espiritu Santore nare ña'rĩjãika. Sapi ãrĩwa'ri dakoa werikimarãja Tuparã majaroka po'imajare nabojaeka.

Jesúre yi'yurã tÿiaja ba'irĩja napibabu'aeka

³² Jesúre yi'yurã Ìrĩka ta'iarãja þupakirã imaekarã. Supa imarĩ narikaika, “Yirikatakaja sime”, ãribeyurã imarĩ “Maro'siji sime”, ãrĩwa'ri najeyomarãre najeyobaaeka.

³³⁻³⁵ Ìrãrimarã naro'siji ka'iareka imarã, supabatirã wi'ia aþerãte nijirũkia nareka imarã, sawapa niñerũ natõþoika apõstolrãkare nijika, wayuoka baairãte najeyobaaerã. Supa imarĩ nakaki Ìrĩkaoka wayuitaka baaikite imaberika. Supabatirã Tuparãte nare jeyobaa-maka jĩitakapiji “Maipamaki Jesús reyaripotojo õña jariþe'rikaki”, ãrĩwa'ri apõstolrãkare wãrõrĩa'ataberika. Supa imarĩ Jesúre yi'yurã rakamarãja jĩjimaka nimaokaro'si Tuparãte nare jeyobaaeka.

³⁶ Mia, Jesúre yi'yurã watoþekareka José wãmeiki levita imaeka. Chĩþre wãmeika jũmurikarã po'ijirikaki kimaeka. Apõstolrãka, Josere Bernabé kiwãmea no'aeka. Griego okapi, “Jĩjimaka aþerãte imarũjerimaji”, ãrĩrika simaeka.

³⁷ Kiro'siji kika'ia kirikaeka José. I'sia apikate kũjika sawapa tõpotirã apõstolrãkare jĩjokaro'si, wayuoka baairãte najeyobaaokaro'si.

5

Ananías kirũmu Safirapitiyika ba'iaja nabaaka

¹ Ananías kirũmu Safirapitiyika þuri ikupaka nabaaka: Ananías kirũmuþitiyika nariora jĩitirã sawapa niñerũ natõþoeka.

² Ìrãtiji þupakirã imarĩ ka'ia wapa imaekakaka kũþajĩ naya'eka. Supabatirã sapiyia apõstolrãkare kũjika þoto,

—Õ'õjĩrãja yitõþoko'o,— kërĩþakika.

³⁻⁴ I'supaka kẽþakã'ã ikupaka Pedrote kire ãrĩka:

—Ananías, ¿dako baaerã Satanãre miyi'yu? Mirioaja sime mijirapaka. ¿Sawapa mire nawapañjika mirikamarã sime bai je'e? I'supaka simako'omakaja “Simaja riowapa mijare ñijipatayu”, merĩþakiyu. I'supaka meñua yijare takajamarã miþakiyu. Tuparãte, supabatirã Espiritu Santoreoka þakiwa'ri supa mibaayu,— kire kërĩka.

⁵ I'supaka kire kërĩkarõ'õjiteje Ananiãre þupaririña'rĩka. I'supaka ima ã'mitiritirã, jimarã tokarãre þupataeka.

⁶ Topi mae Ìrãrimarã bikirimaja kire butetirã kire yayerĩ na'rĩka.

⁷ Torãjĩrã mae, maekarakakuri aiyajerã be'erõ'õ Ananías rũmu mirãkote etaeka, i'supaka kibaaeka õrĩbekaja.

⁸ Koetaeka þoto,

—¿Simaupatiji bai sime ika riowapa mija tõþorapaka?— Pedrote kore ãrĩka.

—Ã'ã, simaupatiji sime,— kõrĩka.

⁹ I'supaka kõþakã'ã ikupaka kore kërĩka:

—¿Dako baaerã mitũmika Ìrãtiji þupajoatirã, Tuparãte þũataekaki Espiritu Santore miþakiyu je'e? Pëterã netara'ayu mitũmite yayerĩ turiko'orã. Mire yayerĩ na'rĩrãñu ate,— kore kërĩka.

¹⁰ I'supaka kërĩka þotojo, koþupaririña'rĩka koro'sioka. Torã kãkatirã, bikirimajare kore ãtõþoeka. Topi mae kore e'ewa'ritirã koñmite nayayekarõ'õrã kore nayayeka.

¹¹ Nimirakamakiji Jesúre yi'yurā, supabatirā ritaja po'imaja, "T'supaka sime're", napakā'ā ā'mitiritirā jimarīa napupataeka.

Apóstolrāka rīkimakaja maikoribeyu upakakaka nabaaka

¹² I'sia poto Jesúre yi'yurā I'rika jariwa'ririmarīaja I'rika ta'iarāja pupakirā imarī, Tuparāte jiyipupaka ōrīriwi'i wā'tarā Pórtico de Salomón wāmeirō'ōrā narērīrijarika. Jerusalénkarāre ĩaeka wājītāji Tuparāte kirikaḗi nare kijeyobaamaka rīkimakaja maikoribeyu upaka ima apóstolrākare baabeaeka.

¹³ Jesúre yi'yurāte jiyipupaka ōrīwa'ri "Jiirā nime Jesúre yi'yurā", Jerusalénkarāre ārīko'omakaja marā kire yi'yurāka rērīberikarā, "Werika sime je'e", ārīpupajoawa'ri.

¹⁴ Topi rōmijā, ĩmirījaoka rīkimabaji Maipamakire yi'yurāte pūburījarika.

¹⁵ Maikoribeyua upaka ima Pedrote baabeaeka ā'mitiritirā, wāmarīa imarāte napeyurūkiapi e'era'atirā ma'arījerā nare napāājiyeka. I'supaka nabaekarā, Pedrote o'rīrika nata'aeka, "Yire kiraberū", ārīwa'ri. "Mare kirabeberikoperākaoka, kirārārika mabo'ipi o'rīrākaḗiji matārīrāñu je'e", āparaka kire nata'aeka.

¹⁶ I'supakajaoka Jerusalén koyikuri imaekarā, wāmarīa imarāte, supabatirā napupakareka Satanārika nā'rījāikarāreoka napō'irā ne'ewa'rika. Topi mae, i'supaka nimaupatiji jia oyiaja najarika.

Apóstolrākare ba'upaka nabaaka

¹⁷ I'sia ā'mitiritirā kurarāka ĩpamaki imatiyaiki, supabatirā kijeyomarā saduceokaka pupajoairāoka apóstolrākare jimarīa ā'mijī'aeakarā ba'iaja naka imawa'ri.

¹⁸ I'supaka imawa'ri nare ā'u'arūjetirā Jerusalénrā imaeka wēkomaka imariwi'iarā, nare natarūjeka.

¹⁹ Torā nimaeka simako'omakaja i'siñamiji ángel Tuparāte pūataekakite napō'irā pemakotowirika. Supabatirā kopereka wiwatatirā nare kipoataeka.

²⁰ Nare poatatirā,

—Tuparāte jiyipupaka ōrīriwi'iarā mija a'pe. Torā eyatirā, Tuparā pō'irā ōñia imajiparikakaka po'imajare mija bojabe,— nare kērīka.

²¹ I'supaka kēpakā'ā bikitojo ñamiji, Tuparāte jiyipupaka ōrīriwi'iarā po'imajare nawārōeka mae.

I'supaka nare wārōbaraka nimaeka poto, kurarāka ĩpamaki imatiyaiki, kijeyomarāpitiyika, Israelka'iakarā ĩparimarāre nakaeka, naka rēñaokaro'si. Torājirā wēkomaka imariwi'iarā surararākare napūataeka apóstolrākare nakayaokaro'si.

²² Wēkomaka imariwi'iarā eyatirā niamaka torā nimaberika. Torā ĩakopetirā, surararākare pe'rīwa'rika ĩparimarāre bojarī.

²³ —Wēkomaka imariwi'ia jia tāteka imarō'ōrā yija eyako'o. Satuerimajaoka sakoperekarāja imako'orā. I'supaka simako'omakaja kopereka wiwatatirā, yija ĩamaka, torā nimaberiko'o,— narīka.

²⁴ Sā'mitiritirā, kurarāka ĩpamaki supabatirā Tuparāte jiyipupaka ōrīriwi'ia tuerimaja ĩpamakioka, marākā'ā baaberijika najūaeka. Supa imarī "¿Marākā'ātaka ruku simarāñu mae?", narīka.

²⁵ I'supaka āparaka nimaeka poto I'rika napō'irā eyatirā ikupaka nare ārīkaki:

—Mia, wēkomaka imariwi'iarā mija takopekarā, Tuparāte jiyipupaka ōrīriwi'iarā po'imajare wārōbaraka imarā maekaka,— nare kērīka.

²⁶ Supa kēpakā'ā Tuparāte jiyipupaka ōrīriwi'ia tuerimaja ĩpamaki, kisurararākaka apóstolrākare e'erī ke'rika. Napō'irā eyatirā ba'upakaja nare baabekaja nare ne'ewa'rika. "Ba'iaja nare mabaamaka, ātapi po'imajare mare jāārāñu je'e", narīpupajoaeka kīkiwa'ri.

²⁷ Nare e'ewa'ritirā, ĩparimarā pō'irā nare ne'eeyaeaka. Torā ne'eeyamaka ĩatirā ikupaka kurarāka ĩpamakire nare ārīka:

²⁸ —Mijare taka pūri "Jesús majaroka mija boja'si", yija ārāpe're. I'supaka yija ārāpaka simako'omakaja ritaja Jerusalénkarāre samija wārōyu. Supa imarī nimaupatiji sanorīpatayu mae. "Nāpareareka Jesúre najāāeka", yijareka mija āñu,— kurarāka ĩpamakire nare ārīka.

²⁹ Topi ikupaka apóstolrākaḗipitiyika Pedrore kire yi'rika:

—Tuparā kime yi'ritiyarūkika, po'imaja bo'ibajirā imaki kimamaka.

³⁰ Jesús yapua tetaekarā mija jāārūjekakite, Tuparāte ōñia jarirūjeka. Iki Tuparā imaki, bikijarāja mañekiarāte jiyipupayeera'aeakaki.

³¹ Mabo'ikakuripi Tuparāte kire akaeka simamaka kiritape'rōto jiyipupayeerūkīrō'ōrā Jesúre rupe maekaka. "Po'imaja ĩpamaki mimabe", kire kērīka. I'supakajaoka po'imajare ba'iaja baaikareka tāārūkika Tuparāte kire imarūjeka. "Mi'ipi ārīwa'ri Israel rīparāmerāte ba'iaja baika naja'ataerā nareka sayiye'kariarāñu", kērīka.

³² Ritaja Jesúre imaroyirapaka ñeakarã imarĩ, ðo'imajare sayija bojarijayu. Supabatirãoka "Rita sime nabojarijaya", ðo'imajare ãñaokaro'si Espiritu Santore i'supaka baarijaya. Tuparãte jã'meika yi'yurã rakakaja, Espiritu Santore yijare kiña'ajããroyirape,— Pedrote nare ãrika.

³³ I'supaka kãpakã'ã ã'mitiritirã, jimarã boebariwa'ri nare jããrika nari'kaeka.

³⁴ Napitiyika I'rika fariseokaka pupajoaiki, Gamalielte imaeka. Moisés imaroyiakite jã'meka juitakaja wãrõrimaji kimamaka ðo'imajare jiyipupaka kire õrika. Aperã iparimarãpitiyika jaiokaro'si wiririkatirã, topi Pedrorãkare kiporirũjeka.

³⁵ Supabatirã ikupaka kijeyomarãka kijaika:

—Jia mija ã'mitipe yitã'omaja Israeltatarã. I'rãre baarika mija yapãkakaka, jia mija pupajoabe.

³⁶ ¿Teudas wãsare baaroyikakaka mija ye'karitiyu bai je'e? "Imatiyaiki imarĩ pitã'mua Romakarãka ko'apiritirã nare yipoatarãnu maka'iaipi", kãrikopeka be'erõ'õ dikarakakuri wejejë'rãkamarãja seyawa'yu. Sã'mitiritirã, "Rita sime je'e", ãriwa'ri cuatro cientorakamarã Teudare nayi'rika. Simako'omakaja surarãkare kire jããeka. Supa imarĩ kika imakopekãre nayapayu upaka pibipatemaka, kijã'mekopekaoka ritaariberika.

³⁷ Sabe'erõ'õ "I'siarakamarã ðo'imajare ime", ãriwa'ri nawãmea no'oirimi seyaeka poto Galileakaki, Judare õ'õrã etaeka. Kireoka kijaika yi'riwa'ri rikimarãja ðo'imajare kika imakopeka. Teudare nabaeka upakajaoka surarãkare kire baaeka. Supa imarĩ kika imakopekãrãoka pibipatekarã.

³⁸ I'supaka simaeka õriwa'ri "Ba'iaja baabekaja I'rãre mija ja'atabe", mijare ñãnu. Wapuju napupaka nare ãnu upakaja nabaãkareka ritaariberijika sime ãriwa'ri ñãnu.

³⁹ I'simajaroka bojarĩ Tuparãte pũataraparã nimajãkareka puri marãkã'ã nare mija tã'tewãrũbesarãnu. Ba'iaja nare mija baariyaparãkareka jia mija pupajoabe ruðu, Tuparãte yapãika upakamarã mija baa'si,— Gamalielre nare ãrika.

I'supaka nare kãpakã'ã,

—Rita meñu,— kire narãka.

⁴⁰ Torãjirã Pedrorãkare nakaeka ate. Napõ'irã netaeka poto nare pajerũjetirã,

—Jesús majaroka mijare bojarika imabeyua mae,— ãritirã nare napoataeka.

⁴¹ Topi mae jãmakapi Pedrorãkare porika iparimarã põ'ipi. "Jesúre yi'riwa'ri kire ja'atabeyurã imarĩ ba'iaja ðo'imajare mare baamaka, jiyipupaka Tuparãte mare õnu", Pedrorãkare ãrika.

⁴² "Ðo'imajare tããokaro'si Tuparãte pũataekaki kime Jesús", bojarika iparimarãre jãjibaako'omakaja ðo'imajare Tuparãte jiyipupaka õriwi'iarã I'rãrĩmi upakaja apõstolãkare sawãrõroyika. Supabatirãoka nawi'iarã ðo'imajare imarõ'õrã i'supaka oyiaja nabaaroyika.

6

İpotẽnarirakamarã nare jeyobaarimajare ne'eka

¹ Torãjirã i'sijẽ'rãreka rikimabaji Jesúre yi'yurãte imarijarika. Supa imarĩ griego oka jairã ikupaka ãrikarã hebreo oka jairãte:

—I'rãrĩmi upakaja ba'arika pibaripotojo, jia I'rãtiji samija jibeyu. Natĩmiarãte rey-atapekarã hebreo oka jairã rõmijãte takaja rikimabaji mija jirijayu,— narãka griego jairã.

² I'supaka najaimaka ã'mitiritirã, Jesúre yi'yurãte nakaeka apõstolãrãka. Supabatirã ikupaka nare narãka:

—Yija wãrõrijayua ba'arika pibarika pemawa'ribaji imatiyaika sime yijaro'si puri. I'supaka simamaka ba'arika takaja yija pupajoarikareka yija ima ja'atarimaja yija imã-jããeka.

³ I'supaka simamaka yija jeyomarã, İpotẽnarirakamarã jia pupajoairã, jiyipupaka noñurã imawa'ri Espiritu Santore jia yi'yurãte mija wã'mabe, "Ba'arika pibarimaja mija imabe", nare yija ãñaokaro'si.

⁴ Yija puri, Tuparãte takaja jairimaja, supabatirã kirika bojariroka wãrõrimaja imarã,— apõstolãkare nare ãrika.

⁵ I'supaka napakã'ã "Rita sime", ãñurã oyiaja nimaeka Jesúre yi'yurã. Supa imawa'ri "Esteban imaki jia Tuparãte yi'yuka imarĩ, kiyapãka upakaja baarijayuka Espiritu Santore kire jeyobaamaka", ãriwa'ri kire ne'eka. Supabatirã ne'eka Felipe, Prócoro, Nicanor, Timón, Pãrmenas, supabatirã Antioquulakaki Nicolás, judiorãkamarika imarĩpotojo jia nare yi'yukapitiyika nimaeka ba'arika pibarimaja ne'ekarã.

⁶ Supabatirã apõstolãrãka põ'irã nare ne'ewa'rika. "I'rã nime ba'arika pibarimaja yija wã'mako'orã", nare narãka. Supabatirã apõstolãrãka napitaka narupuko'a pemarã ja'apeatirã, "Miyapãka upakaja nabaokaro'si nare mijeyobaabe", Tuparãte najẽneka.

⁷ Sapi āriwa'ri Jesúrika bojariroka yi'yurāte bojaeka ā'mitiritirā rīkimabaji sayi'yurāte Jerusalénrā pūburijarika. Supabatirāoka kurarākaoka rīkimarāja kimajaroka ā'mitiripēaekarā.

Estebanre nañi'aeka

⁸ Tuparāte kire jeyobaamaka jimarīa maikoribeyua po'imajare ĩaeka wājitāji Estebanre baabearoyika.

⁹ I'supaka baabaraka kimaekarō'ōrā judiorākare rēriwi'iaipi i'taekarāte eyaeka ikupaka kibaarijarika yapaberiwa'ri. “Poyarāre a'ritapaekawi'i”,* āririka upaka wāmeirō'ō simaeka. Cirenekarā, Alejandriakarā, Ciliciakarā, supabatirā Asiaka'iaakarāpitiyika nimaeka torā rērikarā. Īrā Estebanka okabojikarā.

¹⁰ I'supaka kire nabaako'omakaja jia Estebanre nare yi'riwārūeka, Espiritu Santore kire jeyobaamaka. Supa imarī marākā'ā baatirā kire nokatērīwārūberika.

¹¹ Kire okatērīwārūberīwa'ri, apherāte niñerū nawapañjika, Estebanre nabojajāāokaro'si. Se'ekarā “Tuparāte, supabatirā Moisés imaroyikakiteoka Estebanre jaiyuyerapaka ā'mitiraparā yija ime”, āriwa'ri apherāte napakibojaka.

¹² Napakika ā'mitiritirā, jimarīa wejekarā, supabatirā pakiarimarā, Moisés imaroyikakite jā'meka wārōrimajaoka kire boebarīwa'ri Estebanre ñi'atirā judiorāka ĩparimarā pō'irā kire ne'ewa'rika.

¹³ ĩparimarā pō'irā kire ne'eyeaeka poto majaroka pakirimajare nakaeka. Niñerū nawapañjimaka ikupaka nabojapakika:

—Īrākurimarīa Tuparāte jiyipupaka ōriwi'ia supabatirā Moiséte jā'mekaoka kijaiyuyemaka yija ā'mitiyu.

¹⁴ Supabatirā “Jesús Nazaretkaki Tuparāte jiyipupaka ōriwi'ia kuyepaterāki, supabatirā Moisés imaekakite jā'meroyika sapi pupaika maima kio'arāñu”, i'supaka Estebanre āpakā'ā yija ā'mitiyu,— āriwa'ri nabojapakika.

¹⁵ Supa imarī torā imaekarāte kire yoirīkaeka. I'supaka kire nabaamaka ángel pema upaka ya'tarika kipema jarika.

7

“Oka yire imabeyua”, Estebanre ārika kurarāka ĩpamakire

¹ Torājirā mae ikupaka Estebanre kērika kurarāka ĩpamaki imatiyaiki:

—¿Yaje rita sime i'supaka nañua?— kire kērika.

² I'supaka kēpakā'ā, ikupaka kire kērika:

—Mija ā'mitipe yitā'omaja. Bikija mañeki Abraham imaekakite Mesopotamiaka'iarā kimaeka poto tēriwa'ribaji ōñuka Tuparāte kire pemakotowirika, Haránwejarā ke'rirā baaeka rupu.

³ Ikupaka sāñu Tuparā majaropūñurā: “Mimarō'ō miporitapabe, supabatirā mirirāreoka topi me'ewa'pe apea ka'ia mire yibearāñurō'ōrā”, Tuparāte kire ārika.

⁴ I'supaka Tuparāte kire āpakā'ā ā'mitiritirā, Caldearō'ōpi poritirā Haránwejarā imarī ke'rika. Torā keyaeka be'erō'ō mae kipaki wāsare kire reyatapaeka. I'sia be'erō'ō ika maka'iarā Abrahamre imaerā Tuparāte kire pūataeka.

⁵ “Torā mimabe”, Tuparāte kire āriko'omakaja, saba'ipimarīa kimaeka rupu. Supa imarī “Yirika sime ika ka'ia”, Abrahamre āriwārūberika. Topi mae ikupaka simatīyayu Tuparāte kire ārika: “I'sia ka'ia mire ñijirāñu. Mireyarāka be'erō'ō, miriparāmerārika simarāñu”, kire kērika, makarāmarīka kimako'omakaja.

⁶ Topi ikupaka Tuparāte kire ārika ate: “Ñamajī topi poritirā apherā ka'iarā miriparāmerāte imarāñu. Torā nimarāka poto cuatro ciento rakakuri wejeje'rākarō'ōjirā nare najā'mewā'imarīrijarirāñu.

⁷ I'supaka simako'omakaja miriparāmerāte ba'iaja nabaarāka wapa ba'iaja nare yibaarāñu yiro'si. Supa yibaamaka topi pe'rira'atirā ika ka'iarā miriparāmerāte etarāñu ate. Torā imatirā ñamajī yire jiyipupaka ōriwa'ri yika najairijarirāñu”, Tuparāte ārika mañeki Abraham imaroyikakite.

⁸ Supabatirā ikupaka Abrahamre kērika ate: “Mire yibojaika ā'mitiripēatirā, I'supaka yibaarāñu”, merīrākareka, mimakire po'ijirirāka be'erō'ō circuncisión kire mibaabe. ‘Tuparāriki kime’, āriwa'ri i'supaka kire mibaarāñu”, Abrahamre kērika. I'supaka Tuparāte kire ārika simamaka, kimaki Isaacre po'ijirika maekarakaotēñarirakarīmi seyawa'rika poto circuncisión Abrahamre kire baaeka. Supabatirāoka Isaac, kimaki Jacobre i'supakajaoka kibaeka. Jacoboka i'supakaja baaekaki kimakarā mañekiarā ĩ'pou'puarāe'earirakamarā imaekarāre.

* 6:9 Sinagoga de Esclavos Libertados

⁹ Jacob makarā, narī'i Josére jimarīa na'mijāeaka, (napakire wātatiyaekaki kimamaka)*. Supa imarī Egiptokarāre kire ijitirā kiwapa nare najēñeka. Supa kire nabaamaka Egiptokarā naba'iraberimaji upaka kimaokaro'si kire ne'ewa'rika. I'supaka kire nabaako'omakaja Tuparā pūri jia kika imaekaki.

¹⁰ Egiptorā Josére ba'iaja jūarūkia imakopekareka Tuparāte kire tāēka. I'supaka kire kibaamaka tokaki ipi Faraón pō'irā Josére imaeka. I'supaka kimaeka poto jia kiōriwārūrūkia Tuparāte ja'ataeka Josére. Sapi āriwa'ri Faraónte jijimaka Joséka imarijarika. I'supaka kika imawa'ri "Egiptokarā imaupatireje yiwi'iakarāreoka jā'merimaji mimabe", Faraónre kire ārika.

¹¹ I'sia poto Egiptorā ba'arika pūrika. Supabatirā Canaán ka'iarekaoka i'supakaja sajarika. Supa imarī ba'arika imabepakā'ā kēsirabawa'ri, jimarīa ba'iaja najūeaka. I'supaka najūeaka mañekiarā no'orā ba'arika tōpōwārūberiwari.

¹² Supa imarī mañeki Jacob, "Egiptorā trigo nawaruayu're", ārika majaroka ā'mitiriwari, José ma'merēre kipūataeka "Samija wapañiape", āriwa'ri.

¹³ Supa imarī torā ba'arika e'eri natuyarika. Sabe'erō torājaoka na'rika ate. I'supaka nabaamaka ikupaka Josére nare ārika: "Yire mija iawārūbeyu, mija rī'iñi ñime", nare kērika. I'supaka Josére nare ārika majaroka pō'imajare kire bojamaka, "Jee, hebreatotaki kime kā'ā", Faraónre ārika.

¹⁴ Torājirā mae, kirirā nimaupatiji kipakipitiyika setenta y cinco rakamarā imaekarate Josére akarūjeka Egiptorā nimaokaro'si.

¹⁵ Torājirā mae, Egiptorā imarī, Jacobre a'rika. ņoaka torā kimaeka be'erō'ō kireyaeka. Supabatirā kimakarā mañekiarā wāsarāoka torāja reyaekarā.

¹⁶ Nareyaeka rakakaja Siqum wāmeirō'ōrā nare ne'ewa'rika, āta wi'iarā namajaka tarī. Abraham wāsare Hamor makarāte wapañjekarō'ō simaeka nare nataekarō'ō.

¹⁷ I'supaka simako'omakaja rikimabaji Egiptorā mañekiarate imarijarika. I'supaka nimekā'aja, koyia sajaririjarika "Miriparāmerate ka'ia ñijirāñu", āriwa'ri Abrahamre Tuparāte ārika upaka seyarūkia.

¹⁸ I'supaka simarijarika poto Josére imaroyika ōribeyuka, supabatirā mañekiarate imaroyikaoka jiyipupaka ōribeyuka Egiptorā mamaka ipire imaeka.

¹⁹ Iki ipi imaekaki pakibaraka ba'iaja mañekiarate baekaki. I'supaka baabaraka, "Rōmijare makarāāritirā, imiriji kimajikareka kire mija taabe kijīnaokaro'si", nare kijā'meka.

²⁰ I'supaka kijā'meka poto jiyuritakijika Moiséte pō'ijirika. Supa imarī maekarakamaki aiyā kire ja'atabekaja kipakiarate kire ba'arika.

²¹⁻²² Marākā'ā baatirā wi'iarā kire ya'ewārūberiwari kipakore kire taeaka, topi Faraón makore kire e'eeka komaki upaka kire ba'iajaokaro'si. Koka kimarijayukā'aja Egiptokarāre pupajoaikakaka jia Moiséte ōriwārūeaka. Supa imarī jia jaiwārūiki, supabatirāoka imatiyaika oyiaya baaiki kimaroyika. I'supaka kimamaka itatirā jia jiyipupaka kire norika.

²³ I'parā pō'imajarakakuri wejejē'rāka keyaeka poto "Matikuri yitā'omajare iari ya'riye'e mae", kēripupajoeka.

²⁴ Torā keyaeka poto, kitā'omajire kipajeka T'rika Egiptoka'iakaki. Supa kibaamaka, ruḡuwapae'erā baakōri, Moiséte kire jāēka.

²⁵ "Egiptoka'iakarāte ba'iaja mare baamaka mare e'eru'awa'ririmaji Tuparāte jā'mekaki Moiséte ime', yitā'omajare yire ārirū", kēripupajoeka. I'supaka kipupajoako'omakaja, sayi'ribeyurā upaka nimaeka.

²⁶ Topi mae aperiimi i'parā Israelkarā pajairāte kīaeka. Nare itatirā ikupaka nare kērika: "Mija ā'mitipe. ¿Dako baaerā i'rātomaja imarihotojo mija jīñu?", nare kērika.

²⁷ I'supaka kēpakā'ā, Moiséte turitatirā ikupaka pajabaraka imaekakite kire ārika: "¿Maki Maipamaki mimabe", mire ārapaki?

²⁸ ¿No'oka Egiptoka'iakakire mijāārapaka upaka yire jāēerā mibaayukā'ā?", Moiséte kērika.

²⁹ I'supaka kire kēpakā'ā "Kopakaja Faraónte sōrirā baayu", āriwa'ri Egiptopi Madián ka'irō'ōrā Moiséte ru'riwa'rika. Torā mae rōmie'etirā i'parā kimakarārika.

³⁰ Torājirā i'parā pō'imajarakakuri wejejē'rā be'erō'ō, i'rārimi Sinai wāmeika pusiwāta pō'imajamatorā Moiséte imaeka. I'suparō'ōrā imarihotojo, kiwā'tarā i'rābi yaḡumakarāka jū'rēka watopekapi ángelte kire pemakotowirika.

³¹⁻³² Yaḡumakarāka jū'rēka yoitirā, Moiséte pupataeka. Papatarihotojo jia iatiyaokaro'si sawā'tabajirā ke'rika poto ikupaka Tuparāte kire ārika: "Yi'i imaki Tuparā. Miñekiarā Abraham, Isaac, Jacobrāka jiyipupaka noriroyikaki", kire kērika. Sā'mitiritirā kipupaka kikiwa'ri yaḡumakarāka jū'rēka kiyoiberika. ³³ Topi mae ikupaka maipamaki Tuparāte kire

* 7:9 Esta frase es información añadida para ayudar a los lectores entender la envidia de ellos. Véase Génesis 37.3-4

ãrika: “Ô’ôrãja ñima simamaka ba’iaja baarükimato sime. Supa imarĩ miũ’puko’a e’etatarĩ yire mijiyipupayebe.”†

³⁴ Yirirã Israelkarã, Egiptorã ba’iaja najũamaka ñiayu. I’supaka imawa’ri ba’iaja najaijoamaka ña’mitiyu. Supa imarĩ ‘Egiptokarã imarã judiorãkare ru’rirũ’, ãriwa’ri nare jeyobaarĩ yitako’o. Supa imarĩ Egiptorã mire yipũatayu mae”, Tuparãte ãrika Moiséte, — ãriwa’ri Estebanre bojaeka iparimarãre.

³⁵ Topi ikupaka kërĩka ate:

—Apika marĩka Moiséjeoka kime, mañekiarãte kire y’riberiroyikaki. “Yija ipamaki marĩka mi’i. Supa imarĩ ba’iaja yija baaiika ñarĩrimajamarĩka mime”, mañekiarãte kire ãrika. I’supaka narĩka simako’omakaja Tuparãte Egiptorã imaekarãre Moiséte e’ewa’rirũjeka nipamaki kimaokaro’si. Ika ñañua kũpajika yapua jũ’reka watopekapi kiãngelpi Tuparãte bojaeka Moiséte.

³⁶ I’sia ðoto rĩkimakaja maikoribeyua baabeabaraka Egiptorã Moiséte imaeka. I’supaka baarika ðikowearitirã mañekiarãte ke’era’aeka mae. Topi i’tarijaparaka, riapakiaka Oko Jũ’ayakareka, supabatirãoka ðo’imajamatorã maikoribeyua Moiséte baabearijarika i’parã ðo’imajarakakuri wejejẽ’rãkarõ’õjirã. ³⁷ Ikijioka imaekaki ikupaka mañekiarãte bojaekaki: “Tuparãte yire ãrika upakaja kiro’si jaijijirimaji i’tarãki apika. I’supaka Tuparãro’si baarimaji matã’omajijioka imarãki”, Moiséte nare ãrika.‡

³⁸ I’sia bojaekakijioka kimaeka mañekiarãka Sinaí wãmeika pusiwãta ðo’imajamatorã rërroyikaki. I’supaka imabaraka i’rikaja pusipemarã marĩwa’ritirã ángelka jairĩ ke’rika. Torã Moiséte eyaeka ðoto Tuparãte jã’meka ángelte kire bojaeka. Sabe’erõ’õ kire kibojakakaka mañekiarãte bojarimaji kimaeka Moisés. Supa imarĩ maimajiparũkiakaka kibojaka upakaja simara’aeka maro’sioka.

³⁹ I’supaka simako’omakaja kibojaka upaka ima mañekiarãte y’riberiroyika. I’supaka imawa’ri, Egiptorã ðe’ririka nayapaeka ate.

⁴⁰ I’supaka simaeka ðoto pusipemarã Moiséte imekã’ãja, ikupaka kima’mi Aarõnte narĩka: “No’orã kime mirĩ’i, Egiptokaiarã maimarapaka ðoto mare e’era’arapaki. Torã kime morĩberijiki kime mae. Supa imarĩ, jërãka yija jiyipupayeerũkirãte§ mibaapõ’ijjibe. Mare imaruputarimajaka maimajikareka, jia maro’si simarãñu. I’suparãre imarãkareka narĩriyapairõ’õrãja mare na’rirũjerãñu”, Aarõnte narĩka.

⁴¹ I’supaka pupajoawa’ri wa’ibikirãwẽko makarãka upaka ioika jërãka nabaaka. I’supaka sapõ’ijiatirã wa’iro’sia sanajoejjiroyika. Supabatirã nabaapõ’ijjaeka jiyipupaka õriwa’ri nabayaarika.

⁴² I’supaka nabaamaka Tuparãte nare ñarĩja’ataeka, “Nayapayu upakaja nabaarũ”, ãriwa’ri. Supa imawa’ri tã’pia, aiyaka, ñamikaki aiyateoka jiyipupayeabaraka nimaeka. Ìakõri je’e: Tuparãro’si bojaijirimaji imaroyikaki Amós ikupaka ãrikaki:

“Israelkarã, yire mija ã’mitipe ruðu. I’parã ðo’imajarakakuri wejejẽ’rãka ðo’imajamatorã mija imatapeaka ðoto yire jiyipupayeerberikarã, wa’iro’sia yiro’si mija joejiberika.

⁴³ Yire jiyipupayeerimarãja mija pupaka mijare ãrika upakaja mija baeka jiyipupaka õñurã mija ime. Ìakõri je’e: Kũpajika wi’ia baatirã, sareka Moloc wãmeikite kõketirã mija jiyipupayeerijariroyika. I’supakajaoka tã’pi upaka mija baekaki Refãn wãmeikiteoka jiyipupaka mija õriroyika. I’supaka mija baamaka, Babilonia a’riwa’rirã mijare yitaarãñu”, Tuparãte ãrika,— ãriwa’ri Estebanre bojaeka iparimarãre.

⁴⁴ Topi ikupaka nare kërĩka ate:

—Mañekiarãte ðo’imajamatorã imaroyireka ðoto cabra ajeakaka baaeka wi’i wã’tarã imatirã Tuparãte najiyipupayeeroyireka. I’sia imaeka “Tuparãte makaja ime”, ãriwa’ri kire najiyipupayeerũkirõ’õ. Pusipemarã Tuparãte kire sabeaka upakaja ðo’imajamatorã ruitirã Moiséte sabaarũjeka.

⁴⁵ Topi mae Moiséte reyaeka be’erõ’õ Josuére kiõ’toarã o’aeka. Kio’aeka be’erõ’õ i’sia wi’ia namakarã mirãrãte e’ewa’rika Canaãn wãmeirõ’õrã. Na’rikarõ’õ namajamarã ka’ia simako’omakaja, naka jĩrĩkarãte Tuparãte ðoataeka. Cabra ajeapi wi’ia nabaaroyika imaeka ruðu Davidre judiotatarãte jã’meyukã’ãja.

⁴⁶ Jia jijimaka Tuparãte imaeka mañekiarã ipamaki David imaroyikakika. Supa imarĩ Tuparãka jijimaka imawa’ri kitã’omajapitiyika Tuparãte jiyipupaka kiõñaokaro’si wi’ia kiro’si baarika kipupajoakopeka. I’supaka simako’omakaja Tuparãte kire sabaarũjebrika.

⁴⁷ David maki Salomón pũri Tuparãro’si wi’ia baaekaki mae.

⁴⁸ I’supaka simako’omakaja ðo’imajare baaeka wi’iarã imabeyuka kime Tuparã, ðemawa’ribaji imatiyaiki imarĩ. Mía je’e ikupaka bikija kiro’si bojaijirimajire o’oeka:

† 7:33 Según las costumbres de los judíos, para mostrar reverencia, no se permitía llevar sandalias o zapatos en un lugar sagrado. Véase Josué 5.15 ‡ 7:37 Véase Deuteronomio 18.15,18. Pasaje referido al futuro Mesías (Cristo). § 7:40

49-50 “Ritajakaka ĩpamaki ñime. Supabatirā yi'iji imaki ritaja þo'ijiaekaki. Supa imarī yiro'si wi'ia mija baarāka, ʒyikoyiaja simarāñu bai je'e?”, Tuparāte ārīka,— ārīwa'ri Estebanre bojaeka.

51 I'supaka nare ārīweatirā, ikupaka nare kērīka ate:

—Mija ā'mitipe, Tuparāte yi'ririyaþabeyurā mija ime. Supabatirāoka kirika ā'mitiririyaþabeyurā mija ime. I'supaka imawa'ri mañekiarā wāsarā upakaja Espiritu Santore yi'ribeyurā mija ime mijaro'sioka.

52 Ritaja Tuparāro'si bojaĭjirimajare ba'iaja jūarūjerimaja mija ñekiarāte imaeka. Supabatirāoka Tuparāte yaþaika upakaja yi'ririyaþyuki etarūkia bojarimajare najāāeka mija ñekiarā. Supa imarī maekakaja ketaeka þotojo “Kire najāārū”, ārīwa'ri kire mija okabaaka.

53 Tuparāte jā'meika mija yi'ribeyu, āngelrākapi ārīwa'ri mija ñekiarāre Tuparāte sabojaeka simako'omakaja,— Estebanre ārīka ĩparimarāre.

Estebanre najāāeka

54 I'supaka kēpakā'ā yaiwēkoa boibayua upaka noþia Estebanre nabeaeka, boebatakaja jariwa'ri.

55 I'supaka nabaako'omakaja, Espiritu Santore jia kire jeyobaakiki imarī, yu'awa'ri ĩaerā baakōri, yaaboika Tuparārika kīaeka. Supabatirā Tuparā ritapē'rōtorā Jesure rīkamarika.

56 I'sia ĩatirā, ikupaka ĩparimarāre kērīka:

—ĭAya! Mabo'ikakurirā ñiayu mae. Tuparā ritapē'rōtopi Po'imaja Ma'mire rīkamayu,— Estebanre ārīka.

57 Torājirāja þuri koþakaja kijaika ā'mitirika yaþaberiwa'ri, na'mukoþea natāteka. I'supaka baatirā okajājirokapi akaserebaraka kipō'irā narīrīwa'rika.

58 Supabatirā weje a'riwa'rirā kire ne'ewa'rika, āþapi kire jāāriataokaro'si. Torā kire e'eeyatirā najariroaka þemakato e'etatirā, Saulote sanijika sakīarīñaokaro'si. Sakīarīñukā'āja āþapi Estebanre najāābareū'mueka.

59 I'supaka kire nabaayukā'āja, ikupaka Jesure kērīka:

—Ñipamaki Jesús, yire me'etope,— kērīka.

60 I'supaka ārīweatirā ñukurupatirā, akasererikapi,

—ĭÑipamaki, ba'iaja yire nabaaika nareka samiye'kariabe!— Jesure kērīka.

I'supaka kijaika be'erō'ōjite koþakaja kipuparirika mae.

8

Jesure yi'yurāte ba'iaja Saulote baariyaþaeka

1-3 Topi mae, jia Tuparāte yi'yurā imaekarā judiotatarā Estebanre nayayeka. I'supaka kire baatirā ñajoabaraka jimarīa kire norika. I'sirīmijoka tokarā Jesure yi'yurāka jia-mariā imarijayurāte ba'iaja nare baaū'mueka. ĩakōri je'e: Saulo, “Estebanre najāāþarū”, ārīþupajoaekaki, i'supakaja ba'iaja nare þupajoarūjerā baekaki. ĩrāwi'ĭ jariwa'ririmarīaja mo'abaraka Jesure yi'yurāte tōpotirā ĩmirīja, rōmijāteoka wēkomaka imariwi'iarā nare kitaroyika. I'supaka simamaka Judea ka'iarā, supabatirā Samaria ka'iarā Jesure yi'yurāte ru'riwa'rika. I'supaka aþerāte baaeka imako'omakaja aþōstolrāka þuri Jerusalénrāja tuikarā.

Samaria ka'iarā Jesurika bojariroka Felipete wārōeka

4 Jerusalénrō'ōpi ru'riwa'rikarā imariþotojo aþerō'ōrā eyatirā Jesurika bojariroka nawārōeka.

5 Felipe Jerusalénpi ru'riwa'ritirā, Samariaka'iarā imawejeārā eyaekaki. Torā eyatirā, “Po'imajare tāāokaro'si supabatirā nare jā'merimaji kimaokaro'si Tuparāte kire þūataeka”, ārīwa'ri Jesurikakaka Felipe nare bojaeka.

6 Torājirā mae, rīkimarāja þo'imajare kipō'irā rērīka kire ā'mitiririyaþawa'ri. Supabatirā, maikoribeyua kibaabeamakaoka ĩawa'ri kibojaeka jiaþi na'mitirika.

7 I'supaka maikoribeyua baabeabaraka rīkimarā þo'imaja þupakarā Satanarika ima ña'rījāikarāreka Felipe þoataeka. I'supaka kibaamaka nareka imaekarā akaserebaraka þorika. Supabatirāoka rīkimarāja bitamajareoka kijieka.

8 Supā imarī i'sia wejekarāre jĭjimaarika.

9-11 I'sia wejeārā Simónre imaeka. ĩrākuri wejeĭ'rāmarīa ye'oiki imarī, kipupakapi baabeabaraka kimaroyika. I'supaka baarijaþaraka “Yi'ĭ imaki imatiyaiki”, tokarāre kērīroyika. I'supaka nare kibaamaka rīkimarāja imatiyairā, imatiyaþeyurā þariji kire nayi'rika. “Tuparāte kire jeyobaamaka tērītaki kime”, ārīwa'ri jiyiþupaka noñuka kimaeka.

12 I'supaka nimako'omakaja Felipe þuri Jesucristorika bojariroka nare wārōekaki. “Tuparāte þūataekaki kime Jesús. Supabatirāoka kire yi'yurā þuri jia Tuparāte nare

imaruputarāñu”, āriwa'ri nare kibojaka. I'sia ā'mitiritirā Jesúre ĩmirĩja, rōmijāoka kire nayi'rika. I'supaka imawa'ri Felipete narupuko'a najūjerūjeka “Kopakaja Jesúre yi'yurā yija ime mae”, āriwa'ri.

¹³ Simónoka, ye'oiki imarihotojo, Jesúrika bojariroka yi'ritirā rupuko'a kijūjerūjeka. Torājītepi mae Felipeka kijeyoari'u'mueka. Kika imarijaparaka Tuparārikapi maikoribeyua Felipete baabemaka ĩtirā marākā'a baaberijkarō'ōjirā Simónre jarika i'supaka ima ĩakoriberikaki imarī.

¹⁴ Apóstolrāka Jerusalēnpi, “Samariaka'iakarā rīkimarāja Tuparārika na'mitiripēayu”, āririka na'mitirika. I'supaka simamaka Samariarā Pedro supabatirā Juanka I'parāte napūataeka.

¹⁵⁻¹⁶ Samariaka'iarā eyatirā torā Jesúre ā'mitiripēairā rupuko'a jūjekarā imarihotojo “Tuparāte pūataekaki Espiritu Santore nareka imabeyurā nime ruḡu”, narīwārūeka. I'supaka nimamaka “Espiritu Santore nare ña'rījāirū”, āriwa'ri Tuparāte naro'si najēñeka.

¹⁷ Supabatirā Jesúre ā'mitiripēairāte I'rikate jariwa'ririmarāja narupuko'a narabemaka Espiritu Santore nare ña'rījāika.

¹⁸⁻¹⁹ Pedrorāka nare narabemaka Espiritu Santore nare ña'rījāimaka Simónre ĩaeka. I'sia ĩtirā niñerū nare ĩjirika yaḡawa'ri ikupaka nare kērika:

—Mija baataka upaka yibaamaka Espiritu Santore nare ña'rījāirika yiyapayu yiro'sioka. Supa imarī ika sime i'supaka yire mija baarūjerūki waḡa,— nare kērika.

²⁰ I'supaka kēpakā'ā, ikupaka Pedrote kire ārika:

—Wapamarāja Tuparāte ja'ataika, mawapaĳirūkimarīa sime. I'supaka miḡupajoaika simamaka, miniñerūḡipitiyika ba'iaja imarika tiyibeyurō'ōrā me'rirū āriwa'ri.

²¹ Ba'iaja miḡupajoaika ōñuka Tuparā. Supa imarī, yijaka aḡerāte Espiritu Santore ña'ajāñimajimarīka mime.

²²⁻²³ Kopakaja mae ba'iaja miḡupaka mireka ñiawārūyu. Mia, Tuparāte tēririka imakakapi yija baarījayua mioakiyu. Supabatirā ba'itakaja baarimaji imarī, marākā'ā baatirā aḡe upaka imarimajimarīka mime. Ba'itakaja miḡupajoaika ja'atitirā Tuparāte mijēñebe, “Ba'iaja yipupajoaika yireka miye'kariabe”, āriwa'ri,— Pedrote kire ārika.

²⁴ I'supaka kēpakā'ā ikupaka Simónre kire ārika:

—Maipamaki Tuparāka yiro'si mija jaibe. “I'supaka mijūarāñu”, yire meñua jūarika yaḡabeyuka yi'i ḡuri,— Pedrorākare kērika.

²⁵ I'sia be'erō'ō Jesúre baaroyika niaeka mirāka, supabatirā nare kibojaroyikakaka tokarāre nabojaeka. Po'imajare wārōweatirā, Jerusalēnrā ḡe'riwa'rikōrī Samariaka'iarā wejerakakaja Jesúrika nawārōrijarika.

Etiopíaka'iakakire Felipete rupuko'a jūjeka

²⁶ I'sia be'erō'ō Tuparā Felipe ḡō'irā ángelte pūataekaki ikupaka kire kēñakoaro'si:

—Jerusalēnrā me'ḡe. Torā meyarāka ḡoto, Gaza wāmeika wejearā a'yu ma'arā me'ḡe. Yaḡumatoḡi o'yuma'a sime i'sima'a,— Felipete kērika.

²⁷ Supa imarī kire kērika upakaja Felipete a'rika mae. Toḡi a'ririaparaka Etiopíaka'iakakire kīaeka. Etiopíaka'iakarā ĩpamakore niñerū ĩarĩriijeyobaarimaji imatiyaiki kimaeka. Jerusalēnrā Tuparāte jiyipupayeerī turikaki, torājīte kipe'rieyawa'rika.

²⁸ Kawarure kitūrūrikiapi kire yierijayukā'āja Tuparāro'si bojarimaji Isaiās wāsare o'oekekaka kīarījarika.

²⁹ Torājirā mae, ikupaka Espiritu Santore ārika Felipete:

—Kire eyatirā, kiwātapiji me'ririḡe,— kire kērika.

³⁰ Supa imarī kire rīreyatirā, Tuparāte bojaĳirimaji Isaiare o'oekekaka ĩabaraka kijaipatemaka, kiā'mitirika. Toḡi mae,

—Torā mijaiḡateika ḡyaje miōrīwārūyu?— Felipete kire ārika.

³¹ I'supaka kēpakā'ā,

—“I'supaka sāñu”, āriwārūbeyuka yi'i, maki yire sabojabeyua simamaka,— kire kērika mae. Toḡi mae,

—Yipō'irā mimarījaibe yire samiwārōkaro'si,— Etiopíakakire kire ārika.

³² Isaiās Tuparārika o'oeke kijaipatekarō'ō ikupaka bojaeka:

“Oveja jāōkaro'si ne'ewa'yu upakaja ĩ'rikate ne'ewa'rirāñu. Kipoya nata'amaka oveja akaserebeyua sima upakaja ba'iaja kire nabaako'omakaja kiakaserebesarāñu.

³³ Rīkimarāja ḡo'imajare ĩarāka wājitāji ba'iaja kire nabaarāñu. “Ba'iaja baaiiki kime”, kireka napakā'ā ki'yoḡi'rirāñu ba'iaja baabesarāki imarī. Supabatirā ḡo'imajare kire jāāmaka, kiriparāmerā imabesarāñurā”, āriwa'ri o'oekarō'ō Etiopíakakire jaipateka.

³⁴ Supa imarī kipō'irā Felipete marījāika.

—Tuparāro'si bojaĳirimajite o'oekekaka ĩtirā yire mibojabe. ḡyaje kirikakakaja kio'oeke bai? ḡApikareka ḡupajoawa'ri i'supaka kio'oeke kā'ā?— Felipete kērika.

³⁵ Topi mae, Isaíare o'oekakaka ā'mitiritirā, ikupaka Felipete kire ārika:

—Isaías i'supaka o'oeakaki Jesúre ba'iaja jūarūkiakaka pupajoawa'ri.—
Supabatirā jía Jesúmajaroka kire kibojaeka.

³⁶ A'ririjari ma'arijerā pa'wa imaekarō'ōrā neyaeka.

—Īakōri, ō'ōrā sime okoa. Maekaka rupuko'a yire mijūjebe űarĳĳka űyaje rukuya jia simajĳĳu?— Etiopĳakakire kire ārika.

³⁷ I'supaka kēpakā'ā, ikupaka kire kērika:

—Yi'rityarĳji Jesucristore miyi'rijĳka, rupuko'a mire yijūjerāĳĳu.—

I'supaka kēpakā'ā,

—Ā'ā, Tuparā Makĳji kime Jesucristo,— Etiopĳakakire ārika.*

³⁸ Supa imarĳ “Ō'ōrā mituibe”, tūrūrūkia tuarimajite āritirā, saĳi merĳkatirā pa'warā natu'arĳkaeka Felipete Etiopĳakakiri rupuko'a jūjeokaro'si.

³⁹ Pa'wapi namarĳrĳkaeka űoto, ikuparō'ōĳĳi Felipete Espĳritu Santore e'ewa'rika. Sabe'erō'ō űuri Etiopĳakakire kire ĳaberika ate. I'supaka simako'omakaja jĳimakaĳi Etiopĳakakire o'rika.

⁴⁰ Apewejearā Espĳritu Santore kire e'ewa'rika be'erō'ō, “Azotowejearā űimekā'ā mae”, Felipete āĳpupajoeka. Topi o'riwa'rikōri wejerakakaja Jesúrika wārĳjaparaka Cesaewejearā keyaeka.

9

Saulote yi'riū'mueka Jesúre

(Hch 22.6-16; 26.12-18)

¹ Saulo Jesúre yi'yurāte jārĳka ri'kawa'ri ba'iaja nareka kijairoyika ruĳu. Supa imarĳ “Ba'iaja nare yibaaerā”, āriwa'ri kurarāka ĳpamaki imatiyaiki űō'irā ke'rika.

² “ĪT Saulo, yiĳūataiki Jesúre ā'mitirĳĳairāte kiĳĳi'arū”, āriwa'ri űapera kio'ookaro'si kiĳĳēneka, Damascorā judĳorākare rēriwi'ia imarupatarimajare beaokaro'si.

—Īka mijā'meikaĳi nare űiatōporāka upakaja ĳmirĳja, rōmĳjateoka űi'atirā Jerusalēnrā nare ye'era'arāĳĳu.— Saulote kire ārika.

³ Supa imarĳ ma'api a'ririjari Damasco wejearā keyaerā baekarō'ōĳĳite, ikuparō'ōĳĳi mabo'ikakurĳĳi yaaboaike kire jāāta'aeke.

⁴ Topi mae marākā'ā baaberĳwa'ri sarāja Saulote űa'rika. Torāĳĳite mae, ikupaka kire sārĳka: —Saulo, Saulo, űdako baaerā ba'iaja yire mibaariwā'imaĳu?— kire sārĳka.

⁵ Sā'mitiritirā,

—űMaki mime je'e űĳpamaki?— kērika.

—Ba'iaja mibaawā'imarĳrijayuka Jesú űime,— kire kērika.

⁶ I'supaka kire āritirā,

—I'supaka baarikopakaja, mi'mitirā, Damascorā me'pe. Torā meyarāka űoto, “Īkupaka mibaabe”, ĳrikate mire āriĳĳu.— Saulote kērika.

⁷ Sauloka a'rikarā, sajaikakite ā'mitirĳĳotoĳo kire niatōpoberika. Pūpataekarā imarĳ torā najiyirĳkaeaka supabatirā jaiberĳĳkaoka najarika.

⁸ Sabe'erō'ō mi'mirĳkatirā yoibaotaerā kibaakopeka. Torāĳĳrā mae űibeyua kiĳĳakoa jarika simamaka Damascorā kijeyomarāre kire űtiwa'rika.

⁹ Torā kire ne'eeyaeka be'erō'ō maekarakarĳmi yoibeyuka, ba'abekaja, supabatirā dakooka ukurimarĳja Saulote imaeka.

¹⁰ I'sia wejearā Jesúre yi'yuka, ĳrika Ananĳas wāmeikite imaeka. Makārārūĳuroka upakapi kire űemakotowiritirā,

—űYaje mime Ananĳas?— Jesúre kire ārika.

—Ā'ā űĳpamaki, ō'ōrā űime,— kire kērika.

¹¹ —Ā'ā, mae Wāĳjima'a wāmeirō'ōĳi me'pe. I'sima'api a'ririjari Judas wi'iarā meyarāĳĳu. Torā eyatirā “űYaje ō'ōrā Saulo, Tarsowejekakire ime?”, kire mepe. Mia, i'supaka merĳrāĳĳu yire jēnebaraka imaki kimamaka.

¹² Makārārūĳuroka upakapi ikupaka kiro'si simako'o: ĳrika Ananĳas wāmeikite kire yibeako'o. Supa imarĳ kiĳō'irā kākaeyatirā miĳpitaka kiĳemarā mĳja'apearāka űoto, ate yoiki kiĳarĳrāka, kire yibeako'o,— Ananĳare kērika

¹³ I'supaka kire kēpakā'ā ikupaka Ananĳare ārika:

—ĳimarĳa kimajaroka űa'mitĳyu, Jerusalēnkarā mire yi'yurāte ba'iaja kibaariĳayuaekaka.

* **8:37** La mayoría de las traducciones de la Biblia no incluyen versículo 37 porque no aparece en las copias de la Biblia más antiguas.

¹⁴ Supabatirā kurarāka ipamarāre kire jā'meḗutamaka, ḡ'ōrā Saulote etaeka. Supa imarī mire ā'mitiripēairā yija imamaka, wēkomaka yijare baaokaro'si Jerusalénrā yijare e'ewa'ririmaji kime,— Ananiāre kire ārika.

¹⁵ I'supaka kērīko'omakaja ikupaka Jesúre kire bojaeka:

—Mire ñaṇu upakaja kipō'irā me'pe. Yimajaroka ḡ'imajare wārōrimaji kimaerā kire yiwā'maeka. Judiotatarā, judiotatamarīrā, supabatirā niḡarimarāteoka sawārōrimaji kimarāṇu.

¹⁶ I'supaka baarimaji kimamaka “Sapi ĩrākurimarāja jimarā ba'iaja mijūarāṇu”, kire ñarīrāṇu,— kireka Jesúre ārika Ananiāre.

¹⁷ Torājirā kipō'irā Ananiāre a'rika mae. Kimaeka wi'irā kipō'irā eyatirā kipitaka Saulo ḡemará kija'apeaeka. Supabatirā ikupaka kire kērīka:

—Yijeyomaki mia'mitipe. Maiḡamaki Jesús, mi'tarijarapōka ḡoto mire ḡemakotowirapakiji, yire pūatakoka miṇakoa jiiṛū āriwa'ri. Supabatirāoka Espiritu Santore mire ña'riḡairū āriwa'ri ḡariji yire kipūatayu,— kire kērīka.

¹⁸ I'supaka kērīkarō'ōḡiteje, wa'ititi upaka ioika Saulo ñakoapi ña'rika. Torājirā ḡuri jia kiṇakoa jarika. I'supaka kire kibaamaka, kimi'mirīkaeka ḡoto Ananiāre kire rupuko'a jūjeka.

¹⁹ I'supaka kijarika be'erō'ō ba'atirā okajājia kijarika. I'supaka jaritirā ñoḡaḡaṇa Jesúre yi'yurāka Damascorā kimaeka.

Damascorā wejekarāre Jesúrika bojariroka Saulote bojaū'mueka

²⁰ Torājirā mae judiorākare rēriwi'iarā kākatirā, Jesúrika bojariroka wārōbaraka “Tuḡarā Maki kime Jesús”, Saulote nare ārika.

²¹ I'supaka kibaamaka, koḡakaja ḡ'imajare ḡupataeka.

—Mia, ĩ'ji kime Jesúre yi'yurāte ba'iaja baarimaji Jerusalénrā. ḡ'ōrā kime Jesúre yi'yurāte ñi'atirā, kurarāka ipamarā ḡō'irā nare e'ewa'yaokaro'si,— ḡ'imajare ārika.

²² I'supaka naḡupajoako'omakaja Tuḡarāte kire jeyobaamaka, jiiḡaji Jesúrika bojariroka kibojamirīkawa'rika. “Rita sime, Jā'merūkika Tuḡarāte wā'maekaki kime Jesús”, nare kērīroyika. Jia sakibojamaka, Damascorā judiorāka iparimarā marākā'ā kire nokatērīwārūberika.

Judiotatarāte kire jāārika ri'kamaka Saulote ru'rika majaroka

²³ Damascorā ñoatakaja sawārōbaraka Saulote imamaka, “Kire majāāerā”, judiorāka Jesúre yi'ribeyurāte āriḡupajoaeka.

²⁴ Supa imarī ñami, ĩmioka kire naḡāñaroyika wejeapi ḡoriwa'ririḡirō'ō koḡerekarā kire jāāokaro'si. I'supaka nabaako'omakaja Saulote sōrika.

²⁵ Kiōrika simamaka kibojaka yi'yurāte kire jeyobaaeka, kiru'yaokaro'si. Torājirā mae, ñami wejea nata'tekarō'ōḡi imatirā ḡi' i upaka ioikarā kire jāātirā aḡeḡērōtorā kire naruetaeka kiru'yaokaro'si.

Jerusalénrā Saulote imaeka mae

²⁶ Toḡi, ru'riwa'ritirā Jerusalénrā keyaeka mae. Torā Jesúre yi'yurāka jeyoaririka kiyapakōpeka. I'supaka kiyapakō'omakaja “Jesúre yi'ribeyuka kime Saulo ḡuri”, āriwa'ri kire nakīkika.

²⁷ I'supaka nimako'omakaja, Bernabé wāmeiki, Saulote jeyobaaekaki. “Mi'tabe, aḡōstolrākaka majairā”, kire kērīka. Sauloka naḡō'irā eyatirā ikupaka Bernabére nare ārika: —Saulo kime ĩ, ma'api ke'ririḡayukā'ā maiḡamaki Jesúre kire ḡemakotowirika. Supabatirā kika kijaiika. I'supaka Jesúre kire baaeka be'erō'ō Damascorā dako werikimarāja ḡ'imajare Jesúrika bojariroka wārōrapaki kime,— Bernabére nare ārika.

²⁸ I'supaka nare kēpakā'ā “Maka imarūkika Saulote ime mae”, kireka narīka. I'supaka naḡakā'ā, Jerusalénrā naka kimaeka. Naka imarijari dako werikimarāja tokarāre Jesúrika kibojaka.

²⁹ Judiotatarā imariḡotojo griego oka jairāka Saulote jaibaraka imaeka. Tuḡarā majarōḡūña āṇua nare bojabaraka, “Sāṇu upakaja Jā'merūkika Tuḡarāte wā'maekaki kime Jesús”, nare kērīka. I'supaka kēpakā'ā ā'mitiriwa'ri kire jāārika nari'kaeka.

³⁰ I'supaka kika nima ā'mitiriwa'ri, Cesarearā kijeyomarāre kire e'ewa'rika. Torā eyatirā Tarsowejearā kire naḡe'riwa'ririḡjeka.

³¹ I'sia ḡoto ḡuri Judea, Samaria, supabatirā Galilea ka'iarāoka ba'iaja Jesúre yi'yurāte jūaberika. Supa simamaka Espiritu Santore nare jeyobaamaka jiiḡamakapi Jesúre jiiḡaji yi'yurā nimamirīkawa'rika. Supa imarī ĩkimabaji Jesúre yi'yurāte imarijarika. Supabatirāoka ritaja jiiḡupakaja Maiḡamakire ḡparaka nimarijarika.

Bitamajite Pedrote jieka

³² Supa imarī Jesúre yi'yurāte ĩrāweje jariwa'ririmarāja Pedrote ĩataparoyika. I'supaka imawa'ri Lida wāmeirō'ōrā naḡō'irā turirī keyaeka.

³³ Torā eyatirā Eneas wāmeikite kīaeka. Bitamaji imarī, maekarakaotēñarirakakuri wejē' rāka keyawa'rika kikārīrūkirō'ōrāja pēyubaraka.

³⁴ Torājīrā mae, ikupaka Pedrote kire ārika:

—Eneas, mia'mitipe, Jesucristore mire jeyu mae. Supa imarī mimi'mirīkabe. Supabatirā mikārīrūkia mibupebe,— kire kērika.

I supaka kire kērikarō'ōjiteje, bitamaji imakopekakite mi'mirīkaeka.

³⁵ Rīkimarāja Lidakarā supabatirā Sarōnka'iakarāoka ĩaekarā supa kibaaeka. Supa imarī nimaupatiji Jesure yi'yurā oyiaja najarika.

Reyaekakote Pedrote tāāeka

³⁶ ĩrāko Jope wāmeirō'ōkako Tabitā wāmeikote imaeka, Jesure yi'yuko. Griego okapi pūri Dorcas wāmeiko koimaeka. Jiiko pō'irōmo imarī wayuoka baairāte jia kojeyobaaroyika.

³⁷ I supaka imarīpotojo ikuparō'ōpiji wāmarā jariwarī koreyaeka mae. Koreyamaka ĩatirā reyairāte nabaaika upakaja kopo'ia najūjeka korīrā. Supabatirā ĩmipē'rōtorā imaeka kurarakarā koro'siji kore nataeka.

³⁸ I supaka kore baatirā “Lidarā Pedrote ime”, pō'imajare āñua Jopekarā Jesure yi'yurāte ā'mitirika. Sā'mitiritirā ĩ'parāte Pedrote akarī napūataeka, koyikurirāja kimaeka simamaka. Kipō'irā eyatirā ikupaka kire narīka:

—Dajoa wārūaja yijaka.—

³⁹ I supaka napakā'ā ā'mitiriwa'ri, naka Pedrote a'rika Joperā. Torā eyatirā Dorcas majaka nataekarō'ōrā kire ne'ewa'rika. Supa imarī kopō'irā rīkimarāja natīmiarāte reyatapaeakarāre oparaka imamaka kīaeka. Ketamaka kipō'irā narērika kika jaiokaro'si.

—Dorcate reyaerā baarapaka ruḡu rīkimakaja saya yijare kopu'ajirape,— āparaka Pedrote sanabeaeka.

⁴⁰ I supaka kire napakā'ā,

—Mija pōriwa'pe ruḡu,— nare kērika.

Napōriwa'rika be'erō'ō, ũkurupatirā Tuparāka kijaika. Kika jaiweatirā, reyaekakote jorowa'ri ĩatirā,

—Tabitā mimi'mibe,— kore kērika.

I supaka kērika potojo koñakoa wiritaeka. Supa imarī Pedrote ĩatirā komi'mirupaeaka.

⁴¹ Topi mae, kopitakapi ũ'atirā Pedrote kore mi'mataeka. Supabatirā “Mija pōpe ruḡu”, kērikarāte kiakaeka.

—Kopakaja ōñia kojayu. Ate kore mija ĩarape mae,— Jesure yi'yurā natīmiarā reyatapaeakarā, supabatirā aḡerā najeyomarāreoka kērika.

⁴² I supaka kojarika ritaja Jopekarāre ā'mitiripataeka. Sā'mitiritirā rīkimarāja Jesure nayi'rika.

⁴³ Sabe'erō'ō torā űoaka Pedrote imaeka, wa'iro'si ajea ba'iraberimaji Simón pō'irā.

10

Cornelio pō'irā Pedrote a'rika

¹ Cesareawejarā Cornelio wāmeikite imaeka. Torā rīkimarāja surararāka Italiakarākaki imatirā ĩ'rāpitarakamarā pō'imajarakamaki surararāka ĩpamaki kimaeka.

² Judīorākimarāka imarīpotojo Tuparāte jiyipupaka ōñuka, kiwi'iareka imarāpitiyika. Judīorāka wayuoka baairāte rīkimakaja niñerū jeyobaarimaji, supabatirāoka Tuparāte jaijipaki kimaeka.

³ I supaka kimamaka ĩ'rāñmi tres rō'ōjirā aiyate eyawa'rika poto makārārūñuroka upakapi Tuparāte pūataekaki āngelte kipō'irā etaeka. Jia Corneliore kire ĩatiyaeka. Supabatirā kipō'irā kākaeyatirā,

—Cornelio,— āngelte kire ārika.

⁴ Topi mae, kireka űakoariji,

—Aya, ĩmarākā'ā sime je'e űipamaki?— pūpatawa'ri kire kērika. I supaka kēpakā'ā

—Tuparāte mijēñerijayu rakakaja mire kiā'mitiyu. Supabatirā wayuoka baairāte mijeyobaaikarekaoka jījimaka kime. I supaka mimamaka mireka pūpajoajipaiiki kime.

⁵ Supa imarī Jopewejarā imaki Simónre akarī a'rīrūkirāte mipūatabe. Kiwāmeaoka Pedro.

⁶ Apika Simón wa'iro'si ajea ba'iraberimaji riapakirijerā imaki pō'irā kime. Torā Simón Pedrote natōporāñu mipūatarāñurā,— āngelte kire ārika.

⁷ I supaka kire āñweatirā āngelte a'rika. Sabe'erō'ō ĩ'parā kiba'iraberimaja, supabatirā ĩ'rīka surara jia Tuparāte yi'yuka imaekakiteoka kiakaeka.

⁸ Supa imarī kipō'irā netaeka poto, āngelte kire ārikakaka Corneliore nare bojaeka. Nare sabojaweatirā Joerā nare ke'rīrūjeka.

⁹ I supaka kēpakā'ā a'ritirā, aḡerīmi wājitāji aiya simaeka poto Jope koyikurirā neyaeka. ĩ'tojite wi'ī ruḡututuarā Pedrote mirīka Tuparāka jairī.

¹⁰ Tuparāka jaiabaraka kimaeka poto kopakaja kikēsirabaeka. I'supaka kimamaka aḡerāte ba'arika kiro'si baayukā'āja ikupaka makārārūñuroka upakapi kiro'si simaeka:

¹¹ Mabo'ikakurirā kīaeka poto sayapāia jo'bato i'pape'rōto ñi'atirā maja'aruetaika upaka saruirā'aeaka.

¹² Satōsiarā ritajakaka wa'iro'sia, wa'iro'siwēkoa pariiji imaeka. Wa'ibikirāka upaka tuyua, wiyua, supabatirā yibaraka tuyuaoka simaeka.*

¹³ Supa imarī ĩmipi ikupaka Pedrote sajaikorika:

—Pedro mimi'mibe. Samijāāba'abe,— kire sārīkorika.

¹⁴ I'sia oka ā'mitiritirā ikupaka kiyi'rika:

—Marākā'ā baatirā yibaaberijika Ñipamaki, Moisés wāsare jājibaeka ba'akoribeyuka ñime ruḡu.—

¹⁵ Topi ate sajaikorika

—“Jājika yiro'si sime”, merīa'si, Tuparāte ba'arūjeika puri “Miba'abe”,— mabo'ikakuripi sārīkorika.

¹⁶ Maekarakakuri i'supaka Pedrote sabaeka. Sabe'erō'ōpi mae sayapāia Tuparāte e'eka.

¹⁷ I'sia ĩawa'ri “¿Dako baaerā supa yire sabaayu jee?”, Pedrote āñipupajoeka. I'supaka pupajoabaraka kimekā'āja, “No'orā Simónre ime”, āparaka pō'imajare jēñarijariji, Simón wi'iarā neyaeka Corneliore pūataekarā.

¹⁸ Torā eyatirā ikupaka najērīaeka:

—¿Ō'orā yaje Simón Pedro wāmeikite ime?— narīka.

¹⁹ Kīaeka mirāka pupajoabaraka kimekā'āja, Espiritu Santore kire jaika,

—Mia'mitipe. Maekarakamaki ĩmirīja mire mo'arī etairā.

²⁰ Mae miruiwa'pe, naka me'yaokaro'si “¿Yaje judiorākamarīrāka ya'rījīñu je'e?”, āñipupajoabekaja mimabe. Yipūatairā ñime,— Espiritu Santore kire ārika.

²¹ Supa imarī, Corneliore pūataekarā maekarakamaki pō'irā Pedrote ruiwa'rika.

—Yi'iji ñime mija mo'aiki. ¿Dakoa āñiwa'ri mija i'tako'o?— nare kērīka.

²² I'supaka kēpakā'ā ikupaka nayi'rika:

—Yija ĩpamaki Cornelio miḡō'irā yijare pūatarapaki. Jiika pō'imaji kime Cornelio. Supabatirā Tuparāte jiyipupayeeiki. Ritaja judiotatarāoka kire jiyipupayeeirā. Supa imarī ikupaka āngelte kire ārāpe're: “Mia'mitipe Cornelio, Simón Pedrote miakaḡūabe. Supabatirā mire kibojarāka jia mia'mitipe”, āngelte yija ĩpamakire ārāpe,— Simón Pedrote narīka.

²³ Supa napakā'ā,

—Ō'orā kākara'atirā yipō'irā mija kāpe ruḡu,— Pedrote nare ārika.

Aḡerīmi puri naka Pedrote a'rika mae. Joḡewejeakarā I'rārimarā Jesure yi'yurāoka, naka jeyoariwa'rikarā.

²⁴ Aḡerīmi Cesareawejeearā neyaeka. Nyaerā baaeka ruḡu, kirīrā supabatirā kijey-omarāpitiyika rērītirā Corneliore imaeka, “Simón Pedrote bojarāka ma'mitiriye'e”, āñiwa'ri nare kioyibojaeka.

²⁵ Torā neyaeka poto Pedrote e'etoriñ Corneliore ḡorika. Supabatirā Corneliore ñukurupaeka kire jiyipupayeeokaro'si.

²⁶ I'supaka kibaamaka kipitakarā ñi'atirā,

—Mimi'mibe. Miupakaja pō'imaji ñime yiro'sioka,— Pedrote kire ārika.

²⁷ I'supaka kēpakā'ā kimi'mika mae. Supa imarī jaibu'arikapiji wi'iarā nakākaeka mae. Torā kākawa'ritirā rīkimarāja pō'imaja rērīkarāte Pedrote ĩaeka.

²⁸ I'supaka nimamaka ĩatirā, ikupaka Pedrote nare bojaeka:

—Yija judiotatā aḡetarāpitiyika rukubaka imarika, supabatirā napō'irā turirikaoka jājibaarā yija ime. I'siakaka ōñiwarūrā mija ime. I'supaka simako'omakaja Tuparā puri ikupaka yire bojarapaki: “‘Jājibaarimarīa sime’, ñañua ‘Jājibaarika sime’, mija āñiwa'si”, Tuparāte yire ārāpe. Supa imarī “Judiototaki imariḡotojo aḡetatarāka rukubaka ñima jājibaarūkimarīa sime”, ñariwārūyu maekaka puri.

²⁹ Supa imarī Cornelio majaroka yire nabojarapaka ḡotojo ñojimarīji miḡō'irā yi'tarape. Supa imarī ¿marākā'ā āñiwa'ri oka yire mija pūatarape?— Pedrote nare ārika.

³⁰ I'supaka kēpakā'ā, ikupaka Corneliore kire ārika:

—Botarakarīmi sajaritiyu tres rō'ōñrā aiyate eyawa'rapaka poto, Tuparāka jaiabaraka ñimarapaka be'erō'ō. Ikuparō'ōpiji āngelte saya yaaboaike jāātirā yipō'irā kipemakotowirape.

³¹ Topi ikupaka yire kērāpe mae: “Cornelio. Tuparāte mijēñeika jñimakapi kiā'mitiyu. Supabatirā wayuoka baairāte mijeyobaaike jiaoka kiro'si sime. Saḡi āñiwa'ri jia mire kibaayu.

* 10:12 Fue prohibido en la ley de Moisés comer animales tal como reptiles, culebras, marranos, perros, varios insectos, etc. Véase Levítico 11

³² Supa imarī Joḡewejeārā imaki Simón Pedro wāmeikite miakarūjebe. Apika Simón wa'iro'si ajea ba'iraberimaji wi'iarā kime riapakirijerā", ángelte yire ārāpe.

³³ I'supaka yire kibojamaka ā'mitiriwa'ri, ŋojimarīji oka mire yiḡūatarape. Jia oka mi'tayu ō'ōrā. Tuparāte iaika wājitiāji yija rērīko'o kioka simaupatiji ōñaokaro'si. Tuparāte mire bojaika yija ā'mitiriyapayū,— Cornelio kire ārīka.

Cornelio jeyomarāre kiwārōeka Pedro

³⁴ Sā'mitiritirā, ikupaka Pedrote jaiū'mueka mae:

—“Aperimarāre kiwātaika pemawa'ribaji i'rātatareje wātabeuyuka kime Tuparā", ŋarīwārūyu mae.

³⁵ Ritatojo wejeareka ḡo'imajatata imaupatirekaja jiyipupaka kire ōrīwa'ri, kiyapaika upakaja baairāka jīimaka kimarijāyu.

³⁶ Yija tā'omaja Israel wāsa riparāmerāro'si Jesucristo, ritatojo wejeareka imarā ipamakite baaekapi ārīwa'ri jia Tuparāka nimarūkiakaka nare kibojaeaka.

³⁷⁻³⁸ Mamarī Galileaka'iarā, supabatirā ritaja Judea ka'iareka Jesús Nazaretkakire baaeka ōnurā mija ime. Po'imajare wārōbaraka Juanre narupuko'a jūjeyukā'āja, mae kirikapi baawārūiki Jesúre kimaū'murūjeka Tuparā. Supabatirā Espiritu Santore kire kija'ataeka. I'supaka kibaaekaki imarī, Galileakarāre supabatirā Judeaka'iakarāreoka jia kibaeaka. Supa imarī ritaja Satanāre ba'iaja jūarūjeroyikarāte kitāāroyireka. I'supaka kibaaroyireka, Tuparāte kika imaeaka simamaka.

³⁹ Yija, apōstolrāka, Jerusalénwejeārā, supabatirā judiotatarā ka'iarā ritaja Jesúre baaeka iaeakarā. Sabe'erō'ō Jerusalénrā judiotatarā iparimarāte yapua tetaekarā kire jāārūjeka.

⁴⁰ I'supaka kire nabaako'omakaja maekarakarīmireka, Tuparā pūri Jesúre ōña jarirūjekaki. Supabatirā Jesúre yijare kipemakotowiatēaka.

⁴¹ Judiotatarāte nimaupatiremarīa Jesúre pemakotowirirā Tuparāte baaeka. Mamarītaka kiwā'maeakarā yija imamaka i'supaka kibaeaka, “Ōña Jesúre ime ate”, yija ārīwārūokaro'si. Ate ōña Jesúre jaripe'rika be'erō'ō kika ba'aekarā yija ime.

⁴² “ Ōña imarāte supabatirā reyaekarāteoka, ba'iaja nabaeaka wapa nare jēñerimaji mimabe", ārīwa'ri Tuparāte yire jā'meka ārīwa'ri ḡo'imajare mija bojabe”, Jesúre yijare ārīka.

⁴³ Tuparāro'si bojaljirimaja imaeaka rakamakiji Jesúre imarūkiakaka ḡapajoawa'ri no'oeaka. Supa imarī Jesúre yi'yurāte ba'iaja baaeka wapa Tuparāte ye'kariarūkiakaka no'oeaka,— Pedrote nare ārīka.

Judiotatamarīrāteoka Espiritu Santore ŋa'rījāika

⁴⁴ I'supaka āparaka Pedrote imekā'āja Espiritu Santore nare ŋa'rījāika.

⁴⁵⁻⁴⁶ Supa imawa'ri i'rārokamarīa ḡo'imaja oka norībeyuaja jaibaraka nimaeka Tuparāte jiyipupayeabaraka. Siatirā “Judiorākamarīrāteoka Espiritu Santore ŋa'rījāiyu mae”, ārīwa'ri napupataeka judiorāka Pedroka i'rātiji etaeakarā.

⁴⁷ Topi ikupaka judiorākare Pedrote ārīka ate:

—Mija ā'mitipe yijeyomarā. Mupakajaoka Espiritu Santore nare ŋa'rījāimaka ō'ōrā imarāte i'rīkaoka “Rupuko'a nare mija jūjea'si”, ārīrika imaberijīñu,— judiorākare kērīka.

⁴⁸ Supabatirā,

—“Jesucristore yi'riwa'ri kirirā maimae mae”, ārīwa'ri rupuko'a mija jūjerūjebe,— Corneliorākare kērīka.

Supa imarī narupuko'a najūjeka Pedroka imaeakarā. Sabe'erō'ō,

—Me'ria'si ruḡu. Yijaka mimabe ŋojimarīji ruḡu,— Pedrote narīka Cornelioka imaeakarā.

11

Jerusalénkarā Jesúre yi'yurā imaeakarāte Pedrote majarobojaeka

¹ Topi mae, apōstolrāka, supabatirā Judeaka'iakarā Jesúre ā'mitiripeaeakarāoka, “Judiotatamarīrā imariḡotojo, Jesúre na'mitiripeāyu're”, ārīka majaroka na'mitirika.

²⁻³ Supa imarī Jerusalénrā Pedrote pe'rieayaeka ḡoto, ikupaka kire narīka:

—¿Dako baaerā judiotatamarīrā wi'iarā mikākaraḡe? Supabatirāoka ¿marākā'ā ārīwa'ri naka miba'arape?— Pedrote narīka.

⁴⁻⁵ I'supaka kire napakā'ā ikupaka wājirokapi Pedrote nare bojajiika:

—Joḡewejeārā Tuparāte jaibaraka ŋimarapaka ḡoto ikupaka simarape. Makārārūñuroka upakapi ikupaka yire saḡemakotowirape: Mabo'ikakuripi sayapāia jo'batō i'papē'rōto ŋi'atirā maja'aruetaika upaka iōika ima yiḡō'irā etarapaka.

⁶ “¿Dakoa satōsiareka ima?”, ārīwa'ri jia sañiatiyarape. Ritajakaka wa'iro'sia, wa'iro'siwēkoa pariiji imarapaka. Wa'ibikirāka upaka tuyua, wiyua, supabatirā yiibaraka tuyuaoka simarape.

⁷ Sañiawearapaka potō mabo'ikakuripi ikupaka yire sārikorape: “Pedro mimi'mibe. Jāitirā samiba'abe”, yire sārikorape.

⁸ “Marākā'ā baatirā yibaaberijika Niṣamaki, Moisés wāsare jājibaeka ba'akoribeyuka ñime ruṣu”, āriwa'ri yiyi'raṣe.

⁹ Supa ṇapakā'ā ikupaka yire sārikorape ate: “ Jājika yiro'si sime', merīa'si, Tuṣarāte ba'arūjeka puri 'Miba'abe' ”, sārikorape.

¹⁰ Maekarakakuri i'supaka yire sārāṣe. Sabe'erō'ōpi mae Tuṣarāte sayapāia e'emiarape mabo'ikakurirā.

¹¹ Ikuṣarō'ōpiji i'supaka simarapaka be'erō'ō maekarakamaki ṣo'imajare ñimaraparō'ōrā eyarape. Cesareaweakaki Cornelio nare pūatarapaki, yire ne'eayaokaro'si.

¹² “Netarāka potō, ba'iaja ṣuṣaribekaja naka me'ṣe”, Espiritu Santore yire āṣpakā'ā, ya'raṣe. Suṣabatirā ĩ'rōtēñarirakamarā Jesúre ā'mitiripēairā yika ō'ōrā imarā yijeyoa turaparā. Naka mae Cornelio w'iarā yija kākarape.

¹³ Yija kākaeyarapaka potō, ikupaka Corneliore yijare bojarape: “Yiwi'iareka ñimarapaka potō āngelte yire ṣemakotowirirakarape. Mía je'e ikupaka yire kērāṣe: Joṣewejeearā Simónre akarā a'rirūkirāte miṣūatabe. Pedroka kire nañu.

¹⁴ Mija ṣō'irā eyatirā, “Mire, miwi'iareka imarāteoka ba'iaja imarika tiyibeyurō'ōrā mija a'rirūkia imakoṣeikareka ikupaka Tuṣarāte mijare tāārāñu”, āriwa'ri mijare kibojarāñu', Corneliore yijare ārāṣe”, āngelte kire ārika bojabaraka.

¹⁵ I'supaka yire kērāṣaka be'erō'ō, yi'i ate nare bojaū'murapakī. Nare yijaiū'murapaka ṣotojo, ikuparō'ōpi Espiritu Santore nare ña'rījāirape, mare mamarī kibaarapaka upakajaoka.

¹⁶ I'supaka simakaka ĩawa'ri, Maiṣamakire bojaeka yiṣuṣajoatōṣorape. Mía, ikupaka kērīka: “Bikijarā ṣuri okoṣpi Juanre ruṣuko'a mijare jūjeka. Tuṣarā ṣuri Espiritu Santo mijare ña'ajāārāki, kiyapaika upakaja baawārūrā mija imaokaro'si”, i'supakajaoka mamarīraja Jesúre mare bojatika.

¹⁷ Jesucristore yi'yurā maimamaka, Espiritu Santore Tuṣarāte mare ña'ajāārāpaka upakaja judiorākamarīrā nimako'omakaja nareoka Espiritu Santore kiña'ajāārāpe. I'supaka Tuṣarāte nare baamaka “I'supakamarīa sime. Judiorākamarīrā mija ṣuri marākā'ā baatirā yijaka imaberijirā mija”, āriberijika ñimarape,— Pedrore nare ārika.

¹⁸ I'supaka kēpakā'ā kire najērīatiyika. Toṣpi mae ikupaka naṣupaka no'aeka:

— Jiitakaja baaiiki kime Tuṣarā. Judiorākamarīrāteoka ba'iaja nabaaiika najā'atarāka, nare kiye'kariarāñu jia kika nimajiparū,— āriwa'ri narīka.

Antioquīakarā Jesúre nayi'riū'mueka

¹⁹ I'sia ruṣubaji Jesúre yi'ribeyurā Estebanre jāāekarā. Suṣabatirā aṣerā kiupaka imaekarā Jesúre yi'yurāteoka ba'iaja nabaaeka. Supa imarī ĩ'rārimarā Jesúre yi'yurā Fenici-aka'iarā, Chiṣprejūmurikarā imawejeareka, suṣabatirā Antioquīa wejeearōka naru'riwa'rika. Torā eyatirā, judiorākare takaja Jesúrika bojariroka nabojaka.

²⁰ Aṣerā ṣuri, Chiṣprekarā, Cirenikarā a'ritirā Antioquīarā eyaekarā. Torā eyatirā judiorākamarīrā imaekarāteoka maiṣamakiki Jesúrika nabojaka.

²¹ “Jia nabojawārūrū”, āriwa'ri Tuṣarāte nare jeyobaaeka. Supa imarī rīkimarāja Jesúrika nabojaka ā'mitiritirā, mamarī nayi'rikoperoyika najā'ataeka, kire yi'riwa'ri.

²² Antioquīawejeearā Jesúre nayi'yua majaroka, Jerusalénkarā Jesúre yi'yurāte ā'mitirika. Sā'mitiritirā Antioquīarā Bernabére naṣūataeka.

²³ Supa kire naṣakā'ā ke'rika. Torā eyatirā, Tuṣarāte jia nare baaeka kīaeyaka. I'supaka nimaeka ĩatirā ikupaka jijimakapi nare kibojaka:

— Ika mija ima upakaja jiiabaji Jesúre mija yi'ririmirīkawa'ṣe,— nare kērīka.

²⁴ Espiritu Santore kire jeyobaaikapi jiiṣupaki kimaeka. Tuṣarāte yapaika upakaja oyiaja imaki imarī, jia Jesúre yi'yuka Bernabére imaeka. Supa imarī rīkimarāja kibojaka ā'mitiritirā, Jesúre nayi'rika.

²⁵ I'sia be'erō'ō Tarso wāmeika wejeearā Bernabéte a'rika, Saulote mo'arī.

²⁶ Kire tōpotirā, “Dajoa Antioquiarā”, kire kērīka. Supa kire kēpakā'ā ĩ'ṣarā najejyariwa'rika torā. ĩ'rākuriwejeje'rāka torā nimaeka, Jesúre yi'ririmajaka. Torā imatirā rīkimarāre Jesúrika nawārōeka. I'sia wejeekarā Jesúre yi'yurātejeoka “Cristianorāka nime”, ṣo'imajare āriū'mueka.*

²⁷ I'sia ṣotojo Jerusalénkarā, Tuṣarāro'si bojañirimajare eyaeka Antioquīarā, Jesúre yi'yurāte rērītirā imaekarō'ōrā.

²⁸⁻³⁰ Torā eyaekarākaki ĩ'rīka imaekaki Agabo wāmeiki. Jesúre yi'yurāte rērītirā imaekarō'ōrā eyatirā, Espiritu Santore jeyobaaikapi ṣuṣajoatirā, ikupaka nare kērīka:

* 11:26 El nombre Cristiano quiere decir “Cristo es nuestro Señor.”

“Ritotojo ka'iarā nakēsirabarāñu, ba'arika torā þurirāka simamaka”, Agabote nare ārīka. (Ñamajbaji ba'arika torā þurika Romawejea ipamaki Claudiore imaeka þoto). Sā'mitiritirā, “Judeakarā ba'iaja jūaerā baayu're, niñerū nare mapūataye'e”, Antioquiakarā Jesúre yi'yurāte ārīka. Narīka upakaja, narikaeka ko'apitorāja Saulo, Bernabéþitiyika i'þarāwā'taja nijika, “Judeakarā Jesúre yi'yurāte imaruþutarimajare samija ijibe”, ārīwa'ri.

12

Santiagoore najāāeka, supabatirā wēkomaka imariwi'iaþi Pedrote þorika

¹ I'sia þoto ritaja Jesúre yi'yurā upatireje ba'iaja Herodere kisurararākare baarūjeu'mueka. Supa imarī i'rārimarā nare imaruþutarimajare wēkomaka imariwi'iarā nataeka.

² Supabatirā, Juan ma'mi Santiagoore nañi'apakā'ā, “Kiwāmuja mija toata'tabe”, nare kērīka.

³⁻⁴ I'supaka kērīka ā'mitiritirā, jijimaka judiorāka iparimarāre jarika. Topi jijimaka nima-maka iawa'ri þan lewaduru rukeberika naba'aroyikarīmi Pedroteoka kiñi'arūjeka wēkomaka imariwi'iarā kire tayaokaro'si. Pedrote ru'rikoreka jia kisurararākare kīarīrūjeka Herodes. Botarakatata imatirā rakaka tatareka botarakarimarā nimaeka. I'sirakamarā imarī,

—Botarakamaki oyiaja mija o'arizarirāñu kire tuerikareka,— nare kērīka.

Supabatirā “Pascua baya o'riwa'rirāka þoto, þo'imajare iarāka wājītāþi Pedrote ba'iaja jaiwā'imarītirā, kire yijāārūjerāñu”, Herodes þupaka imaeka.

⁵ Supa imarī i'rārimī upakaja jītakaja Pedrote natueka. I'supaka nima ā'mitiritirā, kijey-omarā Jesúre yi'yurā jimarīa Tuþarāte kiro'si jaijijika.

⁶ Torā kimaeka ñami simakoþeka Herodete kire jāārūjerūkirīmi. Mia, wēkomaka imariwi'iarā i'þarā surararāka kire tuerimaja watoþekarā i'þamiji þerumijiaþi þi'þekaki kikārīþaþaeka. Iarīrītuyarūkirō'ō simamaka aþerā surararāka koþekarā tuekarā.

⁷ Ikuþarō'ōþiji, ángelte kipō'irā etaeka. Supabatirā kimaeka kurara yaaboaka jājia jāta'airō'ō jarika. Topi mae, kārīka imaekaki Pedrote ángelte rabetōrōtaeka. Kitūrūeka þoto,

—Wārūaja mimi'mibe,— kire kērīka.

I'supaka kire kērīka þotojo þerumijiaþi kipita arikaka nap'i'ekoþeka kutueka.

⁸ I'supaka kijarika þoto,

—Mijariroaka mijāāñ'mube, miū'puko'aoka,— Pedrote kērīka.

Topi ikupaka kire kērīka ate:

—Mijariroaka þemakatooka mijāābe. Supabatirā yibe'erō'ō mi'tabe,— ángelte kire ārīka.

⁹ I'supaka kire kēpakā'ā, Pedrote kibe'erō'ō a'rika. I'supaka baariþotojo “Supa sime”, marīwārūberijika simaeka kiro'si. “¿Yaje ritaitaka sime je'e?”, ārīriþotojo “Makārārūñuroka upaka yi'ro'si sime je'e”, kērīþupajoeka.

¹⁰ A'ririþarīji mamarīkaki surarate tueirō'ō o'ritirā, aþikate imarō'ōoka no'rika. Sa'riwa'ri jiyiakaka þeruakaka baaeka wejukuraraka koþekarā neyaeka þoto sōñu upakaja sawiri-taeka. Topi þoritirā na'ririþayukā'āja ikuparō'ōþiji ángelte ririwa'rika. I'supaka simamaka i'rīkaja Pedrote tuika.

¹¹ Topi mae, “Rita sime. Kārārūrībeyuka yi'i. Herodete yire jāākoreka yire kipoaerā ángelte kipūatayu Tuþarā. I'supaka simamaka judiorāka ipamarā ba'iaja yire nabaaripakatayuareka, yiwapu'yu mae”, Pedrote ārīþupajoeka.

¹²⁻¹³ I'supaka kipupaka imekā'āja Juan Marcos þako, Marīa wi'iarā ke'rika. Satōsirō'ōrā rikimarāja Tuþarāte jaibaraka þo'imajare imaeka. I'supaka nimaekarō'ōrā eyatirā koþerekapi,

—¿Yaje mija ime?— nare kērīka.

Sā'mitiritirā i'rāko torā ba'iraberimajo, Rode, koþekarā eyarīkaritirā, ā'mitirikako, “¿Maki kime?”, ārīwa'ri.

¹⁴ Sakowierā baaeka ruþu, Pedrote jaika koā'mitiriwārūeka. Sā'mitiriwārūtirā jijimaka jariwa'ri koþereka wiebekaja,

—Pēterā Pedrote imakoyu,— ārīwa'ri torā imaekarāte bojarī ko'rika.

¹⁵ I'supaka nare kōpakā'ā,

—Miwejabiyu je'e,— kore narīka.

Topi,

—Ritama ñañu,— nare kōrīka.

I'supaka nare kōpakā'ā,

—Kire iarīrika mirāki ángel kime je'e aþeyari,— kore narīka.*

¹⁶ I'supaka narīko'omakaja,

—¿Yaje mija ime?— þēþeþi Pedrote ārīrikamarika.

* **12:15** Algunos judíos creyeron que Dios enviaba ángeles para cuidar su gente. Creyeron que el ángel podía aparecer en una forma similar a la persona que cuidaba. Posiblemente la gente en la casa pensaron que un ángel llegó para avisarles que Pedro ya fue matado.

I'supaka simamaka koꝑereka wiwatatirā kire Iawa'ri koꝑakaja naꝑuꝑataeka.

¹⁷ I'supaka nimamaka, kipitaka kimimataeka “Kareaja mija imabe”, āriwa'ri. Toꝑi mae, “Wēkomaka imariwi'iarā űimako'orō'ōꝑi ikupaka Tuꝑarāte yire baako'o”, nare kērika. I'supaka nare āritirā,

—Majeyomarā Jesũre yi'yurāte samija bojabe. Supabatirā i'supakajaoka mija āꝑe Santi-agoreoka,— nare kērika.[†]

I'supaka nare āriweatirā aꝑerō'ōrā ke'rika.

¹⁸ Kiru'rika űamibikitojo torā Iarĩrimaja imaekarā surararākare jimarā ba'iaja ꝑuꝑarika ꝑedrote imabepakā'ā ĩatirā. “¿Marākā'ā Pedrote baatiyako'o je'e? Ba'itakajama sime”, narika.

¹⁹ Kimabepakā'ā ĩatirā, Herodete kire mo'arũjeka. Kire natōꝑobepakā'ā Herodete nare jēĩapeatiyaeka. I'supaka nare kijepakā'ā marākā'ā nayi'riwārũberĩjika simaeka naro'si. Suꝑa imarĩ Herodete nare jāārũjeka mae. I'supaka nare baatirā Judeaꝑi ke'rika Cesarearā imarĩ.

Tuꝑarā reyarũjekaki Herodete

²⁰ Tirowejeakarā supabatirā Sidonwejeakarāka jimarā imawa'ri boebaka naka Herodete imaeka. I'supaka tokarāka imawa'ri, niñerũ e'eokaro'si ba'arika nare ꝑũatarika kika'iakarāre kijajibaaeka. Herodes ka'iaꝑi naba'arika e'etoyurā nimaeka Tirowejeakarā supabatirā Sidonwejeakarāoka. Suꝑa imarĩ T'rika uꝑaka ꝑuꝑajoawa'ri Herodes ꝑō'irā okajierĩ ꝑō'imajare naꝑũataeka. Herodete najairā baaeka ruꝑu, kijeyomaki imatiyaiki, Blastoka najaika. Jiaꝑi kire najaijējemaka “Jia mika imariyaꝑairā nime”, āriwa'ri Blastore kire ārika. I'supaka kēpakā'ā, “T'rarĩmi naka yijairāñu ruꝑu”, Herodete kire ārika.

²¹ Naka kijairā baaekarĩmi, ĩꝑi imarĩ, jia jarirooka ĩparimarāre jāāroyika uꝑakakaka kijāāeka. Supabatirā ĩꝑire ruꝑaroyikarō'ōrā imatirā, torā rērikarāre kijaika.

²² Torājirā mae, sā'mitiritirā,

—Mia, majiyiꝑuꝑayeeroyikite[‡] mare jaiyu, ĩmirĩji uꝑakamarā kime,— āꝑaraka jimarā ꝑō'imajare akasereka jĩjimaka imawa'ri.

²³ I'supaka āꝑaraka nimaeka ꝑoto, Tuꝑarāte ꝑũataekaki ángel, jimarĩ ba'iaja Herodete kimariũjeka. “I'supaka yireka āribekaja Tuꝑarāte mija jiyiꝑuꝑayebe”, kēribeririꝑareareka, wājua Herodete ba'ariataeka.

²⁴ I'supaka simaeka be'erō'ō Jesũre yi'yurāte kirika bojamaka rĩkimabaji sayi'yurāte ꝑubueka.

²⁵ I'toĩtejeoka Bernabé, Sauloꝑitiyika Jerusalénkarāre niñerũ ĩjiri na'rika. Nare ĩjiweatirā, Juanre Antioquiarā ne'ewa'rika. Juanrejeoka nawāmeeyeeka Marcos.

13

Bernabé Sauloꝑitiyika, Jesũrika bojariroka nabojataꝑaeka

¹ Antioquiarā Jesũre yi'yurāte rēribaraka imaroyika. T'rarĩmarā nakarā jia kirika bojawaꝑu'atarimaja Tuꝑarāte nare imarũjeka. I'supaka imarā imariꝑotojo, “Ikupaka ꝑō'imajare mija bojawaꝑu'atarijape”, āriwa'ri kiro'si bojaijirimaja ꝑariji nimaeka. Mia, Bernabé, Simón (kirejeoka narika Neika), Lucio Cirenekaki, Menahem Galileakaki (ĩꝑi Herodesꝑitiyika pakiarikaki), supabatirā Saulooka imaekaki naka.

² Maiꝑamakika jaiokaro'si rēritirā torā nimaeka. Suꝑa imarĩ Tuꝑarāte ꝑuꝑajoabaraka ba'abekaja kire jaiabaraka nimaeka. I'supaka nimaeka ꝑoto ikupaka Espĩritu Santore nare ārika:

—Bernabé, Sauloteoka yiyapaika uꝑakaja baarimaja nimaokaro'si nare ye'erape. Suꝑa imarĩ yimajaroka wārōtaꝑarĩ nare mija ꝑũatabe nare yijā'metika uꝑakaja,— nare kērika.

³ I'supaka kērika ā'mitiritirā ba'abekaja Tuꝑarāka jaiabaraka nimaeka ruꝑu. Supabatirā, Bernabéoro'si, Sauloro'sioka jaiĩjibaraka naꝑo'iarā naꝑitaka naja'aꝑeamomeka, Tuꝑarāte nare jeyobaarũ āriwa'ri. I'supaka baatirā nare na'rirũjeka.

Chĩꝑre wāmeika jũmurikarā na'rika

⁴ Suꝑa imarĩ Espĩritu Santore nare ārika uꝑakaja Seleuciarā Saulote a'rika, Bernabéꝑitiyika. Torā eyatirā waꝑuruꝑi na'rika Chĩꝑre wāmeika jũmurikarā.

⁵ Torā, Salamina wāmeika wejea imaekarō'ōrā namarika. Torā eyatirā judiōrākare rēriwi'iarā Tuꝑarārika nawārōeka. Juan Marcos naka imaekaki, nare jeyobaarimaji imarĩ.

⁶⁻⁸ I'sia jũmurikareka turitapaabaraka Pafoswejea wāmeirō'ōrā neyaeka. Neyaeakarō'ōrā judiōtataki Barjesús wāmeikite imaeka. Elimas wāmeiki kimaeka griego okapi ꝑuri. Maikoribeyua beaꝑakibaraka “Tuꝑarāro'si jairimaji ñime”, ꝑō'imajare āriĩjayuka kimaeka. Jũmurika ĩꝑamaki Sergio Pauloka jeyoayuka kimaeka. Sergio Paulo ꝑuri jia ōriwārũrika

[†] 12:17 Refiere a Santiago, el hermano de Jesús que era un líder de los creyentes en Jerusalén. El otro Santiago (el apóstol) había muerto (véase 12.2)   [‡] 12:22 Un dios

puɔapɔjoaiki kimaeka. I'supaka imawa'ri Tuparārika ā'mitirirā Bernabé, Sauloteoka ki-akarūjeka. Elimas, maikoribeyua beapakirimaji p̄uri Bernabé, Saulopitiyika napupajoaika upakamarīa puɔapɔjoekaki. Supa imarī “Jesucristorika najaika mia'mitirip̄ēa'si", i'sia we-jeakaki ip̄ire kērīrijarika.

⁹⁻¹⁰ Supa imarī Esp̄iritu Santore jeyobaaekapi kire ĩarīkatirā ikupaka Saulote kire ārika (kiwāmeaoka imaeka Pablo):

—Satanáre yapaika upakaja baarimaji mime. Supabatirā ritaja jia ima yapabeyuka mime. Sapi āriwa'ri pakibaraka ba'iaja p̄o'imajare mibaarijayu. Maipamaki Tuparārika bojarirokamarīa mibojapakiyu. I'supaka mibaaika mija'atabe.

¹¹ I'supaka mibaaika wapa maekakaja ba'iaja Tuparāte mire jūarūjerā baayu. Supa imarī miñakoa yarirā baaika mae. I'supaka simamaka ĩabeyuka mimatarāñu. Aiyate yaaika pariĳi miabesarāñu, — Pablote kire ārika.

I'supaka kērīka p̄otojo kiñakoa ta'sikā'aja ririwa'rika mae. I'supaka imawa'ri kire t̄itirimaji ĩ'rīkate kiyapakoɔeka.

¹² I'supaka kijapakā'ā puɔatawa'ri jūmurika ĩpamaki p̄uri, Jesúre kiā'mitirip̄ēaka. “Ri-taitaka sime nabojaika”, āriwa'ri sakiyi'rika.

Pisidiareka imaeka Antioquíarā Pablorākare eyaeka

¹³ Toɔi mae, Pablo kijeyomarāpitiyika Pafoswejeapi nakūmujāika Panfilia ka'ia, Perge wāmeirō'ō wejearā a'yaokaro'si. Torā nare maatatirā Juan Marcos p̄uri Jerusalénrā p̄erikaki.

¹⁴ Toɔi mae, Pergepi imatirā Antioquíawejeearā na'rika, Pisidiaka'iwāta imaekarō'ōrā. Toɔi imatirā j̄eritaririmi simaeka p̄oto, judiorākare r̄erīriwi'iarā nakākaeka.

¹⁵ Torā narupayukā'aja Moisés imaekakite jā'mekakaka supabatirā Tuparāro'si bo-jaĳirimajare o'okakaka ĩabaraka ĩ'rīkate saĳaipateka. Kibojaeka be'erō'ō, judiorāka r̄erīriwi'i ĩparimarā Bernabé, Pablopitiyika ĩparāte ikupaka narīp̄ūaka:

—Yija jeyomarā, jia majaroka yijareka mija bojarūkia simaye'e, maekaka samija bojabe,— nare narīka.

¹⁶ I'supaka napakā'ā, Pablote mi'mirīkaeka. “Jaibekaja mija ā'mitipe ruɔu”, āriwa'ri k̄ipitaka kimimataeka. Torāj̄rā ikupaka nare kērīka:

—Yija jeyomarā Israelkarā, supabatirā judiorākamarīrā imariɔotojo jia Tuparāte yi'yurāoka, jia samija ā'mitipe.

¹⁷ Jiyipupaka kire moñuka Tuparāja, Israel ka'iareka imarā ñekiarāte wā'maekaki. Nare wā'matirā jia Tuparāte nare baaeka. Egiptoka'iarā nimaeka, naka'iarāmarīa ni-mako'omakaja rikimabaji nakāñp̄oyaokaro'si nare kijeyobaaeka. Narejeoka kirikapi Egiptoka'iarā nimaeka p̄oto kiru'rirūjeka.

¹⁸ Toɔi ru'ritirā, p̄o'imajamatorā ĩparā p̄o'imajarakakuri wejeĳē'rāka Israeltatarāte imaeka. Torā ĩ'rākumarīa kire ā'mitirip̄ēabekaja nimako'omakaja nare ĩarīr̄imaji Tuparāte imaeka.

¹⁹ Canaán wāmeika ka'iakarā ĩ'p̄otēñarirakatatarāte Tuparāte riataeka, naka'ia Israeltatarā ñekiarāte k̄ijiokaro'si.

²⁰ Supa imarī Egiptoka'iarā nimaū'mueka be'erō'ō Canaán ka'ia ne'maekarō'ōj̄rā cuatrocientos cincuentarakakuri wejeĳē'rāka sajarika.

Sabe'erō'ō, Samuel, Tuparāro'si bojaĳirimaji kimaerā baaeka ruɔu, Israeltatarāte ĩarīr̄imaja nimaokaro'si ĩ'rārimarāre Tuparāte imarūjeka.

²¹ Samuelte nare imaruɔutayukā'aja “ĩ'rīka yija ĩpamaki yija yapayu”, mañekiarāte ārika Tuparāte. I'supaka napakā'ā, Saúl, Quis maki, n̄ipamaki kimaerā Tuparāte kire wā'maeka. Supa imarī ĩ'parā p̄o'imajarakakuri wejeĳē'rāka rō'ōj̄rā ĩpi kimaeka. Benjamín imaekaki riparāmerā riparāmi kimaeka Saúl.

²² I'toj̄rā be'erō'ō Saúlre p̄oatitirā Davidre ĩpi Tuparāte imarūjeka. “David, Jesé maki, yipupajoaika upakaja puɔapɔjoaiki imaki ñiamaka. I'supaka imaki imarī yiyapaika upakaja kibaarāñu”, Tuparāte kireka ārika.

²³ David riparāmerā riparāmi kimaeka Jesús. Bikija Tuparāte bojara'atika upakaja Israel ka'iakarāre kitāāokaro'si Tuparāte kire p̄ūataeka.

²⁴ Jesúre etaerā baaeka ruɔubaji Juan, Israelkarāre Tuparārika wārōekaki. Supa imarī ritaja tokarāre ikupaka kērīka: “Ba'iaja mija baaika ja'atitirā ruɔuko'a mija jūjerūjebe”, nare kērīka.

²⁵ Supabatirā kireyaerā baaeka ruɔupapañaka upakaja ikupaka Juanre ārika: “Tuparāte p̄ūataekakiji kime', yireka mija ārikop̄eyu. J̄eno'o i'supakamarīa sime. No'oj̄rāmarīaja sajarīwa'yu yire p̄emawa'ribaji imakite etarūkia”, Juanre nare ārika're, — āriwa'ri Pablote nare bojaeka.

²⁶ –Yijeyomarā Abraham riṣarāmerā, suṓabatirā judiōrākamarīrā imariṓotojo jia Tuṓarāte yi'yurōoka, jia mija ā'mitipe. Jesūre yi'riwa'ri ba'iaja imarika tiyibeyurō'ōrā ma'rirūkia imakoṓeikareka Tuṓarāte mare tāāekakaka mare kiā'mitirirūjeyu.

²⁷ I'supaka simako'omakaja Jerusalénkarā suṓabatirā niṓarimarāoka, “Mare tāārimaji kime”, āriwārūberikarā. Suṓabatirā jērītarirīmi rakakaja Tuṓarāro'si bojaījirimajare o'oeka īatirā aṓerāte sabojako'omakaja sanorīwārūberika. I'supaka imawa'ri Jesūre īaripotojo, “Tuṓarāte ṓūataekaki kime”, narīwārūberika. Saṓi āriwa'ri Jesūre najāārūjemaka, Tuṓarāro'si bojaījirimajare o'oeka upakaja sajarika.

²⁸ “Ikaṓi kīpareayu”, āriwārūbeyurā imariṓotojo, “Kire mijāārūjebe”, āriwa'ri Pilatore naṓakatarika.

²⁹ I'supaka baawa'ri Jesūre najāāmaka, Tuṓarāro'si bojaījirimajare o'oeka upakaja sajarika. I'supaka kire nabaaka be'erō'ō yaṓua tetaekareka kimakoṓekarō'ōṓi aṓerāte kire rueka. I'supaka kire baatirā āta wi'iarā kire natarika.

³⁰ I'supaka kire nabaako'omakaja Tuṓarāte ōñia kire jariṓe'rirūjeka.

³¹ Galileāṓi Jerusalénrā kika a'rika mirārāte ī'rākurimarā kīṓemakotowirika. I'supaka nare kibaaṓeeka īaeka mirārā nime maekakaoka “Rita sime, ōñia jarikaki Jesús”, āriwa'ri ṓo'imajare bojarimaja.

³²⁻³³ Suṓa imarī Bernabēṓitiyika jia majaroka mijare yibojaetayu. “Jia nare yibaarāñu”, āriwa'ri mañekiarāte Tuṓarāte bojaeka upakaja mare kibaaeka narīṓarāmerā mirārā maimamaka. Mia, Jesūre najāāeka simako'omakaja ōñia kire kijariṓe'rirūjeka. I'supaka Tuṓarāte baarūkia ṓuṓajoaweibaraka Salmo segundo wāmeīṓūñurā ikupaka Davidre o'oeka: “Maki, yimakitakiji mima simamaka, mae ritaja ṓo'imajare sañorīrūjeyu”, Tuṓarāte ārika Jesūreka ṓuṓajoabaraka.

³⁴ “Kireyako'omakaja ōñia kire yijariṓe'rirūjerāka simamaka reyarūkimarīka kimarāñu mae”, Tuṓarāte ārika. I'supaka simamaka ikupaka sāñu kimajarōṓūñurā: “Davidre ṓarītika upakaja, jia mijare baarimajiji ṓimarāñu”, Tuṓarāte ārika.

³⁵ Mia aṓea: “Jiyīṓupaka mire ōñuka imarī, miyaṓaika upakaja baaiṓi ṓime. I'supaka simamaka, yiṓo'ia rabakoreka ōñia yire mijariṓe'rirūjerāñu”, āṓaraka Davidre o'oeka.

³⁶ Ōñia kimaeka ṓoto Tuṓarāte yaṓaika upaka baaiṓi Davidre imaeka. I'sia be'erō'ō kireyaeka. Kireyamaka kiñekiarāte nayayeka wā'tarā kire nataeka. Torā kīṓo'ia rabaeka. Suṓa imarī aṓikate ṓuṓajoawa'ri majaroka kio'oeka.

³⁷ Jesūs ṓuri rababerikaki Tuṓarāte ōñia kire jariṓe'rirūjeka simamaka.

³⁸⁻³⁹ Mija ā'mitipe yijeyomarā, ikupaka mija ōrīrika yija yaṓayu: Moiséte jā'meka ma'mitirīṓeṓemaka, ba'iaja mabaaiṓareka mare tāābeyuka Tuṓarā. I'supaka simako'omakaja Jesūre ā'mitirīṓeṓarāte takaja ba'iaja baarikareka Tuṓarāte ye'kariayu. Suṓa imarī Jesūre baekapi āriwa'ri, ba'iaja baakoribeyurā maime Tuṓarā ṓakoareka.

⁴⁰⁻⁴¹ Rakajekaja mija imabe, bikija Tuṓarāro'si bojaījirimajare bojaeka upaka mijare sima'si āriwa'ri. Mia je'e, ikupaka sime:

“Jia mija ā'mitipe yire eebaraka, yire jaiwā'imañurāoka. Mija ruṓurō'ōrā ima ikuparō'ōṓiji mijare ṓuṓatarāka. I'supaka baawa'ri, mijare sariatarāñu. Mija īarāka wājītāji majērāko'abeyua yibearāñu. Īrīkate mijare sabojarikareka samija ōriwārūberijāāeka', Tuṓarāte ārika”, āriwa'ri kirika bojarimajire o'oeka,— āriwa'ri Pablote wārōeka Antioquākarāre.

⁴² I'supaka jaiweatirā Pablōrāka ṓoriwa'rika judiōrāka rērīriwi'iaṓi. Naṓoriwa'rika ṓoto, —Aṓea jērītarikareka ate yijare sawārōrī mija i'tabe,— nare narīka.

⁴³ Topi naṓoriwa'rika ṓoto rīkimarāja judiōrāka Pablo, Bernabēṓitiyika nayejoariwa'rika. Suṓabatirā judiōrākamarīrā imariṓotojo Moiséte jā'meka yi'riwa'ri judiōrāka baaroyika upakaja baarimajaoka naka a'rikarā. I'supaka nabaamaka ikupaka Pablōrāka nare bojaeka:

—“Mare wayūariwa'ri Jesūre reyaekapi āriwa'ri jījimaka Tuṓarāte maka ime”, āriwa'ri mijare yija bojako'a mija yi'ririya'ata'si,— nare kērīka.

⁴⁴ I'sia be'erō'ō jērītarirīmi imaekareka, rīkimabaji i'sia wejeakarāre torā rērīka Tuṓarārika ā'mitīyaokaro'si.

⁴⁵ I'supaka nabaamaka jiamarā simaeka judiōtatarā īṓarimarāro'si. I'sirokapi āriwa'ri Pablote bojamaka ā'mitirirā aṓerō'ōrā oyiaja nayi'rika. Suṓabatirā kiwārōeka okae'ebaraka ba'upakaja kire najairiwā'imarīka.

⁴⁶ I'supaka nabaamaka, okajājiapi ikupaka Pablōrāka nare ārika:

—Judiōrāka mija imamaka Tuṓarārika mijare yibojaū'mutirape. I'supaka simako'omakaja samija yi'ribeyu ruṓu. I'siaṓi āriwa'ri, Tuṓarāka ōñia imajīparika yaṓabeyurā upakaja mija ime. Mijare yija bojaika yaṓabeyurā mija imamaka judiōrākamarīrāte Tuṓarārika yija bojaerā baayu mae.

⁴⁷ Mia, ikupaka Tuparâte yijare ārīka:

“Judiorākamarīrā pō'irāoka mire yipūatayu yimajaroka mibojærā. ‘Ritaja pō'imajare Täärūkikate yi'yurâte takaja ōñia kika Tuparâte imajiparūjerāñu’, āparaka ritaja pō'imajare mibojabe”, ārīwa'ri Tuparā majarōpūñurā sabojayu,— nare narīka.

⁴⁸ I'supaka napakā'ā judiorākamarīrā imaekarā jjimaka imawa'ri “Jitaka sime Tuparārika bojariroka”, narīka. I'supaka imawa'ri kika ōñia imajiparūkirāte kire ā'mitiripēaeka.

⁴⁹ Supa imarī Pablo, Bernabēpititijika nabojaeka ā'mitiritirā tokarā sakoyikuri imaekarāoka sabojapibaekarā.

⁵⁰ I'supaka simako'omakaja judiorāka iparimarā pūri i'sia wejeakarā imatiyairāte supabatirā judiorāka pūpajoaimiji yi'yurā rōmijā imatiyairāpititijika najaibu'aeka. Bernabē Pabloka boebaka imawa'ri, pō'imajare naboibataeka. I'supaka baawa'ri topi nare napootaeka.

⁵¹ I'sia wejeapi naporika poto nu'puarā ka'ia eika napajepateka. “Ika wejeakarā Jesūrika bojariroka ā'mitiriripe'yoirā imarī ba'iaja najūarūkiareka wapu'ribeyurā nime”, ārīwa'ri i'supaka nabaeka. I'supaka baatirā, Iconio wāmeika wejeārā narīka.

⁵² I'supaka nabaako'omakaja Antioquiawejeārā nabojaeka yi'rikarā pūri jjimaka imaekarā. Supabatirā Espiritu Santore nare jeyobaamaka ritaja Tuparâte yapaeka upakaja nabaarījarika.

14

Iconiowejeārā imaekarāte Pablorākare wārōeka

¹ Iconiowejeārā eyatirā judiorākare rēririwi'irā Pablorākare kākaeka. Supabatirā Jesūrika bojariroka nare nabojaeka. Sanabojamaka, judiorāka, judiorākamarīrāoka rīkimarāja sanayi'rika.

² I'supaka simako'omakaja ī'rārimarā judiorāka Jesúre ā'mitiripēaberīwa'ri judiorākamarīrā imaekarā Pablorākare nabobeyaokaro'si nare wapuju najaipakirījarika. I'supaka nabaamaka, “Ba'irā nime”, nareka narīpūpajoaeka.

³ I'supaka nare nabaata'ako'omakaja Iconiorā űoaka Pablorākare imatapaeka. Torā imatapabaraka okajājirā imarī, “Pō'imajare wayūiawa'ri jia Cristore mare baaeka”, ārīwa'ri namajarobojatapaeka. “Ritatakama sime”, pō'imajare āñaokaro'si, majērāko'abeyua parīji Pablorākare beaerā Tuparāte nare jeyobaaeka.

⁴ I'supaka simako'omakaja tokarāre ī'rika ta'iarāja pūpajoaberika. Mia je'e: Ī'rārimarā judiorāka upaka pūpajoaripotojo aperā Pablorāka upaka pūpajoaekarā.

⁵ Supabatirā Pablorākare ba'iaja baaripūpajoawa'ri, judiorāka, judiorākamarīrā, iparimarākaoka jaitirā, “Ātapi Pablorākare majāāye'e”, narīka.

⁶⁻⁷ I'supaka nareka narīka rakajewa'ri, Licaonia ka'iarā Pablorākare ru'riwa'rika. Torā eyatirā tokarāre Jesūrika bojariroka nabojatapaeka. Litra wāmeirō'ō supabatirā Derbe wāmeika wejeārāoka sanawārōtapaeka. I'supakajaoka nabaeka saw'a'tarā imaekarāte.

Listrakarā Pablote ātapi najāābareka

⁸⁻⁹ Listrarā ī'rika bitamaji turiwārūbekaja pō'ijirikakite imaeka. Tokarāre Pablote jaimaka kiā'mitirirūpaeka kiro'si. Kire īarīkatirā, “‘Yire jieji ki Tuparā’, āriipūpajoaiki kime”, Pablote kireka āriipūpajoaeka.

¹⁰ Topi mae,

—Mi'mitirā jia meyarīkape,— Pablote kire ārīka.

I'supaka kire kērīka potojo bu'rīrikatirā kituriū'mueka.

¹¹ I'supaka nabaamaka iawa'ri,

—Yeeja'a, ī'rā ī'parā majijipūpayeeroyirā nime. Pō'imaja pō'iupakapi űa'rījāitirā ĩmipi mapō'irā netayu,— ārīwa'ri tokarāre akasereka aptomaja okapi.

¹² I'supaka imawa'ri Bernabēre Zeus, narīka, supabatirā Pablote Hermes* narīka, “Zeusro'si jia bojawa'pu'atarimaji kime”, ārīwa'ri.

¹³ I'sia wejeata'i a'riwa'ri rō'ōrā Zeuse jiyipūpayeerīwi'ia imaeka. Tokaki kura upaka naro'si imaekaki Pablorākare jiyipūpayeerīyapaekaki. Supa imarī wa'ibikirāwēkoarā ō'ōrika ja'apeatirā, wejeakurarakā koperekarā sake'ewa'rika. Torā eyatirā wa'ibikirāwēkoa jāārika nayaapaeka, Pablorākare jiyipūpayeekarō'si.

¹⁴⁻¹⁵ I'supaka naro'si nabaariyapamaka ĩatirā, Pablorākare najarīroaka baibebaruika. “Jiamarīa mija baariyapayuma”, ārīwa'ri i'supaka nabaeka. Supabatirā, pō'imaja watopekarā jorobaraka jājirokapi ikupaka nare najērīaeka:

* **14:12** Zeus y Hermes eran dioses en la mitología de los griegos. Zeus era el capitán de los dioses y Hermes el mensajero de los dioses.

—¿Dako baaerā i'supaka mija baariyapayū? ¡Mija upaka po'imajajaoka yija ime! Tuparārika bojariroka mijare bojarī yija i'tayu, mija ōnu upakaja mija baapo'ijiaekarāte mija jiyipupayeeri'ataokaro'si. I'supaka simamaka Tuparā ōñia imajipakite mija jiyipupayeebe. Mia je'e, iki imaki ka'ia, wejepema, riapakiaakaoka, supabatirā ritaja sareka imaoa ko'ijiaekaki.

¹⁶ Bikija imakarā nayapaika upakaja wapuju imaja jiyipupayeera'aekarā. Sayapaberiko'omakaja, Tuparāte nare saja'atarūjeberika.

¹⁷ Kire najiyipupayeerberiko'omakaja jia nare kibaeka, “Jia baaike Tuparāte ime”, narīwārūokaro'si. Mia, okoa kijarirūjeyu, jia ba'arika bikiookaro'si. I'supaka ima ba'atirā ña'pirika maimaerā, supabatirā jjimaka maimaerā mare kijeyobaayu,— Pablorākare nare ārika.

¹⁸ I'supaka narīko'omakaja wa'ibikirāwēkoa po'imajare jāriyapaeka Pablorākare jiyipupayeekaro'si. I'supaka nabaamaka ĩawa'ri, “Yijare jiyipupayeewa'ri pūri wa'ibikirāwēkoa mija jāā'sima”, Pablote po'imajare āritataeka.

¹⁹ Torājirā judiorāka Antioquiarā supabatirā Iconiookarāoka etaekarā. Torā eyatirā torā imakarāre kire nokabaeka Pablote niaripe'yoerā. I'supaka napakā'ā Pablote ātapi najāābareka. Topi “Kopakaja kire mariatayu mae”, āriwa'ri weje a'riwa'rirā kire nayiewa'rika.

²⁰ I'supaka nabaako'omakaja Jesūre yi'yurāte kipō'irā eyaeka poto Pablote jājika. I'supaka imawa'ri wejearā naka kipe'riwa'rika ate. Ape'imi mae Derbe wāmeirō'ōrā ke'rika Bernabēpitiyika.

²¹ Torā eyatirā Jesūrika bojariroka po'imajare nawārōeka. Sanabojamaka ā'mitiritirā rikimarāja sanayi'rika. Torā imatitirā, Listrarā, Antioquiarā, Iconiorāoka ate nawi'ituririjarika pe'ririjaparaka.

²² Wejerakakaja neyarijariko'ōrā Jesūre ā'mitiripeairāpitiyika najaika. Sanajaimaka ā'mitiriwa'ri, jībajji Jesūre yi'riwa'ri okajājia tokarāre jarika. “Jesūre mija yi'yua mija ja'ata'si. Tuparāte jā'meirō'ōrā maeyaerā baarāka ruḡu rikimakaja ba'iaja jūarijarirūkirā maime”, āparaka nabojarijarika.

²³ Wejerakakaja neyarijarika upakaja Jesūre yi'yurāte imaruḡutarimaja imarūkirāte nawā'maeka. Maipamaki Jesūre jiyipupayeewa'ri ba'abekaja ruḡu ikupaka kire najaika: “Ō'ōrā mirirāte imaruḡutarimajare jia mijeyobaabe”, Pablorākare kire ārika.

Siria ka'iakaka Antioquiarā Pablorākare pe'riwa'rika

²⁴ I'supaka nabaeka be'erō'ō Pisdiasirō'ōpi o'riwa'ritirā Panfilia'iarā neyaeka.

²⁵ Perge wāmeika wejearā Jesūrika bojariroka wārōweatirā, Atalía, riapakirijerā imakarō'ōrā na'rika.

²⁶ Atalīarō'ōpi kūmujāitirā Siria ka'iarā imaeka Antioquiarō'ōrā na'ririjarika. Mamarī i'sia wejearā Jesūrika bojariroka nabojatapaerā baaeka ruḡu, “Mirika ba'iraberika nare mija'ataeka upaka oyiaja nabaawārūerā nare mijeyobaabe”, Jesūre ā'mitiripeakarāte ārika Tuparāte. Supa imarī narīka upakaja baatapaweatirā Antioquiarā Pablorākare pe'rietateka.

²⁷ Torā pe'rietatirā Jesūre ā'mitiripeakarāte narērīrūjeka. Supabatirā ritaja Tuparāte nare jeyobaaekakaka tokarāre nabojaeaka. “Jia Tuparāte yijare jeyobaarape. Supa imarī judiorākamarirā imarāoka Jesūrika bojariroka jia ā'mitiyurā imarī Jesūre nayi'yu”, āriwa'ri nabojaeaka.

²⁸ Ōnoaka torā Jesūre ā'mitiripeairāka Pablorākare imaeka.

15

Jerusalénrā Pablorākare eyaeka poto apóstolrāka, imaruḡutarimajaka narērīka

¹ Antioquiarā nimaeka poto Judeaka'iaipi judiorāka Jesūre yi'yurāte etaeka. Torā eyatirā Jesūre yi'rikarāte judiotatarākare baaroyika nare nawārōeka.

—Bikija Moisés imaekakite jā'meka upaka circuncisiōn mija baabesarākareka, Tuparāte mijare tāābesarāñu,— nare narīka.

² I'supaka narīka ā'mitiritirā Pablorākaro'si jiamarīa simaeka. Supa imarī I'papē'rōtorāja jājiaipi najaiḡu'aeka. Supa imarī “Ritamariā simeje'e nawārōika”, āriḡupajoawa'ri Jerusalénrā Pablote kijeyomaki Bernabēpitiyika, supabatirā I'rārimarā naka imakarāteoka na'rirūjeka, apóstolrāka, supabatirāoka Jesūre yi'yurāte imaruḡutairāka jaiokaro'si. “Torā eyatirā ‘¿Dako baaerā circuncisiōn baarika sime?’, āriwa'ri nare mija jēpe”, narīka.

³ Topi a'ritirā Fenicia, Samaria ka'iarāoka eyatirā, Jesūre yi'rikarāte ikupaka nabojaeaka: “Judiorākamarirā imariḡotojo yija bojika yi'riwa'ri jiyipupaka norīkoeka ja'atatirā Jesūre yi'yurā”, āriwa'ri nare nabojaeaka. Supa narīka ā'mitiritirā jjimaka najarika.

⁴ Jerusalénrā neyaeka poto apóstolrāka, supabatirā Jesūre yi'yurā, nare imaruḡutarimajajaoka jia nare e'etorikarā. Topi mae, Tuparāpi āriwa'ri ritaja nabaaroyika majaroka nare nabojaeaka.

⁵ I'supaka napakā'ā, ĩ'rārimarā fariseokaka pūpajoairā imariṗotojo Jesúre yi'rikarā imarī, aṗerā Jesúre yi'yurāka jairā nami'mirīkaeka.

—Judiotatarirā imariṗotojo Jesúre yi'yurāteoka circuncisión baarika, supabatirā Moiséte jā'meka upakaja yi'ririka sime,— narīka.

⁶ Supa imarī apóstolrāka, Jesúre yi'yurāte imaruṗutarimajaoka rērīkarā sajaiokaro'si.

⁷ Ņoaka jaibaraka nimaeka be'erō'ō, mi'mirīkatirā ikupaka Pedrote nare ārika:

—Yupaka imarā, mija ā'mitiṗe. Bikija mijakakiteje e'tirā, Tuparāte yire pūataeka judiorākamarirāte Jesús majaroka yibojaerā. Sā'mitirirā Jesúre nayi'rirū āriwa'ri nare sayibojaeka. I'supaka mijare űaűua oñurā mija ime.

⁸⁻⁹ Tuparā imaki ritaja ṗo'imajare pūpajoaika oñuka. I'supaka imaki imarī “Judiorākamarirāoka yirirā nimarū”, āriwa'ri Espiritu Santore nare kiűa'ajāēka, mare kiűa'ajāēka upakaja. Supa imarī “Judiorākamarirā nimamaka ba'iaja nabaaiika nareka yiye'kariabesarāűu”, kērīberika. Mupakaja Jesúre yi'yurā nimamaka kireyaekapi āriwa'ri ba'iaja nima nareka jōjotatirā jiiṗuparā nare kimarūjeka.

¹⁰ I'supaka simako'omakaja “Jjīmaka mijaka Tuparāte imaerā mija baarūkia jariwa'yua rupu”, Jesúre yi'yurāte mija āriwajayu. I'supaka jā'mebeyuka maekaka Tuparā. I'supakamarīa simako'omakaja mija ṗakatayuapi āriwa'ri jiamarīa mijaka Tuparāte ime. Mīa, Moisés imaekakite jā'meka simaja yi'riwārūberikarā mañekiarōka. Sanayi'riṗatawārūberika upakajaoka maro'si sime maekaka.

¹¹ Ikuṗaka simatiyayu: Jia maipamaki Jesúre mare baaekapi āriwa'ri ba'iaja mabaaiikareka Tuparāte mare tāāyu. I'supakajaoka judiorākamarirāro'si sime,— Pedrote nare ārika.

¹² I'supaka Pedrote ārika ā'mitirirā nimaṗatiji nokata'rika. I'supaka nimaeka ṗoto, Tuparāpi āriwa'ri maikoribeyu upaka ima judiorākamarirāte nabaabeaeka, Pabla, Bernabēṗitiyika nare nabojaeka.

¹³ Sabe'erō'ōjite Santiagote ikupaka ārika:

—űaűua jia mija ā'mitiṗe yijeyomarā.

¹⁴ Judiorākamarirā majaroka Simónre mare bojaweayu. Sā'mitirirā, “Judiotatarirāteoka kirirā nimaerā jia Tuparāte baaū'mueka”, marīwārūyu.

¹⁵ I'supakajaoka Tuparāro'si bojaṗirimajare bikija o'oeka:

¹⁶ “David wi'ia* ṗo'imajare riatako'omakaja űamaṗi ate jia sabaape'aokaro'si yetarāűu.

¹⁷⁻¹⁸ I'supaka yibaarāűu ‘Tuparāte mayi'riye'e', judiorākamarirā yiwā'maekarāte āűaokaro'si. Yi'i, mija ṗamakiji, i'supaka űaűu, bikijarāja yirirāte sōriūrūjera'aekaki imarī.”

¹⁹ Ika yijaiweaikapi āriwa'ri: Matā'omajamarirā imarā ba'iaja nabaaiika ja'atairā nime Tuparāte yi'riwa'ri. I'supaka simamaka, “Mañekiarāte imara'aeka upakaja baarika sime”, nare āriūrūkimarīa sime.

²⁰⁻²¹ I'supaka nare āribekaja, ṗapera nare maṗūataye'e ikupaka nare okajāōokaro'si: “Waṗuju imaja jērāka† jiiṗupaka ōriwa'ri sawā'tarā ri'ia napāēka mija ba'a'si. Rōmikirā, űimiarā, rōmimarirā, űimiamarirāoka ba'iaja baabekaja mija imabe. Supabatirāoka wa'iro'sia sawāmua namokoru'ataeka mija ba'a'si, i'supakajaoka sariwea.” Jērītarirīmi rakakaja judiorākare rērīriwi'iarā i'supaka nabojara'aeka nimatapaekarō'ōrā. Supa imarī, i'supaka űaűu, jiyubeyua judiorākare naka jarikoreka,— Santiagore nare ārika.

Judiorākamarirāte ṗapera napūataeka

²² I'supaka kēpakā'ā, apóstolrāka, Jesúre yi'yurāte imaruṗutarimaja, supabatirā kire yi'yurā nimaṗatiji ikupaka ārikarā: “I'supaka mare kibojaiika simamaka, ĩ'rārimarā maka imarāte maṗūataerā Pablorākaka ika ṗapera ne'ewa'rirā”, narīka. Sayi'rikarā imarī Judas (kirejeoka narīka Barsabás) supabatirā Silas nimaeka Antioquiarā Pablorākaka jeyoariwa'rirūkirā. Jesúre yi'yurāte imaruṗutarimaja nimamaka i'supaka nare nabaaiika.

²³ Ikuṗaka sabojaeka i'sia ṗapera:

“Apóstolrāka, supabatirā kire yi'yurāte imaruṗutarimaja ika ṗapera pūatairā. Antioquía, Siria, Ciliciarō'ōrā imarāro'si oka yija pūatayu. Judiorākamarirā imariṗotojo Jesúre yi'yurā imarī, yija jeyomarā mija ime.

²⁴ Ikuṗaka sime, mīa: ĩ'rārimarā yijakarā mija ṗō'irā eyatirā rukubaka nare napūpajoarūjerape āririka majaroka yija ā'mitiyu. I'supaka mijare wārōri nare yija pūataekamarirā nime.

²⁵⁻²⁷ I'supaka simamaka ĩ'rika ta'iarāja pūpajoatirā ‘Naka jairimajare maṗūataye'e', yija āűu. I'supaka pūpajoawa'ri, Judas, Silas, wayuoka moñurā Pabla, Bernabēṗitiyika mija

* 15:16 El reino de David † 15:20-21 Ídolo

þō'irā yija þūatarāñu. Pablorāka aþerāte nare jāārika yaþakoþeko'omakaja Jesúrika bojariroka bojarija atabeyurā imarā nime I'þarā naruþuko'amarā. Mija þō'irā eyatirā ika yija o'oika upakaja mijare bojarimaja nime.

²⁸ Espiritu Santore yijare jeyobaakapi þupajoairā imarī, 'Mañekiarāte imara'aeka upakaja yi'ririka sime', mijare yija āriþakataribeyu. Suþa imarī ika takaja mijare yija āñu:

²⁹ 'Waþuju imaja jērāka jiyiþupaka õrīwa'ri sawā'tarā ri'ia naþāāika mija ba'a'si. Suþabatirā wa'iro'sia mija jāāika þoto sariwea juruikaoka mija ba'a'si. Sawāmuā namokoru'ataikaoka ba'abekaja. Mia, rōmikirā, timaiirā, rōmimarīrā, timiamarīrāoka ba'aja baabekaja mija imabe.' Samija yi'rīrākareka, jia mija imarāñu, mijare yija āñu. Jia mija imabe', āriwa'ri no'oeka.

³⁰ I'supaka nare āritirā nare sane'ewa'rīrūjeka. I'supaka na'þakā'ā Antioquiārā eyatirā Jesúre yi'yurāte narērātaeka. Narērīka þoto þaþera nare nijika.

³¹ Nare nijika iatirā jjimaka tokarāre jarika, jia nare sabojaeka simamaka.

³² Suþa imarī Judas, Silasoka Tuþarāro'si bojañjirimaja imarī, tokarā Jesúre yi'yurā imaekarāte rikimarāre kirika nabojawārōeka. I'sia majaroka ā'mitiritirā jībaji Jesúre yi'riwa'ri okajājia najarika.

³³ Torā nupaka imaekarāka imatatirā "Yijare þūatarapaþarā þō'irā yija þe'rīrā baayu mae", narīka. I'supaka naþakā'ā "Jia nimarū mijare þūatarapaþarā", nare narīka Tuþarāte yi'yurā.

³⁴⁻³⁵ Toþi naþe'riwa'rika þoto Antioquiārā Pablo, Bernabēþitiyika natuika Jesúrika bojariroka bojarī aþerā najeyomarāþitiyika.‡

Þablote Jesúrika bojaþe'arī a'rika

³⁶ Suþa imarī I'rārīmi ikupaka Þablote ārika Bernabére:

—Jesúrika mawārōekarāte Iarī ma'rīrā, Jesúre yi'yurāte marākā'ā ime āriwa'ri.—

³⁷ I'supaka kēþakā'ā, "Jee, dajoa, suþabatirā Juan Marcore maka ma'ewa'riye'e", Bernabére kire ārika.

³⁸ I'supaka kērīko'omakaja, Þablote yaþaberika, "Þanfiliarā yija imaeka þoto yijare ja'atitirā Jerusalénrā Juan Marcore yijare þe'ritapaþa'rika", āriwa'ri kibojaeka. Suþa imarī Þablote kire akariyaþaberika ate.

³⁹ I'supaka simamaka ñoaka najaibu'aeka simako'omakaja I'rīka upakaja naþupajoaberika. I'supaka imawa'ri þibitirā rakaka oyiaja na'rika. Juan Marcos, Bernabéka waþurupi, Chiþre wāmeika jūmurikarā na'rika.

⁴⁰ Pablo jeyomaki Silas imaekaki kika a'rīrūkika. Torā na'rīrā baaeka ruþu jia Tuþarāte nare baarū āriwa'ri, nara'si kire najēñeka tokarā Jesúre ā'mitiripēairā. I'supaka nabaeka be'erō'ō kopakaja na'rika mae.

⁴¹ Torā a'rīrijarikōri Sīriarā, suþabatirā Ciliciarō'ōrāoka Jesúrika bojariroka nabojaeka. Jesúre yi'rikarāka jaitirā jībaji Jesúre yi'þaraka okajājia nimaerā i'supaka Pablorākare nare jeyobaaeka.

16

Þablorākaka Timoteore jeyoariwa'rika

¹ Toþi Þablorākare Derbewejeārā a'ritirā, Līstra wāmeika wejeārā neyaeka. Torā eyatirā Jesúre ā'mitiripēaikite niatōþoeka. Timoteo wāmeiki kimaeka. Kīpako imaekako judiōtatoko, Jesúre yi'yuko. Kīpaki þuri griegotatoki kimaeka.

² Līstrawejeakarā, suþabatirā Iconiowejeakarā Jesúre ā'mitiripēairā jia þupajoabaraka najaika Timoteoreka.

³ I'sia õrīwa'ri Timoteore naka a'rīrika Þablote yaþaeka. Naka ke'rika ruþubaji, circuncisión Þablote kire baaeka. "Judiotatarāiki kīþakire imamaka circuncisión Timoteore kibaarūjeberika. I'supaka kireka nimaupaþitiji noñu", āriwa'ri i'supaka Þablote kire baaeka judiōtatarāte kire Iarīþe'yoa'si āriwa'ri.

⁴ Līstrarā nimaeka be'erō'ō aþea wejeārā na'rika. Suþa imarī Timoteore naka jeyoariwa'rika. I'rāweje jariwa'rīrimarīaja ikupaka Jesúre yi'yurāte nabojarījarika: "Jerusalénrā aþostolrāka suþabatirā Jesúre yi'yurāte imaruþutarimajare rēritirā ikupaka mijare narīþūayu: "Judiotatarā ñekiarāte imara'aeka upakaja yi'rīrika sime", mijare yija āribeyu.' I'rāriroka takaja mija yi'rījiñu", aþostolrākare ārāþakakaka nare nabojaeka.

⁵ I'supaka naþakā'ā ā'mitiriwa'ri, Jesúre yi'rikatatarāre jībaji kire ā'mitiripēamirīrīkawa'rika. Suþabatirā I'rārīmi upakaja rikimabaji naþuburījarika.

Maķārārūñuroka upakapi Macedoniakare Þablote Iaeka

‡ 15:34-35 Algunos textos antiguos incluyen el versículo 34: "Õ'õrā yituirāñu", kērīþupajoeka Silas.

⁶ Asiaka'iarā Jesúrika bojariroka nabojatapaarika napupajoako'omakaja, topi no'rirükimarā simaerā Espiritu Santore nare örürüjeka. Supa imarī Frigiaka'ia, Galaciaka'iarā Pablorākare o'ritapawa'rika.

⁷ Toپی o'riwa'ritirā Misiaka'ia ta'irō'ōrā neyaeka. Toپی Bitiniaka'iarā a'ririka napupajoakopekā. I'supaka simako'omakaja Espiritu Santore toپی nare a'rirüjebērika.

⁸ Misiaka'iaپی o'riwa'ritirā Tróade wāmeika wejearā natu'aeyaeka.

⁹ I'sia wejearā eyatirā i'sirīmi ñami makārārūñuroka upakāپی Macedoniakakire rikamapakā'ā Pablote ñaeka.

—Ö'ōrā Macedoniarā mi'tabe, yijare jeyobaaokaro'si,— Macedoniakakire Pablote ārika.

¹⁰ "Ikuḡapaka yikarārürüko'o", Pablote āpakā'ā ā'mitiriwa'ri, "Macedoniarā kirika bojariroka wārōri Tuparāte mare pūatayu", yija ārāpe.* Supa imarī a'yaokaro'si yija ba'irjia yija jierape.

Filipos wejearā Pablorākare etaeka

¹¹ Tróade wejeapi kūmujāitirā, wājiaja Samotracia wāmeika jūmurikarā yija a'rape. Apeñimi Neāpolisrā yija eyarape.

¹² Toپی Filiposrā yija a'rape. Rikimarāja Romawejeakarāre imarape torā. Macedonia ka'iaeka imatiyaiweje simarape. Ñoapañaka yija imarape torā.

¹³ Jērītarīmi simarapaka ḡoto weje a'riwa'ri imarapaka riakarā yija turape. "I'sia wejearā imarāte Tuparāka jairijayurō'ō sime je'e", yija örükoperape. Torā eyatirā, yija eyaruparimomerape. Toپی ruḡarījī, torā rērībaraka imaraparā rōmijāte Jesúrika bojariroka yija bojarape.

¹⁴ I'rāko Lidia wāmeiko, Tiatirawejeakako, naka imarapako. Supabatirā sayapāia jia iyayapea ioika waruaka ijirirōmo koimarape. Judiorākamarīko imariḡotojo Tuparāte jiyipupaka öñuko imarī, Pablote jaimaka Tuparāte kore ā'mitiripēarüjērape.

¹⁵ Jesúre koā'mitiripēamaka, ruḡuko'a kore yija jüjērape supabatirā korirāreoka. I'supaka kore yija baarapaka be'erō'ō ikuḡapaka yijare kojairape:

—"Ritaoka Jesúre yi'yuko koime", mija ārīye'e, mija i'tabe yiwi'iarā,— jiaپی yijare kōrāpe.

I'supaka kōpakā'ā kowi'iarā tuiři yija a'rape.

¹⁶ I'rārīmi ḡo'imajare Tuparāka jairoyikarō'ōrā a'rikōri bikirirōmore yija ñatōḡorape. Satanārika ima ña'rjāikako koimarape. I'supaka imarapako imarī, ñamajī wejeareka o'rirükia kobojarape. Supa imarī koīparimarāre rikimaka niñerü tōḡorape, i'supaka bojaiko koimamaka.

¹⁷ Iko bikirirōmo yija be'erō'ōپی rirīra'atirā ikuḡapaka koakasererape:

—I'rā ñimrīja imarā imatiyaiiki Tuparāte yi'yurā. "Jesúre mija yi'rirākareka, mijare kitāārāñu", ārīwa'ri mijare nabojayu,— ārīokaika ritaja ḡo'imajare kobojarape.

¹⁸ I'rārīmi upakaja i'supaka kire koakasererīrika. I'supaka jajua kobaata'amaka ñawa'ri, ba'iaja simaeka Pabloro'si. Supa imarī jororīkatirā Satanārika ima koreka ña'rjāikakite ikuḡapaka Pablote ārika:

—Jesucristorīkapi koreka mire yiḡorirüjeyu,— Pablote ārika Satanārika ima.

I'supaka kērīka ḡotojo kore ña'rjāikōpekakite koreka ḡorika.

¹⁹ Koreka kiporitapeka be'erō'ō, ñamajī o'rirükia kobojawārüberika mae. I'supaka koimamaka ñatirā, "Apekurioka ate niñerü tōḡobesarāñurā maime mae", koīparimarāre ārīpupajoeka. Supa imarī Pablote, Silareoka naboebarika. Supa baatirā nare ñi'atirā wejeñe'metāji imatiyaiō'ō iparimarā ḡō'irā nare ne'ewa'rika.

²⁰ Iparimarā wājitāji nare e'eyatirā ikuḡapaka narīka:

—I'rā judiotatarā mawejeakarāre rukubaka pūḡajoarüjerimaja imarā. I'supaka imarā imarī mawejarā oka napō'ijiyayu mae.

²¹ Romatatarāre baaroyika upakamarā nawārōrijayu. Supa imarī nawārōika upaka mabaaberijñu,— narīka niḡarimarāre.

²² I'supaka napakā'ā ā'mitiriwa'ri, Pablorākare jimarā naboebaeka ḡo'imaja. Supa imarī nare napajeü'mueka. Toپی jariroaka† nare ne'etarüjeka i'sia wejeekarā iparimarā. Supabatirā wajoapi nare napajerüjeka.

²³ I'supaka jājiapi nare ḡajetirā, wēkomaka imariwi'iarā nare natarüjeka. Supabatirā,

—jia nare miarīpe naru'rikoreka,— wēkomaka imariwi'ia ñarīrimajire narīka.

²⁴ I'supaka iparimarāre āpakā'ā ā'mitiriwa'ri, wēkomaka imariwi'ia tōsibajirā imaeka kurarakarā maḡoriwārüberijrō'ōrā nare kitarika. Supabatirā nu'ḡua yaḡupāia koḡeru'aika watōpekarā kipi'peka.

²⁵ I'supaka kibaako'omakaja Pablo, Silaspitiyika Tuparāka jaitirā ñami ḡoto nabayakoyeeka. Apeñā wēkomaka imariwi'iarā imaekarā nabayakoyamaka ā'mitirikarā.

* **16:10** El uso de "nosotros" (yija) en los versículos 16.10-17 indica que el autor Lucas estaba presente con Pablo, Silas y Timoteo en el viaje a Filipos. † **16:22** Camisa

²⁶ Ikuḡarō'ōḡiji ka'ia jājia iyika. Suḡabatirā wēkomaka imariwi'ia iyika. I'suḡaka sabaayuju koḡereka wiritapataeka. I'suḡaka sabaamaka torā imaekarāte ḡerumijia nare naḡi'ḡeka kutuḡataeka.

²⁷ I'suḡaka simamaka wēkomaka imariwi'i ĩarĩrimajire tũrũeka. ĩrākoḡereka rakakaja wiritapataeka imamaka, ĩawa'ri. “Wēkomaka imariwi'iarā imakoḡeirāte ru'riḡatayu je'e”, kēriḡuḡajoakoḡeka. Suḡa imarĩ kisara e'etirā kiōñu uḡakaja jāāririrā kibaakoḡeka.

²⁸ I'suḡaka kibaaerā baaeka ḡoto ikuḡaka ḡablote kire ārika:

—ĵiḡiḡo'ia jāābekaja! Yija imaḡatiji o'ōrā yija imaḡatayu.—

²⁹ Suḡa imarĩ yaaboaika wēkomaka imariwi'ia ĩarĩrimajire jēñeka. Suḡabatirā ḡabloraḡa ḡo'irā ri'riḡakawa'ritirā nawājitāji kiñukuruḡaeka, kiḡiwa'ri tarabaraka.

³⁰ Aḡerō'ōrā nare e'ewa'ritirā, ikuḡaka nare kiḡjēriaeka:

—ĵiḡarāḡā'ā yibaajiñu, ba'iaja yibaaikareka Tuḡarāte yire wayuĩaokaro'si? — kērika ḡabloraḡare.

³¹ I'suḡaka kēḡakā'ā, ikuḡaka nayi'rika:

—Maḡamaki Jesucristo mi'mitiriḡeārkareka, Tuḡarāte mire tāārāñu, suḡabatirā mirĩrāreoka,— kire narĩka.

³² Suḡabatirā maḡamaki Jesucristorika bojariroka kire nabojaeka. Kiwi'iarā imaekarāteoka naboḡataeka.

³³ I'siñamiji nare nabaḡeka kāmia kiḡjũjeka ḡabloraḡareka. I'suḡaka nare baaweatirā kiruḡuko'a kiḡjũjũjeka, kirĩrāreoka.

³⁴ I'sia be'erō'ō kiwi'iarā ḡabloraḡare kiakawa'rika nare ba'ariji'aokaro'si. “Tuḡarāte yi'yurā yija ime mae”, āriwa'ri kirĩrāḡitiyika jia jĩjimaka nimaeka mae.

³⁵ Bikitojo i'sia wejekarā ĩḡarimarā surarārkare ḡũataekarā, wēkomaka imariwi'ia ĩarĩrimajire bojarĩ,

—Nare mija'atabe mae, na'yaokaro'si.—

³⁶ Suḡa imarĩ wēkomaka imariwi'ia ĩarĩrimajiji ikuḡaka āriḡiki ḡablote:

—ĩḡarimarāre jā'meika uḡakaja miḡare yija'ataerā baayu. Suḡa imarĩ dakoa ba'iaja ḡuḡaribekaja mija a'ḡe mae,— kērika.

³⁷ I'suḡaka kēḡakā'ā ā'mitiriwa'ri, ikuḡaka ḡablote bojaeka surarārkare:

—Dakoa ḡarea yijare imaberiko'omakaja ika wejea ĩḡarimarā ḡo'imaja wājitāji yi-jare naḡajerũjereḡe. I'suḡaka yijare nabaarũjereḡe ĵdakoa ba'iaja nabaako'o? āḡekaja. Suḡabatirā ika wēkomaka imariwi'iarā yijare natarũjereḡe. Romakarāḡ uḡaka yija imako'omakaja najā'meika yi'ribekaja i'suḡaka yijare nabaarāḡe. Suḡa imarĩ maekaka ḡo'imajare ōribeyukaji yijare naja'atariyapakoḡeyu. I'suḡakamarāia simarāñu. Noñu uḡakaja yijare ḡoarĩ ni'tarũ,— ḡablote ārika surarārkare.

³⁸ I'suḡaka kēḡakā'ā ā'mitiritirā ĩḡarimarāre bojarĩ surarārkare a'rika. I'suḡaka naboja-maka ā'mitiritirā, Romakarāja ḡabloraḡare imamaka ōriwārũtirā ĩḡarimarāre kiḡika.

³⁹ Suḡa imarĩ ḡabloraḡa ḡo'irā okajieri ĩḡarimarāre a'rika. I'suḡaka baaweatirā, nare naja'ataeka. “Aḡea wejearā mija a'ḡe ruḡu”, jiaḡi nare narĩka.

⁴⁰ Wēkomaka imariwi'iaḡi ḡoritirā Lidia wi'iarā ḡabloraḡare a'rika. Torā eyatirā Jesũre ā'mitiriḡeākarāte narērātaeka. Jesũrikakaka nare nabojaeka jiiḡaji Jesũre yi'ḡaraka okajājia nimaerā. I'suḡaka naka najaiḡa be'erō'ō aḡea wejearā na'rika mae.

17

Tesalónica wejearā oka ḡo'ijirika

¹ Filĩḡoswejeaḡi a'ritirā, Anfĩpoliswejea, suḡabatirā Aḡoloniawejeaḡi ḡabloraḡare o'riiririka. I'sia be'erō'ō Tesalónica wāmeika wejearā neyaeka. I'sia wejearā juḡiotatarāte rēriwi'ia imaeka.

² ḡablo, kibaaoyika uḡaka baarĩ, juḡiotatarāte rēriwi'iarā a'riḡiki. Suḡabatirā maekarakakuri jēriḡarĩmi Tuḡarārika bojariroka torā rēritirā imaekarāte kibojawaḡu'ataeka. Tuḡarāro'si bojaājirimaja imaekarāte o'oeka ḡuḡajoatirā, ikuḡaka ḡo'imajare kibojaka:

³ —“ḡo'imajare Jā'merũkika, Tuḡarāte ḡũatarāñuka ba'iaja jũarāki. Suḡabatirā kireyarāñu. Reyakoḡeripotojo ate ōñia kiḡariḡe'rirāñu”, āriwa'ri Tuḡarāro'si bojaājirimajare āri'o'oeakajiji kime Jesucristo, mare Jā'merũkika Tuḡarāte wā'maekaki,— ḡablote nare ārika.

⁴ I'suḡaka kēḡakā'ā ā'mitiriwa'ri, ĩrārimarā juḡiotatarā Jesũre yi'riḡarā mae. Suḡa imarĩ ḡablo, Silasḡitiyika ĩrika uḡakaja ḡuḡajoekarā imarĩ nare najeoarika. Riḡimarāja juḡiotamarāriā imariḡotojo Tuḡarāte jiyiḡuḡayeekarāte kibojamaka ā'mitiritirā, Jesũreoka na'mitiriḡeāka mae. Riḡimarā tokarā rōmijā imatiyairā Jesũre ā'mitiriḡeākarā narō'si. ĩrājaoka yejoarikaḡa ḡablote, Silasḡitiyika.

⁵ Pablorākare rīkimarāja po'imajare ā'mitiripēamaka ĩawa'ri, tokarā judiōtatarāte Pablorākare ā'mijjaeka. Suḡa imarī i'sia wejeareka imaeakarā ba'iaja baairāte narērātaeka. "Yijare mija jeyobaabe. Ika wejeareka imarā wājitiāji Pablorākare ba'iaja majairāñu, Pablorākare naboebayaokaro'si po'imaja", judiōtatarāte nare ārika. I'suḡaka baawa'ri, rīkimarāja po'imajare narērātaeka. Suḡa imarī Jasón wi'iarā Pablorākare mo'arī na'rika, nare e'epoatirā po'imajare nare ĩjiriyapawa'ri.

⁶ Nare tōpoberiwa'ri, Jasónre, suḡabatirā ĩ'rārimarā Jesúre ā'mitiripēaeakarāte ĩparimarā pō'irā ne'ewa'rika. Ikuḡaka jājirokapi ĩparimarāre nabojaeka:

—Pablo, Silasḡitiyika rīkimakaja wejeareka rukubaka oka baataparaparā imarā. Mawejeārōka rukubaka baarī netayu.

⁷ ĩ'ĩ Jasón kiwi'iarā nare e'etorapaki. ĩ'rika Jesús wāmeikireka, "Īki kime ĩpi imatiyaiki", āriwa'ri maipamaki Césarte jā'meka yi'ribeyurā nime,— nīpamarāre narīka.

⁸ I'sia oka ā'mitiriwa'ri i'sia wejeakarā, nīparimarāḡitiyika jiamarī naro'si simaeka.

⁹ "Mijare yija ja'atarika mija yaḡaye'e, yijare mija waḡajibe", narīka Jasónrākare. Suḡa imarī ĩparimarāre nawapajjika.

Pablorākare Bereawejeārā imatapaeka

¹⁰ Sarā'ika be'erō'ō űami Jesúre ā'mitiripēaeakarā Pablorākare naḡūataeka Bereawejeārā. Torā eyatirā judiōtatarāte rērīriwi'iarā nakākaeka.

¹¹ Bereawejeareka imaeakarā Tesalōnicawejeakarāre jībaji Pablorākare ā'mitiriyapaekarā. Torā Jesúrika bojariroka kibojamaka jia jīimakapi na'mitirika. Suḡabatirā kire ā'mitiritirā, "¿Yaje Tuḡarā oka āñu upakaja yijare kibojayu?", āriwa'ri Tuḡarā majaropūñu niarjarika.

¹² "Rita sime kibojaika", āriwa'ri rīkimarāja judiōrākare Jesúre yi'rika. I'suḡakajaoka ĩ'rārimarā judiōtatamarīā imatiyairā ĩmirija, rōmijḡitiyika Jesúre yi'rikarā.

¹³ "Bereārā Pablote Tuḡarārika bojarikaroka bojayu", āriwa'ri majaroka Tesalōnicakarā judiōtatarāte ā'mitirika. I'sia ā'mitiriwa'ri naboebarika. Suḡa imarī Bereawejeārā a'ritirā po'imajare rukubaka naḡupajoarūjeka. Suḡa imarī Bereawejeakarā Pablote boebarikarā.

¹⁴ I'suḡaka nimaeka ā'mitiriwa'ri, űojimarāji ĩ'rārimarā tokarā Jesúre ā'mitiripēairā Pablote riapakirijerā e'ewa'rikarā. Silas, Timoteoḡitiyika puri tuikarā, naka a'ribekaja.

¹⁵ Riapakiakarā tu'eyatirā waḡurupi Atenas wāmeika wejeārā Pablote ne'ewa'rika. Torā kire taritirā Bereārā nape'rika ate. Naka Pablote majaroka pūataeka, "Silas, Timoteoḡitiyika űojimarīḡañakaja ni'tarū", āriwa'ri.

Atenawejeārā Pablote imatapaeka

¹⁶ Silare, Timoteoḡitiyika ta'abaraka Atenawejeārā ĩataparī Pablote a'rika. I'sia wejeārā rīkimaka waḡuju imaja jērāka najiyiḡupayeeka ĩawa'ri ba'iaja kiḡuparitiyaeka.

¹⁷ Suḡa imarī judiōrākare rērīriwi'iarā Jesúrika Pablote bojaeka judiōtatarāte, suḡabatirā judiōtatamarīā imariḡotojo Tuḡarāte jiyiḡupayeekarāte. I'suḡakajaoka ĩ'rārimī jariwa'rīrimarāja wejeñe*metāji* turitaparāte i'sirokajaoka Pablote bojaeka.

¹⁸ Tokarā epicureoskaka wārūrimaja, suḡabatirā estoicoskaka wārūrimajaoka Pablote nokatotoeka. Jesús majaroka, suḡabatirā reyakoḡeripotojo ate űña kijarīpe'rika majaroka nare kibojaka. Suḡa imarī ĩ'rārimarā ikupaka ārikarā:

—¿Dakoakaka űriḡūabeyukate i'suḡaka jaiyu?— narīka.

Aḡerā puri:

—Aḡeto wejeakarā najiyiḡupayeeroiyirāreka[†] kijaiyu je'e aḡeyari,— narīka.

¹⁹ Suḡa imarī "Areóḡago[‡] wāmeirō'ōrā dajo majaiari", āriwa'ri Pablote ne'ewa'rika. Torā rērītirā imaeakarā ĩparimarāre ikupaka ārika:

—Mamaka majaroka mibojaika ā'mitiririka yija yaḡayu.

²⁰ Yija ā'mitirikoribeyua majaroka miwārōyu. ¿Marākā'ā ārika miwārōyu? Yijare mibojabe ruḡu,— kire narīka.

²¹ Atenakarā, suḡabatirā aḡeto ka'ikarā torā imaeakarā mamaka ḡupajoariroka ḡupajoabaraka jaikarā, aḡea baabekaja. Suḡa imarī mamakukukaka majaroka Pablote bojarika na'mitiriyapaeka.

²² Suḡa imarī nawatoḡekapi mi'mirīkatirā ikupaka Pablote nare bojaeka Areóḡago wāmeirō'ōrā:

—Mija ā'mitipe Atenareka imabayurā. Rīkimaka jērāka jiyeka mija jiyiḡupayeemaka űiayu.

²³ Mija wejeārā, turitapararaka jērāka jiyiḡupayeeri mija rērīriḡayurō'ō rakakaja űiataparape. ĩ'rākō'rīmato ikupaka āriō'oeakarō'ō yitōporape: "Ó'ō sime Maikoribeyukate jiyiḡupayeerūkirō'ō", āriō'oeaka simarape. Mija űribeyuka majaroka yibojærā baayu mae.

* 17:17 En la plaza de la ciudad † 17:18 Dioses de extranjeros ‡ 17:19 Una corte compuesta de jueces griegos para decidir, más que todo, cuestiones de religión o moralidad.

²⁴ Ika ka'ia, ritatojo ika wejeareka ima ɸo'ijiaekaki Tuparā. Ritaja ika ka'iareka imarā, mabo'ikakurirā imarā ipamaki imarī, ɸo'imajare baapo'ijiaeka kire jiyipupaka ɸririwi'iarāmarīa kime.

²⁵ Dika jariwa'ribeyua kiro'si. Kiro'si mabaarijitokoɸeika yaɸabeyuka. Iki imaki ritaja ɸña maimarūkia mare ja'ataiki.

²⁶ Mamarītaka imirījite takaja Tuparāte ɸo'ijiaeka. Ikiɸi āriwa'riji ritaja ɸo'imajatatarāte Tuparāte kāriɸoaeika. Ika ka'iarā rakakaja nimaokaro'si Tuparāte nare ɸibataeika kiyapaeka upakaja. Iki imaki "Ika ka'iareka nimarāñu, suɸabatirā i'tojirā wejeareka ɸña nimarāñu", āriūkika.

²⁷ I'supaka Tuparāte baaeka "¿Marākā'ā Tuparāte morījīñu je'e?", ɸo'imajare āriūrū āriwa'ri. "Yire ɸriɸiyapawa'ri yirirā ɸo'imajare imarūrū", Tuparāte ārika. Kire morīɸiyapajikareka ɸuri, yoerāmarīaja Tuparāte ime. Makaja imaki kime.

²⁸ "Tuparāpi āriwa'ri ɸña maime, marī'meyu, suɸabatirā ika ka'iarā mare kimarūjeyu. Kimaberirikareka maimaberijāāeika." [§] Ikuɸaka āɸaraka ĩ'rārimarā mijaro'si majarobojari-majare o'oeika: "Tuparā makarā maime", āriwa'ri.*

²⁹ I'supaka simamaka "Ikuɸaka kime Tuparā", āriɸupajoawa'ri, ātakaka, orokaka, platakakaoka najiyipupayeerūkika ɸo'imajare jia baapo'ijiaeko'omakaja. Tuparā makarā imarī "I'supaka nabaapo'ijiaeka ioiki Tuparāte ime je'e", marīɸupajoaberijīñu.

³⁰ I'supaka ɸo'imajare jia ɸriɸūaberiripotojo ba'iaja baaeka waɸa Tuparāte nare jēñeberika ruɸu. I'supakamarīa sime maekaka. Suɸa imarī maekaka ritaja ba'iaja mabaaiika ja'atarika Tuparāte mare ja'meyu.

³¹ Nāmajī ba'iaja ɸo'imajare baaika waɸa kijēñerūkirīmi ɸriitiiki Tuparā. Jia oyiaja baaiki imarī, nabaaeika takaja sawaɸa nare kijēñerāñu. ĩ'rīka kiwā'maekaki i'supaka baarāki. "Reyakoperipotojo ɸña Tuparāte kire jariɸe'rirūjeka simamaka Cristo imaki Tuparāte wā'maekaki", ritaja ɸo'imajare āriwārūyu,— ɸablote nare ārika.

³² ɸña jariɸe'ririkakaka ā'mitiriwa'ri eebaraka ɸablote ĩ'rārimarāre boiwā'imarīka. I'supaka nabaako'omakaja aɸerā ɸuri ikuɸaka ārikarā:

—Ate samijaɸe'arika ā'mitiririka yija yaɸayu,— ɸablote narīka.

³³ Suɸabatirā rēriɸaraka nimaekarō'ɸpi ɸablote ɸoritapawa'rika.

³⁴ ĩ'rārimarā kiupaka ɸupajoatirā Jesūre ā'mitiripēaeakarā. ĩ'rīka Dionisio wāmeiki naka imaekaki, Areóɸago rēriroyikarākaki. ĩ'rāko Dámaris wāmeikooka Jesūre ā'mitiripēaeakoo. Suɸabatirā aɸerāoka kire yi'rikarā naro'si.

18

Corintowejeearā ɸablote imatapaeka

¹ I'sia be'erō'ɸ Atenawejeaɸi ɸablote a'rika, Corintowejeearā.

² Torā eyatirā ĩ'rīka Aquila wāmeiki, Pontoka'iakakika ɸablote tɸɸobu'aeka. Aquila kirūmu Priscilapitiyika Italiaka'iaɸi a'ritirā Pablo ruɸubaji Corintorā neyaweika. Romakaki ĩpi Claudio wāmeiki Italiaka'iarā judiotatarāte imarika yaɸaberiwari, nare kiɸoataeka. Suɸa imarī Corintorā Aquilate a'rika kirūmupitiyika, judiotatarā imarī. Sabe'erō'ɸ naɸo'irā wi'ituriɸi ɸablote a'rika.

³ Pablo upakaja sayapāia mo'rīakakapi Aquilate wi'ia* baaeka kirūmupitiyika. Suɸa imarī ĩ'rākō'rimatorāja ba'irabeokaro'si naka kituika nawi'iarā.

⁴ ĩ'rākuri jēritarirīmi jariwa'ririmarīa judiorākare rēriwi'iarā Jesūrika bojariroka bojarī ɸablote a'riroyika. Judiotatarā suɸabatirā judiotatamarīrāteoka Jesūrika na'mitiripēakaro'si nare kijaɸejeriyapaeka.

⁵ I'sia be'erō'ɸ, Macedoniapi i'tatirā, Silas, Timoteoɸitiyika neyaeika ɸablo ɸo'irā Corintowejeearā. Neyaeika ɸoto kiba'iraberika ja'atatirā Jesūrika bojarirokatakaja bojabaraka ɸablote imaeka. Ikuɸaka judiotatarāte wārōbaraka kijaika: "Jā'merūkika Tuparāte wā'maekaki, kirejeoka yija āñu Jesús", kērika.

⁶ I'supaka kēriko'omakaja, aɸerā aɸeupaka ɸupajoawa'ri, jajua kire baata'aeakarā. Suɸabatirā ba'iaja kire naɸipeka. I'supaka naɸakā'ā ā'mitiriwa'ri, kijarirooka kijāāpateka "Koɸakaja mijare yokajāākoɸeko'o", āriɸupajoawa'ri. Suɸabatirā ikuɸaka kērika:

—Tuparāte yire jā'meka upakaja kirika bojariroka mijare yibojakoɸeyu. Suɸa imarī mija reyarāñuriñi ba'iaja imarika tiyibeyurō'orā mija a'rirāka, oka yire imabesarāka. Suɸa imarī mija ā'mitiriyapabeyua ĩawa'ri, irīmipi judiotatamarīrā imarāte Jesūrika bojariroka yibojaū'muerā baayu,— kērika.

§ 17:28 En 600 a.C. el poeta griego Epimenides escribió esa poema en que alguien dijo estas palabras pensando en Zeus, el capitán de los dioses. * 17:28 Dos poetas griegos escribieron esta frase (300 a.C.) pensando en Zeus. * 18:3

⁷ Topi poriwa'ritirā Ticio Justo wi'iarā Pablote a'rika po'imajare wārōrī. Judiorākamarīki imaripotōjo Tuparāte jiyipupaka ōrīkaki kimaeka Ticio Justo. Kiwi'i wā'tarā simaeka judiorākare rērīriwi'ia.

⁸ Crispo wāmeiki imaekaki judiorākare rērīriwi'i ipamaki. Iki, kirīrāoka maipamaki Jesúre ā'mitiripēairā nimaeka. I'supakajaoka Corintowejekarā Jesúrika ā'mitiritirā rīkimarāja kire ā'mitiripēakarā. Supabatirā rupuko'a najūjerūjeka.

⁹⁻¹⁰ Ī'rāñami makārārūñuroka upakapi Jesúre jaika Pablote,

—Mikaja ñime. Supa imarī mikīkia'si. Aperā ba'iaja mire baawārūbesarāñurā. Okajājia jaritirā yimajaroka po'imajare mibojajipabe. Ika wejeareka rīkimarāja yire ā'mitiripēarūkirā imamaka, samibojarija'ata'si,— Pablote kērīka.

¹¹ Supa imarī Corintorā Ī'rākuri wejejerā azejē'rā ñe'metājirā po'imajare Jesúrika bo-jariroka bojabaraka kimaeka.

¹² I'sia be'erō'ō Galión wāmeiki Acaya ka'iarā Īpi' kimaeka poto Ī'rika upaka oyiaja pupajoawa'ri Pablote judiotatarāte ñi'aeka. Supabatirā Galión wājītāji kire ne'ewa'rika.

¹³ Iku'paka kire nabojaeka:

—“Iku'paka Tuparāte majiyipupayeeyu”, āriwa'ri Moiséte yijare jā'meka upakamarā kiwārōtape Ī'ī,— Galiónre narīka.

¹⁴ Pablote jairā baaeka potōjo iku'paka Galiónre nare ārika:

—Ba'iaja baaiki kimarikareka, supabatirā Romatarāre jā'meika yi'ribeyuka kimarikareka, mijare ña'mitirijīñu imako'peyu.

¹⁵ Mija ōñu upakaja mija jā'meika simamaka, mija pupayariji oka mija jiebe. Yi'i pūri i'sia oka jierimaji marīka imarika yapaiki,— judiotatarāte kērīka.

¹⁶ Supabatirā judiotatarāte Galiónre potarūjeka surararākare.

¹⁷ Supabatirā judiorākare rērīriwi'i ipamaki Sóstenere nañi'aeka po'imaja. I'supaka baatirā Galión wājītāji kire napajeka. I'supaka nabaako'omakaja, “¿Dako baaerā kire mija pajeyu?”, Galiónre āriberika. “Marā imabeyua yire”, kērīpupajoeka.

Antioquiarā pe'riyatirā ate Tuparā oka Pablote bojatapaeka

¹⁸ Corintorā matikuri Pablote imaeka ru'pu. I'sia be'erō'ō Jesúre ā'mitiripēakarāte kimajaroکا kibojaka a'yaokaro'si. Supabatirā Aquila, kirūmu Priscilapitiyika Siri-aka'iarā a'yaokaro'si, Cencreaswejearā natu'awa'rika. Cencreaswejeapi na'rīrā baaeka ru'pu, “Tuparā, miwājītāji mire yibojarapaka upakaja yibaako'o”, āriwa'ri kirupua Pablote wi'epaterūjeka.

¹⁹ Wa'puru'pi a'ritirā Éfesowejea papitakarā neyaeka. Torā eyatirā Aquila, kirūmu Priscilapitiyika torā natuika. Pablo pūri marīwa'ritirā, judiorākare rērīriwi'iarā eyatirā, “Jā'merūkika Tuparāte wā'maekaki kime Jesús”, āriwa'ri nare jaiējeri.

²⁰ Matikuriji naka kimarika judiotatarāte yapako'peka. I'supaka simako'omakaja Pablo pūri yapaberikaki.

²¹ Supa imarī iku'paka nare kimajarobojaka topi o'yaokaro'si:

—Ī'rāñimi Tuparāte yaparākareka, mijare ĩarī yī'tarāñu ate,— nare kērīka.

I'sia be'erō'ō wa'puru'pi Éfesowejeapi ke'rika.

²² Cesarea papitakarā eyatirā Jerusalénkarā Jesúre ā'mitiripēakarā pō'irā Pablote wi'ituriwa'rika. Naka imatirā Antioquiarā ke'rika ate.

²³ Torā kimatapaeka be'erō'ō ke'riū'mueka ate. Galaciaka'iarā imatirā, topi Frigiaka'iarāoka keyaeka. I'sia ka'iareka Jesúre ā'mitiripēairā imaekarāte Jesúrika bojariroka kiwārōtapaeka. I'supaka kiwārōmaka ā'mitiriwa'ri, jibaji Jesúre yi'riwa'ri okajājia najarika.

Éfesorā Tuparā oka Apolore wārōdeka

²⁴ I'sia poto Ī'rika judiotatiki Apolos wāmeiki Éfesorā eyaekaki. Alejandriawejeakaki kimaeka. Po'imajare ĩaika wājītāji jia jaiwārūiki kimaeka. Supabatirā Tuparā majaropūñu o'oeka jia kiōrīka.

²⁵ “Jesúre yapaika upakaja maimajīñu”, aperāte wārōmaka, jia ā'mitiripēaekaki kimako'omakaja Juanre rupuko'a po'imajare jūjekakaka takaja ōñuka kimaeka ru'pu. Tērītaka Jesús majaroka ōriberikoperipotōjo kiōrīkarō'ōjīrā kireka wājīaja okajāābaraka jījimakapi po'imajare kibojaka.

²⁶ Ī'rāñimi judiorākare rērīriwi'iarā, dakoa kīkirimarāja jia po'imajaka kijaiika. Aquila kirūmu Priscilapitiyika kijaimaka ā'mitirīkarā. Kijaiika be'erō'ō kika jaiokaro'si a'papañarō'ōrā kire ne'ewa'rika. Jesúrika jia kiōrīpūawārūberikakaka jia kire nabojawapu'ataeka.

²⁷ I'sia be'erō'ō Acayaka'iakarāre Jesúrika bojariroka bojarī ke'ririyaḗaeka. “Jia sime. Me'pe”, narīka Éfesokarā Jesúre ā'mitiripēaekarā. Supa imarī “Aḗolore jia mija e'etope”, āriwa'ri ḗaḗera no'oea Acayaka'iakarāro'si. Torā eyatirā jia nare kijeyobaaeka. “Jesúre mija yi'pe”, Tuḗarāte ārikarā nimaeka.

²⁸ Po'imaja wājitāji, Tuḗarā majarōḗūñu o'oeakaka bojabaraka, –Jā'merūkika Tuḗarāte wā'maekaki kime,– āriwa'ri judiōtatarāre kiwārōeka. I'supaka jiiḗta nare kibojamaka, “I'supakamarīa sime”, judiōtatarāte āriwārūberika.

19

Éfesorā Pablote imatḗaḗeka

¹ Aḗolore Corintowejearā imañujuju, ḗusi watoḗekarā imaeka ka'ia o'riwa'ritirā Éfesojeearā Pablote eyaeka. Torā eyatirā Jesúre ā'mitiripēaekarā I'rārimarāre kiātōḗoeka.

² Supa imarī ikupaka nare kijēriḗaeka:
–Jesúre mija ā'mitiripēarapaka ḗoto zyaje Espiritu Santore mijare ña'rījāirape?– nare kērika. I'supaka kēḗakā'ā ikupaka kire nayi'rika:
–“Espiritu Santore ima”, maki yijare bojaberapaki,– kire narīka.

³ Supa imarī Pablote nare jēriḗaeka:
–¿Makire yi'riwa'ri ruḗuko'a mija jūjerūjerape?– nare kērika.
–Juanre wārōeka upakaja ruḗuko'a yijare najūjerape,– narīka.

⁴ I'supaka naḗakā'ā ikupaka Pablote nare ārika:
–Po'imaja ba'iaja nabaaika ja'ataekarāre ruḗuko'a Juanre jūjeka. Supabatirā ikupaka Juanre nare bojaeka: “Yibe'erō'ō etarūkikate mija yi'ririjape”, āriwa'ri kiwārōeka. I'supaka kēriakakiji kime Jesús,– Pablote nare ārika.

⁵ I'supaka ā'mitiriritā, narupuko'a najūjerūjeka “Maipamaki Jesúre yi'yurā yija ime”, āriwa'ri.

⁶ Supabatirā kipitaka Pablote naḗo'iarā ja'aḗaeka ḗoto Espiritu Santore nare ña'rījāika. I'supaka simamaka norībeyua imakoḗeka oka najaika. Supabatirā Tuḗarāte nare ḗorūjeka nabojaeka.

⁷ I'ḗoū'ḗuarāe'earirakamaki rō'ōjirā nimaeka.

⁸ Maekarakamaki aiya jēritarirīmi rakaka judiōrākare rēriwi'iarā nare kibojaeka na'mitiripēaekarō'si ḗo'imajare jaiējeriyapaiki Pablote imaeka. “Ikupaka Jesúre yi'yurāte jā'mebaraka Tuḗarāte nare imaruputarāñu”, āriwa'ri kīkirimarīaja nare kibojaeka.

⁹ I'supaka simako'omakaja I'rārimarā kijaika ā'mitiripēaberikarā, aḗekurioka sā'mitiririka yaḗaberikarā ate. Po'imaja wājitāji Jesúre ḗo'imajare tāāika majaroka ba'iaja najaika. Supa imarī nare a'ritapātirā Jesúre ā'mitiripēaekarāte kika ke'ewa'rika, Tirano wāmeiki wārōriwi'iarā. Torā I'rāriimi jariwa'ririmarīaja nare kiwārōroyika.

¹⁰ Torā I'ḗakuri wejejē'rāka wārōbaraka kimaeka. Supa imarī Asia wāmeika ka'iakarā, judiōtatarā, judiōtatamarīrā imaekarāoka maipamaki Jesúrika bojariroka ā'mitiripataekarā.

¹¹ Pabloḗi āriwa'riji rīkimakaja maikoribeyua Tuḗarāte beaeka.

¹² Supa imarī Pablote rabeka mirāka sayāāia, jariroakaoka ḗo'imaja jīñurā ḗō'irā ne'ewa'ḗakā'ā narisirika o'riroyika. Supabatirā Satanārika ima ña'rījāikarāteoka ḗorikarā.

¹³⁻¹⁴ I'sia ḗoto I'rārimarā judiōtatarā ḗo'imajareka Satanārika ima ña'rījāika imaekarāte naḗoatataḗaeka. Pablote ĩaji'awa'ri, “Jesús, Pablote kireka bojaiki wāmeaḗi nareka mija ḗoḗe', marīū'mukoyeye'e”, narīka. I'supaka baairā upakajaoka Esceva, kurarāka ĩpamaki makarāte baataḗaeka. ĩḗotēñarirakamaki nimaeka.

¹⁵ I'rāriimi i'supaka narīko'omakaja, ikupaka Satanārika ima nare yi'rika:

–Jesúre ñoñu, supabatirā Pabloteoka yijērāko'ayu. Mijare ḗuri ñiawārūbeyu. ¿Marā je'e mija?– nare kērika.

¹⁶ Supabatirā Satanārika ima ña'rījāikite naḗo'irā teritaeka. Tēririkaja jājiapi ba'iaja nare kibaaeka. Supabatirā najariroakaoka kibaiwa'ruika. Supa imarī riweḗuparaka wi'iaḗi naru'riwa'rika.

¹⁷ Éfesojeearā nimaupātiji, judiōtatarā supabatirā judiōtatamarīrāoka i'sia majaroka ā'mitiripataekarā. Sā'mitiriritā nakīkika. “Tēritiki kime Jesús”, āriwa'ri rīkimarā maipamaki Jesúre jiyiḗupaka ḗrikarā mae.

¹⁸ I'sia majaroka ā'mitiririrā ba'iaja nabaaika rīkimarāja Jesúre ā'mitiripēaekarāte bojaeka.

¹⁹ Supabatirā ikupaka ye'okirāre baaeka I'rārimarā ye'oroka koririmajare: Ye'orokakaka bojaika naḗaḗera, ḗo'imaja wājitāji e'ewa'ritirā najoeka. I'sia ḗaḗera najoeriatāeka cincuenta mil rakato plata rō'ōjirā waḗajā'rīa ririka.*

* 19:19 Cincuenta mil dracmas. Una dracma (moneda) valía un día de trabajo.

²⁰ I'supaka simamaka maipamaki Jesús majaroka ĩrākō'rĩmatomarĩa sapĩbimaka, rĩkimarāja Jesũre na'mitiripēaka.

²¹ I'supaka so'rika be'erō'ō Jerusalénrā pē'rĩrika Pablote pupajoaeka. "Macedoniaka'ia, supabatirā Acayaka'ia yo'riwa'rĩrāñu. Jerusalénrā ñimarāka be'erō'ō, Romawejeearā a'rĩrika ima yiro'si", kēripupajoaeka.

²² I'supaka āripupajoaerā Timoteo supabatirā Erastoka kire jeyobaarimajare kirupu kipũataeka Macedoniaka'iarā. Iki puri Asiaka'iarā matikuriji kituika ruðu.

Ēfesorā rukubaka naꝑupajoaemaka oka ꝑo'ijirika

²³ Pablote Ēfesorā imaeka ꝑoto, "Jesús ĩrĩkaja imaki ꝑo'imajare tãarimaji", āriwa'ri ꝑo'imajare yapabepakā'ā jimarĩa oka naꝑo'ijiaeka i'sia wejeearā.

²⁴ Demetrio wãmeiki kimaeka i'sia oka bitamataũ'muekaki. Artemisare[‡] najiyipupayeerũkiwi'i upaka ĩokarĩjaka platakaka baarimaji kimaeka. Aꝑerōka kiupaka baarimaja imarĩ, aꝑerāte sĩjibaraka rĩkimakaja ñĩnerũ natōꝑoroyika.

²⁵ Supa imarĩ kire jeyobaarimajare, supabatirā nupakajaoka ba'iraberimajareoka kirērĩtaeka. Supabatirā ikupaka nare kērika:

—Maa, ika ba'irabeirā puri, rĩkimaka ñĩnerũ tōꝑoirā maime.

²⁶ ꝑPablote ꝑo'imajare bojaika ā'mitirikoribeyurā mija bai? "Mija oñu upakaja baatirā mija jiyipupayeeka, jiyipupayeerũkimarĩa sime", kēñu. Kijaika ā'mitiritirā rĩkimarāja ꝑo'imajare kire ā'mitiripēayu. Ēfeso wejeekarā takajamarĩa kire ā'mitiripēairā. Ritaja Asia ka'iarā imarā kire ā'mitiripēairā oyiaja nime.

²⁷ Ba'iaja maro'si simarāñu. Supa imarĩ mabaꝑo'ijiaika ꝑo'imajare waruaribesarāñu. Supa simamaka sawapa matōꝑowārũbesarāñu. Supabatirā Artemisare jiyipupayeeriwi'iarā ꝑo'imajare a'ribesarāñu. Ritaja Asiaka'iarā, supabatirā ritatojo wejeareka Artemisare jiyipupaka oñurā. I'supaka simako'omakaja, Pablote ā'mitiripēawa'ri "Imatiyaikamarĩko Artemisare ime", ꝑo'imajare āriñu,— Demetrio nare ārika.

²⁸ I'supaka kēpakā'ā ā'mitiritirā, jimarĩa naboebarika. Supabatirā ikupaka āparaka nakasereka:

—Īfesokarāre jiyipupayeerijayuko, Artemisa jĩitako koime!— narĩka.

²⁹ Nakasereka ā'mitiritirā, rĩkimarā ꝑo'imajare naꝑo'irā a'rika. ĩrãoka boebaritirā, akaserekarā. Supa imarĩ ritaja wejeareka oka ꝑo'ijirika. I'supaka simamaka Gayo, Aristarco Pabla jeyoariwa'rĩkarāte nañi'aeka. Macedoniakarā nimaeka. Po'imajare rēriwi'iarā nare ne'ewa'rika.

³⁰ Kijeyomarāre jajeyobaarĩ torā Pablote kākariyapakoꝑeka. Kākarika kiyapamaka ĩatirā, "Mikāka'si", Jesũre ā'mitiripēakarāte kire ārika.

³¹ ĩrãrimarā i'sia ka'ia ĩparimarāre[§] torā imaeka. Pabla jeyomarā imarĩ, majaroka kiro'si pũataekarā: "Naka ĩrātiji baabekaja", āriwa'ri.

³² Rēriũkikō'rĩmatorā rukubaka nakasereka. Aꝑeupaka, aꝑeupaka nakaseremomeka. ĩrika upaka ꝑupajoaberwa'ri rukubaka ꝑupajoabaraka nimaeka. "ĪDakoa baaerā yija rēriko'o?", narĩwārũberika.

³³ Judiotatiki naka imaekaki Alejandrote ꝑo'imaja wãjitãji naro'si kire jairũjekarā judiorāka. Torā rēritirā imaekarāte jaiokaro'si, Alejandrote kipitaka mi'mataeka "Mija jai'a'si ruðu", āriwa'ri. I'supaka kibaako'omakaja nokata'riberika. "Dakoa oka imabeyua judiorākaro'si", āriwa'ri nare kibojaerā baakoꝑeka.

³⁴ Judiotatiki kimaeka o'riwa'ri judiorākamarĩrāte tēriwa'ribaji akasereka,

—Īfesokarāre jiyipupayeerijayuko, Artemisa jĩitako koime!—

Īꝑakuri aiyajērārō'ōĩrā i'supaka ĩ'rika upakaja akaserebaraka nimaeka.

³⁵ ĩrika tokaki imaruꝑutarimaji ꝑo'imajare okata'rĩrũjekaki, supabatirā ikupaka nare kērika:

—Mija ā'mitipe Ēfeso wejeareka imarā. Majiyipupayeeko Artemisa wi'ia ĩarĩrĩrimaja maime ika wejeareka imarā. Supabatirā koꝑo'ijērāka ĩmipi ña'rika maiarĩrijiayu. "I'supaka imarā nime", ritaja ꝑo'imajare āriwārũꝑatayu mareka.

³⁶ Nirā ꝑo'imaja "ꝑakirika sime", āribeyurā. Supa imarĩ mija jo'ria'si, i'toĩrāja samija ja'atabe. Ba'iaja mija baa'si, jia mija ꝑupajoabe.

³⁷ ĩrā ĩmirĩja mija e'era'airā majiyipupayeeko Artemisarika karee'ebeyurā. Supabatirā ba'iaja koreka jai beyurā nime.

[†] 19:22 En Ēfeso   [‡] 19:24 Artemisa era la diosa principal de Ēfeso. Los Romanos la llamaba Diana. Su templo en Ēfeso era magnífico.   [§] 19:31 Oficiales de la provincia

³⁸ Demetriore kika ba'irabeirāpitiyika apherāte nare okabaajikareka, niḡarimarā pō'irā oka jierī nare e'ewa'ritirā jia simajīnu. Oka naro'si imajikareka, iḡarimarāre nabojajīnu. Iḡarimarā, jā'merimaja nime oka jierimaja.

³⁹ Apea oka bojarika mija yaḡajika, Romakarāre jā'meka ānu upakaja iḡarimarāre rērīrāka poto nawājītāji mija bojajikareka jia simajīnu.

⁴⁰ Mia, ħmarākā'ā Romatarāte iḡarimarāte puḡajoarānu ruku i'suḡaka po'imajare oka po'ijiamaka? Ikuḡaka naḡuḡajoarānu je'e aḡeyari: "Mare boebariwa'ri i'rāpē'rōtorāja mare nabaariyaḡayu Éfesokarā", narīpuḡajoarānu je'e. I'suḡaka simamaka werika maro'si simajīnu. Suḡa imarī "ħMarākā'ā oka imamaka, i'suḡaka piḡebaraka mija ime?", Romatarāte ārīrākareka, marākā'ā nare yi'riwārūberijika maime,— torā imaruḡutarimajite ārika.

⁴¹ Sabe'erō'ō "I'tojīrāja simarū", ārītīrā nare kiḡe'rirūjeka.

20

Macedoniarā Pablote a'rika

¹ I'suḡaka oka imaeka be'erō'ō Jesúre ā'mitiripēaekarāte Pablote akaeka. Ke'rirā baaeka ruḡu "Jesúre yi'ririjariwa'ri jia mija imabe", ārīwa'ri naka kijajika. I'suḡaka ārītīrā, nare kimajaroka kibojaka a'yaokaro'si. Suḡabatirā Macedoniaka'iarā ke'rika.

² Macedoniaka'iarā a'ririjaparaka i'rāweje upakaja Jesúre ā'mitiripēaekarā pō'irā kituriri-jarika. Naḡō'irā eyatirā "Jia Jesúre ā'mitiripēabaraka okajāja mija imabe", nare kērīka. I'sia be'erō'ō Greciaka'iarā keyaeka.

³ Maekarakamaki aiya torā kimaeka be'erō'ō Siriaka'iarā waḡuruḡi a'rirā kibaaeka. I'suḡaka simako'omakaja judiōtatarāte kire jāāerā nari'kaika majaroka kiā'mitirika. Suḡa imarī "Yi'taraparō'ōrā Macedoniaka'iarā yiḡe'riwa'rirānu bo'ipi", Pablote ārīpuḡajoeka.

⁴ Kika jeyoariwa'raparā ikarakamaki yija imarape: Sōpater Bereakaki Pirro maki, Segundo suḡabatirā Aristarco, Tesalōnicawejeekarā, Gayo Derbewejeakaki, Timoteo suḡabatirā Tíquico, Trófimo Asiaka'iakarā, suḡabatirā yi'i Lucas. I'siarakamarā Pablota yija jeyoariwa'rape.

⁵ Filiposwejea eyatirā, yijaka imaraparāte a'riweirape Tróadewejeearā yijare ta'arī.*

⁶ Pan levadura rukebekaja ba'aribayarā yija imarapaka be'erō'ō Filipospi yija a'rape waḡuruḡi. I'rāpitarakarāmi be'erō'ō Tróadewejeearā yija eyarape. Yija ruḡu a'raparā, yija jeyomarāre torā yija eyarape. Torā i'potēñarirakarāmi yija imarape.

Tróadewejeearā Pablote imataḡaeka

⁷ Ba'irabeū'murirīmi† yija rērāpe Jesúre yi'yurāpitiyika. Maro'si Jesúre reyaeka puḡajoabaraka kijā'meka upakaja pan piḡababa'aerā yija rērāpe. Yija ba'aerā baarapaka ruḡu Pablote yijare bojarape. Aḡerīmi ke'rirā baarapaka simamaka yijare kiwārōyuju ḡami ḡe'metāji seyarape.

⁸ I'sia wi'ia maekarakakuku yuraika ima wi'ireka, piyikukurō'ōrā rērītīrā yija imarape. Rīkimakaja yaaboaika imarapaka i'sia kurarakarā.

⁹ Suḡa imarī i'rika bikirimaji Eutico wāmeiki imirā kurarakapi yoirūkia koḡereka ‡ imaraparō'ōrā ruḡarapaki. Ŋoaka Pablote jaimaka, koḡakaja oōmaka bikirimajite riarapaka. Koḡakaja kārītīyawa'ri kiḡa'rāpe mae. Ųoriwa'ritirā kire yija kōae'ekoḡerape. Koḡakaja reyaekaki kimarape.

¹⁰ Suḡa imarī ruiwa'ritirā, kimajakarā eyapañarītīrā Pablote kire wā'wojī'arape. Suḡabatirā ikupaka yijare kērāpe:

—Mija puḡata'si. Ōñia jariḡe'yuka kime,— yijare kērāpe.

¹¹ I'sia be'erō'ō Pablopitiyika yija mirīwa'rape ate. Torā mirīeyatirā pan kipibarape. Yija ba'arapaka be'erō'ō jairīji Pablote wārāpe. I'sia be'erō'ō Asowejeearā turitaparī ke'rape.

¹² Jia jājika bikirimajite japakā'ā, kiwī'iarā po'imajare kire e'ewa'rape. I'suḡaka kima-maka jia jījimaka najarape.

Miletowejeearā Pablote a'rika

¹³ Pablote ārāḡaka upakaja waḡuruḡi Asowejeearā yija a'rape. Topi waḡuruḡi a'ritirā kire yija ta'arape, ma'api ke'rapaka simamaka.

¹⁴ Asorā keyarapaka poto waḡuruḡi kire yija jāātorape. Kire jāātoritirā Mitilene wāmeika wejeearā yija a'rape mae.

¹⁵ Aḡerīmi topi yija a'rapaka be'erō'ō Quío wāmeika jūmurika yija o'rape. Aḡerīmi Samos wāmeika jūmurikarā yija eyarape. Topi a'ritirā aḡerīmi Miletowejeearā yija eyarape.

* 20:5 El uso de "nosotros" (yijare) indica que el autor Lucas estaba presente con Pablo hasta versículo 21.25 † 20:7 Domingo ‡ 20:9 Ventana

16 “Asiaka'iarā Jesúre ā'mitiripēairā pō'irā ya'rījīkareka yiba'ejiñū”, Pablote āpakā'ā ā'mitiriwa'ri, Éfesowejea wājīaja yija o'ritapawa'rape. “Jerusalén wejearā Pentecostés baya ĩaokaro'si wārūaja ma'rījīkareka jia simajīñū”, āriṗupajoawa'ri, “Jajuaja ma'riye'e”, Pablote yijare ārape.

Éfesokarā imaruṗutarimajare ṗiya jia kiokajāāeka Pablo

17 Miletorā imatirā, Éfesowejearā Jesúre ā'mitiripēairāte imaruṗutarimajare Pablote oka pūatarape: “Mija i'tabe ō'ōrā. Éfesorā a'riberijīka ñime”, āriwa'ri nare kibojapūarape.

18 Supa imarī yija pō'irā neyarapaka ṗoto ikupaka Pablote nare ārape:

—Mamarī Asiaka'iarā eyatirā jia mijaka ñimaroyirapaka mija oñu.

19 Mijaka ñimarapaka ṗoto Maiṗamakiro'si ba'irabejibaraka, “Mija tērīwa'ribaji oñuka ñime”, āriberapaki yī'i. Supabatirāoka ṗo'imajare Jesúre ā'mitiripēabeyua ĩawa'ri yorape. Supabatirā judiōtatarāte ba'iaja baaokaro'si yire nari'kamaka ba'iaja yijūarape.

20 Jesúrika bojariroka mijare yibojarapaka ṗoto, dakoa jia bojarika mijaro'si ma'rāpāāberapaki yī'i. “Kirika bojariroka ā'mitiritirā jia nimarū”, āriwa'ri mijare sayibojapatarape. Rikimarā wājītāji, supabatirā mija wī'iarāoka mijare sayibojaroyirape.

21 “Ba'iaja mija baaika ṗupajoariwa'ri samija ja'atabe. I'supaka Tuparāte yī'rīrika yapawa'ri maiṗamaki Jesucristore mija ā'mitiripēabe”, āriwa'ri judiōtatarā supabatirā judiōtatamarīrā imarāteoka yibojaroyirape.

22 Espiritu Santore yire jā'meika ṗapakaja maekaka Jerusalénrā ya'rīrā baayu. Torā yire o'rīrūkia ōriṗeyuka yī'i.

23 Ikatakaja mijare yibojawārūyu. Ritaja wejearā ya'rīrijayurō'ōrā ikupaka Tuparāro'si bojaijirimajare yire bojayu Espiritu Santore nare sō'rīrūjemaka: “Wēkomaka imariwī'iarā mire natarāñu. Supabatirā ba'iaja mijūarāñu”, yire nañu.

24 Maiṗamakiro'si yiba'iraberūkia yire kija'ataeka jia simaupatiji yibaawearāka be'erō'ō yire najāājīkareka marā imabeyua. “ṗo'imajare wayuĩawa'ri Kimakire Tuparāte reyarūjeka mare tāāokaro'si”, āriwa'ri ṗo'imajare yibojearā maiṗamaki Jesúre yire ṗūataeka.

25 “Kire ā'mitiripēairāte Tuparāte jia jā'merāñu”, āriwa'ri ritaja mijare yibojarape. Mae ṗuri “Aṗekurioka yire niabesarāñu”, mijareka ñariṗupajoayu.

26-27 Ritaja Tuparāte ṗo'imajare bojarīyaparapaka ṗapakaja mijare yibojarape, kūṗaji ma'rāpāābekaja. Supa imarē ika mijare yibojayu: Ī'rīka mijakaki Tuparā pō'irā eyabesarākareka, kireje oka imarāka, yiremarīa.

28 Supa imarī rakajekaja mija oñu ṗapakaja jia mija ṗupajoabe, Jesúre yapaika ṗapakaja mija baarijayaokaro'si. I'supakajaoka Éfesowejearā ṗe'riyatirā, Espiritu Santore mijare jā'meika ṗapakaja jia Jesúre ā'mitiripēairāte mija ĩarīpe. Maiṗamaki Jesúre maro'si ri-wejūrubaraka reyaekapi āriwa'rīji, Tuparārīrā maima. Supa simamaka jia nare mija imaruṗutabe, oveja ĩarīrīrimajare ĩarīñu ṗaka.

29 Yīṗupajoaikareka, ya'ritaparāka be'erō'ō aṗerā, ṗakirimajaroka bojarimajare etarāñu. Yaia oveja saba'ariataika ṗaka Jesúre ā'mitiripēairāte ṗakirimajaroka nawārōrāñu, Jesúre nayi'rīrija'atarū āriwa'ri.

30 Mija watopeka Ī'rārimarā imarā ṗariji ṗakirimajaroka Jesúre yī'yurāte wārōrāñurā. “Yija ṗupajoaika ṗaka napupajoarū narō'sioka”, āriwa'ri supa nabaarāñu.

31 Supa imarī rakajekaja mija imabe Jesúrika bojariroka imatiyaika mija ā'mitiripēarija'atakoreka. Maekarakakuri wejejē'rāka, ñami, ĩmioka mijare yiwārōrapaka mija ōrīrijape. Ī'rākurimarīa oṗaraka mijare yokajāāroyirape.

32 Yijeyomarā, mijaro'si Tuparāka yijairā baayu, mijare kīarīñaaokaro'si. “Mare wayuĩawa'ri ba'iaja mabaaiika wapa, Tuparāte ye'kariayu”, āriwa'ri mija ṗupajoamaka, jībaji kirika bojariroka mija ā'mitiripēairāte Tuparāte mijare jeyobaarāñu. Supa imarī “Yīrīrāte jia yibaarāñu”, kērīka ṗapakaja Tuparāte baarāñu.

33 Aṗerā niñerū, najarirokaoka oakiriberapaki yī'i.

34 Ikupaka simarape: Ñoñu ṗapakaja ba'irabetirā ba'arika, jariooka yitōporape. Supabatirā yika imaraparāteoka yitōṗojirape. I'sia oñūrā mija ime.

35 Ritaja yiba'irabeka ĩapatawa'ri, “Pablote baaika ṗaka, jia maba'irabejīñu sawapapi wayuoka baairāte majeyobaaokaro'si”, mija āriwārūeka. Ikupaka maiṗamaki Jesúre bojarapaka mija ye'karīria'si: “Se'etoyukate tērīwa'ribaji jījimaka kime sjīrimaji”, Jesúre ārika, — Pablote nare ārape.

36 I'supaka Pablote ārapaka be'erō'ō naka ñukurupatirā Tuparāka kijairape.

37 Tuparāka kijaiwearapaka ṗoto oṗaraka kire nawā'ojī'arape, supabatirā kiyetearā nu'surape.

38 “Aṗekurioka yire ĩabesarāñurā mija mae”, Pablote ārika simamaka, jimarīa ba'iaja napuparape. I'sia be'erō'ō ṗapitakarā kire najeyoariwa'rape.

21

Jerusalénrā Pablote a'rika

¹ Jesúre ā'mitiripēairāte a'ribojaweatirā waṗururā yija jāirape. Suṗabatirā wājiaja Cos wāmeika jūmurikarā yija a'rape. Aṗerīmi Rodas wāmeika jūmurikarā yija a'rape. Toṗi Pátararā yija eyarape.

² Suṗa imarī marīrūkirō'ōrā yija imarapaka ṗoto, “Feniciaa'iarā sa'rirā baayu ika waṗuru”, napakā'ā, i'sia waṗuruṗi yija a'rape.

³ A'ririari Chīpre wāmeika jūmurika yija Iao'rape. Wejerīrika ṗe'rōtoṗi yija o'rape i'sia jūmurika. Siriaka'i wājītāji yija a'ririarape. Waṗuruṗi ne'ewa'rapaka ba'irījia Tirowejearā namaataerā torā yija ṗāarape.

⁴ Torā Jesúre ā'mitiripēairāte Iatōṗotirā I'ṗotēñarirakarīmi naka yija imarape. “Jerusalénrā Pablote ba'iaja jūarāñu”, āriwa'ri Espiritu Santore nare ōrīrūjemaka, “Jerusalénrā me'ria'si”, kire narīka.

⁵ I'supaka narīko'omakaja I'ṗotēñarirakarīmi be'erō'ō a'rirā yija baaeka ate. Torā Jesúre ā'mitiripēairā imaraparā, narōmia, namakarāoka yijaka wejeaṗi jeyoariwa'ritirā ṗapitakarā eyaraparā. Pō'sirō'ōrā eyatirā Cesarea wāmeika wejearā yija eyarape. Torā eyatirā Jesúrika bojariroka bojataparimaji Felipe wi'iarā yija a'rape. Iki imaekaki I'ṗotēñarirakarākaki Jerusalénrā Jesúre ā'mitiripēairā aṗōstolrākare jeyobaarūkika najā'mekaki.

⁶ I'sia be'erō'ō nare yija majaroka yija bojarape a'yaokaro'si. I'supaka baaweatirā waṗururā yija jāirape. I'rā ṗuri toṗi ṗe'raparā.

⁷ Tirowejeaṗi a'ritirā Tolemaidawejearā yija eyarape. Torā eyatirā Jesúre ā'mitiripēairāte Iatōṗotirā “¿Yaje mija ime?”, nare yija ārape. Suṗabatirā I'rārīmi naka yija imarape.

⁸ Aṗerīmi toṗi a'ritirā Cesarea wāmeika wejearā yija eyarape. Torā eyatirā Jesúrika bojariroka bojataparimaji Felipe wi'iarā yija a'rape. Iki imaekaki I'ṗotēñarirakarākaki Jerusalénrā Jesúre ā'mitiripēairā aṗōstolrākare jeyobaarūkika najā'mekaki.

⁹ Botarakakorā makarōmiki kimarape. Tīmiamarīā nimarape. Suṗabatirā Tuṗarāte nare ōrīrūjeikakaka aṗerāte bojarimaja rōmijā nimarape.

¹⁰ Torā I'rārīmimarīa yija imatirapakarā, Judeaka'iaṗi Tuṗarāro'si bojaājirimaji, Agabo wāmeikite etarape.

¹¹ Yija ṗō'irā eyatirā Pablo wa'eyoka kiwarerape. Sapi kiōñu upakaja kiū'ṗua, kipitaka kipi'perape. Suṗabatirā ikupaka kibojarape:

—“Jerusalénrā ikupaka judiotatarāte ika wa'eyoba'ṗite ṗi'perāñu. Kire ṗi'ṗetirā judiotatamarīā imarāte kire nijirāñu”, āriwa'ri Espiritu Santore yire bojayu,— Agabote ārape.

¹² I'supaka kēpakā'ā ā'mitiriwa'ri “Jerusalénrā me'ria'si”, āriwa'ri Pablote yija bojarape Cesareakarāṗitiyika.

¹³ I'supaka yija āriko'omakaja ikupaka Pablote yi'rape:

—Mija oria'si. Mija ṗakā'ā Iawa'ri, yi'riomayu. I'supaka simako'omakaja yiṗupaka ṗuri simaupakaja ima. Jerusalénrā yire napī'ṗerāka takamarīa, yire jāārika nari'karākareka, “Yire mija jāā'si”, ñarībesarāñu. Maṗamaki Jesúre jā'meka upakaja baarimaji ñime,— Pablote yijare ārape.

¹⁴ Yija ārapaka upaka kiyi'ribepakā'ā, i'tojīrāja kire yija jaiējerija'atarape. Suṗabatirā ikupaka kire yija ārape:

—Maṗamakire yapaika upakaja simarū.—

¹⁵ I'supaka āriweatirā yija ba'irījia jieweatirā Jerusalénrā yija a'rape.

¹⁶ Cesareawejearā I'rārīmiki Jesúre ā'mitiripēairāka yijaka jeyoariwa'raparā. I'rīka Mnason wāmeiki wi'iarā yijare ne'ewa'rape torā tuiokaro'si. Chīprekaki mirāki kimarape. I'rājē'rāmarīa Jesúre ā'mitiripēatikiki kimarape.

Santiago ṗō'irā wi'iturirī Jerusalénrā Pablote eyaeka

¹⁷ Jerusalénrā yija eyarapaka ṗoto jia jījimakaṗi Jesúre ā'mitiripēairāte yijare e'etorape.

¹⁸ Aṗerīmi bikitojo Santiago ṗō'irā wi'iturirī Pabloka yija a'rape. Nimaupatiji Jesúre ā'mitiripēairāte imaruputarimaja imapataparā Santiago ṗō'irā.

¹⁹ “¿Yaje mija ime?”, āriweatirā, “Judiotatamarīrāte Jesúrika bojariroka yibojamaka, jimarī jia Tuṗarāte baarape”, āriwa'ri ritaja o'rīkakaka Pablote nare bojarape.

²⁰ I'sia ā'mitiritirā jījimaka imawa'ri, “Jiitaka baaiki kime Tuṗarā”, narāpe. Suṗabatirā ikupaka Pablote narāpe:

—Yija jeyomaki, matatarā rīkimarāja imarā Jesúre yi'yurā. Kire ā'mitiripēairā imariṗotojo Moiséte jā'meka upaka oyiaja mabaarijayu ruṗu. I'sia miōñu.

²¹ Aṗerā ṗuri ō'ōrā imarāte ikupaka bojarā: “Judiotatamarīrā ka'iarā Pablote imatapapoto 'Moisés imaekakite jā'meroyika mayi'rīja'atajñū”, āriwa'ri judiorāka torā imarāte kibojayu. I'supakajaoka 'Mija makarā circuncisión baarika, suṗabatirā matatarāte baarijarioyika yi'riri'ataarika sime', kēñu”, I'rārīmarāte āririjayu,— Pablote narāpe.

²² —Metaika norĩrãñu. “Kireka ÷o'imajare bojakopeika majaroka ritamarĩa sime”, nañaokaro'si ÷marãk'ã mibaarãñu?

²³ Ikuþaka mibaajikareka jia simajĩñu. Ô'orã maka botarakamaki ïmirĩja imarã, “Miaika wãjitãji ikuþaka yija baarãñu”, Tuþarãte ãrĩkarã nime. “Tuþarãte yija ãrika uþakaja, yija baarape”, ãrĩwa'ri, Tuþarãte jiyiþupaka ôrĩriwi'iarã narupua wi'epaterũjeri na'rĩrãñu.

²⁴ Mi'ioka naka me'pe. Ba'iaja nabaaiikareka jũjerika yapawa'ri judiotatarãre baaroyika uþaka naka mibaabe. Oveja joeĩjiokaro'si mijaro'si samiwaruape. Tuþarãro'si sajoejitirã, kurarãkare mija ruþua mija wi'epaterũjebe “Tuþarãte yija ãrika uþakaja, yija baarape”, ãrĩwa'ri. I'suþaka mibaamaka ïawa'ri, “Moisẽte jã'meroyika yi'ribeyuka Pablote ime', aþerãte ãñua þuri þakirika sime. Simaupakaja kiyi'yu”, matatarãte ãrĩrãñu.

²⁵ Judiotatamarĩrã Jesũre ã'mitirĩþeairãte þapera yija þũatarape. Ikuþaka bojabaraka naro'si yija o'orape: “Ikatakaja mijare yija bojaþũayu: Waþuju imaja jẽrãka jiyiþupaka ôrĩwa'ri ri'ia napããikakaka mija ba'a'si. Riweaoka mija ukua'si. I'suþakajaoka wa'iro'sia wãmua namokoru'ataeka ri'ia mija ba'a'si. Suþabatirã rãmikirã, ïmiakirã, rãmimariãrã, ïmiamariãrãoka ba'iaja baabekaja mija imabe”, ãrĩwa'ri yija o'orape,— Pablote narãpe.

Tuþarãte jiyiþupaka ôrĩriwi'iarã Pablote nañi'aeka

²⁶ Suþa imarĩ aþerĩmi botarakamaki imaekarãte Tuþarãte jiyiþupaka ôrĩriwi'iarã Pablote e'ewa'rika. Ba'iaja nabaaiika najũjeroyika uþaka naka kibaaeka. I'suþaka baatirã, ikuþaka kurarãkare kibojaeka: “Ikakararĩmi sajariwa'yu ruþu ba'iaja yija baaika yija jũjewearũkia. Þyirĩmi seyarãka þoto Tuþarãro'si oveja mija joeĩjirika yija yapayu, yija imarakamakiro'si”, nare kẽrika.

²⁷ Ï'þotẽñarĩkararĩmi seyaerã baaeka þoto Tuþarãte jiyiþupaka ôrĩriwi'iarã Pablote imamaka, Ï'rãrimarã Asiaka'ĩakarã judiotatarãte kire ïatõþoeka. Jãjirokapi ÷o'imaja wãjitãji ba'iaja kireka akaserebaraka kire nañi'aeka.

²⁸ Ikuþaka kire nokabaaka:

—Yija tã'omaja, Israeltarã, yijare mija jeyobaabe. Ïĩ ïmirĩji imaki ba'iaja mare jaitaparimaji. I'suþakajaoka “Moisẽte jã'mekakaka mayi'rĩrũkimarĩa sime”, aþaraka ÷o'imajare kibojapibayu. Suþabatirã ika Tuþarãte jiyiþupaka ôrĩriwi'ia ba'iaja jaiyuyeiki kime. Judiotatamarĩrãte þariji Tuþarãte jiyiþupaka ôrĩriwi'iarã ke'eatamaka ba'ia sakimarũjeyu Tuþarã ñakoareka,— ãrĩwa'ri aþerãte nabojaeka.

²⁹ (I'sia ruþubaji Ï'rãrĩrĩmi wejeñe'metãji Tróximo wãmeikiþitiyika Pablote imamaka ni-aeka. Efesowejeakaki kimaeka Tróximo. Suþa imarĩ, “Kika kime je'e”, ãrĩþuþajoakoþewa'ri “Judiotatamarĩkate Tuþarãte jiyiþupaka ôrĩriwi'iarã ke'ewa'yu”, narĩkoþeka).

³⁰ Tuþarãte jiyiþupaka ôrĩriwi'iarã oka ÷o'ijirika majaroka ã'mitirĩwa'ri, i'sia wejeareka imaekarãte torã rĩrĩwa'rika. Pablote ñi'atirã kire nayieþoeka. I'sia wi'iaþi þoritirã, simaupatiji koþereka natãþepataeka, torã oka ÷o'ijirikoreka.

³¹ I'suþaka kire jããerã nabaaka þoto, Jerusalẽnwejeareka imaekarãte oka ÷o'ijiaeka majaroka Romakaki surararãka ïþamakire ã'mitirika.

³² I'sia majaroka ã'mitiriritã kisurararãkare, suþabatirã kirokajitekarã ïparimarã imaekarãteoka kiakaeka. Suþabatirã rĩrĩwa'ritirã rukubaka þuþajoabaraka ÷o'imajare boebarikarõ'orã neyaeka. Surara ïþamakire kisurararãkapiitiyika ketamaka ïawa'ri, Pablote napajerija'ataeka.

³³ Suþa imarĩ surara ïþamakĩ Pablote ñi'arũjekaki kisurararãkare. Kire ñi'atirã, Ïþamiji þerumijiaþi nare kire kipi'þerũjeka. Suþabatirã ÷o'imajare kijẽriaeka: “¿Maki kime Ï'Ï? ¿Dakoa kibaako'a?”, kẽrika.

³⁴ Rakaka oyiaja þuþajoawa'ri akasererikaþi najaiika. Nakasereturuþamaka ã'mitirĩwãrũberĩwa'ri, “I'suþaka oka kireka ime”, kẽrĩwãrũberika. Suþa imarĩ surararãka wi'iarã Pablote ke'ewa'rĩrũjeka surara ïþamakĩ.

³⁵⁻³⁶ Surara wi'iarã kire ne'ewa'pakã'ã ïatirã rĩkimarãja ÷o'imajare kibe'erõ'õ a'rika. “Kire mija jããþabe”, aþaraka nakasererĩ'rika. Surara wi'ia mirĩrũkirõ'orã neyaeka þoto, jãjibaji boebariwa'ri okajãjia najarika. Suþa imarĩ ÷o'imajare kire jãã'si ãrĩwa'ri Pablote surararãkare e'emĩawa'rika.

Þo'imajare ïaeka wãjitãji, “Dakoa oka yire imabeyua”, Pablote ãrĩka

³⁷ Surara wi'iarã kire ne'ekãkaerã baaeka þoto, ikuþaka niþamakire Pablote ãrĩka griego okapi:

—Mika jairika yiyapayu,— kẽrika.

I'sia ã'mitiriritã,

—¿Yaje griego oka jaiki mime?

³⁸ “Bikitakamarĩa Egiptokakite cuatro mil rakamaki ba'iaja baairãka jeyoariwa'ritirã ÷o'imajamatorã kimaruþutaeka. Roma ïparimarãre Ïrãþe'rõtorãja kibaariyapakopeka.

I'supaka baarapaki kime", mireka ñarĩpupajoako'o. I'supaka yipupajoakopek'o makaja griego oka mijaikareka, Egiptokakimarika mime,— kire kērĩka.

³⁹ I'supaka kēpakā'ā ikupaka Pablote kire ārĩka:

—Jēno'o apĩka ñime. Judiotataki ñime yi'ĩ puri. Tarso wāmeika wejeakaki ñime. Imatiyai-weje Ciliciaka'iarā sima. ¿Yaje po'imajaka yire mijairũjejĩũ?— Pablote kire ārĩka.

⁴⁰ I'supaka kēpakā'ā,

—Naka mijaibe,— kire kērĩka.

Supa imarĩ mirĩrũkirõ'orā rĩkamaritirā po'imajare wiriwirijayaokaro'si kipitaka kimi mataeka. Po'imajare okata'rika be'erõ'õ hebreo okaĩ Pablote jaika:

22

¹—Yijeyomarā judiorāka, pakiarimarāoka mija ā'mitipe ruḡu. “Dakoa oka kire imabeyua”, mija āñaokaro'si yimajaroka mijare yibojaerā baayu ruḡu,— Pablote ārĩka.

² Nokapĩ kijaimaka ā'mitiriwa'ri, wiriwiri najaritiyaeka. Ikuḡaka Pablote nare bojaeka:

³—Judiotataki ñime yiro'si oka. Cilicia ka'ia, Tarso wāmeika wejeareka po'ijirikaki ñime. Supabatirā õ'õ Jerusalēnrā yipakiarika. Gamaliel wāmeikiḡi ārĩwa'riji paḡera yiwārũraḡe. Mañekiarāte jā'mekakaka jia yiwārũraḡe. Maekaka Tuḡarāte mija yi'yu upakaja yi'ririka yiyaparoyiraḡe yiro'si oka.

⁴ “Jia Tuḡarāte yi'yuka ñime”, ārĩwa'ri, Jesũre ā'mitiripēairāte ba'iaja jũaerā supa yibaaraḡe. Aḡerikuri nare yijāārũjerāḡe. Imirĩja, rōmijāteoka ñi'awa'ritirā wēkomaka imariwi'iarā nare yitarũjerāḡe.

⁵ Kurārāka ĩḡamaki imatiyaiiki supabatirā ĩḡarimarā imatiyarimajaoka “I'supaka kibaaraḡe”, yireka ārĩwārũirā. ĩ'rājaoka paḡera yire baaĩjiraparā, matā'omaja Damascowejeakarāre yibearũkia imakoḡerapaka. I'sia paḡera e'etoritirā, so'oeka yire jā'meika upakaja Jesũre ā'mitiripēairāte mo'arĩ ya'rikoḡerāḡe. Jerusalēnrā nare e'era'atirā ĩḡarimarāte wēkomaka nare baarũjerā yibaakoḡerāḡe.

*“Ikuḡaka Jesũre yiyi'riũ'muraḡe”, ārĩwa'ri Pablote bojaeka
(Hch 9.1-19; 26.12-18)*

⁶ I'supaka baarĩ ĩmi ñe'metāji ma'apĩ ya'rapaka ḡoto, Damascowejewā'tarā ñimarapaka ḡoto, ikuparõ'õḡiji wejeḡemapĩ jājia yaaboaika yire yaaraḡaka.

⁷ Supa imarĩ ka'iarā yĩña'rāḡe mae. Supabatirā ikupaka yire sajaikorapaka ña'mitiraḡe: “Saulo, Saulo, ¿dako baaerā ba'iaja yire mibaarijayu?”

⁸ I'sia ā'mitiriwa'ri ikupaka yiyi'raḡe: “¿Ñĩḡamaki, maki mime?”, ñaraḡe. I'supaka ñapakā'ā ikupaka kiyi'raḡe: “Yi'ĩji ñime Jesús, Nazaretkaki. Ba'iaja mibaarijayuki ñime”, yire kērāḡe.

⁹ I'supaka sayaaboamaka ĩatirā yika a'raparāre ḡupatarāḡe. I'supaka sayaaboamaka ĩatirā yika a'raparāre ḡupatarāḡe. ĩ'rā puri i'supaka yaaboaraḡaka ĩakoḡeripotojo yire jairapaki oka na'mitiriberāḡe.

¹⁰ I'supaka yire kijaimaka ā'mitiriwa'ri kire yijērĩraḡe: “¿Marākā'ā yibaarika miyaḡayu Ñĩḡamaki?”, ñaraḡe. I'supaka ñapakā'ā ikupaka yire kiyi'raḡe: “Mĩ'mitirā Damascorā me'ḡe. Torā ĩ'rĩkate mire bojarāñũ ritaja mibaarũkia miro'si yija'ataeka”, yire kērāḡe.

¹¹ I'sia yaaboaika ñiarapaka ḡoto yĩñakoyaraḡe. Supa imarĩ yika a'raparā Damascorā yire tĩtīyaraḡe.

¹² Torā ĩ'rĩka Ananias wāmeikite imaraḡe. Moisés imaekakite jā'mekakaka simaupakaja yi'ripataiki kimarāḡe. Tokarā judiotatarā, “Jia baaiki kime”, ārĩwa'ri kireka najairaḡe.

¹³ I'sia wejearā yeyaraḡaka be'erõ'õ yipõ'irā Ananĩare etaraḡe. Yiwā'tarā rĩkamaritirā ikupaka yire kērāḡe: “Yijeyomaki Saulo, miyoibe ate.” Ikuḡarõ'õḡiji kire ñiraḡe.

¹⁴ Supa imarĩ ikupaka yire kērāḡe: “Tuḡarā, mañekiarāte jiyipupayeeroyĩkakite wā'maiki mime kiyapaika upakaja mibaarũkia miõñaokaro'si. Supabatirā kipũataekaki, ba'iaja baakoribeyukate* miaerā, supabatirā kijaiika mia'mitiyaokaro'si Tuḡarāte mipõ'irā kire ḡũatarāḡe.

¹⁵ Jesús majaroka mibojataparĩjarĩrāñũ. Miaeka mirāka, mia'mitirikaoka ritaja po'imajare mibojataparāñũ.

¹⁶ Miba'ea'si. Jesũre ā'mitiripēatirā, ba'iaja mibaaika kijũjerā kire mijēñebe. Supabatirā ruḡuko'a mijũjerũjebe”, yire kērāḡe.

¹⁷ Ñoapañaka Jerusalēnrā imakoḡeka yipe'riwa'raḡe. Torā ĩ'rārĩmi Tuḡarāte jiyipupaka õrĩwi'iarā Tuḡarāka jairĩ ya'raḡe. Tuḡarāka jaikõrĩ makārũñũroka upakapĩ Maĩḡamaki kire jaimaka ñiraḡe.

¹⁸ Topĩ ikupaka yire kērāḡe: “Ñojimarĩji Jerusalēn wejeapĩ me'ḡe. Õ'orā imarā po'imaja yimajaroka nare mibojakoḡemaka ā'mitiripēabesarāñurā”, yire kērāḡe.

* 22:14 Refiere a Cristo, el Mesías

¹⁹ I'supaka kēpakā'ā ā'mitiritirā ikupaka kire yiyi'rape: “Maipamaki, ō'ōrā imarā ritaja yibaaeka mirāka ōñurā. Mire ā'mitiripēabaraka judiorākare rēriwi'iarā imarāte e'epoatirā wēkomaka imariwi'iarā nare yitaroyirape. Supabatirā nare yipajewā'imarīroyirape.

²⁰ Mimajaroka bojarimaji Estebanre najāāmaka yiyoi'rikamarape. Kire jāābaraka jarirooka nawaratarapaka ĩarīrīrimaji űimarape. Suḡa imarī Estebanre jāāweatirā, 'T'supakaja kire mabaajika jia sime', ıarīḡupajoarape yiro'sioka”, Maipamaki ıarāre.

²¹ I'supaka ıarīko'omakaja ikupaka yire kiyi'rape: “Me'pe. Yoerā mire yipūatayu judiotatamarīrate miwārōkarō'si”, yire kērāpe,— āriwa'ri ḡo'imajare Pablote bojaeka.

Surararāka ĩḡamaki Pablote űi'arūjekaki

²² I'supaka judiotatamarīreka kērīka ḡoto ḡo'imajare kire ā'mitiritiyika. Ate boebariwa'ri akasererikapi kire naḡipeka.

—Kireyaparū. Ōñia imaberijiki kime,— narīka.

²³ űa'riyaarīmarāja naḡipeka. Supabatirā najarirooka ḡemakato[†] waratatirā ka'ia uyuakaka ĩmirā nabaremiaruika. “Boebaka yija ime”, āriika i'supaka nabaaka.

²⁴ I'supaka nabaamaka ĩawa'ri, surara ĩḡamaki kisurararākare nawi'iarā Pablote ke'ekākawa'rirūjeka. “¿Dakoa oka imamaka, ḡo'imajare mire ā'mijīayu?”, āriwa'ri, “Pablote ajeapi mija ḡajebe”, surara ĩḡamaki nare āriika.

²⁵ Kire ḡajerā naḡi'ḡerīkaweaka ḡoto ikupaka Pablote jaika tokaki ĩḡamakire:

—¿'riika Romatatakite mija ḡajejika jia simajīñu ruku? ¿Ba'iaja yibaaika ĩakoribekaja yire mija ḡajerā baayu bai?— Pablote kire āriika.

²⁶ I'supaka kēpakā'ā ā'mitiritirā, kīḡamaki ḡō'irā a'ritirā, ikupaka kire kibojaeka:

—Jia mirakajebe, i'supaka mibaarūki ruḡu. ĩ'ī ĩmirīji miḡajerūjeiki Romatataki kime,— kērīka surara ĩḡamakire.

²⁷ I'supaka kēpakā'ā ā'mitiriwa'ri surara ĩḡamakire ikupaka Pablote jērīaeka:

—¿Yaje rita sime Romatataki mima?—

—ĩkijioka űime,— Pablote āriika.

²⁸ —Rīkimaka yiwapaĳirape Romatataki imaokaro'si,— surara ĩḡamakire kire āriika.

I'supaka kēpakā'ā,

—Romatataki ḡo'ijirikakiji űime,— Pablote āriika.

²⁹ Suḡa imarī kire ḡajerika yaḡakoḡekarā kīkiwa'ri aḡerō'ōrā kire na'ritapawa'rika. “Ba'iaja Romatatakite yipajerūjekoḡeyu”, āriwa'ri surararāka ĩḡamakioka kīkikaki.

ĩḡarimarā imatiyairā wājitāji Pablote jaika

³⁰ “¿Dakoa oka imamaka, ḡo'imajare Pablote ā'mijīaeka?”, āriwa'ri aḡerīmi, kurarāka ĩḡamarā, judiotatarā ĩḡarimarā imatiyaitataoka surararāka ĩḡamakire rērātaeka. Supabatirā Pablote ḡerumijia kutetirā, nawājitāji kire e'ewa'ritirā kire kija'arīkaeka.

23

¹ Judiotatarā ĩḡamarāre ĩarīkatirā ikupaka Pablote āriika:

—Yitā'omaja, ōñia űimatiyikuriji Tuḡarāte yaḡaika upaka baarimaji űime. Suḡa imarī kiwājitāji jajumarāja űime,— Pablote nare āriika.

² I'sia ā'mitiritirā kurarāka ĩḡamaki imatiyaiki, Ananías* wāmeiki Pablo ḡō'irā rīkamarikarāte “Kiriġea mija ḡaape”, kērīka.

³ I'supaka nabaamaka ikupaka Pablote kire āriika:

—“Jia baaiiki űime”, āñuka imariḡotojo, ba'iaja mibaayu. Suḡa imarī sawaḡa ba'iaja mijīaerā Tuḡarāte ba'iaja mire baarāñu. “Moisēte jā'meika yi'ribeyuka mime”, yireka merīko'omakaja kijā'meika yi'ribekaja yire miḡemaḡaarūjeyu,— Pablote āriika kurarāka ĩḡamaki imatiyaikire.

⁴ I'supaka kēpakā'ā ā'mitiriwa'ri, torā imaekarāte ikupaka Pablote āriika:

—Tuḡarāte wā'maekaki kurarāka ĩḡamaki imatiyaikite ba'iaja mijaiyu.—

⁵ I'supaka naḡakā'ā ā'mitiritirā, ikupaka Pablote āriika:

—Yitā'omaja, “Kurarāka ĩḡamaki imatiyaiki kime je'e”, ıarīwārūbeyu. “Mija ĩḡamakire jaiyuyebekaja”, āriwa'ri Tuḡarā majarōḡñu bojaika. “ĩḡamaki imatiyaiki kime”, ıarīwārūrikareka, kire yijaiyuyeberijāāeka,— Pablote āriika.

⁶ Judiotatarā ĩḡarimarā rakaka oyiaja ḡupajoairā nimaeka. ĩ'rārimarā saduceokaka ḡupajoekarā, aḡerā fariseokaka ḡupajoekarā. I'sia ōriwa'ri ikupaka jājirokaḡi Pablote jaika:

—Yitā'omaja, fariseokaka ḡupajoaiki űime yiro'sioka. Yirīrāoka i'supakaja ḡupajoairā imarā. “Reyakoḡerīḡotojo ḡo'imajare ōñia ĳariḡe'rirāñu ate”, āriḡupajoaiki űime. I'supaka

[†] 22:23 Mantos * 23:2 El sumo sacerdote de los años 48-58 d.C.

puɔajoaiki ñimamaka, mija wājītājī “Oka kire ima”, āriwa'ri i'supaka yire mija jērīayu,— Pablote nare ārika.

⁷ I'supaka kēpakā'ā ā'mitiriwa'ri, saduceokaka puɔajoairā okatotoū'muekarā fariseokaka puɔajoairāka, rakakaja puɔajoekarā imarī.

⁸ (Ikuɔaka nañu saduceokaka puɔajoairā: “Reyairā pu'ima ate ōñia jaripe'ribesarāñurā, āngelrākaoka imabeyurā, supabatirā Satanārika imaoka imabeyua”, narīpuɔajoayu. Fariseokaka puɔajoairā pūri, i'supaka āripuɔajoabeyurā).

⁹ Supa imarī rakaka oyiaja puɔajoairā imarī, jājirokapi nokatotoeka ruɔu. Topi mae Moiséte jā'meka wārōrimaja mi'mirikaekarā jaiokaro'si. Fariseokaka puɔajoairā nimaeka naro'sioka.

—Dika ba'iaja baabeyuka kime īī. Damascorā ke'rapaka ɔoto āngelte kire jairape je'e aɔeyari. “I'supakamarīa sime”, marīberijīñu,— āriwa'ri najaibu'aeka.

¹⁰ Jimarīa jājirokapi okatobu'abaraka, boebaitaka nimamaka ūawa'ri, “Pablote ba'iaja baawā'imarītirā kire najāārīatarāñu je'e”, surara ūpamakire āripuɔajoaeka. Supa imarī kisurarārāka akatirā ikuɔaka nare kijā'meka: “Pablote nawatōpekapi e'epoatirā mija wi'iarā kire mija tape ate”, nare kērika.

¹¹ I'siñami Pablo pō'irā maipamaki Jesure pemakotowirika. Kiwā'tarā eyarīkaritirā, ikuɔaka Jesure kire ārika:

—Okajājia mimbabe Pablo. Jerusalénrā mima ɔoto yimajaroka mibojaika upakajaoka Romawejearā mimarāka ɔoto mibojarāñu,— Pablote kērika.

Pablote jāārika napakatarika

¹² Aɔerīmi ūrārimarā judiōtatarā takaja kareaja rērītirā, “Pablote majāājīñu”, narīpuɔajoaeka. “Ōñia kimarākarō'ōjīrā maba'abesarāñu, supabatirā okoa mukubesarāñuoka. Kire majāābesarākareka, Tuɔarāte mare jāārū”, natiyiaja narību'aeka.

¹³ ūrika upakaja i'supaka jaibu'abaraka imaekarā ūparāpu'imajarakamarā tērīwa'ribajirō'ōjīrā nimaeka.

¹⁴ I'sia be'erō'ō kurarāka ūpamarā, judiōrāka ūparimarāka jairī na'rika. Napō'irā eyatirā ikuɔaka narīka:

—Yija ūrika upaka puɔajoawa'ri, “Pablote ōñia imarākarō'ōjīrā, ba'abekaja, okoa ukubekaja maimaye'e. Kire majāābesarākareka, Tuɔarāte mare jāārū”, yija āriko'o.

¹⁵ Mija, judiōtatarā ūparimarā imatiyaitatarāoka ikuɔaka mija baajīkareka jia simajīñu: Maekakaja surara ūpamakire oka mija pūatabe, waeroka bikitojo mija pō'irā Pablote ke'era'arū. “Yaje rita oka parea kire imarika yija ōrīriyapayu. Supa imarī ō'ōrā Pablote me'era'abe”, āripakitirā oka kire mija pūatabe. I'supaka mija āriārākareka ō'ōrā Pablote etabeyukajiji kire yija jāātorirāñu,— narīka.

¹⁶ Pablo paka'imaki i'supaka oka imamaka ōrīkaki. Supa imarī i'sia oka Pablote bojarī, surara wi'iarā kikākaeka.

¹⁷ Torā eyatirā Pablote kibojaeka. Supa imarī torā imaekaki ūrika surara ruɔuko'amakite Pablote akaeka.

—Ūī bikirimajire miɔamaki pō'irā me'ewa'pe. Oka bojaerā kibaarijīyu,— Pablote kire ārika.

¹⁸ I'supaka kēpakā'ā ā'mitiritirā surarārāka ūpamaki pō'irā kire ke'ewa'rika. Ikuɔaka kīpamakite kibojaeka:

—Yija ūriñuka Pablo yire akatirā, “Ūire miɔamaki pō'irā me'ewa'pe”, kēpakā'ā kire ye'era'ako'o. Mire oka bojarika kiɔaparijīyu,— kire kērika.

¹⁹ I'supaka kēpakā'ā ā'mitiriwa'ri, aɔerō'ō pañakarā kire e'ewa'ritirā kire kijērīaeka,

—¿Dakoa yire bojarika miɔapayu?— kērika.

²⁰ Supa imarī ikuɔaka kire kibojaeka:

—Judiōtatarā ūrika upakaja puɔajoawa'ri niɔparimarā wājītājī Pablote mija e'ewa'yaokaro'si oka pūatarāñurā. “Yaje rita oka kire imarika ōrīrika yija yapayu”, narīpakirāñu.

²¹ I'supaka mijare narīkopemaka miyī'ria'si. Naka imarā ūparā pu'imaajarakamarā tērīwa'ribajirō'ōjīrā ma'a ñe'metājī Pablote jāāerā nata'arāñu. “Pablote ōñia kimarākarō'ōjīrā, ba'abekaja, okoa ukubekaja maimarāñu. Kire majāābesarāka, Tuɔarāte mare jāārū”, āñurā nime. Mire najēñerāka upakaja mijā'merūkia ta'atikaja nime,— surara ūpamakire kērika.

²² —Me'pe. Yire mibojaika aɔerāte mibojapiba'si,— surara ūpamakire kire ārika.

Félix pō'irā Pablote ne'ewa'ririñjeka

²³ Supa kibaaeka be'erō'ō surarārāka ūpamaki, kirokajite imaekarā ūparimarā ūparāte akatirā ikuɔaka nare kibojaeka:

—Ire ñami nueve rō'ōjīrā aiyate eyawa'rirāka ɔoto Cesarearā Pablote mija e'ewa'ririñu. Ikarakamaki mijaka a'ririñurā: Doscītorakamarā imarāñurā ū'puapi a'ririñurā.

Supabatirā setenta rakamarā a'rirāñurā kawaru pemaḗi. Supabatirā doscientorakamarā imarāñurā bejoarikawa'ririmaja.

²⁴ Supabatirā kipemaḗi Pablote a'yaokaro'si kawaru tōpoweitikaja mija imabe. Īḗi Félix pō'irā ōñikaja Pablote eyarika yiyapayu,— nare kērika.

²⁵ Ikuḗaka āriwa'ri naka surara ĩpamakire paḗera pūataeka Félixre:

²⁶ “Yi' Claudio Lisias ika paḗera pūataiki. ¿Yaje mime Félix, ĩḗi imatiyaiki?”

²⁷ Judiotatarā ĩḗi Pablote ñi'atirā kire jāēerā nabaakoḗeraḗe. ‘Romataki kime’, napakā'ā ā'mitiriwa'ri, kire najāā'si āriwa'ri yisurararākapitiyika a'ritirā kire yija ē'marape nareka.

²⁸ ‘I'siakaka oka kire ima’, napakā'ā ā'mitiyaokaro'si, judiotatarā ĩparimarā imatiyaitata pō'irā Pablote ye'ewa'raḗe.

²⁹ ‘Yija ñekiarāte jā'mekakaka yi'ribeyuka kime’, āriwa'ri kire naboebarape. Pablo pūri Romakarā ĩparimarāre jā'meika yi'ribeyukamarika imarī, wēkomaka imariwi'iarā imaberijiki, majāāberijikioka.

³⁰ Judiotatarā kire jāārika nari'kaika ōritirā miḗpō'irā kire yipūatayu. Kire okabaarimajareoka yipūatayu. Supa imarī torā na'yu ‘Ikuḗaka sime oka kiro'si’, mire nañaokaro'si. I'tojirāja sime”, āriwa'ri Félixre paḗera kipūataeka.

³¹ Supa imarī surara ĩpamakire jā'meka upakaja Pablote e'ewa'ritirā Antipatriswejarā neyaeka.

³² Aḗerīmi surararāka ũ'puapi a'rikarāte naw'i'iarā ḗer'ieyaeka ate. Cabaru pemaḗi a'rikarā takaja Pablopitiyika o'rikarā.

³³ Cesarearā eyatirā ĩḗi Félixre paḗera naja'ataeka. Supabatirā Pablote kipō'irā natarika.

³⁴ I'sia paḗera ĩaweatirā ikuḗaka Pablote kijērīaeka:

—¿No'okaki mime?— kire kērika.

I'supaka kēpakā'ā,

—Ciliciaka'iakaki ñime,— Pablote ārika.

I'supaka kēpakā'ā ā'mitiriwa'ri,

³⁵ —“Mire pareia ima”, āriñi mire okabaarimajare etarāka ḗoto nare mijairika ña'mitirirāñu ruḗu,— Félixre kire ārika.

Supa imarī, ĩḗi Herodes wāsare baarūjekawi'iarā kisurararākare kire kiarīrīrūjeka.

24

Félixre ĩaeka wājiti, “Oka imabeyua yiro'si”, Pablote ārika

¹ ĩrāḗitarakarāmi be'erō'ō kurarāka ĩpamaki imatiyaiki Ananías, supabatirā judiotatarā pakiarimarāḗitiyika Cesarearā neyaeka. Nare jāñiri Térbulo wāmeikite naka eyaeka. Cesarearā eyatirā ĩḗi pō'irā na'rika, “Pablote oka ima”, āriñi.

² Supa imarī ĩḗi Félixre akaeka Pablote. “Oka Pablote ima”, āriwa'ri ikuḗaka Tértulote ārika Félixre:

—Jia mibaayu ñipamaki. Miōñuapi āriwa'riji, werika imabeyua maro'si. Supabatirā jia mijērāko'aikapī ritaja jilibaji simamaka ika ka'iareka imarāte jia mijeyobaayu.

³ I'supaka mibaarijayu ōritirā ritaja ḗo'imajare jijimaka mika ime. “Ñipamaki jia yija jiyipupayeeiki, jia mibaayu”, yija āñu.

⁴ Ima aḗa miba'iraberika je'e. Supa imarī ñoaka mika yijaiberijīñu miba'iraberika yiriatakoreka. Ñojimarāji yijaika mia'mitipe ruḗu.

⁵ ĩḗi imaki, Pablo kiokapi ḗo'imajare rukubaka puḗajoarūjeiki. ĩrāwejerāmarā turitirā judiotatarāte rukubaka kipuḗajoarūjetape. Jesús Nazaretkakire ā'mitiripēairā ruḗuko'amaki kime.

⁶ Tuḗarāte jiyipupaka ōñiriwi'ia Tuḗarā ñakoareka ba'iaja baarūjeriyapawa'ri torā kākaberijirā uparāka torā kikākarape.* Supa imarī kire yija ñi'arape. Yija ñekiarāte jā'meka upaka, “Oka kire ima”, āririka yija yapakoḗeraḗe.

⁷ I'supaka baarika yija yapako'omakaja surara ĩpamaki, Lisias yija pō'irā eyatirā, okajāja baatirā yijareka Pablote kē'marape.

⁸ Ikuḗaka yijare kērāḗe: “‘Oka Pablote ima’, āririka mija yaparākareka, ika ka' ĩpamaki Félix pō'irā mija a'ḗe”, yijare kērāḗe. Supa imarī, ñipamaki Félix, miōñu upakaja kire jērīakōñi je'e pareia kire imakaka. I'supaka mijērīarāka be'erō'ō “Kire nokabaaika rita sime”, merīrāñu,— Tértulote ārika Félixre.

⁹ Torā judiotatarā kika imaekarāoka “Rita sime”, ārikarā.

¹⁰ Supa imarī Félix jērābaekakiki Pablote kipitakapi, “Mijaiḗe”, āriwa'ri. I'supaka kibaamaka ĩatirā, Pablote jāñi'mueka,

* **24:6** La segunda parte de la frase es información añadida para ayudar los lectores entender a que refiere el abogado Tértulo.

—Ñoñu, ika ka'iarā bikija İpi imaū'muekaki mime. Supa imarī miwājītāji “Dakoa oka imabeyua yiro'si”, āriwa'ri İjġimakapı yijairā baayu.

¹¹ İ'poū'puarāe'earirakarġimi rō'ōjġrāja seyawa'yu ruḡu Jerusalēnrā Tuḡarāte jiyiḡuḡayeerġi yiturapaka be'erō'ō. “Rita sime je'e”, merġrākareka, aḡerāte mijēpe.

¹² Marāḡateoka Tuḡarāte jiyiḡuḡapaka ḡriwi'iarā rēritirā imarāka yokatotomaka İaberaparā İ'rā. Supabatirā simaḡatġiji judġotārake rēriwi'ia yituriroyiraparō'ōrā rērāḡarāre rukubaka ḡuḡajoarūjeberapaki yi'İ. Jerusalēn wejeareka oka yiḡo'İjġiaberapaka simamaka, “İsupaka ḡablote ba'İaja baarapaka ḡoto kire yiġa İarape”, maki āriwārūberijġi.

¹³ Supa imarī “ḡablote yiġa okabaaika ritataka sime”, narġwārūberijġi.

¹⁴ İka mijare yibojawaḡu'aerā baayu. Tuḡarā, yiñekarāte jiyiḡuḡayeekakite jiyiḡuḡapaka ñoñu yiro'sioka. İ'suḡaka imariḡotoġo Jesūre yiġare wārōeka uḡakaja Tuḡarāte yi-jiyiḡuḡayeeyu. Judġotatarā İḡarimarā ḡuri “Jesūrika bojariroka ḡakirimajaroka sime”, āñurā. Tuḡarāte yi'yuka imarī, Moises imaekakite jā'mekakaka, supabatirā Tuḡarāro'si boġājirimajare o'oeaka yi'yuka ñime.

¹⁵ “Nimaḡatġiji reyairāte ate Tuḡarāte ḡñia jarġpe'rirūjerāñu”, İ'rārimarā ḡ'ōrā imarāte āñu uḡaka āñuka ñime yiro'sioka. Ba'İaja baairā reyairāte, ġia baariġayurā reyairāteoka i'suḡaka kibaarāñu.

¹⁶ Supa imarī ġia oyiaġa yibaariġayayū, Tuḡarā wājītāji, ḡo'imaja wājītājioka, yire oka imakoreka.

¹⁷ İ'rājē'rāmarā, aḡe weġearā turitapatirā, Jerusalēnrā yiḡe'rietarape. Torā ḡe'rieġatirā wayuoka baairāte niñerū yiḡibarape. Supabatirā Tuḡarāte jiyiḡuḡayeekaraka wa'iro'sia kiro'si torā yiġoējġirūjerape.

¹⁸ Tuḡarāte jiyiḡuḡapaka ḡriwi'iareka i'suḡaka baabaraka ñimarapaka ḡoto İ'rārimarā judġotatarā yire İatōḡoraparā. Yiġa tatarā ba'İaja nabaariġayua najūjeika uḡakaja yibaawearapaka ḡoto, yire İatōḡorape. İ'sia ḡoto rġkimarā imaberaparā ḡo'imaja yiġa, supabatirāoka, oka imaberapaka.

¹⁹ Aḡerā judġotatarā Asiaka'İakarā ḡuri yire İatōḡotirā oka ḡo'İjġiaraparā. İ'suḡaka imarā imarī “Oka kire ima”, āriwa'ri, bojarġi ni'tarū maekakaja.

²⁰ Bojarġi ni'tabesarākareka, İrā ḡ'ōrā imarāja bojarū. İ'poū'puarāe'earirakarġimi rō'ōjġrāja seyawa'yu ruḡu Jerusalēnrā yiġa judġotatarā İḡarimarā İmatiyaitata wājītāji yimajaroka nare yibojarapaka be'erō'ō. ḡ'ōrā imarā, sā'mitiraparā imarī “İkuḡaka ḡablote ba'İaja baarape”, āriwa'ri yiġare nabojajġkareka ġia simajġi.

²¹ Aḡeyari “Reyariḡotoġo ate ḡñia jarġpe'rirāñurā ḡo'imaja”, ika takaja jājġrokapı torā ñarāḡaka ā'mitiritirāja “Oka kire ima”, miġa āñuġe,— ḡablote ārika.

²² Jesūre ḡo'imajare ā'mitirġeāika majaroka ḡritikaki Félixre imaeka imarī İkuḡaka nare kērika:

—İ'tojġrāja ña'mitirirāñu ruḡu. Surara İḡamaki Lisiare etarāka ḡoto, “Oka kire ima, oka imabeyua kiro'si”, ñarġrāñu,— Félixre ārika.

²³ Supa imarī İkuḡaka surara İḡamakire kērika:

—Wēkomaka imariwi'iarā ḡablote miġa İarġpe. Torā tġmarġi kire miġa baa'si. Kġjeyomarāre etarākareka kire najeyobamaka miġa jājġbaa'si,— kērika.

²⁴ İ'sia wārġwa'ri aḡerġmirō'ōjġrā be'erō'ō Félixre etaeka ate kirūmu Drusilapġitiyika. Judġotatoko koimaeka. Torā eyatirā ḡablote kiakarūjeka. Ketaeka ḡoto, Jesucristore ā'mitirġeārikakaka kibojamaka Félixre ā'mitirika.

²⁵ İkuḡaka ḡablote kire boġaeka: “ ġia İ'rātġi ḡuḡajoawa'ri i'suḡaka miġa imabe”, āriwa'ri Tuḡarāte mare boġayu. Ba'İaja baarika mare ġitoko'omakaja ba'İaja baabekaja maimajġi. İ'rāriḡi ba'İaja mabaaika waḡa Tuḡarāte mare jēñerāñu”, ḡablote ārika. İ'suḡaka kēḡakā'ā ā'mitiriwa'ri, Félixre ḡuḡapataeka.

—Meḡe ruḡu. Dakoa baabekaja ñimarāñurġi ate mire yakarāñu i'siakaka rġkimabaji ña'mitiyaokaro'si,— ḡablote kērika.

²⁶ “Niñerū yire kġjġrākareka, kire yiġa'atarāñu”, āriḡuḡajoawa'ri, ñemeġa ḡablote kiakaeka, kika ġairā. İ'suḡaka simako'omakaja kġyapaeka uḡakamarāḡa ḡablote baaeka.

²⁷ İ'suḡaka kibaayukā'āġa İ'ḡakuri weġejē'rāka so'rika. İ'sia be'erō'ō İpi kimaekareka Félixre ḡorika. Supabatirā ḡorcio Festo wāmeiki kiō'toarā İpi jāikaki. Félix İḡamaki kimaeka kġporirā baaeka ruḡu judġotatarāḡitiyika ġia imarika yaḡawa'ri ḡablote kġja'ataberika ruḡu.

25

Festo wājītāji ḡablote ġaika

¹ Festo İpi imarī kġkākaeka be'erō'ō maekarakarġimi simaeka ḡoto Cesareḡi imatirā Jerusalēnrā turirġi kē'rika.

² Torā keyaeka poto kurarāka ĩparimarā supabatirā, judiotatarā ĩparimarā imatiyairā “Oka ima Pablote”, āriwa'ri Festore bojarī netaeka.

³ —Jia yijare mibaabe. Ō'ōrā Jerusalénrā Pablote etaerā kire miakapūabe,— āriwa'ri Festore napakatarika.

Saruḡubaji natiyajia ikupaka najaika simamaka: “Pablote kiakarāka poto ma'a ñe'metājirō'ōrā kire majāāye'e.”

⁴ I'supaka napakā'ā, ikupaka Festore nare ārika:

—Cesarearā wēkomaka imariwi'iarā Pablote ime. “Supa imarī ñojimarāji yipupayariji torā ya'rirāñu”, ñaripupajoayu.

⁵ Yika na'rirū ĩ'rārimarā ĩparimarā mijaka imarā. Oka kire imarākareka pūri, yika a'ritirā, “Oka kire ima”, narirū,— Festore nare ārika.

⁶ ĩpapitarakarāmi Jerusalénrā imatirā, Cesarearā Festore pe'riwa'rika ate. Apeḡimi oka jieriwi'iarā ke'rika. Torā eyatirā Pablote kiakaeka.

⁷ Pablote kākaeyaeka poto judiotatarā Jerusalénpi i'taekarāte kipō'irā narākutotirākaeka. “Rikimakaja oka kire ima”, ārikoperipotojo, “I'siakaka oka kire ima”, narīwapu'awāruberika.

⁸ I'supaka napakā'ā ā'mitiritirā, “Oka yire imabeyua”, āriwa'ri ikupaka Pablote ārika:

—Yija judiotatarāte jā'meika ā'mitiripēbeyukamarīki ñime. Tuparāte jiyipupaka ōrīwi'iarā ba'iaja baarī kākaberapaki yī'i. Supabatirā ĩpi Césarte* yī'ribeyukamarīki yī'i,— Pablote ārika torā ā'mitiripuekarāte.

⁹ Judiotatarāka jia imarika yapawa'ri, ikupaka Pablote kijērāka Festo:

—Ķyaje Jerusalénrā me'ririyaḡayu? Jerusalénrā po'imajare ĩarāka wājītāji, “Ķyaje oka mire ima?”, āriwa'ri yijērārika, “Ķyaje miyaḡayu?”,— Festore kire ārika.

¹⁰ I'supaka kēpakā'ā ā'mitiriwa'ri, ikupaka Pablote yī'rika:

—Jēno'o. Ō'ōrā miwājītāji yirīkame “Oka mire imabeyua, oka ima miro'si”, yire meñakoaro'si. I'supaka ō'ōrā baarimaji ĩpi Césarte mire imarūjemaka, ō'ōrāja yire mijērābe. Judiotatarāte ba'iaja yibaaberapaka jia miōñu.

¹¹ Ba'iaja yibaaeka miōrārāka pūri, yire mijāārūjebe. “Yire mijāārūjea'si”, āriberijiki yī'i. “Oka kiro'si ima”, yireka nokabaaika ritamarā simarākareka, ĩrīkaoka judiotatarā pō'irā yire mija pūatawārūberijīñu. Supa imarī, ĩpi César kipupakarāja, “Oka mire ima, oka mire imabeyua”, yire kērīrika yiyapayu,— Pablote ārika Festore.

¹² I'supaka kēpakā'ā ā'mitiriwa'ri, kire jajeyobaarimajaka Festore jaika. Supabatirā ikupaka Pablote kērīka:

—Supa sime, “ĩpi Césare yire ārīrika yiyapayu”, mepakā'ā ā'mitiriwa'ri, kipō'irā mire yija pūatarāñu,— Festore kire ārika.

ĩpi Agripare ĩaeka wājītāji Pablote jaika

¹³ I'sia wārīwa'ri apeḡimirō'ōjirā ĩpi imatiyaiki Agriḡa wāmeiki kibe'erō'ōkako Berenceḡitiyika, Cesarearā neyaeka. Festore mamaka ĩpi jāika simamaka, “Jia mimabe”, kire ārīrī na'rika.

¹⁴ ņoapañaka torā imatirā Pablo majaroka Festore bojaeka ĩpi Agripare.

—ĩpi Félixre imaeka poto wēkomaka imariwi'iarā ĩrīkate kitaeka, ō'ōrāja kime ruḡu.

¹⁵ Jerusalénrā ñimarapaka poto kurarāka ĩparimarā supabatirā judiorāka ĩparimarā, “Oka kire imamaka kire majāājikareka jia simajīñu”, yire narāpe.

¹⁶ Ikupaka nare yiyī'rape: “Yija Romatatarāte jā'meika ikupaka sime: ‘Oka kire ima’, āñurā wājītāji rīkamaparakā, ‘Ikupaka simamaka, oka yire imabeyua’, nare kērībeyukaji kire jāārika imabeyua”, nare ñarīka.

¹⁷ Supa imarī ō'ōrā judiotatarāte etarapaka poto, yiba'eberape. Apeḡimi ĩparimarāre oka jierō'ōrā naka eyatirā, Pablote yakarūjerape.

¹⁸ Yipuparō'ōpi, “ I'siakaka ba'iaja baarapaki kime”, ō'ōrā etairā judiotatarāte kireka ārīrāñu je'e”, ñaripupajoakoperape. I'supakamarā simarape. Apeakaka oyiaja kire nokabaarape.

¹⁹ “Tuparāte yija jiyipupayeerijayu upaka yī'ribeyuka kime”, āriwa'ri “Oka kire ima”, kireka narāpe. Supabatirā ĩrīka Jesús wāmeikireka “Reyakoperipotojo ate ōñia kijaripe'rika”, Pablote āpakā'ā kire nokabaarape. I'sia takaja nabojarape.

²⁰ Marākā'ā i'siakaka nare jērīawārūberīwa'ri ikupaka Pablote yijērārape: “ ‘Jerusalénrā, oka kire ima, oka kire imabeyua’, āriwa'ri, oka najieirō'ōrā Ķyaje me'ririyaḡayu?”, kire ñarīkoperape.

²¹ “Jēno'o, Romakaki ĩpi César, ‘Oka kire ima, oka kire imabeyua’, yire kērīrika yiyapayu”, Pablote ārāpe. I'supaka kēpakā'ā ā'mitiriwa'ri, “Romawejearā kipō'irā mire

* 25:8 El emperador de Roma

yipūatarākārō'ōjīrā wēkomaka imariwi'iarā mīmarāñu ruḡu", kire ñarāpe,— Festore ārika Agripate.

²² Supa imarī ikupaka Agripate ārika Festore:

—Yi'ioaka Pablote jairika ā'mitiriyapaiki.—

—Jee, waeroka bikitojo kijaimaka mia'mitirirāñu,— Festore kire ārika.

²³ Supa imarī bikitojo Agripa, Bereniceḡitiyika, Pablote jaimaka ā'mitirirī neyaeka. Torā eyatirā "Tērīrikaja imatiyairā nime", ḡo'imajare āripupajoaokaro'si jā jariroaka wapaḡā'riakaka jāātirā, rērīrūki wi'iarā nakākaeka. Surararāka īpamarāḡitiyika, supabatirā i'sia wejeareka īparimarā imatiyairāḡitiyika nakākaeka. Nakākamaka īatirā, Festore akarūjeka Pablote.

²⁴ Pablote etamaka īatirā, torā rērītirā imaekarāte ikupaka Festore ārika:

—Ñīpamaki Agripa, supabatirā yijaka rērītirā imarā, mija īabe, ī'i kime Pablo. Rīkīmarāja judiōtatarā "Oka kire imamaka, kireyapaḡiñu", āriwa'ri akaserebaraka kire nokabaarijau yire, Jerusalénrā supabatirā ḡ'o'ō Cesarearāoka.

²⁵ Yipupajoaikareka, oka imatiyika imabeyua kiro'si. Supa imarī "Kireyaparū", ñarīwārūbeyu. "Maipamaki César wājitāji, 'I'siakaka oka mire ima, i'sia oka mire imabeyua", yire kērīrika yiyapayū", kērāpaka upakaja "Īpi ḡo'irā kire yipūatarāñu", ñarīpupajoayū.

²⁶ 'I'siakaka Pablote oka imatiyika", āriwa'ri ñīpamakiro'si ḡapera yo'owārūbeyu. Supa imarī Pablote yakako'o, kire mijēñaoakaro'si rita bojarikareka ñīpamaki Agripa. 'I'supaka mijērīarāka be'erō'ō i'sia oka ā'mitirirā īpi César ro'si yo'orāñu.

²⁷ Wapūju "I'siakaka oka kire ima", āriwārūberikoḡeripotojo, Pablote yipūatajīka wapūju ḡripūabeyuka upaka yibaajīñu,— Festore kire ārika.

26

"Yibojaike mia'mitipe, īpi Agripa", Pablote ārika

¹ 'I'supaka kēpakā'ā ā'mitiriwa'ri, Pablote kijairūjeka Agripa.

—Miōñu upakaja, "Oka yire imabeyua", āriwa'ri mibojabe,— kērīka.

'I'supaka kēpakā'ā ā'mitirirā, Pablote kīpitaka mi'mataeka jiyipupaka īpire ḡriwa'ri. Supabatirā ikupaka kijaika mae:

²⁻³ —Ñīpamaki Agripa, mia'mitiyaokaro'si jīimakapi yijairā baayu. Yija judiōtatarāte baarijauya jia miōñu. Pupaḡoatirā yija jaikaoka jia miōñu. Supa imarī judiōtatarāte, "Oka kire ima", āñuakaka mae sayibojauerā baayu. Jia jajumarāja ritaja yibojaike mia'mitipe,— Pablote kire ārika.

⁴ —Yitā'omaja judiōtatarā ritaja ñimaeka mirāka ḡñurā nime. Yiwejeareka me'rī ñimaeka supabatirā Jerusalénrā ñimatapaeka mirākaoka jia noñu. "Me'rārīrāja mañekiarāte baaroyika upakaja kiyi'rika", yireka nañu ruḡu.

⁵ Yitatarā fariseokaka ḡupajoairā, i'rā imarā tērīrikaja Moisés imaekakite jā'meroyikakaka yi'yurā. Me'rī ñimaeka ḡotorāja fariseokaka naḡupajoaika yipupajoaroyika. "I'supaka kīmaroyika", narījīka, rita sime.

⁶ "Reyairāte ate ḡñia yijariḡe'rirūjerāñu", āriwa'ri Tuparāte boḡapūaeka yija ñekiarāte. Mia, i'supaka yipupajoamaka, "Oka kire ima", āriwa'ri ḡ'ōrā yire ne'era'ayu.

⁷ "Tuparāte ārika upakaja kibaarāñu", āriwa'ri nata'ayu judiōrāka ī'ḡoū'ḡuarē'earirakatata imarā. Supa imarī īmi, ñamioka Tuparāte jiyipupayeebaraka nime. Nuḡakaja i'siakaka yipupajoako'omakaja "Oka kire ima", yireka nañu.

⁸ "Reyairāte ḡñia Tuparāte jarīḡe'rirūjerāñu", āñurā imariḡotojo ḡdako baerā "Jesūre ḡñia jarīḡe'riberika", mija āñu je'e, judiōtatarā ḡ'ōrā imarā?— Pablote ārika.

"Jesūre yi'yurāte ba'iaja yibaarape ruḡu", Pablote ārika

⁹ Apea ikupaka Pablote jaika:

—"Jesūs Nazaretkakire ā'mitiripeairāte ba'iaja yibaaparū", ñarīroyirape ruḡu mamarī.

¹⁰ 'I'supaka yipupajoarapaka upakaja yibaarape Jerusalénrā. Kurarāka īpamarāre jā'memaka, Jesūre ā'mitiripeairāte wēkomaka imariwi'iarā yitarūjeroyirape. Jesūre yi'yurāte najāñamaka, "I'supaka mabaapajīñu", ñarīpupajoarape yiro'si.

¹¹ Irākurimarā Jesūre ā'mitiripeairāte ba'iaja yibaarape, "Jesūre yi'ribeyurā yija ime", narīrū āriwa'ri. Ritaja judiōrāke rērīriwi'irā nare e'ekākatirā i'supaka ba'iaja nare yibaaroyirape. Supabatirā, jimarā nare boebariwa'ri apewejeārā ya'rape ba'iaja nare baokaro'si.

"Ikuḡaka Jesūre yi'riū'murape", Pablote nare ārika
(Hch 9.1-19; 22.6-16)

¹² Kurarāka īpamarāre jā'meika yi'riwa'ri i'supaka baarī Damascowejeārā ya'rape.

¹³ Ñipamaki Agripa, ma'api ya'ririjarapaka pototo, aiyate tērīwa'ribaji jājia yaaboaiika ñiarape imiñe'metāji seyawa'rapaka pototo. I'supaka yaaboarapaka āatika yire jāāta'arapaka supabatirā yika a'raparāteoka.

¹⁴ Supa imarī yija imarakamarāja yija ña'rāpe ka'iarā. Supabatirā hebreo okapi ikupaka yire sajamaka ña'mitirape: “Saulo, Saulo, ¿dako baerā ba'iaja yire mibaarijaju?”, āriwa'ri sajaikorape imipi. “I'supaka mibaakoepika mipo'iaja ba'iaja mibaayu. Pota miterujikareka, mire sayi'arāñu. I'supaka baariupaka mibaayu”, āriwa'ri yire sajaikorape.

¹⁵ I'supaka sajamaka, “¿Maki mime je'e Ñipamaki?”, ñarāpe. I'supaka ñapakā'ā ikupaka Maipamakire yire ārape: “Yi'iji oka ñime, Jesús ba'iaja mibaaiiki.

¹⁶ Mimi'mirikabe. ‘Yiyapaika upakaja kibaarū', āriwa'ri, mipō'irā yipemakotowiyu. Supa imarī yimajaroka po'imajare mibojapibarāñu. Maekaka miaika, supabatirā ñamajī mire yibearūkiaoka po'imajare mibojapibarāñu.

¹⁷ Judiotatarā, supabatirā judiotatamarīñ imarāte mire jāārika ri'karāka pototo mika ñimarāñu. ‘Ritaja po'imajare yimajaroka Pablote bojarū', āriwa'ri napō'irā mire yipūatayu.

¹⁸ Napō'irā mire yipūatayu, aepupaka napupajoako'osi. Supa imarī pakirimajaroka yi'ribekaja, rita imakaka norīwārūrāñu. Supabatirā Satanāre Irāpē'rōtorāja baatirā, Tuparāte yapaika upakaja nabaarāñu. I'supaka Tuparāte na'mitiripēarāka ba'iaja nabaakoepika kiye'kariarāñu. Supa imarī kirirā nimajiparāñu”, āriwa'ri yire sajaikorape,— Pablote ārika Agripate.

“Jesúre jā'merapaka simaupakaja yiyi'rape”, Pablote ārika

¹⁹ —Ñipamaki Agripa, i'supaka imipi kijaimaka ā'mitiriwa'ri, kērāpaka upakaja Jesúre yiyi'rape.

²⁰ Kērāpaka upakaja Damascokarāre Jesúrika bojariroka yibojaū'murape. I'sia be'erō'ō Jerusalénkarā Judea ka'iakarāre nimaupatiji, supabatirā judiotatamarīrāteoka kimajaroka yibojataparape. “Ba'iaja mija baaika ja'atirā, Tuparāte yapaika upakaja mija pupajoabe. Supabatirā jia baabaraka mija imabe, ‘Tuparāte yi'yurā nime’, aperature āriwārūokaro'si”, nare ñarāpe.

²¹ I'supaka yibojamaka ā'mitiriwa'ri, Tuparāte jiyipupaka ōriwiwi'iarā judiotatarāte yire ñi'arape. Supabatirā yire najāāriyaparape.

²² I'supaka nabaariyapako'omakaja, Tuparāte yire jeyobaarape. Maekakaoka Tuparāte yire jeyobaayu ruṣu. Supa imarī ō'ōrā po'imaja imatiyarimajare, supabatirā wapuju imabayurāteoka Tuparārika yibojayu. “I'supaka simarāñu”, Moisés imaekakite bojatika upakaja, supabatirā Tuparāro'si bojañirimajare bojatika upakaja i'siakaka mijare yibojayu.

²³ Moisés supabatirā Tuparāro'si bojañirimajaoka ikupaka narika: “Tuparāte pūatarāñuka ba'iaja jūatirā, reyarūkika. Iki imarāki reyakoepipototojoto mamarīji ōñia jaripe'rirāki. Ate ōñia jaripe'ritirā Judiotatarā, judiotatamarīrāteoka kitāārūkia nare kiōrīrūrjerāñu”, āriwa'ri no'oeoka. Nabojaeka upakaja simarape,— Pablote nare ārika.

Cristore kiā'mitiripēaokaro'si Agripate jaiējeriyapaekaki Pablo

²⁴ I'supaka “Oka yire imabeyua”, āriwa'ri Pablote jaiyukā'āja jājirokapi Festore jaita'taeka, —jWapuju jaiwejabyuka mime Pablo! Tērītaka papepa miwārūeka simamaka rukubaka mipupajoayu,— Festore kire ārika.

²⁵ I'supaka kēpakā'ā ā'mitiriwa'ri, ikupaka Pablote yi'rika:

—Jēno'ō ñipamaki Festo, wapuju jaiwejabiribeyuka yi'i. Jia pupajoatirā yijaiyu, supabatirā ritaitaka oyiaja sime.

²⁶ Maipamaki Agripa, yijaikakaka jia ōripūaiiki. Supa imarī kīkirimarāja i'siakaka kiwājītāji yijaiyu. Wāārō'ōrāja Jesúre wārōeka, i'supakajaoka po'imajare kijeyobaaeka. Supa imarī Jesús majaroka nimaupatiji po'imajare ā'mitiripataika upakaja, ikioka sā'mitiripatarapaki ñarīpupajoayu,— Festore kērīka.

²⁷ —Ñipamaki Agripa, Tuparāro'si bojañirimajare bojaeka zyaje mia'mitiripēayu? “Sā'mitiripēaiiki kime”, mireka ñarīpupajoayu,— Pablote kire ārika.

²⁸ —¿I'supaka yire mijajikāpī “Jesúre kiā'mitiripēarāñu”, yireka merīpupajoayu bai?— Agripate ārika.

²⁹ I'supaka kēpakā'ā ā'mitiriwa'ri, ikupaka Pablote kire ārika:

—Rīkimaka majaroka yijaijika, kūpājī yijaijikaoka, miro'si Tuparāte yijēñeyu. Supabatirā ō'ō yijaika ā'mitiyurā ritajaro'si Tuparāte yijēñeyu, Jesúre ña'mitiripēaika upaka mija ā'mitiripēaokaro'si. I'supaka simako'omakaja yupaka p̄erumijipi p̄i'pekarā mija imarika yiyapabeyu,— Pablote nare ārika.

³⁰⁻³¹ I'supaka kērīka be'erō'ō Agripa, Festo, Berenice torā nimaeka upatiji aperature āriwārūrā na'rika, ikupaka natijajaja jaiokaro'si:

—Dakoa oka imabeyua kiro'si. Supa imarī “Kireyaparū”, maki kireka ārīberijīki. I'supakajaoka wēkomaka imariwi'iarōka kimaberijīñu,— narīka.

³² Supa imarī Agripate ikupaka ārīka Festore:

—“Īpi César pō'irā oka jierika yiyapayū”, kērīberirikareka, maekaka kire maja'atajīñu imakopeyu,— kire kērīka.

27

Romawejearā Pablote napūataeka

¹ Torājīrā mae, “Pablote, supabatorā kika wēkomaka baariwi'iarā imarāteoka Italiaka'iarā mapūatajīñu”, ĩparimarāre ārīka poto surara ĩpamaki Julio wāmeikite Italiaka'iarā yijare ne'ewa'rirūjerape.* Īpi César surara wāmeitarā ĩpamaki kimarape.

² Supa imarī Adramitio wāmeika wejeapi i'taeka wapururā jāitirā yija a'riū'murape ate. Asia ka'iareka ima wejea pāpitaka turitaparī a'yua simarape i'sia wapura. Īrīka Aristarco wāmeikite yijaka a'rape. Macedonia ka'iarā Tesalónica wejeakaki kimarape iki.

³ Cesareapi yija a'rape. Aperīmi Sidōnwejeārā yija eyarape. Torā eyatirā jia Pablote ĩawārūwa'ri jia Juliore kire baarape. I'sia wejeareka imarā kijeyomarāre Pablote ĩarika yapamaka jājibaaberapaki Julio, “Kire jariwa'yua, ba'irjia kire nijirāñu je'e”, ārīwa'ri.

⁴ Sidōņpi yija o'rapaka poto jājia wīrōa yijare baerapaka. Wājia a'riwārūberīwa'ri Chīpre wāmeika jūmurika jājitaka wīrōa baerberapaka pē'rōtopi yija o'rape.

⁵ Ciliciaka'ia, Panfiliaka'ia, wājitāji yija o'rape. Topi o'ritirā Liciaka'iarā Mira wāmeika wejeārā yija eyarape.

⁶ Torā eyatirā surara ĩpamaki Julio Italiaka'iarā a'yua ĩrākūmu wapura kīatōporape. Alejandrīakaka simarape i'sia wapura. Sarā yija jāirape sapi a'yaokaro'si.

⁷ Jājia wīrōa baemaka, ĩrārīmimarīa a'ritirā, ka'wisi be'erō'ō Cnido wāmeika wejea ko'apito yija eyarape. Wājitāji sayija o'ritaparape. Yija a'rapaka wājitāji jājia wīrōa baemaka, wājia yija a'riwārūberape. Wejerīrīka pē'rōtorā tērīwa'ritirā Salmona wāmeika wejeārā yija o'rape. Supabatorā Creta wāmeika jūmurika, wīrōa rārīta'airō'ōpi yija a'rirījarape.

⁸ Topi rākuwa'ritirā, ka'wisi be'erō'ō Lasea wāmeika wejewā'tarā, Buenos Puertos nawāmeyeirō'ōrā yija eyarape.

⁹ ĩrārīmimarīa sajiritarape yija a'riū'murapaka be'erō'ō. Pu'ea koyiaja sajariwa'rapaka simamaka werika simarape riapakīaka mae. Supa imarī ikupaka Pablote nare okajāārape:

¹⁰ —Yijeyomarā yīpūpajoaikareka ō'ōpi mo'yua, werika simarāñu maro'si. Wapura ña'mirāka, supabatorā waruakaoka ña'mipatarāka je'e. Maririrāñu je'e apeyari,— Pablote nare ārāpe.

¹¹ I'supaka kērīko'omakaja surara ĩpamakire kire ā'mitirīpēaberape. Wapura ĩpamaki, supabatorā wapura temarīkarimajire takaja kiā'mitirīpēarape.

¹² “Pu'ea simarāka poto marakajepāābesarāñu ō'ōrā”, ārīpūpajoawa'ri, i'sia pāpitakarā pu'ea nare o'ririka aperāte yapaberape, yijaka a'raparā. Supa imarī “Fenicewejearā Cretajūmurikā ma'riye'e. Torā pu'ea mareka o'rirū”, narāpe. Ka'arirō'ō pañaka simamaka wapura pāārūkirō'ōrā jājia wīrōa baerberijīka simarape.

Werika wejea nare baaeka

¹³ Wejerīrīkapi jājimarīa wīrōa baemaka ĩawa'ri, “Fenicērā maeyarāñu je'e”, narīpūpajoarape. I'supaka pūpajoatirā Creta jūmurika rijepē'rōtopi yija rākuū'murape ate.

¹⁴ I'sia be'erō'ō no'ojirāmarīaja jājitaka ma'karoka pē'rōtopi wapururā wīrōa eiū'murapaka. Jājia wīrōa Nordeste wāmeika simarape.

¹⁵ Jājia wīrōa wapura baemaka wājitāji yija a'riwārūberape. Supa simamaka wīrōa e'ewa'rapaka upakaja yija a'rape mae.

¹⁶ Kūpajīka jūmurika Cauda wāmeika rārīta'aipē'rōtopi jājitaka baetiayabeyurō'ō yija o'rape. Supa imarī ka'wisi be'erō'ō kūmumakarāka naji'abaawa'rapaka ne'erape. Wapurureka sayiepāātirā sanapi'perape.

¹⁷ Sanamaajāārapaka be'erō'ō pūkārōapi wapura napī'perape jiyia sañi'aokaro'si, wīrōa baemaka saña'mia'si ārīwa'ri. I'sia be'erō'ō, “Sirte wāmeika pō'sirō'ōrā wīrōa baepūatarākareka puri saweripañarāñu”, ārīpūpajoawa'ri, wīrōa sarā eirūkia sayapāia naruerape mae, wapura jājia turikoreka. Supa imarī wīrōa baepūatarapaka upakaja yija a'rape mae.

¹⁸ Supa imarī aperīmi wīrōa jājia baetēatamaka, wapurureka imarapaka waruaka riapakīakarā nabareū'murape wiibaapañaka sajayaokaro'si.

* 27:1 El uso de “nosotros” (yijare) indica que el autor Lucas estaba presente con Pablo hasta versículo 28.16.

¹⁹ Apeŕĩmi ate waŕureka imaraŕaka Ƥaukãrõa, sayapãia, waŕuru tuarũkia ba'irĩjia riapakiakarã nabareraŕe.

²⁰ Īrãrimimarĩa jimarĩ okoa ũmakaka imamaka, tã'pia, aiyakaoka õberapaŕaka. Supabatirã yijare jãjia wĩrõa eimaka, “Õñia imaberijĩka maime”, yija ãrĩpuŕajoaraŕe.

²¹ Īrãrimimarĩa ba'abekaja yija imaraŕe. Supa imarĩ i'supaŕaka simamaka ĩawa'ri mi'mirĩkatirã ikupaŕaka Pablote jairaŕe:

—Creta Ƥapitakarã yijairaŕaka mija yi'ririkareka, ikupaŕaka ba'iaja majũaberijããraŕe. Supabatirã waŕuru bitamarĩberijããraŕaka, waruakaoka ririberijããraŕaka.

²² Maekaka Ƥuri mija wayuƤi'ria'si. Ika waŕuru ririko'omakaja, Īrĩkaoka makaki riribesarãñuki.

²³ Ikupaŕaka sime: Ñĩpamaki Tuparã, kiyapaika upakaja yiyi'ririjayuka, ñami yĩƤõ'irã ángelte kiƤũatakõ'o.

²⁴ YĩƤõ'irã eyatirã, ikupaŕaka yire kibojako'o: “Pablo, mikĩkia'si. Romawejearã eyatirã ĩƤi César wãjitãji, ‘Oka yire imabeyua’, kire merĩrãñu. Supabatirã Tuparãte mijẽñemaka mire kiã'mitiraŕe. Supa imarĩ mika waŕuruƤi a'yurã nimaupatiji tãrĩƤatarãñurã”, ángelte yire ãrĩko'o.

²⁵ Supa imarĩ okajãjia mija imabe yijeyomara. Tuparãte yi'riwa'ri “Ángelte bojaika upakaja simarãñu”, ñarĩpuŕajoayu.

²⁶ I'supaŕaka simako'omakaja, jũmurikarã waŕuru eirãka Ƥoto torã matuirãñu, — Pablote yijare ãraŕe.

²⁷ ĪƤakuri jẽrĩtarika seyawa'raŕe Adriático wãmeika riapakiakareka sayapairõ'õraja wĩrõa yijare baepũatarapaŕaka ruŕu. I'siñami ñe'metãjirõ'õjĩrã, “Ka'iarã maeyarã baayu”, waŕuru tuarimajare ãraŕe.

²⁸ Supabatirã ñutakarõaƤi ãta kãrõbaatirã “¿No'ojĩrã ĩki sime?”, ãrĩwa'ri najẽrãbaaraŕe. Treinta y seis metros rõ'õjĩrã ĩki simaraŕe. Ñoapañakarã ate najẽrãbaamaka veintisiete metros rõ'õjĩrã ĩki simaraŕe.

²⁹ Átarã eiwa'ri yija ñamia'si ãrĩwa'ri, botarakao wakaika Ƥota Ƥakiaka† ñutakarõa ñoakapi kãrõbaatirã waŕuru itõpepe'rõtopi sanaña'metaraŕe. Waŕuru meñamaka sabaiparũ ãrĩwa'ri i'supaŕaka nabaaraŕe. I'supaŕaka baatirã ñojimarĩji sawãrĩrika yaƤawa'ri Tuparãte najẽñeraŕe.

³⁰ I'supaŕaka simeje waŕuru tuarimajare ru'rĩrika Ƥuŕajoaraŕe. Supa imarĩ waŕuru Ƥũ'earã, wakaika Ƥota Ƥakiaka ña'metaerã nabaayu ãñu upakaja kũmumakarãka nayieña'taraŕe.

³¹ I'supaŕaka nabaamaka ĩawãrũwa'ri, surararãka supabatirã ñĩpamakireoka ikupaŕaka Pablote bojararaŕe:

—Waŕuru tuarimajare rurirãkareka, mija tãrĩwãrũbesarãñu,— surararãkare kẽrĩka.

³² I'supaŕaka kẽƤakã'ã ã'mitiriwa'ri, kũmumakarãka Ƥi'Ƥekoŕeka nayiita'ruiraŕe, “Sõñu upakaja sameñaparũ”, ãrĩwa'ri.

³³ Bikitojo ñamiji neĩpuŕurõ'õ ikupaŕaka Pablote yijare ãraŕe:

—Mija ba'abe Ƥañakama kũƤajĩ. ĪƤakuri jẽrĩtarika sajaritiyu, wayuƤi'Ƥaraka, ba'abekaja mija ima.

³⁴ Mae mija ba'abe Ƥañakama kũƤajĩ. “Jia rikitubaritirã, mija tãrĩrãñu”, ãrĩwa'ri mijare yiba'arũjeyu. Mija wayuƤi'ria'si. Īrĩkaoka mijakarã reyabesarãñurã,— Pablote yijare ãraŕe.

³⁵ Supabatirã Ƥan e'etirã, “Jia mibaayu”, Tuparãte kẽraŕe yija ĩaraŕaka wãjitãji. Supabatirã kũƤajĩ ña'kata'arĩ e'etirã kiba'araŕe.

³⁶ I'supaŕaka kibaamaka ĩawa'ri, okajãjia yija jaraŕe. Supa imarĩ yija imarakamakiji sayija ba'araŕe.

³⁷ Doscientos setenta y seis rakamaki Ƥo'imaja yija imaraŕe i'sia waŕuruƤi a'raparã.

³⁸ Yija ba'ariyaŕaraŕarõ'õjĩrã yija ba'araŕe. Ba'aweatirã trigo nabareraŕe, waŕuru wiibaka jayaokaro'si.

Waŕuru ña'mika

³⁹ SawãrãƤaka Ƥoto waŕuru tuarimajare jũmurika ĩarikõperĩƤotojo “I'supaŕaka wãmeika sime i'sia jũmurika”, narĩwãrũberaraŕe. I'supaŕaka simako'omakaja jũmuri ritakarã Ƥõ'sia õimaka ĩatirã, “Torã maƤããye'e”, narĩpuŕajoaraŕe.

⁴⁰ Supa imarĩ wakaika Ƥota Ƥakiaka waŕuru ñi'aokaro'si mamarĩ naña'metaeka nayi-itaraŕe. Supa imarĩ ĩkirã okowatoŕekarãja satuika. Supabatirã waŕuru temarĩkarũkia sarĩmekoreka naƤi'Ƥekoŕeka nakuteƤateraŕe ate sanatamarĩkaokaro'si. Supabatirã wĩrõa eirũkia sayapãia saruŕurõ'õƤi imaekato namiatararaŕe. Supa imarĩ Ƥõ'siƤẽ'rõtorã waŕuru waawa'raŕaka mae.

† 27:29 Ancla

⁴¹ Torā sawaawa'rapaka poto kopakaja waḡuru riarijerā eyaerā baarapaka poto pō'siarā waḡuru eitirape. Supa imarī kopakaja sapū'erō'ōpi pō'siarā sayairape. Marākā'ā baatirā mo'riberijika simekā'āja waḡuru i'toḡepē'rōtopi jājia sapa'kumaka sawa'riū'murape.

⁴² I'supaka sabaamaka ĩawa'ri, wēkomarāre najāēerā baarape surararāka. "Nare majāēpajīnu, nabariru'ria'si āriwa'ri", narību'arape.

⁴³ I'supaka narīko'omakaja surara ĩpamaki pūri Pablote ōñia imarika yaparapaki. Supa imarī kisurararākare nare kijāārūjēberape.

—Mija bariwārūrā wārūaja bariwa'ritirā riarijerā mija a'pe mae,— kērāpe waḡurureka imaraparāte mamarī.

⁴⁴ Supabatirā aḡerā bariwārūbeyurāte,

—Waḡuru pāimirākapi mija a'pe,— kērāpe. Supa imarī ĩrīkaoka riririmarāja ka'iarā yija eyapatarape.

28

Malta wāmeika jūmurikarā Pablote turitapaeka

¹ Riarijerā eyatirā, "Malta wāmeika sime ika jūmurika", yija āriwārūrāpe mae.

² I'sia ka'iakarā jia yijare baaraparā. Okoa jarapaka imarī, jijia simamaka pēka napē'arape. I'supaka baatirā, "Mija pēkajūpe", yijare narāpe.

³ Supa imarī pēka pōpoa Pablote rēarape. I'sia pēka kišiarapaka poto pēka jū'rēika ru'riwa'ri sapi āñaka ḡorapaka. Kipitakarā sakā'rī'ī'arape.

⁴ Āñaka kire kukumaka ĩatirā, i'sia ka'iareka imaraparā ikupaka natiyaja najāibu'arape:

—Po'imajare jāārimaji kimarijyū ĩī. Supa imarī riapakiakarā kiriribepakā'ā jiyipupaka moñuko* jia pūpajoawa'ri ba'iaja kibaaika waḡa kire koriatarūjeyu mae,— narāpe.

⁵ I'supaka narīko'omakaja Pablo pūri pēkaō'toarā āñaka teratarapaki. Dakoooka kire baaberapaka. ⁶ Ritaja torā imaraparā pūri "Kire sapīpirāñu je'e, supabatirā űojimarīji kipupaririña'rīrāñu je'e", narīkoḡerape. I'sia be'erō'ō űoaka ta'akoḡetirā kijiribepakā'ā ĩawa'ri, aḡe upaka napūpajoarape ate: "Majiyipupayeerijayuka ḡo'imaja ḡo'iapī űa'rjāitirā ketayu mae", narāpe.

⁷ Pēka ō'towā'tarā simarape ĩrākō'rīmato ka'ia jūmurikarā imarā ĩpamakirika. Publio wāmeiki kimarape iki. Kiwi'iarā yijare e'toriritā maekarakarīmi torā yija imarapaka poto jimarī jia yijare kibaarape.

⁸ Torā yija imarapaka poto Publio paki, yoyaka, joḡirika pitiyika kijiribayurape. Kipō'irā ĩarī Pablote a'rape. Kipō'irā eyatirā Tuḡarāte kijēñerape. Supabatirā kipitaka wāmarīa imarapaki ḡemārā kija'aḡearapaka poto kijājarape.

⁹ I'supaka kibaamaka ā'mitiriwa'ri, i'sia jūmurikareka aḡerā wāmarīa imaraparāte kipō'irā etarape. Supa imarī wāmarīa nima o'rapaka nareoka.

¹⁰ Yijare ā'mitiripēairā imarī, jia yijare nabaarape. Yija a'rirā baarapaka ruḡu ritaja yija ba'awa'rirūkia yijare nijirape dakoa jariwa'ririmarāja.

Romawejarā Pablote eyaeka

¹¹ Maekarakamaki aiyaka i'sia jūmurikarā yija imarapaka be'erō'ō a'yaokaro'si waḡururā yija jāirape ate. Pū'ea o'yaokaro'si torā tuika simarape i'sia waḡuru. Alejandrīa wāmeirō'ōpi i'taeka simarape. Sapū'erō'ōpi, jērāka najiyipupayeeika Cāstor, supabatirā Pōlux ruḡuko'a upaka baaeka simarape.

¹² I'sia waḡurupī a'ritirā Siracusa wāmeika wejea pāpitakarā yija eyarape. Maekarakarīmi torā yija imarape.

¹³ Topi Regiowejarā yija eyarape. Wejerīrīkapi wīrōa baerapaka jia yijare jeyobaarapaka. Supa imarī aḡerīmiji Pozzuolirā eyatirā torā yija marāpe.

¹⁴ I'sia wejeareka aḡerā Jesūre yi'yurāte yija ĩatōḡorape. "Yija pō'irā ĩrākuri jērītarika mija tuibe", yijare narāpe. I'sia be'erō'ō ma'apī yija a'riū'murape Romawejarā.

¹⁵ Romareka Jesūre yi'yurā yija a'rapaka ōrīweitirā nimarape. Yoe naro'si simako'omakaja ma'arā yijare torirī netarape. ĩrārimarā, Foro de Apio wāmeika wejearā yijare toraparā. Supabatirā aḡerā Tres Tabernas wāmeika wejearā yijare toraparā. Torā nare ĩatōḡotirā, "Jia miḡaayu", Tuḡarāte kērāpe Pablo. Supa imarī jia jījimakapi okajājia kimarape.

¹⁶ Romarā yija eyarapaka be'erō'ō wēkomaka imariwi'iarā Pablote nataberape. Kiyapaika upakaja kiro'siji wi'iarā kire nimarūjerape. Torā ĩrārīmi upakaja ĩrīka surara kire tuerojirape.

Romarā Pablote imaeka

¹⁷ Keyaeka be'erō'ō maekarakarīmireka judiotatarā imatiyarimajare Pablote akarūjeka. Narēñipataeka poto ikupaka nare kibojaeka:

* 28:4 La diosa de justicia

—Yijeyomarā, dikaoka ba'iaja judiōtatarāte baaberapaki yi'i. Mañekiarāte baaroyikakakaoka ba'iaja jaiberapaki yi'i. I'supaka yibaaberiko'omakaja matatarā Jerusalénrā yire nañi'arape. I'sia be'erō'ō surara ĩpamakite Cesarearā yire pūatarape, “Oka kire ima, oka kire imabeyua”, āriwa'ri Romakarāre yire jērīaokaro'si.

¹⁸ Yire jērīatirā yire ja'atarika nayapakōperape, “Dika oka mire imabeyua. Supa imarī mire jāāriatarika imabeyuaoka”, āriwa'ri.

¹⁹ I'supaka simako'omakaja matatarā yire ja'atarika yapaberaparā. Supa imarī “Nīpamaki Romakaki, ‘Oka miro'si ima, oka mire imabeyua’, yire kērīrika yiyapayu”, ñarāpe. Roma ĩpamaki wājītāji matatarāte yokabaaokaro'simarīa i'supaka ñarāpe.

²⁰ Supa imarī i'sia mijaka jaiokaro'si, mijare yakarūjepūako'o. Judiōtatarāte ta'aroyiki Jesucristo kime. Kire ā'mitiripēaiki ñimamaka, p̄erumijapī p̄i'pekaki ñime,— Pablote ārika.

²¹ I'supaka kēpakā'ā ikupaka kire narīka:

—Oka mire imakaka p̄pera Judeaka'iakarāre pūataika e'etoribeyurā yija. Matā'omaja topi i'taraparāoka dako mireka ba'iaja jaietaberaparā.

²² “Jiamarīa sime po'imajare Jesure ā'mitiripēarika”, āririkakaka oyiaya yija ā'mitiyu. Supa imarī ika mamaka p̄pajoarikakaka, mi'i p̄uri, ĩmarākā'ā samip̄pajoayu? I'siakaka yija ā'mitiriyapayu,— kire narīka.

²³ Supa imarī “I'sirīmi marēīye'e je'e”, narīka. I'supaka āriweatirā napibika. Najē'rāpāāekarīmi seyaeka poto rikimarāja po'imajaka jeyoariwa'ritirā neyaeka Pablote imaekarō'ōrā. Narēpakā'ā ĩatirā, “Ikupaka Jesure yi'yurāte jā'mebaraka Tuparāte nare imaruputarāñu”, āriwa'ri Pablote bojaeka. Bikitojo ñamiji kibojaū'mueka, rā'itakarā kibojatiyika. Moisés imaroyikakite o'oekekaka supabatirā Tuparāro'si bojaĳirimajare o'oekekakaoka kibojaeka “Jesure na'mitiripēarū”, āriwa'ri.

²⁴ ĩrārimarā Pablote jaika jia ā'mitirikarā. Aperā p̄uri sā'mitiripēaberikarā.

²⁵ Supa imarī ĩrika upakaja p̄pajoaberīwa'ri nokabojū'mueka. Napibirā baeka ruṗu “ĩrārimarā yire ā'mitiriyapabeyurā”, āriṗupajoawa'ri, ikupaka Pablote nare bojaeka:

—Isaīapī āriwa'ri ikupaka wājia Espiritu Santore bojaeka mañekiarāte:

²⁶ “Ikupaka judiōtatarāte yiro'si mija bojape: ‘ĩrākurimarīa yibojaika ā'mitirikōperīpotojo, samija ōriṗūawārūbesarāñu. Yibaaroyika ĩakoperīpotojo, ‘I'supaka Tuparāte baayu’, mija āriwārūbesarāñu.’”

²⁷ Ikupakaoka Tuparāte ārika Isaiare: “Yirika yi'ririyapabeyurā imarī, sōriṗūawārūbeyurā nime. Supa imarī na'mukoṗea natāteyu. Supabatirā napīpiyu, dakoa ĩakoreka. Yirika nayi'riyaparikareka, nare ñañua, nare yibojaikaoka notīṗūajāāeka. I'supaka imawa'ri, ba'iaja nabaaika naja'atarikareka, nare yitāājāāeka”, Tuparāte ārika Isaiare.

²⁸⁻²⁹ Maekakaoka mija judiōtatarā Tuparārika bojariroka ā'mitiriyapabeyurā ruṗu. Supa imarī Tuparāte po'imajare tāārimajaroka, judiōtatamarīrā imarāte bojarika simarāñu. ĩrā p̄uri sā'mitiritirā ĳjimaka sayi'rīrāñurā,— Pablote nare ārika.

I'supaka kēpakā'ā ā'mitiriwa'ri, natiyija okatotobaraka judiōtatarāte a'rika.

³⁰ ĩpakuri wejē'rāka jia Pablote torā imaeka. Wi'iareka kima wapa wapaĳibaraka kimaeka. Torā kire ĩari etaroyikarā rakamakiteje jia ke'etoriroyika.

³¹ Kĳirimarīaja, “Ikupaka Jesure yi'yurāte jā'mebaraka Tuparāte nare imaruputarāñu mae”, āriwa'ri nare kibojaroyika. Supabatirā maipamaki Jesucristorika kiwārōroyika. I'supaka bojabaraka Pablote imaeka poto makioka “Jesús majaroka miwārōa'si”, kire āriberika.

I'tojirāja sime ruṗu.

Primera carta de San Pablo a los Corintios

Pablote papepa pūataeka Corintoreka Jesúre yi'yurā imaekarāro'si

¹ ¿Jaje mija ime Corintokarā? Yi'i Pablo, Sóstenes majeyomakika, “Jia nimarū”, mijare yija āriṣūyau ika papepapi. Kiyapaeka upakaja apóstol nimaokaro'si Tuparāte yire wā'maeka. Supa imarī Jesucristorika bojariroka wārōtapaiki nime.

² Mija Corintowejekarāoka Tuparāte jiyipupaka oñurā imarī, jia kire baawa'ri mija rēririjayu. Jesucristorirā mija imamaka Tuparāte mijare wā'maeka kirirā mija imaokaro'si. I'supaka kibaeka “Ba'iaja baabekaja nimarū”, āriwa'ri. I'supaka oyiaja sime ritaja wejeareka Jesucristore ā'mitiripēairāro'si. Maipamaki kima upakaja ritajaro'sioka nipamaki kime Jesucristo.

³ Mapaki Tuparā, supabatirā maipamaki Jesucristoreoka “Jia nare mija baabe”, āparaka mijaro'si nare yija jēnerijayu. I'supakaja yija baayu jijimaka pūpapepaka mijare nimarūjeokaro'si.

⁴⁻⁵ Jesucristorirā mija imamaka jia Tuparāte mijare jeyobaarijayu. I'supaka kibaamaka, “Jia mibaayu Tuparā”, kire naririjayu. Supa imarī kioka jia mija jaiokaro'si, supabatirā kirikakaka jia mija ōriwaju awārūokaro'si mijare kijeyobaayu. I'supakajaoka ritaja kiyapaika upakaja mija baawārūokaro'si kirika Tuparāte mijare ja'atayu Jesurirā mija imamaka.

⁶ I'supaka mijaro'si kibaeka simamaka, “Jesucristorika bojariroka yijare nabojaeka rita sime”, mija āriwārūeka.

⁷ Supa imarī maipamaki Jesucristore etarūkirīmi ta'abaraka mija ima poto jia mijare jeyobaarijaparaka Tuparāte ime. I'supaka jia mijare kibaamaka dakoa jariwa'ribeyua mijaro'si, kirika mija ba'irabewārūrijayaokaro'si.

⁸ I'supakajaoka Jesucristore mija ā'mitiripēarija'ata'si āriwa'ri Tuparāte mijaka imajiparāñu. Supa imarī maipamaki Jesucristore pērietarāñurīmi “Oka nareka ima”, maki mijareka āriwārūbesarāki.

⁹ Supa imarī “Ikupaka yibaarāñu”, kērika upakaja Tuparāte mare baarāñu”, āriwārūirā mija ime. Supabatirāoka iki Tuparāja imaki Kimaki Jesucristo Maipamakika jia jijimaka maimabu'arijarirā mare wā'maekaki.

Corintokarā ūri'ka ta'iarāja pūpajoarimarāja narakakaja napūpajoaeka

¹⁰ Mija ā'mitipe yijeyomarā. Jesucristore pūataekaki nima imarī ikupaka mijare ñañu: ūri'kate pūpajoairokapiji mija imabe, rakaka pūpajoabekaja. I'supaka mija baarākareka ūri'ka ta'iarāja mija imarāñu.

¹¹⁻¹² “Rakakaja pūpajoabaraka Corintokarāre ime”, Cloe tā'omajare yire āñu. “Pablote yija ā'mitiripēayu”, Yija pūri Apolore ā'mitiripēairā. Supabatirā ‘Pedrote ā'mitiripēairā yija ime’, āñurā, aperiā ‘Jesúre yija ā'mitiripēayu’, āñurā naro'sijioka imarā”, āriwa'ri yire nabojayu.

¹³ ¿Dako baaerā i'supaka mija jaibu'ayu je'e? “Cristo ūri'kaja kime Maipamaki”, āñurā imaripotōjo “¿Rikimarāja maiparimarāre ime”, āñurā upaka mija ime bai je'e? ¿Yi'i bai yapua tetaekarā mijaro'si reyañiekaki? “¿Pablorirā yija imaye'e”, āparaka rupuko'a mija jūjerūjeka bai je'e? Jēno'o Jesurirā imawa'ri rupuko'a mija jūjerūjeka.

¹⁴⁻¹⁵ Mija pō'irā imarā, Crispo supabatirā Gayore rupuko'a yijūjerape. Saṣi āriwa'ri “Kupaka oyiaja pūpajoairā yija imamaka, Pablote yijare rupuko'a jūjeka”, mija āñuokaro'simarā simarape. Supa imarī ū'parāte takaja rupuko'a yijūjeka simamaka, “Jia sime yiro'si”, nariṣūpajoayu.

¹⁶ (Ā'ā, mae aṣa ñoñu. Estefanas rirāre rupuko'a yijūjeka. I'supaka baekaki ñimako'omakaja aperiā imabeyurā rupuko'a yijūjekarā ñoñuareka).

¹⁷ “Rupuko'a mijūjetapaape”, āriwa'rimarā Jesúre yire pūataeka. “Po'imajare tāārimaji kime Cristo”, āparaka “Yirika bojariroka mibojatapape”, āriwa'ri yire kipūataeka. Jiyurika yoka ā'mitiririjiyuwa'ri pō'imajare yire yi'rirū āriwa'rimarā Jesurika bojariroka yiwārōyu. Yipupaka yire āñu upaka jiyurika na'mitiyuapitakaja nare yiwārōrikareka “Mare tāāwa'ri yapua tetaekarā Cristore reyaeka”, āririka ōriṣeyurā pō'imajare imajāāeka.

Maro'si Jesucristore reyaekapi, āriwa'ri jia maimarijayu āñuajairō'ō

¹⁸ Supa imarī Jesucristore yapua tetaekarā napatakāekakaka majaroka ā'mitirikopetirā, “Wapuju ōriṣūamarī oka sime”, ñañu ba'iaja imarika tiyibeyurō'ōrā a'rirūkirā. Tuparāte yi'riwa'ri kipō'irā a'rirūkirā pūri, “Tēriwa'ribaji imaki imarī, ika majarokapi Tuparāte mare tāāñu”, āñurā maime.

¹⁹ Mija ĩabe, ikupaka sabojayu mamarĩji kiro'si o'orimajire Tuparã majaropũñurã o'oeka: “Jia pupajoarika õñurã imarĩ, jĩitaka sime yija wãrõika”, nañua dako wapamarĩa ñamajĩ naro'si sayijarirũjerãñu. Jia napupajoakoepika ñiaripe'yorãñu”, Tuparãte ãrika o'oeka pũñurã.

²⁰ Jesũre reyaekapi ãrĩwa'ri bikija sabojatika upakaja sajarika. Supa imarĩ jia pupajoarika õñurã, noñuapi Tuparãte õrĩwãrũbeyurã. I'supakajaoka Moĩsẽ imaroyĩkakite jã'meka wãrõimaja, sapi natããrũkimarĩa sime. Supabatirã napupaka nare ãñu upakaja pupajotirã jia jaiwãrũrijayurãoka, sapi Tuparã pũ'irã eyawãrũbesarãñurã. I'supaka pupajoirãre dakoa wapamarĩa napupajoarika jarirũjeiki kime Tuparã.

²¹ Ritaja jẽrãko'awãrũpataiki imarĩ, “Napupajoaikapi yire õrĩbesarãñurã pũ'imaja”, Tuparãte ãrika. I'supaka simamaka ikupaka simarika kiyapaeka: Kirika bojariroka y'i'yurãte ba'iaja jũarũkia imakopekareka Tuparãte nare tããeka, “Wapuju pakiriroka sime Jesucristorika bojariroka”, kire ã'mitiripẽabeyurãte ãrĩko'omakaja.

²² “Karemarĩa rita ima Pablote yijare bojarikareka, maikoribeyua Tuparãte jeyobaaikapi yijare kibaabeajããeka”, judiotatarãte ãrĩpupajoayu. Judiorãkamarĩã pũri, “Yija õñumijikakamarĩa Jesucristorika bojariroka imamaka, sayija yapabeyu”, ãrĩpupajoirã.

²³ Tuparãte y'i'yurã pũri, “Maro'si yapua tetaekarã Jesũre reyaeka”, ãñua majaroka bojarijayurã maimẽ. Samabojarika ã'mitiriyapabeyurã imarĩ, judiotatarãte sape'yoyu. Judiotatamarĩãoka sã'mitiritirã, “Wapuju õrĩpũamarĩ oka sime”, nañu naro'si.

²⁴ I'supaka narĩko'omakaja I'rãrimaki judiorãka, supabatirã judiorãkamarĩãoka Tuparãte wã'maekarã imarĩ, Jesũrika bojariroka ã'mitiritirã sayi'yurã maimẽ. Supa imarĩ “Cristopi ãrĩwa'ri mare tããekaki imarĩ, ritaja tẽrĩwa'ribaji kime Tuparã. Supabatirãoka ritaja õñuka kime”, marĩpupajoiriyu.

²⁵ Tuparã õrĩwãrũriroka õrĩwãrũbeyurã imarĩ, “Kimakire reyaerã Tuparãte pũatamaka wapuju õrĩpũabekaja kibaaeka”, nañu kire ã'mitiripẽabeyurã. “Dika jariwa'ririmarĩa yija õñu”, narĩkopekoko'omakaja, narĩkopekika tẽrĩwa'ribaji sime Tuparãte õñua. I'supakajaoka, “Kimakire reyaerã kipũatamaka tẽrĩmarĩka kimaeka”, nañu. I'supaka narĩko'omakaja “Tẽrĩribajirã yija ime”, narĩkopekika i'supakamarĩa sime. Kimakire pũatawa'ri nare tẽrĩwa'ribaji kimaeka.

²⁶ Mija ã'mitipe yijeyomarã. “Kũpajĩjikaja õrĩpũairã nime”, pũ'imajare mijareka ãrĩko'omakaja Tuparãte mijare wã'maeka. Supabatirã kũpajĩjikajaoka mijakarã pũ'imajare jã'merimaja imaeka. I'supakajaoka nimaeka imatijarimaja makarã mija watopekarã.

²⁷⁻²⁸ Tuparãte mijare wã'maeka “Jia õrĩpũabeyurã nime”, kire õrĩbeyurãre mijareka ãrĩko'omakaja. “Jia õñurã yija ime”, ãrĩkopekarãte “Ba'iaja mapupajoayu”, narĩwãrũrũ ãrĩwa'ri, i'supaka kibaaeka. Supabatirã i'supakajaoka baawa'ri “Imatibeyurã nime”, narĩkarãte Tuparãte wã'maeka kirirã nimaokaro'si. I'supaka kibaaeka “Tẽrĩã yija ime”, ãrĩkopekarãte wayupĩrirũ ãrĩwa'ri. Supabatirã pũ'imajare jiyipupaka õrĩbeyurãte kiwã'maeka, Tuparãte yirĩbeyurãte jiyipupayeeikakaka “Dako wapamarĩa sime”, pũ'imajare ãrĩwãrũokaro'si.

²⁹ I'supaka baaiiki Tuparãte imamaka, kĩaika wãjitãji, “Imatiyaiki ñimamaka, yire miwã'maeka”, ãrĩpupajoarika imabeyua.

³⁰ I'supaka simamaka Tuparãpi ãrĩwa'ritakaja Jesũre y'i'yurã majayu. Kimakipi ãrĩwa'ri mare kitããeka õñurã imarĩ, “Ritaja pupaiki kime”, marĩwãrũyu. Cristore reyaekapi ãrĩwa'ri ba'iaja mabaakoepika wapakooyika simamaka jirã maimẽ kiñakoareka mae. Supa imarĩ kirirã mare jarirũjekaki imarĩ, ba'iaja mabaako'omakaja saja'atabaraka jiapiji kika imarĩjayurã Tuparãte mare imarũjeyu.

³¹ I'supaka maro'si kibaaeka simamaka, ikupaka sabojayu kioka o'oeka pũñurã: “Mapupayariji maimakaka jĩjimaka bojabekaja Tuparãte maro'si baarijayuakaka takaja jĩjimakapi mabojarijariye'e”, ãrĩwa'ri sabojayu.

2

“Yapua tetaekarã Jesũre reyaeka”, ãrĩwa'ri samajaroka Pablote bojaeka

¹ Mija pũ'irã yeyarapaka poto Tuparãrika bojariroka, pũ'imajare ã'mitirikoribeyua mijare yiwãrũũ'murapaka jia mija õpe yijeyomarã. “Jĩitaka õñuka kime”, yireka narĩrũ”, ãrĩwa'rimarĩa mijare sayiwãrõrape. I'supaka jaibekaja, jia mija õrĩwapũ'airokapi mijare yiwãrõrape.

² Mija pũ'irã ñimaraapaka poto “Yapua tetaekarã Jesũre reyaekakaka takaja nare yibo-jaye'e”, ãrĩwa'ri mijare yibojarape.

³ Mija pũ'irã yeyarapaka poto “Nare bojawapũ'atawãrũberijĩki ñime”, ãrĩwa'ri wãjiaja yitararape.

⁴ Cristore reyaekakaka mijare yibojarapaka “Jia ðñurā yija ime”, ðñurāte jairokapimarīa mijare yibojarape. “Pablote jia bojaika simamaka Cristore yija ð'mitiripēayu’, narīrū”, ðñurā'rimarīa mijare sayibojarape. I'supaka imabekaja, Espiritu Santorikapī maikoribeyua mijare yibaabearapaka lawa'ri yibojarapaka mija ð'mitiripēarape.

⁵ I'supaka simamaka jia jērāko'airā upaka jiapī yijaiiroka mija ð'mitiripēarikopakaja Tuparārika iatðpowa'ri Jesucristore mija yī'ririka yiyaparape.

Jia Tuparāte mare baaeka morīwārūrē Espiritu Santore mare wārōyu

⁶ Supa simako'omakaja jia pūpaka yija wārōyu Jesucristorika jia ðñurāte. Kire ð'mitiripēabeyurā pūri, supabatirā nīparimarā naro'siji, napupamiji tīpikapi najaiika upaka yija wārōbeyu. Nīparimarāre reyarāñurīmi nakaja sarīrīrāñu norīkōpeika.

⁷ I'supaka simamaka Tuparārikapī mijare yija wārōyu. Ika wejea kīpō'ijiaerā baaeka rupubajirā, “Ikuḡpaka baatirā pō'imajare yitāārāñu, supabatirā jītakaja nare yibaarāñu”, kērītika. Rupu i'siroka pō'imajare Tuparāte ðrīrūjēberika imakōpeika nare yija wārōyu.

⁸⁻⁹ Iroka i'sia nī'i rīrīkaoka īparimarākaki ðrīwapu'abeyua. Norīwapu'arikareka Maīpamaki tērīrikaja imatiyaikite yapua tetaekarā najāāberijāāeka. Iroka norīwapu'aberiko'omakaja, ikupaka kiro'si boajīrimajite o'ekakaka morīye'e:

“Jījmakapī kire ðñurāte jia imarūkia Tuparāte jieweitika pō'imajare īakoribeyuakaka. Supabatirā aḡekurioka napupajoabeyua, i'supakajaoka na'mitirikoribeyua’, sabojayu Tuparā majaroka o'oeka pūñurā.

¹⁰ I'supaka pō'imajare ðrīberika simako'omakaja, maekaka pūri sayija ðñu Espiritu Santore yijare sōrīrūjemaka. I'supaka Espiritu Santore baayu dakoa jariwa'rīmarīa ðñuka imarī. Supa imarī ritaja Tuparāte pūpajoaimijī pārijī ðrīpataiki kime.

¹¹ Pō'imaja matiyajaja, “Iki i'supaka pūpajoalki mae”, ārīpūpajoawārūbu'abeyurā maime. I'supaka imarā maimamaka, īrīka pō'imajire pūpajoalka, īrīkaja kīōrīrūkia sime. I'supakajaoka sime Espiritu Santoro'si īrīkaja Tuparāte pūpajoalka ritaja kiðñu.

¹² Jesūre ð'mitiripēabeyurā naro'siji napupamiji tīpikapi nabojakōpeika ð'mitiripēabeyurā yija ime. Espiritu Santore wārōika takaja yija ð'mitiripēayu. Jia Tuparāte mare ja'ataekakaka morīwārūrē Espiritu Santore maro'si kīpūtaekaka.

¹³ I'supaka simamaka Espiritu Santore yijare wārōikapī yija jaiyu. Kire ð'mitiripēairā imarī, yijare kījeyobaaikapī aḡerā kire ð'mitiripēairāte yija wārōwapu'atayu. Yija pūpajoaimijī tīpīkapimarīa wārōrimajaja yija ime.

¹⁴ Tuparāte nayī'rībepakā'ā Espiritu Santore nare ña'rījāiberikarā pūri, kījeyobaaikapī nare yija bojaika ð'mitirīwārūbeyurā. “Wapūju ðrīpūaberi oka sime”, narīpūpajoayu.

¹⁵ Espiritu Santore nare ña'rījāikarā pūri pō'imajare imarījayua iatirā, “Ikuḡpaka sime jia baarika, ika pūri ba'iaja baarika ima”, ārīpūpajoawārūrīrā. Jesūre yī'rībeyurā pūri Espiritu Santore ña'rījāiberikarā imarī, “I'supaka ba'iaja nabaayu”, īrīkaoka ārīberijīkī yijareka.

¹⁶ I'supaka mijare yo'opūayu ikupaka Tuparā oka pūñu o'oekarā sabojalka simamaka: “Maīpamaki Tuparāte pūpajoalka maki ðrībeyuka. I'supakajaoka maki kire wārōberijīkī”, ðñurā'ri sabojayu Tuparā oka pūñu.

I'supaka simako'omakaja Cristore pūpajoaimijīkakapī maḡpūpajoarījayu Espiritu Santore mare ña'rījāikarā imarī.

3

Ikuḡpaka nīme Tuparārika ba'iraberimajaja

¹ Mija ð'mitīpe yījeyomarā. Mija pō'irā ñimarapaka poto aḡerō'ðkarā Espiritu Santore ña'rījāitīkarāte yiwārōrapaka upakamarīa mijare yiwārōrape. Tuparāte jia yī'rīwārūbeyukajirā mija imamaka, mijaro'siji mija pūpamijī ba'ia tīpīkarā mija imarapaka imarī me'rāka wārōū'muika upaka Cristorika mijare yiwārōrape.

² I'supaka mija imarapaka simamaka jia Jesucristore yī'yurāte ðñuakaka mijare yiwārōberape rupu. Maekakaoka i'supakaja ka'wisīkakaka mijare yiwārōwārūbeyukajī rupu.

³ I'supaka mijare ñañu Tuparāte ðrībeyurāte baaika upakaja baarika yapairā mija ime rupu ðñurā'ri. ð'mitirīkōrī'je'e. Mija tiyajaja oakīparaka mija jaiyuyebu'arījayu. I'supaka mija imamaka, iatirā, “Espiritu Santore ña'rījāiberikarā upaka pūpajoawa'ri nayapaika upakaja nabaariyapayu”, mijareka ñañu.

⁴ I'supaka imawa'ri, “Pablote ð'mitiripēairā imarā yija pūri”, īrārīmarāre āpakā'ā, “Jēno'o, Apolore yī'yurā yija pūri”, āparaka mija ārību'arījayu. I'supaka mija imamaka, Tuparāte yī'rībeyurāte baaika upakaja mija baarījayu rupu.

⁵ Yī'i Pablo, Apolopītiyīka Tuparārika ba'iraberimajaja yija ime. I'supaka simamaka, yija wārōrapaka yī'riwa'ri Jesūre mija ð'mitiripēarape. “Ikuḡpaka rakakaja baarimajaja mija imarāñu”, ðñurā'ri Maīpamakire yijare jā'meka upakaja yija ba'irabeyu.

6-7 Yi'i mijare mamarī wārōū'murapaki. Yibe'erō'ō Apolo i'supakajaoka mijare wārōrijarapaki. I'supaka simako'omakaja Tuparā I'rīkaja imatiyaiki imarī, Jesúre yi'yurā mijare jarirūjetirā, sapi jia kirika mija ōrīmirīrīkawa'yaokaro'si jia mijare jeyobaarijayuka. I'supaka kimamaka, mamarī kirika bojariroka aperedate wārōrimaja, sabe'erō'ōpi sabojawapu'atarimajaoka imatiyabeyurā imarā.*

8 Tuparārika bojariroka mamarī wārōrimaja, sabe'erō'ōpi bojawapu'atarimajaka I'rātijiji ba'irabeirā nime. Kirika naba'irabekamijikaka kiōñua simamaka sawapa jia Tuparāte nare baarāñu.

9 Yi'i, Apolopitiyika I'rīka upakaja pupajoatirā Tuparārika takaja ba'iraberimaja yija ime. Kirirā mija imamaka, mija pō'irā Tuparāte yijare pūataeka.

10 Supa imarī jia yire jeyobaatirā, mamarītaka kirika bojariroka mijare yiwārōū'muerā Tuparāte mija pō'irā yire pūataeka. Sabe'erō'ōpi aperedā mijare sawārōrimaja imarā mae. Jia wājia pupajobaraka sanawārōrijarirākareka jia simarāñu.†

11 I'supaka simamaka ikupaka āparaka mamarī mijare yiwārōū'mueka: "Jesucristopi Tuparāte mare tāāyu", āparaka mijare yiwārōrape. Apeupakapi Tuparāte mare tāārūkia maki mijare wārōberijiki.

12-13 I'supaka simako'omakaja I'rārimarā imarā wājimiji Tuparārika bojariroka wārōruputairā. Aperedā pūri kirika wārōrimaja imariopotjo i'supakamarā baairā. Cristore wā'marāñurīmi, wārō'ōrāja "Ika jia ima, ika pūri jiamarā ima mirākiyu", āparaka kirika maba'irabeka mirāka jia iatiyarīji sakīarāñu marākā'ā sime āriwa'ri. Īakōrī je'e. Wejeje'rākaja simaokaro'si jiyiakaka wi'ia mabaajīñu. Jiamarīakaka samabaajika pūri, wejeje'rākaja simaberijīñu. Wārō'ōrāja "Jiamarīakaka wi'ia nabaarape", pō'imajare ārirāñu.‡

14 Jia pō'imajare nawārōeka mirāka kīarākareka pūri, "Jia sime", kērīrāñu. Supa imarī sīatirā jia sawapa Cristore nare baarāñu.

15 Pō'imajare jia wārōberikarāte ba'irabekopeka iatirā pūri "Jiamarā sime", kērīrāñu. Supa imarī naba'iraberiwapa tōpoberiripotjo, Cristoka imarūkirā nimarāñu imarika. Ā'mitirikōrī je'e: ikupaka sime: Wi'iba'ipi kiwi'ia oomaka, kiru'yu upaka imarā nimarāñu. Ritaja kiwi'iareka ima oopataripotjo saba'ipi pūri ru'rīporikaki imarī, tāñuka. I'supaka simarāñu wājimijipi wārōberikarāro'si.

16 Espiritu Santore ña'rījāikarā imarī, mija watopekarā Tuparāte imamaka, jiyipupaka kire ōrīriwi'i upaka torā mija ime. Ź'isakaka ōrībeyurā mija ime bai je'e?

17 Tuparāka imarā maimamaka, ba'iaja baabekaja maimarika kiyapayu. Supa imarī I'rārimarāre rukubaka wārōikapi jiamarā Jesúre yi'yurāre nimabu'arūjeika pareaja ba'iaja Tuparāte nare jūarūjerāñu.

18 Mija pupakarāja pakirimaja mija jaria'si. Tuparāte yi'ripe'yobaraka naro'siji napupamiji tīpikapi imarāte ōñua ā'mitiripēatirā "Jia ōñurā yija ime", mija āria'si. I'supaka pupakīare bojaika yi'ribekaja Tuparāte ōñutakaja mija ā'mitiripēajika jia sime. I'supaka mija baamaka iatirā "Ōrībeyurā nime", mijareka narīko'omakaja, Tuparāte ĩaika wājītāji pūri jia ōñurā mija ime.

19 I'supaka Tuparāte mijare ĩaika simamaka kire yi'ribeyurāte "Jia ōñurā yija ime", ārīkopeika dakowapamarā sime Tuparāro'si. Ā'mitirikōrī je'e. Ikupaka sabojayu kima-jaropūñurā: "Tērīrika ōñurā imarī, aperedate bo'ibajirā yija ime", narīpupajoakopeikapiji jiamarā Tuparāte naro'si sabaarāñu", āriwa'ri sabojayu.

20 Topi apea ikupaka sabojayu: "Yire yi'rīripe'yoirāte pupajoaika ñorīpatayu. "Ritaja ōrīpatairā yija ime", narīko'omakaja, norīkopeika dakoa wapamarā sime', Tuparāte āñu", āriwa'ri sabojayu.

21-22 Supa imarī mijare wārōrimajare iatirā "Ī're yija ā'mitiripēayu, aperedā wārōrimajare tērīwa'ribaji ōñuka kimamaka", āparaka jījimaka mija puparia'si. Jia jījimaka mija imaokaro'si ritaja Tuparāte mijare ja'atayu. Yi'i Pablo, Apolo, Pedropitiyika kirika bojariroka mijare yija wārōerā mija pō'irā yijare kīpūataeka. Jia mija imarūkia mijaro'si kībaatika simamaka ōñia mija imatiyikuri, reyaekarā mija imarāka potooka jia Tuparāka mija imarāñu. Supabatirāoka maekaka, ñamajī mija imarījarirūkia jia mijaro'si simarījarirāñu. Ā'mitirikōrī je'e, ritaja ō'ōrā imakaka, jia oyijaja mijaro'si sime.

* 3:6-7 La figura dice que Pablo era como sembrador de semillas y Apolo el que regaba agua al sembrado después. Pero Dios es el que hizo crecer lo sembrado y los creyentes son como su chagra. † 3:10 La figura dice que los creyentes eran como la casa de Dios. Pablo y otros maestros ayudaron construir esa casa por medio de enseñar bien a los creyentes para que sean fuertes en fé.

‡ 3:12-13 La figura dice que las personas que enseñan correctamente son como los que construyen un edificio con materias buenas (oro, plata y piedras preciosas). Los que no enseñan enfocado en lo que hizo Jesucristo, son como los que construyen con materias que no dura (madera, paja y cañas).

²³ I'supaka mijaro'si simarijaju Cristore yi'yurā mija ima simamaka. Supa imarī pemawa'ribaji mija wārōrimaja pūpajoabekaja ikupaka sime: Mija ru'puko'amaki kime Cristo. I'supakajaoka Cristo ru'puko'amaki kime Tuparā.

4

Apóstolrāka ba'iraberika

¹ “Jesúrikaitakaja ba'iraberimaja nime”, yijareka mija ārīpūpajoabe. I'supaka simamaka yijare kipūataeka Tuparārika bojariroka pō'imajare ā'mitirikoribeyumiji imakopekakaka yija wārōerā.

² Iku'paka sime ba'irabejirimaja imarikakaka: Ba'iraberika nare naja'ataekareka jia naba'iraberika ime jījimaka īparimarāre naka imaokaro'si.

³ Mija īabe, ikupaka sime kirika yiba'iraberikakaka. “Jesúre yapaika upakaja jia Pablote ba'irabeyu”, mija ārījika, mija ārīberijikaoka marākā'ā imabeyua yiro'si. Supabatirāoka ritaja apherāte i'supaka yire ārīberiko'pejika marākā'ā imabeyua. “¿Yaje ritaitaka jia Jesúrika yiba'irabeyu jee? Jiamarīa yiba'irabeyu je'e a'peyari”, ārīwārūbeyuka nīme nōnu upakaja pūri.

⁴ Yīpūpajoaikareka jia Jesúrika yiba'irabeyu. I'supaka simako'omakaja, “Oka imabeyua yire”, ārīrūkimarīa sime. Mai'pamaki Jesús Īrīkaja ōnuka, “Jia Pablote yirika ba'irabeyu”, ārīrika.

⁵ Supa imarī kipe'rietarānūmī mabaako'peka pō'imajare ōribeyua wāār'ōrāja sakibojarānū. I'supakajaoka kibaarānū mapūpajoaeka mirākakaka. I'sia poto Īrīka upakaja kirika maba'irabeka mirāka simamaka ĩatirā maba'ae'ka upakaja sawapa mare kibaarānū. Supa simamaka ketarūki ru'pūbajirā, a'perāte baaika ĩatirā “Ba'iaja baairā mija ime”, āpekaja maimaye'e.

⁶ Mija ā'mitipe yijeyomarā. Īrīka ta'iarāja mija imaokaro'si yirikakaja supabatirā Apolorika kakaoka mijare yibojayu. Supa imarī simara'aeka upakaja mija pūpajoaerā ikupaka sabojayu: “Pō'imajareka mija jairā poto Tuparā majaropūnu ānu pemawa'ribajirā mija baa'si”, ārīwa'ri sānu. Supa imarī “Yijare wārōrimaji pūri mijariki wārōrimajire tēriwa'ribaji jia ōnuka kime”, mija ārību'a'si.

⁷ Dakoa a'pea apikate tēriwa'ribaji mijare imarūjeika imabeyua. Ritaja mija baawārūika Tuparāte mijare ja'ataeka sime. I'supaka mijare kija'ataeka simamaka “Yija ōnu upakaja jia kirika yija ba'irabewārūyu”, mija ārīa'si.

⁸ Supabatirā “Maekaka pūri ritaja Tuparārikakaka ōnurā yija ime”, mija ārīko'peyu. I'supakajaoka “Kirika yija ba'irabewārūerā ritaja Espiritu Santore yijare ja'atapataeka”, mija ārīpūpajoako'peyu, yīpūpajoaikareka. Cristoka jia'mebeyukajirā yija imako'omakaja ūmija pūri kika jā'merimaja jaritirā bai je'e? Karemarītaka mija pūpajoaika upaka simarikareka, yijaro'sioka jia simajā'ae'ka mija upaka kika jā'merimaja yija imaokaro'si.

⁹ A'pe upaka sime yīpūpakareka yiro'si pūri. “Apóstolrāka yija imako'omakaja jiyīpūpaka pō'imajare ōribeyurā upaka Tuparāte yijare pūataeka”, yija ārīwārūyu. Īkōrī je'e: Surarārākare nī'aekarā upaka imawa'ri, nīpamakite jā'meika poto, pō'imajare ĩaika wājitāji re-yarūkirā upaka yija ime. I'supaka simamaka nimaupatiji pō'imaja, supabatirā āngelrākaoka yijaro'si simarāka upakaja ĩabaraka imarā.

¹⁰ Jesucristore yapaika upakaja yija baamaka “Dako ōribeyuratarā nime”, pō'imajare yijareka ārīpūpajoayu. “Yija pūri, Cristorirā yija imamaka, dika jariwa'ririmarīa yijare kiōrīrūjeju”, mija ārīpūpajoako'peyu. “Tuparāro'si jia baako'peirā nime”, Īrīmarāre yijareka ānu. Mija pūri “Tēriwa'ribaji kiro'si baairā Tuparāte yijare imarūjeju”, mija ārīpūpajoako'peyu. Supabatirā jījimaka pō'imajare mijaka imako'omakaja yijare jiyīpūpaka norībeyu.

¹¹⁻¹² Bikija ba'iaja yija jūara'aeka upakaja maekakaoka yija jūarijaju ru'pū. Īrākurimarīa yija kēsirabarījaju, okoa ukurijitokopeko'omakaja okoa yijaro'si jia yija tōpowārūbeyu. I'supakajaoka jarirorō'ō, yija o'ajāārūkia imaberirijayu yijaro'si. Ba'iu'paka yijare baawā'īmaparaka pō'imajare yijare pajewā'imarīrijayu. Supabatirā w'īmarīrā yija ime. Tuparārika bojariroka yija wārōika simako'omakaja yija imarūkiwapa, yija ba'arūkiwapaoka tōpoerā jimarīa ba'irabejīparīrijayurā. Ba'iaja pō'imajare yijare jaiwā'imarīko'omakaja, ba'irokapi nare yija okae'ebeyu. I'supaka baabekaja “Jia nare mijeyobaabe, Tuparā”, āparaka naro'si kire yija jēnerījaju. Ba'iaja yijare nabaata'ako'omakaja nare yija ru'pūwapa'e'ebeyu.

¹³ Ba'iaja yijareka najaiyuyeko'omakaja jiapiji naka yija imarijaju. Burua upaka yijare norīrijayu. Bikija nīape'yora'aeka upakaja maekakaoka i'supakaja nīape'yoirā yija imarijaju ru'pū.

¹⁴ Mijare waḡewa'rimarīa ikupaka mijaro'si yo'oyu. Mamakarāka mawātaika upaka mijare yiwātayu. Supa imarī mijare okajāāwa'ri ikupaka mijaro'si yo'oyu.

¹⁵ Diez mil rakamarā Jesūrika bojariroka mijare wārōrimajare imakoḡeko'omakaja yi'irīkaja puri kirika mijare wārōū'murapaki. Mijare yibojamaka ā'mitiritirā Jesūrīrā mija jarika. I'supaka mijare wārōū'murapaki imarī, mijapaki upakaja űime.

¹⁶ Mijapaki upakaja imaki űimamaka yibaarapaka upakaja mija baarika yiyapayu.

¹⁷ I'supaka mija imarika yaḡawa'ri Timoteore jībaji mijare wārōerā torā kire yipūatayu. Yimaki upakaja wātaka űoűuki imarī, Maiḡamakire yaḡaika upakaja baaiki kime Timoteo. Supa imarī mijare yiwārōtirapaka mirākaja mijare kiwārōrāűu je'e ate. Supabatirā "Jesūre yi'yuka imarī, ikupaka Pablote imarijayu", āriwa'ri mijare kibojarāűu. I'sirokajaoka aḡerā Jesūre yi'yurāte yiwārōṡaparijayu.

¹⁸ "Maḡō'irā puri Pablote etabesarāűu je'e mare kikiwa'ri", āriwa'ri i'rārimarā mija ḡō'ikarāre jiiwariarikoḡeyu.

¹⁹ "Tuḡarāte yire pūatarārīmi, mijare Iarī ya'rīrāűu", űarīḡupajoayu. Mija ḡō'irā yeyarāűurīmi, marākā'ā imawa'ri i'supaka najaiyu āriwa'ri naka sayikorirāűu. "Waḡuju jairimirātakaja sanajaiyu je'e aḡeyari", āriwa'ri nare űiaeyarāűu. I'supakajaoka karemarīṡaka Espīritu Santore nare jeyobaaikapi najaiika upakaja kika naba'iraberika jia naro'si simamaka űiaeyarāűu.

²⁰ Naḡupajoaika upakaja najairijayuapi takaja Tuḡarārika naba'iraberijarirākareka dako waḡamarīa simarāűu. Tuḡarāte jā'mekarā puri kijeyobaaikapi āriwa'ri kirika ba'iraberijayurā.

²¹ I'supaka simamaka, ikupaka mijare yijērīlayu mae: űMarākā'ā mija yaḡayu? "űDako baerā ba'iaja mija baabu'akū'űu?", āriwa'ri űmijare yiwapeeyarika mija yaḡayu bai? Ba'iaja baarika ja'ataekarā mija imamaka, űjijimakapi mija ḡō'irā yeyarika mija yaḡayukā'ā?

5

Waḡuju rōmitika wā'imarīrika imabeyua

¹ Aḡea ikupaka ima. Mijakaki majaroka ikupaka űa'mitiyu. "Kipaki rūmuka ba'iaja kiwā'imarīrijayu", āriwa'ri sime kimajaroka. I'sia ima ba'itakaja kibaaika. Aḡerā puri Tuḡarāte yi'ribeyurā imariḡotojo i'supakaitaka baabeyurā.

² I'supaka mija watoḡekaraka ba'iaja baabaraka imakite imako'omakaja "Aḡerā tērīwa'ribaji jia Jesūre yi'yurā yija ime", āḡaraka űjijimaka mija imarijayu bai je'e? I'supaka imabekaja ba'iaja kibaamaka i'yopī'riwa'ri mijaka kire mija imarījea'si.

³ Wāārō'ōrā mijaka imaberirīḡotojo yipupapakapi puri mija ḡō'irā űimarijayu. Mijaka imaberirīḡotojo, "Ikupaka ba'iaja kibaaika waḡa kiwaḡakoyirū", āriḡupajoaweitakikiji űime.

⁴ "Ba'iaja baaiki kimamaka ikupaka sawaḡa kijūarāűu", āűaokaro'si mija rērīrika yiyapayu. I'supaka mija baarāka ḡoto yipupapakapi puri mija ḡō'irā imaki upakaja űimarāűu. Supabatirā i'supakajaoka maipamaka Jesucristore mijare jeyobaarāűu.

⁵ I'supaka simamaka rērītīrā mija jairāka be'erō'ō kire mija Iāḡe'si, kiyapaika upakaja Satanāre kire baaokaro'si. I'supaka ba'iaja kijūarāűu kipuḡape'yaokaro'si. Supa imarī maipamaki Jesucristore ḡe'rietarārīmi kire kitāārāűu.

⁶ I'supaka ba'iaja baaikite mija watoḡekarā imakoḡeko'omakaja, "Aḡerā tērīwa'ribaji jia Jesūre yi'yurā yija ime", āḡekaja mija imabe. Mija Iābe. Pan baaokaro'si kūḡajiji lewadura marukekoḡeko'omakaja, jia koyirika sarukuka upaka sime ba'iaja baarikakaka. Ba'iaja baaikite mija watoḡekarā imajika ba'iaja baairā upaka oyiāja mija jarīḡatajīűu. űI'supaka simakaka űribeyurā bai je'e mija?

⁷ I'supaka mijaro'si simakoreka mija watoḡekarā kire mija imarūjea'si, Tuḡarāte yaḡaika upaka oyiāja baairā mija imaokaro'si. Mija Iābe, Pascua baya naro'si jērāta'yu ḡoto simaupatiji lewadura nawi'iarā ima juḡiorākare taarijayu. Lewadura bikijaka nawi'iarā ima upaka naro'si sime ba'iaja baarika naḡupajoamaka. Supa imarī "Aḡekurioka ba'iaja baarūkimarīrā maimaye'e", āriwa'ri lewadura nawi'iarā ima nataarijayu. I'supakajaoka Pascua baya ḡoto oveja weiwa'yua najāārījayu upaka ba'iaja Jesūre maro'si jūaeka. Ba'iaja mabaaika maro'si waḡajīwa'ri kireyaeka űűurā imarī, ba'iaja baarika maja'ataye'e.

⁸ Supabatirā "Jimarīa ba'iaja Jesucristore jūaeka mare tāāokaro'si", āriwa'ri ritaja ba'iaja mabaarijaya ja'atatarī jijimakapi, wājimiji takaja puḡajoabaraka maimarijariye'e, ḡakirimarīaja.

⁹ Bikija mamarī ḡaḡera mijare yipūataū'murapakapi ikupaka mijare yibojarape: "Rōmijā űimīrījaka baariwā'imarīrijayurā, i'supakajaoka űimīrīja rōmijāka baariwā'imarīrijayurāka mija jeyoarīsi", āḡaraka o'oeḡekapi mijare yibojapūarape bikija.

¹⁰ I'supaka mijare ñarãpe, "Jesúre yi'ribeyurãte mija wa'pata'ritapabe", ãrãwa'rimarãa. Iku'paka nime Jesúre yi'ribeyurã: Rõmijã Ìmirãja a'perãka wã'imarãrijayurã upaka nime, rãkimakaja ni'nerũ rikari'potojo rãkimabaji ya'parijayurã. I'supakajaoka karee'erimaja, supabatirã wa'puju imaja jërãka jiyipupayeerijayurã nime Jesúre yi'ribeyurã. I'supaka baarimaja rãkimarãja nima simamaka, naka imarika ya'paberu'ri'wã'ri'po'imajamatorã mija a'rijãnu. I'supaka simako'omakaja maki i'supakaitaka baaberijiki.

¹¹ "Iku'paka mija baabe", ãrãwa'ri i'supaka mijaro'si yo'opũaeka. "Jesucristore yi'yurã yija ime", ãrãripotojo rõmijã Ìmirãja a'perãka wã'imarãrijayurã mija jeyoaria'si. Supabatirãoka rãkimakaja ni'nerũ rikari'potojo rãkimabaji ya'parijayurã, i'supakajaoka wa'puju imaja jërãka jiyipupayeerijayurã, a'perãte jaiyuyeirã, wejabiaikaka ukutirã wejibiririjayurã, supabatirã wa'puju pakitirã karee'erimajakaoka mija jeyoaria'si. Supabatirãoka naka mija ba'arjaria'si.

¹²⁻¹³ Jesúre yi'ribeyurãte ba'iaja baamaka "Iku'paka nare mabaaye'e", ãñaokaro'simarãa maima. Tuparã Ìrãkaja imaki ba'iaja nabaekape ãrãwa'ri sareka jiamarãa nare baarũkika. I'supaka simako'omakaja mu'paka Jesucristore yi'yurã imari'potojo ba'iaja nabaai'ka ja'atarika ya'pabeyurãka jeyoaribekaja maimaye'e. Ìmitirikõrã je'e, iku'paka sabojayu Tuparãrika bojariroka o'oeka pũñurã: "Mija põ'irã ba'iaja baabaraka imarijajukaka mija jeyoaria'si", ãrãwa'ri sabojayu.

6

Jesucristore yi'ribeyurã põ'irã okajierã a'pekaja, mija tiyiaja oka mija jiebe

¹ A'pea mijare ñãnu mae. Mija bojajããbu'arãka be'erõ'õ, Jesúre yi'yurã põ'irã Ìrãtãji sajierã a'pekaja, Jesúre yi'ribeyurã Ìparimarã* põ'irã sajierã mija a'yu. ¿I'supaka napõ'irã mija baai'ka i'yopi'ribeyurã bai je'e mija?

² Jesúre yi'yurã imarã, ñamajã õ'õrã ate kipe'rietarãñurãmi ritaja po'imajare baaeka mirãka Ìabaraka "Ika jiamarãa ima, ika pũri jia ima", ãrãrũkirã maima. ¿Yaje sõrãwãrũrã mija ime je'e? Ika ka'iareka imarãte wã'marũkirã imari'potojo ¿maekaka dakomarãjãkaja oka dajaka imako'peika mija jiewãrũbeyu bai je'e?

³ Ìngelrãkare baaeka mirãka pari'ji wã'marũkirã imarã, õ'õrã dakomarãjãkaja oka mijare imakaka jia Ìawãrũrimaja mija ime.

⁴ I'supaka imarũkirã imari'potojo ¿dako baaerã oka mijareka ima mija tiyiaja sajiebekaja Cristore yi'ribeyurã põ'irã sajierã mija a'rijayay je'e?

⁵ Mija i'yopi'yaokaro'si i'supaka mijare yibojayu. ¿Ni'i Ìrãkaoka mija wato'pekakaki jãpa'ñaaka õrãpũatirã okajiewãrũiki imaberitiyaikiji bai je'e? Imako'peiki je'e a'peyari yipupajoaikareka.

⁶ Supã simako'omakaja Ìrãrimarã mijaka imarã okajierikopakaja, nokatotirijayu. Jã'rãbaji sime Ìparimaki Jesúre yi'ribeyurã põ'irã a'ritirã, nawãjitãji nabo'jajããbu'aika.

⁷ I'supaka mija tiyiaja mija bojajããbu'arjajayu, Jesúre yi'yurã baarũkimarãa sime. I'supaka baarikopakaja Ìrãrimarãre ba'iaja mijare baako'peika samija rakajepããbe. "Yire jaita'apakitirã me'maeka i'supaka simaparũ", ãparaka mija imabu'abe.

⁸ I'supaka baarikopakaja Ìrãrimarã mija põ'irã po'imajare jaita'apakitirã karee'erimaja imarijajayurã. Najeyomarã Jesúre yi'yurã imari'potojo i'supaka nare ba'iaja nabaarjajayu.

⁹⁻¹⁰ "Ba'iaja yija baarjajayu marã imabeyua Tuparãro'si", ãparaka pupajoabekaja mija imabe. "Ba'iaja baarimaja imarã, Tuparãte jã'meirõ'õrã eyarũkirãmarãrã nimarãñu", ãñua ¿mija õrãbeyu bai? Mija ã'mitipe, iku'paka nabaayu ba'iaja baairã: Rõmijã Ìmirãjaka wã'imarãrijayurã upaka nime, supabatirã wa'puju imaja jërãka jiyipupayeerijayurã. I'supakajaoka Ìmirãja rõmikirã, rõmijã Ìmiakirãoka jeyoika jaritika'ã imari'potojo a'perãka ya'pabu'arjajayurã, supabatirã Ìmirãja natiyiaja ya'pabu'arjajayurã. Supabatirã karee'erimaja, supabatirã rãkimakaja ni'nerũ rikairã imari'potojo rãkimabaji ni'nerũ ya'parijayurãoka imarã. A'perimarã imarã wejabiaikaka ukutirã wejibiririjayurã, a'perãte jaiyuyeirã. Supabatirã a'perã imarã a'perãte rikairã jai'pakitirã nare e'marijajayurã. I'supaka baarimaja Tuparã põ'irã eyabesarãñurã. Supã imarã nu'paka ba'iaja baari'potojo "Tuparã põ'irã eyarũkirã maima", mija ãrãpupajoarjaria'si.

¹¹ Bikija pũri nimaupaka baabaraka Ìrãrimaki mija imaeka ru'pu. Maekaka pũri i'supaka baabeyurã mija imakaro'si Espãritu Santore mijare jeyobaayu Jesucristore mijaro'si reyaeka simamaka. Ba'iaja mija baaekareka Tuparãte mijare tããeka, supabatirã kirirã mijare kimarũjeka mae. I'supakajaoka "Ba'iaja nabaekaka wa'pa yire wa'pariabeyurã nime", Tuparãte mijareka ãñurã mija ime mae.

* 6:1 Jueces que no eran creyentes

¹² Ikuṕaka Ìrãrimarã mija watoṕekareka imarãre ãñu: “Maekaka Jesúre yi'yurã imarĩ, ritaja yija yaṕaika upakaja baajĩrã yija ime”, narĩkoṕeyu. I'supaka simako'omakaja “Ritaja mabaariyaṕarijayuareka Ìrãriba'ikaka jiamarĩa imarijayua sime maro'si. Supabatirã Ìrãriba'i mabaarijayua, marãkã'ã baatirã maja'atawãrũberijka sime maro'si. Supa imarĩ i'supaka mabaaberjĩñũ”, ñãñu.

¹³ Ìrãrimarã ikuṕaka ãñurã: “Ba'arika maba'aika ña'rjãirũkiaro'si sime ñe'mea. I'supakaja mamarĩrãja Tuṕarãte ṕo'ijiatikarã maimeme. I'supaka imarã imarĩ, imajĩṕarũkimarĩa sime mañe'mea, ba'arikaoka”, narĩkoṕeyu.† Kẽsia mare baamaka, ba'arijayurã maimako'omakaja rõmitika Ìmirĩjaka ba'iaja wã'imañua baarika mare jitoika naka baarimajamarĩrã maimeme. Cristore yaṕaika upakaja baairã maimaokaro'si Tuṕarãte mare ṕo'ijiaeka. Kirirã imarĩ, maṕo'iaṕi i'supaka baarũkirã maimeme.

¹⁴ Tuṕarãte kirikapi maipamaki Jesucristore õña kijariṕe'rirũjeka upakajaoka mare kibaarãñu.

¹⁵ I'supaka imarã imarĩ, Jesũṕo'iakakaja sime maṕo'ia Tuṕarãte ñamaka. I'supaka ima õñurã mija ime. ¿I'supaka imariṕotojo rõmitika Ìmirĩjaka wã'imañua niñerũṕi wapaajitirã, mija yaṕaika upaka koka mija baaiika jia sime bai?

¹⁶ Ikuṕaka mijare ãritika ñarĩko'o, Ìrĩka upakaja imarã nime Tuṕarãte ñamaka. Ika ñãñua õrĩwãrũekaja mija imabe. Tuṕarã majarõṕũñurã o'oeka ikuṕaka bojaika: “Rõmiki kirũmũṕitiyika Ìrĩka upakaja imarã”, ãrĩwa'ri sabojayu.

¹⁷ Rõmika imarikakaka sabojaika upakaja, Cristorirã maima simamaka kika Ìrĩka upakaja ṕupairã maimeme Tuṕarãte ñamaka.

¹⁸ I'supaka mare kãika simamaka, ba'iaja baabekaja maimaye'e. I'supaka baairã ṕuri, aṕerãka ba'iaja wã'imarĩwa'ri Ìrĩka ṕo'i upakaja naka imarã. Supa imarĩ maṕo'ia nabitatayu. Aṕea ba'iaja baarika upakamarĩa sime rõmitika Ìmirĩjaka ba'iaja wã'imañuaka baarika.

¹⁹ Espĩritu Santore mare ña'ajãiki kime Tuṕarã. I'supaka mare kiña'rjãika ṕoto maṕo'iaja kiwi'iupaka ima kiro'si. ¿Samija õrĩkoṕeyu bai je'e? I'supaka simamaka Tuṕarãrika sime maṕo'ia, maro'sitakajamarĩa.

²⁰ Mija iabe. Kirirã maimaerã Jesúre reyaĩjekapi ãrĩwa'ri kirirã Tuṕarãte mare imarũjeka. I'supaka simamaka, maimarijayuareka kiyapaika upaka oyiaya baabaraka jiyiṕupaka kire mija õṕe.

7

Rõmie'erika

¹ Õrĩrika yaṕawa'ri ṕaperapi yire mija jaiṕũãika mijare yibojaerã baayu mae. “Tuṕarãte yaṕaika upakaja imawa'ri kirũmuka baabekaja kimajika ¿yaje jia simajĩñu ruku?”, ãṕaraka yire mija jẽrĩṕũãika.

² Supa imarĩ ikuṕaka mijare yibojaerã baayu mae: Torã rikimarãja ba'iaja baabaraka mija ima simamaka, rõmie'ekaki imaki ṕuri dakoa okamirãmarĩa kirũmuka imarimaji kime. I'supakajaoka sime rõmoro'si.

³ Rõmika imakiro'si koyapaika upakaja kiyi'ririjarirãkareka jia simarãñu. I'supakajaoka koimarãñu kirũmu koro'si.

⁴ I'supaka simamaka “Yiṕupajoaika upakaja yibaaye'e”, kotĩmite kõrĩberijĩñu. I'supakajaoka sime Ìmirĩjiro'si.

⁵ Supa imarĩ timiaiko timite baarika yaṕamaka “Jẽno'o, baabekaja imarimajaja maimaye'e”, mija ãrĩrijayua mija ja'atabe. I'supakajaoka sime Ìmirĩji rõmika imakiro'si. “Tuṕarãka jaiokaro'sitakaja mako'apĩribu'arijayua maja'ataerã ruṕu”, ãrĩwa'ri Ìṕarã wã'tarãja sanayi'ribu'ajikareka jia sime. Sabe'erõ'õṕi ṕuri nima upakaja nimarijarijĩñu, Satanãre yaṕaika upaka ba'iaja aṕerãka mija baawã'imarĩbu'aa'si ãrĩwa'ri.

⁶ Mija ko'apĩribu'arijayua ja'atarũkimarĩa mijaro'si simako'omakaja, Tuṕarãka jairã baaeka kũṕaji ja'atagirã i'supaka mija imatarijarijĩñu mija yaṕajikareka. “I'supaka oyiaya mija baarijape”, ãrĩwa'ri mijare jã'merimajimarĩka ñime.

⁷ Rõmimarĩkaja ñimako'omakaja jo'ribekaja ñima upaka oyiaya ritaja ṕo'imajare imarikareka jia simajããeka yireka ṕuri. I'supaka simakoṕeko'omakaja Ìrĩka ta'iarãja imabeyurã maimeme. I'supaka maima simamaka marakakaja maimarũkia Tuṕarãte mare ja'ataeka. Supabatirã rõmikirãja, rõmimarĩkajaoka jia maimaokaro'si mare kijeyobaayu.

Rõmijã natĩmirãre reyatãṕaekamarã, Ìmirĩja narõmia reyatãṕaekarãka Pablote jaika

† 6:13 Había una creencia o pensamiento que a Dios no le importa lo que uno hace con el cuerpo. Por pensar así, tener relaciones sexuales con cualquiera cuando uno tenía el deseo es lo mismo que comer cuando uno tiene hambre.

⁸ Mae rōmijā natūmirāre reyatapaekamarā, ĩmirĭja narōmia reyatapaekarāre ikupaka ñaŋu: “Rōmimarĭa maekaka ĩma upaka, ĩmirĭja rōmimarĭa imarā, i’supakajaoka rōmijā tūmimarĭa imarā mĭja imarijarijĭka jĭa sime.

⁹ I’supaka simako’omakaja rakajepāāwārūbeyurā puri ne’ebu’ajĭka marā imabeyua, dako okamirāmarĭaja nimarijayaokaro’si.”

“Tūmairā, rōmikirākaoka, mĭja ja’atabu’a’si”, Pablote āriĭka

¹⁰ Mae “Ikupaka Maĭpamakire jā’meka”, āriwa’ri tūmiakirāre, rōmikirāreoka yibojaerā baayu ate: Tūmiakirā imarā mĭja ja’atabu’a’si. Ńoŋu upakaja yĭpupajoaikapimarĭa ikupaka mijare yibojayu, i’supakaja Maĭpamakire jā’meka simamaka.

¹¹ ĩ’rāko kotūmite ja’ataturā apĭka ĩmirĭjĭka tūmiarirĭka imabeyua. Apĭkaka tūmiarĭbekaja kotūmi imatikakĭkaja jĭa imape’rirā kĭka oka kojĭejĭka jĭa sime. I’supakajaoka sime ĩmirĭjiro’si.

Jesūre yĭ’yurā kire yĭ’ribeyurāka e’ebu’arikakaka “Ikupaka sime”, Pablote āriĭka

¹² Mae ate Jesūre yĭ’yuka kire yĭ’ribeyukoka ne’ebu’aekakaka mijare yibojaerā baayu. Maĭpamakire bojaekamarĭa sime ika. Yĭpupajoaika upakaja ikupaka mijare yibojayu: Ikupaka simarijayu ĩ’rārimarāro’si: Jesūre yĭ’ribeyurā oyĭaja imabu’aturā, be’erō’ōpĭ puri ĩ’riĭka kire yĭ’yuka. I’supaka imariĭpotojo mĭja rōmia mijare ja’atarĭka yaĭabesarāka nare mĭja ja’ata’si.

¹³ I’supakajaoka sime rōmijā Jesūre yĭ’ribeyurāka tūmiarĭkarāro’si. Jesūre yĭ’ribeyurā imariĭpotojo mĭjaka nimariyaĭamaka nare mĭja ja’ata’si.

¹⁴ Mĭja tūmiarā Jesucristore yĭ’ribeyurā nimako’omakaja, ĩ’parā imariĭpotojo ĩ’riĭka upakaja mĭja ime Tuparāte ĩamaka, kirĭrā upaka mijare kĭarĭrĭrijayu. I’supakajaoka ĩmirĭja Jesūre yĭ’yurāro’si sime. I’supakamarĭa simarikareka, kirĭrāmarĭrā mĭja makarāte imajāēka Tuparāte ĩamaka. Kirĭrā upaka mijare kĭamaka puri jĭapĭ mĭja makarāte kĭarĭrĭrijayu.

¹⁵ Jesūre yĭ’yuka rūmu Jesūre yĭ’ribeyuko imarĭ, kire koja’atarĭyapajĭka, koyapayu upakaja ko’riĭka marā imabeyua. I’supakajaoka ĩmirĭji Jesūre yĭ’ribeyuka kirūmu Jesūre yĭ’yukote kĭja’atarĭyapamaka kĭyapayu upakaja kibaaĭjĭŋu. I’supaka nayapayu upakaja “Na’riĭarū”, ñaŋua simako’omakaja ja’atabu’abekaja mĭja imajĭkareka jĭibajĭ simajĭŋu. I’supakaja pō’imajaka okamirāmarĭaja maimarĭka Tuparāte yapayu.

¹⁶ “Jĭa natūmiarāka imawa’ri Jesucristore nayĭ’rirāŋu je’e naro’sioka aĭeyari”, āriwa’ri i’supaka rōmijāro’si ñaŋu. I’supakajaoka sime ĩmirĭjaro’si.

¹⁷ Rakakaja maimaokaro’si Tuparāte mare ja’ataeka. Supa imarĭ mare kiwā’maeka poto maimara’aeka upakaja maimarijariĭkareka jĭa sime. Jesūre yĭ’yurāte rēŋurō’ōrā yeyaiĭka rakakaja iroka nare yibojarijayu.

¹⁸ ĩ’rārimarā Jesūre nayĭ’rirā baaeka ruĭubajĭrā judĭotatarā imarĭ, circuncisiōn baatikarā imarā. “Mae Jesūre yĭ’yuka imarĭ circuncisiōn kurare yĭre baakoĭeka yo’arāŋu”, āriĭka imabeyua. ĩ’rārimarā Jesūre nayĭ’rirā baaeka ruĭubajĭrā judĭorākamariĭrā imarĭ, circuncisiōn baaberĭkarā imarā. “Jesūre yĭ’riwa’ri circuncisiōn yĭbaaerā judĭotatakaki jayaokaro’si”, āriĭka imabeyua.

¹⁹ Circuncisiōn baaekarā, circuncisiōn baaberĭkarā maimajĭkaoka marā imabeyua. Tuparāte mare jā’meika upakaja baarĭka sime imatiyaika.

²⁰ Supa imarĭ Tuparāte mare wā’maeka poto maimara’aeka upaka maimarijariye’e.

²¹ Mĭa, Jesūre yĭ’yurā imariĭpotojo aĭerāte ba’irabeĭjĭbaraka “Ba’itaka naĭoyarā yĭja ime”, mĭja āri’a’si. I’supaka simako’omakaja mijare najā’atarākareka puri wājĭaja mĭja pōĭe.

²² Ikupaka sime: Aĭerāro’si ba’irabeĭjĭrimaja * mĭja imakoĭejĭka marā imabeyua. Jesūre yĭ’yurā mĭja jarĭrūĭ ruĭubajĭ ba’ĭaja baarĭroka yĭ’yurā mĭja imaeka. Maekaka puri Jesūrĭrā mĭja imamaka, i’supaka mĭja imakoĭeka kĭja’ataekarā mĭja ime kĭyapaika upaka baaokaro’si. I’supakajaoka aĭerāte ba’irabeĭjĭrimajamarĭrāoka, kire yĭ’yaokaro’si mijare kiwāmamaka puri kĭro’si ba’irabeĭjĭrimaja upaka mĭja ime mae.

²³ Ba’ĭaja Jesūre jūaeka wapa kirĭrā maimaerā Tuparāte mare wā’maeka. Supa imarĭ Tuparā ĩriĭkaja kĭme Maĭpamaki imatiyaĭki. I’supaka simamaka, “Jĭa Tuparāka mĭja imarĭjĭtoyē’e yĭja āŋu upakaja mĭja imabe”, āŋurāte mĭja yĭ’ria’si.

²⁴ Mĭja ā’mitĭpe yĭjeyomarā. Tuparāte mare wā’maeka poto maimaeka upakaja maimamirĭrĭkawa’riĭkareka jĭa sime. I’supaka maimamaka jĭjimaka Tuparāte maka imarijariĭrāŋu.

²⁵ Mae paĭerapĭ yĭre mĭja jĕriapūarapakakaka mijare yibojaerā baayu ate. “Ikupaka tūmiamarĭrāre, rōmimarĭrāteoka Maĭpamakire nare jā’meyu”, āriwārūbeyuka yĭ’i. I’supaka simako’omakaja Jesūre yĭre jeyobaarijajuyapĭ yĭpupajoaikakaka wājĭroka mijare yibojaerā baayu. Supa imarĭ yĭre mĭja ā’mitirĭpĕarĭka yĭyapayu.

* 7:22 Esclavos

²⁶ “Cristore mija yi'yuapi āriwa'ri ba'itakaja jiamariapi mijare nabaata'arijayua sima-maka rōmimarīa mija ima upakaja mija imarijarijikareka jia sime”, ŋariṗupajoayu.

²⁷ “Rōmie'etika imarā, mija rōmia mija ja'ata'si. Rōmimarīa imarā rōmie'erika pakatapekaja mija imabe”, mijare ŋaṇu.

²⁸ I'supaka ŋaṇua simako'omakaja I'rika Imiriṗi rōmie'erika yapajikite rōmie'ejika marā imabeyua. I'supakajaoka tīmiaririypaiko, ba'iaja baawa'rimarīa kotīmiarirāṇu. Ka'wisika jūarijayurā maima maekaka. I'supaka simamaka rōmika jaritkarā, tīmiaika jaritkarāro'si ka'wisibaji simarāṇu. I'supaka mijaro'si sima'si āriwa'ri “Rōmimarīaja mija imarijarijikareka jia sime”, āriwa'ri i'supaka mijare yibojayu.

²⁹ Mija ā'mitipe yijeyomarā. “No'oṗrāmarīaja sajariwa'yu ḍ'ōrā maima ṗurirūkia. Supa imarī aṗeakaka ṗupajoatiyabekaja Cristorika maba'iraberijariye'e”, āriwa'ri ikupaka mijare yibojayu: Rōmika imarā rōmimarīrā upakaja kirika mija ba'iraberijape.

³⁰ Ba'iaja ṗupayurā, ba'iaja mija ṗupayu takaja ṗupajoabekaja mija imabe. Jijimaka imarāoka, Jijimaka imarikatakaja mija ṗuparibekaja mija imabe. I'supakajaoka waruaka rikimaka wapaṗirijayurā, sarekaja ṗuparibekaja mija imabe, “Ḍ'ōrā ṇoaka ḍṇia imarūkimarīrā maima”, āriṗupajoawārūrā imarī.

³¹ “Maekaka ritaja mabaarijayua, ritaja ima maikaoka imajiparūkimarīa sime”, āṇurā imarī, sareka ṗupajoatiyabekaja maimaye'e.

³² Ba'iaja mija ṗuparirika yiyapabeyu. Maipamakirika ba'irabeiki ṗuri rōmimarīka imarī, Jesure yapaiakakaka takaja ṗupayuka.

³³ Rōmika imaki ṗuri kirūmure jia Jijimaka kika imaerā jia koka imarikakaka ṗupajoarijayuka.

³⁴ Takōri je'e, ikupaka sime kiro'si: Tuparāte yapaika upaka, supabatirā kirūmure yapaika upakajaoka ṗupajoarijayuka kime. I'supakajaoka sime rōmijāro'si. Tīmiamarīrā maipamaki Jesucristorika ba'iraberika ṗupajoairā, “Ritaja kiro'si yija baarijayua itirā Jijimaka Cristore imarū”, āriika ṗupajoarijayurā. Tīmiairā ṗuri natīmiarāte jia Jijimaka imaerā nimarūkiakakaoka ṗupajoarijayurā.

³⁵ “Mija tīmariari'si, i'supakajaoka mija rōmie'ea'si”, mijare āribeyuki yi'i. Tuparāte yapaika upakaja jia mija imarika yapawa'ri i'supaka mijare ṇaṇu, aṗer'ō'ōrā mija ṗupajoakoreka.

³⁶ Bikijarāja kirūmuro'si kijaiṗāatikakote I'rikate e'ebeyua simamaka, “Kopakaja pakiaiko kojayu mae, kore ye'eṗaye'e”, āriṗupajoawa'ri kore ke'ejika marā imabeyua.

³⁷ Apika ṗuri kipupaka kire āṇu upakaja rōmimarīaja kimajika marā imabeyua. Maki jājiapi kire jā'meberijiki imarī, kiyapaika upakaja jo'ribekaja kimarū āriwa'ri. Supabatirāoka rōmimarīaja imarika rakajepāwārūtirā i'supaka kimajika jia sime.

³⁸ I'supaka simamaka kirūmuro'si imatikakore e'eiki ṗuri jia baaiiki. I'supaka simako'omakaja rōmimarīaja imarika ṗupajoaiki imaki satērīwa'ribaji jia ṗupajoaiki.

³⁹ Tīmiaika jaritkako kotimite ḍṇia imañujuk'āja apikaka imaberijiko. Kotimite reyajika be'er'ō'ōpi ṗuri, apika Jesure yi'yukakajaoka kotīmiarijikareka jia sime.

⁴⁰ I'supaka simako'omakaja apikate tīmiaririka ṗupajoabekaja koimajika jiiibaji koimajīṇu yireka. Yi'ioka Espiritu Santore yire jeyobaaikapi i'supaka āririjiyuka.

8

Aṗerāte jia imarūkia ṗupajoabekaja, “Dakoa jājibaarika imabeyua yijaro'si”, āṗaraka ba'iaja aṗerāte mija baarūjea'si

¹ Waṗuju imaja jērāka jiyiṗupayeewa'ri wa'iro'si ri'ia sawājītāji jī'aika upaka napāārijiyuakaka ṗaperapi yire mija jērīapūarapaka mijare yibojaerā baayu mae. “Waṗuju napupajoaika upakaja nabaaeka sime”, āriwārūrā maima. I'supaka simako'omakaja “Aṗerāte tērīwa'ribaji ḍṇurā yija ṗuri”, ārikoṗeirā mija ime. I'supaka ṗupajoabekaja, jia wayuīabu'abaraka majeyobaabu'arijariye'e.

² “Jia dakoa jariwa'ririmarīaja ḍriṗūairā jaritkarā yija ime”, āṗaraka waṗuju jaiirā jia ḍriṗūabeyurā imarā ruṗu.

³ Aṗerā ṗuri, Jijimakapi Tuparāte noṇua imarī, “Yirirā nime”, kēṇurā nime.

⁴ “Waṗuju imaja jērāka jiyiṗupayeekaraka wa'iro'si ri'ia naji'aekakaka maba'ajika”, mija āṇuakaka mijare yibojaerā baayu mae. “Waṗuju imaja jiyiṗupaka noṇua ḍṇimarīa sime. Tuparā I'rikaja imaki imatiyaiki”, āriwārūrā maima.

⁵ Waṗuju imaja jiyiṗupayeerimaja ṗuri “Wejeṗemarā ōika, ka'iarā ima oka majiyiṗupayeerūkia sime”, narīṗupajoakoṗeyu. Rita naṇu, rikimakaja sime waṗuju imaja najiyiṗupayeekoṗeika.

⁶ I'supaka napupajoaika simako'omakaja, “Mapaki Tuparā I'rikaja imaki majiyiṗupayeetiyarūkika. Ritaja ṗo'ijiaekaki imarī, kiyapaika upakaja mabaerā mare kipo'ijiaeka. I'supaka simamaka Jesucristo I'rikaja kime Maipamaki. Ikipi āriwa'ri ritaja

jia wejea Tuparâte baeka. Supabatirã ikipi ãriwa'ri õñia imajiparika maro'si ima", ãripupajoairã maime.

⁷ I'supaka mapupajoako'omakaja aþerimarã Jesúre yi'yurã imariþotojo jia sakaka õriwapu'abeyukajirã. Jesúre yi'yurã nimaerã baeka rupubajirã wapuju imaja jërãka najiyipupayeeka. "Po'imaja baarirata sime", ãriwãrũbeyurã nime ruþu. Supa imarĩ tuparãreka je'awa'ri "Ba'arika napããkoþeka mirãka yija ba'aika sajiyipupayeewa'ri yija baayu", narĩpupajoayu. I'supaka pupajoawa'ri sanaba'akoþeika "Kire yi'ririja'ataiki upaka yibaayu Tuparâte ãamaka", ãñurã najayu.

⁸ I'supaka simako'omakaja ba'irjia maba'aika, maba'abeyuaoka imatiyabeyua sime Tuparãro'si. "Samaba'abesarãkareka Tuparãte mare wayuãarãñu", ãrĩrika þuri imabeyua. I'supakajaoka "Samaba'arãkareka jijimaka Tuparãte maka imarãñu je'e", ãñaokaro'simarãaoka sime.

⁹ "Dakoa mare jãjibaabeyua", ãñurã mija imako'omakaja mija yaþaika upakaja imarika mija rakajebe. I'supaka mija imamaka jia Tuparãte yi'riwapu'abeyukajirãte ãajĩkareka, mija ima upakaja nabaajĩñu je'e. "Tuparãreka jia sime, jiamarã sime je'e", ãriwãrũbeyurã nimamaka ba'iaja nare mija baaruþutaika.

¹⁰ Ikuþaka sime: Jia õriwãrũrã imawa'ri "Wapuju imaja jërãkaro'siji ri'ia napããkoþeka mirãka samaba'aye'e", ãriwa'ri ba'arĩ sajiyipupayeeriwi'iarã mija kãkayu. I'supaka samija ba'amaka ãawa'ri, "Naba'aika upakaja sayiba'arãñu yiro'sioka", jia Tuparãte yi'riwapu'abeyukajikate ãrĩrãñu kiro'si.

¹¹ I'supaka simamaka "Wapuju imajaro'si ri'ia napããkoþeka mirãka maba'ajĩka marã imabeyua", ãriwa'ri, mija ba'amaka ãatirã, jia Tuparãte yi'riwapu'abeyukajikate saba'awa'ri ba'iaja kibaape'ayu ate. "Jia õriwãrũrã yija", ãñurã imariþotojo mija jeyomakiro'si ba'iaja kibaaika wapa Cristore reyajĩka simako'omakaja ba'iaja kire mija baaruþatayu. I'supaka baawa'ri Cristore kiyi'rikoeþeika ja'atirã mamarĩ kimaeka mijirãja kijayua ba'itakaja sime.

¹² I'supaka baawa'ri ba'iaja Jesucristore yi'yurãte mija baaruþutayu. "I'supaka yija baamaka, ba'iaja yijaro'si simarãñu", ãriwãrũriþotojo, i'supaka mija baaika ãatirã i'supakajaoka aþerãte baayu. I'supaka mija baaika naro'si takajamarã ba'iaja ima. "Yirĩrãte ba'iaja nabaaiika simamaka, i'supakajaoka yire nabaayu", mijareka Cristore ãripupajoayu.

¹³ Supa imarĩ ikupaka mijare ãña: "Ritaja yibaajĩka ãaji'atirã yibaaiika upakaja baawa'ri ba'iaja aþikate jũaa'si ãriwa'ri i'supaka yibaaberijĩñu."

9

"Apóstolmarĩka Pablote ime", ãrĩkarãte "Ikuþaka sime", Pablote ãrĩka

¹ Ritaja Tuparãte mare jãjibaabeyua yibaajĩkareka, marã imabeyua. ¿Apóstolmarĩka ñime bai je'e? ¿I'supakajaoka maipamaki Jesúre ãeaka mirãmarĩka ñime bai je'e? I'supakajaoka aþea, "Pablote wãrõmaka ã'mitiritirã Jesúre mayi'riũ'murape", ¿mija ãrĩbeyu bai?*

² "Apóstolmarĩka Pablote ime", aþerãte ãrĩko'omakaja mijareka þuri i'supaka pupajoarika imabeyua je'e. Yiwãrõrapaka ã'mitiritirã Jesúre mija yi'rapaka simamaka, "Cristo þuatarimiki kime Pablo", ãñurã mija þuri.

³⁻⁴ Po'imajare yire kërãjaimaka ã'mitiritirã ikupaka nare yi'yũ: Apóstolrãka yija imakaka mija pupajoabe. Mijare wãrõrimaja yija imamaka, yijare mija ji'aika, okoa yijare mija ãiaka e'etoririmaja yija ima mija õñu.

⁵⁻⁶ Mia, apóstolrãka, Pedro, Jesus be'erõ'õkarã narõmiãpitiyika Jesúre yi'yurãte turirijayu þoto nare jeyobaarũkirã. Supa imarĩ ritaja nare mija jeyobaaiika upakajaoka mija baarũkirã yija ime. Apóstolrãka imarĩ, mijare yija wãrõko'omakaja ¿yijare ruku mija jeyobaaberijĩñu bai je'e? I'supaka simako'omakaja, Bernabéka ba'irabetirã yija yaþaika yija tõporijayu.

⁷ Mija õþe. Wapa tõpoirã nime surararãka. I'supakajaoka, iyaka õteiki sarikayu þoto ¿kãkaerãmarã sakiõteyu bai je'e? Aþea mia: Oveja ãrĩrĩrimaji sũþeokoa kibikerijayu þoto ¿sukuberijiki bai je'e mijareka?

⁸⁻⁹ I'supakamarã sime, maba'irabeikaþi ãriwa'ri sawapa matõþoyu. Yija takajamarã imarã i'supaka ãñurã. Tuparãrika bojariroka o'oeka þũñurãoka i'supakaja sabojayu. Tuparã ikupaka Moisés imaekakite kio'orũjeka: "Trigo yaþea wa'ibikirãwẽkoa ri'kati'baaruirãka 'Sakaka kũþajĩ kiba'arũ", ãriwa'ri kiõmea mija þi'þea'si", ãriwa'ri sabojayu Tuparã oka þũñurã. "Wa'ibikirãwẽko takaja jia kimarũ", ãriwa'rimarã i'supaka Tuparãte bojaeka. ¹⁰ Po'imajaro'si þariji pupajoawa'ri i'supaka Tuparãte bojaeka. ã'mitirikõrĩ je'e: Rioa ba'iraberimaja, supabatirã trigo yaþea ka'rerimajaoka "Sakaka kũþajĩ yitõþoye'e yiro'sioka", ãripupajoawa'ri sanaba'irabeyu.

* **9:1** Pablo está afirmando que él es apóstol. Algunos en Corinto, por alegar que Pablo no era un apóstol, no prestaron atención a sus instrucciones y enseñanzas.

¹¹ Suṓa imarī Tuparārika mijare wārōū'muraparā imarī, "Mare najeyobaarū", mijareka yija ārīpupajoaika, ŷiamarīa sime bai je'e?

¹² Aṓerā Jesucristorika wārōrimajare "Mare wārōrimaja nimarū", ārīwa'ri "Nare majey-obaarā", ārīpupajoairā mija ime. I'supaka mija pūpajoaika simamaka, "Mamarītaka mare wārōū'muraparā nime Pablorāka. Suṓa simamaka nare majeyobaatiyaye'e", aṓerāte tēriwa'ribaji yijareka mija ārīpupajoatiyarūkīra yija ime. I'supaka simamaka "Yijare mija jeyobaabe", mijare yija ārīŷika, jia simakoṓeyu.

I'supaka simako'omakaja, mijare yija jēñeberape. "Niñerū tōṓoerā Pablorākare Jesúrika bojariroka wārōyu", ṓo'imajare ārīpupajoarikareka yija wārōika na'mitiripēaberijāāeka. Suṓa imarī rīkimakaja yija yaṓaika imako'omakaja sarakajepāāwa'ri mijare yija jēñeberape.

¹³ Tuparāte jiyīpupaka ōrīriwi'iarā wa'iro'sia ṓo'imajare kiro'si tarijau. Sajāātīrā kiro'si najoējīrijayuaakakaja torā ba'iraberimajare ba'arijayau jia ōñurā mija ime. Bikijarāja "Yire najoējīrākakaka naba'arāñu", Tuparāte ārītika.

¹⁴ I'supakaja sime Jesúrika bojariroka wārōrimajaro'si. Maiṓamaki Jesúre ārīka "Nawārōeka wapa kopakaja nare jeyobaarūkīra nime naka wārūekarā."

¹⁵ "Tuparā pūatairāre majeyobaaye'e", ārīka simako'omakaja ī'rākurioka mijare yijēñeberape. Yiwārōriwapa mijare jēñebeyuka imarī, kēsia yijīrīkoṓejīka marā imabeyua yiro'si. Ikuṓaka mijaro'si yo'oika "Yire mija ījibe", ārīwa'rimarīa sayo'oyu. "Waṓamarīaja Jesúrika bojariroka yibojataparījayu", ārīwa'ri jījmaka ñime.

¹⁶ I'supaka pūpajoaiki imariṓotojo Jesúrika bojariroka ṓo'imajare wārōiki imarī, "Jiitaki ñime", ñarīpupajoabeyu. Kirika yibojatapaerā Jesucristore pūatariki imarī, yire kijā'meka upakaja baarijarirūkika ñime. ṓo'imajare kirika yiwārōberirikareka yire kijā'meka upaka baabeyuka ñimajīñu.

¹⁷ Noñu upakaja pūpajoatirā yiwārōrikareka ṓuri, "Sawaṓa yire nijirū", ñarījāāeka. I'supakamarīa sime. Cristore yire jā'meka upakaja baaiki imarī, aṓerāte yiwārōrijayau. Suṓa imarī yire najeyobaamaka, suṓabatirā najeyobaaberikoṓemakaoka nare yiwārōrijarīrāñu.

¹⁸ Ikuṓaka sime yiro'si: Sawaṓa tōporikoṓakakaja, "Kire ā'mitiripēairāre Tuparāte tāārū", āparaka yiwārōyu. Suṓa imarī mijare yiwārōika wapa yiwapaṓjēñejīka simako'omakaja mijare yiwapaṓjēñeberape. I'supaka baaiki imarī, jījmaka ñime.

¹⁹ Suṓa imarī yire nawapaṓjībeyua simamaka marākā'ā baatirā ṓo'imajare yire jā'mewārūbeyu. I'supaka simako'omakaja jia pūṓaiki imarī, "Rīkimabaji ṓo'imaja Jesucristore na'mitiripēarijarirū", ārīwa'ri i'supaka yibaayu.

²⁰ Mija īabe: Judiotatarāka ñima ṓoto, nima upakaja ñimarijayau. I'supaka ñimamaka "Jesúrika bojariroka nare yibojarāka ṓoto yire ā'mitiripe'yorimarīaja, sanayi'rīrū", ārīwa'ri i'supaka ñimarijayau. I'supakajaoka Moisés imaekakite jā'meka yī'yurāka ñima ṓoto nupakaja ñimarijayau. I'siakaka yī'rīberirūkika imariṓotojo Jesúre na'mitiripēarika yaṓawa'ri, i'supaka yibaayu.

²¹ Judiotatamarīrā imarī Moisére jā'meka ōrībeyurāte Jesúrika bojariroka yibojarijayau. Naka ñima nupakaja baariṓotojo, Tuparāte īamaka ba'ia baabekaja, Jesucristore yaṓaika upakaja yibaarijayau "Jia Jesucristore nayī'rīrū", ārīwa'ri.

²² Jia Tuparārika ōrīwaṓu'aberīwa'ri "Iroka takapi imawa'ri jia kika maimajīñu je'e", āñurāka ñima ṓoto, nupakaja ñimarijayau. Ritaja najājībaaikakaka niaika wājītāji baabeyuka yī'i. Jia naka ñimamaka, yiwārōika ā'mitiritirā "Jiibaji Jesucristore na'mitiripēarū", ārīwa'ri i'supaka naka ñimarijayau. ṓo'imaja aṓetatarāka ñima ṓoto nupakaja ñimarijayau. I'supaka yibaarijayau "Kire ā'mitiripēairāte Jesúre tāārāñu", ārīwa'ri yiwārōika ā'mitiritirā ī'rārimarāre kire yī'yaokaro'si.

²³ "Kire ā'mitiripēairāte Jesúre tāārāñu", āñuakaka ṓo'imajare ā'mitiripataokaro'si i'siakaka yiba'rabeyu. "Naṓitīyika yijare jia Tuparāte baarū", ārīwa'ri i'supaka yibaarijayau.

²⁴ "Tuparā ṓo'irā jia yija tōporāñu", ārīwa'ri kiyapaika upakaja baabaraka mija imarijaṓe. Ā'mitirīkōrī je'e. Rīrīrika ṓo'imajare koyu ṓoto, rīkimarāja nime rīrīrimaja. Nakaki ī'rīkaja imaki tērīrūkika. Iki imaki jājia rīrītīrā aṓerāte ruṓubajirā eyaiki imarī, sawaṓa tōṓoiki. Mamarī eyaū'muiki upaka jia okajājiapi Tuparāte yaṓaika upakaja baabaraka mija imabe.

²⁵ Narīrīrā baaika ruṓu "Aṓerāte yitēriye'e", ārīwa'ri ī'rārimi upakaja narīrīkoririjayau. Rīrīkoṓparaka ka'wisitaka najūayu sawaṓa tōṓoerā. Suṓa imarī rīparaka tēñukate pūñuakaka kīkeka bu'ya nijiyu kirupuko'arī tuaokaro'si. Pūñuakaka imarī, űoaka imarūkīmarīa sime. I'supakamarīa sime maro'si ṓuri. Sawaṓa imajīparūkīa mo'abaraka maimarijayau.

²⁶ "Ikuṓaka yibaarika Tuparāte yaṓayu", ārīpupajoawārūtīrā Tuparārika yiba'rabeyu. Īrīka waṓuju rīrīkoṓeiki upakamarīa yibaayu. Aṓea ĩakōrī je'e. Īrīkaka yitutebu'ajīka ṓoto, waṓuju kotoṓō'rāja tuteberijīki yī'i. "Ikuṓaka Tuparāte yaṓayu", ārīwārūtīrā kirika yiba'rabeyu.

²⁷ I'supaka ñimarijayu nare yiwārōeka be'erō'ō i'yoa yi'po'ia yibaakoreka. Supa imarī "Jia Tuparārika yiba'iraberū", āriwa'ri ka'wisijūari'potojo yirakajepārijayu. Jia kirika yiba'irabeika wapa kipō'irā yitōpoye'e āriwa'ri.

10

Bikija judiotatarāte baaeka majaroka oñurā imarī, nupakamarīa maimaye'e Tuparāte yi'riwa'ri

¹ Mija ā'mitipe yija jeyomarā. Bikija judiotatarā ñekiarā imaekarā majaroka mija ye'kariria'si. Nimaupatiji oko ūmakakarokapi* Tuparāte nare ru'putawa'rika. Supabatirā Egiptoka'iakarāre ru'paraka Okojūaka wāmeika riapakiaka ū'puapi natērīwaata'yaokaro'si nare kijeyobaaeka. ² I'supaka Riapakiaka Okojūaka wāmeika tērīwaata'riwa'ri, oko ūmakakarokapi turitapawa'ri Moiséte bojaeka ā'mitiripēairā najarika. Cristore yi'riwa'ri ru'puko'a majūjerūjeika upakaja naro'si simaeka.

³ Supabatirā imipi Tuparāte ña'atarijarika manā nimarakamakiji naba'arjarika.

⁴ I'sia be'erō'ō okoa nare jitomaka, āta watopekapi Tuparāte okoa jururūjeka sanukuokaro'si. Sukutirā, natārīka. Āta watopekapi okoa juruika takajamarīa nare tāāeka. Kire jērāko'abeyurā nimako'omakaja na'yu upakaja Cristore nare ĩarīrika imarī, ikiji i'supaka naro'si baañjikiki. ĩakōrī je'e: I'sia āta upaka Cristore imaeka.

⁵ Tuparā ĩ'rikaja kibaawārūikapi ba'arika, okoa nare kījika simako'omakaja rīkimarāja Tuparāte yapaeka upaka nabaaberika. Ba'iaja nabaarjarika simamaka, jjimaka Tuparāte naka imaberika. Supa imarī kire naya'riberika p'īwa'ri po'imajamatorā nareyarjarika.

⁶ I'supaka yija ñekiarāre jūaeka", āriwārūripotojo nabaeka upaka baabekaja maimaye'e.

⁷ Supa imarī wapuju imaja jērāka ĩ'rārimarā yija ñekiarāte jiyipupayeeka upaka mija baa'si. Ritaja nimarijarika mirākakaka Tuparā majaropūñurā ikupaka sabojayu: "Wapuju imaja jiyipupayeabaraka, ukurūkia ukuwejapaparaka, ba'abaraka nimaeka. Supabatirā ba'iaja baawā'imaparaka nabayatāāeka", āriwa'ri sabojayu.

⁸ I'supaka baawa'ri ĩmirīja rōmijāpitiyika ba'iaja baawā'imaparaka nimaeka. Sapi āriwa'ri 23,000 rakamarā ĩ'rārīmiji nareyapataeka. I'supaka najūaeka oñurā imarī nabaeka upaka baabekaja maimaye'e.

⁹ Ika ru'pubajirā, ba'iaja nabaarjarika simako'omakaja "Maipamakite ba'iaja mare baabesarāñu", āriwa'ri ĩ'rārimarā yija ñekiarāre baaeka upaka mabaaberiyē'e. I'supaka ba'iaja nabaeka ĩawa'ri āñaka napō'irā kipūataeka sapi ĩ'rārimarāre jīñao'aro'si.

¹⁰ ĩkupaka sime a'pea ĩakōrī je'e: Nipamaki kimaerā Tuparāte wā'maekakire nakērājaika ĩ'rārimarā. "Moisére kiwā'maberiri imakoperape Tuparā", āriwa'ri ba'iaja nabaaripareaja ĩ'rika āngel Tuparāte pūataeka nare kiriatookaro'si. I'supaka najūaeka simamaka nabaeka upaka baabekaja mija imabe.

¹¹ Ritaja yija ñekiarāro'si simaeka upakaja o'oeka sime Tuparā oka pūñurā. Wejetiyya eyaerā baawa'ri i'supakajao'ka maro'si sime ika majaroka. I'supaka najūaeka oñitirā, nabaeka upaka ba'iaja mabaakoreka kiripūñurā o'oeka sime.

¹² Supa imarī "Tuparāte yi'ririkakaka jia oñitirā imarī, ba'iaja mabaabeyu", āriripotojo ba'iaja baarika marakajejñu.

¹³ Supa imarī "Ba'iaja baarika yijare jitoika upaka jūabeyurā je'e a'perā", mija āri'pupajoaika, ritamarīa sime. I'supakajao'ka sime a'perāro'sioka. Mijare kērīka upakaja jeyobaarūkika kime Tuparā. Supa imarī "Ba'iaja baarika yijare jitoika", āri'pupajoari'potojo, mija pupaka mijare āñu upaka baabekaja mija imawārūrijayu. Ba'iaja baarika mijare jitokoperāka poto kirika Tuparāte mijare ja'atarāñu. I'supaka kibaamaka samija rakajepāārāñu.

¹⁴ Supa imarī ikupaka mijare ñañu yijeyomarā. Ba'iaja wapuju imaja jērāka po'imajare jiyipupaka oñua ĩapēabekaja mija imabe.

¹⁵ Jia oñripupakirā imarī, "Rita Pablate mare bojayu", āri'pupajoawārūrī mija ime.

¹⁶ Piyia Jesúre ba'aekakaka pupajobaraka maba'arāka poto, "Yiriwea sime iyaokoa", āparaka maro'si kija'ataeka simamaka iyaokoa ma'pibaukurijayu. Supa imarī sukuerā baaeka, "Jia mibaayu Jesús. Ba'iaja yija baaika wapañjirā yijaro'si mireyaeka", āñao'aro'si marērīrijayu. I'supaka mabaai'ka simamaka "Kirirā maimē", marīrijayu. Supabatirā "Yi'po'ia sime pan", āriwa'ri maro'si sakija'ataeka simamaka, sapibaba'aerā baaeka, "Yapua tetaekarā Jesúre maro'si reyañikatarā maimē", mañu.

¹⁷ Jesúrīrā maima simamaka ĩ'rātokakaja pan ma'pibaba'arjayu. I'supaka mabaai'ka simamaka, rīkimarā imari'potojo Tuparāka ĩ'rika ta'iarāja imarā maimē.

* 10:1 En el desierto Dios guió a los Israelitas durante el día mediante una columna de nube. Véase Éxodo 13.21, 14.19-22

¹⁸ Israel ka'iakaräre baarijayua pupajoaikōrī je'e. Wa'iro'si ri'ia Tuparāte najoejirijayua kakaja kupaḽi naba'arijayu. I'supaka ba'airā imarī ṽrika upakaja Tuparāte jiyipupayeerā nime.

¹⁹ I'supaka simako'omakaja "Wapuju imaja jērāka ḽo'imajare baaeka simamaka, wa'iro'si ri'itakaja sanijirijayua, imatiyabeyua sime", āriwa'ri i'supaka mijare ḽaḽu.

²⁰ Ikuḽaka simatiyayu mijare yibojaika: Tuparāte ḽrībeyurā wapuju imajaro'si ri'ia napāāika ḽoto Satanārika ima jiyipupayeewa'ri supa nabaayu. Supa imarī i'supaka baairāka jeyoaparaka mija ba'aika ḽoto Tuparāte jiyipupayerikopakaja, Satanārika ima jiyipupaka mija ḽu. Supa imarī i'supaka mija baaiika yiyapabeyu.

²¹ Maipamaki Cristore reyaekakaka pupajoawa'ri iyaokoa ḽibaukubaraka, pan ḽibaba'abaraka imarijayurā maime kirirā imarī. I'supaka imarā imarī, wapuju imaja jiyipupayeeriwi'irā ba'arika napāāikakaka ba'abekaja, ukubekajaoka mija imabe Satanārika imapitiyika mija jeyoarikoreka.

²² "Yirirā imariḽotojo ba'irāka najeyoarijayu", āriwa'ri Maipamakire boebarirūjebekaja maimaye'e. Kire tērīwa'ribaji baawārūbeyurā imarī ba'iaja mijare kibaarūkiareka tāriwārūbesarāḽurā mija ime.

Aperāoka jia nimaokaro'si maro'si wājitāji takaja pupajoabekaja maimaye'e

²³ Mía je'e, ikuḽaka imaja yi'yurā mija ime: "Tuparāreka marā imabeyua yijaro'si yija yapaika upakaja baarika", āriwa'ri mija bojayu. I'supaka maḽupaka mare āḽua simako'omakaja ritaja mabaariyapaika mare jeyobaabeyua sime. I'supakajaoka Tuparāte yapaika baairā majayaokaro'si ritaja mabaariyapaika mabaajika ḽoto mare jeyobaabeyua sime.

²⁴ Supa imarī jia maimarīkitakaja pupajoabekaja aperāte jia imaokaro'si nare jeyobaarikaoka maḽupajoaye'e.

²⁵⁻²⁶ Mía, ika ka'iareka ima ritaja Tuparāte ḽo'ijiaeka sima imarī dika jariwa'ririmarīaja kirika oyiaja sime. Saḽi āriwa'ri ritaja maba'aika jia oyiaja ima. I'supaka simamaka wa'iro'si ri'ia aḽea ritaja nawaḽajirō'ō "¿Wapuju imaja jiyipupayeeriwi'ikakamarī bai sime?", āriwa'ri jērīabekaja sawaḽajitirā, mija yo'aba'abe.

²⁷ Jesūre yi'ribeyuka, "Yipō'irā mija ba'arape", āriwa'ri, mijare kibojarāka, mija a'rirāka, kiruḽutaba'arāka upakaja kire yi'ribi'abekaja mija ba'abe. Supabatirā "¿No'okaka sime ika ri'ia?", āparaka jērīabekaja samija ba'abe.

²⁸ Supa simako'omakaja "Wapuju imaro'si napāāika mirāka simamaka ba'iaja sime je'e aḽeyari", ṽrikate mijare āriḽakareka, kire wayuāwa'ri, mija ba'a'si. I'supaka mija baamaka kiwayupi'ribesarāḽu.

²⁹⁻³⁰ "Ritaja ba'arika oyiaja sime", mija āḽua simako'omakaja, "Samija ba'a'si", āḽukate ba'iaja puparia'si", āriwa'ri i'supaka mijare ḽaḽu.

Mija ā'mitipe. "Ritaja maba'aika marā imabeyua", āḽuka imarī, aperāte ba'iaja baawa'rimarīa sayiba'aika imarī, ¿dako baaerā ṽrārimarā jajairipareaja sayiba'aja'atajīḽu je'e? Supabatirā ba'aerā baaeka "Jia mibaayu Tuparā", ḽarīrijayua simamaka ba'iaja yireka jairijaririka imabeyua.

³¹ Ikuḽaka simatiyayu mija ḽabe. Ritaja maba'aika rakakaja, maba'abeyu ḽotooka, mukurijayu rakakaja, i'supakajaoka ritaja mabaarijayu rakakaja, Tuparāte yapaika upaka oyiaja mabaarijariye'e ḽo'imajare jiyipupaka kire ḽaḽo'okaro'si.

³² Supa imarī "Jia Jesucristore nayi'rirū", āriwa'ri judiotatarā, judiotatamarīrāoka, aperā Jesūre yi'yurāre ba'iaja mija baaruḽutakoreka, jia mija pupajoabe.

³³ Yi'i ḽuri ikuḽaka pupajoaiki: Ritaja yibaaika jījimakaḽi ḽo'imajare ḽarika yiyapayu. Supa imarī ḽimarūka takaja yipupariḽbeyu. "Jesūre ā'mitiripēawa'ri jia ḽo'imajare imarū", āriwa'ri, ba'iaja imarika tiyibeyurō'ōrā na'rirūka imakoḽeikareka Tuparāte nare tāārika yiyapayu.

11

¹ Jesūre wā'maekaki imarī kire ā'mitiripēawa'ri kimaeka upakaja yibaayu yiro'si. Supa imarī yibaaika upakaja mija baabe mijaro'sioka.

"Marērīrijayu ḽoto ikuḽaka rōmijāte baajika jia sime", āḽua

² Mija ā'mitipe yijeyomarā. Mijare yiwārōrapaka upakaja baarijayurā mija ime. Supa imarī samija ye'kariribeyua simamaka jījimaka ḽime.

³ Aḽea ikuḽaka ima mija ḽrīrika yiyapayu. ḽmirīja ruḽuko'amaki kime Jesūs. I'supakajaoka rōmijāro'si nime naḽimiarā. I'supakajaoka Jesūs ruḽuko'amaki kime Tuparā.

⁴ Narērīriwi'iarā Tuparāte najaika ḽoto, kirika kiro'si bojaḽibaraka sayapāiaḽi naruḽuko'arā ja'aḽebekaja ḽmirījare jairijayu. ṽrika ḽuri kiruḽuko'a kija'aḽearikareka "Yiruḽuko'amakimarīka kime Cristo", āḽu upaka kire jiyipupayebeyuka upaka kibaayu.

⁵ Rōmijā pūri, Tuṡarāte jaibaraka, kirika bojariroka kiro'si bojañjibarakaoka, narupuko'arā sayapāiapi ja'apeaeka imarūkirā nime. Rōmo korupuko'arā ja'apeabeyuko pūri kotfimate jiyipupaka ḡribeyuko upaka kobaayu. Korupua wi'epatekako upaka i'yoa imako.

⁶ I'supaka simamaka korupuko'arā ja'apearika yapabeyuko pūri, sarekaja korupua kowi'epataparū. Saṡi āriwa'ri "Jiamarīa yiro'si sime", āñuko imarī, korupuko'arā koja'apearū.

⁷ I'supaka simako'omakaja narēriwi'iarā Tuṡarāte najairāka ṡoto ĩmirīja pūri narupuko'arā ja'apearūkimarīrā imarā Tuṡarāte kirika upakaja kipo'ijiaeka maimamaka. I'supaka mare kibaaeka simamaka "Ritaja jia baaiiki Tuṡarā", mañu. I'supakajaoka ĩmirījika rūmu imarī, korupuko'arā ja'apeaiko koime "Kore imaruṡutarimaji kotfimate ime", mañako'arō'si.

⁸ Ikuṡaka sime: ĩmirījire Tuṡarāte ṡo'ijiaeka ṡoto rōmo yatawi'iū'apimarīa kire kipo'ijiaeka. Rōmore pūri ĩmirīji yatawi'iū'a e'etatiṡā kipo'ijiaeka.

⁹ Suṡa imarī, ĩmirījite jeyomarīa imamaka, ĩawa'ri rōmore Tuṡarāte ṡo'ijiaeka. Rōmore, jeyomarīa imamaka, ĩawa'rimarīa.

¹⁰ Suṡa imarī "Yijare imaruṡutarimaja imarī, yija ruṡuko'amarā nime yija jey-omarā", āriwa'ri narupuko'arā ja'apeatirā, narēriwi'iarā najaiika ṡoto jia sime rōmijāro'si. Suṡabatirā i'supaka nabaamaka ĩawa'ri "Jia sime", āngelrākare āñako'arō'si, narupuko'arā rōmijāre ja'apearū.

¹¹ I'supaka simako'omakaja, maipamaki Jesucristore yi'yurā imarī, rōmijā naro'siji, ĩmirīja naro'sijloka imaberijirā. ĩrātiji ṡupariwa'ri jeyoṡaraka imarūkirā maima.

¹² Ā'mitirikōrī. ĩmirīji yatawi'iū'api rōmore Tuṡarāte ṡo'ijiaeka. I'supaka simako'omakaja rōmijāpi ṡo'ijiyurā maima. ĩ'ṡarāwā'taja Tuṡarāte ṡo'ijiaekarā oyiaja maima.

¹³ Jia ṡupajoaeka mija imabe. Rēriwi'iarā sayapāia ruṡuko'arā ja'apeabekaja Tuṡarāte kojaijika zyaje jia simajññu je'e mijareka? Jēno'o jiamarīa simajññu.

¹⁴ Suṡabatirāoka, "Ruṡua jī'ibeyurā watoṡekarā ĩrīka ĩmirījite ruṡua jī'ijika i'yoa simajññu kiro'si", āriṡupajoṡatairā maima.

¹⁵ Rōmore pūri ruṡua ñoaka kojī'imaka jiyuriko kore maiyu. Suṡa imarī ruṡua ñoaka jī'twa'ri korupuko'arā ja'apeaiko koime.

¹⁶ Ika mijare yibojaika ā'mitiririyaṡaberīwa'ri "I'supakamarīa sime", ĩrārimarāre āriṡrākareka ikuṡaka nare ñarīrāñu: Yija upaka aṡe wejaereka Jesūre ā'mitiripēabaraka imarā "Nare yija bojarījayua yi'riwa'ri ĩrātiji oyiaja simaṡapakaja sabaarijayurā nime", āriwa'ri yibojayu.

"Jesūre ṡiyia ba'aeka upaka ba'abaraka ba'iaja mija baabu'arijayu", ṡablote nare ārika

¹⁷ Mae ate ika mijaro'si yo'oyu: Tuṡarāte jiyipupayeeokaro'si rēritirā jia imarikopakaja ba'iaja mija baabu'arijayua simamaka "Jia oyiaja baairā mija ime", mijareka ñarībeyu.

¹⁸ "Narērijayu ṡoto ĩrātiji ṡupajoṡaberīwa'ri ba'iaja naro'si simarijayu", nañua mija majaroka ña'mitiyu. "Rita sime je'e aṡeyari", ñarīṡupajoayu.

¹⁹ Jia ĩrātiji imabu'aberīwa'ri mija ṡibikopejika marā imabeyua je'e. Mija rakakaja mija āriṡupajoairoka ḡriwārūtirā, "ĩrā nime wājia ṡupajoatirā Tuṡarāte yaṡaika upakaja baairā", marīwārūyu.

²⁰ Jesūre ṡiyia ba'aeka upaka rēritirā mija ba'aika ṡoto mija wājitāji takaja ṡupajoairā imarī, Maipamakire jiyipupayeebeyurā upaka mija baayu.

²¹ ĩaikōrī je'e. Ba'arika mija ba'aika ṡoto wayuoka baairāte ṡibabekaja mija ba'ayu "Yijarikaja sime", āriwa'ri. I'supaka mija baamaka, ba'arimarīa imarāre kēsībararijayu. Aṡerā pūri jia rikimaka ba'atirā, jñimakapi ukuwejabiririjayurā.

²² Jia sime bai je'e? Mijaro'siji ba'arika mija yaṡaye'e mija wi'iarā a'ritirā mija ba'abe. Aṡerā jia ba'atōṡobeyurāte ĩaika wājitāji mija ba'aika ba'iaja i'yoa nare mija jūarūjeyu. Suṡabatirā Jesūre ā'mitiripēairā nimako'omakaja nare ĩariṡe'yoirā upaka mija baayu. I'supaka mija baaiika ḡriwa'ri, "Jia baairā mija ime", zmjare ñarīrāñu bai je'e? Jēno'o, jiamarīa sime.

*Ikuṡaka sime ṡiyia Jesūre ba'aekakaka
(Mt 26.26-29; Mr 14.22-25; Lc 22.14-20)*

²³ Maipamakire yire wārōekakaka, kopakaja mijare yiwārōtirape. I'supaka simako'omakaja mijare sayibojaerā baayu ate. Maipamaki Jesūre nañi'aerā Judare bojajāeeka ñami, ṡan Jesūre e'erikaeka.

²⁴ Se'erikatirā, "Jia mibaayu Tuṡarā", kērika. Sañakatarutirā ikuṡaka kika wārūrimajare kērika: "Āja'a, mija ba'abe. Ika sime yipo'ia. Mijaro'si yireyarāñu. Yireyarāka be'erō'ō mijaro'si yibaaeka mirāka mija ṡupajoabe. Yire ṡupajoarija'ataberīwa'ri ikuṡapakaja rēriṡaraka samija ba'arijape", kika wārūrimajare kērika.

²⁵ Naba'aeka be'erō'ō i'supakajaoka iyaokoko'a Jesúre e'erikaeka. Torājīrā ikupaka nare kērika: "Āja'a, mija ukube. Mijaro'si riwejurubaraka yireyarāñu. 'Kiriweapi āriwa'ri ikupaka jia po'imajare yibaarāñu', Tuparāte ārika upakaja simarijarirāñu mae. Yireyarāka be'erō'ō mijaro'si yibaaeka mirāka pupajoabaraka yire ye'karipekaja ikupaka rēritirā samija ukurijape", nare kērika.

²⁶ Pan maba'arāka, iyaokoa mukurāka kopakaja maro'si Jesúre reyaeka. Maipamakire etarākarō'ōjīrā jērāika, ikupaka baawa'ri maro'si Jesúre reyaekakaka po'imajare mija baabeayu.

Ikupaka baatirā piyia Maipamakire ba'aekakaka maba'aye'e

²⁷ Ikupaka simatiyayu: Jesúre ā'mitiripēairāte wayuābeyuka imaripotojo Maipamakire piyia ba'aeka upaka kibaajika, jiamarā baailki kime. I'supaka baailki puri maro'sitaka Maipamakire riwejurubaraka reyaeka ōriwārūberiwari, ba'iaja kibaayu.

²⁸ I'supaka simamaka Maipamakire piyia ba'aekakaka ba'aerā baaeka, ukuerā baaekaoka jia mapupajoaye'e. "Cristorirāre wayuābekaja ba'itakaja nare yibaayu", mapupakapi marījkareka, ba'iaja nare mabaarijaya maja'atajīñu.

²⁹ Jesúrirāre wayuābeyurā imaripotojo pan wapuju maba'amaka, iyaokoa mukumakaoka ba'iaja Tuparāte mare jūarūjerāñu.

³⁰ I'supaka simamaka wapuju saba'aekarā rīkimarāja mija rūetaayu. I'supaka imawa'ri ūrārimarāre reyarijayu.

³¹ Maba'aerā baarāka ruṗu maimakaka pupajoatirā aṗerāte mawayuābeyua maja'ataye'e. I'supaka mabaamaka sawapa Tuparāte mare wapajēnebesarāñu.

³² Maipamakite ba'iaja mare jūarūjeyu ate ba'iaja mabaape'akoreka. I'supaka baawa'ri kire yi'ribeyurāte ba'iaja baarūkirīmi seyarāka ṗoto naka ba'iaja mare kijūarūjebesarāñu.

³³ Yijeyomarā, Jesúre piyia ba'aekakaka ba'aerā baaeka mija rērīrāka, ūrika jariwa ūrimarāja ūrātiji jajumarāja mija ba'abe.

³⁴ Mija wi'iaṗi jia ū'pīrika ba'atirā rērīriwi'iarā mija aṗe kēsia torā mijare baakoreka. Rērīriwi'iarā mija ba'aika puri jia mija ū'pīokaro'simarāja ima. I'supaka ūrātiji jia jajumarā mija ba'arākareka ba'iaja Tuparāte mijare baabesarāñu. Mija ṗō'irā eyatirā aṗeakaka mijare yibojarāñu.

12

Jia kirika maba'irabewārūerā Espiritu Santore mare ja'ataika

¹ Mae aṗe pāperapi yire mija jērīapūataeka mijare yibojarā baayu. Jia pupajoabaraka Cristorika maba'irabewārūerā Espiritu Santore mare ja'ataekakaka mija ōrīrika yiyapayu yijeyomarā.

² Jesúre mija yi'rirā baaeka ruṗubajirā, Satanārika ṗakiroka yi'rira'aekarā imarī, wapuju imaja jērāka jiyeka maka jaibeyua mija jiyipupayeeka.

³ Supa imarī ikupaka mijare yibojau'muyu: "Ba'iaja Jesúre jūarū", āribeyuka kime Espiritu Santore kireka ū'rījāikamaki. Supabatirā Espiritu Santore jeyobaaikapi takaja "Maipamakitaki kime Jesús", ūrīkate āriwārūrijayu.

⁴ Cristorika ūrika upakaja maba'irabewārūokaro'si kirika Espiritu Santore mare ja'atayu. Rakakaja mabaarūkia mare kija'ataika simako'omakaja Espiritu Santo ūrīkaja imaki mare saja'atarimaji.

⁵ Tuparāte yapaika upakaja Maipamakirika maba'irabeyu. Rakakaja kirika maba'irabeika simako'omakaja Maipamakī ūrīkaro'siji maba'iraberijayu.

⁶ Kirika Tuparāte mare ja'atayu, Jesúre yi'yurāte jia majeyobaokaro'si. Marakakaja aṗeba'ikaka kija'ataika imako'omakaja, Tuparā ūrīkaja i'supaka baaiki.

⁷⁻⁸ Ikupaka Espiritu Santore rakakaja mare ja'ataeka majeyobaabu'awārūokaro'si: ūrārimarāre "Jia pupajoatirā bojawārūirā nimarū", āriwa'ri norīwārūokaro'si Espiritu Santore nare ja'atayu. Aṗerā puri Tuparāte kirika jia nare ōriwapu'atarūjeyu, "Po'imajare sanabojawārū", āriwa'ri.

⁹ Aṗerā imarā, "Ūja jēneika upakaja Tuparāte yi'ririJarirāñu", āñurā. Jīñurāte natāwārūerā kirika Espiritu Santore ja'ataekarā nime aṗerā.

¹⁰ Espiritu Santo kirikapi aṗerāte jeyobaaiki maikoribeyua nabaabeawārūerā. Aṗerā "Nare yibojauka ā'mitiritirā yiro'si bojawapu'atarimaja nimarū", āriwa'ri kirika Espiritu Santore nare ja'atayu. Aṗerā imarā, "Ū kime Espiritu Santore jā'maikapi jaiki. Ū puri Satanārika ima kire jā'memaka i'supaka jaiki", narīwārūokaro'si Espiritu Santore nare jeyobaayu. Na'mitiribeyua aṗerā oka imakoṗekaja najaiwārūerā Espiritu Santore jeyobaayu aṗerāte. I'supakajaoka na'mitiribeyua simako'omakaja aṗerāte jaika upakaja nabojarikatawārūerā kijeyobaayu aṗerāte.

¹¹ Īrīkaja kime Espiritu Santo kirikaḽi mabaarijaju rakakaja mare ja'ataiki. Kiyapaika upaka oyiaja mabaawārūerā ĩ'supaka mare kijeyobaayu.

Īrātijimarīrā imariḽotojo ĩ'rīka upakaja imarā maime āñurō'ō

¹² Maḽo'iarā ritaja imariḽotojo ĩ'rā ḽo'iji sime. Ā'mitirikōrī je'e. Pitaka, ñakoa, ā'mua, ũ'ḽua ritaja ima maḽo'iarā. ĩ'supakajaoka maime Jesucristore ā'mitiripeairā. Rīkimarāja imariḽotojo Cristore oyiaja ā'mitiripeairā imarī, jeyobaabu'abaraka ĩ'rīka upaka oyiaja imarā maime.

¹³ Ritaja tatarā maime. Judiotatarā, judiotatamarīrāoka, supabatirā aḽerāte ba'irabejirā imarī, nayapaika upaka baawārūbeyurā, aḽerā imarā nabaariyapaika upaka baawārūrijayurā. ĩ'supaka maimako'omakaja ruḽuko'a majūjerūjeka ḽoto ĩ'rīka ta'iarāja Espiritu Santore mare imarūjeka. Jesucristore ā'mitiripeaitirā Espiritu Santore ña'rñjāikarā oyiaja majarika.

¹⁴ ĩ'rā ḽo'iji maḽo'ia imariḽotojo ritaja sime sareka.

¹⁵ Ũ'ḽua jaika imarikareka, "Pitaka upakamarīa ñima simamaka, ḽo'iarekamarīa ñime", ārikoḽeko'omakaja ḽo'iarekaja ima sime.

¹⁶ ĩ'supakajaoka ā'mua jaika simarikareka, "Ñakomarīa ñima simamaka, ḽo'iarekamarīa ñime", āriḽotojo ḽo'iarekajaoka ima sime.

¹⁷ Ñakotaajo maḽo'ia imarikareka, dakoḽi ma'mitiriberijāēka. Ā'mutakaja simarikarekaoka dakoḽi mawī'iberijāēka.

¹⁸ ĩkuḽaka sime. Maḽo'ia imarūkia kiyapaeka upakaja Tuḽarāte mare ḽo'ijiaeka. ĩ'supakajaoka sime Jesucristore yi'yurāro'si. "Rīkimarāja imariḽotojo ĩ'rātata upaka nimarāñu", Tuḽarāte āritika sime.

¹⁹ ĩ'rāba'ikakaja* maḽo'ia imarikareka ḽo'imariā simajāēka.

²⁰ ĩkuḽaka simatiyayu: Maḽo'iareka ritaja mareka simako'omakaja ĩ'rāḽo'iji sime maḽo'ia. ĩ'supakajaoka maime Jesūre ā'mitiripeairā. Rīkimarāja imariḽotojo ĩ'rīka upaka oyiaja ḽupajoawa'ri jeyobaabu'airā maime.

²¹ Ñakoa jaika imarikareka "Yire jeyobaabeyua sime ḽitaka", sāriberijāēka. ĩ'supakajaoka ruḽuko'a jaika imarikareka "Yire jeyobaabeyua sime ũ'ḽua", sāriberijāēka.

²² ĩkuḽaka sime: Maḽo'iakaka ima "Dako waḽamarīa sime yiro'si", mañurō'ō simakoḽeko'omakaja imatiyaika sime.

²³ Maḽo'iareka ima "Jiyurimarīa sime", āriḽupajoawa'ri jībaji aḽerāte sayoiokaro'si jia samairī'irijayu. ĩ'supakajaoka aḽea maḽo'iareka ima ritaja ḽo'imajare ĩakoreka jarirooka jāitirā oyiaja maime.

²⁴ ĩ'supaka simako'omakaja ĩ'rārikō'rīmato ima maḽo'iareka sāirī'rīmarīaja jarirooka rā'rīta'apatabeyurō'ō. Kiyapaeka upakaja maḽo'ia Tuḽarāte mare ḽo'ijiaeka. ĩ'supaka kibaaeka simamaka maḽo'iareka ima "Imatiyabeyua sime yiro'si", mañua simakoḽeko'omakaja jībaji mairīñurō'ō sime.

²⁵ Maḽo'iareka ritaja mareka simako'omakaja ĩ'rātiji oyiaja sajejobaabu'ayu. ĩ'supakajaoka maime maro'si. Rīkimarāja maima simako'omakaja ĩ'rīka upakaja ḽupairā imarī, majeyobaabu'arijayu.

²⁶ ĩ'rākō'rīmato maḽo'ia mare yi'arāka ḽoto mare yi'abeyurō'ō ḽariji sayi'apatayu. Supabatirā ĩ'rākō'rīmato maḽo'ia jiyurika ḽo'imajare ĩaikapi ritaja jñimaka maime. ĩ'supakajaoka maime Jesūre ā'mitiripeairā maro'si. Maka imakite ba'iaja ḽuparirāka, maimaupatiji kika ba'iaja maḽupariḽatarāñu. Supabatirāoka maka imakite jñimaka imarāka, maimaupatiji kika jñimaka maimaḽatarāñu.

²⁷ ĩkuḽaka simatiyayu: Jesūrika ba'irabearaka jeyobaabu'arijayurā imarī, ĩ'rīka ta'iarāja Jesūs ḽo'iuḽakaja imarā maime. ĩ'supaka simamaka ĩ'rīka upakaja imatiyairā oyiaja maimarijayu. Maka imaki ĩ'rīkate maro'si o'totoirāka maimaupatiji Jesūrika ba'irabeirāro'si jiamariā simarāñu.

²⁸ ĩ'supaka Jesūs ḽo'iuḽaka ĩ'rīka ta'iarāja maimamaka, ĩ'rīka jariwa'rīrimariā kirika ba'iraberika Tuḽarāte mare ja'atayu majeyobaabu'aokaro'si. Mamarītaka ĩ'rārimarāre Tuḽarāte wā'maeka aḽostolrāka nimaokaro'si. ĩ'supaka kibaaeka narokabajirā ĩ'rārimarāre naḽuparō'ōḽi nare kēñua kiro'si bojañirimaja nare kimarūjeyu. Narokajite aḽerā kirika bojariroka wārōrimaja, supabatirāoka aḽerā Tuḽarā ĩ'rīkaja kibaawārūika maikoribeyua bearūkirāro'si nare kimarūjeyu. ĩ'supakajaoka aḽerimarā jññurāte tāārimaja nare kimarūjeyu. Aḽerā imarā aḽerāte jeyobaarūkirā, supabatirā Tuḽarāte yi'yurā jia natiyaja ba'iraberuḽutarimaja nimaerā aḽerimarāre kijeyobaarijayu. ĩ'supakajaoka aḽetomaja oka na'mitiribeyua imakoḽekaja najaiwārūerā kijeyobaayu.

* 12:19 Por ejemplo, si el cuerpo fuera compuesto solamente de ojos, o de orejas.

²⁹ Īrāba'ikaka takaja kiro'si maba'iraberāmarīa Tuṗarāte ritaja ima mare ja'atayu. Ā'mitirikōrī je'e: Īrika ta'iarāja Jesucristorika bojataṗarimaja oyiaja marirā maime. I'suṗakajaoka Īrika ta'iarāja Tuṗarāte mare ōrīrūjeika kiro'si bojaijirimaja oyiaja marirā maime. Suṗabatirā Īrika ta'iarāja kirika bojariroka wārōrimaja oyiajamarīa maime. I'suṗakajaoka Īrika ta'iarāja Tuṗarā ṗaka maikoribeyua baabearūkirāmarirā maime.

³⁰ Īrika ta'iarāja jīrīrimajare tāārimaja oyiaja marirā, suṗabatirā Īrika ta'iarāja majawārūbeyua oka imakopeika jaiwārūrimaja oyiaja marirā maime. Najaika ā'mitiritirā, "Ikuṗaka ā'rīrika nañu", āriwārūrimaja oyiaja marirā maime.

³¹ "Jia jeyobaabu'aokaro'si Espiritu Santore mare jeyobaaikapī imatiyaika yibaariyapayu", āriwa'ri Tuṗarāte mija jēñebe. I'suṗaka mija baarākareka jia simarāñu.

I'suṗaka mija ārīrūkia simako'omakaja tērīwa'ribaji imaroka mijare yiwārōerā baayu mae.

13

Aṗerate mawayuūajīka, ika sime imatiyaika

¹ Ritaja aṗetomaja oka jairā imariṗotojo, suṗabatirā āngelrākare jaika ṗariji jaiwārūirā imariṗotojo, aṗerate wayuūabeyurā maimajīka, "Dakoa waṗamarīaja najaiyu", ṗo'imajare mareka ārīññu.

² Tuṗarāro'si bojaijirimaja maimaokaro'si ritaja mare kiōrīrūjerikareka, aṗerate mawayuūaberijīka, dakoapī āriwa'ri imatiyairā maimaberijāēeka. I'suṗaka imarā imarī karerō'ōpi ritaja imarūkiakaka mare kibojarikareka, suṗabatirā ritaja Tuṗarāte mare ja'ataika morīrikarekaoka, dako waṗamarīa simajāēeka. Suṗabatirāoka jia Tuṗarāte yi'riwa'ri "Ika ṗusia miwiarīkabe Tuṗarā", maṗakā'ā kire mañu ṗakaja kiyi'rījīka simako'omakaja aṗerate mawayuūaberijīka, dakowaṗamarīa simajīñu.

³ Wayuoka baairāte jeyobaawa'ri marikaika ritaja ĩjiripotojo, aṗerate mawayuūaberijīka, dakoa sawaṗa Tuṗarā ṗō'irā matōṗoberijīñu. Tuṗarārika bojariroka wārōrika maja'atabepakā'ā "Tuṗarā majamarāre yire joeriataparū", marījīka simako'omakaja aṗerate mawayuūaberijīka, dakoa sawaṗa jia matōṗoberijīñu.

⁴ Mija ĩabe. Ikuṗaka sime wayuūabu'arikakaka: Po'imajare ba'iaja mare baako'omakaja, sarakajepāēekaja maimaye'e. Sarakajepāāirā imarī, nare boebaririka imabeyua. Suṗabatirā "Aṗerā yijare jībaji imarā", āriwa'ri nare ā'mijīabekaja maimaye'e, ritaja imarā rokarā maimaokaro'si.

⁵ Po'imajare i'yopī'rikoreka niaika wājītāji ba'iaja nare mabaabeabesarāñu. Suṗabatirā maro'si wājītāji takaja jia ṗuṗajoabekaja jia ṗo'imajare imarikakaka ṗuṗajoarika sime. I'suṗakajaoka ba'ijīkaja mare napakā'ā nare boebarimarīa sime. Aṗea i'suṗakajaoka apikate mare ba'iaja baako'omakaja ñoaka sapī boebaka imaṗañarimarīa sime.

⁶ Po'imajare ba'iaja baaiika ĩatirā, "Ba'iaja baairā nime", āṗaraka jījimaka imarimarīa sime. I'suṗaka imabekaja Tuṗarāte yapaika ṗakaja baairā imarāte ĩatirā jījimaka maimarāñu.

⁷ Wayuūariṗupakirā imarī, aṗerate ba'iaja mare baako'omakaja nareka majaibeyu. Jia nare ṗuṗajoawa'ri "Ōrīṗūarūkirā nimamirīkawa'rirāñu je'e ruṗu", marīṗuṗajoaru. Ba'iaja rakajepāābaraka aṗerate wayuūari'atarika imabeyua.

⁸ Wātaka ṗo'imajare ōrīrika ja'atarūkimarīa sime. Tuṗarāte mare āñua kiro'si mabojañjika ṗuri tiyirāka. I'suṗakajaoka simarāñu ṗo'imaja oka majaibeyua Tuṗarāte mare jairūjeika, suṗabatirā morīrā Tuṗarāte mare ja'ataeka.

⁹ Ikuṗaka sime: Maekaka ōrīṗūarika Tuṗarāte mare ja'ataika simako'omakaja ritaja ōrīṗatabeyurā maime. I'suṗakajaoka mare kiōrīrūjeika kiro'si mabojañjirūkia morīṗatabeyuaoka.

¹⁰ I'suṗaka maima simako'omakaja kiṗō'irā maeyarāka ṗoto ṗuri jia ōrīwārūtiyairā Tuṗarāte mare jarirūjerāñu. Suṗa imarī i'sirīmi seyarāka ṗoto maekaka morīkopeika waṗamarīa jarirāka.

¹¹ Mija ĩabe: Me'rī ñimaeka ṗoto, ritaja jia yijaiwārūberika ruṗu. Suṗabatirā, yīṗupaka, suṗabatirā ōrīwaṗu'atarikakakaoka, i'suṗakaja simaeka ruṗu yiro'si. Pakariwa'ri yime'rārī ñimaeka ṗakamarīa ñimarijaju mae.

¹² I'suṗakajaoka maekaka maro'si simañuju ruṗu, ritaja Tuṗarārika morīwārūbeyua simamaka. Ūperia majakapī maṗema mayaakopeika ṗakaja maime Tuṗarārikakaka jia morībesarāka. I'suṗaka simako'omakaja ñamajī Tuṗarā ṗō'irā eyatirā, kire mairāñu. I'sia ṗoto mare kiōrīṗataika ṗakajaoka kire morīwārūṗatarāñu maro'sioka.

¹³ I'suṗaka simamaka maekarakaba'ikaka ima maekaka mabaarījarirūkia. ĩākōrī je'e: Jia Tuṗarāte ā'mitirīṗearījaparaka maimarijariye'e. Suṗabatirā "Kīṗō'irā maeyarāka ṗoto mare kēñu ṗakaja jia mare kibaarāñu", āriṗuṗajoabaraka imarijarirūkia sime. I'suṗakajaoka ṗo'imajare jia wayuūabaraka maimarijariye'e. Maekarakaba'ikaka mabaarījarirūkia imako'omakaja wayuūabu'arikakaka sime tērīwa'ribaji imatiyaika.

14

Tuparāte mare jeyobaamaka ikupaka mabaabu'aye'e

¹ Supa imarī po'imajare jia mawayūarijariye'e. I'supakajaoka "Po'imajare miro'si yija bojaijwārūrē yijare miōrūrūjeika yijare mija'atabe", āparaka Tuparāte mija jēñebe.

² Ikuṣaka sime: Rērītirā nimarō'ōrā oka kiōrībeyuapi jaikite po'imajare ā'mitiriwārūbeyua. Kipupaka simamaka Tuparā T'rikateje saṗi kijaiyu.

³ Apika pūri Tuparāte kire bojarūjeika po'imajare bojaiiki. Kire ā'mitiritirā, jībaji Tuparāte nayi'rīrāñu. I'supakajaoka jia okajājia imatirā Tuparāte yapaika upaka nabaakaro'si, supabatirā jīpuparā nimaerā i'supaka kibojayu.

⁴ Oka kiōrībeyuapi Tuparāte jaiki, i'supaka kibaaika kiro'si takaja jia sime. Tuparārika na'mitiyuapi aṗerāte bojaiikite pūri sā'mitiritirā jia po'imajare sōrīwāpū'atarijayu. I'supaka kibaaika simamaka jia Jesúre yī'yurāte kiwārōrijayu.

⁵ T'rika jariwa'rīmarīa aṗetatarā oka mija ōrībeyua imakoṗeika mija jaiwārūrikareka, jia simajāākeka yiro'si. I'supaka jia simako'omakaja aṗerā oka kiōrībeyua kijaika tērīwa'ribaji imatiyaika sime Tuparāro'si bojaijirika. Aṗerā oka kijaika po'imajare ā'mitiriwārūbeyua T'rika bojarikatarimajite imajika pūri jia sime.

⁶ Mija ā'mitipe yijeyomarā. Mija pō'irā eyatirā mija ā'mitiribeyua yijaijika, dako wāpamarīa mijaro'si simajīñu. Tuparāte yire ōrūrūjeika mijare yibojajika pūri jia mijaro'si simajīñu. I'supakajaoka sime Tuparārika mija ā'mitiyurokapi yiwārōika.

⁷ Ā'mitirikōrī je'e. T'rikate ma'saka jia pūpūwārūbeyua ā'mitiritirā, "T'siroka kipupuyu", ārīwārūbeyurā maimē. I'supakajaoka arṗa wameikapi bayaoka jia kibirewārūbepakā'ā, "T'siakaka kibireyu", marīwārūberijīñu.

⁸ Aṗea ima. Surarārākeke akarimajire trompeta wāmeika jia kipupūwārūberijika, namajamarāka jīrīrā imatikaja nimawārūberijīñu.

⁹ I'supaka sime, aṗetatarā oka mija ōrībeyua mija jaikoṗeika ā'mitiriwārūberīwa'ri, "I'supaka ārīrika nañu", aṗerāte ārīwārūberijīñu. I'supaka simamaka, wāpūju ko'torō'ōrāja jairā upakaja mija baajīñu.

¹⁰ Rita sime, ika ritatojo wejeareka ritajatata po'imaja rakakaja noka najaiyu. I'supaka simako'omakaja T'rātataja imarā imarī najaiika ā'mitiribu'awārūirā.

¹¹ I'supaka simako'omakaja majeyomarākaki ña'mitiribeyuapi yika kijaijika T'rātiji yija ā'mitiribu'abepakā'ā, "Aṗetomaji upaka kime", ñarīrāñu. I'supakajaoka yireka kipupajoarāñu kiro'sioka.

¹² I'supaka mijaro'si simakoreka, Espiritu Santore ja'atarijayu yāpairā imarī, "Jesúre yī'yurāte yija jeyobaarūkia yijare mija'atarika yija yāpuyu", kire mija ārīrijāpe.

¹³ I'supaka simamaka aṗerāte jeyobaarika pūpajoairā imarī, "Espiritu Santo yire jeyobaaikapi aṗerā oka ñorībeyua yijaiko'omakaja aṗerāte jia sayibojarikatookaro'si mirikakaka yire mija'atabe", āparaka Tuparāte mija jēñerijāpe.

¹⁴ Ikuṣaka sime: Tuparāte jiyipūpayeebaraka aṗerā oka ñorībeyua yipupakarā yire ña'rījāikapi upakaja kire jairīpotojo, "I'supaka yijaiyu", ñarīwārūbeyu.

¹⁵ I'supaka simamaka ikupaka mabaaye'e: Aṗerikuri aṗerā oka morībeyua maṗupakarā mare ña'rījāikapi upakaja Tuparāte majairijariye'e, i'supakajaoka mabayakoyaye'e. Aṗerikuri pūri morīwāpū'ataikapi kika majairijariye'e, i'supakajaoka kiro'si mabayakoyarijirāñu.

¹⁶ Ika mijare yibojaiika upakaja mija baabe. I'supaka mija baaberijikareka, sā'mitiriberīwa'ri "Jia mibaayu Tuparā", mijare ā'mitiririmajare ārīwārūberijīñu.

¹⁷ Kire jiyipūpayeebaraka, "Jia mibaayu Tuparā", jia mañua simako'omakaja, majaiika ā'mitiriberīwa'ri jībaji kire nayi'rīwārūbeyu.

¹⁸ Mijare tērīwa'ribaji ñorībeyua oka imakoṗeika jaiwārūiki ñime. I'supaka imaki imarī, "Jia mibaayu Tuparā", saṗi kire ñañu.

¹⁹ I'supaka simako'omakaja Jesúre yī'yurāka rērītirā diez mil rakaroka na'mitiribeyuapi nare yijaijika dakowāpamarīaja simajīñu. Na'mitiriwārūikapi pūri T'rāpitarakarokatakaja nare yibojako'omakaja sanōrīwārūjika jībaji sime yiro'si.

²⁰ Me'rāka jia ōrīpūabeyukajirā upaka mija pūpajoa'si yijeyomarā. I'supaka simako'omakaja me'rārījaka ba'iaja baakoribeyurā upaka Tuparāte yapaika pūpajoabaraka pakīayurā upaka jia imabe.

²¹ Mija iabe, ikupaka Tuparā majaropūñurā sabojayu: "Judiotatarā pō'irā aṗetomajare yīpūatarāñu aṗea okapi nare najaiokaro'si yire ā'mitiribeyurā nimamaka. I'supaka nare yibaako'omakaja, yire nayi'ribesarāñu ruṗu", ārīwa'ri sabojayu Tuparā oka pūñurā.

²² Supa imarī i'supaka Tuparāte mare jairūjeka "Wēkomaka yijare baarāki Tuparā", kire ā'mitiriripe'yoirāte ārīwārūokaro'si. Maro'si pūri kirika Tuparāte mare ōrūrūjeika mabojamaka "Maka kime", marīwārūyu.

²³ Ikuṗaka sime: Mija rēñurō'ōrā aṗerā oka mija ḡribeyua ṽrīka uṗakaja jaiḡbaraka mija imajīka ṗoto, Jesúre yī'ribeyurāte mija ṗō'irā eyajīñu. I'suṗaka mija jairijayu ṗoto ṽakoribeyurā imarī, “Wejabisimajataka ṽrāre ime”, mijareka narīrāñu.

²⁴⁻²⁵ I'suṗaka baabekaja Tuṗarāro'si bojaṽjibaraka mija imarō'ōrā ṽrīka Jesúre yī'ribeyuka kākatirā, Tuṗarāte mijare ḡrīrūjeikarō'ōjīrāja mija bojarāka jia sakiḡrīwārūṗatarāñu. Suṗa imarī, “Ba'iaja baatiyaiki ñime. Ya'erō'ōrā yīṗuṗajoakopeika Tuṗarāte ḡñua”, kēirāñu. Suṗabatirā Tuṗarāte jiyīṗuṗayeewa'ri ñukuruṗatirā, “iMijaka Tuṗarāte ime mirākiyu!”, kēirāñu.

Jesúre yī'yurāka rēritirā, ikuṗaka Tuṗarāte majiyīṗuṗayeeye'e

²⁶ Mija ā'mitiṗe yijeyomarā. Ikuṗaka mija baarijape mija rēñirijarīka ṗoto: ṽrārimarā imarā bayakoyariyaṗairā. Aṗerā imarā wārōrika yaṗairā. Suṗabatirā Tuṗarāte nare ḡrīrūjeika bojarīyaṗairā ñime aṗerā. Aṗerimarā imarā norībeyua simako'omakaja aṗea okapī jairīka yaṗairā. Suṗabatirāoka imarā sabojarikatarīyaṗairā. Ritaja mija baarijayaupī Jesúre yī'yurāte jībaji kire nayī'yaokaro'si nare mija jeyobaarijarījīka jia sime.

²⁷ Aṗerā oka mija ḡribeyua mija jairīyaṗaye'e, ṽṗarā, maekarakamaki rō'ōjīrāja samija jaibe. ṽrīka mamarī, aṗika kirokajīrā mija jairījape. Ma'mitiribeyurokapi jaikite jairāka be'erō'ō aṗika sabojarikatarāñuka, aṗerāte sā'mitiyaokaro'si.

²⁸ Bojarikatarimajire imabesarākareka, mija rēñurō'ōrā aṗerokapi jaibekaja mija imabe. ṽrārimarāja aṗerō'ōrā Tuṗarāka i'suṗaka mija jairījape.

²⁹ I'suṗakajaoka, Tuṗarāte mijare ḡrīrūjeika mija bojarīyaṗarāka, ṽṗarā, maekarakamaki rō'ōjīrā mija jaibe. ṽrīkaja mamarī aṗika kirokajīrā mija jairījape. I'suṗaka mija jaimaka aṗerā Jesúre yī'yurā jia sā'mitirirāñurā, “Rita, Espiritu Santore kire ḡrīrūjeikapi kijaiyu”, narīwārūñu.

³⁰ ṽrīkate jaika ṗoto aṗika sā'mitirirūṗakite kijairūkia Tuṗarāte kire ḡrīrūjeikareka, mamarījī jaiū'muikite okata'rijiñu aṗikate jaiū'muokaro'si jia sime.

³¹ ṽrīkaja mamarī kirokajīrā aṗika Tuṗarāro'si bojaṽjirimajare jaimaka ṽrīka jariwa'rīrimarāja mija jaiwārūrijarīñu. I'suṗaka mija baarāka, jībaji Tuṗarārika ḡrīwa'ri okajāja ṗuṗaparaka jia mija imarāñu.

³² Tuṗarāro'si bojaṽjirimajī ṗuri, sakibojarūkirō'ōjite ta'awārūiki kiṗuṗayarijī. Aṗerāte jairāka ṗoto okamarīja kime ruṗu.

³³ Rukubaka baarika yaṗabeyuka kime Tuṗarā. Suṗa imarī ritaja jiyīṗuṗaka ḡribu'abaraka mija rēñirijarīka jia simarāñu.

I'suṗaka oyiaja aṗerā Jesúre yī'yurāte baarijaya sime narēñirijayurō'ō rakakaja.

³⁴ Rēritirā mija imarāka ṗoto, jairī wiriwa'ribekaja ṽmirījate jaikatakaja ā'mitirirūkirā ñime rōmijā. Kotīmite ā'mitirirūkiko koime, i'suṗakaja Moiséte o'oeke simamaka.

³⁵ Kojēñariyaṗajīka, nawi'iarā ṗe'rieyatirā kotīmite sakojēñarū. Mia, narēñiriwi'iarā ṽrāko rōmore jairāka. “¿Dako baaerā i'yopiṗekaja kojaiyu?”, aṗerāte āñṗuṗajoarāñu.

³⁶ ¿Marākā'ā mija ṗuṗajoayu je'e? Mamarī Tuṗarārika bojaū'muekamarīrā mija ime. I'suṗakajaoka mija tarāja kirika bojariroka yī'rikamarīrā mija ime. I'suṗaka simako'omakaja aṗerā Jesúre yī'yurāte baarijayu uṗaka baarūkimarīrā mija ime bai je'e? Jēno'o i'suṗakamarīa sime.

³⁷ “Tuṗarāte yijare kiḡrīrūjeika bojaṽjirimaja yija ime”, āñurā imarā je'e torā. I'suṗakajaoka “Kirīkapi ba'irabeokaro'si Espiritu Santore yijare ja'atayu”, aṗerā āñurā mijakarā. “I'suṗaka kijeyobaairā yija ime”, āñurā ñimaye'e, “Maṽṗamakire jā'meika uṗakaja ṗablote maro'si o'oyu”, naro'sioka narīrū.

³⁸ “Maṽṗamakire jā'meka uṗakamarīa ṗablote bojayu”, āñukate, “Kiṗuṗajoaika uṗakaja kijaiyu”, Tuṗarāte kireka āñrāñu.

³⁹ Mija ā'mitiṗe yijeyomarā. Ikuṗaka simatiyayu maimarūkia: “Tuṗarāte yire āñua bojawārūiki ñimaerā yire kijeyobaarika yiyapayu”, āṗaraka kire mija jēñebe. I'suṗaka simako'omakaja, aṗerā oka na'mitiribeyua jairāte jājibaarūkimarīa sime.

⁴⁰ Mija rēñirijayu rakakaja, jia oyiaja mija imabe rukubaka baabekaja.

15

Jesúre reyarīṗotojo, ḡñia kijariṗe'rikakaka jībaji ṗablote nare bojaṽiika ate

¹ Yijeyomarā, Jesúrikakaka mijare yiwārōrapaka jia mija ḡrīrika yiyapayu. Ika majaroka bikija mija yī'riū'mutika sime. Sayī'rikarā imarī, jia Jesúre yī'ririṽjayurā mija imarijayu.

² Mijare yiwārōrapaka ā'mitirīṗe'awa'ri Cristore mija yī'ririṽja'atabesarākareka ba'iaja mija jūarūkia imakoṗeikareka Tuṗarāte mijare wayūñarāñu. I'suṗaka mija baabesarākareka, dakowapamarīa kire mija yī'rikoṗeika jarīrāka.

³ Imatiyairoka mijare yiwārōrape Cristore mamarī yire sawārōrapaka upakaja. Ikuṣaka sime ĩakōrī je'e: Ba'iaja mabaaika waṣa Cristore reyaekakaka mijare yibojarape. I'supaka Tuparā majaropūñurā bojatika upakaja sajarika.

⁴ “Āta wi'iarā kire natako'omakaja, maekarakarīmi be'erō'ō Tuparāte oñia kire jarirūjeka ate”, āriwa'ri bikija sabojatika Tuparārika o'oeka pūñurā.

⁵ I'supaka simamaka oñia kijarika be'erō'ō Pedrote kire ĩaeka. I'sia be'erō'ō ĩ'pōu'puarāe'earirakamaki kika wārūeka mirārā pō'irā kīpemakotowirika mae.

⁶ I'sia be'erō'ō 500 rakamaki bo'ibajirā kire yi'yurā imaekarā pō'irā keyaeka. I'supaka kibaaeka ĩaeka mirārā, rīkimarāja oñia imarā ruṣu. ĩ'rārimarā pūri reyatikarā.

⁷ I'supaka simaeka be'erō'ō Santiago pō'irāoka keyaeka. Sabe'erō'ō nimaupatiji kirika bojariroka nabojatapaerā kijā'mekarā pō'irāoka keyaeka.

⁸ Nabe'erō'ōpi yireoka kīpemakotowirape. Aṣerā apōstolrākare kiwā'maeka upakamarīa apōstol yire kimarūjerape.

⁹ “Yire tērīwa'ribaji imatiyairā aṣerā apōstolrākare ime”, ñarīpupajoayu. Mīa, Jesúre yi'yurāte ba'iaja baaiki ñimaeka ruṣu. I'supaka ñimako'omakaja apōstol ñimaokaro'si Tuparāte yire wā'maeka.

¹⁰ Yire wayuūawa'ri, kirika ba'iraberimaji ñimaokaro'si Tuparāte yire jā'meka. Jiitaka yire kibaaeka simamaka kirika jia yiba'irabeyu. Saṣi āriwa'ri “Yirika bojataparimaji kimarū āriwa'ri kire yipūatakopeka”, yireka āribeyuka Tuparā. Aṣerā apōstolrāka imarāte ṣemawa'ribaji Tuparārika ba'irabeiki ñimaeka jia Tuparāte yire jeyobaaeka takapiji.

¹¹ Apōstolrākare Tuparārika mijare wārōeka, supabatirā mijare yiwārōrapakaoka, marākā'ā imabeyua ĩ'rātiji ima simamaka. Sā'mitiritirā samija yi'trape.

Mareyarāka simako'omakaja oñia Tuparāte mare jariṣe'rirūjerāñu

¹² Apōstolrāka ĩ'rātiji oyiaja bojairā yija ime. “Kireyaeka simako'omakaja oñia Cristore jarika ate”, āriwa'ri yija bojarijayu. Mijare sayija bojako'omakaja ģdako baaerā “Oñia jariṣe'rirūkimarīrā maimareyarāka be'erō'ō”, ĩ'rārimarā tokarāre āñu je'e?

¹³ ĩakōrī je'e: Reyariṣotojo oñia jariṣe'rirūkimarīrā maimaberirikareka karemarīa Cristore oñia jariṣe'riberijāāeka.

¹⁴ I'supaka simaberirikareka kirika bojariroka yija wārōika jiamarīa imajāāeka. Supabatirāoka dakoa waṣamarīaja Cristore mija yi'rijāāeka.

¹⁵ Reyariṣotojo oñia jariṣe'ririka imaberirikareka Tuparāreka mijare ṣakirimaja yija imajāāeka, “Oñia Cristore kijariṣe'rirūjeka”, āṣaraka.

¹⁶ I'supakajaoka reyarijayurāte oñia jariṣe'ririka imaberirikareka, Cristooka oñia jariṣe'riberijāāekaki.

¹⁷ I'supaka Jesúro'si simaberirikareka waṣuju kire mija yi'rijāāeka. I'supakamarīa simarikareka ba'iaja mabaakareka Tuparāte mare wayuūaberijāāeka.

¹⁸ I'supakajaoka oñia Cristore jariberirikareka, kire yi'rikarā mirārā reyaekarā ba'iaja imarika tiyibeyurō'ōrā na'rika.

¹⁹ I'supaka simarikareka, ṣakirika yi'rikopewa'ri, “Jesucristo upaka, Tuparāte oñia mare jariṣe'rirūjerāñu”, āriwa'ri oñia maimatiyikuriji jia kire yi'ririkareka jiamarītaka simajāāeka. Ba'iaja jūariṣotojo kire yi'rija'atabeyurā imarī, waṣuju kire yi'rikopeirā maimarikareka, ritaja ṣo'imaja ṣemawa'ribaji mare nawayuūājāāeka.

²⁰ I'supakamarīa sime. Cristore reyaeka simako'omakaja Tuparāte oñia kire jarirūjeka. Suṣa imarī iki imaki mamarī oñia jariṣe'riū'muekaki. I'supakajaoka kire yi'yurā upatiji ĩ'supaka oyiaja jarirāñurā.

²¹ Mamarī imaū'muekaki ba'iaja baaekapi āriwa'ri reyarika imaū'mueka ṣo'imajaro'si. I'supaka simako'omakaja Jesúre maro'si reyaļiekapi āriwa'ri oñia jariṣe'rirūkia maro'si ṣo'ijirika.

²² Adán imaekaki riṣarāmerā imarī, reyariṣarō'si oyiaja maima. I'supaka simako'omakaja Cristore yi'riwa'ri kirirā majarika simamaka Tuparāte mare oñia jarirūjerāñu.

²³ Suṣa imarī sōritikaja maimarijayu. Cristo imaki reyariṣotojo wāārō'ōrāja mamarī oñia jariṣe'riū'muekaki. Ñamaji ketarāka ṣoto kire yi'rika mirārāte ĩ'supakajaoka narō'si simarāñu.

²⁴⁻²⁵ Ritaja Tuparāte ĩariṣe'yomijipi jā'meirāte kitērīrāka be'erō'ō wejetiya seyārāñu. I'supaka nare baatirā “Kopakaja yimajamarāre yitērītiyu. Mae miyapaika upakaja ritaja mijā'mebe”, Kīpaki Tuparāte kērīrāñu. I'supaka Cristore baarāñu “Nare mitērītiyarāñurīmi rō'ōjirāja ritajare jā'merimaji mire ñimarūjerāñu”, Tuparāte kire āpakā'ā.

²⁶ I'supaka simarāka ṣoto ṣo'imajare reyaika ṣariji Cristore tiyetarāñu. Saṣi āriwa'ri ritaja majamarāika maimaoka tiyipatarāka.

²⁷ Mia je'e, ikupaka sabojayu Tuparārika o'oeka pūñurā: "Ritaja ĩpamaki imarūkikaro'si Tuparāte kire pūataeka", āriwa'ri sabojayu. I'supaka simako'omakaja Tuparāte pūri jā'mebeyuka kime Cristo, "Ritajate yiro'si mijā'mebe", kire kērīka simamaka.

²⁸ Supa imarī ritaja kimajamarāre Cristore tērīrāka be'erō'ōpi nimaupatireje jā'merimaji kijarirāñu. Supabatirā "Mae ĩpamaki mime", Tuparāte kērīrāñu. I'supaka kire kēpakā'ā ritaja dika jariwa'rīmarīa ĩpamaki Tuparāte jarirāñu.

²⁹ "Reyariopototaka ōñia jaripe'rīrika imabeyua", aperedē ārikopekakaka mijare yibojaerā baayu mae. I'supaka āri'pupajoari'potojo ūdako baaerā aperedēje reyaekarāro'si ru'puko'a najūjerūjeju ĩ'rārīmarā je'e? Reyaekarā ōñia jaripe'rīrika imaberirīkareka pūri, wapu'ju dakowapamarīaja ru'puko'a naro'si najūje'jikopejāāeka.

³⁰ Yijaro'si pūri, Tuparārika yija wārōika poto werika sime, rīkīmarāja yijare jāārika rī'kairāte imamaka. ūMarākā'ā āriwa'ri werika yijaro'si simako'omakaja sayija wārōrija'atabeyu ru'pu bai je'e?

³¹ Rita mijare ñañu yijeyomarā. ĩ'rārīmi jariwa'rīmarīaja yire jāārika nari'kayu. I'supaka yiro'si simako'omakaja mijare yiwārōīkapi jia Jesucristore mija yī'yua simamaka jījimaka ĩmarījayuoka rita ima.

³² Ēfesowejarā yiwārōrapaka poto, yaiwēkoa boebaitaka ima upaka imawa'ri yire jāārika rī'kakoperaparā yire yī'rīriyapaberaparā. I'supaka yire nabaamaka "Reyari'potojo ōñia majaripe'rīrūka imabeyua", āñuka ĩmarīkareka dako baaerā ba'iaja jūari'potojo nare wārōka'wisijūaberijāāekaki yī'i. Reyari'potojo ōñia majaripe'rīrūka imaberirīkareka pūri "Ŋoaka ōñia imarūkīmarīrā maimē. Supa imarī ōñia maimatiyīkurīji mayapaika upakaja ukubaraka, ba'abaraka maimaerā", āparaka Jesūre yī'ribeyurāte baaika upakaja baairā maimajāāeka maro'si.

³³ I'supaka simamaka wapu'ju bojapakirīmajare mija ā'mitirīpēa'si. Iku'paka sime: Ba'iaja baairāka mija yeyoarīrāka, jia baarijayurā imari'potojo nu'paka ba'iaja baairā mija jarirāñu mijaro'sioka.

³⁴ Jia wājirokapi mija pupajoape'awa'ri ba'iaja baarīka mija ja'atabe. Mija pō'irā ĩ'rārīmarā Tuparāte ōribeyurā imarā je'e. Mija i'yopi'yaokaro'si i'supaka mijare ñañu.

Iku'paka simarāñu ma'po'ia ōñia majaripe'rīrāka be'erō'ō

³⁵ "Reyari'potojo ōñia reyaekarāte jaripe'rīrāñu", ñañua simako'omakaja, ikupaka ĩ'rārīmarāre jērīajīñu je'e: "ūMarākā'ā simamaka reyaeka imari'potojo na'po'ia ōñia jaripe'rīriyarāka ruku? I'supakajaoka ūmarākā'ā ĩoirā nīmarāñu ruku kopakaja rabaekarā imari'potojo?", ñañu.

³⁶ I'supaka yire jērīairā jia pupajoabeyurā imarā. Iku'paka sime ĩakōrī je'e: Ōterikiyapea moteika sajetakaja rabaika. I'supaka simako'omakaja satōsirō'ōrā imapi sa'pu'yu. Sajea rababerijīkareka, marākā'ā baatirā sa'pu'rīberijīñu.

³⁷ ĩakōrī je'e: Trigo wāmeika ōterīka, sayapeapi motemaka sa'pu'yu, samoteika upakamarīa.

³⁸ Samoterāka be'erō'ō pu'ritirā Tuparāte yapatika upakaja sa'paju. Supa imarī ōterīkiba'ī ima upakaja sa'pu'rīrijayu saro'si.

³⁹ Supabatirā i'supakajaoka sime ika. Ā'mitirīkōrī je'e: Wa'ia, wa'iro'sia, wī'ñaka, pō'imajaoka ĩ'rīka ta'larā oyijamarīa pō'īkirā maimē.

⁴⁰ I'supakajaoka mabo'īkaurirā imarūkīaro'siji Tuparāte torā pō'ijīaeka. Supabatirā ō'ōrā imarūkīrāteoka kibaaeka. ĩ'rātījtītakamarīaja imari'potojo ĩ'paba'iwā'taja jiyurīka sime.

⁴¹ Aiyate yaaika upakamarīa kiyaaboayu ñamikaki aiya. I'supakajaoka sime tā'pia saro'si. Tā'pīrāka natīyīaja rakaka oyīaja ya'tairā nime.

⁴² I'supakajaoka maimarāñu maro'si. Reyaekakite mayayerāka be'erō'ō kīpō'ia rabarāka. I'supaka simako'omakaja Tuparāte ōñia kire jarirūjerāka be'erō'ō pūri, imajīparūkīkaja imarī, apekurioka reyārūkīmarīka maimarāñu.

⁴³ Reyaekakite mayayeika, jīmarīa ima kīpō'ia mayayeyu. I'supaka simako'omakaja ōñia kijaripe'rīrā'ō'ōjīrā pūri jia jiyurīka, rīkitubaka kīpō'ia jarirāka.

⁴⁴ "Jia ika ka'iareka nīmarū", āriwa'ri Tuparāte mare pō'ijīaeka. I'supaka simako'omakaja mareyarāka be'erō'ō ōñia mare kijarirūjerāka poto jībaji kika imarūkīrā maimē. Ō'ōrā ōñia maimē ma'po'īapi. I'supaka simamaka Tuparā pō'irā eyatirāoka a'pēupakakaka pō'īapi maimarāñu, torā jia imarūka.

⁴⁵ Iku'paka sabojayu Tuparā majaropūñurā: "Mamarītaka Adān wāmeiki pō'imajire Tuparāte pō'ijīaeka. Supabatirā ōñika kire kīmarūjeka", āriwa'ri sabojayu. Cristo pūri, Adān upakamarīa imaki, mareyarāka poto Tuparā pō'irā ōñia mare imajīparūjerīmajī kime.

⁴⁶ I'supaka simako'omakaja ò'òrà ma'ò'ia ima sa'iji ò'ña mabo'ikakurirā kika maimajiparūkimarā sime ru'pu. Mareyarāka be'erò'ò mare kija'atarānu ò'i imarāka pūri mabo'ikakurirā kika maimajiparūkia.

⁴⁷ Mamarī ima'u'muekakite ka'ia'ipi Tuparāte ò'ijiaeka. Sa'ipi āriwa'ri ò'òrà imarūkikaro'siji kimaeka. Kibe'erò'ò Cristo pūri mabo'ikakurikaki imaki.

⁴⁸⁻⁴⁹ Ika ka'iaeka imarā maimamaka, Adán ò'ia imaeka upakaja sime ma'ò'ia. Īmirā Tuparā ò'irā ò'ña majarirāka òto pūri, Jesú'ò'ia upakaja ma'ò'ia imarāka. I'supaka maro'si simamaka, kiupaka maimarijariye'e mae.

⁵⁰ Ikupaka mijare yi'bojaerā baayu yijeyomarā: Maekaka ima ma'ò'ia weje'ē'rākaja imarūkimarā imarī, Tuparāte ritaja jā'merò'òrà imabesarāka.

⁵¹ Mija ā'mitipe. Po'imajare ò'rīberika mijare yi'bojaerā baayu. Cristore pe'rietaerā baarāka ru'pu ritaja reyapataekarāmarā maimarānu. I'supaka simako'omakaja ī'rīka upakaja Tuparāte ma'ò'ia o'apatarānu.

⁵² Ikuparò'ò'iji ma'ī'rūtaika upaka ma'ò'ia Tuparāte o'arānu. Trompeta wāmeika okaarirāka òto, "Wejetiyia seyayu mirākiyu", marīwārūrānu. Sokaarirāka òto reyako'epkarāre mamaka na'ò'ia'ipi ò'ña jaripe'rirānu. I'sirīmi ò'ña imarānu'raeteoka na'ò'ia Tuparāte o'arānu.

⁵³ Maekaka ma'ò'ia ima rabarūkia ima simamaka kika ò'ña maimajiparūkiapi Tuparāte mare so'arānu. I'supaka kibaarānu'arā imarī apekurioka reyarūkimarā maimarānu.

⁵⁴⁻⁵⁵ I'supaka Tuparāte mare baarānu kimajaro'pūnūrā sabojaeka upakaja simamaka. Mia je'e: "Ma'ò'ia mare o'awa'ri ò'imajare reyaika Tuparāte tiyetamaka, reyarika imabesarāka. Su'pa simamaka 'Yija reyarānu', āriwa'ri kīkirika imabesarāka maro'si", sabojayu.

⁵⁶ Ba'iaja baawa'ri mareyarānu. Tuparāte jā'meika yi'ribeyurāte reyarika simamaka i'supaka mare sariatayu.

⁵⁷ I'supaka simako'omakaja maipamaki Jesucristo'ipi ba'iaja imarika tiyibeyurò'òrà ma'rīrūkia imako'epkareka mare kitāamaka "Jiitaka mibaayu Tuparā", jīimaka'ipi kire marīrijayu.

⁵⁸ I'supaka simamaka pūparukubekaja, jia Jesucristore yi'paraka mija imabe yijeyomarā. Supabatirāoka "Wa'uju Tuparāro'si yija ba'irabeko'peyu", āri'pūpajoabekaja, jia'ipi kirika mija ba'iraberijape.

16

Aperāte jeyobaaokaro'si niñerū rēarika

¹ Aperā Jesúre yi'yurāte jeyobaabaraka niñerū mija rēarūkiakaka mijare yijaiērā baayu mae. Jesúre yi'yurā Galacia ka'ia'akarāre yi'bojarapaka upakaja mija baajīkareka jia sime mijaro'sioka.

² Ikupaka mija baabe: Domingo rakakaja mija tōporijayu upaka kūpajīritirījaka mija jierijape. I'supaka mija baarijayua simamaka, yeyarānu'rīmi imatūkaja simarānu.

³ Mija ò'irā eyatirā, Jerusalénrā niñerū e'ewa'rīrūkirāte "Īrā nime se'ewa'rīrūkirā", mija āri'arānu. Su'pa imarī "Jiirā ò'imaja nime. Nare mija e'etōpe", āriwa'ri papera nare yo'ojirānu Jerusalénkarāre nabeaeyaerā.

⁴ "Naka ya'riye'e je'e", nārīpūpajoarākareka, naka ya'rīrānu.

Corintowejearā a'ririka Pablote pūpajoaeka

⁵ Ō'ò'ipi a'ritirā Macedonia wejearā yeyarānu. Tōpi turitapabaraka mija wejea Corintorā yeyarānu.

⁶ Ō'apañaka mija ò'irā nīmarānu je'e a'eyari. Pu'eje'ē'rākarò'ò'jīrā torā nīmarānu je'e a'eyari. I'sia be'erò'ò a'epa wejea yiyapairò'ò'rāja ya'yaokaro'si yire imabeyuakaka yire mija jījeyobaarākareka jia simarānu yiro'si.

⁷ Jajua'ipi mija ò'irā īawa'rīrika yapabeyuka yi'i. I'supaka simamaka, karemaritaka Maipamakire yaparāka òto ñoaka mija ò'irā nīmarānu je'e.

⁸⁻⁹ I'supaka simako'omakaja Ēfeso wejearā yituirānu Pentecostés baya o'rīrānu'ò'jīrā. Ō'ò'rāja nīmariyapayu ru'pu rīkimarāja yiwārōika īape'yoirāte imako'omakaja, rīkimarājaoka Tuparārika yiwārōika jia sana'mitirīriyapaika simamaka.

¹⁰ Timoteore mija ò'irā eyarāka òto jia kire mija baabe mijare kīkibekaja kimaokaro'si. I'supaka kire mija baabe upakajaoka Maipamakirika ba'irabeiki kimamaka.

¹¹ Ba'iaja kire baabekaja kire mija e'etōpe. Supabatirā jia kire mija jeyobaabe yipò'irā īarī ketaokaro'si. "I'supaka kire mija baabe", nānuu simamaka ketarika yita'ayu, aperā Jesúre yi'yurāpitiyika.

¹² “¿Marãpate majeyomaki Apolore etarãñu ate?”, ãparaka pãperapi yire mija jẽriaeka ñiarape. Supa imarĩ aperiã Jesũre yi'yurãka mija pã'irã turirĩ keyaokaro'si kire yipakatarikoperape. I'supaka yibaako'omakaja, “Torã ya'ririka Tuparãte yapayu maekaka”, kẽripupajoabeyu ruðu. Supa imarĩ “Mae ya'ririkareka jia sime”, kẽripupajoarãñurĩmi mija pã'irã turirĩ ke'rirãñu je'e.

Piyia jia Pablote nare bojatiyaeka

¹³ Jia pupajoatirã rakajetikarãja mija imabe. Supabatirã maipamaki Jesucristore yi'ririja'atabekaja, okajãjiaipi mija pupajoabe.

¹⁴ Rakakaja ritaja mija baarijayua aperiãte wayuñarikapitiyika oyiaja samija baarijape.

¹⁵ Estẽfanas imaki, kika imarãpitiyika Acaya ka'ikarã mamarĩtaka Tuparãrika yibojarapaka yi'riũ'murapãrã. Supa imarĩ maekaka aperiã Jesũre yi'yurãte jeyobaarimaja imarĩ, i'supakajaoka nabaarijayu naro'si. I'supaka simarapaka õñurã mija ime.

¹⁶ I'supaka simamaka jiaipi nare mija yi'ririjaririka yiyapayu. I'supakajaoka naka Tuparãrika ba'iraberimajaka jia mija imarika yiyapayu.

¹⁷ Mija tã'omaja Estẽfanas, Fortunato supabatirã Acaicotatarãre etamaka jia jĩjimaka ñime. Mija puri yoepi imarã imarĩ, yire jeyobaawãrũbeyurã. I'supaka simamaka mija pã'ikarã yipã'irã etairã tarãja puri yire jeyobaairã.

¹⁸ Okajãjia mija imaerã mijare najeyobaatika upakaja yipã'irã etatirã okajãjia ñimaerã yire najeyobaayu. I'supaka baairãte majiyipupayeejĩkareka jia sime.

“Jia nimarũ pã'omaja”, Pablote ãripũlaeka

¹⁹ Asia ka'ikarã Jesũre yi'yurã, “Jia nimarũ”, mijare ãripũairã. Aquila, kirũmu Prisca, supabatirã nawi'iarã Maipamakire yi'riwa'ri rẽñurãoka, “Jia nimarũ”, mijare ãripũairã.

²⁰ Õ'õkarã muþaka Jesũre yi'yurãoka, “Jia nimarũ”, mijare ãripũairã naro'si. Tuparãte yi'yurã imarĩ, jia jĩjimakaipi mija jẽñetoribu'abe.

²¹ Yi'i Pablo, ñoñu upakaja “Jia nimarũ”, ãrĩwa'ri ikupaka yipitakaipi mijaro'si yo'opũayu.*

²² Torã maipamaki Jesucristore yapabeyurãte “Ba'iaja Tuparãte nare baarũ”, ãrĩwa'ri i'supaka mijare ñañu. “No'ojĩrãmarãja Maipamakire pe'rietarũkirĩmi seyaparũ”, ãrĩwa'ri yapatiyaiki ñime.

²³ “Jia maipamaki Jesũre mijare baarijarirũ”, mijare ñarĩpũayu.

²⁴ I'supakajaoka “Jesucristore ã'mitiripẽairã mija imamaka, jimarĩtakaja nare ywayuũayu”, mijareka ñarĩpũatayu.

I'tojĩrãja sime ruðu.

* **16:21** Después de dictar la carta a otra para escribir, Pablo añade su firma para que los lectores sepan que la carta realmente es de él. (Véase 2 Tesalonicenses 3.17)

Segunda carta de San Pablo a los Corintios

Ate Corintowejeakarãro'si Pablote pãpera pũataeka

¹ ¿Yaje mija ime vijeyomarã? Yi'i Pablo, vijeyomaki Timoteopitiyika, "Jia nimarũ", mijareka yija ãñu. Tuparãte yire jã'meikapi ãrĩwa'ri Jesucristorika bojariroka bojataparimaji ñime*. Corintowejeareka supabatirã Acayaka'iarãoka imarã Tuparãte jiyipupayeeokaro'si rërĩrijayurãro'si ika pãpera yipũatayu.

² Mapaki Tuparã, supabatirã maipamaki Jesucristopitiyika jia mijare nabaarũ. Supabatirãoka jia pupaparaka mija imaokaro'si mijare najeyobaarũ.

Pablote ba'iaja jũako'omakaja Tuparãte kire jeyobaaeka

³ Maipamaki Jesucristo Pakika jijimaka imawa'ri "Jia mibaayu Tuparã", kire yija ãrĩrijayu. Mapaki imarĩ, mare kiwayuñayu. Supabatirã ba'iaja mapuparirijayu poto mare jeyobaaokaro'si maka imaki kime Tuparã.

⁴ Ritaja ka'wisika yijaro'si simako'omakaja ba'iaja yija puparikoreka yijare jeyobaaerã Tuparãte yijaka imajipe. Supa imarĩ yijare kijeyobaaika upakaja aperiã ka'wisika jũairãte ba'iaja napuparikoreka nare yija jeyobaawãrũyũ.

⁵ Cristore yiyurã imarĩ, ba'iaja kijũaeka upakaja yija jũayu yijaro'sioka. I'supaka simako'omakaja Cristorirã yija imamaka, ba'iaja yija puparikoreka Tuparãte yijare jeyobaayu.

⁶ Jesucristorika bojariroka bojaripareaja ba'iaja yija jũarijayu. I'supaka simako'omakaja, sayija rakajepããrijayu jia mijare jeyobaaokaro'si. I'supaka mijaro'si yija imamaka Cristore mija yiyua ja'atabeyurã mija imarijarirãñũ. Ba'iaja yija jũarijayu poto Tuparãte yijare jeyobaarijayu. I'supaka yija imarijaya ðñurã imarĩ, ba'iaja jũarijapotojo okajãjia imawa'ri samija rakajepããyũ mijaro'si.

⁷ Yija upakaja Cristore yiyurã imarĩ, ba'iaja jũarijayurã mija ime. Supa imarĩ "Yijare kijeyobaaika upakaja Tuparãte nare jeyobaarãñũ, jia kire nayi'yaokaro'si", mijareka ãrĩpupajoairã imarĩ, ba'iaja yija puparibeyũ.

⁸ Mija ã'mitipe yija jeyomarã. Asia ka'iarã tuparaka jimarĩ ba'iaja yija jũarapakakaka mija ðrĩrika yija yapayu. Jimarĩtaka ba'iaja jũawa'ri, okajãjimarĩ sarakajepããwãrũbeyurã rõ'õjĩrãrãja yija jarape. Supa imarĩ "Reyarũkirãja yija ime je'e mae", ãrĩpupajoabaraka ba'iaja yija puparape.

⁹ Supabatirã "Najããrũkirãja yija ime", yija ãrĩpupajoarape. Supa imarĩ yija pupayarij marãkã'ã yija po'ia ãrĩrũwãrũbeyũ. I'supaka simako'omakaja "Reyaekarã imakopẽirãte pariji ðñia jaripe'rĩrũjeiki imarĩ, Tuparã r'ĩrkaja imaki yijare ãrĩrũwãrũki", yija ãrĩwãrũerã i'supaka yijaro'si simarape.

¹⁰ "Yija reyaerã baayu", yija ãrĩtirapakarã werikareka Tuparãte yijare o'atarape. Supa imarĩ, "Ñamajũoka i'supaka oyiaja Tuparãte werikareka yijare baajiparijarirãñũ", ãrĩpupajoawa'ri ba'iaja yija puparitiyabeyũ.

¹¹ I'supaka yijaro'si simaerã Tuparãte mija jẽñeñĩrijayuapi ãrĩwa'ri yijare kijeyobaarijayu. Jia Tuparãte yijare jeyobaamaka ãawa'ri, "Jia mibaayu Tuparã. Mire yija jẽñeika upakaja mibaarape Pãlorãkarõ'si", rĩkimarãja po'imajare kire ãrĩrãñũ.

Ikupaka simamaka Corintowejarã Pablote a'riberika

¹² Apea ikupaka pupajowa'ri jijimaka yija ime. "Tuparãte yapaika upakaja wããrõ'õrãja po'imajare jia yija baarijayu, nare pakibekaja", yija puparõ'õpi yija ãrĩpupajoayu. Ika wejeareka imarã wapũju pupajotirã nawãrõika upaka mijaka yija imawãrũbeyũ. I'supakamarĩ sime, Tuparãte yijare jeyobaamaka jia mijaka yija imawãrũrijayu.

¹³ Supa imarĩ rukubaka mija pupajoaokaro'simarĩ pãpera o'otirã mijaro'si sayija pũatarijayu. Yija wãrõika jia mija ðñaokaro'si mijaro'si sayija o'oyu.

¹⁴ Ika mijare yibojaika, "Pablo kijeyomarãpitiyika wãjia bojairã nime", jia ãrĩwãrũbeyukajĩrã ãrãrimarãre ime ruðu. ãrãrĩmi jia yijare õritirã "ãrã pũri jũitaka yijare wãrõekarã", yijareka nimaupatiji narĩrika yija yapayu. I'supakajaoka maipamaki Jesucristore pẽrietarãñũrĩmi "Jia yijare ã'mitiriwa'ri mire nayi'rika", jijimakapi kire yija ãrĩrãñũ.

¹⁵ "Jia yika nime je'e. Supa imarĩ Macedonia ka'iarã ya'rĩrãka poto napõ'ipi yo'rĩrãñũ mamari", ñarĩpupajoakoperape. I'supaka yibaarikareka ãpakuri mija põ'irã eyawa'ri jũibaji mijare yijeyobaaãka.

* 1:1 Apóstol

16 “Macedonia ka'iarā ya'rirāka poto napō'i űimatawa'rirāñu, supabatirā yipe'rirāka potooka i'supakajaoka yibaarānu ate”, űaripupajoakoperape. “Judeaka'iarā yeyawārūokaro'si Corintowejeakarā yire jeyobaarāñurā”, űaripupajoarape.

17 “Jia pupajoarimarāja i'supaka yijare kērāpe bai je'e”, yireka mija āripupajoayu bai? Tuparāte űribeyurā puri nañu upakaja baabeyurā imarī, “Ā'ā, i'supaka yibaarāñu”, āripupotojo űamajī ate “Jēno'o, ape upaka yibaarāñu”, āñurā. I'supaka āribeyuka űime yī'i puri.

18 Kēñu upakaja baaike kime Tuparā. I'supakajaoka, “Ikupaka yibaarāñu”, űañua ape upaka baabeyuka űime.

19 Kēñua upakaja baarijayuka Tuparā Maki Jesucristo. Supa imarī “Ā'ā ikupaka yibaarāñu”, āripupotojo, ape upaka baabeyuka kime. Kirika bojariroka mijare yija wārōrijayu, yī'i Pablo, Silvano supabatirā Timoteopitiyika. I'supaka simamaka “Ikupaka yija baarāñu”, āripupotojo ape upaka yija baabeyu yijaoka.

20 “Ikupaka jia yibaarāñu yirirāte”, kērīka upakaja ritaja Tuparāte baeka Kimaki Jesucristoűi āriwa'ri. Supa imarī jia Jesucristoűi mare kibaarijayua űñurā imarī “Rita, kērīka upakaja baaike kime”, āriwa'ri Tuparāte majiyipupayeerijayu.

21-22 Jesucristore mayi'yua maja'atakoreka Tuparāte mare jeyobaayu. Supa imarī ikijioka kime Jesucristorirā maimaokaro'si mare wā'maekaki. Supabatirā kirirā maima beaokaro'si Espiritu Santore maupakarā kiñ'a'ajāñeka. I'supaka kibaamaka, “Jia yirirāte yibaarāñu”, kērīka upakaja Tuparāte mare baarāñu”, maripupajoayu.

23 “Mija pō'irā ya'rirāñu”, űarāpaka mijare pakiberapaki yī'i. Okajājiapi mijare okajāriyapaberiwa'ri mija pō'irā ya'riberape ruűu. Tuparāte űaika wājītāji ikupaka mijare űañua rita sime.

24 Mijare okajātikarā imaripotojo, “Ikupaka mija baabe, ikupaka puri mija baa'si”, āriwa'ri mijare jā'meriyapabeyurā yija. Cristore yī'ritikarā mija imamaka, jjimaka mija imaokaro'si wārōbaraka mijare jeyobaarika yija yaűayu.

2

1 Bikija mija pō'irā eyatirā, mija pupape'rirā okajājia mijare yijaimaka ba'iaja mija puparape. I'supaka simako'omakaja, “Tuparāte yapaika upaka baabeyurāte puri yokajāñurāñu je'e ruűu”, űaripupajoarape. I'supaka simamaka “Ba'iaja napuparia'si ate”, āriwa'ri mija pō'irā turirī ya'ribeyukaji ruűu.

2 Jjimaka yire imarūjerimaja mija ime. Supa imarī okajājiapi mijare yijaijika ba'iaja pupariwa'ri, marā aűerā jjimaka yire imarūjerimaja imaberijñurā.

3 “I'supaka napuparijñu”, āriwārūtirā ba'iaja mija puparirika yapaberiwa'ri mija pō'irā ya'ribeyu ruűu. Mija pō'irā yeyarūki ruűu mijaka okajerika yapawa'ri “Ikupaka mija baabe”, āparaka paűera takaja mija pō'irā yipūatarape. Okajetirā ba'iaja pupapekaja jjimaka yire puparirijerūkirā mija imaokaro'si mijare sayipūatarape. Supa imarī “Napō'irā yeyarāka poto jia simamaka űatirā jjimaka nimarāñu je'e naro'sioka”, űaripupajoayu.

4 I'sia paűera mijaro'si yo'orapaka poto jimarā ba'iaja yipuparape yoraparō'ōjirā. Supa simako'omakaja űatirā ba'iaja mija pupayaokaro'simarā paűera mijare yipūatarape. “Jia mare wayuūaiki kime Pablo”, mija āriwārūokaro'si mijare sayipūatarape.

Ba'iaja mare baakoűerapakiteoka mija wayuūabe, Pablote ārika

5 Ba'iaja mija watōűekarā baarapakite jia imarika yapawa'ri jājia kire mija baarapakakaka mijaro'si yo'oerā baayu mae. Ba'iaja kibaarapaka ā'mitiritirā, ba'iaja yipuparapaka simamaka űapemawa'ribaji mija imarape je'e, mijaro'sioka. I'supaka simako'omakaja “Ba'itakaja mijare puparirijetiyaberapaki kimarape je'e”, űañu ba'itakaja kijūarika yapaberiwa'ri.

6 Ba'iaja kibaarapaka simamaka mija rērāpaka poto “Ikupaka kire mabaaye'e kipupape'yaokaro'si”, mija ima upatipañakaja āritirā i'supaka kire mija baarape. I'supaka simamaka maekaka puri pupape'yuka kijayua simamaka koűakaja samija ja'atabe.

7 I'supaka kire baabekaja, ba'iaja kibaakoűekareka ye'kariritirā jia kire mija jeyoape ate. I'supaka kika mija imabe, tēriritakaja ba'iaja pupariwa'ri “Marākā'ā baatirā jia naka imawārūbeyuka yī'i”, kērīpupajoakoreka.

8 Kika mija jeyoapakā'ā, “Rita yire nawayuūayu ate”, kēñao'okaro'si i'supaka kika mija imarika yiyapayu.

9 Kire yibaarūjerapaka upakaja mija yī'rirā paűera mijare yipūatarapaka imarī, “Maekakaoka nare űañu upakaja baairā űime”, mijareka āripupajoaiki űime.

10 Supa imarī ba'iaja baakoűekakite ba'iaja baeka mija ye'karirirākareka i'supakajaoka simarāñu yiro'sioka. Yire ba'iaja kibaaike imakoűeűika sareka kire yiyayuūañu. I'rika upakaja jjimaka mija imarika yapawa'ri Cristore űaika wājītāji i'supaka űimarijayu.

¹¹ Kire mawayuŷaye'e, ba'iaja puṗawa'ri Satanáre yapaika upakaja kibaa'si. I'supakajaoka maro'si sima'si, majeyomakite mawayuŷaŷiŷu. Satanáre mare pakiriyapaikakaka oŷurā maime.

Corintokarā majaroka Pablate ā'mitiriyapaeka

¹² Tróadewejearā yeyarapaka ṗoto Maipamakire yire jeyobaakapi āriwa'ri imatikaja ṗo'imajare imarape yire na'mitiyaoakaro'si. Supa imarī Jesúrika bojariroka nare yiwārōmaka ŷijimakapi tokarāre yire ā'mitirape.

¹³ I'supaka simako'omakaja Tróaderā majeyomaki Titore imabepakā'ā ba'iaja yipuparape. Torāŷirā mae, tokarāre yimajaroka bojaweitirā Macedoniaka'iarā ya'rape Titore mo'arī.

¹⁴ Ba'iaja yipupariko'omakaja Cristorirā yija imamaka dakoa imabeyua yijare tērūrika mae. Supa imarī "ŷitaka mibaayu Tuṗarā", āparaka jia yija puṗarijaju. Supabatirā Cristorika bojariroka bojaṗibarimaja yija imaokaro'si Tuṗarāte yijare pūataeka ritaja ṗo'imajare sōñaokaro'si. I'supaka simamaka i'rākō'rímato jariwa'ririimarāja sayija bojatapamaka ā'mitiritirā, Cristore nayi'yu. Īkōrī je'e, ikuṗaka sime: Maṗōmea majoeika ṗoto ritaja saŷisia pibika ritaja ṗo'imajare wī'ka upaka simarijaju.

¹⁵ Cristorika bojariroka yija bojaṗibamaka ŷawa'ri ŷijimaka Tuṗarāte yijaka ime. Kirika yija wārōtapa, Tuṗarā ṗō'irā a'rirūkirā, supabatirāoka ba'iaja imarika tiyibeyurō'ōrā a'rirūkirā pariŷi sā'mitiririjayurā.

¹⁶ Cristore yi'riberirika ima, "Ba'iaja imarika tiyibeyurō'ōrā a'ririwapaŷa", āriwa'ri nare yija bojamaka nayi'ribeyu Cristorika yija wārōika ā'mitiriyapaṗbeyurā. Tuṗarā ṗō'irā a'rirūkirāro'si pūri nare yija wārōika nayi'yu oŷia nimajiparūkiroka naro'si simamaka. I'supaka Cristorika yija wārōrijaju ṗemawa'ribaji imatiyaika simamaka Tuṗarāte yijare jeyobaaberirikareka, marākā'ā baatirā wāja sayija bojawauberijāēka.

¹⁷ I'supaka ŷaŷua simako'omakaja, rikimarāja nime niŷerū tōṗoriyapaŷawa'ri takaja Cristorika bojariroka wārōtapaŷimaja. Nuṗaka baarijaribeyurā yija pūri. Jesúrīrā imarī, kirika bojariroka pakirimarāja ṗo'imajare wārōerā Tuṗarāte pūatairā yija ime. I'supaka puṗajoairā yija ima simamaka kŷaika wāŷitāji wājirokapi yija wārōrijaju.

3

"Mamarī imara'aekakukukaka be'erō'ō mamakukukaka majaroka mayi'ririŷarirūkia ikuṗaka sime", Pablate ārika

¹ I'supaka yo'oko'omakaja "Yija imarā imatiyarimaja", āriwa'rimarī i'supaka mijare yija bojaju. Aṗerā wārōrimaja pūri "Imatiyarimaja yija ime", ārikoṗerijayurā. Mija ṗō'irā natarijaju ṗoto ṗaṗera naro'si aṗerāte o'oeka mijare nabearijaju. I'supaka mijare nabeaika ṗaṗera ima, "Jia wārōirā nime", āriwa'ri nawārōirō'ōkarāre no'orūjerijaju. I'supakajaoka aṗerō'ōrā na'yu ṗoto mijare nawārōikakaka ṗaṗera no'orūjerijaju. Yija pūri, i'supaka baabeyurā.

² Mijaja imarā "Jia wārōirā yija ime", āparaka ṗaṗera yija bearūkirā upaka yijaro'si imarā. Yija wārōika yi'riwa'ri ba'iaja mija baaika ja'atatirā aṗeupaka mija o'amaka ŷatirā, "Jia Cristorika bojariroka Pablorākare nare wārōyu", ritaja ṗo'imajare āriṗuṗajoarijaju. I'supaka mija baaika yija puṗakarā sayija oŷu.

³ Cristo ṗaṗera maika upaka imarā mija ime. Kirika bojariroka yija wārōikapi āriwa'ri Cristore mija puṗaka jia o'aika ritaja ṗo'imajare ŷawārūṗatayu. Aṗerā wārōrimaja ṗaṗera o'oeka narikaika upakamarīa mija ime. Tuṗarā, oŷia imajiparimaji Espiritu Santore mija puṗakarā mijare kiŷa'ajāēka simamaka i'supaka sime. Moisés imaroyikakiro'si āṗaṗiarā Tuṗarāte o'oeka upakamarīa sime mae. I'supakamarīa simamaka maṗupaka Espiritu Santojō mare o'arijaju.

⁴ Jia mijare yija wārōerā Cristore yijare jeyobaayu. I'supaka simamaka "Nare yija wārōikapi āriwa'ri Cristore yapaika upaka baairā nime", Tuṗarāte ŷaika wāŷitāji yija āriwārūyu.

⁵ I'supaka ŷijimaka yija āŷua simako'omakaja yija puṗariŷi yija oŷuapī āriwa'rimarī jia yija wārōyu. Tuṗarāte yijare jeyobaakapi āriwa'ri takaja ritaja yija baawārūyu.

⁶ Tuṗarājaoka imaki kimajaroka mamakukukaka bojaŷirimaja yija imaokaro'si yijare jeyobaaiiki. Supa imarī "Yimakire ā'mitiripeairāte yitāārāŷu", Tuṗarāte āŷua bojaika sime mamakukukaka majaroka. Supa imarī bikija Moisés imaroyikakite o'oeka āriroyika upakamarīa yija wārōyu mae. Espiritu Santopi āriwa'ri maṗupaka o'amaka kire mayi'rirūkiakaka sabojaju mamakukukaka majaroka. Bikija Tuṗarāte jā'meka o'oeka yi'rikopeirā pūri nareyarāka be'erō'ō kika imajipabesarāŷurā. I'supakamarīa sime mamakukukaka majaroka yi'yurāro'si pūri. Espiritu Santore nare ŷa'rjāimaka Tuṗarāka oŷia nimajiparāŷu āriwa'ri sabojaju.

⁷⁻⁸ Kijä'meika äta päiarä o'otirä, Moisés imaroyirekakite mamarī Tuparāte kire saja'ataeka. I'sia kire kija'ataekarīmi Tuparāte kīaeka be'erō'ō simamaka jimarī jājia Moisés pema yaaboaeaka. I'supaka simamaka Israelatarā marākā'ā baatirā sarakajepāāberīwa'ri kīpema niariyapaberika. Bikija Tuparāte jā'meka jītaka simaeaka. I'supaka simaeaka kopakaja Moisés pema jājia yaaboaeaka. Supa imariṗotojo I'rārīmi upakaja sariririjarika. Bikija Tuparāte jā'meka o'oeaka jājia yaaboaikapitīyika ṗo'imajaro'si kire sakija'ataeka simako'omakaja sayi'riwārūberīwa'ri, Tuparā ṗō'irā ṗo'imajare a'riberika āriwa'ri sabojayu. Mamarī kijä'meroyika yaaboaikapitīyika sakija'ataeka simako'omakaja satērīwa'ribaji jia sime ika mamakukukaka majaroka. Supa imarī ōñia imajiparūkiakaka Espiritu Santore maro'si e'era'aeka. I'supaka ima imarī, ñamajī aṗerikurioka ṗurirūkimarīa sime.

⁹ Bikija Moisés imaroyiakite kijä'merūkia Tuparāte kire Ijikakaka ṗuri sayi'riberīwa'ri "Tuparāte yapaika upaka ṗo'imajare baabepakā'ā ba'iaja nare kimarūjerāñu", sāñu. I'supaka imariṗotojo jājia yaaboaikapī setaeaka. Ika mamakukukaka majaroka ṗuri Tuparāte iaika wājītāji wājia ṗo'imajare imarūjerikakaka mare bojaika. Supa imarī bikijakaja jājia yaaboaikapī setako'omakaja mamakukukaka ṗuri tērīwa'ribaji imatiyaika majaroka sime.

¹⁰ Jia simaroyika mamarī Moiséte jā'meroyika. Supa simako'omakaja satērīwa'ribaji imatiyaika sime ika mamakukukaka majaroka. I'supaka maṗupajoaika simamaka, "Mamarī imara'aeka majaroka imatiyabeyua sime mae", marīṗupajoayu.

¹¹ Ņoaka imarūkimarīa imariṗotojo Moiséte jā'meroyika jājia yaaboaike watopekapi etaeaka. I'supaka simamaka, ika mamakukukaka majaroka Tuparāte mare ja'ataeka ṗuri imajiparūkia imarī, tērīwa'ribaji imatiyaika sime.

¹² "Imajiparūkia sime", jia ōriwārūrā imarī, kīkirimarīaja ṗo'imajare sayija wārōrijayu.

¹³ Imajiparūkia simamaka, Moisés imaroyirekaki upaka yija imabeyu. Kīpema jājia yaaboaeaka yaririjarika Israelkarāre iakoreka sayapāiapi kīpema kirārīta'aroyika. Kīpema jājia yaaboaeaka yaririjarika āriṗokakaja mamarī Moiséte jā'meroyika tiyirijayu.

¹⁴ I'supaka simarijariko'omakaja Israelkarā ṗuri satiyirijayu ā'mitiripēaberikarā imarī, maekakaoka i'supakaja imañujurā ruṗu. I'supaka imarā nimamaka, Moiséte jā'meroyirekakaka niaika ṗoto, "Kopakaja Tuparāte satiyetaeka", āriwārūbeyurā nime. I'supaka imabekaja, Cristore takaja yi'yurā nimajikareka ṗuri jia sanorīwārūñu.

¹⁵ I'supaka imariṗotojo maekaka ṗariji Moiséte o'oeaka wārūrīṗotojo sanorīwārūbeyukaji ruṗu.

¹⁶ I'supaka simakoṗeko'omakaja Maiṗamakire I'rārimarāre yi'riū'mumaka Iatirā nare kijey-obaayu "Saniawārūrū", āriwa'ri.

¹⁷ Espiritu Santopi āriwa'ri Maiṗamakire mare jeyobaayu. I'supaka mare jeyobaabaraka maka kimarijayua simamaka, Moiséte jā'meroyika mayi'rikoṗeka ja'atatirā, Cristore yapaika upakaja baawārūrā maime mae.

¹⁸ Kopakaja jia sōriwāṗu'atairā jariwa'ri, Maiṗamakire ṗupajoarījaparaka, tērīwa'ribaji kima morīwārūrījayu mae. I'supaka maimaṗi I'rārīmi upakaja jībaji Maiṗamaki upakaja maimarijarirā Espiritu Santore maṗupaka mare o'arijayu.

4

¹ Yijare wayuñawa'ri, yijare wā'matirā kimajaroka mamakukukaka ṗo'imajare wārōrimaja Tuparāte yijare imarūjeka. I'supaka simamaka, ba'iaja aṗerikuri yijaro'si simarijayua imako'omakaja, sayija wārōrija'atabeyu.

² Supa imarī aṗerāte kareaja i'yoa baarijayu upaka baabeyurā yija ime. I'supakajaoka "Jia ṗo'imajare yijare yi'rīrūr", āriwa'ri waṗuju nare ṗakibeyurā yija ime. I'supaka imarā imarī, Tuparārika bojariroka aṗemijipi so'atirā yija ōñu upakaja yija ṗupajoaika wārōbeyurā yija ime. Supa imarī Tuparāte iaika wājītāji jia wājiroka norīwāṗu'atawārūrīrokapi ṗo'imajare Tuparārika yija wārōyu. I'supaka yija baamaka "ṗakibeyurā nime", ṗo'imajare yijareka āriwārūyu.

³ I'supaka yija wārōika simako'omakaja "Pablorākare wārōika I'rārimarāre ōriwāṗu'atabeyu", āñurā mija ime I'rārimarā. Ikuṗaka sime: Maiṗamakire yi'ririyaṗaberīwa'ri, ba'iaja imarika tiyibeyurō'ōrā a'rīrūrīkīrā imarī, yija wārōika norīwāṗu'atawārūbeyu.

⁴ Cristore nayi'ribeyuapī āriwa'ri ṗo'imajare kīpakika upakaja Satanāre nare imarūjerījayu ruṗu. Supa imarī Jesūrika tērīwa'ribaji imatiyaiki bojariroka ōriwāṗu'atabeyaka nare kimarūjerījayu. I'supaka maimarijayua simamaka, "Tuparāte ima upakaja Jesūre ime", narīwārūbeyu.

⁵ Jesucristore jiyīpupaka ōñurā imarī, yija baarijayuakaka takaja ṗupajoabaraka ṗo'imajare wārōbeyurā yija. "Imatiyairā Pablorākare ime mirākiyu", mija āririka yaṗaberīwa'ri i'supaka yija baabeyu. I'supaka baabekaja "Jesucristo kime Maiṗamaki",

ãparaka yija wãrõrijayu. Supa imarĩ mijare ãrãparaka yija ba'irabejĩrã Jesũre yijare pũataeka simamaka, kiyapaeka upakaja yija baarijayu.

⁶ Tuparã pũri ika wejea rubu'ataeka, neia simakopekareka saborirũjekaki. I'supakajaoka Cristore yija õrĩberikopekareka, yijare kire kiõrĩwãrũrũjeka. Supa imarĩ Jesucristore yija yĩ'pakã'ã Tuparãja tẽrĩriki kimaoka yija pũparõ'õrã yijare õrĩrũjerapaki.

⁷ Tẽritakakaka Tuparãrika bojarĩ kipũataekarã imariþotojo "Tẽrĩrirã yija ime", ãrĩbeyurã yija. Ìãkõrĩ je'e: Wapajã'rĩmarĩa jotoka'i jototõsĩarã wapajã'rĩa jãma upaka imarã yija ime. I'supaka simamaka yija pũpakarã Tuparãrika yijareka imarã yija ime. Supa imarĩ "Nãpũpajoaikapĩmarĩa wãrõrimaja nime. Tuparã tẽrĩrikaja imakite nare jeyobaaikapĩ jia nabaayu", þo'imajare yijareka ãrĩwãrũyu mae.

⁸ Po'imajare Jesũrika bojarĩroka wãrõripareaja, Ìrãkurimarĩa ba'iaja yija jũarijayu. I'supaka simako'omakaja, sarãja sayija ja'atarĩarĩbeyu. I'supakajaoka "¿Marãkã'ã yija baarãñu mae?", ãrĩpũpajoako'omakaja "Tuparãte yijare ja'atayu", ãrĩbeyurã yija ime.

⁹ Rĩkĩmarãja yijare ã'mijĩarĩate imako'omakaja Tuparã pũri yijare ja'atabeyuka. Ìrãkurimarĩa yijare jããrika ri'kakopeirã imarĩ, yijare nakãmbaeka simako'omakaja Tuparãte yijare jeyobaaika simamaka yijare najããwãrũbeyu.

¹⁰ Yija turĩrijayurõ'õ rakakaja nime Ìrãrimarã yijare jããrika ri'karĩjayurã. Jesũre najããeka upakajaoka yijare najããriyapayu. I'supakajaoka ba'iaja kijũaeka upakaja jũariþotojo jia sayija rakajepããmaka Ìawa'ri, "Nãpũpakareka Jesũre imamaka, kirikapi i'supaka nime", þo'imajare ãrĩwãrũokaro'si supa yija imarijayu.

¹¹ Jesũrika bojarĩroka yija wãrõripareareka, Ìrãrĩmi upakaja yijare jããrika nari'kaika watopekarekaja yija imarijayu. I'supaka yijaro'si simako'omakaja "Jesũre nãpũpakareka imapi ãrĩwa'ri kiupaka jia sanarakajepããrijayu", yijareka þo'imajare ãrĩwãrũokaro'si i'supaka yija jũarijayu.

¹² I'supaka ba'iaja yija jũaika simako'omakaja, yija wãrõika ã'mitĩritĩrã samija yiyuapĩ ãrĩwa'ri Tuparãka õñia mija imajĩparãñu.

¹³ I'supaka simamaka ba'iaja yija pũparĩbeyu. Mija Ìabe, ikupaka sãñu Tuparã majaropũñu o'okarã: "Tuparãte yiyuka imarĩ, kirika bojarĩroka þo'imajare yiwãrõyu", Ìrĩkate ãrika. I'supakajaoka yija pũpajoayu yijaro'si. Tuparãte ã'mitĩripẽairã imarĩ, kirika bojarĩroka ja'atarĩmarĩaja yija wãrõrijayu.

¹⁴ I'supaka pũpajoairã imarĩ, þo'imaja yijare jããrika ri'kakopeika yija kĩkĩbeyu. Maĩpamaki Jesucristo reyaekakite õñia Tuparãte jaripe'rĩrũjeka ate. Supa imarĩ Jesũrirã yija imamaka, "Yija reyakopeko'omakaja õñia Tuparãte yijare jaripe'rĩrũjerãñu ate", yija ãrĩpũpajoayu. I'supakajaoka mijare kibaarãñu. Supabatĩrã kimarõ'õrã Tuparãte mare e'ewa'rĩrãñu.

¹⁵ Supa simamaka, "Jia mijaro'si simarũ", ãrĩwa'ri ba'iaja jũariþotojo Tuparãrika bojarĩroka mijare yija wãrõrijayu. I'supaka yija baaika simamaka Ìrãrĩmi upakaja rĩkimabaji Jesucristore yiyurã þo'imajare imarijayu. Kire nayiyuapĩ ãrĩwa'ri jia Tuparãte nare baamaka "Mare wayũaiki imarĩ, jia Tuparãte mare baayu", narĩrijayu. Supa imarĩ "Tẽrĩrikaja imatiyaiki kime", ãrĩwa'ri þo'imajare kire jiyĩpũpayeerĩjayu.

¹⁶ I'supaka simamaka ba'iaja pũpapekaja Jesũrika bojarĩroka ja'atarĩmarĩaja yija wãrõrijayu. Yija þo'ia ba'iaja jũabaraka rũetaka sajarijĩarikõ'omakaja Ìrãrĩmi upakaja yija pũpaka okajãjia imaoakaro'si Tuparãte yijare jeyobaarĩjayu.

¹⁷ Rĩtaja wejea yija turĩtãparõ'õ ba'iaja yija jũarijaya pũri wejeje'rãkaja imarũkĩmarĩa sime. Supa yija jũako'omakaja, "Kĩka õñia yija imajĩparũkia pũri tẽrĩwa'ribaji jia imarũkia sime yijaro'si", ãrĩpũpajoawa'ri, maekaka jimarĩ ba'iaja yija jũakopeika marã imabeyua yijaro'si.

¹⁸ Supa imarĩ ika ka'iareka yija Ìarijaya pũri pũrĩrũkia sime. I'supakamarĩa yija Ìabeyua pũri imajĩparũkia ima. I'supaka simamaka, maekaka yija Ìarijaya pũpajoatiyabekaja yija ime. Mabo'ikakurĩrã maimarũkiakaka pũri siaberĩriþotojo sayija pũpajoatiyarijayu.

5

¹ Ika mapõ'ia wejeje'rãkaja õñia imarũkiro'simarĩa sime, ñojimarĩji reyarũkia. I'supaka simako'omakaja "Mareyarãka be'erõ'õ õñia mare jaripe'rĩrũjetĩrã mapõ'ia Tuparãte mare o'arãñu", marĩpũpajoayu. I'supaka mare kibaarũki þo'ĩpũri maekaka mapõ'ia ima upakamarĩa imarãka, õñia imajĩparũkia imarĩ.

² Ika ka'iareka imabaraka ka'wisika majũarijayu þoto Tuparã þõ'irã mamaka þo'iapĩ imarika mapũpajoarijayu.

³ Yiapũpaka takapĩjimarĩa Tuparã þõ'irã maimarãka simamaka i'supaka ñañu. Mamaka þo'ia mare kio'arãkapĩ kipõ'irã maimarãñu.

⁴ Ba'iaja imarikareka rũñurã imariþotojo dakoa okamĩrãmarĩaja apekukurã imarika maimarĩpũpajoayu. I'supaka mapũpajoaika, "Po'imarĩrã maimariyapayu",

āriwa'rimariā samaṗaṗajoayu. Wāārō'ōrā maima ja'ataturā, reyariba'ikakamariā ṗo'ikirā maimariyaṗayu.

⁵ Suṗa imarī mareyarāka be'erō'ōṗi, ṗo'ia mare kija'atarākapi maimaokaro'si Tuṗarāte mare ṗo'ijiaeka. Suṗa imarī “Tuṗarā imaki i'suṗaka mare baarūkika”, marīwārūokaro'si Espiritu Santore mare kiña'ajāāeka.

⁶ I'tojiteṗi āriwa'ri maka kima moñua simamaka, Tuṗarāte mayi'yu. Ō'ōrā maima ṗoto ṗuri, maipamaki Jesucristo ṗō'irā maimabeyua simako'omakaja “Mareyarāka be'erō'ōṗi ṗuri kika maimarāñu”, j̄jimaka marīrijayu.

⁷ Maekaka wāārō'ōrā kire maibeyukajia simamaka i'suṗaka mañu. Jesúre yi'yurā imarī, “Mare kērika ṗakajia maro'si simarāñu”, marīṗaṗajoayu samaibeyua simako'omakaja.

⁸ Suṗa imarī “Tuṗarāte ārika ṗaka baaike imarī maṗo'ia mare kio'arāñu”, mañu. I'suṗaka simamaka, reyaturā sarekaja Maipamakika maimariyaṗakoṗeyu.

⁹ I'suṗaka ṗaṗajoariṗotojo ika ka'iareka ḡñia maimatiyikuriji j̄jimaka k̄ijiyiuka mabaarijayu. Ō'ōrā maima ṗoto mabaarijayu ṗakajiaoka mareyarāka be'erō'ōṗi maimarāñurō'ōrā mabaarāñu. I'suṗaka imarijarirūkirā maime.

¹⁰ I'suṗaka simamaka ritaja ika wejeareka kiro'si mabaaijika ĩ'rārīmi Cristore ĩarāñu. I'suṗaka kibaarāñurīmi jia, ba'iaoka kiro'si mabaaijika ko'apitorāja sawaṗa matōṗorāñu.

Ikuṗaka sime Tuṗarāka jia imarika

¹¹ I'suṗaka kiro'si yija baaajika “Kiarūkia sime”, āriwa'ri Tuṗarārika bojariroka ṗo'imajare yi'yaokaro'si jia oyiaya nare yija wārōrijayu sayija ōriwārūirō'ōj̄rāja. I'suṗaka yija baaika, ṗaṗabatirāoka kiyapaika ṗakajia yija imarijaya ḡñuka Tuṗarā. I'suṗaka simamaka samija ḡñu je'e mijaro'sioka.

¹² Mija ĩabe. “J̄irā nime”, yijareka mija āñao'omakaro'si imarī i'suṗaka mijare yija bojayu ate. I'suṗaka baabekaja “ṗablorāka waṗuju mija jaiyuyeyu”, yijare jaiyuyeyurāte mija āñao'omakaro'si mijare sayija bojarijayu. Ikuṗaka nime yijare jaiyuyeyurā: “Jia wārōrimaja nime”, ṗo'imajare nareka āñao'omakaro'si nawārōrijayu. I'suṗaka baariṗotojo “¿Yaje yija ṗaṗarō'ōṗi ṗuri jia Tuṗarāka yija ime?”, narīri imakoṗeyu.

¹³ Tuṗarāte yijiyiṗaṗayeetiariṗareaja “Waṗuju wejabiritikakiji kime Pablo”, ĩ'rārimarāre yireka ārikoṗeika, marā imabeyua yiro'si. I'suṗaka narīko'omakaja “Jia ōriṗuairā imarī, Tuṗarārika bojariroka jia yijare nawārōrijayu”, yijareka mija āriṗaṗajoajika jia sime. Jia mijare jeyobaaokaro'si i'suṗaka yija baayu.

¹⁴ “Cristore mare wayuñatiyayu”, āriṗaṗajoairā imarī, j̄er̄itarimarāja kirika bojariroka yija wārōrijayu. Mare wayuñawa'ri ba'iaja mabaaike waṗa maro'si kireyañjika simamaka, kika reyaekarā ṗakajia maime maro'sioka.

¹⁵ Ritaja ṗo'imajare wayuñawa'ri ba'iaja nabaeka waṗa Jesúre naro'si reyañjika. Iki-ijioka imaki reyariṗotojo ḡñia jariṗe'rikaki. Suṗa imarī “J̄ijimaka maimarūkia takaja ṗaṗajoabekaja maimaye'e mae”, āriṗaṗajoawa'ri k̄iar̄ijiyiuka takaja mabaarijariye'e.

¹⁶ Suṗa imarī ṗo'imajare ĩatirā “I'suṗaka nime”, Tuṗarāte ōribeyurāte ārika ṗaka yija āribeyu mae. Cristore yi'ribeyukajirā yija imaroyirapaka ṗoto ṗuri “Muṗakaja imaki kime”, kireka āriṗaṗajoairā yija imaroyirape. Maekaka ṗuri jia Cristore yi'yurā imarī, aṗe ṗaka kireka yija ṗaṗajoayu.

¹⁷ Suṗabatirā Jesucristoriki ṗuri Tuṗarāte kiṗuṗaka o'aekaki imaki. Bikija kimaroyika mirākareka aṗeṗaka kiṗuṗaka o'aekaki imarī, mamarokapi oiyaja ṗaṗajoaikiki kime mae.

¹⁸ Tuṗarā ĩr̄ikaja imaki maṗuṗaka o'aiki. Bikija ṗuri kire jo'atarimaja maimaeka simako'omakaja Jesucristore reyaekapi āriwa'ri “Jia yika mija imabe”, Tuṗarāte mare ārika. Suṗa imarī i'sia majaroka ṗo'imajare yija wārōikapi jia kika nimaerā, nare bojarimajaro'si yijare kiṗūataeka.

¹⁹ Mija ĩabe, ikuṗaka sime ṗo'imajare yija wārōika: Ritaja ṗo'imaja Tuṗarāte jo'atarimaja ṗaka nimako'omakaja jia kika nimirika kiyapaeka. Suṗa imarī ritaja ba'iaja nabaaike waṗa Jesucristore naro'si reyañjio'omakaro'si kire kiṗūataeka. Suṗabatirā kire nayi'yuaṗi āriwa'ri dakoa oka nare imabeyua Tuṗarāte ĩaika wājitāji. Suṗa imarī j̄jimakapi kirirā nare kimarūjeyu. Ika majaroka ritaja ṗo'imajare yija wārōtapaokaro'si Tuṗarāte yijare ṗūataeka.

²⁰ I'suṗaka simamaka Cristoro'si kirika bojariroka bojañjirimaja yija ime. ṗo'imajare yija bojaika Tuṗarāja etaturā kibojari kopakaja nare sayija bojayu. I'suṗaka yija ima simamaka, “Kirika bojariroka yi'riwa'ri jia kika mija imabe”, ṗo'imajare yija āñuap̄i āriwa'ri Tuṗarāte nare okajāñrijayu.

²¹ Mija ĩabe. ĩrākurioka ba'iaja baakoribeyuka Jesúre imako'omakaja, ba'iaja baarimaji ṗaka reyarūkika Tuṗarāte kire imarūjeka. I'suṗaka kibaekapi ba'iaja mabaaike waṗa kiwapaokoyika simamaka “Ba'iaja nabaaikeṗitiyika nimabesarāñu mae Yimakirirā imarī”, mareka Tuṗarāte āñu.

6

¹ Tuparāte yijare jeyobaamaka kimajaroka wārōrimaja imarī, ikupaka mijare yija āñu: “Mijare wayuūabaraka, jia Tuparāte mijare baaika simamaka jia kire ā'mitiripēarijaparaka mija imabe. Kire mija yi'ripakiwā'imarā'si.”

² Mija iabe, kimajaroka o'oea imapi ikupaka kērīka:

“Mijare yijeyobaarūkirīmi seyaeka poto, mija jēñerijayua ā'mitiritirā jia mijare yijeyobaaeka ba'iaja mija jūaekareka mija wapu'yaokaro'si”, āriwa'ri sabojayu.

Mija ā'mitipe yija jeyomarā. Maekaka pūri pō'imajare ā'mitiritikaja, supabatirā ba'iaja nabaaikeka nare tāāerā imatikakiji Tuparāte imarijaju. Suḡa imarī maekaka pūri, kire najēñerāka upakaja kibaarāñu.

³ Kirika bojariroka wārōtapabaraka ba'iaja yija baabeyu, “Pakirimajaroka nawārōyu je'e”, pō'imajare yijareka āri'a'si āriwa'ri.

⁴ Suḡa imarī “Rita sime, wājia Tuparāro'si ba'irabejirimaja nime”, pō'imajare āñokaro'si Tuparāte yapaika upakaja baabaraka yija imarijaju. Suḡa imarī ī'rākurimarā ba'iaja aperiāte yijare baako'omakaja nare yija ruḡuwaḡae'ebeyu. I'supakajaoka ba'iaja yija jūarijaju poto, sarekaja puḡapekaja Tuparāte yapaika upakaja baabaraka yija ime. Mija iabe, ikupaka sime ba'iaja yija jūarijaju:

⁵ Yijare napajerijayua, wēkomaka imariwi'iarāoka ī'rākurimarā yijare natatikopeyu. Aperikuri boebarā oyijaja rēritirā, pipirikapi “Nare majāāerā”, āparaka nakasererijayu. Supabatirā rīkimakaja ba'iraberika yijaro'si imamaka, jimarā aperiāte yija rūrīrijayu. I'supakajaoka űamiareka kāpekaja yija imarijaju, aperiāte ba'arika imabeyu potooka yija kēsirabarijayu.

⁶ Ritaja i'supaka ima yija rakajepārijayua iawa'ri, “Rita sime Tuparāte yapaika upakaja Pablorāke baarijaju”, pō'imajare yijareka āñu. I'supaka simamaka, jipuparā imarī, jūrokapi yija imarijaju. I'supakajaoka jia Tuparārika bojariroka oñurā yija ime. Supabatirā yija yapabeyua pō'imajare yijare baako'omakaja sayija rakajepārijayua. Tuparāte yapaika upakaja baairā imarī, jia pō'imajare wayuūawa'ri, nare yija jeyobaayu. Espiritu Santore yijareka űa'rījāika imarī, kirikapi jia yijare kijeyobaarijaju. I'supakajaoka pakirimarā, pō'imajare wayuūairā imarī, jia nare yija baarijaju.

⁷ Tuparāte yijare jeyobaaikeka kimajaroka bojaika upakaja sayija wārōrijayu kiyapaika upakaja simakaro'si. I'supaka kirika bojariroka yija wārōrijayu poto, jia yija imamaka iawa'ri “Jipupairā imarī, rita yijare nabojayu”, narīrāñu.

⁸ Ī'rārimarā imarā yijare jiyipupayeeirā, aperiāte pūri jēno'o. I'supakajaoka ī'rārimarā “Jia baarijajurā nime”, āñurā imariḡotojo, aperiāte pūri i'supaka āribeyurā. Tuparāte pūataekarā yija imako'omakaja “Wapuju pakirimaja nime”, ī'rārimarā yijareka ārikopeyu.

⁹ Rikimarājaoka nime yijare oñiripotojo, “Ba'iratarā nime”, yijareka āñurā. “Reyarūkirāja nime”, yijareka narīko'omakaja, oñia yija ime ruḡu. I'supakajaoka jimarā ba'iaja yijare nabaaikeka simako'omakaja reyabeyukajirā yija ime ruḡu.

¹⁰ I'supaka simamaka aperiāte jimarā ba'iaja puḡariḡotojo Maipamakire jia yijare baarijajuyua puḡajoawa'ri jijimaka yija imarijaju. I'supakajaoka wayuoka baairā imariḡotojo Tuparārika bojariroka yija wārōikeka āriwa'ri rīkimarā jia Tuparāte nare baarūkiakaka natōpoyu. Maekaka dakomarirā yija imako'omakaja Jesurirā yija imamaka, ritaja jia oyijaja kirika Tuparāte yijare ja'atayu.

¹¹ Mija ā'mitipe yija jeyomarā, Corintowejeekarā. Ritaja yija puḡajoika ya'erimarāja mijare yija bojayu, mijare wayuūatiyairā imarī.

¹² I'supaka mijaka yija imako'omakaja mija pūri rakajerimakiji yijaka imarā.

¹³ Ī'rīka kimakarāte wātawa'ri naka kijaika upaka mijare yija bojarijayu. Suḡa imarī ba'iaja imabekaja mijare yija wayuūaika upakaja yijare mija wayuūabe mijaro'sioka.

¹⁴ Cristore yi'ribeyurāka rīrākibiritirā mija ima'si. Tuparāte yapaika upaka baairā, ba'iaja baarijajurāpitiyika Ī'rātiji puḡajoabaraka imawāruberijirā. Mia je'e i'siroka moriwārūokaro'si sime neirō'ō boirō'ōka rukubaka imaberijika āñu.

¹⁵ I'supakajaoka, Cristo majamaki imarī, kika Ī'rātiji puḡajoawārūbeyuka kime Satanās. I'supakajaoka Cristore yi'yurā kire yi'ribeyurāka Ī'rātiji puḡajoabaraka imawārūbeyurā.

¹⁶ Napupaka nare āñu upakaja puḡajoatirā wapuju imaja jērāka nabaakeka jiyipupaka noñua Tuparāte jiyipupaka oñiriwi'iarā imaberiri imakopeika. I'supakajaoka sime maro'si. Tuparā oñia imajipaki maḡupakarā űa'rījāitakarā imarī, i'supaka wapuju ima jiyipupayeerāka jeyoaritiyabekaja maimaye'e. Mia, Tuparāja ikupaka bojaekaki kimajaroḡūñurā:

“Yire yi'yurā puḡakareka űimajiparāñu. Nimarō'ōpiji naka űimarijarirāñu. Suḡa imarī najiyipupayeerūkika űimarāñu. I'supakajaoka yirirā nimarāñu naro'si”, āriwa'ri sabojayu kimajaroḡūñurā.

17 Ikupaka kēnu apea:

“Yirika yi'ribeyurāka Ɔ'rātiji pupakirā mija ima'si. Supabatirā nare mija jeyoaritiya'si, yiyapabeyu upaka naka mija baakoreka. Naŋu upakaja mija baarākareka, yirirā mija imamaka, j̄jimaka mijaka ŋimarāŋu”, mare kēnu.

18 “Tsupaka mijare yibaarāŋu Mijapaki upaka imawa'ri. Tsupaka mijare yibaamaka yimakarā mija imarāŋu”, āriwa'ri kibojayu Maiŋamaki ritaja tēriwa'ribaji imatiyaiki.

7

1 Mija ā'mitipe yija jeyomarā. Tsupaka Tuparāte mare bojaeka maro'siji ima. Supa imarī Tuparāte Ɔaika wājitāji ba'iaja baariyapaberwa'ri kiyapabeyua, supabatirā maŋupajoaika upakaja baabekaja maimaye'e. Ritaja i'supaka imarijaya ja'ataturā, Tuparāte oyiaja jiyipupayeewa'ri, kiyapaika upakaja baabaraka maimaye'e.

Kire nayi'pakā'ā, j̄jimaka Corintowejekarāka Pablote imaeka

2 Yija jeyomarā, yijare mija wayuābe. “Ba'iaja baairā nime”, Ɔ'rārimarāre yijareka āriko'omakaja, nirāreoka yija yapaika upaka ba'iaja baaberaparā yija. Tsupakajaoka aŋerāte ba'iaja baarūjekoribeyurā yija ime. Supabatirāoka yijaro'si niŋerū tōŋorika yaŋawa'riji po'imajare waŋuju pakiberaparā yija.

3 “Tsupaka yijareka jairā mija ime”, āriwa'rimarā mizare sayibojayu. Kopakaja jimarā mizare yija wātatiyayu bikija mizare ŋarītirape. Tsupaka simamaka, mijaka yija imarijaya, yija reyarāŋu rō'ōjirāraja mizare yija wayuārija'atabesarāŋu.

4 Tsupaka simamaka, “Nare yibojaika upakaja yire nayi'rirāŋu”, mijareka ŋarīpupajoayu. “Jia Tuparāte yapaika upakaja baairā nime Corintowejekarā”, āripupajoawa'ri j̄jimaka mijaka ŋime. Supa imarī ba'iaja yija jūarijaya simako'omakaja j̄itakaja yipupayu.

5 Trōaderō'ōpi Macedonia ka'iarā yija etarapaka be'erō'ō Ɔ'rākurioka j̄ipaŋaka j̄eritakoribeyukajirā yija imarape. Tsupakajaoka yija eyairō'ō rakakaja ba'iaja oka yijare imarijariroyirapaka. Tsupaka simamaka, jimarā tokarāre yijaka okabojiroyirape. Ba'iaja puparirika yijaro'si simarijariroyirape aŋe.

6 Tsupaka yijaro'si simarijariroyirapaka simako'omakaja Titore yija pō'irā etamaka jia yija puparape. Ba'iaja puparijaturā okajājia imarūjeiki imarī, Tuparāte yijare jeyoobarape.

7 Titore o'ōrā etarapakapi takaja āriwa'rimarā j̄jimaka yija ime. Mija pō'irā kimarapaka poto, jia mija imamaka kiarapaka imarī j̄jimakapi o'ōrā ketarape. Sapi āriwa'ri j̄jimaka yija ime yijaro'sioka. Ikupaka Titore yijare bojaetarape: “ Ba'iaja yija ima ā'mitiritirā Pablote ba'iaja pupayu”, āriwa'ri i'supakajaoka Corintokarāre ime naro'si. Supa imarī jimarā mire niariyapayu. Supabatirāoka mire wātawa'ri miyapaika upakaja nabaarijayu”, āriwa'ri kibojetarape. Sā'mitiritirā, tēriwa'ribaji j̄jimaka ŋime mae.

8 Supabatirā bikija paŋera mizare yipūatarapaka Ɔatirā ba'iaja mija puparapakakaka ŋa'mitirape. Tsupaka simako'omakaja “Tsia paŋera yipūataberiri imakoperape”, āripupajoabeyuka yi'. Paŋera mizare yipūatarapaka poto “Siatirā ba'iaja naŋuparirāŋu je'e”, ŋarīpupajoakoperape. Tsupaka simako'omakaja, ba'iaja mija puparapaka ŋojimarīji mijareka so'raŋe.

9 Supa imarī siatirā ba'iaja mija pupayuapi āriwa'rimarā j̄jimaka ŋime. Ikupaka sime ā'mitirikōri je'e: “Ba'iaja baarika ja'ataturā Tuparāte yapaika upaka oyiaja nabaarijayu mae”, kērietarapaka ā'mitiriwa'ri j̄jimaka ŋime. Tsupaka simarika Tuparāte yaŋamaka i'supaka mijaro'si simarape. Supa imarī jiaro'si imarapakaja ba'iaja mija puparika simamaka, “Yija paŋerapi ba'iaja nare yija baaberape”, yija āripupajoayu.

10 Ba'iaja mabaaiika Ɔatirā ba'iaja Tuparāte mare puparirūjeju. Tsupaka kibaamaka, saja'ataturā kiyapaika upaka oyiaja mabaakarō'si i'supaka mare kibaayu. Tsupaka simamaka ba'iaja mabaaiika ye'karitaturā, tūmarīji mare kibaarūkia imareka mare sakitāyū. Sapi āriwa'ri ba'iaja puparijariyebeyurā maime. Toŋi Tuparāte yi'ribeyurā pūri, ba'iaja nabaaiikareka ba'iaja pupariŋotojo “Sayija ja'ataerā yijare miwayuābe”, Tuparāte āribeyurā. Supa imarī kiŋpō'irā a'rirūkimarīrā nime.

11 Ā'mitirikōri je'e. Tuparāte yapaika upaka mijaro'si yo'orapaka Ɔatirā, ba'iaja mija puparape. Tsupaka imariŋotojo jia yijaka imariyapawa'ri ŋojimarīji ikupaka mija jarape: “Ttojirāja, ba'iaja mibaarijaya mija'atabe”, mija watopekareka imakite mija āraŋe. Supabatirā “ƆDako baaerā ŋoaitakaja 'Sareka kimaparū”, āriŋujeirā upaka mabaarape jee?”, āparaka i'yopiyurā mija jarape. “ŋojimarīji oka yija jieberiripareaja, tūmarīji Tuparāte yijare baarāŋu je'e”, mija āripupajoarape. Tsupaka imarā imarī yire jiyipupaka ŋriwa'ri jimarā yire mija Ɔariyapayu. Supa imarī mija watopekarā ba'iaja baarapakite tūmarīji mija baarape ki'yopiyaokaro'si. Supa jia baaraparā mija imamaka dakoa oka imabeyua mijaro'si mae.

¹² I'supaka mija baarūkiakaka mijaro'si yo'orapaka simako'omakaja ba'iaja baarapakite, supabatirōoka sajuarimajire takaja pūpajoawa'rimarāa sayo'orape. Tuparāte ūaika wājitāji "Rita, jia Pablote majiyipūpayeeyu", ānurā mija jayaokaro'si mijaro'si sayo'oijirape.

¹³ Supa imarī yipapera ūatirā jia yire mija yi'yua ā'mitiritirā okajājia yija jayu. Supabatirā, jaiabaraka mijaka Titore imarapaka simamaka, jia pūpayuka kime mae. Jjimaka kimamaka ūawa'ri, tērīwa'ribaji jjimaka yija jayu mae.

¹⁴ Mija pō'irā ke'rīrā baarapaka poto "Jia mire e'etoritirā, Corintokarāre mire yi'rīrānu", Titore ūarītirape. Kire ūarāpaka upakaja mija baarape. Supa imarī dikapi āriwa'ri kirokapi i'yopi'ribeyuka yi'i mae. "Jia mire nabaarānu", āriwa'ri Titore yija bojarapaka rita kire yija ārāpe mirākiyu. I'supakajaoka I'rākuri upakaja mijare yija bojarapaka rita simarape.

¹⁵ Jia kika imarika yapawa'ri jiyipupakapi kire mija e'etorape. Supabatirā jiajaoka kire mija yi'rāpe. Ritaja i'supaka kire mija baaeka mirāka pūpajoabaraka jibaji mijare kiwayuūarijayu mae.

¹⁶ Supa imarī "Tuparāte yapaika upaka oyiaja baabaraka nimarānu", āparaka jjimaka mijaka ūime mae.

8

Wayuoka baairāte jjimakapi majeyobaaye'e

¹ Mija ā'mitipe yija jeyomarā. Ritaja Macedoniakarā* Jesūre yi'yurā majaroka mijare yija bojaerā baayu. Nare wayuūawa'ri jia Tuparāte nare jeyobaaika upakajaoka aperedate jia oyiaja nabaarijayu naro'si.

² Rikimakaja ba'iaja aperedate nare ka'wisijūarūjeko'omakaja jjimaka nime. Supabatirā wayuokatakaja baairā imariopotōjo aperedate jeyobaarika pūpajoawa'ri rikimarāja niñerū narēarape.

³ I'supaka jjimakapi narēarapaka yiñakoapi ūiarapaka simamaka, "Rita sime", ūaŋu. Ni-jirūkia imarō'ōjirāja jiripotōjo wayuoka baairāte wayuūawa'ri, narikataka tuikopekakaka pāriji nare nijirape. Nare sayijēñeberiko'omakaja wayuoka baairāte jeyobaawa'ri niñerū yire nijirape napō'irā saye'ewa'yaokaro'si.

⁴ "Jesūre yi'yurā wayuoka baairā Jerusalēnreka imarāte yija jeyobaayu. Supa imarī ika niñerū naro'si mija e'ewa'pe", āparaka yijare sanaja'atarape, nare jeyobaatiyawa'ri. "I'supaka nare jeyobaatirā jjimaka yija imarānu", āriwa'ri i'supaka nabaarape.

⁵ "Ō'ōjirāja najeyobaakoepijika marā imabeyua", yija āripūpajoarape sanarēaerā baarapaka ruṗu. I'supaka yija pūpajoarapaka simako'omakaja satērīwa'ribaji jia nabaarape. Sanarēaerā baaeka ikupaka narāpe mamarī: "Jesús, yija ūpamaki, miyapaika upakaja yija baarānu." Supabatirōoka Tuparāte yapaika upakaja baairā imarī, "Yijare mija bojarāka upakaja yija yi'rīrānu", narāpe yijareoka.

⁶ Supa imarī mijaro'sioka jjimakapi niñerū rēabaraka mija ima e'ebaraka Titore imaerā torā kire yija pūatarape. Ikijioka imaki mamarītaka niñerū rēarikakaka mijare jaiū'murapaki. I'supakajaoka jjimakapi samija rēaweera "Nare kijeyobaarū", āriwa'ri mija pō'irā kire yija pūatarape.

⁷ Supa imarī tērīwa'ribaji Tuparārikakaka jia ūnurā imarī, i'supaka jia tokarāre mija jeyobaabe. I'supakajaoka "Rita ūnuka kime", āriwa'ri, Jesucristore oyiaja jia mija yi'rīrijayu. Supabatirā kirika bojariroka ūnurā imarī, jia samija bojawārūyu. I'supaka baabaraka jimarāa pō'imajare jeyobaairā mija ime. Supabatirōoka yijare jia wātatiyairā mija ime. Supa imarī wayuoka baairāte tērīrikaja wayuūawa'ri jia nare mija jeyobaabe.

⁸ Mijare jā'merimarāa sime, bojarika simamaka i'supaka ūaŋu. "Jerusalēnreka imarāte yija jeyobaarānu", āriwa'ri Macedoniakarāre yijare ārāpaka mija ūrīka yapawa'ri mijare sayibojayu. Sā'mitiritirā "Maro'sioka nare majeyobaaerā", mija ārīrika yapawa'ri i'supaka mijare yibojayu. I'supaka nare mija jeyobaamaka ūatirā, "Ritaoka aperedate wayuūairā nime", mijareka ūarīwārūrānu.

⁹ "Jia mare baaiki kime maipamaki Jesucristo", āriwārūrā imarī, wayuoka baairāte jeyobaarika pūpajoairā mija imabe. Tuparāte imarō'ōrā tērīwa'ribaji imatiyaiki imariopotōjo mijare wayuūawa'ri saja'atatirā pō'imaji kipo'ijirika. Ika ka'iarā kimaripareaja wayuoka baaiki upaka kimaeka. I'supaka kimaeka, jia Tuparāka dakoa jariwa'rīrimarāja mija imaokaro'si.

¹⁰ Jia mija imarika yapawa'ri mijare yokajāāerā baayu. Bikija o'rapajērārā mija baaū'murapakarā ate mija pūpajoarika yiyapayu. "Wayuoka baairāte majeyobaerā", āriwa'ri aperedate ruṗubajirā jjimakapi niñerū mija rēau'murape.

* 8:1 Corinto se encontró en la provincia de Acaya. Macedonia era una provincia al norte de Acaya. Véase el mapa.

¹¹ Mamarī j̄jimakapī samija baaū'mutirapaka upakajaoka mija rikaikarō'ōjīrāja ĩjibaraka j̄jimakap̄jī samija rēawearika yiyapayu.

¹² Marikaika ko'apitorāja maijijika jia sime. Jeyobaarika yapawa'ri sak̄ijika simamaka ĩrātiji oyijaja sime Tuparāro'si. Marikaika tērīwa'ribaji mare jēñebeyuka kime Tuparā.

¹³ Mija rikaika pemawa'ribajirā apherāte jeyobaatirā wayuoka mija baerāmarīa i'supaka mijare ñaū. ĩrātijiji mija imoakaro'si i'supaka mijare ñaū.

¹⁴ Mija pūri maekaka wayuoka nabaaiika poto rikimakaja mija rikayu. I'supaka simamaka nare mija jeyobaabe. Ńamajī wayuoka mija baarāka poto ĩrā ate rikimakaja rikarāñurā je'e aperyari. I'supaka simajikareka mijare najeyobaarāñu. Supa baawa'ri ĩrātiji rikaokaro'si jia mija jeyobaabu'arāñu.

¹⁵ I'supakajaoka Tuparā majaropūñurā Moisés imaroyikakite bojaeka ikupaka āñua: “Rikimakaja manā ayeekarā, kūpajī ayeekarāte sanapibaeka. Supa imarī kūpajī ayekopekārō'si nayapaeka upakaja simaeka, supabatirā rikimaka ayeekarāro'sioka sapiyia tuiberika”, āriwa'ri sabojayu.

“Titorākare jia mija e'etope”, Pablote āriika

¹⁶ Mijare yijeyobaariyapaika upakajaoka Titore mijare jeyobaariyapayu kiro'si. Tuparāte i'supaka kire pupajoarūjeka simamaka “Jia mibaayu Tuparā”, kire ñaū.

¹⁷ “Nare jeyobaaokaro'si napō'irā me'pe ate”, kire ñapakā'ā, jia j̄jimakapī Titore yire yi'rapē. I'supaka kire ñaribeyukajikā'āja, jimarīa mija pō'irā a'ririypatikiji kimarape. Supa imarī kiyaapaika upakaja mijare ĩarī ke'rīrā baayu mae.

¹⁸ Titoka ĩrīka majeyomakite mija pō'irā yija pūatayu. Mija oñuka imarī, Jesucristorika bojariroka jia bojawa'pū'atawārūiki kimamaka ritaja Jesucristore ā'mitiripēairā jia jiyipupaka kire noñuka kime.

¹⁹ Ńamajī Corintopī niñerū yija e'ewa'rīrāka poto, Jerusalénrā yijaka ke'rīrā kire napūatarape. Torā eyatirā wayuoka baairāte jeyobaawa'ri niñerū yija ĩjirāñu. I'supaka yija baamaka ĩatirā, “Ritaoka wayuoka baairāte jeyobaairā nime Jesure yi'yurā”, yijareka pō'imajare āriñupajoarāñu. I'supaka imawa'ri maipamaki Jesucristore najiyipupayeerāñu.

²⁰ “Rikimakaja niñerū narēarapaka jia naba'iaribeyu”, āriwa'ri yijareka nakērājairika yapabeyurā yija. I'supaka simakoreka ĩrīka yijaka a'rīrūika imatiiki.

²¹ Ba'iaja yijare nakērājairika yapaberīwa'ri jia oyijaja Tuparāte ĩaika wājītāji yija baarāñu. Supabatirā pō'imajare ĩaika wājītāji i'supakajaoka yija baarāñu.

²² Supabatirā imaki apika majeyomaki mija pō'irā naka yipūataerā baaiki ate. Kire oñurā imarī, “Jia ba'irabeiki kime”, yija āñu. ĩrākurimarīa jia jeyobaatiki kimamaka i'supaka yija āñu. “Jia yi'yurā nime Corintowejeakarā”, Titore āpakā'ā ā'mitiritirā mijare jeyobaarī ke'ririypatīyayu mae.

²³ Supa imarī Titore, apherā ĩ'parā majeyomarāpitiyika mija pō'irā yipūatarāñu. Jia Titore oñurā mija ime. Yijeyomaki imarī, yupakaja mijare kiwārōrijayu. Kika ĩ'parā nime apherā majeyomarā jia Jesure yi'yurā. “Jia Jesucristore nayi'yu”, āriwa'ri Macedoniakarāre kika pūataekarā nime. I'supaka nimamaka ĩatirā jia Cristore jiyipupaka noñu nimaupatiji.

²⁴ Mija pō'irā neyarāka poto jia nare mija e'etorika yiyapayu. I'supaka mija baamaka, “Ritaoka nare yapairā nime”, Macedoniakarāre āriñupajoarāñu. I'supaka simamaka “Corintokarāre jia nare e'etorirāñu”, Pablote yijare ārāpaka rita sime”, narīpupajoarāñu.

9

¹⁻² “Jesucristore yi'yurā wayuoka baairāte jeyobaaokaro'si jiapī niñerū narēayu”, mijareka āñuka imaripotojo mijaro'si sakaka yo'oerā baayu ruḡu. Acayaka'iareka Corintorā imarāte bikija o'rapajērā wayuoka baairāte mija jeyobaarika pupajoaū'murapakakaka j̄jimakapī o'ōrā Macedoniaka'iakarāre yibojarijayu. I'supaka yibojaiika ā'mitiritirā j̄jimaka jariwa'ri “Maro'sioka i'supakaja wayuoka baairāte majeyobaaye'e”, āparaka rikimarāja Macedoniaka'iakarāoka j̄jimakapī niñerū ĩjiriypairā.

³⁻⁴ I'supaka mijare āriripotojo yirupurō'ō Titorākare mija pō'irā yipūataweiyu niñerū rēawearika mijare najeyobaakaro'si. ĩrārimarā Macedoniakarāre yika jeyoariwa'rīrāñu je'e aperyari. I'supaka simamaka Titorākare mijare jeyobaarāñu “ Rita sime wayuoka baairāte jeyobaaokaro'si niñerū rēaweatikarā nimatiyu', yijare merāpaka simako'omakaja, niñerū narēaweabeyu ruḡu”, Macedoniakarāre yija eyarāka poto yijare ārikoreka. “Jia wayuoka baairāte jeyobaarika yapairā nime”, apherāte yija āñua simako'omakaja i'supaka mija baabesarākareka nawājītāji i'yoa yija jūarāñu. Supabatirā i'supakajaoka mija jūarāñu je'e mijaro'sioka.

⁵ I'supaka simakoreka “Yiruḡu a'rīweitirā nare mija jeyobaaweiape”, āriwa'ri majeyomarā Titorākare mija pō'irā yipūataweiyu. Niñerū mija rēau'murapaka mija rēaweakaro'si mijare najeyobaarāñu. Supa imarī torā yeyarāka poto, sarēaweatika mija imarāñu.

Suḡabatirāoka “Ñojimarĩji samaĩjirika Pablotē pakatayu”, ārĩrika imabesarāka. Jia wayuoka baairāte jeyobaariyapawa'ri ĩjĩmakapi mija ĩjirjarirākareka jia simarāñu.

⁶ Nare ĩjirā baaeka ikupaka mija puḡajoabe: Rĩkimaka ba'arika ōtebeyuka kũḡapĩji ba'arika rikaiki. Rĩkimaka ba'arika ōteripũpaiki puri rĩkimakaja ba'arika rikaiki. Ikuḡaka ārĩrika sime samarĩjĩkareka: Rita jia wayuoka baairāte jeyobaarika yapawa'ri ĩjirijayukate jia Tuḡarāte jeyobaarāñu. Kirikaika wataripotojo kũḡapĩ ĩjikite puri kũḡapĩ sawaḡa Tuḡarāte ĩjirāñu.

⁷ Suḡa imarĩ “Ō'õjĩrāja yija ĩjirāñu”, mija ārĩpuḡajoairō'õjĩrāja mija ĩjirijape. Wataripotojo mija ĩjĩkareka puri ĩjimarĩa simajĩñu. Suḡabatirā mija ĩjirijapaberiko'omakaja apĩkate mijare pakatapakā'ā ā'mitiritirā, mija ĩjĩkaoka ĩjimarĩa sime. Mija puḡakarāja ĩjirika yapawa'ri mija ĩjĩka puri jia sime. ĩjĩmakapi aḡerāte jeyobaarijayurāka ĩjĩmaka Tuḡarāte ime.

⁸ I'suḡaka simamaka mija yapaika pemawa'ribaji mijare kija'atarāñu jia aḡerāte mija jeyobaarijayaokaro'si. Jia nare mija baamaka ĩatirā mijare kija'ataika ĩ'rākuri upakaja dakoā jariwa'ribesarāka mijaro'si.

⁹ Mija ĩbe. Ikuḡaka sāñu Tuḡarā majaropũñurā o'oea:

“Tuḡarāte jiyipũpayeeiki imaki kirikaika watarimarĩaja wayuoka baairāte jeyobaarijayuka. Suḡa imarĩ jia kibaaeka mirāka ye'karimarĩaja jia Tuḡarāte kire baajiparāñu”, ārĩwa'ri sabojayu.

¹⁰ Tuḡarā imaki ōterikiyapea moterũkia maro'si imarũjerijayuka. Ikiijoka imaki ōterikiyapeapi ba'arika ḡo'imajare imakoaro'si baarijayuka. I'suḡaka baaiki imarĩ, ritaja jia mijare kija'atarijayu, saḡi aḡerāte jia mija jeyobaarijayaokaro'si. I'suḡaka mija jeyobaarijayuapi ārĩwa'ri rĩkimarāja aḡerāte jia imarũjeiki kime Tuḡarā.

¹¹ Suḡabatirā dakoā jariwa'rĩmarĩaja rikatirā jia aḡerāte ĩ'rākuri upakaja mija jeyobaarũkia mijare kija'atarāñu. Suḡa imarĩ torā eyatirā mija jeyobaika nare yija ja'atarāka ḡoto, “Jia mĩbaayu Tuḡarā”, āḡaraka kire najiyipũpayeerāñu.

¹² Ika mija ĩjikapi jia majeyomarā Jerusalēnā wayuoka baairāte mija imarũjerũkitakajamarĩa simarāñu. Suḡabatirāoka i'suḡaka mija baaikapi ārĩwa'ri, “Jia mĩbaayu Tuḡarā”, āḡaraka ĩjibaji kire najiyipũpayeerāñu.

¹³ I'suḡaka mija baamaka, “Waḡuju ḡakibekaja ritaitaka Jesũrika bojariroka yi'yurā nime”, mijareka narĩpuḡajoarāñu. Suḡabatirā nare jeyobaatirā, i'suḡakajaoka aḡerāte mija jeyobaarāka simamaka, jia Tuḡarāte najiyipũpayeerāñu.

¹⁴ Suḡabatirāoka “Mare najeyobaaerā Tuḡarāte nare jeyobaarapakapi, ārĩwa'ri jia mare nabaayu”, narĩrāñu. I'suḡaka simamaka “Jia yijare nabaayu”, ārĩwa'ri jia ĩjĩmaitakapiji Tuḡarāte mijaro'si najēñeĩjirjarirāñu.

¹⁵ Jia nare baarũkirā mija ima puḡajoatirā ĩjĩmaka ñime. I'sia tērĩwa'ribaji jia mare baawa'ri Kimake Tuḡarāte maro'si puḡataka. Sōñurā imarĩ, dika aḡe marākā'ā ārĩrika imabeyua maro'si. Suḡa imarĩ maimaupatiji “Jĩitaka mĩbaayu Tuḡarā”, kire marĩrijariye'e.

10

“Tuḡarāte yire jā'meka upakaja kirika bojariroka yiwārõrijayu”, Pablote ārĩka

¹ Yi'ĩ Pablo, oka mijaka jierika yapaiki imarĩ, ika mijare yibojaerā baaika mija ā'mitiririka yiyapayu. ḡo'imajare wayũfarimaji imarĩ, ĩjapĩji Jesũre nare jairoyika upakaja mijaka yijairiyapayu yiro'si. Tokarā ĩ'rārimarā ikupaka yireka āñurā: “Maka kima ḡoto kĩkirimakiji maka Pablote jairijayu. Aḡerō'ōrā imatirā ḡaperapi maro'si kio'oika ḡoto puri okajājiapi maro'si skacio'oyu”, āḡaraka yireka najaiyuyerijayu.

² I'suḡaka simamaka waḡuju ba'aja yireka jairāte mija ā'mitiritiya'si. Yire mija yi'ritiyabe, saḡi ārĩwa'ri mija ḡō'irā eyatirā okajājia mijare yijaikoreka. I'suḡaka mijare yijaiberikoperākaoka, “Jesucristore yi'ribeyurā upaka Pablote ime”, āñurāte puri okajājiapi jairika yipũajoayu.

³ Rita sime, mija upakajaoka ḡo'imaja yija ime yijaro'sioka. Jesucristore yi'ribeyurāka yija imarijayua simako'omakaja nimarijayu upakataka baarijaribeyurā yija ime. I'suḡaka simamaka, noñu upakaja puḡajoatirā ḡo'imajare okabojirijayu upakamarĩa ḡakirimiji majaroka yija jaita'ruirijayu.

⁴ Tuḡarāte yi'ribeyurāte jia jaikopeika upakamarĩaja tērĩwa'ribaji Tuḡarārikapi ḡo'imajare yija wārõrijayu. I'suḡaka nare yija wārõmaka, “Waḡuju ḡakirimiji majaroka yija yi'rikopeyu rukuya”, ḡo'imajare ārĩwārũrijayu. I'suḡakajaoka ritaja ḡakirimiji majaroka yi'yurāte yijare oka'emakaoka nare yija okatērĩrijayu sanaja'ataokaro'si.

⁵ “Tuḡarārika mija wājia imamiji ā'mitiritirā jia kire norĩrũ”, āñurā imarĩ, jia naḡuḡajoakopeikapi wārõrimajare yija okatērĩwārũyu Tuḡarāte jeyobaaikapi. Suḡabatirā “Aḡerā ĩjibaji puḡajoairā yija ime”, ārĩpuḡajoawa'ri, naḡuḡajoaimiji Tuḡarāte nare ōrĩrũjebeyua sime. Suḡa imarĩ yija wārõika yi'riwa'ri, naḡuḡape'yu. Suḡabatirā Tuḡarāte yijare jeyobaamaka, Cristore yapaika upaka oyiaja ḡo'imajare yija puḡajoarũjerijayu.

⁶ Mija pō'irā yija eyarāka poto Jesucristore yapaika upakaja mija yi'rirāka jia simarāñu. Kire yi'ribesarāñurāte pūri sawapa yija yaparāka upakaja yija baarāñu.

⁷ Mija pō'irā ima mija iawārūbe: Īrārimarā mija watopekera "Jesucristore pūataekarā yija ime", āñurā. I'supaka āñurā imarī, "Pablorāka Jesucristore pūataekarājaoka imarā naro'si", narīrū.

⁸ "Maipamaki Jesucristore pūataekarā imarī, mijare okajāābaraka yija wārōyu", ñañu. I'supaka mijare ñapakā'ā " 'Yire na'mitiripēarū, āriwa'ri i'supaka mare kēñu", yireka mija āriṣupajoayu je'e. "Cristore mija yi'yua bitatarikopakaja jibaji Cristore mija yi'ririjayaokaro'si mijare yija jeyobaaerā, maipamaki Jesucristore yijare pūatarape", ñañu. I'supaka simamaka "Cristore pūataekakimarīka Pablote ime", wapuṣu yireka āñuapī maki yire i'yopi'rirūjewārūbesarāki.

⁹ "Makīkirika yapawa'ri papepapi okajājia mare kijaiṣūarijayu", mija āriṣupajoajikareka i'supakamarīa sime.

¹⁰ Mija iabe. Īrārimarā mija watopekareka imarā yire jaiyuyebarakā, ikuṣaka āñurā: "Papepa mare kio'oikapi okajājia jairipotojo maka kima poto pūri wayuoka Pablote baaroyi", ñañu. "Suṣabatirāoka yijare kiwārōroyika poto, ā'mitirijiyubeyu upaka kijaiṣūaroyi", āparaka yire najaiyuyerijayu.

¹¹ I'supaka yireka jairijayurā: "Maka kimabeyu poto papepapi okajājia mare kijaika upakajaoka maka kimarāka poto mare kibaarāñu je'e", narīrū.

¹² I'supaka simako'omakaja mija pō'irā Īrārimarā "Tērīrā marākā'ā mabaaberijika yija ime", naṣuparō'ōpi āñurā. Suṣabatirā "Aperāte tērīwa'ribaji Tuṣarāro'si jairimaja yija ime", āñurā nime, i'supakataka āririka pe'yoiṣi yi'i pūri. Natijajaja nima iajiyutirā, i'supaka narīrijayu. I'supaka naṣupaka imarā imarī, rukubaka naṣupajoayu.

¹³ I'supakajaoka "Ritaja Īrāweje jariwa'ririmarijaja yija jaiyu. Aperāte nare wārōmaka Jesucristore pūataeka", āribeyurā yija. Ikuṣaka sime: Jesucristorika wārōrimajamatorā Tuṣarāte yijare pūataeka imarō'ō watopekareka sime Corintowejea. Suṣa imarī "Kijā'maikapi mijare yija wārōyu", mijare yija āririjayu rita ima.

¹⁴ Mijare yija wārōmaka, "¿Dako baaerā Pablorākare mija ā'mitiyu?", mijare narīko'omakaja, nare ruṣubajirā Jesūrika bojariroka mijare yija wārōū'murape. Mija pō'irā Tuṣarāte yijare pūataberirikareka pūri, "Mijare wārōirā yija ime", mijare yija āriberijāēka. I'supakamarīa sime. Mijare wārōrimaja yija imaerā Tuṣarāte mija pō'irā yijare pūataeka.

¹⁵ Suṣabatirāoka Īrārimarāe jaikoṣeika upakamarīa yija jaiyu. Aperāte nare wārōmaka Jesucristore pō'imajare yi'yua Ītirā "Nare yija wārōmaka i'supaka nime", āriṣakirijaribeyurā yija. Ikuṣaka yija yapayu: Jia Jesucristore yi'yurā mija jarirāka rikimabaji pō'imajare Jesūrika bojariroka yija bojarāñu.

¹⁶ Suṣa imarī i'supaka simarāka poto mija a'riwa'ribajirā imarāte Jesucristorika bojariroka bojarī a'ririka yija yapayu. Wārōrimajamatorā yija eyarāka, Jesūrika bojariroka ā'mitirikoribeyurāte sayija wārōrāka poto "Ikuṣaka jia nare yija wārōrape", yija ārijika jia sime.

¹⁷ I'supaka jijimakapi nabaarijauakaka Īrārimarāe jaikoṣeko'omakaja, ikuṣaka sabojayu Tuṣarā majaropūñurā o'oeka: "Maṣupayariji mabaaiṣakakaka jijimaka bojabeṣakaja Tuṣarāte maro'si baarijauakakaka takaja jijimakapi mabojarijariye'e", āriwa'ri sabojayu.

¹⁸ Suṣa imarī Īrīka "Jia wārōiki ñime", kērīkoṣeijika, dakowapamarīa sime. "Īrī kime jia wārōiki", Tuṣarāte āririjayukate pūri, "Jiitaki kime", marīwārūyu maro'sioka.

11

"Pakirimiji majaroka wārōrimaja Tuṣarāte pūataekamarīrā nime", Pablote āriika

¹ "Imatiyaiṣi ñime", āparaka aperāte bojabaraka ōriṣūabeyurāte āñu upaka yijaiko'omakaja yire mija ā'mitiripēarika yiyapayu ruṣu. I'supaka mija pō'irā pakirimiji majaroka wārōirāte ā'mitiparaka mija rakajepāāika upakaja yireoka mija rakajepāābe ruṣu.

² Jesucristore takaja mija ā'mitiripēarijaririka yiyapayu. Ā'mitirikōrī je'e: Īrāko rōmo apikaka baakoribeyuko kotūmi imarukikaka takaja koṣupajoayu. I'supaka koima upakajaoka Cristore oyijaja ā'mitiripēairā mija ime. Yi'i imaki i'supaka mija imaerā mamarī mijare wārōū'murapaki. Suṣa imarī Tuṣarāte ṣupajoaika upakajaoka mijare yiṣupajoayu yiro'si. "Jesūre na'mitiripēarijaja'ata'si", āriwa'ri i'supaka ñimarijayu.

³ Mia. Bikija Satanāre āñakarā ña'rījāitirā Eva imaroyikakote jia kijaiṣakika. "I'supakajaoka nare kibaarāñu je'e aṣeyari", mijareka ñariṣupajoayu. "Jia Jesucristore ōñurā imariṣotojo pakirimiji majaroka ā'mitiritirā Cristore jia nayi'ribesarāñu je'e", āparaka ba'ijaja mijareka yiṣupayu.

⁴ Ikupaka sime: Aperã wapuju kitorõ'õpiji wãrõrĩ netamaka, "Ikupaka Jesũre ime", ñarĩka upakamarĩa nawãrõko'omakaja jĩjimakapi nare mija ã'mitiyu. I'supakajaoka yija wãrõika ã'mitiripẽawa'ri Espĩritu Santore mijare ña'rĩjãikarã imariþotojo, kima upakamarĩakaka mijare nabojapakã'ã "Rita, i'supaka kimekã'ã", mija aũu. Supabatirãoka "Ikupaka ba'iaja mabaaika wapa Jesucristore maro'si wapaĩjika", ñarĩka upakamarĩa nawãrõko'omakaja nare mija ã'mitiririjayu. ¿Dako baaerã jĩjimakapi napakimajaroka mija ã'mitiyu je'e?

⁵ "Tuparãte pũataekarã aþerãte tẽrĩwa'ribaji õñurã yija ime", aþaraka nawãrõrijarikoþeyu. I'supakaja aũurã imariþotojo "Yibo'ibajirã imabeyurã nime", ñarĩpupajoayu.

⁶ Jia jaiwãrũtiyairãte jaika upaka jaiberiripotojo Tuparãrika bojariroka jia wãjia õñuka ñime. I'supaka simamaka kimajaroka jia mijare yibojawapu'atawãrũrape. I'rãkurimarã yire ã'mitirika mirãrã imarĩ, "Jia Tuparãrika õñuka Pablote ime", yireka ãrĩwãrũirã mija ime.

⁷ Tuparãrika bojariroka mijare yiwãrõrapaka þoto sawapa mijare jẽñeberapaki yi'i. I'supaka yibaamaka, "Imatiyairãte baaika upakamarĩa baaike kime", aþaraka yireka mija jaiyuyeyu je'e. "Tuparãka jia nimarũ", ãrĩwa'ri wapaamarĩaja jia mijare yijeyobaarape. ¿Yaje jiamarĩtakaja sime je'e i'supaka mijare yibaarapaka? Jẽno'o, jia baawa'ri i'supaka mijare yibaarape.

⁸ Aþerã Jesũre ã'mitiripẽairãte niñerũ yire pũatarapaka e'etoritirã mijare wãrõbaraka ñimarape. Mijare jẽñebeyuka ñimako'omakaja, aþetata Cristore yi'yurã yire sapũataraparã.

⁹ Mija põ'irã ñimarapaka þoto wayuoka yibaarape. I'supaka imariþotojo mija põ'irã jia ñimaerã, "Yire mija jeyobaabe", mijare ãrĩberapaki yi'i. Macedonia ka'iakarã Cristore yi'yurã mija põ'irã eyatirã jia ñimawãrũerã wayuoka yibaaika yire nijirape. I'rãkurioka niñerũ mijare jẽñekoriberapaki yi'i. Maekakaoka i'supakaja ñime ruþu.

¹⁰ Jesũre wãjia yipupaka jarirũjekaki imarĩ, wãjia kibojaeka upakaja mijare yibojayu yiro'sioka. "Mijare sawapa jẽñebekaja yiwãrõrijayu", ñaũu. I'supaka ñaũuapi jĩjimaka ñime. I'supaka ñimamaka I'rãrimarã Acayaka'iakarã Corintorã imarãte yire jaiyuyekoþeika marã imabeyua.

¹¹ Mijare jẽñebeyuka imarĩ, ¿mijare wayuũbeyuka ñime bai je'e? Jẽno'o i'supakamarĩa sime. Jimarĩa mijare wayuũaike imarĩ, i'supaka yibaayu. Tuparãoka jia sõñuka i'supaka mijaka ñima.

¹² Supa imarĩ mijare wapa jẽñerimarĩaja yiwãrõrijarirãũ. Wapuþu þakirika wãrõrimaja þuri sawapa mijare jẽñerijayurã. "Tuparãro'si Pablorãkare ba'irabeĩjika upakaja yija ba'iraberijayu", narĩþakika mija ãrĩwãrũokaro'si, wapaamarĩaja mijare yija wãrõrijayu.

¹³ Tuparãte apõstolrãkamarĩã nime i'supaka baairã. Þakirimaja imarĩ, "Jesũrika bojariroka yija wãrõerã kipũataekarãoka yija ime yijaro'si", narĩþakirijayu.

¹⁴ I'supaka narĩrũkia õritikaja ñimarape. Satanãsoka ángelrãka jia baairã upaka þemakotowiyuka aþerikuri, þo'imajare þakiokarõ'si.

¹⁵ I'supaka kimarijajayu simamaka, "Kire yi'yurã þuri kopakaja kiupaka jayurã", mijare ñaũu. Supa imarĩ "Tuparãro'si yija jã'meika simamaka ikupaka mija baabe jia kika mija imaokaro'si", naũu Satanãro'si ba'irabeĩjirimaja þo'imajare þakibaraka. I'supaka nabaaikepi "Jia Tuparãro'si ba'irabeĩjirã nime", þo'imajare ãrĩpupajoarika nayapayu. Ba'iaja nabaaika wapa tẽrĩrikaja I'rãrĩmi ba'iaja jũarũkirã nime.

"Jesũro'si ba'irabeĩjirimaji imarĩ, ba'iaja yijũarape", Pablote ãrĩka

¹⁶ Ikupaka jairimaji marĩka imariþotojo I'rĩka "Ikupaka jia baaike ñime", ãrĩwa'ri bojatarimaji upaka yijairã baayu. I'supaka yijaikoþeko'omakaja, "Jia õrĩpũabeyuka kime Pablo", yireka mija ãrĩpupajoa'si. I'supaka simaberikoþerãkaoka "Jia õrĩpũabeyuka upaka Pablote jaiyu", yireka mija ãrĩkoþeko'omakaja, i'supaka yijairãũ. Kopakaja þakirimajaroka wãrõrimajare ã'mitiyurã mija ime. Supa imarĩ nare mija ã'mitiririjayu upakaja yire mija ã'mitipe ruþu.

¹⁷ Ika mijare yijaika upakamarĩa mijare jaijĩki maipamaki Jesucristo þuri. Kiupaka jaibekaja õrĩpũabeyurãte jairijayu upaka yijaiyu.

¹⁸ Ritaja wejeareka imarã upaka "Ikupaka jia baairã yija ime", aũurã mija watoþekarã ima simamaka nuþakaja mijare yijairã baayu yiro'sioka.

¹⁹ "Jia õñurã yija ime", aũurã imakoþeripotojo "Tuparãte pũataekarã yija ime", aþaraka õrĩpũabeyurãte jaikaja mija ã'mitiripẽarijayu. Supa imarĩ yireoka mija ã'mitirirãũ je'e.

²⁰ Napoyarã upaka mijare naba'iariko'omakaja nare mija e'etoririjayu. "Mijare yija wãrõika wapa yijare mija wapaĩjibe", mijare narĩrijayua akata'abekaja naũu upakaja nare samija jĩrijayu. Supabatirã jia nimarijarirũkitakaja þupajoatirã nayapaika upakaja mijare nabaarũjerijayu. Supabatirãoka mija iparimarãtarã upaka mijare naba'iaririjayu. I'supakajaoka jia nare mija yi'ribeyu þareareka mijare napemaþaarijayu. Ritaja i'supaka mijare nabaako'omakaja sarũþekaja nawãrõika mija ã'mitiripẽarijayu.

²¹ “Okajājimarīrā nime”, yijareka mija āñurā imarī, mijare nabaarijaju upakaja yija baawārūbeyu. ¿I'supaka mijare yija baabeyua, jiamarīa ruku sime je'e mijaro'si? Mae ate ī'rārimarā “Ikupaka jia baairā yija ime”, āparaka bojataparimaja upaka mijare yijairā baayu. I'yorimarīaja i'supaka nañua simamaka, i'supakajaoka yijaiye'e yiro'sioka.

²² Hebreotatarā imarī, “Aperāte tērīwa'ribaji imatiyairā yija ime”, nañu. I'supaka narīkopeika marā imabeyua, hebreotatakijioka ñime yiro'si. Apea “Israelka'iakarā imarī, Tuparārīrā yija ime”, nañu. Yi'ioka Israel ka'iakakiji ñime yiro'si. Supabatirā “Abraham riparāmerā yija ime”, nañu. Abraham rīparāmijioka ñime yiro'sioka.

²³ Supabatirāoka “Jia Jesúro'si ba'irabejirā yija ime”, nañu. (I'supakaja ōrīpūabeyuka upaka yijairijaju yiro'si). Nare pemawa'ribaji Jesúro'si ba'irabejirimaji ñime. Mija ĩabe. “Cristoro'si yija ba'irabejijyu”, wañuju nañua simako'omakaja yi' pūri jimaritakaja kiro'si ba'irabejirijayuka. Supabatirā nare pemawa'ribaji wēkomaka imariwī'iarā pō'imajare yire tarijaju, Tuparārika yiwārōripārea. I'supakajaoka nare tērīwa'ribaji yire napajeroyirape. Supabatirāoka ī'rākurimarīa yire jāārika nari'kakoperape.

²⁴ Ī'rāpitarakakuri yire nañi'arape. Yire nañi'aroyirapaka rakakaja treinta y nueve rakakuri ajeapi yire napajeroyirape.

²⁵ Supabatirā maekarakakuri ūmaritakaja yañuapi yire napajerape. Supabatirā yire jāāerā ī'rākuri ātapi yire najāābarekoperape. Sapi ya'rapaka wañuru maekarakakuri ña'mirapaka. Ī'rākuri yīña'mirapaka poto Ī'rārīmi supabatirā Ī'rā ñami riapakiakareka yañuarā ñi'ajī'lkaki ñimarape.

²⁶ I'supakajaoka jimaritakaja Tuparārika bojariroka wārōtapabaraka yituriroyirape. I'supaka turitapabaraka tērīrikaja werika yijūarijaju. Ā'mitirikōrī je'e. Riaka werikīrō'ō, kareba'arimajare werika imarō'ō yituritaparoyirape. Supabatirā yitā'omaja imariopotōjo werika imarā pō'irā, supabatirāoka apetatarāte werika imarō'ōrā yituritaparoyirape. I'supakajaoka wejea jo'baka werika imarō'ōrā, wejematō, riapakiaka werika imarō'ōrāoka yituritaparape. Supabatirā wañuju “Jesúre ā'mitiripēairā yija ime”, āñiripotōjo werika imarā watōpekarā yituritaparape.

²⁷ Niñerū yiba'ariwapa tōpoerā ka'wisika ba'irabebaraka Ī'rākurimarīa kāñrimarīaja yiwārīroyirape. I'supakajaoka Ī'rākurimarīa ba'arika, okoa jia yiro'si imaberiroyirapaka imamaka, aperikuri pūri kē'sitakaja ñimaroyirape. I'supakajaoka rīkimaka jariromarīka ñimarapaka simamaka jimarīa jījia yijūaroyirape.

²⁸ I'supaka ñimamaka takajamarīa ba'iaja yīpuparape. “¿Marākā'ā nime ruku apewejeekarā Jesúre ā'mitiripēairā? ¿Yaje rita jia kire nayi'ririjaju ruku?”, āñirūpajoabaraka jimarīa ba'iaja yīpuparijaju.

²⁹ Jesucristore jia ā'mitiripēatiyabeyurā imarī, ba'iaja baabaraka, ba'iaja napupayua ñiaika poto, nupakaja ba'iaja pupayuka ñime yiro'sioka. Supabatirā Jesúre ā'mitiripēaikite ba'iaja baarūjeirāka pūri boebaka ñime.

³⁰ Yibaaikakaka jairika yiro'si simajīkareka ritaja ka'wisika yire so'rapakakaka ā'mitiritirā “Okajājimarīki kime”, Ī'rārimarāre āñuakaka yijairā baayu.

³¹ Ika mijare yibojaika, “Rita Pablote āñu”, Tuparāte yireka āñiwārūyu. Maiñamaki Jesús Paki majiyipupayeejīparūkika kimamaka, kīaika wājītāji ritaitaka mijare yibojaju.

³² Ikupaka yijūarape: Damasco wāmeika wejearā ñimarapaka poto, “Pablote ñi'atirā wēkomaka nabaarū”, āñiwa'ri, wejeta'irō'ōrā ima koperekarā surararākare kīpūatarape, tokaki ĩpi Aretas rokajīte jā'merimaji.

³³ Yire wēkomaka nabaarika yaparipotōjo yire nare kiñi'arūjewārūberape. I'sia wejea ta'tekarā kūpajīka kopereka imaraparō'ō pī'upakapi yire jāātatirā apēpē'rōtorā yijey-omarāre yire ruetarape. Okajājimarīka imariopotōjo i'supaka Tuparāte yire jeyobaarapaka simamaka topi yiru'rape.

12

Makārārūñuroka upakapi Tuparāte imarō'ō Pablote kīarūjerape

¹ Napupayariji pupajoatirā pakirimajaroka wārōrimajare mijare bojarika yiyapabeyu. I'supaka simako'omakaja “Tuparāte pūataekaki Pablote ime”, yireka āñurā mija jariberiko'omakaja makārārūñuroka upakapi Maiñamakire yire beeka mirākakaka mijare yibojaerā baayu mae.

² Bikija mabo'ikakuri piyikuku kimarō'ōrā Tuparāte yire e'eeyarapaka be'erō'ō botarakaou'puarāe'earirakakuri wejejē'rāka seyawa'yu mae. Torā yire ke'eeyaeka, “I'supaka baatirā yire ke'eeyaeka”, āñiwārūbeyuka yi'i. ¿Yaje rita ritikataka yire ke'ewa'rape jee, yīpupakatakaja ke'ewa'rape je'e apēyari? Tuparā Ī'rīkaja sōñuka. Rita sime, “I'supaka baatirā yire ke'eeyaeka”, āñiwārūberiripotōjo “Jiirō'ōrā Tuparāte yire e'eeyaeka”, ñañu ate.

⁴ Torā yeyarapaka poto po'imaja okaḗi mabojawārūbeyua űa'mitirape. Torā űa'mitirika mirāka yire bojarūjebeyuka Tuḗarā.

⁵ I'supaka yiro'si simarapakapi “Ōrīḗūatiyaiki űime”, ārīḗika upaki imakoperiḗotojo supa űarībeyu. Yīḗupayariji po'imajare yijaika poto tērīmarīka űima nare yijairijayu.

⁶ “Ikupaka yiro'si simarape”, āparaka jīimakapi po'imajare yibojataparikareka, ḗakirimaji upakamarīa űimajāēka ḗakirimajaromarīa bojaiki imawa'ri. I'supaka simako'omakaja, “Ikupaka yiro'si simarape”, ārīwa'ri tērīritaki upaka jīimakapi po'imajare sabojatapabeyuka yī'i, “Aḗerā ḗemawa'ribaji ōrīḗūatiyaiki ḗablote ime”, yireka narīrika yaḗaberīwa'ri. I'supaka űimaberiko'omakaja jia yibaarijayua iatirā, i'supakajaoka yiwārōrijayu ā'mitiritirā, yire norīrika ḗuri yiyapayu.

⁷ Makārārūñuroka upakapi Tuḗarāte yire bearapaka tērīrikaja imatiyaikakaka imarapak. I'supaka bearipotojo, “Aḗerāte tērīwa'ribaji imatiyaiki űime”, űarīrika yaḗaberīwa'ri Sataḗarikakaka ya'rarika yire rīkarapakareka Tuḗarāte yire iarīrīberape. Supa imarī pota mare ḗaika be'erō'ō maka'wisijūarijaya upaka yire simarijaya.

⁸ “Yiya'raika yire mibayabe”, ārīwa'ri maekarakakuri Maīḗamakire yijēñekoperape.

⁹ I'supaka kire ḗapakā'ā, ikupaka yire kiyi'raḗe: “Jēno'o, mire yibayaberiko'omakaja, mire yīwayuīaikapi ārīwa'ri yijeyobaaika takaja miyapayu. Mia, marākā'ā baaberijīka mima poto jībaji mika imawa'ri mire jeyobaarimajiro'siji űime”, kērāḗe. Supa imarī i'supaka űimakaka jīimakapi yijairijayu. I'supaka simako'omakaja, “Cristorika kire ja'ataikapi jia kiro'si ḗablote ba'iraberijayu”, po'imajare yireka ārīwārūyu mae.

¹⁰ I'supaka simamaka Cristoriki imarī, marākā'ā baaberijīki imariḗotojo yīḗupaka ḗuri jia ima. I'rākurimarīa ba'iaja po'imajare yire jaiwā'imarāḗe “Kī'yopi'rirū”, āparaka. Supabatirāoka yiyapaika imaberiroyirapaka yiro'si. I'supakajaka I'rākurimarīa jajua po'imajare yire baata'arape. Supabatirā Jesūrika bojariroka yiwārōmaka, I'rākurimarīa ka'wisika yijūarape. I'supaka simako'omakaja jīimaka űime ārīḗupajoabaraka, “Marākā'ā baawārūberīwa'ri imarīa imarāka Cristore jeyoariyapatiyayu.” I'supaka simamaka riki-tubamarīa űimakopeikareka jia Cristore yire jeyobaayu.

Corintowejekarāre ḗupajoabaraka, ba'iaja ḗablote ḗuparika

¹¹ Kopakaja ōrīḗūabeyuka upaka yimajārobojaweayu. “Yija ḗō'irā Tuḗarāte ḗūataekaki imarī, mare wārōrimaji ḗablote ime”, mija ārībeyua simamaka űoñu upakaja i'supaka mijare űañu. “Waḗamarīki ḗablote ime”, Tuḗarārika wārōkopeirāte yireka āñu upakaja űimajāēka Tuḗarāte yire jeyobaaberirikareka. I'supaka simako'omakaja “Jiitaka wārōrimaja űime”, mija ārīkopeirā yire ḗemawa'ribajimarīrā űime. Supa imarī “Tuḗarāte kire jeyobaamaka jia ḗablote mare wārōyu”, mija ārīri imakoperape.

¹² Mia, mija ḗō'irā űimarapaka poto aḗostol imarī maikoribeyu upaka ima mijare yibearijarape. I'rākurimarīa samija īaeka simamaka “Rita oka, Tuḗarāte ḗūataekaki ḗablote ime”, yireka mija ārīri imakoperape.

¹³ “Aḗerā Jesucristore ā'mitirīḗairāte jiyīḗupayeeriḗotojo, mare ḗuri ḗablote jiyīḗupayeebeyu”, mija āñua ḗrita sime bai je'e? “Yire mija jeyobaabe jia űimaerā”, aḗerāte űarāḗpaka upaka mijare ārīberapaki imariḗotojo I'rātiji oyiaja jiyīḗupaka mijare űoñu. I'supaka simako'omakaja “Aḗerāte kijēñerapaka upakaja, yijare kijēñeri imakoperape”, ārīwa'ri yireka mija jairijayu. ḗYaje rita ba'iaja mijare yibaarape je'e? Ba'iaja mijare baaberapaki imarī, marākā'ā baatirā “Jiamarīa yibaarapakareka yire mija wayuīabe”, mijare űarīwārūbeyu.

¹⁴ I'ḗakuri mija ḗō'irā yituritika. Supa imarī maekarakakurireka mija ḗō'irā turirī a'yaakaro'si mae ḗuritaka yīḗupajoaū'muyu ate. Ā'mitirīkōrī je'e: Makārāirā ḗuri namakarāte yapaika tōpoerā niñerū jierijayurā. Me'rārījaka ḗuri napakiarō'si i'supaka baabeyurā. Topi ārīwa'ri yimakarā upaka yireka mija imamaka, mija ḗō'irā űimarāka poto niñerū mijare jēñebesarāki yī'i. Mijare ḗuri jia yika mija imarika yiyaparāñu, jia mijare yiwārōrimirīrīkawa'yaokaro'si.

¹⁵ Mijare wayuīawa'ri mijare yijeyobaariyapayu. “Jesúre na'mitirīḗearū”, ārīwa'ri ritaja yibaawārūika upakaja rurītiyaika rō'ōjīrā mijare yijeyobaarijarirāñu. Jia mijare wayuīaiki űimamaka yire mija wayuīabesarākareka, ba'iaja yīḗuparirāñu.

¹⁶ Mijaka űimarapaka poto dakoa mijare yijēñeberapaka ōñurā mija ime. I'supaka simako'omakaja, “Ritaja ḗakirika jia ōñuka imarī, ḗablote mijare ḗakiyu niñerū mijare karee'okaro'si”, I'rārimarāre yireka āñu je'e.

¹⁷ “Maḗō'irā kīḗūataraparāḗioka ḗablote mare ḗakika”, ḗmija ārīḗupajoayu bai je'e? Jēno'o mijare ḗakiberapaki yī'i.

¹⁸ Titore aḗika Jesúre ā'mitirīḗaikīḗitiyika mija ḗō'irā yīḗūatarape niñerū mija rēawearika najeyobaaokaro'si. ḗYaje Titore mijare ḗakirape je'e? Jēno'o mijare ḗakikoriberapaki kime.

Yupakaja jia pupajoaiki imarī, mijare jeyobaariyapawa'ri jia Tuparārika bojariroka mijare kiwārōeka, niñerū mijare jēñebekaja.

¹⁹ “Ba'iaja baabeyurā nime”, yijareka āriwa'ri jijimaka yijaka mija imaokaro'si takajamarīa, i'supaka mijare ñaņu. Ikuþaka simatiyayu, ĩakōrī je'e: Jesurirā imarī, kiyapaika upakaja mijare yija jairijayu Tuparāte ĩaika wājitāji. Mija ā'mitipe yija jeyomarā. Ritaja mijare yija bojarijayu, “Jiubaji Jesure na'mitiripēarijarirū”, āriwa'ri mijare sayija bojayu.

²⁰ Mijareka pupajoabaraka ba'iaja yipuparijayu. “Mija pō'irā yeyarāka poto ba'iaja baabaraka mija imarāka ñiaeyarāņu je'e aþeyari”, mijareka ñarīþupajoarijayu. Waþabu'abaraka, supabatirā aþerāte oakiparaka mija imarāka ñiaeyarāņu je'e. I'supakajaoka boebaparaka, supabatirā rakakaja naþupajoaika upakaja baawa'ri jia jeyoaribekaja mija imarijayuoka ñiarāņu je'e. I'supakajaoka okabaapakuþu'abaraka, supabatirā waþuju jaijairika baabaraka mija imarāka ñiarāņu je'e. Aþerāte tērīwa'ribaji pupajoairā upaka baabaraka, supabatirā rakakaja pupajoawa'ri rukubaka mija rēnuā ñiaeyarāņu je'e aþeyari. Supabatirā, “Jesure yapaika upakaja baabekaja nimañuju je'e”, ñarīþupajoaika upaka mija imamaka ĩatirā mijaka yiboobarirāņu. I'supakajaoka jijimaka yika mija imabesarāņu mijaro'sioka.

²¹ Ate mija pō'irā yeyarāka poto ba'iaja baabaraka mija ima ñiaeyarākkareka “Nare yiwārōrapaka upakaja yī'ribeyurā nime”, āriwa'ri Tuparā wājitāji yī'yopī'rīrāņu. Supabatirā “Bikija rikimarāja ba'iaja nabaekaja saja'atabekaja dajaka nabaarijayu je'e aþeyari. Supabatirāoka ba'iaja rōmijāte nabaariwā'imarīrijayu. I'supakajaoka naþupajoarijayu upakaja wāārō'ō ba'iaja nabaarijayu ruþu”, āparaka ñiaeyarāka, ba'itakaja yipuparirāņu.

13

Ika þaperapi þiyia jia Pablote nare okajāāeka

¹ Ika ya'rīrā baaikapi maekarakakuri mija pō'irā yeyarāņu. Torā eyatirā Tuparā majaroþūña o'oeakarā āņu upakaja yibaarāņu. Mia je'e: “Īrīkate ba'iaja baamaka ĩaekarā jaijeyobaabaraka Īþarā, maekarakamarā Rita sime. I'supakatakaoka kibaarape", āñurāte imajīkareka, okajierika sime kika”, āriwa'ri sabojayu.

² Bikija Īþakuri mija pō'irā yitupakareka, ba'iaja baairāte jia yokajāārape “Ba'iaja nabaaiika naja'atarū”, āriwa'ri. Mae mija pō'irā imaberiripotojo þaperapi, “Ba'iaja mija baaiika mija ja'atabe”, ñaņu ba'iaja baarijajayurāte. Aþerāþitiyika ba'iaja baabaraka nima-maka ñiaeyarākkareka, ba'iaja nabaaiika waþa tūmarīji nare yibaarāņu.

³ “Rita Cristore õnuapi mibojarijayu”, yija āriwārūokaro'si, kirika yijare mibeabe”, mija āñua sime. I'supaka simamaka, kirikapi tūmarīji nare yibaamaka ĩawa'ri “Cristore jā'meika upakaja kirikapi jairijayuka Pablote ime”, yireka mija āriwārūrāņu je'e. Okajājimarīa imabeyuka Cristo mijaka. Ba'iaja baairāte jiamarīa jūaokaro'si kirika baabearimaji kime.

⁴ Mupaka pō'iki imariþotojo, yapua tetaekarā kire naþatakāeka simamaka, okajājimarīki upaka Cristore reyaeka mija õnu. I'supaka kire nabaako'omakaja, Tuparārikapi āriwa'ri õñua kime mae. Cristorirā imarī, kiupakaja okajājimarirā yija ime pō'imajare yijare ĩamaka. I'supaka simako'omakaja kirirā imarī, Tuparārikapi āriwa'ri kiyapaika upakaja yija baari-jayu. I'supaka imarā imarī, saþi āriwa'ri mija pō'irā ba'iaja baairāte tūmarīji yija baarāņu, jia nayi'rīrū āriwa'ri.

⁵⁻⁶ Mija ĩabe. Cristore mija yī'yua pupajoatirā “¿Yaje rita Jesucristore yī'yurā maime?”, mija āriþupajoabe. “Mija pupakareka Cristore ña'rījāikarā mija ima õribeyurā mija bai je'e?” Topi þuri “Jesure maþupakarā ña'rījāiberikarā maime”, āñurā þuri kire yī'ribeyurā nime. I'supaka simakoþeko'omakaja “Jia kire yī'yurā yija ime”, āñurā mija ime”, mijareka ñarīþupajoayu. Supa imarī mamarītaka kirika bojariroka mijare yija bojarapaka ā'mitiritirā jia kire mija yī'rapaka simamaka, “Rita, Cristore nare õrīrūjeikapi Pablōrkare yijare bojarijayu”, āriwārūrā mija ime.

⁷ Ba'iaja baabaraka mija ima yija ĩaeyarākkareka, Cristore yijare saþa'metika simamaka, jiamarīa mijare yija jūarūjerāņu. I'supaka mijare yija baarākkareka “Cristore nare jā'meikapi i'supaka Pablōrākkare mare baayu”, mija āriwārūrāņu. I'supaka mijare baariyapaberīwa'ri ba'ia mija baakoreka Tuparāte mijaro'si yija jēñējirijayu. Supa imarī Tuparāte yapaika upakaja mija baarākkareka þuri, ba'iaja mijare yija baabesarāņu. Supa mijare yija baabepakā'ā ĩatirā “Yaje rukuya Cristore jā'meikapi tūmarīji yijare nabaatiyajiñu”, yijareka mija ārikoþejīkaoka, marā imabeyua yijaro'si. I'supaka simako'omakaja kiyapaika upaka oyiaya mija baaritakaja yija yapayu.

⁸ Supa imarī mija pō'irā yija eyarūki ruþu kiyapaika upakaja baatīkarā mija imarākkareka þuri kijā'meikapi ba'iaja mijare yija jūarūjebesarāņu. Kiyapaika upakaja Cristore yijare jā'metikarā imarī, mijare jeyobaarimaja yija ime, ba'ia upakaja mijare baabekaja.

⁹ Suḡa imarī mija ḡō'irā eyatirā, jia Cristore yi'yurā mija ima ĩawārūtirā okajājiapi mijare yijaibesarāñu. “Okajājimarīrā imarī, Cristorikaḡi Pablorākare beabeyu”, yijareka mija ārīkoḡejīka, marā imabeyua yijaro'si. Jia mija yi'ḡakā'ā ĩawa'riji, jia jījimaka imarūkīrāja yija ime. Suḡabatirā “Mire ā'mitirīḡēawa'ri miyapaika ḡpaka oyiaja nabaarū”, ārīwa'ri, Tuḡarāte mijaro'si yija jēñerijayu.

¹⁰ I'suḡaka simamaka mija ḡō'irā eyatirā, okajājiapi mijare yijairiyaḡabeyu. Suḡa imarī ya'rīrā baaika ruḡu, ika ḡaḡera mijare yiḡūatayu jībaji Jesūre yi'ḡaraka mija imaokaro'si. I'suḡaka mijare baarimaji ñimaokaro'si Maḡamakite yijare jā'meka. Suḡa imarī kire mija yi'yua bitatarikoḡakaja jībaji kire mija yi'rīrijayaokaro'si mijare yija jeyobaarījayu.

¹¹ Ō'ōjīrāja mijaro'si yo'oyu yijeyomarā. Jia mija imabe, Jesūre yaḡaika ḡpaka oyiaja baabaraka. Ritaja ika ḡaḡerapi mijare yibojaika jia ā'mitirīḡēabaraka mija imabe. I'rīka ḡpākaja ḡuḡajoabaraka, oka imarijarirākaoka jiapi sajiebaraka mija imabe. I'suḡaka mija baamaka, Tuḡarā, mare wayuīarimajire, mijaka imajīḡarāñu. Suḡabatirā jījimaka mare imarūjeiki kime.

¹² Jesūre ā'mitirīḡēairā imarī, mija rēñirījayu ḡoto jia jījimakaḡi jēñebu'abaraka mija imarījape.

¹³ Ō'ōkarā Jesūre ā'mitirīḡēairā, “Jia nimarū”, ārīwa'ri oka mijaro'si naḡūatayu.

¹⁴ “Jia nare mibaabe”, ārīwa'ri maḡamaki Jesucristore mijaro'si yijēñeyu. “Suḡabatirā Tuḡarāte mijare wayuīaika jia ōñurā mija imaokaro'si, suḡabatirāoka Espīritu Santo jia mijaka imajīḡarījayuka kimarū”, ārīwa'ri ritaja mijaro'si yijēñēñirījayu yijeyomarā.

I'tojīrāja sime ruḡu.

Carta de San Pablo a los Filipenses

Pablo, kijeyomaki Timoteopitiyika Filiposwejeakarā'o si pāpera na pūataeka

¹ Yijeyomarā Filiposkarā, Jesucristore jia baalkapi kirirā imarijayurā, supabatirā kire yi'yurāte imaruputarimaja, i'supakajaoka nare jeyobaarimaja “Jia mija imabe”, āriwa'ri oka mijaro'si yija pūatayu. Yi'i Pablo, yijeyomaki Timoteopitiyika mijaro'si sayija pūatayu Jesucristoro'si ba'irabejirimaja imarī.

² Supa imarī, Maṗaki Tuparā, supabatirā maipamaki Jesucristoreoka “Jia dako okamirāmarīaja nimarū”, āriwa'ri jia nare mija jeyobaabe”, āparaka mijaro'si nare yija jēñerijayu.

“Filiposwejeakarā Jesucristore ā'mitiripēairāte jia mibaayū Tuparā”, Pablote ārika

³ Mijareka yipupajoarijaya rakakaja “Jia mibaayū”, Tuparāte narīrijayu.

⁴⁻⁵ Supabatirā Tuparāte mijaro'si yijēñeika rakakaja jijimakapi kire yijairijayu. Tuparāte mija yi'riū'muekarō'ōjītepi, maekakaoka aṗerāte Jesúrika bojariroka bojatapabaraka yire mija jeyobaarijaya simamaka i'supaka yibaarijayu.

⁶ Rita sime, jia Tuparāte mija pupaka baaū'mutika simamaka, kiyapaika upakaja mija imamirīrikawa'yaokaro'si mijare kijeyobaarijarirāñu, Jesucristore etarāñurimi rō'ōjirāñaja.

⁷ Mijare wātaiki imarī, i'supaka mijareka yipupajoayu. Yire jeyobaariipupakirā imarī, i'rākurimarīa yiyapaika yire mija pūatarijayu. Mia je'e, wēkomaka imariwi'iarā imariṗotojo Jesúrika bojarirokakaka yāṗabeyurā wājītāji “Ikuṗaka sime”, āriwa'ri nare okae'ebaaraka, yibojaiirijayu. I'supaka yibaayū ṗo'imajare yibojawārōrūkia Tuparāte yire ja'ataeka simamaka. I'supaka ñimarijaya simamaka jia ñimaokaro'si yire mija pūatarijaya jia sime.

⁸ Jesucristore wātaika mijare ñiṗuapi āriwa'ri i'supakajaoka mijaka ñima Tuparāte oñua. I'supaka imaki imarī jimarīa mijare ñiaripakatayu ate.

⁹⁻¹¹ I'supaka imawa'ri, ikuṗaka Tuparāte mijaro'si yijaiirijayu. “Jia mire ōririjaparaka miyapaika upakaja imamirīrikawa'yurā imarī jībaji wayuñabu'airā nimarū. I'supaka imawa'ri miyapaika upaka imarika najērāko'arū”, āriwa'ri Tuparāte mijaro'si yijaiirijayu. I'supaka yiyapayu “Jia baarijaririka ja'atabekaja nimarū”, āriwa'ri. Supa mija imamaka iatirā “Dakoa okamirāmarīaja jia yika nima nareka ñoñu”, Cristore ṗerietarāñurimi mijareka kērīrika yiyapayu. Supabatirāoka Jesucristore mijare jeyobaaikapi “Tuparāte yapaika upakaja baarijayurā nimarū mae”, mijareka ñañu. Supa imarī mijare kijeyobaamaka iatirā, “Tērīwa'ribaji jia baaiiki Tuparāte ime”, āparaka aṗerāte kire jiyipupayeeokaro'si naro'sioka kire yijaiirijayu.

“Rikimarāja Jesucristorika bojariroka ā'mitiripēairāte ime”, Pablote ārika

¹² Yijeyomarā, Jesúrika bojariroka yiwārōriṗareareka ba'iaja yijūaika simako'omakaja, ṗo'imajare yibojarija'atabeyua sime. I'supaka yiro'si simako'omakaja rikimarāja aṗerā yibojaiika ā'mitiriwārūtirā kire nayi'ririjayuakaka jia mija ōriwārūbe.

¹³ Mia je'e, “Cristore kiyi'yu ṗi'wa'ri wēkomaka imariwi'iarā kime”, ika wejea ipamaki wi'ia iatirīrimaja surararākare yireka āririjayu. Supabatirā ṗo'imaja ritaja ika wejeareka imarāoka i'supaka yireka pupajoarijayurā.

¹⁴ Supa imarī, Cristore yi'ririija'ataberiwa'ri wēkomaka imariwi'iarā ñima ōriwa'ri, rikimarāja ika wejearā Maipamakire yi'yurā jībaji kirika bojarijayurā ba'iaja jūarika kīkibekaja.

¹⁵ I'supaka simako'omakaja, i'rārimarā ṗuri, “Wēkomaka imariwi'iarā Pablote ima marā imabeyua”, āñurā. I'supaka āñurā imarī, “Pablote bojaikakaka ā'mitiriberiwa'ri rikimabaji yijare ā'mitiripēairāte imarāñu je'e”, nañu yibaarijayaakaka oakiyurā. Aṗerā ṗuri jia yika imawa'ri jiaṗi Cristorika bojariroka bojarijayurā.

¹⁶ I'supaka yire wayuñairā imarī, “Tuparāpi āriwa'ri wēkomaka imariwi'iarā Pablote ime. Supa imarī Romawejeekarā iparimarā Cristorika bojariroka bojarika nayapabeyua simako'omakaja Pablote sanajērīamaka, nawājītāji jia yi'riwārūiki kime”, āñurā nime.

¹⁷ Aṗerā imarā yire ṗemawa'ribaji imarika yapakōṗewa'ri “Cristorika bojariroka yija wārōmaka yijare takaja ā'mitiripēairāte imarāñu je'e. I'supaka simamaka sā'mitiritirā yijare oakiriwa'ri, wēkomaka imariwi'iarā kimarō'ōpi ba'iaja Pablote puparirāñu”, narikōṗeyu.

¹⁸⁻¹⁹ I'supaka nabaarijaya marā imabeyua yiro'si. Ritaja Cristorika bojariroka nawārōrijayuapi āriwa'ri jijimaka ñime. I'supaka imarijayuka imarī, “Tuparāte yiro'si mija jēñejimaka, supabatirā Espiritu Santore yire jeyobaamaka ṗariji ritaja yijūaika jia oyiaja yiro'si sawapu'rirāñu”, ñaripupajoayu.

²⁰ I'supaka pupajoaiki imarī, iparimarā wājitāji naka yijairāka poto, "Dakoa i'yomarīaja jaiki nīmarījarirāñu", āñuka nīme. Supa imawa'ri Cristorika bojariroka jia wājia yibojar-ijariroyika upakaja nare sayibojariyapayū. Supa imarī yire najērīawearāka poto, yire najāākopejika, yire napoatājikaoka, marā imabeyua yiro'si. Ritaja yibaarijaya Cristore jiyipupayeerūkiakaka simarika yiyapayū.

²¹⁻²² Supa imarī, yire najāābesarākareka ritaja yibaarijayaupi jia Cristore jiyipupayeebaraka po'imajare imarika yiyapayū. Yire najāākopeērākaoka jībaji yiro'si simarāñu Cristoka jia imarūkika nīma simamaka. I'supaka simako'omakaja yire napoatarākarekaoka, Cristorika bojariroka yibojamaka rikimarāja sā'mitirīpēarāñurā. Supa imarī, "¿Dika jītaka imatiyaika je'e?", āriwārūbeyuka nīme.

²³ I'supaka simamaka "Ika I'paba'iwā'taja jia yiro'si ima", nārīwārūbeyu. I'supaka simako'omakaja reyatirā mabo'ikakurirā jībaji kika imarika simarāñu je'e yiro'si nārīpupajoarijaya.

²⁴ I'supaka yipupaka imako'omakaja mijare jeyobaabarakā oñia imarika yiyapayū jībaji mijaro'si simaerā.

²⁵ Supa imarī "Jībaji Tuparāte yi'paraka jījimaka kika nimaokaro'si nare wārōbaraka, naka nīmarāñu ate", āri'pupajoaiki nīme.

²⁶ Topi wēkomaka imariwi'iarā nīma be'erō'ō mija pō'irā yeyarāka poto, "Wēkomaka imariwi'iarā kimaraparō'ōpi Pablote mīpoaeka jītaka kire mībaayū", Jesucristore āparaka jia jījimaka mija imarāñu.

²⁷⁻²⁸ I'supaka simako'omakaja, wēkomaka imariwi'iarā yiro'si simarāka upakaja simako'pērāka marā imabeyua. Jia Cristorika bojariroka yi'yurā imarī, sabojaika upakaja jia baabarakā mija imarijape. I'supaka mija baabe mija pō'irā yeyarāka uparāka, yeyabesarākarekaoka jia I'rātiji pupajoairā imawa'ri, Cristore yi'riri'jia'atabeyurā mija ima nōñaokaro'si. I'siapi āriwa'ri, a'pērāte mijare okabaako'omakaja I'rīka ta'iarāja imarā imarī, Jesurika bojariroka mijare yiwārōrapaka upakaja mija imarijaya nōrīrāñu. I'supaka imarā imawa'ri ba'iaja mijare baarijayaupi ru'pu wayu'pī'ribekaja mija imabe. I'siareka mija ima īatirā "Rita, Tuparāka oñia imajīparūkīrā nīme. Yija pūri ba'iaja nare jaiwā'imañurā yija imari'pareareka, ba'iaja imarika tiyibeyurō'ōrā a'rīrūkīrā imarā", narīpupajoarāñu. Mijare yibojaika upatiji Tuparātakiji imaki ritaja sabaarimaji.

²⁹ I'supaka imaki imarī, jia mijare baawa'ri kirirāro'si Tuparāte mijare wā'maeka, "Yimakire yi'paraka nīmarū, supabatirāoka jia kire yi'riwa'ri ba'iaja jūabaraka nīmarū", āriwa'ri. Supa imarī kire mija yi'yua ja'atabekaja mija imamaka īatirā a'pērāoka Cristore yi'rīrāñurā.

³⁰ Supa imarī mija pō'irā nīmarapaka poto ba'iaja yire nabaarapaka mija īarapaka upakaja jūairā mija ime mijaro'sioka mae. I'supakajaoka o'ō Romawejearā a'pērāte ba'iaja yire baaika majaroka mija ā'mitiyu ate.

2

"Tērīki imari'potojo 'Imatiyaiki nīme', āriberikaki Cristo", Pablote ārika

¹⁻² Kirirā mija imamaka, jia pupaparaka mija imaokaro'si Cristore mijare jeyobaayū. I'supakajaoka mijare kiwātayu iamari'aja mija imakoreka. Supabatirāoka rīrākībīparaka Espīritu Santore mijaka imarijaya. Topi jia Cristore mare wayu'iaika simamaka jījimaka nīmaokaro'si ikupaka mija imarika yiyapayū: Mija jeyomarāka I'rātiji pupakīrā mija imabe. I'supakajaoka ritaja mija imaupatiji, jia wayu'īabu'abaraka I'rīka ta'iarāja imawa'ri, Cristore yapaika upakaja I'rārokarekaja nā'rīyau'iji pupajoairā mija imabe.

³ A'pērāte pēmawa'ribaji imarika yapabekaja mija imarijape. I'supakajaoka "Po'imajare yijare jiyipupayeerū", āriwa'ri mija baaikakaka mija jai'a'si. I'siroka pupajoaberīwa'ri "Yijare tērīwa'ribaji imatiyairā nīme je'e a'pēyari a'pērā", āriwa'ri jiyipupaka nare mija ōrīrijape.

⁴ Mijaro'si takaja jia mija imarūkīa pupajoabekaja a'pērāte jia imarūkiakakaoka mija pupajoarijape.

⁵ I'supaka mijare nāñu Jesucristore imaekarokapīji ōritirā kiupaka mija imarijayaokaro'si. Iakōri je'e, ikupaka sime:

⁶ Tuparāka I'rātiji imari'potojo, "Tērīki Tuparāte ima upakaja nīma yija'atabesarāñu", āribeyuka Cristore imaeka.

⁷ I'supaka āri'bekaja, tērīwa'ribaji kima ja'atatirā, po'imaji kīpo'ijirika. Supabatirā ba'irabejīrimaji imatiyabeyuka upaka kijarika.

⁸ Supa imarī ika ka'iarā kīmaeka poto, "Yire pēmawa'ribajika mime", āñuka upaka Kīpakire kiyi'rīrijarika. I'supaka imaekaki imarī, ba'iaja baarimajare najāāroyika upaka yapua tetaekarā kire napatakīaeka, sarā kireyaokaro'si pāriji Tuparāte kiyi'rīka.

- 9 Supabatirā kireyaeka be'erō'ō ōñia kire jaripe'rirūjetirā, ikupaka Tuparāte kire ārika: “Ritaja ima pemawa'ribajirā jiyipupaka ōrūrūka mimabe. Supa imarī ritaja imarā pemawa'ribaji ūpi mimarāñu”, kire kērīka.
- 10 I'supaka Tuparāte kire ārika seyarakā poto nimaupatiji kipōiji'aekarā: Mabo'ikakurirā imarā, ō'ōrā imarāoka, ka'irokareka imarā pariiji Jesūre najiyipupayeerāñu.
- 11 Nawājitāji kimarāka poto “Ritaja imarā ūpamaki Jesucristore ime”, wāārō'ōrāja ritaja imarāte kire ārīrāñu. I'supaka baawa'ri Kipaki Tuparāteoka jiyipupaka norīrāñu.

Jesucristore imaekarokapi ōrūtīrā sapiji mija imarijape kire yi'ribeyurā wājūtāji

12 Yijeyomarā, i'supaka Cristore baeaka pupajoawa'ri i'supakajaoka Tuparāte mija yi'rjīñu. Mija pō'irā ūmarapaka poto jia kire yi'yurā mija imamaka ūiarape. Maekaka pūri mija pō'irā ūmabeyua simamaka torā ūmarapaka poto jia kire mija yi'rapaka upakaja jībaji kire yi'paraka mija imarika yiyapayu. Supa imarī ba'iaja mija jūarūkiareka Tuparāte mijare sataāeka simamaka kire kīkibaraka, kiyapaika upakaja mija baarijape.

13 I'supaka mijare ñañu “Yiyapaika takaja baariupakirā nimarū”, ārīwa'ri Tuparāte mijare jeyobaarijaya simamaka.

14 Ā'mitirikōrī je'e: Mija baaka upakaja, ba'iaja jaibu'abekaja, jīimakapi mija imarijape.

15-16 I'supaka mijare ñañu, oka baabekaja, jia wājiroka oyiaja baarijayurā mija imaokaro'si. Supa imarī ika wejeareka ba'iaja baarimaja watopekarā imarihotojo, “Tuparāte yapaika upaka baairā nime. Dakoa oka imabeyua nareka”, mijareka narīrāñu. I'supaka jia baairā mija imarākareka, Tuparāte yapaikoro nare mija bearāñu. Supa imarī Cristore pe'rietarāñurīmi “Nare yibojaeka upakaja baarijayurā nime”, āparaka jīimakapi kire sayibojarāñu.

17-18 Tuparāte yapaika upakaja Jesūrika bojariroka yibojaripareaja, yire najāārūjerāñu je'e apeyari.* I'supakajaoka sayi'yurā imawa'ri, ba'iaja mija jūarijaya simako'omakaja mijaka jīimaka ūime. I'supaka imaki imarī i'supakajaoka yika mija imarika yiyapayu yiro'si.

Timoteo, Epafrodito piyika ūparāte Filiposwejarā Pablote nare pūataripupajoaka

19 Maiɓamaki Jesūre yaparāka upakaja, ūojimarīji mija pō'irā Timoteore yipūatarāñu je'e, yimajaroka mijare kibojamaka jia mija pupayaokaro'si. I'supaka simarākareka ō'ōrā ate kipe'rietarāka poto mija majaroka yire kibojamaka ā'mitiritirā jia yipuparirāñu yiro'sioka.

20 Jia mija imarika pupajoatiyaiki kimamaka, mija pō'irā kire yipūataripapayu. Maki apika kiupaka pupajoaiki imabeyuka ō'ōrā.

21 Apeṛā pūri narīmijitakaja nimarūkiakaka pupajoabaraka imarā. I'supaka imawa'ri Jesucristore yapaika upaka baarijaririka pupajoabeyurā nime.

22 I'supaka pupajoairāte ima simako'omakaja, “Timoteo pūri Jesucristore yapaika upakaja baarijayuka”, ārīwa'ri mija ōñuka kime. I'supaka kireka mija ōñua imarī, “Kīmaki upakaja jia Pablote kijeyobaarijaya, rīkimabaji Cristorika bojariroka yi'yurāte imarika yapawa'ri”, kireka āñurā mija ime.

23 Supa imarī, “Ikupaka ūparimarāre yire baarāñu”, ñarīwārūrāka poto, Timoteore mija pō'irā yipūatarāñu yimajaroka mijare kibojarā.

24 Supabatirā “Yī'ioka ñamāji napō'irā ya'rīrāñu je'e apeyari”, ñarīpupajoayu. I'supaka yibaajika, ūpamakire yire jeyobaarākapi ārīwa'ri supa simarāñu.

25 Majeyomaki Epafroditeore yire jeyobaaerā mija pūatarapaka jia sime. Yijūaika upakaja ba'iaja jūaiki kime kiro'si Cristorika bojariroka wārōrimaji imarī. Supabatirā “Cristorika bojariroka mija boja'si”, sā'mitiripe'yoirāte āñua imako'omakaja, yire jeyobaarimaji kime Epafrodito. Jia yire jeyobaarimaji kimako'omakaja mija pō'irā kire yipe'ataerā baayu.

26 Ikupaka sime: “Wāmarīa yijarapaka majaroka ā'mitiritirā, ba'iaja Filiposkarāre pupayu je'e”, ārīwa'ri ba'iaja pupayuka imarī, mijare ūarika kiyapayu.

27 Rita simarape, kūpajīkarō'siji kireyarūkia jariwa'rikopeko'omakaja Tuparāte kire wayuamaka kitārāpe. Yire pariiji wayuāwa'ri, “Wēkomaka imariwi'iarā kima poto ba'iaja kipupayua pemawa'ribaji Epafroditeore reyamaka ba'iaja Pablote puparia'si”, ārīwa'ri, Tuparāte kire tāārāpe.

28 I'supaka simamaka ūojimarīji mija pō'irā kire yipe'ataerā baayu. Supa imarī jia dakoa risirika ba'ijūaberikaki upakaja mija pō'irā keyamaka ūatirā jīimaka mija imarāñu. I'supaka kire yipe'atarāka be'erō'ōpi pūri, ba'iaja puparitiyabekaja ūimarāñu yi'ioka.

29-30 ūoakurirā mija ima simamaka marākā'ā baatirā Cristorika bojariroka yiwārōika yire mija jeyobaaawārūbeyu. “Kire kijeyobaarū”, ārīwa'ri mija pūatarapaki pūri jia yire jeyobaaiki. I'supaka imaki imarihotojo koiteje kireyakoperapaka simamaka jia jiyipupaka kire mija

* 2:17-18 Pablo compara su posible muerte con una ofrenda a Dios. También considera la fe de los filipenses como un ofrenda a Dios.

õpe. Jia jājika mija pō'irā keyamaka jījimakapi kire mija e'etope mija upakaja Maipamakiriki kima simamaka. Supabatirā, i'supakajaoka jia jiyipupaka mija õpe kiupaka imarāte.

3

Maipamaki Jesucristore õrrika sime ritaja ima pemawa'ribaji imatīyaika

¹ Yijeyomarā, jia jījimaka mija imabe "Jesucristorirā yija ime", āriwa'ri. Bikija mi-jaro'si yo'orapakakaka, maekakaoka jiajāi so'otirā mijare yipūatayu ate, sīatirā wapuju pakirimajaroka bojarimajare mija yi'rikoreka.

² Werika yaiwēkoa* upaka ba'iaja baairā nime. Supa imarī pakirikapi sawārōrimajare rakajekaja mija imabe. Supabatirā "Tuparārirā imaokaro'si circuncisión baarika sime", narīpakirijayu.

³ "Circuncisión baekarā imarī Tuparārirā yija ime", narīkopeika. Maa pūri Tuparārirā maima. Cristore yi'yurā pūri Espiritu Santore mare jeyobaamaka Tuparāte jia jiyipupaka morīrijayu. Supabatirā Jesucristore majiyipupayeeyu "Maro'si kireyaekapi Tuparāte mare wayūarijayu", āriwa'ri jījimaka maimarijayu. "Maḡo'ia mabaalkapi āriwa'ri Tuparārirā majarirāñu", āribeyurā maima.

⁴⁻⁵ Karemarīa yiñekiarāte pupajoaekaroka yipupajoarikareka "Moisére jā'mekakaka aḡerāte yi'yua pemawa'ribajirā jia sayi'yuka nime", āñuka nīmajñu. Īakōrī je'e, ikupaka nīmaeka bikija: "Tuparāriki kimarū", āriwa'ri Īḡotēñarīkarāmi yipō'ijirika be'erō'ō circuncisión yire nabaaeka. Benjamīn imaekakaki riparāmi nime judiotatiki imarī. Supabatirā apika yiñekijioka kimaeka Abraham. Īrātomajaja nīmaeka yiñekiarā. I'supaka imaekarā imarī, judiotatarā tiyiaja tīmiaribu'atirā namakarārikaki imarī, judiotatiki takiji nime. Supa imarī fariseokaka pupajoaiki nīmaeka. I'supakajaoka Moisére imaroyikakite Tuparāte jā'mekakaka jia jiyipupaka sōparaka sayi'yuka nīmaekopeka ruḡu.

⁶ I'supaka sayi'rityawarī, "Cristore yi'yurā pūri Moiséte jā'mekakaka rīatarika pakatayurā imarā", āriḡupajoakopebaraka jimarīa ba'iaja nare baawā'imañuka nīmaroyika. I'supaka nīmamaka, "Moiséte jā'meka yi'ribeyuka Pablote ime", marā yireka āriberioyirekarā.

⁷⁻⁸ I'supaka nīmaeka nīmakō'omakaja "Sapi āriwa'ri, jījimaka Tuparāte yika ime", āribeyuka nime mae. Maekaka pūri Cristore yi'yuka nīmamaka bikija nīmakoperoyirapaka wapamarīa ima. Supabatirāoka maipamaki Jesucristore õrrika ritaja tēriwa'ribaji ima simamaka ritaja imakopeika wapamarīa ima yiro'si. Jiibaji kire õriyapawa'ri, "Ritaja yibaaroyirapaka mirāka jia Tuparāka nīmarūkiro'simarīaja sime mirākiyu", āriwārūiki nime mae. Supa imarī ritaja yiro'si jītaka imaeka mirāka ja'ataekaki nime, Cristorikitakaja jayaokaro'si.

⁹ Kiriki imarī, "Moiséte jā'meka yi'riwa'ri Tuparāka jia nime", nāribeyu. Cristore yi'riwa'ri takaja pūri jia Tuparāka nime. Sapi āriwa'ri Tuparā nākoreka ba'iaja baabeyuka nime mae.

¹⁰ Supa imarī, ikupaka simamaka jiibaji Cristore nōriyapayū: Reyariḡotojo Tuparāte õñia kire jarirūjekapi āriwa'ri kiyapaika upakaja nīmariyapayū. Supabatirāoka kika rīrākiyuka imarī, ba'iaja Cristore jūaeka upakaja Tuparāte yi'riwa'ri ba'iaja yijūarākareka, marā imabeyua. I'supaka imawa'ri Cristore reyaeka upakaja jia Tuparāte yiyi'riryapayū yire-yarāka rō'õjirā.

¹¹ I'supaka nime, "Yireyarāka be'erō'õpi õñia Tuparāte yire jarirūjerāñu", āriwa'ri.

"Tuparāte yapaika upaka oyiaja baabaraka maimaye'e", Pablote ārika

¹² Ritaja mijaro'si yo'oika "Yi'i pūri kopakaja sayi'ripatatirā Tuparāte yapaika upakaja jaritiki mae", āriwa'rimarīa nāñu. I'supaka simamaka, Cristore ima upakaja imarika yapawa'ri kiyapairokapi nīmarijayu, saja'atabekaja. I'supaka yibaarijayu kiupakaja jia baaiiki nīmaerā yire kiwā'maeka simamaka.

¹³ Mija ā'mitipe yijeyomarā. "Cristore ima upaka takaja jaritiki nime", āribeyuka yi'i. Ikupaka sime: Jia sareka baabaraka nīmaroyirapaka pūri pupajoarija'atarijayuka nime. Sapupajoabekaja yirupurō'ō Cristore yapaika upaka oyiaja yipupajoarijayu. Kiyapaika upakaja yibaaokarāka rō'õjirāja yibaarāñu.

¹⁴ Cristore imarokapi imaki jaririka yapawa'ri, õñia nīmatiyikuriji i'supaka baarika ja'atabeyuka nime. I'supaka baawa'ri, sawapa yitōporāñu Tuparā pō'irā yeyarāka ḡoto. Supa imarī Jesucristore yiro'si reyaeka simamaka mabo'ikakurirā Tuparāte yire imarūjerāñu õñia Jesúka nīmajipaokaro'si.

¹⁵ Supa imarī, yipupajoaika upaka oyiaja mija pupajoabe ritaja jia Cristore yi'yurā upatiji. I'supaka imariḡotojo aḡerō'õpañakarā mija pupajoaika waarīkajikareka jia samija õñakaro'si Tuparāte mijare jeyobaarāñu.

¹⁶ Mia je'e: Tuparāte yapaika morīwapu'atatika rō'õjirāja kiyapaika upakaja maimaye'e.

* 3:2 Los judíos llamaban a los no judíos perros. Pero Pablo dice que estos maestros judíos realmente son los perros por tratar de imponer la circuncisión y otros ritos a los cristianos.

¹⁷ Yijeyomarā, supā imarī, Tuparāte yapaika upaka ñimara'aeka upakaja mija imarijape mija'aro'si. Mija wājitiāji yija baarapaka upakaja torā imarāte baarijapakā'ā nareka ĩaji'abaraka mija imabe.

¹⁸⁻¹⁹ ĩrārimarā pūri “Cristore yi'yurā yija ime”, āriripotojo, ba'iaja imarijayurā. Supabatirāoka ba'iaja baarika maja'ataokaro'si yapa tetaekarā Cristore reyaekakaka wapaariā upakaja naro'si sime. Tuparāte yapaika upaka baabekaja, napapakapi nabaarijitoika upakaja baarijayurā nime. Supabatirāoka, i'yorimarāja ĩjimakapi najeyomarāre sanabojarijaju. I'supaka nabaarijaju Cristore yi'ribeyurāte baaika takaja pupajoairā imarī. I'simijipi āriwa'ri ba'iaja imarika tiyibeyurō'ōrā a'rirūkirā nime. I'supaka narijayuakaka ĩ'rākurimarā mijare yibojatika upakaja, mijare sayibojape'ayu ate ba'iaja nareka pupariwa'ri.

²⁰ Jesucristore yi'yurā maimamaka, maro'si pūri i'supakamarā sime, mabo'ikakuri maimajaparūkirō'ō maro'si ima simamaka. Supabatirāoka “Mabo'ikakurirō'ōpioka maipamakim Jesucristore i'tarāñu ba'iaja majūarūkia imaekareka mare tāārī”, āri'pupajoawa'ri ĩjimaka maima.

²¹ Supā imarī mapo'ia reyarūkia imako'peika kio'arāñu ĩiika kima upaka simaokaro'si. I'supaka mare kibaarāñu ritaja baawārūpataiki imarī.

4

¹ Supā imarī, yijeyomarā, ĩa mija ā'mitipe. Mijare wātaka oñuka imarī, ĩimarā mijare ĩariyapayū. ĩjimakapi mijareka ĩari'pupajoarijaju. I'supaka mijare yo'oika upakaja ĩa maipamakire Jesucristore ĩa yi'paraka mija imarijape.

“Mijare yiwārōrapaka upakaja ĩa Cristore yi'paraka mija imarijape”, Pablote ārika

² ĩama mijare ñañu Evodia, Sinti'quepitiyika ĩ'pakorāw'taja ĩ'rāko upakaja mija pupajoabe, Maipamakire yi'riwa'ri kirirā mija ima simamaka.

³ Supā imarī tokaki, ĩa yire jeyobaarapaki, ĩa Evodia, Sinti'quepitiyika ĩ'pakorāre mijeyobaabe oka najiebu'arū āriwa'ri. I'supaka ñañu Cristorika bojariroka bojabaraka torā ñimarapaka poto ĩa yire jeyobaaraparā nimamaka. I'supaka yika nimarapaka poto imarapakioka Clemente, supabatirā ritaja a'perā yire jeyobaarimaja. Yire jeyobaaraparā, “ĩkarakamarā nime yika imajiparūkirā”, āriwa'ri nawāmea kipō'irā Tuparāte o'o'jī'aekarā.

⁴ Mija ĩabe. Maipamakirirā mija ima pupajoawa'ri mija ĩjimaape. Supabatirā i'sirokaoka ate mije ñari'pe'ayu ĩjimaitakaja mija imarijape āriwa'ri.

⁵⁻⁶ Supabatirāoka ĩa oyiaja a'perāte mija baarijape “ĩjipaparā nime”, ritaja mijareka nañokaro'si. Iku'paka mija o'pe: No'ojirāmarāja sajaririwa'yu o'ōrā Maipamakire etarūkia.

Sapi āriwa'ri wayupiribekaja mija imabe. Ba'iaja puparikopakaja mija yapaikareka Tuparāte ĩeñebaraka mija imarijape. Mañu upakaja ā'mitiyuka kimamaka, “ĩitaka oyiaja yire mibaayu Tuparā”, ĩre āparaka mija imarijape.

⁷ Ka'wisika ĩūari'potojo ba'iaja pupapekaja mija imaerā, Tuparāte mijare jeyobaarijarirāñu Jesucristorirā mija imamaka. Supā imarī ka'wisika ĩūari'potojo “ĩMarākā'ā simamaka ba'iaja pupapekaja sareka maima?”, āñurā mija imarāñu.

⁸ Yijeyomarā, iku'paka sime: Wājimijikaka oyiaja pupajoabaraka mija imarijape. I'supakajaoka po'imajare ĩyipupaka o'ri'rikakaka, ĩiroka takapi oyiaja imarikakakaoka mija pupajoabe. Supabatirā ĩitakaja ima simamaka ĩjimaka po'imajare ā'mitiyu oyiaja pupajoabaraka mija imabe.

⁹ Supabatirāoka, mijare yiwārōrapaka upakaja baabaraka mija imabe. Ritaja yibaarapaka, mijare yijairapakaoka kopakaja oñurā mija ime. I'supaka baabaraka mija imarākareka okamirāmarāja mijare imarūjebaraka Tuparāte mijakaja imajiparijarirāñu.

Filiposkarāre kire jeyobaamaka ĩjimaka Pablote imaeka

¹⁰ ĩa yire mija baayu, yire wayuñawa'ri yiyapaika yire mija pūataika. Supā imarī, ĩjimakapi “ĩitaka yire mibaayu”, Tuparāte ñañu. Noaka yire sapūataerā mija ba'erapaka simako'omakaja “Marākā'ā sapūataberiwa'ri supā nabaarape je'e”, mijareka ĩari'pupajoayu.

¹¹ “ĩimaritakaja sayiyapakoperape”, āriwa'rimarā i'supaka ñañu, rīkimaka yirikajika, dakomarā ñimakopeikaoka yiyapaika upakaja ĩjimakapi oyiaja imawārūtikiki nime.

¹² I'supaka simamaka yiba'arūkia ima poto, simabe'yu potooka Cristore yire jeyobaaiika simamaka okamirāmarāja ĩmarijaju. Supabatirāoka wayuoka baaiki ñima poto, yiyapaika yireka ima potooka ĩjimaka oyiaja nime.

¹³ Cristore yire jeyobaamaka, ritaja ka'wisika, ka'wisimarāika i'supaka imawārūtikiki nime.

¹⁴ I'supaka ñimako'omakaja yire jeyobaawa'ri niñerū yire mija pūatarapaka ĩitakaja yire mija baarape.

¹⁵⁻¹⁶ Filiposkarā, yire mija jeyobaarapakapi āriwa'ri mija ka'ia Macedoniapi ya'rape aperiō'ōrā wārōtapaokaro'si. Mamaritaka Cristorika bojariroka yi'yurā mija jarapaka be'erō'ō i'supaka yire mija jeyobaarape. Aperiō'ōkarā puri nare yiwārōmaka Cristore ā'mitiripēaraparā imaripotojo, i'supaka yire jeyobaaberaparā. Mija puri, Tesalōnicawejearā űimarapakaka poto ĩ'rākurimarīa niñerū yire pūataraparā.

¹⁷ "Ate i'supakajaoka niñerū yire mija pūatajiparika yiyapayu", āriwa'rimarīa i'supaka mijare űaűu. Jia yire mija baamaka sawapa jia Tuparāte mijare ja'atarika puri yiyapayu.

¹⁸ Yire mija pūatarapakaka puri simaja Epafroditore yire ĩjirape. Yire sakĳirapakaka poto saűiamaka yipupajoarapakaka pemawa'ribajirā yiro'si mija pūataeka mirākirape. I'supaka mija baarapakapi āriwa'ri jia ĩjimaka Tuparāte mijaka ime.

¹⁹ Supabatirā ritaja jia oyiaja ima ĩpamaki kime Tuparā. I'supaka imaki imarī Jesucristorirā mija imamaka ritaja mija yapaika upakaja mijare ĩjirimaji kime.

²⁰ I'supaka simamaka Mapaki Tuparāte ĩjimapakapi majiyipupayeejipaye'e. I'supaka oyiaja simarijarirū.

"Jia pō'imajare imarū", Pablote ārika

²¹ Mae torā imarā, Cristore ā'mitiripēairāro'si "Jia mija imabe", āriwa'ri oka yipūatayu. Supabatirā yika Jesure yi'paraka imarāoka i'supakajaoka mijaro'si pūatairā.

²² I'supakajaoka ritaja Cristore yi'yurā ō'ōrā imarāte mijareka āűu. Supabatirā Romakaki ĩpiro'si ba'iraberimaja Cristore yi'yurā i'supakajaoka āñurā.

²³ Jia maiĩpamaki Jesucristore mijare baarijarirūkirāro'siji mija imarū mijareka űaűu. ĩtojirāja sime ruĩu.

Primera carta de San Pablo a los Tesalonicenses

Tesalónicawejeakarãro'si Pablote pãpera pũataeka

¹ ¿Yaje mija ime Tesalónicawejeakarã? Yi'i Pãblo, supabatirã majeyomarã Silvano, Timoteopitiyika ika pãpera mijaro'si yija pũatayu. I'supaka mijaro'si sayija pũatayu Mapaki Tuparãrãrã, supabatirã maipamaki Jesucristorirãoka mija imamaka. I'supaka simamaka Mapaki Tuparãte jia mijare baarũ, jia mija imaokaro'si.

Tesalónicakarã Jesũrika bojariroka jia ã'mitiripẽaekarã

²⁻³ I'supakajaoka mijaka j̄jimaka imawa'ri, "Jia mibaayu Tuparã", mijaro'si kire yija ãrĩrijayu. I'supaka mijaro'si yija baarijayu, mijaka yija imaroyirãpaka poto, Jesucristore yi'yurã imarĩ, jia kiro'si mija baaroyirãpaka yija õña simamaka. ã'mitirikõrĩ je'e: Wayuãabu'airã imarĩ, jia mija jeyobaabu'aroyirãpe. I'supakajaoka "Rita sime maipamaki Jesucristore ate pe'rietarũkia", ãñurã imarĩ, ba'iaja jũarika mija rakajepããrijariroyirãpe. I'supaka mija imamaka, I'rãkurimarã Mapaki Tuparãte mijaro'si yija jẽñejirijayu.

⁴ Mija ã'mitipe yijeyomarã, Tuparãte mijare wayuãarijayu. I'supakajaoka "Tuparãte nare wã'maeka", yija ãrĩpupajoayu mijareka.

⁵ Jesucristorika bojariroka mijare yija wãrõu'murãpaka poto okatakãpimarã mijare sayija wãrõrape. Espĩritu Santore yijare jeyobaarãpaka ãrĩwa'ri jia mijare sayija wãrõrape. I'supaka yija baarãpaka simamaka "Rita sime ika majaroka", ãrĩpupajoawãrũraparã imarĩ, samija ã'mitiripẽatirãpe. Supabatirãoka mija põ'irã yija imarãpaka poto jia yija baaroyirãpaka ãraparã imarĩ, "Jia maimaokaro'si mapõ'irã netarãpe. Ritaitaka oka namajaroka ma'mitiriroyi mirãkiyu", ãrĩwãrũraparã mija ime. I'supaka pũpajoarãparã mija imamaka, "Tuparãte wã'maekarã nime", mijareka yija ãrĩpupajoayu.

⁶ Tuparãrika bojariroka mija yi'pakã'ã ãwa'ri, aperlãte ba'iaja mijare baako'omakaja, Espĩritu Santore jeyobaarãpaka ãrĩwa'ri j̄jimakãpi samija ã'mitirãpe. "Pãlorãkaro'si, Jesũro'sioka i'supakaja simaeka", ãrĩwãrũwa'ri, j̄jimakãpi sã'mitiritirã samija yi'rãpe mi-jaro'sioka.

⁷ I'supaka mijaro'si simarãpaka simamaka Macedonia* ka'iareka imarã supabatirã Acaya ka'iarãoka jia mija imaroyirãpaka ãaji'arãparã imarĩ, mija upakajaoka tokarã Jesucristore ã'mitiripẽarijaurãte baaroyirãpe naro'si.

⁸ Supã imarĩ Maipamakirika bojariroka Macedonia ka'iakarã, Acaya ka'iakarã takajamarã imarãparã sã'mitirãparã. Supabatirã "Jesũrika bojariroka jia yi'yurã nime", mijareka narĩpupajoarijayu. I'supaka simamaka, aperlãte dirokãpi ãrĩwa'ri rikimaitakaja yija bojaberijika sime, kopakaja ritaja sana'mitiriwãrũtiika simamaka.

⁹⁻¹⁰ I'supaka simamaka, "Jesucristorika bojariroka nare mija wãrõeka jia Tesalónicakarãre yi'yu", ãrĩwa'ri yijare nabojayu. " Wãpuju imaja jẽrãka jiyipũpaka norĩkõperoyirãpaka ja'atarãparã nime, Tuparã õña imakite takaja jiyipũpayeewa'ri. Supabatirãoka Tuparã Maki, Jesũs mabo'ikakurirã maekaka imaki õ'õrã etarũkika kime. Ikiji imaki põ'imajare kire jããeka simakõpeko'omakaja õña Tuparãte kire jarirũjeka. Supã imarĩ ba'iaja wẽkomakareka maimarũkia etarõpeikareka Jesũre mare tããeka. I'supaka simamaka jia Tuparãka imarã imarĩ, Jesũre etarũkia j̄jimakãpi ta'abaraka maimaerã", ãparaka põ'imajare bojabaraka nimarijayu", ãrĩwa'ri yijare nabojayu.

2

Tesalónicawejearã Pablote ba'irabeka

¹⁻² Mija ã'mitipe yija jeyomarã. Mija põ'irã eyarĩ yija a'rãpaka poto Filiposwejearã mamarĩ yija eyaũ'murãpe. Torã yija imarãpaka poto yijare jiyipũpayeekakaja jimarã ba'iaja yijare nabaarãpe. Mija wejearã yija eyarãpaka poto rikimarãja yijare jo'ata'airãte imako'omakaja okajãjia yija imaokaro'si Tuparãte yijare jeyobaarãpe. Supã imarĩ, "Ika majaroka mija bojãpãbarika yija yapãbeyu", mija wejeakarãre yijare ãrĩkõpeko'omakaja, kirika bojarirokakakãpi kikirimarãja mijare yija bojarãpe. Supã yija baarãpaka õrĩtiirã imarĩ, "Jia maimaerã Pãlorãkare mare wãrõrape. Mapõ'irã nimarãpaka poto rikimarãja põ'imaja Jesucristorika bojariroka yi'rãparã", yijareka ãñurã mija ime.

* 1:7 Provincia (o departamento) romana en Grecia. Tesalónica se encontró en Macedonia en el norte de Grecia. Acaya fue el departamento al sur de Macedonia.

³ I'supaka simamaka wapuju jairimirakamarĩa mijare yija majarobojaroyirape. Rita imaroka mijare yija wãrõrape. Supabatirã mijare yija pakiberape. Jia yija tõpookaro'si ba'iaja puparirokapiimarĩa mijare yija bojarape.

⁴ Yijare õrĩwãrũiki imarĩ, "Yiyapaika upakaja baairã nime", yijareka ãrĩpupajoekaki Tuparã. Supa imarĩ yijare kipũataeka kirika bojariroka yija wãrõokaro'si. I'supaka simamaka kiyapaika upakaja yija baarijauyũ. A'mitirikõrĩ je'e: ikupaka sime: Tuparãte jĩjimaka yijaka imarika takaja yaparijayurã yija ime. Jĩjimaka po'imaja yijaka imarũ ãrĩwa'rimarĩa nare yija wãrõyu.

⁵ Yija wãrõrapaka mija ã'mitirijiyuokaro'si wapuju jia mijaka jaiberaparã yija. I'supakajaoka niñerũ sawapa tõpokaro'simarĩa mijare sayija wãrõrape. Tuparãte yijare iaika wãjitãji rita mijare ãñurã yija ime.

⁶ Supa imarĩ "Jiitarã mija ime", po'imajare yijareka ãñaokaro'simarĩa mijare sayija wãrõrape.

⁷ Apõstolrãka yija imako'omakaja, mijare jã'merũkirã uparã yija imakõperape. I'supaka baarimarĩaja rõmo komakarãte wayuũaiko imarĩ nare kowãtaika upakaja mijare yija baarape.

⁸ Mijare wayuũawa'ri jĩjimaka Tuparãrika bojariroka mijare yija wãrõriyapatiyarape. I'siatakajaro'simarĩa, ritaja yija baawãrũikarõ'õjĩrãja mijare yija jeyobaariyaparape, mijare wayuũairã imarĩ.

⁹ Mija ã'mitipe yijeyomarã. Mija põ'irã yija imarapaka poto jãjia yija ba'iraberapaka mija õnu. Yija ba'iraberiwatõpekarekaja Tuparãrika bojariroka mijare yija wãrõrape wapamarĩaja. Nami, Ìmi pariĩ i'supaka yija baarape yija yaparapaka mijare jẽñekoreka.

¹⁰ Mija põ'irã yija imarapaka poto jia oyiaja mijaka yija imaroyirape. I'supaka imaroyiraparã imarĩ, Tuparãte yapaika upakatakaja yija baarijariroyirape. I'supaka yija imamaka iawa'ri, "Jia oyiaja baarijayurã nime", yijareka ãñurã mija ime. I'supaka simamaka yijare mija iaika upakajaoka Tuparãte yijare iayu kiro'si.

¹¹ Supa simamaka "Jiitakaja yijare nawãrõrape", yijareka ãñurã mija ime. Supa simamaka I'rĩka kimakire wayuũaika upakaja jia mijare yija baamaka mija õnu.

¹² I'supaka baaraparã imarĩ, jia pupaparaka okajãjia mija imaerã "Tuparãte yapaika upaka oyiaja mija baarijape jĩjimaka mijaka kimaokaro'si", ãparaka mijare yija bojaroyirape. I'supaka baara'ekarã upaka imarã maekakaoka I'rãkurimarĩa nawejeapi yijare poatarĩjayurã. I'supaka imarã imarĩ, ritaja po'imajare majamarã nime. Supa imarĩ ba'iaja Tuparãte naka ime.

¹³ Supa imarĩ, Tuparãrika bojariroka mijare yija bojarapaka poto, "Napupaka nare ãñua pupajoapakitirãmarĩa yijare nawãrõrape. Rita Tuparãrika bojariroka sime", ãrĩpupajoairã mija imarape. Rita mija pupajoayu, Tuparãrika bojariroka sime. Sayi'yurã mija imamaka, kiyapaika upaka oyiaja mija baawãrũerã mijare kijeyobaarijauyũ. I'supaka simamaka, mijare pupajoawa'ri, "Jia mibaayu Tuparã", kire yija ãrĩrijauyũ.

¹⁴ Yijeyomarã, Judeaka'iakarã, Jesucristore jiyipupaka õñaokaro'si rĩrĩrijayurã upaka mija jayu mae. Mija wejeakarãre ba'iaja mijare baata'amaka ba'iaja mija jũarijauyũ upakajaoka najũarijauyũ Judeaka'iarã Jesucristorĩrã naro'si.

¹⁵ A'mitirikõrĩ je'e: Judiorãka kire yi'riberikatata nimaeka maipamaki Jesucristore jããekarã. Nañekiarõka i'supakaja baarijarikarã Tuparãro'si bojaĩjirimaja imaroyirekarãte. I'supaka baara'ekarã upaka imarã maekakaoka I'rãkurimarĩa nawejeapi yijare poatarĩjayurã. I'supaka imarã imarĩ, ritaja po'imajare majamarã nime. Supa imarĩ ba'iaja Tuparãte naka ime.

¹⁶ Ritaja po'imaja majamarã imarĩ, "Judiotatarĩrãteoka Jesũre tããriyapayu", ãrĩwa'ri nare yija bojamaika judiotatarẽ yijare sabojarũjebeyu. Rĩkimakaja ba'iaja nabaarijauyũ imatika imako'omakaja I'rãrĩmi upakaja ba'iaja nabaarijauyũ. Bikĩjarãja i'supaka nabaarijarika iara'aekaki imarĩ, "Ba'iaja nabaarijauyũ wapa ba'iaja nare yijũarũjũerũkirĩmi no'õjĩrãmarĩa sajariwa'yu sarã seyarũkia", Tuparãte ãrĩpupajoayu.

Tesalõnicawejeakarã põ'irã turĩpe'arĩ Pablote a'rĩrijapaeaka

¹⁷ Mija ã'mitipe yijeyomarã. Mijare yija pe'ritaparapaka be'erõ'õpi no'õjĩrãmarĩaja mijareka yija pupajoarape ate. Mija põ'irã imaberirĩpotojo yija pupakapi puri mija põ'irã imarã upakaja yija imarape. Supa imarĩ, ate jimarĩa mija põ'irã a'rĩrã yija rutukõperape.

¹⁸ Yi' Pabla I'rãkurimarĩa mija põ'irã a'rĩrika yĩrutukõperape. I'supaka ñimako'omakaja, Satanãre yiro'si satã teroyirape.

¹⁹ I'supaka mijareka pupajoairã imarĩ, maipamaki Jesũre etarãka poto, ikupaka kire yija ãrĩrãñu: "Tesalõnicakarã mirika bojariroka nare yija wãrõrapaka poto, jia sayi'raparã. Supa imarĩ, ja'atarimarĩaja jia sayi'rĩmirĩrĩkawa'yurã nime", ãrĩwa'ri jĩjimaka kire yija bojarãñu. I'supaka kire bojarũkirã imarĩ, mijaka yija imariyapayu ate. Aperã tẽrĩwa'ribaji mijareka pupajoawa'ri, jĩjimaka yija ime.

²⁰ Rita sime, jia mijareka p̄paritirā j̄jimaka yija õñurā mija ime.

3

¹⁻² I'supaka simamaka mija majaroka ā'mitiririka yapairā imarī, sarakajepāãwārūberiwari yija jeyomaki Timoteore mija p̄'irā yija p̄atarape. Yupakajaoka Tuparāte ba'irabejirimaji imarī, Jesucristorika bojariroka bojataparimaji kima õñurā mija ime. I'supaka imaki kimamaka, j̄ibaji Jesucristore mija y'yaokaro'si, supabatirā ba'iaja j̄uaripotojo, sarakajepāãekaja mija imaokaro'si mija p̄'irā kire yija p̄atarape. Yija i'parā p̄uri Atenas wāmeika wejearā tuiraparā.

³ Ba'iaja j̄uawari, ba'iaja napuparia'si āriwari Jesucristorika bojariroka mija ja'atakoreka mija p̄'irā kire yija p̄atarape. Ā'mitirikōri je'e: Jesure y'iyurā maimamaka, aperature ba'iaja mare baayu. "I'supakaja yire y'iyurāro'si simarāñu", Tuparāte āritika simamaka, kire y'iparaka sarakajepāãrūkirā maima.

⁴ I'supakajaoka mijaka yija imarapaka p̄oto "Jesure y'iyurā mija imamaka, ba'iaja aperature mijare baarāñu", āriwari mijare yija bojatirape. Mijare yija bojarapaka upakaja mijaro'si simarapaka simamaka, jia sōriwārūtikarā mija ime mae.

⁵ I'supaka simamaka "Jesucristore naja'ataokaro'si Satanare kopakaja nare pakitirape je'e apeyari", āriwari ba'iaja mijareka yipuparape. I'supakajaoka "Nare kitērīrākareka wapuju wapamarīa nare yija wārōkoperapaka jarirāka je'e apeyari", mijareka ñari'pupajoarape. I'supaka j̄uairā mija imamaka, mija majaroka õrīrika rakajepāãwārūberiwari Timoteore mija p̄'irā yip̄atarape.

⁶ Mae mija p̄'irā turapaki Timoteore õ'õrā p̄erietayu. Supa imarī õ'õrā etatirā mijamajaroka yijare kibojayu. Iku'paka kēñu: "Jesucristore jia y'iririjayurā nime ru'pu, āriwari. Supabatirā i'supakajaoka wayu'ubau'airā nime. 'Mijareka jia yija pupajoayu', nañu", āriwari yijare kibojayayu. Supabatirāoka "Yijare mija iariyaparijayu upakajaoka mijare iarika yija yapakoperoyi', nañu", āriwari kibojayu.

⁷ I'supaka mijareka kēñua ā'mitiritirā "Jesure nayi'riri'j'atobeyu mirākiyu", āriwari ba'iaja j̄uarijayurā imari'potojo j̄jimaka yija ime.

⁸ "Cristore j̄api y'iriñujurā nime ru'pu", kēpakā'ā ā'mitiritirā jia yija pupayu mae.

⁹ I'supaka mija imamaka, mijareka pupajoabaraka, "Jia mibaayu Tuparā", yija āri'ri'j'atobeyu. I'supakajaoka Tuparāka yija jaika p̄oto, "Jesucristore jia y'iyurā nimamaka jia mibaayu", āri'pupajoawārūtirā jia j̄jimaka mijare yija õñu.

¹⁰ Īmiareka, ñamiareka p̄ariji Tuparāte yija jēñerijayu, mija p̄'irā yija eyaokaro'si yijare kijeyobaaerā. Mija p̄'irā yija a'riri'yapayu, j̄ibaji Jesucristore mija ā'mitirip̄eakaro'si mija õrībeyua mijare yija wārōerā.

¹¹ Mija p̄'irā iari yija a'rirā Mapaki Tuparā, supabatirā maipamaki Jesucristore jia yijare jeyobaarū.

¹² J̄ibaji wayu'ubau'abaraka mija imarijarirā Maipamakire mijare jeyobaarū, i'supakaja mijaro'sioka aperature mija wayu'uaerā kijeyobaarū. I'supaka mijare kibaarū, mijare yija wayu'aminirīkawa'yu upakaja mija imaokaro'si.

¹³ I'supaka maipamaki Jesure yija jēñeyu, jia oyiaja mija baaerā kijeyobaaokaro'si. I'supaka mijare kijeyobaamaka, wājia pupajoairā mija imarāñu. Supa imarī, maipamaki Jesure, kirirāka p̄erietarāñurimi, Mapaki Tuparāte iarāka wājitāji, dakoa okamirāmarīaja mija imarāñu. Iku'paka oyiaja simarijarirū.

4

Tuparāte jia iajiyuikakaka

¹ Mae ate yija jeyomarā, a'pea mijaro'si yo'oeerā baayu. "Iku'paka mija imarākareka, j̄jimaka Tuparāte mijaka imarāñu", āriwari mijare yija wārōrape. "I'supakaja imarijayurā nime ru'pu", mijareka yija āñu. Kiyapaika upaka oyiaja j̄ibaji mija baarijaririka yija yapayu. I'supaka mijare yija okajāñrijayu mijare yija wārōkaro'si Maipamakire yijare jā'meka simamaka.

² Maipamaki Jesure yijare jā'meka upakaja yija wārōrapaka õritikarā mija ime.

³ Supa imarī rōmimarīka, ūmiamarīko, supabatirā rōmiki, ūmiaiko, ba'iaja baabu'arika imabeyua. Kirirā mija ima simamaka, kiyapaika upaka oyiaja mija baarika Tuparāte yapayu.

⁴⁻⁵ Mija rōmimarīrā, ūmiamarīrāka wapu'ju baabekaja mija imabe. Tuparāte y'iribeyurā p̄uri, ba'upakaja baariwā'imarīrijayurā. Nabaai'ka upaka baabekaja mija imabe mija p̄uri. I'supaka baabekaja, rakajepāãrikakaka õriwārūrā mija imabe. I'supaka imarā imarī Tuparāte yapaika upakaja baabaraka p̄'omajare j̄iyipupaka õñurā mija imarāñu.

⁶ Suṗa imarī, i'suṗaka ba'iaja mija baawā'imarīa'si, rīrākibiparaka mijaka imarāte ba'iaja mija baakoreka. "I'suṗaka baairāte ba'iaja Tuṗarāte baarāñu", āriwa'ri mijare yija bojatirape.

⁷ Ba'iaja mabaerēmarīa Tuṗarāte mare wā'maeka. Kirirā imarī, kiyapaika uṗaka oyiaja baabaraka maimarika kiyapayū.

⁸ Tuṗarāte yī'yurā imariṗotojo, ika yija wārōika yapabeyurā, yijare takajamarīa ĩaripe'yoirā. I'suṗaka imawa'ri Tuṗarāteoka yī'ribeyurā nime. Espiritu Santore Tuṗarāte mijareka ña'ajāāeka, ba'iaja nabaaika naja'atarū āriwa'ri.

⁹ Mija ā'mitipe, wayuñabu'arikakaka mijare yibojaerā baayu. Mija wayuñabu'aokaro'si Tuṗarāte mijare wārōtika simamaka yija ṗuri, dakoa āriwa'ri sakaka mijaro'si o'obeyurā.

¹⁰ Rita, jia wayuñabu'airā mija ime. I'suṗaka imarā imarī, ritaja Macedonia ka'iareka Jesūre yī'yurāte jia mija wayuñayu. I'suṗaka simamaka, jībaji nare mija wayuñamirīrikawa'ririka yija yapayū.

¹¹ I'suṗaka oyiaja dakoa okamirāmarīaja, mija ṗupayariji jia mija imabe. Suṗabatirāoka ba'irabarakaka imarāte ba'iaja baata'abekaja mija imabe. I'suṗaka baabekaja jia imaerā mija ṗupayarijikaja ba'irabebarakaka mija imabe mijare yija bojaeka uṗakaja.

¹² I'suṗaka mija baarāka dakoa wayuoka baaberīwa'ri aṗerāte ba'iaja baata'abekaja mija imarāñu. I'suṗaka mija baamaka ĩatirā Jesūre yī'ribeyurā ṗariji jia jiyiṗuṗaka mijare norīrāñu.

Ikuṗaka sime Maiṗamakire ṗe'rietarūkia

¹³ Mija ā'mitipe yija jeyomarā. Jesucristore yī'rika mirārāte reyaekakaka mijare yija bojaerā baayu, ba'iaja mija ṗuparikoreka. "Reyakopēriṗotojo oñia najaribesarāñu ate", āriwa'ri narupurō'ō jīimakapī ṗupajoabekaja nime Tuṗarāte yī'ribeyurā ṗuri. Suṗa imarī wayuṗi'ritiyairāja nime. Nimaupaka mija imarika yija yapabeyu. Mija ṗuri "Jesūre yī'rika mirārā imarī reyaekarā oñia jaritirā Tuṗarā ṗō'irā a'rīrāñurā", āriṗupajoairā.

¹⁴ "Jesūre reyarīṗotojo oñia Tuṗarāte kire jariṗe'rīrūjeka", āriṗupajoawārūrīā imarī, "Jesūre ā'mitirīṗeāeka mirārāteoka oñia Tuṗarāte jariṗe'rīrūjerāñu. Suṗabatirā mabo'ikakurīṗi Jesūre ṗe'rietarāka ṗoto, kika nare ke'ewa'rīrāñu", āriwārūrīā maimē.

¹⁵ Maiṗamakite yire oñirūjekakaka sime ika mijare yibojaika. Maiṗamakire ṗe'rietarārīmi kire yī'rika mirārā reyarīṗotojo oñia jariṗe'ritirā, kipō'irā a'rīrāñurā. Ō'ōrā oñia imañujurāoka naka ĩ'rātīji oyiaja kipō'irā a'rīrāñurā.

¹⁶ Ikuṗaka simarāñu: Maiṗamakire jā'memaka mabo'ikakuri jājia okaarīrāka. Suṗabatirā āngelrāka ĩṗamakite jājirokapī jāirāñu, i'suṗakajaoka Tuṗarā tromṗeta okaarīrāka. I'suṗaka sokaarīrāka watopekapī maiṗamakī Jesucristojo ruira'arāki mabo'ikakurīṗi. Oko ūmakarā kimarāka ṗoto kire ā'mitirīṗeāeka mirārā reyaekarāte oñia jariṗe'rīrāñu.

¹⁷ Suṗabatirā Jesūre ā'mitirīṗeairā oñia imarāteoka oñia kijarirūrījeirāṗitīyika oko ūmakaka imarō'ōrā Tuṗarāte mare akamiarāñu. Torā a'ritirā Maiṗamakika mako'apirirāñu, kika imajīpaokaro'si.

¹⁸ I'suṗaka imarūkia oñurā imarī, jia rikitubakapī sakaka jaibu'abaraka mija imabe. "I'sia ṗoto reyaeka mirārā maka oñiaja nimarāñu ate mirākiyu", āñurā imarī ba'iaja ṗupariṗiyabekaja mija imabe.

5

Jesūre ṗe'rietarūkia ta'atikaja maimarijariye'e

¹ Yijeyomarā, "I'sirīmi ketarāñu Maiṗamakī. I'sijē'rā rō'ōjīte simarāñu", āriwa'ri mijaro'si āri'obeyuka yī'i.

² I'suṗaka ñañu " I'sirīmi Jesucristore etarāñu je'e", āriwārūberirika sime", āririka oñurā mija imamaka. "I'tojīte mawī'iarā kareba'arimajire etarāñu", marīwārūbeyu uṗaka sime Maiṗamakire etarūkia.

³ I'sia ṗoto, "Kopakaja dakoa jūarūkimarīrā maimē", āriwa'ri ṗupajoabaraka ṗo'imajare imatirāka ṗoto, ikuṗarō'ōṗiji ba'itakaja naro'si simarāñu. I'suṗaka najūarāka ṗoto, marākā'ā baatirā ĩ'rīkaoka nakaki ru'riwārūbesarāki. Ā'mitirīkōrī je'e: Ikuṗarō'ōṗiji rōmore makarārīrā ṗakatayu uṗaka simarāñu. Makioka satā'tebesarāki.

⁴⁻⁵ Yijeyomarā mija ṗuri, ketarūkia oñitīkarā imarī, ikuṗarō'ōṗiji ketarāka ṗoto ṗupatabesarāñurā. Jesūre yī'ribeyurāro'si ṗuri morībeyu ṗoto, ñami kareba'arimajire etaike uṗakaja simarāñu. Nima uṗakamarīa imarā imarī, ketarūkia ta'airā mija.

⁶ I'suṗaka simamaka, kāritīkarā uṗakamarīa, Maiṗamakire etarūkia ta'atikaja maimaye'e. Suṗabatirāoka Tuṗarāte yapabeyuakaka rakajekaja maimaye'e. Tuṗarāte oñibeyurā ṗuri kāritīkarā uṗakaja imarā ketarūkia oñibeyurā imarī.

⁷ Ā'mitirikōrī je'e: Tuṗarāte yi'ribeyurā, űami makāñu ṗoto morībeyu ṗaka, Jesúre ṗe'rietarūkia ōribeyurā nime. I'supakajaoka űami ukuwejabiyurāte rakajebekaja ima ṗapakaja nime.

⁸ Tuṗarāte yi'yurā ṗuri, boirō'ō simamaka jia ritaja űairā ṗaka imarā maime. I'supaka maima simamaka, kiyapabeyua rakajekaja, jia oyiaja baabaraka maimaye'e. "Kēñu ṗakaja baaiiki kime Jesús", āriwa'ri jia kire mayi'riye'e. Supabatirāoka jia mawayūabu'aye'e. "Jesúre yi'yurā maimamaka ba'iaja mabaaiika ṗaṗa Tuṗarāte ba'iaja mare baabesarāñu", āriwa'ri ṗapajoaweitikaja maimarāñu. I'supaka oyiaja ṗapajoabaraka maimarijariye'e Satanāre ba'iaja mare baata'akoṗeka mayi'rikoreka.

⁹ "Ba'iaja nabaaiika ṗaṗa ba'iaja nare yibaarāñu", āriwa'rimarā Tuṗarāte mare wā'maeka. Maipamaki Jesucristore reyaekapi āriwa'ri mare sawaṗa kijēñebesarāñu.

¹⁰ Jia mare baawa'ri maro'si kireyaeka kika maimajipaokaro'si. Supa imarī, kipe'rietarāñurimi ōñia imarāte, reyaekarāteoka mare ke'ewa'rirāñu kika maimajipaokaro'si.

¹¹ I'siakaka ōrītirā imarī, jaibu'abaraka, jeyobaabu'abaraka, jijimakapi rikitubaka mija imarijape.

Piyiroka Pablote nare okajāāeka

¹²⁻¹³ Mija ā'mitipe yijeyomarā. Mija ṗō'irā imarā imaruṗutarimaja, "Jesucristore yapaika ṗaka mabaarijariye'e", āriwa'ri mijare okajāārijayurā. I'supaka jia mijare nimarūputaika simamaka jiyiṗupaka nare mija ōrīrika yiyapayu. Nare mija wayuñarijape. I'supakajaoka ritajaka jia mija imabe.

¹⁴ Yijeyomarā, mija ṗō'irā ba'irabebekaja imarāte, "ṗuṗape'ritirā, mija ba'irabebe", āriwa'ri okajājiapi mija bojabe. Mija ṗō'irā imarā ba'iaja ṗuṗaribaraka imarāte, jia okajājia naṗapajoaokaro'si nare mija jeyobaabe. I'supakajaoka Tuṗarāte yaṗabeyuakaka raka-jebeyurā, supabatirā jia Tuṗarāte yi'ribeyukajirāteoka mija jeyobaabe. Jajumarāja jia jijimakapi ritajaka mija imabe. I'supaka mija imarijaririka yija yaṗayu.

¹⁵ Jia mija ṗapajoabe. Aṗerāte ba'iaja mijare baakoṗeko'omakaja nare mija ruṗuwapa'e'ea'si. I'supaka baabekaja jia oyiaja mija imabu'abe. Supabatirā ritaja wejeareka imabayurākaoka i'supakaja mija imarijape.

¹⁶⁻¹⁸ Tuṗarāte ṗapajoabaraka jijimaka mija imarijape. I'supakajaoka kika mija jairijayua mija ja'ata'asi. I'supakajaoka jia, jiamarāoka mijaro'si simarāka, "Jia mibaayu Tuṗarā", kire mija āririjape. Jesucristorirā mija imamaka, i'supaka mija baarika Tuṗarāte yaṗayu.

¹⁹ Mija watoṗekareka Espiritu Santore mijare jeyobaarāka ṗoto kire mija ā'mitiripe'yoa'si. Īakōrī je'e: i'supaka mija baaiika okoapi ṗekaō'toa yataika ṗaka mija baaiññu.

²⁰ I'supakajaoka, "Ikuṗaka Espiritu Santore yire ōrīrūjeika", āriwa'ri Tuṗarāro'si bo-jañjirimajare bojaikakaka ā'mitiripe'yobekaja mija imabe.

²¹ Sā'mitiripe'yobekaja "¿Yaje rita Tuṗarārikataka najaiyu? Noñu ṗapakaja ṗapajoatirā najaiyu je'e aṗeyari", āriwa'ri jia mija ā'mitipe ruṗu. "Rita Tuṗarārika najaiyu", mija āriwārūrārō'ōjirā ṗuri nare mija yi'ṗe.

²² Ritaja Tuṗarāte yaṗabeyua mija ā'mitiripe'ea'si.

²³ Tuṗarā imaki jia űa'riyaarīji maimaokaro'si mare jeyobaarimaji. I'supaka simamaka ikuṗaka mijaro'si kire yija jēñerijayu: " 'Ba'iaja baabekaja jia oyiaja baabaraka nimarū", āriwa'ri nare mijeyobaabe. Supa imarī, mire takaja ā'mitiripe'abaraka nare mimarūjebe", āriwa'ri kire yija āririjayu. I'supakajaoka, "Jia oyiaja baabaraka Jesúre na'mitiripe'arū, kiyapaika ṗapakaja ṗapajoabaraka nimarū", āriwa'ri Tuṗarāte yija jēñerijayu. Supa imarī, maipamaki Jesucristore ṗe'rietarāñurimi dikaoka ba'iaja baabeyurā mija imarika yija yaṗayu.

²⁴ I'supaka maimaokaro'si, "Yire takaja mija ā'mitiripe'abe", Tuṗarāte ārika. I'supaka mare jā'meiki imarī, kiyapaika ṗapakaja mabaawārūerā jia mare jeyobaarijarirūkika kime.

"Ō'ōjirāja sime, jia nimarū", Pablote ārika

²⁵ Yijeyomarā, yijaro'sioka Tuṗarāte mija jēñejibe.

²⁶ Mija rērīrāka ṗoto jijimakapi mija jēñabu'abe, Jesurirā imarī.

²⁷ Tokarā Jesúre ā'mitiripe'airā imarā ṗatikaja rērītirā, ika ṗapera nare mija jaibojabe. Ritaja sā'mitirika Maipamakire yaṗamaka i'supaka mijare yijā'meyu.

²⁸ "Maipamaki Jesucristore jia mijare baarū", āriwa'ri kire yijēñerijayu.

I'tojirāja sime ruṗu.

Segunda carta de San Pablo a los Tesalonicenses

Jesucristore yi'yurā Tesalónicakarāro'si Pablote pāpera pūtaeka ate

¹ Jesucristore yi'yurā Tesalónicawejeekarā, ¿yaje mija ime? Yi'i Pablo, supabatirā majeyomarā Silvano, Timoteopitiyika ika pāpera mijaro'si yija pūatayu, Maṗaki Tuṗarārirā, maipamaki Jesucristorirāoka mija imamaka.

² “Jia Tesalónicakarāre mija baabe”, āriwa'ri Maṗaki Tuṗarāte, supabatirā maipamaki Jesucristoreoka mijaro'si yija jēñerijayu. I'supakajaoka yija baayu jia dako okamirāmarīaja mijare nimarūjeokaro'si.

³ Mija ā'mitipe yijeyomarā, jībaji Jesucristore yi'riwa'ri, I'rārīmi upakaja jībaji mija wayuūabu'arijayua simamaka “Jia mibaayu Tuṗarā”, kire yija āñrijayu mijareka yija pūpajoaika rakakaja. Supa imarī, i'supaka Tuṗarāte yija āñrijayu jia sime.

⁴ I'supakajaoka, yija eyarijayurō'ōrā, aṗerā Jesure yi'yurāte i'supaka mija imakaka jījimakaṗi yija bojarijayu. “Tesalónicawejeekarā jia Tuṗarāte yi'yurā imarī, kire yi'riri'atabeyurā. I'supakajaoka wayuṗi'ribekaja, okajājia pūpajoairā nime, aṗerāte ba'iaja nare baako'omakaja, sanarakajepāñrijayu”, āriwa'ri nare yija bojayu.

⁵ Tuṗarāte yi'yurā mija imamaka, aṗerāte ba'iaja mijare baayu. I'supaka simako'omakaja “Tuṗarāte āñu upakaja kibaarāñu”, āñurā imarī kire mija yi'riri'atabeyu. Supa imarī “Ba'iaja nare imabeyua”, mijareka āriwa'ri ritajare kijā'merāka ṗoto kika mijare kimarijērāñu. I'supaka Tuṗarāte baarūkia ōriwa'ri, “Rita, jia oyiaja baaiiki kime”, āriwārūrā nime.

⁶ Jia wājioyiaja baaiki imarī, ba'iaja mijare baairāte ba'iaja kibaarāñu.

⁷ Maekaka ba'iaja jūairā imariṗotojo i'supaka oyiaja imajiparūkimarīrā mija ime, I'rārīmi sakitiyetarāka simamaka. I'supakajaoka yijaro'si ba'iaja yija jūakopeika kitiyetarāñu. Maipamaki Jesús, kiāngelrāka tēritaka baawārūrāṗitiyika ki'tarāka ṗoto i'supaka kibaarāñu. Maṗo'ikakurīṗi ki'tarāñu, ṗeka jū'rēika upaka jājia yaaboaiika watōṗekapi.

⁸ Torājite Tuṗarāte ōriyapabeyurā imarī, Jesurika bojarirokaoka ā'mitiripe'yoirāte ba'iaja kibaarāñu.

⁹ Ba'iaja jūajiparūkirā nimamaka, Maipamakire imarō'ō tá'teka oyiaja naro'si imajiparāka. Tēriwa'ribaji kirikapi jīitaka kiyaaboaiika iarūkimarīraro'si nimarāñu.

¹⁰ I'supaka kibaarāñu Jesure ate etarāñurīmi. Supa imarī jījimakaṗi kirirāte kire e'torirāñu. Kire iatirā “Jiitaki kime. Tēriwa'ribaji jia mare baaiiki kime”, āriwa'ri kire najiyipūpayeerāñu. Mijare yija wārōrapaka yi'yurā imarī, naka mija imarāñu mijaoka.

¹¹ Ika pūpajoawa'ri Tuṗarāte mijaro'si yija jēñerijarijayu. Kiyapaika upakaja baairā mija imakaro'si mijare kiakaeka. Supa imarī, kiyapaika upaka mija baamaka iawa'ri “Nare yakaikapi āriwa'ri yirirā najayua jia sime mae”, kēñaokaro'si, kire yija jēñerijayu. Supabatirā “Simapātiji jia baarika nayaṗaika nabaawārūokaro'si nare mijeyobaabe. Supabatirā mire yi'riwa'ri nabaarijayua jia saweiookaro'si mirikapi nare mijeyobaabe”, āṗaraka kire yija jēñerijayu.

¹² I'supaka ṗo'imajare iārāka wājitāji jia mija baamaka iawa'ri maipamaki Jesucristore najiyipūpayeerāñu. Kirirā mija ima simamaka, i'supakajaoka mijare kibaarāñu. Tuṗarā, maipamaki Jesucristopitiyika jia mijare nabaamaka i'supaka mijaro'si simarāñu.

2

Ikupaka simarāñu Jesucristore etaerā baarāka ruṗu

¹ Mija ā'mitipe yija jeyomarā. Maipamaki Jesucristore etarāñu ate kika maimaokaro'si mare rēarī. I'supaka simarāka simamaka ketarūkirimikaka mijare yiwārōerā baayu mae.

² Ikuṗarō'ōṗiji, “Kopakaja Jesure etarijē'raka seyatiyu”, āriwa'ri I'rārimarē mijare boṗapakimaka ā'mitiritirā, ōriṗūabeyurā upakataka rukubaka mija pūpajoa'si. Supabatirā “Rita mijare ñañu. Espiritu Santo yijare sōrīrūjerapaki”, narīṗakikōṗemakaoka nare mija yi'ria'si. I'supakajaoka “Ṗaperapi Pablote yijare sabojayu”, naṗakā'ā nare mija ā'mitiripeā'si.

³ I'supaka mijare ārikoṗeirāte mija boṗapakirūjea'si. Ketaerā baarūki ruṗu ikupaka simarāñu: Tuṗarāte ja'atirā “Kimajamarā yija ime”, āriwa'ri ṗo'imajare kire yi'ribesarāñu. I'tojite Ba'iaja baarimijikaka jā'meikite etarāñu. Ikiji kime “Ba'iaja imarika tiyibeyurō'ōrā yipūatarūkika”, bikijarāja Tuṗarāte ārikaki.

⁴ Ikuṗaka Ba'iaja baarimijikaka jā'meikite baarāñu: Ritaja jiyipūpaka ṗo'imajare ōririjayu imakopeika nareka kijājibaarāñu. Tuṗarā majamaki kima imarī, “Tērikiṗi ñime, yire

takaja mija ā'mitiripēabe", ɸo'imagare kērīrāñu. I'supaka kiɸupaka ima simamaka Tuparāte jiyipupaka ōririwi'iarā kākatiṛā imatiyairō'ōrā eyaruparitiṛā, "Tuparāja yi'i", kērīpakirāñu.

⁵ Mijaka űimarapaka ɸoto i'supaka imarūkiakaka mijare yibojawārōtirape. "Ye'kariribeyurā nimarijiyu", mijareka űaripupajoayu.

⁶ Ba'iaja baarimijikaka jā'meiki i'tawārūbeyukajika maekaka. "Ikuɸaka simamaka ki'tawārūbeyu ruɸu. Ketarūkirimi ruɸubajirāja ketakoreka kire satá'teyu ruɸu", ārīwa'ri mijare yibojarapaka ōñurā mija ime.

⁷⁻⁸ Supa simako'omakaja, ɸo'imagare ōrīwārūbeyuapi, ba'iaja wejeareka Satanāre baaū'mutiya. I'supaka baariɸotojo, wāārō'ōrāja etarūkikate etawārūbeyu ruɸu. Kire tá'teikite kire ĩapēabesarāka ɸoto ɸuri ritaja ɸo'imagaja wājitāji Ba'iaja baarimijikaka jā'meikite etarāñu. I'supaka kima imako'omakaja maipamaki Jesúre kire tērīrāñu. Ketarāñurimi tērīwa'ribaji kibaawārūika beawa'ri, kiɸuritarākapiji kire kiriatarāñu.

⁹ Ika yibojaika ruɸubajirā, ikuɸaka simarāñu: Satanārikapi ārīwa'ri Ba'iaja baarimijikaka jā'meiki ritaja maikoribeyua ɸo'imagare beapakirī etarāñu.

¹⁰ Ritaja ba'iaja baawārūiki imarī, ba'iaja imarika tiyibeyurō'ōrā a'ririukirāte sapi kiɸakirāñu. Tuparārika bojariroka yi'ririyaɸeberiwa'ri, ba'iaja imarika tiyibeyurō'ōrā na'ririñu. Kirika bojariroka nayi'ririkareka ɸuri sapi natārīrūika simajāēka.

¹¹ Sanayi'riberika simamaka, Tuparāte rukubaka nare ɸupajoarūjerāñu Ba'iaja baarimijikaka jā'meiki ɸakirimajaroکا nayi'yaokaro'si.

¹² Tuparārika bojariroka ā'mitiripēabekaja, jījimakapi ba'iaja baarijayurāte ba'iaja imarika tiyibeyurō'ōrā a'yaokaro'si i'supaka kibaarāñu.

Ikuɸaka Jesucristore yi'yurāte ime

¹³ Mija ā'mitiɸe yija jeyomarā, jia Maipamakire wayuñairā. Wejea kiɸo'ijiaeka ɸotorāja kitāārūkirā mija imako'osi Tuparāte wā'matīkarā mija ime. Supa imarī, Espiritu Santore mijare jeyobaaikapi ba'iaja baarika ja'atitirā, kirika bojariroka yi'riwa'ri ōñia mija imajīpaokaro'si i'supaka Tuparāte baaeka. I'supaka mijaro'si simaeka ɸupajoawa'ri "Jia mībaayu Tuparā", mijaro'si yija ārīja'atabesarāñu.

¹⁴ Jesucristorika bojariroka mijare yija wārōekapi ārīwa'ri Tuparāte mijare wā'maeka. I'supaka simamaka, mabo'ikakurirā maeyarāka ɸoto ritaja ima tērīwa'ribaji kirika maipamaki Jesucristore bearāñu. I'supakajaoka simarāñu mijaro'sioka kika.

¹⁵ Yijeyomarā, i'supaka imarūkirā imarī, Jesucristore mija yi'yua ja'atarimarīaja mija imabe. Ritaja wājirokakaka mijare yija wārōrapaka, supabatirā ɸaperapi mijare yija o'orapakaoka mija ā'mitiripēarijaye.

¹⁶⁻¹⁷ Jia Maɸaki Tuparā mare baaiki, supabatirā mare wayuñaike imarī, jījimaka ɸupajoabaraka maimaerā mare kijeyobaaeka. "Kika ōñia maimajīparāñu", ārīwa'ri sata'abaraka jia jījimaka mare ɸuparirūjeiki kime. Supa imarī, jia oyiaja baabaraka, ba'iaja jairimarīaja mija imako'osi mijare kijeyobaarū maipamaki Jesucristopitiyika.

3

"Yijaro'si Tuparāte mija jēñeñirijape mijaro'sioka", Pablote ārika

¹ Mae ɸiyia mijare yibojaerā baayu yijeyomarā. űojimarīji Maipamakirika bojariroka aɸerō'ōrā yija bojapibaokaro'si Tuparāte mija jēñebe. Supabatirāoka kirika bojariroka ā'mitiriwa'ri jia jījimaka samija yi'rapaka upakaja aɸerāte sayi'yaokaro'si.

² I'supakajaoka, ba'iaja baairāte ba'iaja yijare baakoreka, Tuparāte nare tá'terā yijaro'si kire mija jēñebe. I'supaka mija baabe rīkimarāja aɸerā Jesucristore ā'mitiripēariyaɸebeyurāte ima simamaka.

³ I'supaka imarijayurāte ima simako'omakaja mare ja'atabeyuka kime Maipamaki. I'supaka imaki imarī kire mija yi'ririya'atakoreka mijare kijeyobaarāñu. Supabatirā Satanāre ba'iaja mijare baakoreka, mijaro'si kire kitā'terāñu.

⁴ "Kēñu upakaja baaiki kime Maipamaki. Supa imarī, kire yi'yurā nimamaka, jia oyiaja Tesalōnicakarāre baawārūokaro'si nare kijeyobaarāñu. I'supaka simamaka nare yija ārika upakaja nayi'ririyarirāñu", mijareka yija ārīrijayu.

⁵ Supabatirā "Tuparāte nare wayuñaike norīwārūrū. Supabatirāoka ba'iaja jūariɸotojo mirakajepāēka upakaja sanarakajepāwārūokaro'si nare mijeyobaabe", ārīwa'ri maipamaki Jesúre mijaro'si yija jēñeñirijayu.

Maimaupatiiji ba'irabebarakā oyiaja maimajīkareka jia sime

⁶ Mija ā'mitiɸe yijeyomarā. Maipamaki Jesucristore mare jā'memaka, ikuɸaka mijare yija jā'meyu: ĩrika Jesúre yi'yuka imariɸotojo ba'iraberiyapabeyukaka mija jeyoaria'si. Yija wārōeka upaka baabeyuki kime.

⁷ Mija p̄ō'irā yija imarapaka poto ba'irabebekaja imaberaparā yija. I'supaka yija baarapaka mija iarapaka simamaka, i'supakajaoka mija baabe mijaro'si.

⁸ Supabatirā mijaba'arika wapamarīaja yija ba'aberape. Mijare takaja jēñebekaja, ĩmiareka, ñamiarekaoka, jājia yija ba'iraberape yija yaparapaka yijare mija ĩjikoreka.

⁹ Mijare wārōrimaja yija imamaka, yijare mija jeyobaarūkirā imariṗotojo mijare sayija jēñeberape. Yijare ĩatirā “Nupakaja mabaaye'e maro'sioka”, mija āñaokaro'si supa yija baarape.

¹⁰ Mijaka yija imarapaka poto, “Ba'iraberiyapabeyuka p̄uri ba'abekaja kimarū”, mijare yija ārāpe.

¹¹ I'supaka yija ārāpaka simako'omakaja “Maekaka ĩrārimarā nawatopekarā ba'irabebekaja imarā. Supabatirāoka aṗerā jia ba'iraberijayurāte najo'ayu're”, ārīwa'ri yijare nabojayu.

¹² “Jia imaokaro'si, aṗerāte jo'arimarīaja mija ba'irabebe mijaro'siji, mija ba'iraberiwapāp̄iji mija yapaika mija wapaĭjiokaro'si”, ārīwa'ri nare yija jā'mepūayu, maipamaki Jesucristore jā'meka upakaja.

¹³ Mija ā'mitipe yijeyomarā. Jia mija baarijayua mija rūrā'si.

¹⁴ ĩrārimarā ika p̄apera yo'oeka yi'ribeyurā imarā je'e aṗeyari. I'supaka nimamaka “ĩrā imarā Pablote jā'meika yi'riryapabeyurā”, ārīwārūtirā naka mija jeyoaria'si. I'supaka nare mija baarākareka ni'yop̄i'rirāñu. I'supaka mija baabe napupape'rirū ārīwa'ri.

¹⁵ I'supaka nare baariṗotojo nare mija majamarāria'si. Jesúre yi'yurā nimamaka, nare mija okajāābe ba'iaja nabaarijarikoreka.

“Jia mija imabe”, āṗaraka Pablote naro'si o'otiyika

¹⁶ Jia maimaokaro'si mare jeyobaaiki kime Maipamaki. I'supaka simamaka, ĩrākuri upakaja ĩjimakap̄i jia mija imaokaro'si mijare kijeyobaarū. Supabatirā ritaja mijaka kimajiparū.

¹⁷ “Jia nimarū”, āṗaraka yi'i Pablo yip̄itakap̄i ika mijaro'si yo'oyu. I'supakaja satiyiyu p̄apera yo'oika. I'supaka o'oiki ñime. Siwa'ri “Rita oka Pablote pūataeka sime”, mija ārīwārūokaro'si.

¹⁸ Ritaja mija imaupatireje jia maipamaki Jesucristore baajiparū.

I'tojrāja sime ruṗu.

Carta de Santiago

Judiorōka Jesucristore yi'yurāro'si pāpera o'otirā Santiagore pūataeka

¹ Yaje mija ime yijeyomarā. Tuṓarā, suṓabatirā maipamaki Jesucristore yaṓaika uṓakaja baarijayuka Santiago űime ika pāpera mijaro'si pūataiki. Ba'iaja jūawa'ri piṓikarā, aṓetomaja watopekarā T'pōu'puarāe'earirakatata judiorōka imarāro'si ika yo'oyu.

Kire majēñemaka ōrīwārūrika Tuṓarāte mare ja'atayu

² Mija ā'mitipe yijeyomarā. Ba'iaja jūarijayurā imariṓotojo “Jia oyiaja yijaro'si simarāñu”, jījmaka āriṓupajoairā mija imabe.

³⁻⁴ Suṓa imarī ba'iaja mijaro'si simarijariko'omakaja jīibaji Tuṓarāte ā'mitiripēairā mija jaririjayu. I'suṓakajaoka “Kire mayi'rija'ataberiye'e”, āriwārūirā mija ime. Suṓa imarī ba'iaja mijaro'si simarijariko'omakaja, wayuṓi'ribekaja kire yi'riwa'ri samija rakajepāārāñu. I'suṓaka imawa'ri jīibaji Tuṓarāte yaṓaika uṓakaja imarā mija japakā'ā dakoa mijaro'si jariwa'ribesarāka.

⁵ Suṓa imarī “Ba'iaja yijūaika ṓoto, ikuṓaka űimarika Tuṓarāte yaṓayu”, mija āriwārūberiyē'e, kire samija jēñebe. I'suṓaka mija baamaka jiapī mijare sakiōrīrūjerāñu, ritaja nayapaika uṓaka ṓo'imajare jeyobaarimaji imari.

⁶⁻⁸ Toṓi ṓuri kire jēñebaraka, “Yijare sakiōrīrūjebesarāñu je'e aṓeyari”, mija āriṓupajoa'si. Ōrīkōrī je'e: Rukubaka ṓupajoabaraka imarijayurā I'rārokapijī űa'riyaarijī imawārūbeyurā. Saṓi āriwa'ri, “Tuṓarāte yija jēñeika uṓakaja yijare sakija'atabesarāñu je'e”, āñurā nima-maka, dakoa nare kiōrīrūjebesarāñu.

⁹ Mija ā'mitipe aṓeroka: “Wayuoka baairā imariṓotojo, Jesucristore yija ā'mitiripēaika simamaka, Tuṓarā űakoareka imatiyairā yija ime”, āñurā ṓuri jījmaka imarijayurā.

¹⁰ Mia, ba'irījia rīkimakaja rikairōka, űoaka nare imarūjerūkimarā simamaka, Jesucristore yi'yurā jariwa'ri “Imatiyarimajamarīrā yija imaroyikā'ñ”, āñurā ṓuri jījmaka imarijayurā.

¹¹ Ōrīkōrī je'e: űoaka iija yaamaka taya jīñua. I'suṓakajaoka sō'ōrika jīriwa'ri jūjika saro'si. Suṓa imarī jiyurika sōibeyu. Maeje mijare yibojawewaika uṓaka nime rīkimaka ba'irījia rikairā. “Rīkimabaji mayāparijayua matōṓoerā”, āṓaraka sawaṓa niñerū mo'arījī reyarūkirā nime.

“Ka'wisika jūariṓotojo yire yi'riwa'ri sarakajepāārījayurāte jia yibaarāñu”, Tuṓarāte āñu

¹² Ka'wisika jūarijayurā imariṓotojo okajājirā imarī, samarakajepāārījayua iatirā “Jia yire nayi'yu”, Tuṓarāte mareka āri'rāñu. Suṓa imarī “Yika rīrākibiriwa'ri yire yi'ririṓayurāte ōñia imajīparika yija'atarāñu”, Tuṓarāte ārika simamaka jia mare kibaarāñu.

¹³ Suṓa imarī ba'iaja mija baarijitoika, “Tuṓarā yire saṓā'meiki”, āṓekaja mija imabe. Tuṓarā imaki, ba'iaja baarijitoibeyuka, suṓabatirā, ba'iaja mare baarūjebeyuka.

¹⁴⁻¹⁵ I'suṓaka simako'omakaja, maṓupakarāja ba'iaja baarika ṓupajoatirā, “Jia simaṓajiñu je'e yiro'si”, maririjayu. I'suṓaka maṓupajoaikapi āriwa'ri ba'iaja mabaarijayu. Suṓabatirāoka ba'ioiyaja baarijayurā maimarijarirāka, ba'iaja imarika tiyibeyurō'ōrā a'rirūkirā maimarāñu.

Tuṓarātaki ṓuri ba'iaja mare baarūjebeyuka

¹⁶ I'suṓaka simamaka, “Tuṓarāja yijare saṓā'meiki ba'iaja yija baaokaro'si”, āriwa'ri ṓakirika mija ṓupajoa'si yijeyomarā.

¹⁷ I'suṓaka mare imarūjebeyuka imarī, jia Maṓaki Tuṓarāte mare baayu, kiyapaika upakaja maimamirīrikawa'yaokaro'si. I'suṓaka baarimaji Tuṓarājaoka kime, aiyaka, tā'pia ritaja ṓo'ijiaekaki. Kīṓo'ijiaeka ṓuri sarā'rārika, sayaaboaikaoka o'arijayua simako'omakaja Tuṓarā ṓuri kimarijayuareka o'abeyuka imarī, jia ima oyiaja mare ja'atajīparimaji kime.

¹⁸ Suṓa imarī kiyapaikokapi kirika rita bojariroka mayi'pakā'ā ōñia kika maimajīparūkia Tuṓarāte mare ja'atatika. Suṓa imarī “Yirirā nimarū”, mareka kērītika simamaka ritaja kīṓo'ijiaekareka mamarījiji kire yi'riū'muekarā maime.

Tuṓarārika bojariroka ā'mitiritirā sima uṓakaja mayi'ririṓariye'e

¹⁹ Yijeyomarā, ika mijare yibojaerā baaika mija ye'kariritiya'si. Tuṓarārika rita bojariroka mijare jaibojarāñurāte jiapī mija ā'mitiripēabe. I'suṓakajaoka mija ṓupakareka ima űojimarītaka nare bojabekaja mija imabe. Suṓabatirā űojimarījī nare mija boebaria'si.

²⁰ Toṓi ṓuri waṓuju boebayurā maimarākareka, jīirokapi maimarika Tuṓarāte yaṓaika uṓaka majaribesarāñu.

²¹ I'suṓakajaoka ritaja ba'iaja baarika imakaka mija ja'atabe. Suṓabatirāoka “Tērīriki űime”, ārikoṓeikite ṓupajoaika uṓaka ṓupajoabekaja mija imabe. I'suṓaka imawa'ri,

Tuparārika bojariroka mijare kiōñrūjeikakaka takaja jiaḡi mija yi'ririḡape. I'supaka mija imarākareka pūri ba'iaja imarika tiyibeyurō'ōrā mija a'rirūkia imakoḡeikareka Tuparāte mijare tāārāñu.

22-24 Ōrīwārūikōrī je'e: Ūperiḡi I'rikate kipema yaeripotojo jiamarīa ima rū'rēbekaja ke'rīrāka i'supakaja satuirāñu. Ņojimari i'supakaja ima kiye'karirirāñu. I'supaka mija imajīñu Tuparārika bojariroka ā'mitiriripotojo samija yi'riberijikareka. Tuparārika bojariroka ā'mitirirā sāñu upakaja yi'rirūkia sime. Supa mabaabesarākareka pūri, "Tuparāte yi'yurā yija ime", mañua, moñu upakaja mapakiyu.

25 Tuparārika bojariroka jia wārūbaraka sayi'ririḡayukate pūri, ba'iaja baarika kire saja'atarūjerijayu. Rita sime Tuparārika bojariroka. Supa imarī saye'kariribekaja, sajā'meika upakaja baariḡayukate, ritajareka jia kire sakijeyobaarijarirāñu.

26 Aḡerimarā pūri "Tuparā ñakoareka, kire jiyipupaka oñurā imarī, kiyapaika upakaja baariḡayurā yija ime", āñurā. I'supaka āñurā imariḡotojo ba'iaja najariḡayua ja'atabeyurā imarī, noñu upakaja ḡakirimaja nime. I'supaka imarā nimamaka "Tuparāte jiyipupaka oñurā yija ime", narīkoḡeika waḡamarīa sajayu.

27 Maḡaki Tuparāreka ikupaka nime kire jiyipupaka oñurā: Pakiamarīrā jarikarā wayuoka baairāte, supabatirā nañmiaka reyatapaeakarāteoka jia jeyobaairā, i'supakajaoka ba'iaja baarimajare ima upaka jaribeyurā nime.

2

Īrātiji oyiaja jia jiyipupaka morību'aye'e

1 Mija ā'mitiḡe yijeyomarā. Ritaja ima ḡemawa'ribajirā imatiyaiki maiḡamaki Jesu-cristore ima simamaka, jiyipupaka kire morīriḡayu. "Jia kire yi'yurā yija ime", āñurā imariḡotojo, wayuoka baairāte wayuūibekaja, ba'irījia rīkimaka rikairāte takaja jia jiyipupaka oñriḡayurā mija ime.

2 Mīa je'e: Karemarīa mija rēriḡayurō'ōrā I'rīka waḡajā'rīakaka jarirooka jāātirā, sajeyoa* i'supakajaoka kipitawūjoarā taka'ratatirā etaiki. Apika imaki wayuoka baaiḡi imarī, jariro-majaka jāātirā etaiki.

3-4 Jia jarirooka jāātirā etaikite jiyipupaka oñrīwa'ri, "Ikarā mirupabe", mija āñu. Wayuoka baaiḡite pūri, "Torāja mirīkamape, merīberiyē'e torāja mirupapabe", mija āriḡiyayu. I'supaka wayuoka baairāte āñurā imariḡotojo, "Imatiyairā nime", āriwa'ri jia rīkimakaja ba'irījia rikairāte mija baairōkapi pūri ba'iaja mija baayu. I'supaka simamaka I'rātiji jiyipupaka oñrību'aberīwa'ri, I'rīka ta'iarāja imarijaribeyurā mija ime.

5 Ate jia mija ā'mitiḡe yijeyomarā. "Yire mija ā'mitiripēabe", Tuparāte ārikaroka yi'yurā rīkimarāja nime wayuoka baariḡotojo sayi'yurā. "Wayuoka baairā ba'iratarā nime", Tuparāte yi'ribeyurāte nareka āriḡiyayua imariḡotojo, Jesucristore yi'yurā nimamaka, "Ji-ibaji kire yi'yurā najarirū", āriwa'ri jia Tuparāte nare jeyobaarijarirāñu. Supa imarī kēriḡa upakaja kika rīrākibiriwa'ri kire yi'ririḡayurā kijā'merūkirō'ōrā eyarūkirā imarā.

6-7 I'supaka kēriḡa simako'omakaja wayuoka baairāte jiyipupaka oñribeyurā mija ime. Wayuoka baairāreka i'supaka oñriḡotojo, rīkimaka ba'irījia rikairāte takaja jiyipupaka oñriḡayurā mija ime. "¿Naḡareareka ba'iaja majūariḡayu", mija āriwārūbeyu bai je'e? Mīa: Ba'iaja mijare baawa'ri iḡarimarā ḡō'irā mijare okabaarī ne'ewa'ririḡayu. Supabatirā jī-itakiji Jesūre imako'omakaja kirika bojariroka ā'mitiripē yowa'ri ba'iaja kireka jaiyuyeiḡā nime. Jesūrīrā imariḡotojo ḡdikapi āriwa'ri jia nareka mija ḡupajoayu je'e?

8 Ikupaka maiḡamaki Jesūre mare jā'meka: "Mīḡo'ia miwūtaika upakaja aḡerāteoka miwayuūibe", āriwa'ri sabojayu Tuparā majarōḡūñureka. I'supaka sareka āñua mija yi'rīrākareka jia baairā mija imarijarirāñu.

9 Ika mijare ñāñua oñurā imariḡotojo, jia mijare eyairāte takaja mija wayuūamaka, "Mija oñu upakaja ba'iaja baairā mija jayu, yijā'meika yi'ribeyurā imarī", Tuparāte mijare āñu.

10 Mare kijā'meika simaja yi'yurā imariḡotojo, I'rāba'i mayi'ribeyua imarākareka, "Ba'iaja baairā nime yijā'meika yi'ribeyurā imarī", mareka kēriḡāñu.

11 Ikupaka sime aḡe'ba'i Tuparāte bojaeka: "Rōmikirā, i'supakajaoka tūmiakirā, aḡerāka ba'iaja baawā'imapekaja mija imabe. Supabatirāoka ḡo'imajare jēābekaja mija imabe", mare kēriḡa. Rōmikirā pūri i'supaka kēriḡa yi'ḡaraka imarā, aḡerāka ba'iaja baawā'imariḡeyurā imariḡotojo ḡo'imajare mija jāārākareka kijā'meika yi'ribeyurā mija imarāñu.

12-13 Ba'iaja baarika maja'ataokaro'si kirika bojariroka Tuparāte mare oñrīḡeyu. I'supaka simamaka samayi'rika, mayi'riberikaoka ĩatirā simaupakaja sawaḡa mare kibaarāñu. Supa imarī mokapi, maimabaayu upakaja aḡerāte mija wayuūibe. Īkōrī je'e: Aḡerimarāre wayuūibekaja imarā, nare wayuūibekaja sawaḡa Tuparāte nare jēñerāñu.

* 2:2 Anillo

Aperāte wayuābaraka imarā pūri “Wayuārikapī Tuparāte yijare ĩarāñu”, āriwa’ri jĳimaka imarā.

Jia baarijayurā maima ĩatirā, “Rita jia yire yi’yurā nime”, Tuparāte mareka āriñāñu

¹⁴ Mija ā’mitipe yĳeyomarā. ĩ’rika “Cristore yi’yuka ñime”, āriřipotojo, Tuparāte yapaika upaka aperāte kĳeyobaabesarāka, dakowapamarā kĳiaikoųeika jariřaka. I’supaka simamaka “Cristore yi’yuka ñime”, kēñutakapĳi Tuparāte tārūkimarĳka kime.

¹⁵⁻¹⁶ Ā’mitirikōri je’e: ĩ’rārimarā mupaka Tuparāte yi’yurāte kēsia baajĳka, supabatirā jariroakaoka wayuoka nabaajĳka ĩariřipotojo, “Ba’arĳka, jariroakaoka jia mĳa tōpoerā Tuparāte jia mijare baarū”, āriřimĳrākaja mĳa āñua jĳamarā sime. I’supaka āriřipotojo nare ĳeyobaariřupamarĳrā mĳa imajĳka wapamarĳaja simajĳnu nare mĳa ĳaikōųeika.

¹⁷ I’supakajaoka sime Tuparāte yi’riřikakaka. “Tuparāte yi’yurā yĳa ime”, āñurā imariřipotojo aperāte ĳeyobaariřupamarĳrā nimajĳka, kire yi’riberĳwa’ri supa nabaajĳnu.

¹⁸ Yĳaĳka yi’riberĳwa’ri ikupaka ĩ’rārimarāre yire āriĳĳnu je’e aųeyari: “Ĵyaje Tuparāte miyi’ritiyayu je’e mi’loka?”, yire narĳĳnu. I’supaka napakā’ā, “Ā’ā, Tuparāro’si jia yibaariĳyuaųi kire yi’yuka ñima mijare yibeayu”, nare ñarĳrāñu. I’supaka imaki imarĳ, jia nabaariĳyua yire nabeabepakā’ā, “Jia Tuparāte yi’yurā nime”, nareka āriwārūbeyuka yi’i. Yire pūri ritaja jia yibaariĳyua ĩatirā, “Rita, jia Tuparāte yi’yuka kime”, narĳwārūrāñu.

¹⁹ Napupajoaikapī pūri “ĩ’rĳkaja kime Tuparā”, āriřupajoairā nime. Rita sime. I’supaka rita ima najaĳka simako’omakaja aperāte wayuābeyurā nimamaka, “Tuparāte yi’yurā nime”, nareka marĳwārūbeyu. ĩakōri je’e: “ĩ’rĳkaja kime Tuparā”, āriřupajoairā nime Satanarĳka ima narō’si. Sōñurā imariřipotojo tararĳkapī kire nakĳirĳyayu nare kiwēkomabaarūkirā imarĳ.

²⁰⁻²¹ Jia mĳa ā’mitipe ųriřupariřupamarĳrā. Aperāte ĳeyobaabeyurā jia imamaka, dako wapamarā sime Tuparāte yi’yurā upaka mĳa imakoųeika. Sōñurā mĳa imaeerā maųeki Abraham imaroyĳkaki majarokakaka mijare yibojaerā baayu mae. Jia Tuparāte yi’yuka imawa’ri kimakireje kiro’si kĳioųĳirā baakoųeika. I’supaka kibaamaka ĳawa’ri, “Ĵitakaja yi’yuka kime Abraham”, Tuparāte kireka āriĳka.

²²⁻²³ Tuparāte ĳitakarĳja yi’ritiyaiĳi imarĳ kĳyapaeka upakaja Abrahamre baaeka. I’supaka kibaekapĳi “Ĵitakaja Tuparāte yi’rimirĳrĳkawa’yuki kĳjarĳka”, kireka āriwārūirā mĳa ime. Bikĳjarā ikupaka Tuparā majaroka bojaĳirĳimajire o’oeka: “Jia Tuparāte yi’yuka Abrahamre imaeĳka. Supa imarĳ ‘Dako okamirāmarĳaja jia yĳka kima ñoñu’, Tuparāte āriĳka”, sāñu. I’supaka kireka kēriĳka be’erō’ō Tuparāte yi’ritiyawa’ri kimakireje kiro’si kĳjāāerā baakoųeika simamaka Tuparā majaropūñurā o’oeka rita ima.[†] Supabatirāoka “Yĳeyomaki mĳime”, Abrahamre kēriĳka”, sāñu.

²⁴ I’supaka Abrahamre baaeka ųñurā imarĳ, “Tuparāte yĳa yi’yurā”, mañuĳĳkatakapĳimarĳa jia kĳka majayu”, āriwārūirā maima. Kire yi’riwa’ri, kĳyapaeka upakaja baabaraka maimarākareka “Dako okamirāmarĳrāja jia yĳka nima ñoñu”, Tuparāte mareka āriñāñu.

²⁵ Ikupaka sime aųea: Niñerū e’eokaro’si ĳmirĳjaka ba’ĳaja wā’imarĳirōmo imariřipotojo ikupaka Rahab imaroyĳkate baaeka Tuparāte yi’riwa’ri. Ĵudĳorāka ĳpamarāre pūataekarāre etamaka ĩatirā, “Mĳa majamarāre mijare jāā’si, yiwi’iarā mĳa ru’rikākabe. Supabatirā ma’a mĳa ru’riwa’ri rĳrĳkirō’ō mijare yibojarāñu”, nare kōriĳka jia nare baawa’ri.[‡] I’supaka kobaamaka ĩatirā, “Ĵitaka baaiko koime”, Tuparāte koreka āriĳka.

²⁶ ųriřikōri je’e: Maųo’ĳa ųñimakimarā simajĳka dakoųi āriwa’ri ųñia imaberĳĳka. I’supaka imarĳka upakajaoka sime, Tuparāte yapaika upakaja baaberikoųerĳipotojo, “Kire yi’yurā yĳa ime”, marĳkoųeĳka.

3

Ba’ĳaja ĳairĳkapĳi āriwa’ri rĳkimakaja ba’ĳaja mabaariĳayu

¹ Yĳeyomarā, ĩ’rika upakaja Tuparāriĳka bojarĳroka wārōrimaja oyĳaja imarĳka mĳa pūpajoa’si. ĩ’rārimarāja sawārōrimaja mĳa imajĳkareka jia simajĳnu. Ikupaka mĳa ųñu: Tuparāriĳka nare nawārōika upakaja nayĳriberĳĳkareka, aųerā pēmawa’ribajĳ sawaųa nare Tuparāte ĳēñerāñu.

² Rĳkimakaja sime ba’ĳaja mabaaiĳka. I’supaka simako’omakaja, sarakajepāātirā jia ĳaĳbaraka imarā tarāja nime ritaja Tuparāte yapaika upakaja baawārĳriĳayurā.

³ Kūpajĳka marērōkaka imako’omakaja, ųpĳi ĳaĳbaraka rĳkimaka ba’ĳaja maųoajĳyeyu. Ā’mitirikōri je’e: ikupaka sime ba’ĳaja majaĳka: Jo’baki kawarute imakoųeko’omakaja kūpajĳka pērumĳija ĳirĳjokoųearā maųi’peĳkapĳi āriwa’ri kire mabaarūjeĳka upakaja yi’yuka kime.

[†] 2:22-23 Véase Génesis 15.1-6; 22.10-12. [‡] 2:25 Véase Josué 2.1-21.

⁴ I'supakajaoka sime jo'baka kũmua saro'si. Wĩrõa jãjia baeko'omakaja kũpajĩka wẽrũpãiaپی samatemarĩkawãrũyu, ma'rĩriyapãirõ'õrã sa'rĩrika yapawa'ri.

⁵ I'supakajaoka sime marẽrõkaka. Kũpajĩka simako'omakaja sapĩ ãrĩwa'ri apherẽreka ba'iaja majaiyu, "Imatiyairã imarĩ, apherãte pemawa'ribajirã yija ime", ãrĩpupajoawa'ri. Mĩa, i'supakajaoka sime peka saro'si. Kũpajĩtakajĩkapi mawããika imarĩpotojo jo'baka riopakiaka sajoeyu.

⁶ I'supaka sime marẽrõkaka. Sapĩ ba'iaja jaiBARAKA rĩkimarã apherãte ba'iaja majũarũjeyu. Majaika ã'mitiritirã "Ritaoka ba'iaja baairã nime", apherãte mareka ãrĩwãrũrijayu. Ba'iaja jaiwa'ri maimarika mabitatarĩjayu. Supabatirã apherãte ba'iaja baairã majarĩrũjeyu. Satanãre ba'iaja mare jairũjemaka, i'supaka maro'si simarĩjayu.

⁷ Mĩa. Ritaja ba'irĩjia ima, wĩ'ñaka, ãñaka, supabatirã riakakakaoka pũ'omajarũjewãrũirã maimẽ.

⁸ I'supaka simako'omakaja ba'iaja majaika poto, "I'supaka jaiBekaja maimaye'e", ãrĩwãrũbeyurã maimẽ, sarakajepããwãrũberĩwa'ri. I'supakajaoka ãñaka mare kukuika poto sayĩ'aika upaka majaikapi ba'iaja apherãte maimarũjeyu.

⁹⁻¹⁰ I'supaka simamaka "Jia yijare mibaayu", Mapaki Tuparãte ãñurã imarĩpotojo, "Ba'iaja najũarũ", ãrĩwa'ri apherãreka majairĩjayu. Yijeyomarã, i'supaka jaiyuyebu'abekaja maimaye'e, "Ñima upakaja nimarũ", ãrĩwa'ri Tuparãte pũ'ijjaekarã maimamaka.

¹¹ Őrĩkõrĩ je'e: Łokopea jia waria okoa pootaika, jũ'akapĩtiyika rukubaka porĩjĩka rukuya mijareka?

¹² I'supakajaoka higuerajũki imarĩpotojo olivo wãmeika õterikirika upaka ruiberĩjĩka. I'supakajaoka iyaka, higueraika upaka rikariberĩjĩka. Supã imarĩ okoa rukubaka imabeyu upaka apherãreka ba'iaja jaiBekaja maimaye'e yijeyomarã.

Tuparãte mare jeyobaamaka õrĩpupairã maimarãñu

¹³ Īrĩka mija pũ'irã "Tuparãte yapaikakaka õrĩpupaike ñime", ãñukate imajĩkareka jia oyijaja kibaajĩñu. I'supakajaoka apherãte pemawa'ribaji imabekaja, jia nare kijeyobaarĩjarĩjĩñu. I'supaka kibaamaka ãtirã, "Jia õrĩpupaike imawa'ri, jia baawãrũiki kime", apherãte kireka ãrĩrãñu.

¹⁴ Apherãte oakiriwa'ri nare mija ã'mijĩarãka, supabatirã apherãte pemawa'ribaji imarika mijaro'si takajĩkaja pũpajoarĩpotojo, "Jia õrĩpupairã yija ime", ãparaka jĩjimakapi apherãte mija jaiokopeyu. I'supaka imawa'ri jia wãjia imakopeikakaka mija ã'mitirĩpe'yorĩjayu.

¹⁵ I'supaka imarã Tuparãte yapaika upakamarĩa pũpajoawa'ri, õrĩpupakĩrãmarĩrã nime. Wejẽareka imarãte pũpajoarĩrokapi nimarĩjayu. Supabatirãoka Espĩritu Santore ã'mitirĩpẽabekaja, ba'iaja napupaka nare ãñua Satanãrikapi i'taika sime.

¹⁶ I'supakajaoka nare oakĩparaka apherãte na'mijĩarãka, supabatirã "Nare pemawa'ribaji õñurã yija ime", narĩrãka rukubaka pũpajoairã jariwa'ri, i'supakajaoka ritaja nayapaika upakaja ba'iaja baairã najarĩrãñu.

¹⁷ I'supaka mare simakoreka, ikupaka sime Tuparãte yapaika upaka imarikakaka: Jia oyijaja baabaraka, supabatirãoka jia apherãka imariyapawa'ri oka naka jiebaraka maimarĩjarĩrãñu. I'supaka simamaka apherãte ãñua ã'mitiritirã, mayapaikatakaja pũpajoabekaja, jia nare mawayũarãñu. Supabatirãoka wayũĩabu'awa'ri jia Īrãtĩji jeyobaabu'abaraka maimarĩjariye'e. I'supakajaoka wapũju pakibu'abekaja, mañu upakaja baabaraka maimaye'e.

¹⁸ Supabatirã apherãka jia imarĩjarĩwa'ri, oka jiebaraka jia natĩyijaja nimaerã apherãte jeyobaarĩmaja pũri jĩitakaja baairã imarã. I'supaka imarã nimamaka, najeyobaairãoka jia imarã jarĩrãñurã naro'si.

4

Ba'iaipupakĩrãre ima upaka imarika yapaberĩwa'ri Tuparãte yapaika upaka maimaye'e

¹ I'supaka yi'ribu'abeyurã imarĩ mija tiyijaja jãjĩrokapi ba'iaja jaiBu'arika imarĩjayu mijaro'si. Īkõrĩ je'e: Mija pũpaka mijare ãñu upakaja baariyapawa'ri Tuparãte yapaika upaka mija baabeyu.

² I'supaka imarã imarĩ mija yapaika upaka mijare imarũjebeyurãte mija ri'kakopeyu. Nayapaika upaka ima tũpõwãrũirãte ãtirã nare mija oakĩrĩrĩjayu nupaka satũpõwãrũbeyurã imarĩ. Marãkã'ã baatirã satũpõwãrũbeyurã imarĩ, boebarĩwa'ri okajãjiapi mija pĩpebu'arĩjayu. I'supaka mijaro'si sime mija yapaika Tuparãte mija jẽnerĩjarĩbeyua simamaka.

³ Kire mija jẽñekopeika poto ba'iajĩji kire mija jẽñeika simamaka mijare sakija'atabeyu. Mĩa je'e: Mijaro'sitakaja pũpajoabaraka Tuparãte mija jẽñekopeyu, jĩjimaka mija imarũkitakaja pũpajoarĩjayurã imarĩ.

⁴ I'supaka imawa'ri Tuparāte yapabeyurāte ima upaka mija ime mijaro'si. Tuparāte yi'ribeyurā puri, ōñia nimatiyikuriji nayapaika takaja pupajoawa'ri ba'iaja baarijayurā nime. Nupaka pupajoawa'ri ba'iuapakaja Tuparāte baawā'imarīrimaja upaka mija jayu.

⁵ Rita sime, ĩakōrī je'e. Ikuṗaka sabojayu Tuparā majaropūñurā kire bojaljirimajire o'eka: Mare kiṗo'ijiaeka simamaka, "Yire oyiaja ā'mitiripēatiyairā nimarū", āriwa'ri Tuparāte mare wayūlayu.

⁶ I'supaka simamaka "Jia ṗo'imajare yire ā'mitiripēarū", āriwa'ri nare jeyobaarika pupajoaridayuka kime Tuparā. Rita ñañu ĩakōrī je'e: "Nupupaka nare pakimakaja 'Ōritiyairā yija ime', āñurāte jeyobaabeyuka kime Tuparā. 'Aperāte pemawa'ribaji imabeyurā yija ime', āñurāte puri jia kijeyobaayu", āriwa'ri sabojayu kimajaropūñurā.

⁷ I'supaka ima pupajoawa'ri "Tuparā, ñipamaki mime", āriwa'ri kiyapaika upaka oyiaja baabaraka mija imabe. Saṗi mija imarākareka Satanāre mija ṗe'yomaka mijare ba'iaja baarūjewārūberuwa'ri mijareka kiru'rirāñu.

⁸ Tuparāka jībaji rīrākibiparaka mija imarākareka jībaji mijare kiwayuñarāñu. Mija ā'mitipe ba'iaja baairā. I'supaka mijare baaiki kimamaka ba'iaja mija baaika ja'atitirā, jia oyiaja mija imarijape. I'supakajaoka ba'iaja pupajoabekaja "Tuparāte yapaika takaja yija baarāñu", āriwa'ri rīrārokapiji ña'riyaarīji mija imabe.

⁹ Mia je'e: Ba'iaja baaripotojo jījimaka mija imarijaju. I'supaka imabekaja, "Ba'itakaja baairā yija ime", āparaka rīomaritirā mija pupape'je.

¹⁰ Toṗi mae kireka pemawa'ribaji mija pupaka baabeyurā mija ima ĩatirā "Imatiyairā nimajiparū", Tuparāte mijareka ārirāñu.

Majeyomarāre ba'iaja jaiwā'imarībekaja maimaye'e

¹¹ Mija ā'mitipe yijeyomarā. Ba'iaja jaiwā'imarību'abekaja mija imabe. Supabatirā "Ba'iaja imawa'ri ba'iaja jūarūkirā nime", nareka mija āririjaria'si. Ika mijare ñañua yi'pekaja ba'iaja mija jeyomarāreka jaiwā'imañurā mija imarākareka puri, "Mija ṗo'ia mija wātaika upakaja aperāte mija wātabe", āriwa'ri Tuparāte jā'meika yi'ribeyurā mija imarāñu. "Tuparāte jā'meika yi'rīrūkimarā sime", āñurā upaka "Ba'iaja jūarūkirā nime", mija ārikoṗeyu.

¹² I'supaka simako'omakaja Tuparā rīrākaja imaki "Ikuṗaka jia mija baabe", āriwa'ri mare jā'mewārūiki. Supa imarī Tuparājaoka imaki ritaja ṗo'imajare baaika ĩawārūtirā, ba'iaja imarika tiyibeyurō'ōrā na'rīrūkia imaekareka nare jeyobaaiki. I'supakajaoka, ikijioka imaki ba'iaja imarika tiyibeyurō'ōrā ṗo'imajare pūatarimaji. ĩTuparā rīrākaja I'supaka baari-majire imako'omakaja mija jeyomarāreka "Ba'iaja baarimaja nime", āriwārūtirā mija ime bai je'e?

Tuparāte jērībekaja kibo'ibajirā upaka maṗupayariji majē'rāko'aberijīñu

¹³ Mia je'e. "Ireje ma'riberiyē'e, waeroka aṗea wejearā a'ritirā rīrākuri wejē'rākareka mawaruaka ĩjipatatirā rīkimakaja niñerū matōṗoari", āparaka jījimaka mija imarijaju rīrārimarā. I'supaka āñurāte yokajāāerā baayu mae.

¹⁴ "Waeroka i'supaka yijaro'si simarāñu", mija āriwārūbeyua sime. Ñoaka ōñia imarūkimarīrā maime. ĩakōrī je'e: Bikitojo namasika ruika ñojimarīji riripataika upaka maime.

¹⁵ "Tuparāte yapajikareka, ōñia yija imatiyikuri ikuṗaka yija baarāñu, isiaoka yija baajīñu", mija ārirāka jia simarāñu mijaro'si.

¹⁶ I'supaka simako'omakaja Tuparāte yapaika pupajoabekaja mija pupayariji mija baarūkitakaja bojarijaparaka jījimaka mija ime. I'supaka mija bojakopeika yapabeyuka Tuparā.

¹⁷ Supa imarī ika mijaro'si yo'orijayua ĩatirā, "Ikuṗaka maimarika Tuparāte yapayure", āriwārūripotojo samija baabesarākareka, ba'iaja baairā mija imarāñu.

5

"Aperāte ba'iaja baawa'ri, wayuoka baabeyurā ba'iaja jūarāñurā", Santiagore ārika

¹ Dakoa wayuoka baabeyurā imaripotojo Tuparāte yi'ribeyurā, yire mija ā'mitiritiyabe. Ñamajī ba'iaja jūarūkirā imarī ba'itakaja puparibaraka mija imabe.

² Mia je'e, ritaja mija rikaika rabaika upaka sime. Supabatirā, jia jariooka mija rikakopeikaoka butu ba'arikaro'siji sime.

³ Supabatirā mija oro, i'supakajaoka mija niñerū rīkimakaja tōpotirā samija jietarupamaka bitamarīka upaka sajayu. I'supaka simamaka ĩawa'ri "Wayuoka baairāte saṗi naje-yobaari imakoṗeyu", aperāte mijareka ārirāñu. No'ojīrāmarāja wejetiyia seyārūkia jariwa'riko'omakaja rīkimabaji niñerū mija mo'arijaju. Saṗi āriwa'ri ba'iaja baarika tiyibeyurō'ōrā a'rīrūkirāja mija ime.

⁴ Apea, mija ðteriki rioa ba'iraberimajare wapañibeyurá mija ime. I'supaka mija baaiika ñaiki kime Tuparâ. Supabatirâ "Jia naro'si yija ba'irabeko'omakaja, yijare nawapañibeyu", mijareka nañua ã'mitiyuka kime.

⁵⁻⁶ Supabatirâ ba'iaja baabeyurâteje mija okabaarijayu ñparimarâ wãjitãji. I'supaka nare mija baaripareareka ñrãrimarâ wayuoka baairâteje najããroyika. I'supaka ba'iaja nare mija baamaka, marãkã'ã mabaaberijika naro'si simamaka ba'iaja nare mija baaeaka narakajepããeka. Dika jariwa'ririmarãja rikairã imarĩ ðñia mija imatikurijikaja mija baariyapaika upakaja baarijayurã mija ime. Ikupaka sime ã'mitirikõrĩ je'e: Wa'ibikirãwẽkoa najããerã baaiika ruðu rikimakaja sanaji'ayu jia ùkirika sajarirãka poto sajããokaro'si. I'suparã mija imamaka "Õñia nimarõ'õjitejika takaja jia nimakopeyu, ba'iaja jũarũkirã imariþotojo", Tuparãte mijareka ãñu.

Ba'iaja jũariþotojo Tuparãte yi'riwa'ri samarakajepããye'e

⁷ Yijeyomarã wãtaka ñoñurã, mae apea ate mijare yiþojaerã baayu. ã'mitirikõrĩ je'e: Aþerãte ba'iaja mijare baariwã'imariko'omakaja Maipamakire i'tarũkia þupajoabaraka kiyapaika upakaja baabaraka mija imarijape. Mia apea, ikupaka ðterikia ðterimajire ime: Sakiðterãka be'erõ'õ þu'erõ'õ seyarãka poto "Jãja yiro'si jariwa'ri jia saruirãñu je'e", ãriwa'ri jajumarãja sakita'ayu.

⁸ I'supakajaoka mija imarijape mijaoka, Maipamakire pe'rietarũkia ta'abaraka kiyapaika upaka baarija'atabekaja. "No'ojirãmarãja sajarirãka'yu þo'imajare baaiika mirãka ñarĩ ke-tarũkia", ãriwa'ri i'supaka mija imabe.

⁹ Yijeyomarã, "Ba'iaja baarimajarata nime", ãþaraka Tuparãte yi'yurãreka jaibu'abekaja mija imabe, sawapa Maipamakite ba'iaja mijare jũarũjekoreka. "No'ojirãmarãja sajarirãka'yu kipe'rietarũkia", ãriwa'ri i'supaka mijare ñãñu.

¹⁰ Yijeyomarã, ã'mitirikõrĩ je'e. Ikupaka nimaeka Tuparãro'si bojañjirimaja: Ba'iaja þo'imajare nare baako'omakaja, sarakajepããbaraka Tuparãro'si bojañjirijapeþaraka nimaeka. I'supaka nimaeka simamaka nimaeka upakaja mija imabe mijaro'si.

¹¹ Õrikõrĩ je'e: Ba'iaja jũariþotojo Tuparãte yi'riwa'ri sarakajepããrijayurãreka "Jiirã nime Tuparã ñakoareka", ãñurã maime. I'supaka kimaeka Job imaroyikaki kiro'si. Ñrãba'imarã ba'iaja jũariþotojo Tuparãte yi'ririã'atabeyuka maieka. Supa imarĩ ba'iaja kijũaeka be'erõ'õþi þuri jia imarika kitõþoeaka ðñurã mija ime. Supa simamaka "Mare wayuñtiyaiki imarĩ, jia Tuparãte mare baarũkirã maime", ãñurã mija ime.

¹² Yijeyomarã ikupaka sime apea imatiyaikakaka: "Ikupaka yija baarãñu", mija ãñu be'erõ'õ simaupakaja mija baarijape. Rita mija ãñua, "Tuparã þariji ðñuka yija ãñua", mija ãriã'si. Supa imarĩ rita ãririjayurã mija imamaka, "Jee", mija ãriãka, "Jẽno'o", mija ãriãkaoka, mijare nayi'rirãñu. I'supaka imarã mija imamaka, sawapa Tuparãte mijare jẽñebesarãñu.

Ikupaka sime Tuparãte yi'riwa'ri kire jẽñerika

¹³ Apea mia. Ka'wisika mija jũaika poto, "Tuparã, yire mijeyobaabe", kire mija ãririjape. I'supakajaoka jñimaka mija imarãka poto Tuparãte jiyiþupayeebaraka mija bayakoyabe.

¹⁴⁻¹⁵ I'supakajaoka ñrĩkate wãmarã jarirãka poto Cristorika yi'yurãte imaruþtarimajare mija akabe. Nare mija akamaka wãmarã imaki þõ'irã etatirã kũpaji iyebaka kipo'iarã nabu'arãñu. Supabatirã "Marãkã'ã baawãrũberiwã'ri Tuparã þuri kire tããrãki", ãriwa'ri kire najẽñemaka, wãmarã imakite jãjirãñu. Supabatirã ba'iaja kibaaeka kireka imajikarekaoka sareka kire kiwayuñarãñu.

¹⁶ I'supaka wayuñiiki Tuparãte imamaka ba'iaja mija baaiika mija bojabu'abe. Samija bojabu'arãka be'erõ'õþi mija tiyiaja Tuparãte mija jẽñebe sareka mijare kijieokaro'si. Tuparãte yapaika upakaja jñuparã maimarãkareka, kire majẽñeika upakaja jiaþi mare ã'mitiritirã tẽriwa'ribaji mare jeyobaarũkika kime.

¹⁷ Tuparãro'si bojañjirimaji, Elias imaroyirekaki, muþaka þo'imajiji imaekaki kiro'si. I'supaka imariþotojo, Israel ke'iarã okoa jaririka yapaberiwã'ri Tuparãte kijẽñeka upakaja, maekarakakuri wejẽ'rã aþejẽ'rã ñe'metãjirõ'õjirã okoa jariberika.

¹⁸ I'supaka simaeka be'erõ'õ, torã okoa jaririka yapawa'ri Tuparãte kijẽñemaka okoa jarika ate. I'supaka sabaeka be'erõ'õþi jia ðterikia ruika mae.

¹⁹⁻²⁰ Mija ã'mitipe yijeyomarã. Mija watopekarã ñrĩka Tuparãte yapaika upaka imarika ðriþotojo saja'atawa'ri ba'iaja baarimaji jarijikite, mija jeyobaabe. Jia Jesucristore yi'yuka kijariþe'aokaro'si kire jeyobaaiþi þuri jia kire baarãki. Ika jia mija õþe: I'supaka jia kire kijeyobaamaka, rikimaka ba'iaja kibaaikareka Tuparãte kire saye'kariarãñu. I'supaka simamaka kireyarãka poto ba'iaja jũarika tiyibeyurõ'õrã ke'rurũkia imakoþekareka kire kitããrãñu.

I'tojrãja sime ruðu.

Primera carta de San Juan

Jesucristore yi'yurāro'si Juanre o'oeka

¹ Yijeyomarā, “Ikuṗaka Jesucristore ime”, āriwa'ri mijaro'si yo'oerā baayu mae. Ā'mitirikōrī je'e: Tuṗarāte āñu ṗakaja mare baabeaiki imarī, imajīṗarūkīrā mare imarūjerimaji kime. Suṗabatirāoka wejea ṗo'ijirirā baaeka ruṗabajirā imatikaki kime. Yija ḡnu ṗakaja kire yija ā'mitirika, kire yija ĩaeka, suṗabatirā kire raberoyikarā imarī, i'suṗaka mijare sayibojayu.

² Kika yija imaroyika ṗoto kire yija ĩaeka simamaka, “Rita sime”, āriwa'ri mijare sayi-bojaerā baayu. Ā'mitirikōrī je'e: Iki Jesucristojo imaki mareyarāka ṗoto ḡña kika mare imajīṗarūjerūkika. Suṗabatirāoka, Kīṗaki Tuṗarāka imajīṗaroyikaki kimaeka. I'suṗaka simamaka, Tuṗarāte yija ṗo'irā kire ṗūataeka kire yija ĩaokaro'si.

³ I'suṗaka simamaka yija ĩaeka, yija ā'mitirika mirākaoka mijare yibojayu yijaka ĩ'rīka ṗakaja mija ṗuṗajoaokaro'si. Maṗaki Tuṗarāte, Kimaki Jesucristoṗitiyika ĩ'rīka ṗakaja naṗuṗaka ima ṗakaja ṗuṗajoairā yija ime yijaro'si. Suṗa imarī, i'suṗakajaoka mija imarika yaṗawa'ri ikuṗaka mijaro'si yo'oyu.

⁴ Ikuṗaka mijare sayibojayu ĩ'rīka ṗaka oyiaya ṗuṗajoatirā ĩjīmaka maimaerā.

Jia Tuṗarāka maimarijarirā, ba'iaja baabekaja maimaye'e

⁵⁻⁶ Mija ā'mitipe. “Ba'iaja baariroka imabeyua Tuṗarāreka”, āṗaraka Jesūre yijare bo-jarape. Ikuṗaka sime: Ba'iaja baarijayurā imariṗotojo “Tuṗarāte ṗuṗajoaika ṗakajaoka ṗupakirā yija ime yijaro'si”, āñurā ṗuri jairimirākatakaja sajairiwā'imañurā. I'suṗaka imawa'ri, wājiroka ima yi'ribeyurā nime.

⁷ I'suṗaka baabekaja Tuṗarāte ṗuṗajoaika ṗaka jia oyiaya baabaraka maimarāka ṗuri, ĩ'rīka ṗakaja maimarijarirāñu. I'suṗaka simamaka Kimaki Jesucristore maro'si riweju-baraka reyaĭjikaṗi āriwa'ri ritaja ba'iaja mabaarijayua mareka kiye'kariarijayu.

⁸ “Ba'iaja baabeyurā yija ime”, āñurā ṗuri, waṗuju imaja yi'yurā imariṗotojo noñu ṗakaja naṗo'iaja ṗarebaarijayurā. ĩ'rājaoka imarā wājiroka ṗuṗajoarika yaṗaberirijayurā.

⁹ I'suṗaka baabekaja “Ikuṗaka ba'iaja yibaayu”, āṗaraka wāārō'ōrāja Tuṗarāte samabo-jarākareka, sakiye'kariarijarirāñu. I'suṗaka mare baatirā “Oka nare imabeyua mae”, mare kērīrāñu. I'suṗaka jia mare kibaarāñu wājirokaṗi kēñu ṗaka oyiaya baaiiki imarī.

¹⁰ “Ba'iaja baairā oyiaya ṗo'imajare ime”, Tuṗarāte āritika sime. I'suṗaka simako'omakaja “Ba'iaja baakoribeyurā yija ime”, āñurā ṗuri “Tuṗarāte āñua ṗakirika sime”, āñurā ṗaka nime.

2

Tuṗarāka maro'si maimakaka jāñjirimaji kime Jesucristo

¹ Ā'mitirikōrī je'e. Yimakarā ṗakaja wātaka ñoñurā mija ime. Suṗa imarī, ba'iaja mija baakoreka, ikuṗaka mijaro'si yo'oyu. Aṗerikuri ba'iaja mabaarijayua simako'omakaja, Jesucristore maro'si Maṗaki Tuṗarāka jāñjirijayu. Tuṗarāte ĩarijiyuika oyiaya baaiiki imarī, i'suṗaka maro'si baawārūiki kime.

² I'suṗaka baaiiki imarī, ba'iaja mabaaika waṗa maro'si kireyaeka, ṗaṗi āriwa'ri ba'iaja mabaaika Tuṗarāte mare ye'kariarūkia simamaka. Maro'si takajamarā, ritaja ṗo'imajaro'si ṗariji i'suṗaka simaokaro'si suṗa kibaeka.

³ Ikuṗaka sime: Tuṗarāte jā'meika ṗakaja yi'riwa'ri, “Kire ḡñurā maime”, marīwārūyu.

⁴ “Tuṗarāte ḡñurā yija ime”, āriṗotojo, kijā'meika yi'ribeyurā ṗuri, waṗuju ṗakirimaja nime. I'suṗaka nabaarijayu Tuṗarārikakaka wājia ima ṗaka imarijaribeyurā.

⁵ Tuṗarāte jā'meika ṗakaja baarijayuka ṗuri, kire yaṗatiyarīji yaṗaiki. I'suṗaka imawa'ri, “Tuṗarāka ĩ'rātiji ṗuṗaika maime”, marīwārūrāñu.

⁶ Suṗa imarī, “Tuṗarāka ĩ'rātiji ṗupakirā maime”, mañaokaro'si Jesucristore imaroyika ṗakaja imarijaririka sime.

Bikijakaka jā'merika simako'omakaja mamaka ṗakaja jā'meika

⁷ Yijeyomarā, ika ṗaṗerapi maekaka jā'merikakaka ṗo'ijiyumarā mijare yibojayu. Biki-jarāja mawayuābu'arūkia mija ā'mitiriū'mura'atikaja sime.

⁸ Maejekakamarā simako'omakaja, ṗo'imajare wayuābaraka Jesucristore imaroyika ṗuṗajoatirā “Mamamiji yi'rimirīrkawa'rirūkiaro'si sime”, marīwārūyu mae. Mijaoka sā'mitiripēairā imawa'ri aṗerāte wayuāirā mija imarijayu mae. Suṗa imarī, “Ba'iaja baarika ja'atirā, mamaka jia imarūkia yijare beairā nime”, ṗo'imajare mijareka āñu.

⁹ Īrīka, “Ba’iaja baabekaja Tuṗarāka Īrātiji ṗuṗajoabaraka ñime”, āñriṗotojo, Cristore yi’yukate ĩariṗe’yoiki Tuṗarāka jia imabeyuka ruṗu.

¹⁰ Cristore yi’ririṗayurāte wayuñaiiki ṗuri, Tuṗarāte ṗuṗajoaika uṗaka jia oyiaja baariṗayuka kime. I’suṗaka imaki imarī, ba’ia ṗuṗajoaberiwa’ri jia oyiaja Tuṗarāka kimariṗayu.

¹¹ Suṗabatirā Cristore yi’yurāte ĩariṗe’yoiki ṗuri Tuṗarāka Īrātiji ṗuṗajoabeyuka kime. I’suṗaka baariṗari, Tuṗarārikakaja yi’ririṗabeyuka imarī, ba’iaja kibaariṗarirāñu. Ōrīkōrī je’e: Neirō’orā mawejapayu uṗaka imaki kime.

¹² Yimakarā uṗakaja wātaka ñoñurā, “Jesucristore reyaekapi āñwa’riji ba’iaja mabaaiika Tuṗarāte mare saye’kariaeka”, āñurā mija imamaka, ika ṗaṗera mijaro’si yo’oyu.

¹³ Ṗakiarimarā, jia Cristore yi’yurā imarī, mija ā’mitiṗe mijaro’sioka. Wejea ṗo’ijirirā baeka ruṗubajirā imañ’muekakite oñurā mija imamaka, ika ṗaṗera mijaro’si yo’oṗūayu. Mija ā’mitiṗe bikirimaja, kire yi’rimirirīkawa’yurā. Satanás, ba’iaja baarimajite Īrāṗe’rōtorāja taairā mija ime. I’suṗaka imarā mija imamaka, ika ṗaṗera mijaro’si yo’oyu.

¹⁴ Yimakarā uṗaka wātaka ñoñurāro’si sayo’oyu ika, Maṗaki Tuṗarāte oñurā mija imamaka. Mija ṗakiarimarā, wejea ṗo’ijirirā baeka ruṗubajirā imañ’muekakite oñurā mija imamaka, ika ṗaṗera mijaro’si yo’oṗūayu. Mija bikirimaja, okajājirā imawa’ri, Tuṗarāka bojariroka jia yi’ririṗayurā mija ime. Suṗa imarī, Satanás, ba’iaja baarimajite Īrāṗe’rōtorāja taairā mija ime. I’suṗaka mija imamaka, ika ṗaṗera mijare yipūtatayu.

¹⁵ Ika wejeareka ba’iaja baarimajare baariṗayuakaka baarika ṗuṗaṗekaja mija imabe. Suṗabatirāoka ba’irījia mija yaṗaikareka takaja mija ṗuṗaria’si. Wejeareka ba’iaja imakoṗeika yapatiyaiiki ṗuri, Maṗaki Tuṗarāte yaṗabeyuka kime.

¹⁶ Ika wejeareka ba’iaja baarimajare ṗuṗajoairokapi mija ṗuṗajoa’si. Ā’mitirikōrī, ikupaṗa ṗuṗajoairā nime: Ba’iaja baaritakaja yaṗawa’ri, naṗuṗaka nare āñu uṗaka ba’iaja nabaariṗayuy. Suṗabatirā ritaja ima jiyurika ĩawa’ri, ritaja rikarika nayaṗayu. I’suṗakajaoka “Mia. Dakoareka wayuoka baabeyuka ñime”, āñwa’ri jijimaka nare simaṗakirūṗeyu. I’suṗaka ba’iaja nabaariṗayuka ika wejeakarā ṗo’imajapiji ṗo’ijiyua imarī, Maṗakirikamarīa sime.

¹⁷ Ika wejeareka Tuṗarāte yi’ribeyurā, suṗabatirā ba’iaja nabaariṗitoikaoka ṗurirāka. Tuṗarāte yaṗaika uṗaka oyiaja baairā ṗuri oñia imajiparāñurā.

Rikimarāja Cristore yaṗabeyurā imarā

¹⁸ Mija ā’mitiṗe yijeyomarā. Kūṗajiji sajariwa’yu wejetiṗiarā seyarūkia. I’suṗaka simaerā baarāka ruṗu “Cristore jo’ata’aikite* i’tarāñu”, āñwārūtikarā mija ime. I’suṗaka simarāka simako’omakaja, aṗerā rikimarāja Cristore jo’ata’airā imatirijayurā maekakaoka. I’suṗaka simamaka, “Koyiaja sajariwa’yu wejetiṗiarā maeyarūkia”, marīṗuṗajoawārūrijayu.

¹⁹ Ikupaṗa nime, ā’mitirikōrī je’e: “Maka imakoṗerapārā Jesucristore mayi’yurokamarīa yi’rikopeirā nimarape”, nareka āñwārūrā maima. I’suṗaka imawa’ri mare nakōrōṗarape. I’suṗaka Jesucristore mayi’yu uṗakaja nimarikareka ṗuri mare nakōrōṗaraparijāēka. Suṗa nabaamaka, “Jesucristorirāmarirā nime”, marīwārūrijayu.

²⁰ Mija ṗuri jia rita wājimijikaka Tuṗarārika oñurā imarā. I’suṗaka mija ime Espiritu Santore mijareka Jesure ña’ajāēka simamaka. I’suṗaka mijare kibaaeka simamaka, “Ika nawārōika rita sime, ika ṗuri ṗakirika ima”, āñwārūrā mija ime.

²¹ Rita ima oñibeyurā mija imamakamarīa ikupaṗa mijaro’si yo’oyu. Rita ima mija oñiwārūyu. I’suṗakajaoka rita wājimijikakamarīa Īrārimarāre wārōrapaka ā’mitiritirā, “Ṗakirimaja nime”, āñwārūrā mija imamaka, ika ṗaṗerapi mijare sayibojayu.

²² Ikupaṗa nañu ṗakirimaja: “Jā’merūkika Tuṗarāte wā’makakamarīka kime Jesús.” I’suṗaka ṗakirimaja Cristore jo’ata’airā nime. Suṗa imawa’ri “Jesús Ṗakimarīka Tuṗarāte ime, suṗabatirā Kimakimarīka kime Jesús”, āñurā nime ṗakirimaja.

²³ “Tuṗarāmakimarīka kime Jesús”, āñuka ṗuri, Tuṗarārikamarīka kime. “Tuṗarā Makitaki Jesure ime”, āñuka ṗuri Jesús Pakika Īrātijiji ṗuṗaiki kime.

²⁴ Cristorika bojariroka ā’mitiṗaraka mija imara’aeka ā’mitiriṗeabaraka mija imabe. I’suṗaka mija baariṗarirākareka Jesús, Kīṗakika Īrātiji ṗuṗaṗaraka rirākibiritirā mija imarījarirāñu.

²⁵ I’suṗaka simarāñu, “Yire ā’mitiriṗeairā oñia imajiparāñurā”, Jesucristore mare āñritika simamaka.

²⁶ Ā’mitirikōrī je’e: Īrārimarā naṗuṗajoaika uṗakaja waṗuju ṗakirika mijare wārōriṗairā. I’suṗaka oñurā imarī, rakajekaja mija imaokaro’si ika ṗaṗera mijaro’si yo’oṗūayu.

²⁷ Jesucristore mijareka Espiritu Santo ña’ajāēkarā imarā mija ṗuri. Mijaka imaki imarī, mijare wārōrimaji Espiritu Santore imariṗayu. I’suṗaka imarā imarī, aṗerāte mijare wārōrika yaṗabeyurā mija ime. Dika jariwa’ririmarā, ṗakirimarīaja Espiritu Santore mijare

* 2:18 El Anticristo

wārōrijayurā imarī, rita imatiyaika mijare kiwārōrijayu upakaja mija imarijape. I'supaka imawa'ri Jesucristoka I'rātiji pūpaparaka jia mija imarijape.

²⁸ Yimakarā upakaja wātaka ñoñurā, ika jia mija ā'mitipe. Jesúka I'rātiji pūpaparaka, kiyapaika upakaja jia mija imarijape. I'supaka mija baarijarirākareka, ate ketarāñurīmi kiñakoareka i'yo'pī'ribekaja mija imarāñu.

²⁹ "Tuṣarāte ĩarijiyuika oyiaja baaike kime Jesús", mija āriwārūika simamaka, "Jia oyiaja baarijayurā nime Tuṣarā makarā", āriwārūrā mija ime.

3

Tuṣarārīrā maimakaka

¹ Mija ā'mitipe. Maṣaki Tuṣarā imaki mare wayuātiaika. I'supaka maka imawa'ri, "Yimakarā mija ime", mare kēñu. Rita sime i'supaka mare kēñua, kimakarā tarājaoka maime. I'supaka simako'omakaja, rikimarāja nime po'imaja i'supaka maima ĩawārūbeyurā. Tuṣarāte ōribeyurā imarī, kimakarā maima niawārūbeyu.

² Mija ā'mitipe yijeyomarā. Tuṣarā makarā maime mae. I'supaka simako'omakaja kimakarā maimamaka, ñamajī aṣeupaka mare kimarūjerūkia pūri, mare kiōrīrūjebeyua sime. Maekaka sōribeyurā imariṣotojo "Jesúre etarāñurīmi pūri, kire ĩawa'ri kima upakaja maimarāñu", āriwārūrā maime.

³ "Rita, kima yija ĩarāñu", āñurā ba'iaja baabekaja nimarijayu, "Cristore ba'iaja baakoribeyu upaka yija imariyapayu", āriwa'ri.

⁴ Ba'iaja baarijayurā pūri Tuṣarāte jā'meika yi'ribeyurā imarā. Mia, kijā'meika yi'riberirika sime ba'iaja baarika.

⁵ I'supaka simamaka, ba'iaja baakoribeyuka Jesucristore ima ōñurā mija ime. I'supaka imaki imawa'ri, " Ba'iaja nabaaike yiwapakoyimaka, ba'iaja baape'abekaja nimarū', āriwa'ri, ika ka'iarā ketaeka", āriwārūrā mija ime.

⁶ Jesúka rīrākibiritiirā imarā, ba'iaja baarijaribekaja nime. Ba'iaja baarijayurā pūri Jesucristore jērākoaberiwa'ri kika I'rātiji pūparibeyurā imarā.

⁷ Yimakarā upakaja wātaka ñoñurā, "Ba'iaja mabaajīka marā imabeyua", mijare bojayurāte mija ā'mitiripēa'si. Tuṣarāte yapaika upakaja baarijayurā mija imajīkareka, Cristo jia oyiaja baaiki upaka mija ime.

⁸ Ba'ioyiaja baarijayuka pūri Satanāre kire jā'meika upakaja baarijayuka imaki. I'supaka ñañu, wejea po'ijirirā baaeka ruṣubajirā ba'iaja baarimajiji imara'aekaki Satanāre imatika simamaka. I'supaka imara'aekaki imarī ba'iaja po'imajare kibaarūjerijayua riataokaro'si ō'ōrā Tuṣarā Makire etaeka.

⁹ Ba'iaja baabeyuka Tuṣarāte imamaka, i'supakajaoka nime kimakarā naro'si. Jia oyiaja imarūkirā Tuṣarāte nare jarirūjeika simamaka ba'iaja baarūkimarīrā nime.

¹⁰ Ikupaka nime Tuṣarārīrā, suṣabatirā Satanārīrā. Mia je'e: "Jesucristore yi'yurā yija ime", āriṣotojo, Tuṣarāte ĩajiyubeyua baairā kirirāmarīrā nime. Suṣabatirā Tuṣarāte yi'yurāte ba'upakaja ōñurāoka kirirāmarīrāoka imarā.

Īrātiji wayuābu'abaraka maimarijariye'e

¹¹ Bikijarāja Cristore mija yi'riū'muekarō'ōjītepi "Matiyiaja jia mawayuābu'arijariye'e", āñua ōrītīrā mija ime.

¹² Caín imaekakite baaeka upaka mabaaberijīñu. Satanāre yi'riwa'ri jiiṣupaki kibe'erō'ōkaki imaekakite kijāēeka. Ikupaka āriwa'ri kire kijāēeka. Ā'mitirikōrī je'e: Ba'ika imarī, "Jiika kime yirī", āparaka kire ā'mijīawa'ri i'supaka kire kibaaeka.

¹³ Mija ā'mitipe yijeyomarā. Ika wejeareka ba'iaja baarimaja imarāte mijare ā'mijīamaka, "Aya, ḍdako baaerā yijare na'mijīayu?", āriṣupajoabekaja mija imabe.

¹⁴ Cristore yi'ribeyukajirā maimaroyika ṣoto reyatikarā upakaja maimaeka ruṣu Tuṣarāte ñakoareka. Maekaka pūri ōñia imajiparūkirā imarī, aṣeupaka maṣupaka mare o'aekarā maime. I'supaka maima ōñurā maime aṣerā kire yi'yurāte mawayuārijayua simamaka. Nare wayuābeyurā pūri reyatika upakaja imarā.

¹⁵ I'supaka simamaka Cristore yi'yukate ā'mijīaiki pūri kire jāārimaji upakaja kime, Tuṣarāte ĩamaka. Suṣabatirā "Po'imajare jāārimaji ōñia imajiparūkimarīkaja kime", āriwārūrā mija ime.

¹⁶ Ikupaka sime: Jesucristore maro'si reyaekakaka ōñurā imarī, "Mare wayuāika kime", āriwārūrā maime. Sōñurā imarī, i'supakajaoka aṣerā kire yi'yurāte wayuāwa'ri mareyarāka rō'ōjīrā jērāika nare jeyobaabaraka maimarijariye'e.

¹⁷ Aṣeroka, kikoyiaja ba'irīja rikaiki, "Tuṣarāka rīrākibiritiiki ñime", āriṣotojo Jesúre yi'yurā wayuoka baairāte jeyobaabeyuka kima simamaka i'supaka kērīkōpeika ṣakirika oyiaja kiro'si jayua.

¹⁸ Wātaka ñoñurā, rita jia aḗerāte wayuūariḗpupakirā imawa'ri nare majeyobaarijariye'e. Moka mirākapi takaja nare mawayuūakopejika pūri jiamarīa sime.

Jesúre yi'yurā imarī Tuparāte kíkibekaja imarika

¹⁹ I'supaka nare wayuūariḗpupakirā imarī, nare jeyobaarijayurā nime. Supa imarī "Tuparāte rita wājia bojaika yi'ririjayurā maime", marīwārūrījayu. I'supaka simamaka Tuparāte ñaika wājītāji kíkirimarīaja maimarijayu.

²⁰ "Tuparārika bojariroka jia yi'ribeyurā yija ime je'e", maḗpupaka añuaja ba'iaja maḗpuparirākareka, "Jia Tuparāka maimabesarāñu je'e", marīpupajoarijayu. Ba'iaja maḗpupayua simako'omakaja, saḗemawa'ribaji mare wayuūaiki Tuparāte ime. Supabatirāoka maimarijayuakaka ritaja oñuka kime. I'supaka imaki imarī, ba'iaja maḗpupayureka mare jeyobaawārūiki kime.

²¹ Yijeyomarā, mija ā'mitipe. Moñu upakaja ba'iaja maḗpuparibesarākareka, kíkibekaja maimarijarirāñu Tuparāte ñaika wājītāji.

²² Supabatirāoka Tuparāte añua yi'riwa'ri kiyapaika upakaja baairā maimamaka, kire majēñeika poto mayapaika upakaja mare kiyi'rirāñu.

²³ Mija ā'mitipe, ikupaka Tuparāte mare jā'meka: "Yimaki Jesucristore yi'paraka mija imarijape. Supabatirā mijare kijā'meka upakaja wayuūabu'abaraka mija imabe."

²⁴ I'supaka kērika jiyipupaka oñrijayurā pūri Tuparāte yapaika upakaja kika ĩ'rātiji pūpajoairā imarī ĩ'rākibiritirā imarā. Espiritu Santore mare kiña'ajāñeaka simamaka, i'supaka maima moñu.

4

"¿Yaje rita Espiritu Santore jeyobaakaḗpitaka nawārōtiyayu je'e?", ārīwa'ri jia mija ā'mitiririjape

¹ Mija ā'mitipe yijeyomarā. "Tuparā oka bojañjirimaja yija ime Espiritu Santore yijare jeyobaamaka", añurāte mija pō'irā etarāñu. I'supaka napakā'ā "¿Yaje rita oka Espiritu Santore nare jeyobaakaḗpi nawārōtiyayu je'e?", ārīwa'ri jia nare mija ā'mitipe. "Pakirimaja nimarākareka nare mayi'riberiyē'e", ārīwa'ri i'supaka mijare ñañu. Ika wejea sareka maima ritatojoreka ĩkimarāja pakiriwārōrimajare ime.

² "Maḗo'ia upaka kipo'ijirirā ika wejeareka Tuparāte pūataekaki kime Jesucristo", añua wārōrāñurāte pūri "Rita oka, Espiritu Santore jeyobaakaḗpitaka jairā nime", nareka mija ārīwārūrāñu.

³ Aḗerimarā pūri i'sirokaḗpi wārōbeyurā imarī, Espiritu Santore jeyobaakaḗpimarīa wārōirā nime. I'supaka nabaayu, Cristore jo'ata'aikirikakaka wārōrimaja imarī. I'supaka simamaka "I'supaka ima wārōrimajare imarāñu", añua oñtikarā mija ime. Maekakaoka "Ika wejea ritatorekaja nimatiyu i'supaka ima wārōrimaja", ārīwa'ri mijare yibojuayu.

⁴ Mija ā'mitipe wātaka ñoñurā. Tuparārirā mija ime. Supabatirā pakimajaroka nawārōika mija ā'mitiripe'yoyu. Satanāre pakirika wārōrimajare jeyobaako'omakaja ĩ'rāpē'rōtorāja nare mija baayu Satanāre tēriwa'ribaji oñuka kimamaka Tuparā.

⁵ Tuparāte yapabeyumiji wārōrimaja pūri pō'imajare waḗuju pūpajoairokaḗpi wārōirā. I'supaka nawārōmaka, ika ritatojo wejeareka imarāte nare ā'mitiripeḗayu Tuparāte oñiberiwa'ri.

⁶ Maa pūri, Tuparārirā maime. I'supaka simamaka mawārōrijayua ā'mitiripeḗairā nime Tuparāte yi'yurā pūri. Tuparāte yi'ribeyurā pūri, mawārōrijayua ā'mitiripe'yoirā. Supa imarī nawārōika ā'mitiritirā, "Ika rita bojariroka sime. I'sia pūri waḗuju pakirimajaroka sime", ārīwārūrā maime.

Mare wayuūarimaji Tuparāte ime

⁷ Mija ā'mitipe yijeyomarā, mawayuūabu'arijariye'e, aḗerāte mare wayuūarūjerijayuki Tuparāte ima simamaka. Supa imarī wayuūabu'arijayurā nime Tuparā makarā, supabatirā jia kire oñurā nime.

⁸ Po'imajare wayuūarimaji Tuparāte imamaka, wayuūabu'abeyurā pūri kire oñbeyurā nime.

⁹ Ikupaka Tuparāte maro'si baaeka mare wayuūawa'ri: Kimaki ĩ'rīkaja imakiteje maro'si kipo'ūataeka oñia maimajiparū ārīwa'ri.

¹⁰ Ikupaka sime aḗerāte wayuūarika: Tuparāte mayapaika upakamarīa sime. Ikupaka sime, ĩakōri je'e: Tēriřikaja mare wayuūawa'ri Kimakire maro'si Tuparāte pūataeka kireyaekapi ārīwa'ri ba'iaja mabaika ye'kariaokaro'si.

¹¹ Mija ā'mitipe yijeyomarā, i'supaka Tuparāte jimarā mare wayuūatiyaeka simamaka, mawayuūabu'ajñu maaoka.

¹² Maki imabeyuka Tuparāte ñaiki. I'supaka simako'omakaja mawayuūabu'ajñkareka kika ĩ'rātiji pupakirā maime. Supabatirā kiupakaja mare kijarirūjeyu. Supa imarī kire yapatijarīji yapairā majayu.

¹³ Tuparâte Espiritu Santore mare ña'ajãäeka simamaka, “Kika Ì'rätiji p̄upakirã maimë, supabatirã kiupakaja mare kijarirũjeyu”, ãrĩwãrũirã maimë.

¹⁴ Supabatirã yija ãäeka mirãka mijare yija bojaerã baayu. Ritatojo wejeareka imarãte tããrimaji imarũkikaro'si Kimakire maro'si pũataekaki Mapaki.

¹⁵ “Tuparã Maki kime Jesús”, ãñurã p̄uri, Tuparãka Ì'rätiji p̄upakirã nime. I'supakajaoka naka kime kiro'si.

¹⁶ Tuparãte mare wãtaika koritiirã imarĩ, mare kiwayuãaikakaka yi'ririjayurã maimë.

Mija ãäbe: Põ'imajare wayuãarijayuka kime Tuparã. Supã imarĩ, kiupakaja aperedate wayuãarijayurã p̄uri, Tuparãka Ì'rätiji p̄upakirã nime, supabatirã kiupakaja nare kijarirũjeyu.

¹⁷ I'supaka imarã imarĩ, Tuparãte yapãika upakaja p̄o'imajare wayuãairã majayu. Supã simamaka p̄o'imajare kiwã'marãñurĩmi seyarãka poto “Ba'iaja mare kibaarãñu je'e”, ãrĩwa'ri kíkibekaja maimarãñu, Jesucristore imarijarika upakaja õ'õrã maimarijayua simamaka.

¹⁸ Tuparãte yapãtiyarĩji yapairã imarĩ kire makíkibesarãñu. I'supaka imawa'ri kire makíkĩrũkia imakõpeika Ì'rãpẽ'rõtorãja mataayu. “Ba'iaja yibaaika wãpã ba'iaja Tuparãte yire baarãñu je'e”, ãrĩpupãjoairã p̄uri sarupu kíkibaraka ba'iaja p̄upayurã. “I'supaka nima-maka jia kire yapãtiyarĩji yapãbeyukajirã nime rupu”, nareka marĩwãrũyu.

¹⁹ Mamarĩji Tuparãte mare wayuãaũ'mutika simamaka, kire, supabatirã p̄o'imajareoka yapãtiyarĩji yapãrijayurã maimë maooka.

²⁰ “Tuparãka Ì'rãkibiritiiki ñime”, ãrĩripotojo, apika kire yi'yukate ãarĩpe'yoiki p̄uri pakirimaji kime. Wããrõ'õrã imarãte wayuãabeyuka p̄uri, wããrõ'õrãja imabeyuka Tuparãteoka yapãwãrũbeyuka kime.

²¹ Ikuþaka Tuparãte mare jã'meka: “Yire mija yapãrãkareka Jesũre yi'yurãteoka mija wayuãäbe.”

5

Tuparã makarã imarĩ, kiypãika upakaja baarijarirũkĩrã maimë

¹ “Mare kitããerã Tuparãte wã'maekaki kime Jesús”, ãrĩwa'ri sayi'yurã p̄uri Tuparã makarã nime. Supabatirã Mapaki Tuparãte yapãtiyarĩji yapairã imarĩ, kire yi'yurãteoka nawayuãayu.

² I'supaka simamaka Tuparãte yapãwa'ri i'supakajaoka kijã'meika ãñu upakaja yi'riwa'ri “Kire yi'yurãte wayuãarũkĩrã maimë”, marĩwãrũrijayu.

³ Tuparãte jã'meika yi'yurã imarĩ, “Tuparãte yapãtiyarĩji yapãrijayurã maimë”, marĩwãrũyu. Supabatirãoka “Kijã'meika ka'wisitakamarãja sime”, marĩwãrũyu.

⁴ I'supaka mañu Tuparã makarã imawa'ri, wejearitatorãja ima ba'iaja baarimijikaka Ì'rãpẽ'rõtorãja mataarijayu. I'supaka ba'iaja baarimijikaka nabaaika upakaja mabaabeyu Jesucristore yi'riwa'ri.

⁵ Supabatirã “Tuparã Maki kime Jesús”, ãrĩrijayurã imarã, wejeareka ima ba'iaja baabeyurã.

“Yimaki Jesũre ime”, Tuparãte ãrika

⁶⁻⁸ Õ'õrã kimaeka poto maekarakaba'ikaka kireka õrĩwa'ri “Tuparãte pũataekaki kime Jesucristo”, mañu. Mamarĩ, okoapĩ Jesucristore kirupũko'a jũjerũjeka. Supabatirãoka sabe'erõ'õpĩ yapua tetaekareka riwejurubaraka kireyaeka. I'supakajaoka rita ãñuka imarĩ, “Tuparã Maki kime Jesucristo”, Espiritu Santore mare ãrĩrijayu. Ika maekarakaba'i õñurã imawa'ri, “Tuparã Maki kime Jesucristo”, marĩwãrũyu. Jesũre kirupũko'a jũjerũjeka, supabatirã yapua tetaekareka kirĩwejurueka, Espiritu Santore mare bojarĩjayua maekarakawãme imarĩpotojo Ì'rätiji oyiaja sabojayu.

⁹ Põ'imajare mare ãñua yi'rĩrũkia oyiaja sime. I'supaka simako'omakaja “Yimaki kime ÌT”, Tuparãte ãrĩkaroka takaja ima sapemawa'ribajirã mayi'rĩrũkia.

¹⁰ Tuparã Makire yi'yurã p̄uri, “Kimakireka Tuparãte bojaeka rita sime”, ãrĩwa'ri napupakarã sõñurã nime. “Tuparã Makimarĩka Jesũre ime”, ãñurã p̄uri Tuparãte kireka bojaeka yi'ribeyurã nime. I'supaka ãñurã imarĩ, “Wãpũju pakĩrika sime Yimaki Jesũre ime”, Tuparãte ãñua”, narĩrijayu.

¹¹ Mija ã'mitiþe, ikuþaka sime Tuparãte kireka bojaekakaka: Kimakĩpi ãrĩwa'ri õñia mare kimajĩparũjeka.

¹² Tuparã Makika Ì'rätiji p̄upakirã, õñia kika imajĩpatiirã imarã. Kika Ì'rätiji p̄upamarĩrã p̄uri kika õñia imajĩpabeyurã.

Bojajĩbaraka þiyia Juanre naro'si o'oeka

¹³ Tuparã Makire yi'yurã imarĩ, kika õñia imajĩparã mija ime. I'sia jia mija õñaokaro'si ika pãpera o'õtĩrã mijaro'si yĩþũatayu.

¹⁴ I'supaka simamaka jia kika ĩ'rātiji p̄upakirā imarī “Tuṣarāte yaṣairokaṣi kire majēnerākareka, mare kiā'mitiripēarāñu”, āñurā maime.

¹⁵ “Mare ā'mitiripēaiki kime Tuṣarā”, āñurā imarī, “Kire majēñeika upakaja mare ja'ataiki kime”, āriṣupajoaírōka maime.

¹⁶ Ikuṣaka sime aṣea: ĩ'rīka Jesúre yi'yuka, mija watoṣekakaki imariṣotojo ba'iaja kibaaika mija ĩarākareka, Tuṣarāte kiro'si mija jēñeñjibe. Ba'iaja jūarūkiwapa imakoṣeikareka Tuṣarāte ye'kariariba'ikaka simaye'e i'supaka kiro'si mija baarāka. I'supaka kiro'si mija baamaka ba'iaja kibaaikareka Tuṣarāte kire wayuñarāñu ate jia kika kimaokaro'si. Aṣeba'i ba'iaja baarika ima, sawapa ba'iaja imarika tiyibeyurō'ōrā a'rirūkia. I'supaka ĩ'rīkate baarākareka, “Kiro'si Tuṣarāte mija jēñeñbe”, mijare āribeyuka yi'i.

¹⁷ Ritaja ba'iaja mabaaika jiamarī oyiaja ima Tuṣarāte ĩaika wājitāji. I'supaka simako'omakaja, ba'iaja mabaaika simaupatimarīa sime Maipamakire imarō'ō mare tá'terūkia.

¹⁸ Ikuṣaka moñu: Tuṣarāmakarā imarī ba'iaja baarijaribeyurā maime, Tuṣarā Makire mare ĩarīñua simamaka. Supa imarī Satanāre ba'iaja mare baarūjewārūbeyu.

¹⁹ “Tuṣarā makarā maime”, āriwārūirā maime. Kire yi'ribeyurā ika wejearitatorjoreka imarāte p̄uri ba'iaja Satanāre baarūjerijayu.

²⁰ Mía je'e, ikuṣakaoka moñua sime: Ika maima ka'iarā Tuṣarā Makire ṣo'ijirika. Supabatirā Tuṣarā imatiyaikite moñaokaro'si mare kiōrīwārūrūjeka. Supabatirā Kimaki Jesucristoka ĩ'rātiji upakaja p̄upakirā imarijayurā imarī, Tuṣarārirāoka maime. Ikiji Tuṣarā kime, supabatirā ikijioka kime mare oñia imajiparūjeiki.

²¹ Yijeyomarā, i'supaka kima oñurā imarī, wapuju ṣo'imajare baṣo'ijiaeka mija yi'ririjaria'si.*

I'tojirāja sime ruṣu.

---

* 5:21 Juan quería que los creyentes rechazen las enseñanzas falsas que no dicen la verdad de como es Jesucristo. Lo mismo como los ídolos de dioses falsos no muestran la verdad de como es Dios.

Apocalipsis

Makārārũñuroka upakapi Jesucristore Juanre bojaeka

¹ Ika papperareka o'oeka bojaika ikuparō'ōpiji imarũkiakaka. I'supaka imarũkia kiyapaika upaka baarijayurāte sōñaokaro'si Kimaki Jesucristore sakija'ataeka Tuparā, nare saki-bojaokaro'si. Supa imarī ángelte yipō'irā kipũataeka yire sakiōrĩwārũrũjeokaro'si. Juan, kiyapaika upaka baarijayuka ñime.

² Yĩ'i Juan, yire pemakotowiritirā ángelte ritaja yire bearapakarō'ōjĩrāja yibojayu, sapemawa'ribaji pañakarāja peawa'ri pakibekaja. I'supaka yiro'si simarape Tuparārika bojariroka Jesucristore yire ōrĩrũjemaka.

³ I'supaka ima ikuparō'ōpiji etararirāka simamaka ikupaka mijare ñañu mae. Supa imarī ika ñañua bojarimaja, supabatirā sayi'rĩrāñũrōka jia jĩjimaka imarijarirāñũrā.

Īpotēñarirakaweje Jesúre yĩ'yurā imaeakarāro'si Juanre o'oeka

⁴⁻⁵ Mae, Asia ka'iarā Īpotēñarirakawejeareka Jesúre yĩ'rĩrijaparaka imarāro'si ika yo'oyu yĩ'i Juan. Supa imarī Tuparā, Jesucristo, Espĩritu Santopitiyika maekarakamarā jia mijare najeyobaarũ, jia naka mijare imarũjewari. Bikija imara'aekaki imarihotojo maekakaoka imarijayuka Tuparāte ime. I'supakajaoka ñamajĩ imajiparāki kime. I'supakajaoka Tuparāte jā'merupa wājĩtāji imarijayurā Īpotēñarirakamarā imarā*. Espĩritu Santo ritaja ōrĩpataiki kime ārĩrikopakaja i'supaka kiwājĩtāji nimarijayu. Supabatirā Jesucristo imaki Kĩpakire āñua upakatakaja bojarimaji. I'supaka imaki imarī, reyarihotojo ōñia kijaripe'rika ate. I'supaka kibaaũ'muekapi āriwa'ri rĩkimarāja reyarihotojo sabe'erō'ō ōñia jaripearāñũrā ate. Supa imarī ritatojo wejeareka ĩpamarāre jā'meiki kime. I'supakajaoka mare wātawa'ri maro'si riwejubaraka kireyaeakapi ba'iaja mabaaiika kiwapakoyika.

⁶ I'supaka mare kibaaeka simamaka, kijā'merũkirāro'siji maimarāñu. Supabatirā kurarāka upakajaoka Kĩpaki Tuparāte yapaika upakaja baarimaja maima. Supa imarī, "Ritaja ĩpamaki imarī dika jariwarĩrimarāja jā'mewārũpataiki kime. I'supaka kimamaka apea ima pemawa'ribaji jĩttakaja jiyipupaka morĩrũkika kime", āparaka jĩjimaka kika maimarijarirāñu. I'supaka oyiaja imarijarirũkikaro'si simarũ.

⁷ Iku'paka imarũkiaoka jia mija ōrĩrijape, ĩakōrĩ je'e:

Oko ũmaka watopekapi Cristore i'tarāñu. Ritatojo wejeareka imarā, supabatirā kire jāēekarā parijioka ĩapatarāñũrā i'supaka imarāka. "Ba'iaja yijare kijũarũjerāñu", āriwa'ri orirāñũrā. I'supaka simarũ.

⁸ Iku'paka kibojayu: "Alfa,† Omega upaka imaki ñime. Alfa ñime ñañu ritaja po'ijiaekaki imarī. Supabatirā Omega ñañua 'Ñamajĩ wejea tiyirũjerũkika ñime', ārĩrika sime. Ritaja ima tēriwa'ribaji imaki ñime. Bikija imara'aekaki imarihotojo maekakaoka imarijayuka ñime. Supabatirā yĩ'ijioka imaki imajiparijarirũkika", āriwa'ri Tuparāte bojayu.

Juan, makārārũñuroka upakapi Cristore kĩaeka

⁹ Yĩ'i Juan, Jesucristore yĩ'yuka ñime mija jeyomaki imarī. Mija upakaja Tuparāte yire jā'mērũkikaoka ñime yiro'si. I'supaka imaki imarī, mija upakajaoka po'imajare yire ba'iaja jũarũjerijayu, Maĩpamakirirā upatiji i'supaka oyiaja jũarũkirā maima simamaka. I'supaka jũarihotojo Jesucristore ā'mitirĩpēaiki imarī, sayirakajepāāyu. Supa imarī Patmos wāmeirō'ō jũmurikarā yire nataarape Tuparārika bojariroka yibojarapaka pareaja wēkomakareka ñimaokaro'si.

¹⁰ Domingorĩmi Tuparāte jiyipupayeebaraka ñimarapaka poto, Espĩritu Santorikapi yire ña'ajāēekaki. Iku'parō'ōpiji makārārũñuroka upakapi yire kĩarũjerape. I'supaka ñimarapaka poto yipēterō'ōpi trompeta naɓuɓuika jājia okaayurō'ōjĩrā jājirokapi Īrĩkate jaimaka ña'mitirape.

¹¹ Topi mae ikupaka yire kērikorape:

—Maekaka mire yibeaiika papperarā samio'obe. Supabatirā Asiaka'iarā Jesúre yĩ'yurā Īpotēñarirakawejeareka imarāro'si samipũatabe. Iku'paka wāmeika sime wejea samipũatarũkirō'ō: Ēfeso, Esmirna, Pērgamo, Tiatira, Sardes, Filadelfia, supabatirā Laodiceakarā nime,— kērikorape.

¹² Torājĩrā mae "¿Maki torā yire jaiki?", āparaka jorowa'ri yioyirape kire ĩarika yapawa'ri. Yoirā baakōrĩ Īpotēñarirakabi peritērija yaaboaiika orokaka baeka imamaka ñiarape.

* 1:4-5 Siete espíritus † 1:8 En el alfabeto griego, alfa es la primera letra y omega es la última.

¹³ Supabatirā sawatōpekera ĩrĩka po'imaji upaka ĩoikite imaraþe. Kijariroaka saya upaka ima kiũpusikarō'ojirā ñoaka jāāiki kimarape. I'supakajaoka orokaka baeka kikārimaki wājitāji jāāpiaekaki kimarape.

¹⁴ Supabatirā kirupuko'a kirupua boitaka sōirape. Kiñakoa þuri þeka jũ'rēika upaka õirapaka.

¹⁵ I'supakajaoka kiũ'pua bronce najoeika þoto ya'taika upaka sōirape. Kijaika āta jājia we'rĩrĩkaika upaka okaarapaka.

¹⁶ Supabatirā kipitaka ritapē'rōtopi ĩ'þotēñarirakamaki tā'pia kirikarape. Kirijokopeapi ĩ'þapē'rōtowā'taja oþijieka sara wararapaka. Kipema jĩtakaja aiyate yaaika upaka õirapaka.

¹⁷ Torājĩrā mae kire ĩakopekaja kiwājĩtāji ña'rĩtirā, jaiberijĩka, rĩ'meberijĩka yijarape. I'supaka yibaamaka kipitaka ritapē'rōtopi yire rabetirā, ikupaka yire kērāþe:

—Mikĩkia'si. Ritaja po'jiaekaki imarĩ, supabatirā ñamaji wejea tiyirũjerũkika ñime.‡

¹⁸ Ōñia imajiparũkika ñime, reyariþotojo õñia yijariþe'rika be'erō'õ aþekurioka reyariũkimarĩka ñima simamaka. I'supaka imaki imarĩ, nareyaikareka po'imajare e'etorirũkika ñime õñia nimajipakaro'si. Supabatirāoka topi nare ja'ajiyerũkimarĩka ñime. Supa imarĩ reyaeka mirārāte imarō'õ kopereka wierimajiji ñime, — yire kērāþe makārũñuroka upakapi yipō'irā þemakotowiritirā.

¹⁹ I'supaka yire ārĩweatirā ikupaka yire kērāþe ate:

—Maekaka, ñamaji imarũkiaro'si samiaika simamaka ika miaika upakaja samio'obe.

²⁰ Mia, ritapē'rōto ĩ'þotēñarirakamaki tā'pia yirikaika ĩaripotojo, "I'supakaro'si simekā'ā", ārĩwārũbeyuka ñime. Ikuþaka imarũkiaro'si i'supaka sime: ĩ'þotēñarirakamarā tā'pia miaika ima ĩ'þotēñarirakaweþekarā yire ā'mitiripēarimajare imaruþutarimaja ārĩrikopakaja. I'supakajaoka sime þeritēria yaaboika miaika. ĩ'þotēñarirakaweþerā yire y'i'yurāte ime ārĩrikopakaja sime,— yire kērāþe.

2

Ēfeso wāmeika wejeareka imaekarāro'si þapera o'otirā Juanre þũataeka

¹ I'tojĩrā, yire þemakotowirapakire ikupaka yire ārāþe ate:

—Ēfesoeka imaki yire ā'mitiripēarimajare imaruþutarimajiro'si ikupaka mio'obe: "ĩ'þotēñarirakamarā tā'pia rikaiki, i'siarakatērioka þeritēri watoþekarā turitapaki imarĩ ikupaka yiboþayu:

² Ā'mitirikōĩ'je'e. Ritaja mija baarijaya õñuka ñime. I'supaka simamaka, po'imajare yire y'i'rĩrika yapawa'ri mija ka'wisijũyau. I'supakajaoka aþerāte ba'iaja mijare baako'omakaja yire mija y'i'rĩrija'atabeyua jia ñoñua sime. I'supakajaoka 'Cristorika bojariroka bojarimaja yija ime', ĩ'rārimarāre ārĩpakiko'omakaja, '¿Yaje rita nañu?', āñurā mija ime. Supa imarĩ nabaarijaya jia ĩawārũtirā, i'supakajaoka nawārõika ā'mitirirā, 'Waþuju þakibaraka ba'iaja baairā ñime', mija āñua ñorĩþataika sime.

³ I'supaka imarijaurā imarĩ, aþerāte ba'iaja mijare baako'omakaja yire ā'mitiripēarija'atabeyurā mija ime. Ka'wisika imarijauareka wayuþi'þekaja sarakajepāārijayurā imarĩ, yire mija y'i'yua ja'atabeyurā mija ime.

⁴ I'supaka simako'omakaja mamarĩtaka yire y'i'riũ'mubaraka yika mija rĩrākibirapaka upakamarĩa imarā mija jayu mae. I'supaka simamaka mijaka jia jĩjimaka imabeyukajika ruþu y'i'.

⁵ Supa imarĩ, yika rĩrākibiriwa'ri jia yire mija y'i'riũ'muraparō'õ þupape'ritirā, 'Jia mika yija imarapaka upakamarĩa yija jayua ba'itaka sime', āñurā mija jape. Supa āþaraka mamarĩ yika jia imatiyawa'ri jia mija baarapaka upakaja mija baabe ate. I'supaka mija baabesarāka no'ojĩrāmarĩaja mija þeritēria yaaboabaraka imakopeika mijareka se'marĩ yeterāñu. I'supaka yibaarāreka yire jiyiþupayeerimajare rērijaribesarāñu torā mae.

⁶ Mae mijare ñañu, jia yika mija imarapaka upakamarĩa jayurā imariþotojo ĩ'rāba'ĩ jia mija baayu ñiamaka. Nicolaitas tatarāte ba'iaja baaika mija ĩariþe'yoiika jia sime. I'supakajaoka sime yiro'si.

⁷ Mija ā'mitipe ritaja wejeareka yire y'i'þaraka imarijaurā. Jia samija õrĩþũariyapaye'e, Espĩritu Santore yire jeyobaakapi yiboþaika jia mija ā'mitipe. Ba'iaja nabaakopeka naja'atayu Satanare ĩ'rāþē'rōtorāja baairā. I'supaka baarāñurāte Tuþarā rioñe'metāji õñioyapũrika nare yiji'arāñu", ārĩwa'ri mio'obe,— yire kērāþe makārũñuroka upakapi yire þemakotowirapaki.

Esmirna wāmeika wejeareka imaekarāro'si þapera o'otirā Juanre þũataeka

⁸ Sapemajĩrā ikupaka yire kērāþe ate:

‡ 1:17 La traducción en español dice: "Yo soy el primero y el último." También en Apocalipsis 2.8 y 22.13, y Isaías 41.4; 44.6; 48.12

—Esmirna wejeearā yire ā'mitiripēarimajare imaruṕutarimajiro'si ikupaka mio'obe: “Ritaja ṕo'ijjaekaki imarī, suṕabatirā ṕamajī wejea tiyirūjerūkika ṕime. Yi'ijjoka imaki reyariṕotojo oñia jariṕe'rikaki. I'suṕaka jarikaki imarī ikupaka mire ṕaṕaṕu: ”

⁹ Mia je'e. Ba'iaja mijare nabaamaka, jiamarīa mija jūarijaya oñuka ṕime. Suṕabatirā wayuoka baairā mija imaoka ṕoriṕataika sime. I'suṕaka mija ima simako'omakaja Tuṕarāte mijare saja'ataekapi āriwa'ri, imatiyauka rikairā mija ime. I'suṕakajaoka 'Judiorāka imarī, Tuṕarāriṕatakaja yija ime', āṕaraka, 'Ba'iaja baarimaja nime', āṕaraka mijareka kē'rājairimajareoka oñuka ṕime. I'suṕaka nabaayu Tuṕarāte yi'riberiwari Satanāre yaṕaika upaka baarijaurā imarī.

¹⁰ Wēkomaka imariwi'iarā ba'iaja mija jūarijarirāka kīkibekaja mija imabe. I'suṕaka Satanāre nare ṕuṕajoarūjemaka I'rārimarāre torā natarāṕu. Yire mija ā'mitiripēaika mija ja'atarika yaṕakoṕewa'ri i'suṕaka mijare kibaata'arāṕu I'ṕaṕitarakarīmirō'ojirā. I'suṕaka jūariṕotojo mijare naṕāārakarō'ojirāoka, yire mija ā'mitiripēarija'ata'si. I'suṕaka samija rakajepāārākareka, 'Oñia imajiparūkirā nimarū', mijareka ṕariṕarā.

¹¹ Mija ā'mitipe ritaja wejeareka yire yi'ṕaraka imarijaurā. Jia samija oṕṕiṕariyayape'e, Espiritu Santore yire jeyobaaikapi yibojaika jia mija ā'mitipe. Ba'iaja jūariṕotojo yire ā'mitiripēabaraka imarijaurā ṕuri, ba'iaja jūarika tiyibeyurō'orā yiṕuatarāñurāka arirūkimarīā nime", āriwa'ri mio'obe,— yire ṕemakotowirapakire mijare bojayu.

Pérgamo wāmeika wejeareka imaekarāro'si ṕaṕera o'otirā Juanre ṕūataeka

¹² Torājirā ate yire ṕemakotowirapakire ikupaka yire āraṕe:

—Pérgamo wejeare yire ā'mitiripēarimajare imaruṕutarimajiro'si ikupaka mio'obe: “Mia je'e ikupaka ṕaṕaṕu I'ṕaṕe'rōto oṕika sara rikaiki imarī.

¹³ Ritaja mija imarijaya ṕaika simamaka, Satanāre jā'meirō'orā mija imaoka ṕoriṕatayu. Torā imariṕotojo yire yi'riwari Satanāre ā'mitiripēabeyurā mija ime. Mia je'e, torā jia yire yi'riwari Antipās wāmeikite yirika bojariroka bojaja'atabeyuka kimamaka, kire naṕāāeka. I'suṕaka tokarāre kire baako'omakaja yire mija yi'yua ja'atabeyurā mija imarape.

¹⁴⁻¹⁵ I'suṕaka simako'omakaja Balaam imaroyirekaki, Balac imaroyikate kiwārōekamijikaka yi'yurāte ā'mitiripēarijaurā nime I'rārimarā mija ṕō'irā. Suṕa imarī jījimaka mijaka imabeyukajika yi'i. Mia je'e, ikupaka sime Balaamre wārōekamijikaka: 'Israelkarāre ikupaka mibojabe ba'iaja nabaao'okaro'si: “Jērāka jiyeka jiyiṕuṕaka oṕriwa'ri, wa'iro'si ri'ia yija ṕāārijayua mija ba'arāka marā imabeyua. I'suṕakajaoka yija tā'omaja rōmitikaka mija yaṕaika upakaja mija wā'imarīkoṕebe”', āriwa'ri Balaamre kire wārōeka. Bikija Israelkarāre Balaamre wārōeka yi'riwari ba'iaja nabaeka. I'suṕakajaoka I'rārimarāre mija watōpekarā ba'iaja baarijaya Nicolaítas tatarāte wārōika yi'riwari.

¹⁶ I'suṕaka simamaka 'Pakirimajaro'ka ā'mitiripēawari ba'iaja mija baa'si', nare āribeyurā mija imarākareka no'ojirāmarīja mija ṕō'irā yeyarāka ṕoto yirijokoṕearā sara imapi ba'iaja nare yibaarāṕu sana'mitiripēarija'atabepakā'ā.

¹⁷ Mija ā'mitipe ritaja wejeareka yire yi'ṕaraka imarijaurā. Jia samija oṕṕiṕariyayape'e, Espiritu Santore yire jeyobaaikapi yibojaika jia mija ā'mitipe. Ba'iaja nabaai'ka ja'ataeka imarāte ṕuri ba'arika maikoribeyua manā wāmeika yiji'arāṕu. Suṕabatirā āta boia mamaka wāmea sarā o'oe'ka ima nare ṕiṕirāṕu, so'oe'ka marāoka iawārūbeyua simarāṕu. I'suṕaka simako'omakaja se'etorirāki I'rīkaja siawārūrāki”, āriwa'ri mio'obe,— makārārūñuroka upakapi yire ṕemakotowirapakire bojarape.

Tiatira wāmeika wejeareka imaekarāro'si ṕaṕera o'otirā Juanre ṕūataeka

¹⁸ Toṕi ikupaka makārārūñuroka upakapi ṕemakotowirapakire yire āraṕe ate:

—Tiatirarā yire ā'mitiripēarimajare imaruṕutarimajiro'si ikupaka o'otirā miṕuatabe: “'Peka jūrēika upaka yiñakoa ya'taiki ṕime. I'suṕakajaoka, bronze najoemaka saya'taika upaka saya'tayu ṕu'ṕua', yi'i Tuṕarā Makiji mijare bojayu.

¹⁹ Ritaja mija baai'ka oṕriṕataiki ṕime. Suṕa imarī 'ṕo'imajare wayu'arimaja, suṕabatirā yire ā'mitiripēairā nime', mijareka ṕariṕarijaya. I'suṕakajaoka ritaja aṕerāte mija jeyobaaika oṕriṕataiki ṕime. Yire ā'mitiripēairā mija imamaka, ba'iaja aṕerāte mijare baarijaya. I'suṕaka mijare nabaako'omakaja yire mija ā'mitiripēaika ja'atabeyurā mija ime. I'suṕaka simamaka 'Mamarī yire nayi'riū'murapaka ṕemawa'ribaji jia baairā nime', mijareka ṕaṕaṕu.

²⁰ I'suṕaka simako'omakaja ikupaka mija baarijaya: I'rāko rōmo Jezabel wāmeikote ba'iaja jaiko'omakaja 'Kopakaja, mijaitiyibe mae', kore āṕekaja wiriwirikā'āja kore mija ā'mitirikoṕeyu. Suṕa imarī mijaka jītakaja jījimaka ṕimabeyukaji ruṕu. Mia je'e ikupaka kōriṕarijaya: 'Tuṕarāro'si jaiṕirirōmojo ṕime.' I'suṕaka imako imarī 'Aṕerāka mija yaṕaika upakaja mija wā'imarīkoṕebe. I'suṕakajaoka jērāka jiyiṕuṕayewa'ri saṕō'irā wa'iro'si ri'ia naṕāāika mija ba'akoṕeṕika', āṕaraka koboṕapakirijayu. I'suṕaka kōpakā'ā ā'mitiritirā, rukubaka ṕuṕajoairā jariwari, yire yi'yurāte ba'iaja baayu.

²¹ I'supaka simamaka ba'iaja kobaaika ja'atarika ya'pawa'ri, yita'akoperepe ru'pu. I'supaka simako'omakaja, ba'iaja kowā'imaririjayua ja'atariya'apabeyuko koime.

²² Mia, i'supaka koima simamaka, 'Jimarīa wāmarīa jaritirā, kokārīpeyurūkiareka ba'iaja kojūapeyurāñu', koreka ñañu. Supabatirā koka wā'imaririjayurā upatireje i'supakajaoka yibaarāñu i'supaka ima ja'atabekaja nimarākareka.

²³ Supabatirā kowārōika ā'mitiripēawa'ri i'sirokapi imarijayurāteoka yiriatapatarāñu. I'supaka yibaarāka ĩatirā, 'Ritaja mapupajoaika ōrīpataiki kime', yireka narīwārūrāñu ika wejeareka yire yi'yurā upatiji. Supabatirāoka 'Maimarijayu upakaja, tērīrika ima, pemakapañakaja imaoka mare sakiwapa'jayu', mija ārīwārūrāñu.

²⁴⁻²⁵ Tiatirareka imarā ĩrārimarā pūri kowārōika ā'mitiripēabeyurā. 'Ikupaka sime imatiyaika bojariroka makioka ōrībeyua', ārīwa'ri pakirirōmore wārōika ā'mitiripēarimajare mijare bojako'omakaja samija ā'mitiriripe'yoyu. 'Imatiyaika bojariroka sime', narīpakiyu Satanārika simako'omakaja. I'supaka ima ā'mitiriripe'yoirā mija imamaka a'pea mijare jā'mebesarāki yi'i. Mae mijare ñarīrā baaika upakatakaja mija imarijape. Mia je'e: Yipe'rietarūkia ta'abaraka jia yire ā'mitiripēarija'atabekaja mija imarijape.

²⁶⁻²⁸ Yire ā'mitiripēarija'atabekaja, supabatirā ōñia nimatiyikuri yiyapaika upaka baar-ija'atabeyurāte ikupaka ñarīrāñu: 'Ritaja wejeakarāre mijā'mebe', Yīpakire yire ārika upakaja, 'Ritaja wejeakarāre jā'meirā mija imarāñu', nare ñarīrāñu. I'supaka simamaka Tuparāte yi'ririya'apabeyurā ritatojo ika wejeareka imarāte wā'imakaja mija riatarāñu. Supabatirā yire ā'mitiripēarija'atabeyurā mija imamaka, wārīrika ru'ara'aerā baaika poto tā'pia ōaika mijare yija'atarāñu 'Ba'iaja baarika tēñurā nime', ārīwa'ri.

²⁹ Mija ā'mitipe ritaja wejeareka yire yi'paraka imarijayurā. Jia samija ōrīpūariya'paye'e, Espiritu Santore yire jeyobaaikapi yibojaika jia mija ā'mitipe", ārīwa'ri mio'obe,— yire kibojarape.

3

Sardes wāmeika wejeareka imaekarāro'si pape'a o'otirā Juanre pūataeka

¹ I'sia pema'jirā ikupaka yire kērāpe ate:

—Sardes wejeareka yire ā'mitiripēairāte imaru'putarimajiro'si ikupaka mio'o'ijibe: "Ī'potēñarirakamarā upaka tērīwa'ribaji imatiyaiki Espiritu Santo pūpakapi baarijayuka ñime. Supabatirā ĩ'potēñarirakamarā tā'pia* rikaiki ñime. Mia je'e: Ritaja mija baaika ōrīpataiki ñime. Mijare ĩatirā 'Cristore jia yi'yurā nime', pō'imajare mijareka ārīko'omakaja yireka pūri yiyapaika upaka baabeyurā imarī, yire ā'mitiripēabeyurā upakaja mija ime.

² Jia mija pūpajoabe! Yire yi'ribeyurā upakaja mija jayua simamaka, jia pūpape'ritirā yire mija ā'mitiripēabe ate, yire mija yi'yua mija ja'atakoreka. Tuparā ñakoarekaoka kiyapaika upakataka baabeyurā mija ime ru'pu.

³ Supabatirā mamarī yirika bojariroka mija wārūū'murapakakaka jia mija pūpajoape'abe. I'supaka jia sōrīwapu'ape'atirā, ba'iaja mija baaika mija ja'atabe. I'supaka mija baabesarākareka, ikuparō'ōpiji karee'erimajire etaika upakaja mija ōrībeyurō'ōpiji mija pō'irā etatirā mijare sayiwapajairāñu.

⁴ I'supaka simako'omakaja, ĩrārimarā takaja imarā Sardereka ba'iaja baabeyurā. I'supaka imarā pūri jariooka ka'imarīa jāāirā upaka imarā. Supa imarī 'Ba'iaja baarīpe'yoirā imarī, jia boia jariooka jāātirā yika nimarāñu', ñañua jia sime.

⁵ I'supaka simamaka imarāreje Satanāre ĩrāpē'rōtorāja baairāte jariooka jia boia yi-jāārūjerāñu. Supa imarī 'Ikarakamarā nime yika imajiparūkirā', pape'a pūñurā āñua yirū'rēbesarāñu. I'supakajaoka, Yīpakire ĩarāka wājītāji, supabatirāoka kiāngelrākare ĩarāka wājītāji 'Yire yi'yurā nime', nareka ñarīrāñu.

⁶ Mija ā'mitipe ritaja wejeareka yire yi'paraka imarijayurā. Jia samija ōrīpūariya'paye'e, Espiritu Santore yire jeyobaaikapi yibojaika jia mija ā'mitipe", ārīwa'ri mio'obe,— yire kibojarape.

Filadelfia wāmeika wejeareka imaekarāro'si pape'a o'otirā Juanre pūataeka

⁷ —Topi ate Filadelfia wejeareka yire ā'mitiripēairāte imaru'putarimajiro'si ikupaka mio'o'ijibe: "Tuparāpi imarijayuka imarī ñañu upakaja baarijayuka ñime. Supabatirā ĩpi David imaroyikaki ri'parāmi imarī, kiupakajaoka Tuparārirāre jā'merimaji ñime. I'supaka simamaka ĩrīkate yijā'merūkirō'ōrā kākāokaro'si kopereka yiwīerāka, maki satātewārūberijiki. Supabatirāoka ĩrīkate sarā kākakoreka kopereka yitāterāka maki wieberijiki.

⁸ Ritaja mija baarijayua ōñuka ñime. Pō'imajare mijare ĩaikareka pūri 'Imatiyarimaja nime', mijareka ārībeyurā. I'supaka mijareka ñañua simako'omakaja yiwārōeka jia yi'riri'jayurā mija ime. Supabatirāoka a'perāte kikiwa'ri 'Jesucristore yi'ribeyurā yija', ārībeyurā mija

* 3:1 Véase versículo 1.20. Los siete líderes de las siete iglesias

ime. Mija İabe, maki mijare jājibaakoreka, koḗereka mijaro'si yiwieyu, yibojariroka mija wārōrijayaokaro'si.

⁹ Mija ā'mitipe. Torā imarā ḗakirika jaibaraka 'Tuḗarārīrā yija ime', ā'rīripotojo Sa-tanāre yapaika upaka baarijayurā. I'supaka imarā nimamaka űamajī mija wājītāji nare yiűukuruḗarūjerāñu mijare najiyiḗupayeeokaro'si. I'supaka nare yibaarāñu 'Jesucristore wātairā nime', mijareka naűaokaro'si.

¹⁰ 'Ba'iaja aḗerāte mijare baako'omakaja, yire ā'mitiripēabaraka mija imabe', mijare űarāḗpaka upakaja yi'yurā mija ime. Supa imarī ritaja ḗo'imajare ba'iaja jūarijē'rāka seyārāka ḗoto mijare İarīḗaraka űimarjarirāñu. I'tojīte ritatojo wejeareka imarāte İatirā 'İrā imarā ba'iaja jūawa'ri ḗupape'ritirā yire ā'mitiripēairā, aḗerimarā ḗuri jēno'o bajijayurā', űarīwārūrāñu.

¹¹ Mia, no'ojīrāmarīa ikuparō'ōḗiji eyarūkika űime. I'supaka simamaka yire mija ā'mitiripēarijayua ja'atabekaja mija imabe. I'supaka mija imamaka, űamajī jībaji Tuḗarāte mijare baarāñu. Supa imarī ba'iaja baairāte mija ā'mitiripēa'si.

¹² Yire ā'mitiripēarija'atabesarāñurāte, Yīpaki ḗō'irā yeyarūrēañu. Supa imarī Yīpaki Tuḗarāte jiyiḗupaka ōrīriwi'iarā bota ima upaka torā imajīḗarūkirāro'si nimarāñu, toḗi ḗorirūkimarirā. I'supaka nimamaka, maekarakawāme nare yiwāmejī'arāñu. Ikupaka sime i'sia: Yīpaki Tuḗarā wāmea, mamaka Jerusalén wāmea, supabatirā mamaka yiwāmea nareka yo'oeakarā nimarāñu. Ikupaka sime: İmiḗi Yīpakire wejea mamaka ruetarāñu.

¹³ Mija ā'mitipe ritaja wejeareka yire yi'ḗaraka imarijayurā. Jia samija ōrīḗūariyapaye'e, Espīritu Santore yire jeyobaaikapī yibojaika jia mija ā'mitipe", āriwa'ri mio'obe.—

Laodicea wāmeika wejeareka imaekarāro'si ḗapera o'otirā Juanre ḗūataeka

¹⁴ Torājīrā yire ḗemakotowirapakire ikupaka yire jairape ate:

—Laodiceawejeareka yire ā'mitiripēairāte imaruḗutarimajiro'si ikupaka mio'ōjibe: "Yī'īḗi āriwa'ri Tuḗarāte ḗupajoaika upakaja simaokaro'si baarimajī űime. Ritaja űarīka upakaja baawa'ri, wājiroka Tuḗarāte ima bojarijayuka űime. Supabatirā yi'īḗi āriwa'rījioka ritatojo ika wejeareka ima Tuḗarāte ḗo'ijjaeka. I'supaka imaki kime, ika mijare bojaiki', āriwa'ri naro'si mio'obe.

¹⁵ Ritaja mija baaiika ōrīḗataiki űime. Yire yi'riri'ja'atabeyurā mija imako'omakaja, 'jībaji kika marīrākibipakā'ā jia sime', yireka āribeyurā mija ime. I'supaka imarā imarī, ukurūkia ijitakamarīa, supabatirā jījitakamarīa upaka mija ime. I'supaka mija imarīka yāḗabeyuka yi'ī.

¹⁶ I'supaka yika imarā mija imamaka, jiamarīa imawa'ri, koḗakaja mijare yija'ataerā baayu mae.

¹⁷ Mia, 'Ritaja Tuḗarārikakaka ōrīwārūrīrā maime. Supa imarī rīkimakaja ba'irījia rikairā upaka imawa'ri, dakoa mare jariwa'ribeyua', mija āñu. I'supaka mija ārīko'omakaja, yiűakoareka imatiyaika ōrīḗūabeyurā mija ime jia yire ā'mitiripēabeyurā imarī. Ba'irījimarirā, supabatirā jariromarirā, yoibeyurā upaka mija ime mijare űiaikareka.

¹⁸ I'supaka mija imamaka, ikupaka mijare yibojaerā baayu mae. Mija ā'mitipe, yire yi'ripēawa'ri jia okajājia mija imariyapaye'e, ba'iaja mija ḗupaka ima ja'atitirā, yire mija jēñebe. I'supaka mija baamaka 'Tuḗarāte yapaika upakaja maimaye'e', āñurā mijare űimarūjerāñu. İakōrī je'e: I'supaka mija imamaka, oro rukuberika yireka waruayurā upaka yirika imatiyaikakaka mija ōrīwāḗu'arāñu. Jariromarirā imarī i'yoa jūarikopākaja jariroaka boia yire jēñetirā sajjāirā upaka mija imabe yiűakoareka ba'iaja baabeyurā mija imaokaro'si. I'supakajaoka jia İaokaro'si űakoİkoa yāḗairā upaka kīkirimarīa yire mija jēñebe yiḗupajoaika ḗñurā mija imaokaro'si.

¹⁹ Mija ā'mitipe. Wātaka űoñurā upatata yokajāāmaka, ba'iaja mija baaiika mija ja'atabe. Saja'atitirā yire takaja ā'mitiripēairā mija imabe.

²⁰ Mija İabe, 'Naka rīrākibīḗaraka űimarū', āriwa'ri mijare yakayu. I'supaka simamaka yoka ā'mitiripēatirā, 'Ā'ā, i'supakaja mika yija imarū', yire āñurāka jia űimarāñu.

²¹ Supa imarī ba'iaja jūaripotojo yire ā'mitiripēarija'atabekaja imarijayurāte, mabo'ikakurirō'ōrā yire jā'mejeyobaarimaja űimarūjerāñu. Yīpakire yi'riri'ja'atabeyuka imarī, kire jā'mejeyobaarimajī űima upakaja nimarāñu yika naro'si.

²² Mija ā'mitipe ritaja wejeareka yire yi'ḗaraka imarijayurā. Jia samija ōrīḗūariyapaye'e, Espīritu Santore yire jeyobaaikapī yibojaika jia mija ā'mitipe", āriwa'ri mio'obe,— yire kibojarape.

4

Ikupaka mabo'ikakurirā Tuḗarāte jiyiḗupayeebaraka nimamaka Juanre İaeka

¹ I'supaka simarapaka be'erō'ō ikupaka simarape ate: Mabo'ikakurirā kopereka wieka imamaka ñiarape. Sañiarapaka poto trompeta jājia okaayu upakapi yire jaiū'murapakite ikupaka yire ārape ate:

—Ō'ōrā mi'tabe, ñamaji imarūkiakaka mire yibeaokaro'si,— yire kērikorape.

² Topi mae makārārūnuroka upakapi ñimarapaka poto mabo'ikakurirā Espiritu Santore yire eyarūjerape. Torā eyatirā ĩpi ruṕarikūmuareka * I'rikate ruṕamaka ñiarape.

³ Āta jaspe, suṕabatirā cornalina ya'tarika ima upaka ya'taika kimarape torā ruṕarapaki. Torā ruṕarapaki wā'tarā ne'epurea, esmeralda wāmeika āta upaka ya'taika imarapaka.

⁴ Suṕabatirā kiruṕaraparō'ōrā I'rika ṕo'imaji baatirā botarakamaki ṕakiarimarā saya boia jāātiirā kiwā'tarā narākuruṕarape ruṕarikūmuapitiyika. ĩparimarāro'si simarape ruṕarikūmua. Suṕabatirā orokaka baaeka bu'ya tuaekarā ñimarape.

⁵ Suṕabatirā nañe'metāji niṕamakire ruṕarapakūmuṕi wīṕoa yaajiyeka upaka sabaarape. I'supaka baawa'ri jājitaka wīṕoa jaika upaka sokaarape. Kiruṕarapaka wājitāji ĩ'ṕotēñarirakabi ṕeka jū'rēika imarapaka. I'supaka ṕeka jū'rērapaka Espiritu Santo kopakaja ima simarape.

⁶ I'supakajaoka Tuṕarā ruṕarikūmuwājitāji riapakiaka jia waria okoika imarapaka.

Suṕabatirā, botarakamarā maikoribeyu upaka ĩoirā watoṕekarā kiruṕarape. Naṕemape'rōtopi, naṕēterō'ōṕioka rīkimakaja ñakokirā ñimarape.

⁷ Mamarī ōiū'murapaki yaia león upaka ĩoika imarapaki. Apika imarapaki wa'ibikirāwēko upaka ĩoiki. Kibe'erō'ōjite kimarape ṕo'imaja ṕema upakaja ṕemaiki. Piyika imarapaki awapakiaka wiyu upaka imaki.

⁸ Maikoribeyurā upaka ĩoirā ñimarapaka imarī, I'rōtēñarirakato kajekirā ñimarape. Naṕo'iareka rīkimakaja ñakoira ñimarape, nakajerokarō'ōṕioka. ĩmi, ñami ṕariji Tuṕarāte jiyiṕupayebaraka ikupaka nabayakoyarijau:

—Ba'iaja baakoribeyuka mime. Ba'iaja baakoribeyuka mime. Ba'iaja baakoribeyuka mime. I'supakajaoka ritaja ima tērīwa'ribaji imaki mime. I'supakajaoka bikija imara'aekaki imariṕotojo, maekakaoka imarijauka mime. Suṕabatirā mi'ijioika imaki imajiparijarirūkika,— āparaka nabayakoyarape.

⁹ ĩṕire kiruṕarikūmuarā ruṕamaka ĩatirā kire jiyiṕupayebaraka ikupaka narīrijau:

—Ritaja ima ṕemawa'ribajirā jūitakiji mime. Suṕa imarī mi'i I'rikaja tērīrikaja jiyiṕupaka ōrīrūkika mimarijau. Jūitaka mibaayu,— āparaka reyariba'imarīka imakite na-jiyiṕupayeeyu.

¹⁰ I'rākumarā i'supaka baabaraka nima poto veinticuatro rakamarā ṕakiarimarā kiwājitāji mo'īṕāñawa'yurā reyariba'imarīka imakite jiyiṕupayebaraka. Suṕabatirā nabu'ya orokaka baaeka e'etatirā kiwā'tarā ṕāājijetirā ikupaka kire narīrijau ate:

¹¹ —Yija ĩṕamaki Tuṕarā, mi'i I'rikaja imaki jiyiṕupaka yija ōrīrūkika. Suṕabatirā mi'ijioika imaki ritaja ṕo'ijiaekaki, miyapaeka upakaja miṕo'ijiaeka ritaja imañujua ruṕu. I'supaka simamaka ikupaka ṕo'imajare mire ārīrijarirūkika mime: “Ritaja ima ṕemawa'ribajirā jūitakiji imarī, mi'i I'rikaja tērīrikaja jiyiṕupaka ōrīrūkika mime. I'supakajaoka ritaja jā'merimaji mime”,— kire narāṕe.

5

Ṕapera buṕeka wierimaji

¹ I'supaka simarapaka be'erō'ō ĩṕire kiruṕarikūmuarā ruṕarapaki ṕitaka ritape'rōtopi ṕapera buṕeka kirikamaka ñiarape. Saṕemarā, sarokapioka o'oeka, suṕabatirā ĩ'ṕotēñarirakaba'i ṕapātāteka simarape sareka.

² Topi mae ángel tērīwa'ribaji imatiyaiiki ṕemakotowiritirā ikupaka ārapaki:

—¿Maki imaki Tuṕarā ñakoareka, ika ṕapera buṕeka ṕapātāteka bebetirā sawierūkika?— ārīwa'ri jājirokapi kijērīakoperape.

³⁻⁴ I'supaka kērīko'omakaja ni'ioika, ĩmirā imaki, ika wejeareka imakioka, suṕabatirā marokakakurikakioka sawierūkika Tuṕarā ñakoareka imaberapaki. I'rika sīatirā jairimajire imabepakā'ā ĩawa'ri jimarā yorape.

⁵ I'supaka ñimamaka ĩatirā, I'rika ṕakiaki ikupaka yire bojarapaki:

—I'tojirāja mioritiyibe. Ō'ōrā miyoibe mae. Ō'ōrā I'rikate ime Satanāre tērīkaki. León jājika upaka ĩpi marākā'a mabaaberijiki Judátatarākaki, suṕabatirā David ĩpi imaroyirekaki riṕarāmi imarī, ĩ'ṕotēñarirakaku ṕapera ṕapātāteka wierūkika kime,— ārīwa'ri yire kibojarape.

⁶ I'supaka simarapaka poto, ṕakiarimarā watoṕeka, suṕabatirā botarakamarā maikoribeyu upaka imaraparā watoṕekarā, ĩpi ruṕarikūmua imaraparō'ōrā I'rika Oveja

* 4:2 En la Biblia el trono de un rey es un símbolo de autoridad y poder.

weiwa'yua upaka ñokite* imarape. Po'imajare kire jāāeka kāmia kire imako'omakaja õña imakite ñiarape. Supabatirā ī'potēñarirakabi wakaiki kimarape okajājiki imarī. Topi i'sirakaojoka ñakoika kimarape. Espiritu Santo, tērīritakire ika ka'ia ī'rākō'rīmatomarīa Tuparāte pūatayu ārīrikopakaja simarape kiñako.

⁷ Topi mae Tuparā ruparīkūmurō'ōrā ke'rape papea bupeka e'erī. Sarā keyarapaka poto kipitaka ritapē'rōtopi Tuparāte kire sjiirape.

⁸ I'supakajaoka botarakamarā maikoribeyu upaka imaraparā, supabatirā veinticuatro rakamarā pakiarimarā, kiwājītāji namo'ipāñawa'rape kire jiyipupayeewa'ri. Ni-marakamarāja baya koyabaraka nabirerijayua arpa rikatirā, i'supakajaoka orokaka seroa narikarape. Sareka sajāitarape samajoemaka jia jiijsia ooika. Sanajoeika ūmakaka mirīwa'yua, Tuparāte yi'yurā kire najēñerijayua upakaja imarapaka.

⁹⁻¹⁰ Supabatirā kiwājītāji mo'ipāñawa'raparā ikupaka mamaroka ma'mitirikoribeyua bayakoyaraparā:

—Po'imajare mire jāāeka. I'supaka mire nabaako'omakaja ritaja wejeareka imarā po'imajaro'si, i'supakajaoka ritaja po'imajatatarāte imabayu upakaja, supabatirā noka ima upakaja jaibaraka imarāte mireyaeka riweapi ārīwa'ri ba'iaja nabaaiika miwapakoyika, Tuparārīrā nimaokaro'si. I'supaka mibaaeka simamaka kurarāka upakaja, Mipaki Tuparāte yapaika upakaja baairā nime naro'si. Supabatirāoka mi'ipi ārīwa'ri ritatopo wejeareka imarāte jā'mewārūrūkirā nime. I'supaka simamaka mi'ijioka imaki papea bupeka wierūkika, —āparaka nabayakoyarape.

¹¹ Torājīrā ate, Tuparā ruparīkūmu wā'tarā botarakamarā maikoribeyu upaka imaraparā, supabatirā veinticuatro rakamarā pakiarimarāre ima pēterō'ōpi, narupurō'ōpioka rīkimarāja āngelrāka imaraparāre bayakoyarape. Rīkimarāja majoapataberijīñurā nimamaka ñiarape.

¹² Topi mae jājirokapi ikupaka nabayakoyarape:

—Po'imajare ba'iaja baaikareka nare tāāwa'ri, Oveja weiwa'yua upaka imakite reyaeka. I'supaka baaekaki imarī tērīriki, supabatirāoka jia wājia õñuka kime. I'supakajaoka dika jariwa'rīmarīa jā'mewārūiki kimamaka, ritaja kirika oyiaja sime. I'supakaja imaki imarī kire oyiaja jiyipupayeerūkika kime. Supabatirā “Ritaja ima tērīwa'ribaji jūitakiji kime”, po'imajare ārīrūkika Oveja weiwa'yua upaka imakite ime, —āparaka jiyipupakapi āngelrāka kireka bayakoyarape.

¹³ Supabatirā ritaja õñirā Tuparāte po'ijiaekarā mabo'ikakurirā imarā, õ'ōrā imarāoka jaimaka ña'mitirape. I'supakajaoka ka'ia watōpekarā imarā, okowatōpekarēka ima pariji jaimaka ña'mitirape. Supabatirāoka Tuparā, Oveja weiwa'yua upaka imakite pariji jiyipupayeabaraka ikupakā'ā nabayakoyarape:

—Īpi kiruparīkūmuareka rupakite, kiwā'tarā Oveja weiwa'yua upaka imakiteoka majiyipupayeerūkīrā nime. Jiyipupaka mijare õ'rīrijariwa'ri, “Jūitarā mija ime”, ritaja mijare narīrijarirū. Ritaja ima pemawa'ribajirā jūitarāja, supabatirā ritaja jā'merimaja imarijayurā mija ime. I'supaka oyiaja simarijarirū, —nareka najaikopakā'ā ña'mitirape.

¹⁴ Topi mae,

—I'supaka oyiaja baarijarirūkia simarū, —botarakamarā maikoribeyu upaka imaraparāte ārīkorape.

Supa imarī i'tojīteje, ĩpurarīkūmuarā ruparapakite, supabatirā Oveja weiwa'yua upaka imakite jiyipupayeewa'ri veinticuatro rakamarā pakiarimarāre nawājītāji mo'ipāñawa'rape.

6

Īrōtēñarirakaba'i saapatāteka ima papea bupeka

¹ I'supaka simarapaka be'erō'ō Oveja weiwa'yua upaka imakite, mamarīkakuku papea bupeka papatāteka kiwiemaka ñiarape. Torājīrā mae, botarakamarā maikoribeyu upaka imaraparākaki wīpoa jājitaka jā'mitaika upaka jaibaraka ikupaka ārāpaki:

—Mī'tabe.—

² I'supaka kēpakā'ā ĩpūataerā baakōrī, ī'rīka kawaru boikate i'tarijapakā'ā ñiarape. Kipemarā tuyurapaki tēmupāia rikatirā, kirupuko'arā bu'ya Tuparāte kire tuaekaki kima-maka ñiarape. Saṗi ārīwa'ri tērīrimaji imarī, apeka'iarā imarāte tērījari ke'rape mae.

³ Supabatirā Oveja weiwa'yua upaka imaki ate apekuku papea bupeka papatāteka kiwierapaka poto ikupaka apika maikoribeyu upaka imarapakite ārīkorape:

—Mī'tabe.—

* 5:6 El cordero representa a Jesucristo.

⁴ I'supaka kēpakā'ā kawaru jū'akite i'tarijapakā'ā ñiarape. Kipemará tuyurapakite sara po'imajare jáärükia Tuparâte ijikakite imamaka ñiarape. Po'imajare jáäbu'abaraka imaokaro'si Tuparâte já'mekaki kimarape.

⁵ I'kire a'ritaparapaka be'erō'ō Oveja weiwa'yua upaka imaki apékuku pāpera bupeka papatāteka kiwierape. I'tojite ate apika maikoribeyu upaka imarapakite ārikorape,
—Mi'tabe.—

Torājirā yoirā baakōrī kawaru neikate ñiarape. Kipemará tuyurapaki no'ojirā rīkia jērābaarükia rikaiki kimarape.

⁶ Supabatirā maikoribeyurā upaka imaraparā watopekapi ikupaka sārīkorape kawaru pēmarā tuyurapakite:

—Trigo, supabatirā cebada ijitirā kūpajirīti niñerū sawapa e'erükia samijarirūjebe. I'supaka simamaka I'rārīmi ba'iraberiwapa I'rāwajojikaja trigo tōporika simarāñu. I'supakajaoka simarāñu I'rārīmi ba'iraberiwapa maekarakawajojika cebada tōporika simarāñu. I'supaka simako'omakaja, olivopitiyika, iyaka I'paba'i oterikia mirūetarirūjebesarāñu. Iyaokoa, olivo iyebaka yo'arükiaoka wapajā'rīmarā mijarirūjerāñu,—āparaka sajaikorape kawaru pēmarā tuyurapakite.

⁷ I'kire a'rapaka be'erō'ō, apékuku pāpera bupeka papatāteka Oveja weiwa'yua upaka imakite wierape. I'supaka kibaarapaka be'erō'ōjite ikupaka piyika maikoribeyu upaka imarapaki ārikorapaki:

—Mi'tabe.—

⁸ Supa kērāpaka be'erō'ōjite, po'ibosirika jūaiki upaka ioika poyaiiki kawarute ñiarape. Kipemareka tuyurapaki reyarika já'merimaji wāmeiki kimarape. Kibe'erō'ō imarapaki, "Reyaeka mirārāte imarō'ō", wāmeiki kimarape. I'supaka nimarapaka poto ikupaka Tuparāte nare ārikorape:

—Ika wejareka imarā po'imaja pitā'muapi, kēsiapi, risirikapi, makaḡoyamajakapioka mija jáāpatabe. I'supaka baawa'ri ritaja po'imajare botarakario'ro pibatirā I'rāo'ro purirāñu,—kērīkorape.

⁹ Torājirā ate apékuku pāpera bupeka papatāteka Oveja weiwa'yua upaka imakite wierape. Supa kibaarapaka poto joeljiritēri wā'tarā najāāekarāte imamaka ñiarape. I'supaka torā nimamaka ñiaraparā oñia nimaeka poto Tuparā majaroka wārōbaraka "Jesúre yi'yurā yija ime", nañua ja'atabeyurā nimamaka Tuparāte ā'mitiripēbeyurāre jáāekarā nimarape.

¹⁰ I'rā mae jājirokapi ikupaka ārāparā:

—Ritaja já'merimaji, I'rākuri ba'iaja baakoribeyuka mime, supabatirā wājia bojarijayuka imarī, meñu upakaja baaiiki mime. I'supaka simamaka, yijare jáāraparāte ba'iaja baamaka itirā, "Ba'iaja imarika tiyibesarāka mijaro'si", nare merirükia, zno'ojirā yaje sarā seyarükia jariwa'yua?—kire narāpe.

¹¹ I'supaka napakā'ā saya upaka jariooka jia boia nare kjiirape. Nare sjitirā,

—Jajua baabekaja mija imabe. Aperā imañujurā ruḡu mija upakaja yimajaroka bojarimaja. Sapi'wa'ri ba'iaja baarimajare nare jáärükirā nime,—Tuparāte ārāpe.

¹² Torājirā ate, apékuku pāpera bupeka papatāteka Oveja weiwa'yua upaka imakite wierape. I'supaka kibaarapakarō'ōjite jājia ka'ia iyirapaka. I'supaka sabaarapaka poto imikaki aiyate ta'sikā'āja ririwarape. Supabatirā ñamikaki jū'aitakaja riwerō'ōjirā jarapaki kiro'si.

¹³ Supabatirā tā'pia ka'iarā jūjirapaka, rīkimaka higueraika wīrōa baepatemaka jūjika upaka.

¹⁴ Torājirā mae wejepema ñe'metājirā ta'ritatirā sarirape. I'tojiteje púsia, jūmurika imakopeikaoka aperō'ōrā oyiaja Tuparāte wiatapatarape.

¹⁵ I'supaka simamaka āta wi'iarā, pusiareka āta watopekarā po'imajare ru'rape. Īparimarā, supabatirā já'merimaja, imatiyarimaja, imatiyabeyurāoka, supabatirā aperāro'si ba'iraberimaja, aperāro'si ba'irabeijibeyurāoka, sareka naru'rikākarape. I'supakajaoka rīkimaka niñerū rikairā, wayuoka baairāpitiyika ritaja po'imajare sarā ru'rape.

¹⁶⁻¹⁷ Supabatirā ikupaka púsia narāpe mae:

—Yijare mika'ratātebe ĩpi ruparīkūmarā rupaapakite yijare ĩatōpokoreka. Supabatirāoka Oveja weiwa'yua upaka imakite ba'iaja yijare jūarūjekoreka. Kopakaja i'supaka po'imajaro'si imarūkirīmi yijare seyayu mae. I'supaka simamaka ni'ioka sareka ru'riwārūbesarāki,—āparaka púsia najairape.

7

144,000 rakamarā Israel ka'iakarāre Tuparāte ĩaririrāñu

¹ Torājirā mae botarakamarā āngelrākare ñiarape. I'rīka jā'ātipē'rōtopi rīkamarapaki. Apika wayerupitīkapi, apika rīkamarapaki wejerīrīkapi. Supabatirā apika apēpē'rōto wejerīrīkapi

rīkamaraṇaki. I'suṇaka rīkamarirā wīrōa riabo'i, yaṇubo'irā, ka'iarā baekoṇeikaoka nabaetiyrūjerape.

² Torājīrā aṇika ángel jā'atikapi i'tamaka ñiarape, Tuṇarā, oñña imajiparimaji wāmea kio'o'jī'arūkia* rikatirā. Suṇabatirā aṇerā ángelrāka riapakiaka, ka'ia Tuṇarāte ba'iaja baarūjekarā ṇo'irā etatirā jājirokapi ikupaka nare kērāpe:

³—Yaṇua, riaka, ka'ia miya bitata'si, Tuṇarāte yaṇaika uṇakaja baarimaja kū'arā kiwāmea yija o'jī'arāñu ruṇu. I'suṇaka nare yija baarāka be'erō'ōṇi ṇuri, samija bitatāṇuarāñu,— nare kērāpe.

⁴⁻⁸ Torājīrā mae,

—Nimaṇatiji ṇuri 144,000 rakamarā nime Israelkarā Tuṇarā wāmea yija o'jī'arūkirā,— sārīkorapaka ña'mitirape.

Ā'mitirikōrī je'e: ikupaka wāmeirā nimarape I'ṇoū'ṇuarāe'earirakatata imaraṇarā: Judā imaroyirekaki tatakaraṇa doce mil rakamarā imaraṇarā. Toṇi aṇerā i'siarakamarā oyiaja nimarape ikupaka wāmeirā:

Rubén,

Gad,

Aser,

Neftalí,

Manasés,

Simeón,

Leví,

Isacar,

Zabulón,

José,

Benjamín

I'ṇoū'ṇuarāe'earirakatata nimarape. I'rātata uṇakaja doce mil rakamarā nimarape.

Rīkimarāja saya boia jāāirā Tuṇarāte jiyiṇuṇayeebaraka imaraṇarā

⁹ I'sia be'erō'ō Tuṇarā ruṇarikūmu wājītāji, suṇabatirā Oveja weiwa'yua uṇaka imaki wājītāji rīkimarāja ṇo'imajare rīkamapakā'ā ñiarape. I'rāka'ikarāmarīrā, I'rāwejekarāmarīrā, ritaja ṇo'imaja oka jairā, suṇabatirāoka ritaja ṇo'imajatata uṇatikarā nimarape. Suṇa imarī marākā'ā baatirā majoṇuṇaberijīñurā nimarape. Nimaṇatiji saya boia jāātirā ne'ejjōa iōika rikabaraka nimarape.

¹⁰⁻¹¹ Toṇi mae jījimaka imawa'ri jājirokapi ikupaka narāpe:

—Tuṇarāte jā'mebaraka ruṇarijayurō'ōrā ruṇaki, suṇabatirā Oveja weiwa'yua uṇaka imakiṇitiyika I'ṇarāwā'taja jiamarīareka mare tāārimaja nime,— napakā'ā ña'mitirape.

I'suṇaka ṇo'imajare āñukā'āja, Tuṇarā ruṇarikūmu wā'tarā botarakamarā maikoribeyu uṇaka imarāte imarape. Suṇabatirā veinticuatro rakamarā ṇakiarimarāre ima ṇēterō'ōṇi, narururō'ōṇioka ritaja ángelrākare rīkajiyerape. Toṇi nimaṇatiji kiruṇarikūmu wājītāji Tuṇarāte jiyiṇuṇayeebaraka namo'ipāñawa'rape.

¹² Suṇabatirā kire jiyiṇuṇaka ṇriwa'ri, ikupaka jaibaraka nimarape:

—Rita sime. “Jiitakiji mime”, mire ṇo'imajare āñrijarirūkika mime. I'suṇakajaoka ritaja ṇemawa'ribajirā jīitakiji mime, ritaja oñuka, “Jiitaka yijare mibaarijaju”, mire ṇo'imajare āñrijarirūkika mime. Ritaja ṇo'imaja jiyiṇuṇaka mire oñurā, tērīritakiji mimamaka, maki aṇika mire ṇemawa'ribaji tērīriki imabeyuka. Tuṇarā, i'suṇaka oyiaja miro'si simajiparijarirū,— āṇaraka nimarape.

¹³ I'suṇaka narāpaka be'erō'ō, I'rīka ṇakiakite ikupaka yire ārāpe:

—¿Marā nime saya uṇaka ima jariroaka boia jāātirā imarā? ¿No'okarā nime?— yire kērāpe.

¹⁴ Suṇa kēpakā'ā ikupaka kire yiyi'rape:

—Ōñbeyuka yi'i. Mi'i ṇañaka oñuka je'e, yire samibojabe,— kire ñarāpe.

I'suṇaka kire ñapakā'ā ikupaka yire kibojarape:

—Jimarī jūarūkijē'rāka seyamaka sareka aṇerāte nare ba'iaja baamaka rakajepāāwa'ri nareyarijarika simako'omakaja Jesūre yi'riri'ataberikarā nime. I'suṇaka imarā imarī, ba'iaja baakoribeyurā nime Tuṇarāte Iamaka. Suṇa imarī Oveja weiwa'yua uṇaka imaki riweapi nasaya uṇaka ima jariroaka jūjetirā, jia boioyiaja jāātirā uṇaka nime.

¹⁵ I'suṇaka simamaka ipire kiruṇarikūmuarā ruṇaraṇaki wājītāji kire jiyiṇuṇayeebaraka nime. Suṇabatirā kiwi'iarā, ĩmi, ñamioka kiyapaika uṇakaja baarijayurā imarī, dakoa jūarūkimarīrā nime, Tuṇarāte nare ĩarīñrijarirāñurā imarī.

¹⁶ Suṇabatirā kēsirababeyurā, okoa ukurijitobeyurā, suṇabatirā aiyapekareka ijia jūarūkimarīrā nimarāñu.

* 7:2 El sello de Dios

¹⁷ I'supaka nimaerã Tuparã ruþarikũmuwãjitiã imaki imarĩ, jia oveja tuerimaji upaka Oveja weiwa'yua upaka imakite nare Ìarĩrĩrãñu kiro'si. Supabatirã õñio okoa imarõ'õrã nare sasĩarĩ kiruputawa'rĩrãñu. Supa imarĩ "Aþekurioka ba'iaja jũarũkimarĩrã, i'supakajaoka oriþe'arũkimarĩrã nimarũ", ãþaraka jia Tuparãte nare baarãñu, – ãrĩwa'ri yire kibojaraþe.

8

Piyikuku þapera buþeka þapatãteka imaraþaka kiwierapaarõ'õ

¹ Torãjĩrã mae Oveja weiwa'yua upaka imaki i'potẽñarirakakuku þapera buþeka þapatãteka ima kiwierape. Sakiwierapaþakarõ'õjite treinta minuto rõ'õjĩrã mabo'ikakurirõ'õ ña'kikã'ãja jarapaka.

² I'supaka simaraþaka be'erõ'õ I'potẽñarirakamarã ángelrãkare Tuparã wãjitiã narĩkamapaþakã'ã ñiarape. Supabatirã I'potẽñarirakao tromþeta Tuparãte nare Ìjĩkarã nimarape.

³ I'tojĩrã ate apika ángel orokaka baaeka õñioka þearũkia rikatirã etaraþaki. Tuparãte jiyiþupayeewa'ri joejiritẽria orokaka baaeka wãjitiã þemaari keyarĩkarape. Torã kimaraþaka þoto, rĩkimakaja õñioka ima Ìþi ruþarikũmuarã ruþaraþakite kire Ìjĩraþe joejiritẽrãrã kijoeokaro'si. Tuparãro'si saþoejĩbaraka kirirãre kire jẽñeraþaka kiþõ'irã eyaraþaka ãmakakaka Ìrãtiji.

⁴ Õñioka kijoeika ãmakajijĩsia pitiyika kire najẽñerijayua Tuparã þõ'irã eyaraþaka.

⁵ Torãjĩrã õñioka þearũkia kirikaraþakarã Tuparãte jiyiþupayeabaraka joejiritẽriakaka þeka ya'tarika sarã kijããporotarape. I'supaka sabaatirã ika wejearitatorãja sakiwe'aña'tarape. Supa kibaaraþakarõ'õjite jimariã jãjia wĩþoa yaaraþaka. Jãjia jaitirã yoeþi aþea jã'mijiyerokabayurape. Torãjite ka'ia iyiraþaka mae.

Tromþeta ángelrãkare þupueka

⁶ Torãjĩrã mae, tromþeta þupuokaro'si sarikatikaja I'potẽñarirakamarã ángelrãkare imarape.

⁷ Mamarĩtaka saþupuraþakite þupuraþakaka, Ìrãtiji riwerukubaka okoa jiyikapitiyika þeka ya'tarika jũjiraþaka. I'supaka sabaaraþaka be'erõ'õþi ka'ia wejeareka ima ñe'metãji rokajĩrã* ru'arĩ ojibakarãja oorapaþaka. I'supakajaoka yaþua, taya õñia ñe'metãji rokajĩrã oorapaþaka.

⁸ Kirokajite imaraþakite þupuraþaka þoto þusia rĩkamaka upaka jũ'rẽtirã riapakiakarã saña'raþe. Supabatirã riapakiaka ñe'metãji rokajĩrã soko riwearõ'si jarapaka.

⁹ I'supaka simamaka riapakiakareka imakoþeika ñe'metãji rokajĩrã jĩrĩpataraþaka. I'tojĩrã rõ'õjĩrãjaoka kũmuþakiaka sareka imaraþaka ña'mipatarapaþaka.

¹⁰ I'tojĩrã apika ángel þupuraþaki ate. I'kire þupuraþakarõ'õjite, Ìmipi tã'þipakiaka þeka jũ'rẽika upaka jũ'rẽña'rãþaka ñiarape. Riaka, supabatirã okoa koþeþi juruika nukuroyika imaoka ñe'metãji rokajĩrã ru'ajĩ'ari saña'raþe.

¹¹ I'supaka baaraþaki Ìmia wãmeiki tã'þire imarape. Ikipi ãrĩwa'ri ñe'metãji rokajĩrã ru'ajĩ'ari Ìmia okoa jarapaka. I'supaka simamaka sukutirã rĩkimarãja þo'imajare reyarape.

¹² I'tojite kirokajĩkaki ángelte þupuraþe. Sakiþupuraþaka þoto aiyaka, ñamikakioka, ñe'metãji rokajĩrã sayaaboaika ruirĩkarapaþaka. Rĩkamakaja tã'þiaoka imaraþaka ñe'metãji rokajĩrã riripatarijaraþaka. I'supaka imawa'ri botarakakuri aiyajẽrã rõ'õjĩrã Ìrãrĩmi upakaja aiyate ñeĩnamita'raþe. Ñamikaki i'tojĩrãjaoka ñoaka Ìrãñami upakaja ñeĩnamita'rĩrijaraþaki.

¹³ Toþi mae yu'awa'ri Ìaerã baakõrĩ awaka wirapaþaka ñiarape. Iki mae jãjĩrokapi ikupaþa ãrĩkorapaþaki:

–Aya, ba'itakaja ritatojo wejeareka imarãte jũaerã baayu. Maekarakamarã ángelrãka tromþeta þupubeyukajirã imarãte saþupurãñu þoto i'supaka simarãñu, – kẽrĩkorapaþaka ña'mitirape.

9

Koþea tiyibeyuakaka

¹ Torãjĩrã apika saþupuraþaki. I'kire saþupuraþakarõ'õjite tã'þi upaka ioika ña'rãþaka ate. I'ki imaraþaki koþea tiyibeyua wierũkia Tuparã kire Ìjĩkaki.

² Supa imarĩ, saþi mae koþea kiwierape. Sakiwierapaþaka þoto, þeka jãjia jũ'rẽwa'ri ãmakapuyua upaka saþi þoraþaka. I'sia ritatojo wejẽþemarã koyimaka aiyate ñeĩnamita'raþe.

* 8:7 La tercera parte de la tierra

³ I'supakajaoka ūmaka watopekapi rīkimakaja űimia kārīporapaka no'ojariwa'ririmarīa ritatojo wejeareka simarape. űimia imako'omakaja kūaparāka upaka tuteika Tuparāte nare imarūjerape.

⁴ Supa imarī “Taya, yaŕua, ōterikia pūri mija bitata'si”, ārīwa'ri Tuparāte okajāāeka simarape. “Tuparārīki kime I'ű, āñua wāmea nakū'areka o'oj'ű abeyurāte oyiaja ba'iaja mija baabe”, Tuparāte ārītikarā simarape.

⁵ “Ba'iaja po'imajare mija jūarūjebe”, Tuparāte ārīkarā nimako'omakaja, “Po'imajare mija jāābe”, kērīberikarā nimarape. Supa imarī I'rāpitarakamarā aiyarō'ōjīrā po'imajare tutebaraka nare kimarūjerape. I'supaka kijā'merapakapi ārīwa'ri nare satuteka kūaparāka tuteika yi'aika upaka nare sayi'amaka jimarīa ba'iaja najūarape.

⁶ I'supaka simarāka poto jimarīa po'imajare reyariapakata'rikoperāñu. I'sia yaparihotojo reyawārūbeyurā nimarāñu.

⁷⁻⁸ űiarapakareka űimi upaka imakoperaparā kawarurāka jīñaokaro'si imatīkarā upakaja nimarape. Supabatirā po'imape ma upaka pemakirā, orokaka baaeka bu'ya narupuko'arā tuekarā, supabatirā rōmitirūpa upaka rupukirā nimarape. Noŕia pūri yaioŕia upaka űoika imarapaka.

⁹ I'supaka imaraparā imarī pēruakaka baaeka wa'itītia űoika jāāirā nimarape. Nawirapaka poto jimarī sokaarikorape, ka'iaŕi tūrūrūkia yiewa'paraka rīkimaka kawaru rīñua okaayu upaka.

¹⁰ I'rājaoka űimia imarihotojo kūaparāka upaka pīkokirā imaraparā. I'supaka imaraparā imarī I'rāpitarakamarā aiyarō'ōjīrā po'imajare tutebaraka nimarape.

¹¹ Supabatirā niŕamaki āngel mirāki imaroyikaki, koŕea tiyibeyua iŕamaki kimarape. Hebreo okapi kiwāmea imarapaka Abadón. Supabatirā griego okapi pūri Aŕolión wāmeiki kimarape. Riatarimaji ārīrika simarape i'supaka kiwāmea imarapaka.

¹² I'supaka simarape mamarītaka ba'iaja jūaū'murūkia. Mija űabe, i'sia be'erō'ōpi I'pakurikaka jariwa'riñujurapaka ruŕu.

¹³ I'supaka simarapaka be'erō'ō apika trompeta pūpurapaki. Kipūpurapakarō'ōjīte Tuparā wājītāji kire joejīritērīa orokaka baaeka botarakaba'i wakaika imarapaka watopekapi sajaikorape.

¹⁴ Supabatirā torā trompeta pūpurapaki āngelte ikupaka sārāpaka űa'mitirape:

—Riapakiaka Ēufrates wāmeiriarjerā botarakamarā āngelrāka jī'apaīrāte mikototabe,— sāpakā'ā űa'mitirape.

¹⁵ I'supaka sārīkorapaka poto botarakamarā āngelrākate kikitotarape. Ritatojo wejeareka imarā po'imajare űe'metāji rokajīrā* najāāpuaokaro'si, “I'siwejeje'rāreka, i'ki aiyareka, i'sirīmireka, i'tojīrā aiyajāeraka imarāka poto nare mija jāābe”, ārīwa'ri kijā'metikarā nimarape.

¹⁶ Nare kikitotarapaka be'erō'ō rīkimarāja surararāka kawaru pamarā tuyumaka űiarape. I'supaka nimarapaka poto, “Doscientos millones rakamarā nime”, sārīkorapaka űa'mitirape.

¹⁷ Supa imarī makārārūñuroka upakapi naro'si oyiaja pēruakaka baaeka jāāirā nimamaka űiarape. Jū'apañaka ya'tarika, supabatirā neīpañakarāja jī'mia, supabatirā aŕea azufre upaka jū'sipoka simarape najīrīrīko'a. I'supakajaoka kawaru imarihotojo yaia león rupuko'a upaka rupuko'akirā nimarape. Narijokoŕeapi ŕeka, űmakaka ŕorapaka, supabatirā dajaka jīsia azufre sapjioka ŕorapaka.

¹⁸ I'siarakaba'i kawaru rijokoŕeareka ŕorapakapi ārīwa'ri, ritatojo wejeareka imarā po'imajare űe'metāji rokajīrā pūajiyerapaka.

¹⁹ Supabatirā āñarupuko'a upaka pīkoika imatiirā, narijokoŕeapi, napīkorō'ōpioka po'imajare jāārika ōñurā nimarape.

²⁰ Rīkimarāja po'imajare najāārapaka ĩaripotojo, ba'iaja nabaarijaya ja'ataberaparā aŕerimarā ruŕu. Supabatirāoka Satanārīka ima jiyipūpayeerimaja imarī, waŕuju imaja jērāka oro, plata, bronce, ātakaka, yaŕuakakaoka baabaraka nimaroyirape jiyipūpaka noñāokaro'si. Nabaarapaka yoibeyua, turibeyua, ā'mitiribeyua simako'omakaja jiyipūpaka sōrīrijaparaka nimarijarape ruŕu.

²¹ Supabatirā po'imajare jāārika, ye'oaŕi aŕerāte nabitarijaya, rōmitika nawā'imañua, nakaree'erijayuaoka ja'atabeyurā nimarape.

10

Āngel papera bupeka rikaekakite imaekarō'ō

¹⁻² I'supaka simamaka űiarapaka be'erō'ō, I'rīka āngel jājika űmakakapi butekaki, mabo'ikakuripi ruirā'amaka űiarape. Mae mia, kirupuko'a bo'i ne'eŕeurea imarapaka. Kipema aiyaka upaka yaarīkaiki imatirā kiñika ŕeka jū'rēika upaka kimarape. Ikijioaka

* 9:15 La tercera parte de la humanidad

paɸera bupekajika wietikaja rikarapaki. Kiũ'ɸua ritapē'rōto riapakiakarā rī'karipotojo, aɸepē'rōtopi puri bo'irā kirī'karape.

³ Supabatirā yaia león akaika upaka jājirokapi kiakaseremaka, ī'pōtēñarirakakuri wīpoa kire yi'rikorapaka.

⁴ Wīpoa jaikorapaka upaka yo'oerā baamaka, mabo'ikakurirō'ōpi ikupaka yire sārīkorape:

—Wīpoa jairapaka aɸerāte miboja'si. Supabatirā samio'oa'si,— yire sārīkorape.

⁵⁻⁷ Torājirā ate ī'rāpē'rōto kiũ'ɸua riapakiakarā rīkamaritirā aɸepē'rōto ka'iarā rīkamafūkate ritapē'rōto kipitaka īmirā mī'matatirā, ikupaka kērāpe:

—Tuɸarā ōñia imajipaki wejeɸema, ka'ia, riapakiaka supabatirā ritaja sareka ima ɸo'ijiaekaki. I'supaka simamaka, rita sime kīaika wājītāji ikupaka ñañua: Koɸakaja i'tojirāja sime mae, dakoia mata'arūkia imabeyua aɸea. ɸiyika ángelte ɸupurāka ɸoto "Ikuɸaka yibaarāñu", kērīka upakaja Tuɸarāte baarāñu. Bikija puri ritaja ɸo'imajare kibojaberika ruɸu. I'supaka simako'omakaja kiro'si bojañijirimajare takaja sakibojaeaka. I'supaka simamaka nare kibojaeaka upakaja simarāñu ɸiyikate sapupurāka ɸoto,— kērāpe.

⁸ Topi ate īmipi ikupaka yire sārīkorape:

—Ángel, ī'rāpē'rōto kiũ'ɸua riapakiakarā rīkamaritirā, aɸepē'rōto bo'irā rīkamafūka ɸō'irā me'ɸe. Kipō'irā a'ritirā paɸera bupeka kirikaika me'ebe,— yire sārīkorapaka ña'mitirape.

⁹ I'supaka sārīkorapaka ā'mitiritirā kipō'irā ya'raɸe. Kipō'irā eyatirā paɸera bupeka kireka yijēñerape. Topi ikupaka yire kērāpe:

—Āja'a, samiba'abe. Samiba'arāka ɸoto mumioke upaka mirijokoɸearā sajariko'omakaja mise'kurarirāñu,— yire kērāpe.

¹⁰ I'supaka kēpakā'ā, se'etirā, yiba'arape. Sayiba'arapaka be'erō'ō mumiokea mukuika upaka yirijokoɸearā sajarape. I'supaka simako'omakaja sayiba'arapaka be'erō'ō yiñe'mēā yire yi'arapaka.

¹¹ Topi ikupaka yire kērāpe ate:

—Po'imatata imaupatiji, naka'iareka noka jaibaraka imarā upatiro'si, supabatirā ritaja ĩparimarāre, "Ikuɸaka mijare simaerā baayu", Tuɸarāro'si bojañijirika ima mire ate,— ángelte yire ārāpe.

11

Īɸarā rita ima jaiwaɸu'atañijirimaja

¹ I'sia be'erō'ō jērābaarūkia ángelte yire ĩjirape. Sijitirā ikupaka Tuɸarāte āñua ángelte yire ārāpe:

—Ikapi yire jiyipupaka ōriwi'ia mijērābaape, supabatirāoka sareka joeñjiritēria mijērābaabe. I'supakajaoka yiwi'iarā dikarakamarā yire jiyipupayerimajare imarika mijoabe.

² Yiwi'ipēte ī'rākō'rīmato puri mijērābaa'si, yire yi'ribeyurāte imarūkīrō'ō simarū āriwa'ri nare ñijīkarō'ō simamaka. Īrā imarā maekarakakuri wejeñ'rāka aɸejē'rā ñe'metāñirā Jerusalénwejeakarāre ba'iaja baataparijarirāñurā.

³ Supa simako'omakaja Īɸarā yire jaiwaɸu'atañijirimajare yipūatarāñu. Jarīromajaka kīkeka najāāmaka ĩatirā "Ba'iaja yija baaikareka yija ɸupape'riri imakoɸeyu", ɸo'imajare āñrū āriwa'ri. Maekarakakuri wejeñ'rāka aɸejē'rā ñe'metāñirō'ōñirā nare ñorīrūjeika ɸo'imajare bojabaraka imarāñurā,— Tuɸarāro'si ángelte yire ārāpe.

⁴ Ika Īɸaba'ī upaka imarā nime Tuɸarāte jaiwaɸu'atañijirimaja, ĩakōri je'e: Wejeñpamaki Tuɸarā wājītāji olivo Īɸajūki, supabatirā i'siarakabijioke ɸeritēria yaaboaike upaka nime.

*

⁵ Supa imarī namajamarāre ba'iaja nare baakoɸemaka, narijokoɸeapi jū'rēɸoyua. I'supaka ima simamaka saɸi nare najoeriatapatayu.

⁶ Supabatirā okoa najarirūjeɸepakā'ā, jaribesarāka. Supa imarī "Tuɸarāro'si jaibaraka yija imarāka wejeñ'rārō'ōñirā okoa jaribesarāka", nañu. I'supakajaoka okoa riwearo'si jarirāka, supabatirā ika wejeareka imarāteoka ba'iaja najūaerā nayapaika upakaja' baarimaja nime.

⁷ Torājirā, Tuɸarāte jaiwaɸu'atañijibaraka nima ɸuyarirāka ɸoto werikaɸakiaki koɸea tiy-ibeyurō'okakite naka ĩrī mirīeyarañu. I'supaka baawa'ri, nare kījāārāñu.

⁸ I'supaka nare baatirā ma'a ñe'metāñirā nare kipāñijyerāñu, wejeareka bikija yaɸua tetaekarā niɸamakire naɸatakāekarō'ōrā. Torā imatīyaika wejeareka imarā ba'iaja baairā imarī, Sodoma, supabatirā Egīptoka'īakarāre ba'iaja baaroyika upaka baairā nime.

⁹ Maekarakarīmi imaeka aḗerīmi wājītāji aiyarō'ōjīrā namajaka torā imarāka. Torājīrā ritaja ḗo'imatatarāte namajaka iarāñu. Namajaka iarīpotojo nare ā'mijīlaekarā imarī, nare nayayerūjebesarāñu.

¹⁰ Torājīrā mae, jaiwapu'atarimajare reyamaka, rīkimarāja ḗo'imajare jījimaka jarirāñu. I'supaka imawa'ri "Maekaka kopakaja ī'parā ba'iaja mare baata'arimajare riyu", āparaka rēritirā jījimakapi ba'irījia pibabu'abaraka nimarāñu.

¹¹ Supa nimarapaka poto maekarakarīmi be'erō'ō aḗerīmi īmi ñe'metājirō'ōjīrā simarapaka ḗoto, ōñia Tuparāte nare jarirūjerape ate. I'supaka nare kibaamaka, nami'mirīkarāka iatirā, imarīa ḗo'imajare nare kīkirape.

¹² Toḗiji mabo'ikakurīpi,

—Ō'ōrā mija i'tabe,— jājirokapi nare sārīkorape.

Sā'mitirirā, nare ā'mijīlarimaja ñakoarekaja, oko ūmaka watoḗekapi na'raḗe.

¹³ Mabo'ikakurirā na'rapakarō'ōjīte jimarī jājia ka'ia iyirapaka. I'supaka sabaamaka rikimaitakaja wi'ia imarapakakaka kūpājī sakuyupaterape^z. I'supaka baawa'ri siete mil rakamarā ḗo'imajare sariatarape. Ōñia jariwa'raparā ḗuri siatirā ḗupatawa'ri "Tērīritakaji mabo'ikakurirā imakite ime", narāpe Tuparāreka.

¹⁴ Mamarīrokajītekaka ba'iaja jūarūkia ima kopakaja yibojaweayū. Sabe'erō'ōjīte no'ōjīrāmarīaja ba'iaja najūarika jariwa'rapaka.

Piyika ángelte trompeta ḗupueka

¹⁵ Ka'ia imarī jājia iyirapaka be'erō'ō, piyika ángelte trompeta ḗupurape. Sakīḗupurapaka ḗoto mabo'ikakurirō'ōpi rīkimarāja jājirokapi ikupaka narīkorape:

—Ritotojo wejeareka imarāte najā'meika kopakaja Tuparāte tiyetayu mae. Maiḗamaki Tuparā, supabatirā Cristopītiyika, ḗo'imaja īpamarā najayū. Supa imarī ritotojo wejeareka imarāte jā'mejīparimaji kimarāñu,— narīkorape.

¹⁶⁻¹⁷ I'supaka simekā'āja veinticuatro rakamarā ḗakiarimarā Tuparā wājītāji īparimarāre ruḗarūkiareka naruparape. Saḗi mi'mitirā ka'iareka namo'īpāñawa'raḗe, Tuparāte jiyīḗupayeewa'ri. Toḗi ikupaka narāḗe:

—Yija īpamaki Tuparā, ritaja ima ḗemawa'ribaji imaki mime. Supa imarī bikija imara'aekaki imarīpotojo, maekakaoka imaki mime. Jia mibaayu yija īpamaki, tērīriki imarī, maekaka ritotojo wejeareka imarā ḗo'imajare jā'merimaji mijayū.

¹⁸ Mīa je'e, nimaupātiji ḗo'imatata mire yi'ribeyurā jimarīa mire nape'yorijarika. I'supaka iatirā, nare miboebaritīyaeka. Supa imarī reyaeka mirārā ba'iaja nabaeka ḗareareka nare ba'iaja mibaarūkirīmi kopakaja seyayū mae. Simako'omakaja mire yi'yurāte ikupaka mibaarāñu: Miro'si bojawaḗu'atarimaja, īparimarā, supabatirā imatiyabeyurāoka, mire yi'riwa'ri jia nabaeka mirāka simamaka sawaḗa jia nare mibaarāñu mae. Ika wejeareka ḗo'imajare riatarījayurā ḗuri, nare mīriatarāñurīmi seyayū mae,— narāḗe.

¹⁹ I'sia be'erō'ō mabo'ikakurirā Tuparāte jiyīḗupaka ōñiriwi'ia wīeka ñiarape. Satōsiarā imatiyaikoto imarapaka. I'sikoto tōsiarā "Ikupaka yire yi'yurāro'si yibaarāñu", āñua o'oeoka imarapaka. Sañiarapaka ḗoto ikuparō'ōpiji jājia wīḗoa ḗaarapakarō'ōjīte ka'iaoka iyirapaka. Supabatirā okojīyia werikitaka jūjirapaka.

12

Rōmo ḗō'irā kajuyaiḗakiaka upaka īoika eyaeka

¹⁻² Sabe'erō'ō mabo'ikakurirā imatiyaika ḗemakotowīpakā'ā ñiarape. Mīa, aiyate yaaika upaka saya jāāekako koimarape. Ñamikakirā rīkamañukoreka ī'ḗoū'ḗuarāe earirakamaki tā'ḗia kobu'yareka imarapaka. Yataarīkako imawa'ri sarīkarika ḗakataparaka ba'iaja kojūarape.

³ Be'erō'ōjīte ate ñiarape: Kowā'tarā kajuyaiḗakiaka upaka īoika jū'ḗakiaka, ī'ḗotēñarirakao īparimarā bu'yakaka tuaeka ruḗuko'aika simarape. Supabatirāoka ī'ḗapītarakabi sawaka imarapaka.

⁴ Tā'ḗia ñe'metāji rokajīrā* kīḗikoapi kīḗañā'ruiḗape. Supabatirā rōmo wā'tarā keyarīkarape, komakarāka ḗo'ijīpakā'ā ba'aokaro'si.

⁵ I'supaka kimekā'āja ritaja ḗo'imaja īpamaki imarūkikate korīkarape. Tuparāte ḗūataekaki imarī, jia jā'mewārūrūkika kīmarape. Kajuyaiḗakiaka upaka īoika kire ba'ariyapamaka kire korīkarapaka be'erō'ō Tuparāte ruḗarō'ōrā kire kija'apearape, kika jā'merimaji kīmaokaro'si.

⁶ I'supaka kibaarapaka ḗotojo ḗo'imajamatorā kīpako mirākote ru'raḗe. "Ō'ōrā jia kore ñiarīrāñu", Tuparāte āritīkarō'ōrā ko'raḗe. Torā koimarapaka ḗoto maekarakakuri weje'ē'rā aḗejē'rā ñe'metājirō'ōjīrā kore iarīparaka Tuparāte imarape.

z 11:13 Se derrumbó la décima parte

* 12:4 La tercera parte de las estrellas

⁷ I'supaka kore kibaarapaka be'erō'ō mabo'ikakurirō'ōrā pitā'muareka imarāte űnarape. Miguelrāre āngelrāka, kajuyai'pakiaka upaka űokirirāka najīrāpe.

⁸ I'supaka simako'omakaja Miguelrākare natērīwārūberape. Supa imarī mabo'ikakuri Tuparāte imarō'ōrā imarūkimarīrā najarape.

⁹ I'supaka nare baatirā kajuyai'pakiaka upaka űokire kirirāpitiyika Tuparāte poatarape ika ka'iarā takaja nimaokaro'si. Tuparāte poatarapakiji kime Satanās wāmeiki. Ikijioka imaki bikija āñakarā űa'rj'āiroyikaki. Supabatirā ritatojo wejeareka imarāte pakirimaji kime. I'supakajaoka Diablo wāmeika kime ba'iaja jaita'arimaji āri'rirokapi.

¹⁰ Torājīrā mae jājirokapi ikupaka sārīkorape:

—Kopakaja Tuparāte yi'riri'aparaka imarā po'imajare tāārūkirīmi seyayu. Supabatirā ritaja ima tērīwa'ribaji imaki imarī, ritaja wejeareka po'imajare kijā'meū'muyu. Supabatirā “Yiro'si ritaja wejeareka imarāte mijā'mebe”, Tuparāte kire āñua simamaka, nare jā'merimaji Cristore ime kiro'si. I'supaka kime Tuparā, Satanāre poataekaki imarī. Kipoataekaki imaki Jesure yi'yurāte ba'iaja baata'arimaji. űmi, űami pari'iji Tuparāte űika wājītāji mu'paka Cristore yi'yurāte jaita'rubaraka, “Ba'irā nime”, Tuparāte āri'rijariko'peiki.

¹¹ I'supaka nare kijai'pakiko'omakaja, Oveja weiwa'yua upaka imakite reyaeka riwe'api ba'iaja nabaarijaya kijūjemaka, Satanāre tērīkarā majeyomarā. “Jesurika bojariroka mawārōmaka űriwārūbeyurāte mare jāārāñu je'e”, mariko'omakaja okajājiapi raka-jebekaja maimaye'e. Supa imarī samabojarija'ata'si”, narīpupajoaeka. I'supaka imawa'ri ba'ikate natērīka.

¹² Satanāre ű'ōrā imawārūbepakā'ā, jia jījimaka maimae. Mija ka'iareka imarā pūri, supabatirā wapūrupi ri'apakia'kareka imarijaturāteoka ba'iaja sabaarāñu. I'supaka mijaro'si simarāñu mija pō'irā Satanāre ruiwa'yua simamaka. “űojimarīji Tuparāte wēkomaka yire baarūkia jariwa'yua”, āriwa'ri jimarīa kibobayū mae. Supa imarī ba'iaja mijare jūarūjebaraka kimarijaya,— sārīkorape.

¹³ “Mabo'ikakurireka űimapi kopakaja ka'iarā Tuparāte yire poatayu”, āriwa'ri makarāārāpako mirāko rōmore sarīrāpe kajuyai'pakiaka upaka űoika.

¹⁴ Kore kiririko'omakaja awapakikajea i'pato jo'barito Tuparāte kore jīrape kowiyaokaro'si. Supa imarī po'imajamatorā eyaerā kajuyai'pakiaka upaka űoika kowiritapawarape. Torā maekarakakuri wejejē'rāka a'pejē'rā űe'metājirā ba'arika kore jī'abaraka Tuparāte kore űarīrāpe.

¹⁵ Koru'pakā'ā űatirā, kore jāārīka kiri'kakoperape. Supa imarī kirijokope'api rīkimakaja okoa kipoatarape kore űa'metarika yapakopewa'ri.

¹⁶ I'supaka kibaako'omakaja Tuparāte kore jeyobaamaka, ka'ia ru'ritaraparō'ōrā okoa kipoatakoperapaka ririwa'rapaka.

¹⁷ I'supaka simamaka űatirā, jimarīa rōmore kiboberape. Kore jāāwārūberīwa'ri koriparāmerāka jīrīrī ke'rāpe. I'rā nimarape, Tuparāte jā'meika yi'yurā, supabatirā ritaja Jesucristore nare bojaekakaka ja'atabeyurā.

¹⁸ Topi mae ri'apakirijerā kajuyai'pakiaka upaka űokite tui'rikarape.

13

Īrīka werika maikoribeyu upaka űoiki ri'apakia'kakaki

¹⁻² I'sia be'erō'ō Īrīka werikapakiaki maikoribeyukate ri'apakia'kapi marīra'arape. Ī'poteñarirakao ru'puko'a, supabatirā i'pāpitarakabi bu'ya tuaeka wakaiki kimarape.* Supabatirā jimarīa Tuparāreka jaika kirupuko'a upatikaja o'ojī'aeka kimarape. Yaiupaka űoiki imari'potojo oso wāmeika upaka jo'baka ű'pūiki kimarape. Supabatirā león rijokope upaka simarape kirijokopea. Kajuyai'pakiaka upaka űoiki kiōñu kire ja'ataekaki kimarape. Supa imarī, “Yiruparikūmuarā ĩpi upaka mirupabe. Tērītaka űima upaka mire űimarūjeyu. Supabatirā ritaja wejeareka imarā po'imajare yijā'meika upaka nare mijā'mebe”, kajuyai'pakiaka upaka űokite kire ārāpe.

³ Īrō kirupuko'arā matārīberijīkarō'ōjīrā jo'baka kāmimirāka yayaeka sareka imarapaka. I'supaka imari'potojo “ĴDako baaerā kireyatiyaberika jee?”, āparaka rīkimarāja ritatojo wejeareka imarā kire yi'riri'jayurāte imarape.

⁴ Supabatirāoka, kajuyai'pakiaka upaka űokite jiyipupayeebaraka po'imajare imarape, werikapakiakite kijā'merūkia kija'atamaka. I'supakajaoka werikapakiakite jiyipupayeebaraka ikupaka narāpe:

—Maki apika Īrī rō'ōjīrā imaki imabeyuka, supa imarī marā pitā'muareka kire tērīwārūberijīrā,— āparaka nimarape.

* 13:1-2 Los diez cuernos coronados representan diez reyes.

5-6 “Yi’i ĩrĩkaja imaki tẽrĩwa’ribaji imatiyaiki. Maki apika ñima upaka imabeyuka”, werikapakiakite arape. I’supaka aparaka, “Tuparate ima upaka imaki yi’i”, ba’iaja aparaka kimarape, “I’supaka jaibekaja mimabe”, Tuparate kire arĩberapakã’ã. Supa imarĩ maekarakakuri wejeje’rãka apeje’rã ñe’metajirõ’õjĩrã “Tuparã, kika imarã, kimarõ’õ oka wapaamarã ima”, aparaka ba’iaja po’imajare jairuputabaraka kimarape.

7 I’supakajaoka Tuparate ã’mitiripẽairate tẽrãpaki kimarape. Supabatirã ritatojo wejeareka imabayurate ja’merimaji kijarape, “Jẽno’o, ba’iaja nare mibaa’si”, Tuparate kire arĩbeyukaji simamaka rupu.

8 Ritatojo wejeareka imaraparã ima upatipañakaja kire jiyipupayeeirã oyiaja jaraparã. Oveja weiwa’yua upaka imaki, najãækakite rikarapapũñurã nawãmea o’oberikarã nimarape. Ika wejea Tuparate po’ijiaerã baaeka ruþubajirã “Irã nimarãñu yire yi’riwa’ri õña imajiparũkirã”, arĩwa’ri nawãmea kipapera pũñurã Jesũre o’otikarã nime.

9 Tuparate bojaika mija õrĩwapu’ataripayaye’e jia samija ã’mitipe:

10 “Yirirã imawa’ri Cristore na’mitiripẽamaka wẽkomaka imariwi’iarã ĩrãrimarãre ne’ewa’rirãñu”, Tuparate añua upakaja naro’si simarãñu. I’supakajaoka “Aperimarã najããrũkirã nime”, kẽñu upakaja naro’si simarãñu.

Supa simamaka yirirã imarĩ, i’supaka jũariþotojo, rakajepããeka mija imabe. Supabatirã, yire mija yi’yua ja’atabekaja mija imabe.

Apika weriki maikoribeyu upaka ñoiki ka’iakaki

11 I’sia be’erõ’õ apika weriki wapuþu ko’torõ’õþiji ka’iaþi kiwararĩkamaka ñiarape. ĩþabi waka yabirĩjaka oveja weiwa’yua waka upaka wakaki imariþotojo, kajuyaiþakiaka jairapaka upaka kijairape kiro’si.

12 Mamarĩkaki werikapakiaka kãmimirãka yayaekakite ja’merapaka upakaja kibaarape. Supa imarĩ jiyipupaka ritaja po’imajare kire yi’yaokaro’si kibe’erõ’õjĩ etarapakite kiro’si ba’iraberape.

13 I’supaka mamarĩkakiro’si ba’irabewa’ri maikoribeyua upaka kibaaroyirape. ã’mitirikõrĩ je’e, ikupaka þariþi kibaaroyirape: Po’imajare ñaika wãjitãji þeka jũ’rẽika ĩmipi kiña’aroyirape.

14 I’supaka mamarĩkakite jeyobaairokapi ba’irabewa’ri ritatojo wejeareka imarã po’imajare kipakirape. I’supaka nare kipakimaka, “Tuparã upakaja imaki kime”, mamarĩkakireka arĩpupajoairã najarape. Mamarĩkaki matãrĩberijĩka upaka kãmia yayaeka mirãki jẽrãka po’imajare kibaapo’ijiarũjerape. I’supaka kibaarape “Ba’itakaja po’imajare þakibekaja mimabe”, Tuparate kire arĩberapakã’ã.

15 I’supaka Tuparate kire arĩberapaka simamaka, mamarĩkaki jẽrãka kiyiatarũjerape. Po’imaja upaka jaika sakijarirũjerape. I’supaka imawa’ri, “Yire jiyipupaka õrĩbeyurã, jããrũkirã oyiaja imarãñurã”, arĩwa’ri sajaarape.

16 Toþi imaraparã upatireje mamarĩkaki wãmea kio’ojĩ’arũjerape. ĩrãrimarã napitaka ritapẽ’rõtorã, aperimarã nakũ’arã kiwãmea o’ojĩ’aekarã nimarape. Imatiyarimaja, imatiyabeyurãoka, rikimakaja niñerũ rikairã, wayuoka baairã, jia napupayariji imarãteoka, aþerãte napoyarã upakaja ba’irabejĩrimajareoka ni’loka jariwa’ririmarãja mamarĩkaki werikapakiaki wãmea kio’ojĩ’arũjerape.

17 Sawapa wapaþjirika nari’kako’omakaja kiwãmea o’ojĩ’aberikarãte nayapakoperapaka ĩjirika kijãjibaarape. I’supakajaoka simarape kiwãmea o’ojĩ’abeyurã niñerũ tõþoerã ba’irĩjia ĩjirika imaberapaka. Kire ñawãrũrũkia kopakaja kiwãmea, supabatirã kinũmero simarape.

18 Kiwãme kopakaja simarape 666. Po’imaja wãmea arĩrika simarape samarĩjĩkareka. “I’supaka arĩrikopakaja sime”, arĩwãrũokaro’si jia samija ñawãrũbe.

14

Oveja weiwa’yua upaka imaki, kirirã ciento cuarenta y cuatro mil rakamarãþitiyika imarapaki

1 I’supaka simarapaka be’erõ’õ Siõn wãmeika þusipemarã Oveja weiwa’yua upaka imakite rikamapakã’ã ñiarape. Ciento cuarenta y cuatro mil rakamarã po’imajare kika imarape. Nakũ’arã kiwãmea, Kipaki wãmeaoka nareka o’ojĩ’amo’mekarã nimarape.

2 Sabe’erõ’õjĩte mabo’ikakurirõ’õþi ikupaka sokaarikorape ate. ãta jãjia okaayu upaka, wĩþoa jãjia þaaiika upaka, supabatirã rikimarãja arþa birebaraka nimarõ’õ upaka sokarĩkamarape.

3 Botarakamarã maikoribeyu uparã, supabatirã veinticuatro rakamarã þakiarimarã ĩþire ruþarapaka wãjitãji imaraparã. Nawãjitãji ciento cuarenta y cuatro mil rakamarã mamaka baya koyabaraka imaraparã. Nirã aþerã imaberaparã nabayakoyarapaka õñurã. Ritatojo wejeareka imarãte Satanãre ja’merũkiareka wapu’rikarã nimarape.

⁴ Waɓuju rōmitika baariwā'imarībeyurā upaka imarika puɓajoairā, waɓuju ima jiyipupayebeyurā imarī, Tuɓarāte takaja jiyipupayeeirā nimarape. Supabatirāoka Oveja weiwa'yua upaka imakite a'yu upakaja, kika a'ririjayurā. Ritatojo wejeareka imaraparāre ɗatirā kirirā, Tuɓarārirāoka nimaerā ba'irokareka mamarī kitāaekarā nimarape.

⁵ Supa imarī ɗ'rikaoka ɓakirimaji imaberapaki naka, Tuɓarāte ɗaika wājitāji ɓaremarirā nimarape.

Maekarakamarā āngelrāka Tuɓarāte bojawaɓu'ataɗjirimaja

⁶ Sabe'erō'ō ɗ'rika āngelte mabo'ikakurirō'ōrā wipakā'ā ɗiarape. Iki imarapaki, “Kimakipi āriwa'ri ɓo'imajare ōñia imajiparūkia Tuɓarā ja'ataikaki”, majaroka o'ariba'imarīa āñua bojarimaji. Ritaja ka'iareka dikaoka jariwa'ririmarīa, supabatirā ɓo'imajatata jariwa'ririmarīa, noka imabayu upakaja jairā, supabatirā ritaja wejeareka imarāte sabojarimaji kimarape.

⁷ Supa imarī ikupaka jājirokapi kijaikorape:

—Ritaja ima tērīwa'ribaji imaki Tuɓarāte imamaka, ɓaɗi āriwa'ri kire mija jiyipupayeebe. I'supaka ɗaɗu ɓo'imajare ba'iaja baaika waɓa jēñerūkirimi seyaika simamaka. Tuɓarā imaki wejeɓema, ka'ia, riaka, okoa juruɓoajijeikaoka baekaki. I'supaka baekaki kima-maka jiyipupaka kire ɗ'riurūkirā mija ime,— āngelte ārikorape.

⁸ Sabe'erō'ō ɓika āngelte wirapaka ɗiarape. Ikuɓaka kijaikorape:

—Babiloniawejea, supabatirā sareka imarāte ba'iaja baariɓareareka Tuɓarāte sariatarape. Babiloniakarā ba'iaja ritatojo wejeareka imarā Tuɓarāte naja'ataokaro'si baata'airā imaraparā,— āngelte ārikorape.

⁹⁻¹⁰ I'sia be'erō'ō ɓika āngelte ɗiarape. I'kioka ikupaka jājirokapi jaikorapaki:

—Werikapakiakite jiyipupayeeirā, supabatirā kijērāka nabaɓo'ijiarapakite jiyipupayeeirāoka, kiwāmea naɓitakarā, nakū'arā o'ojɗ'arūjekarāte boebariwa'ri Tuɓarāte ba'iaja nare jūarūjerāñu. Mia je'e, i'supaka nimamaka sawapa azufre ɓeka jū'rēirō'ōrā ba'iaja jūarī na'rirāñu. Tuɓarārirā āngelrākare ɗarāka wājitāji, supabatirā Oveja weiwa'yua upaka imakite ɗarāka wājitājioka, ba'iaja najūarāñu.

¹¹ Ba'iaja nabaaeka ɓareaja nare joerāka ūmakaka ɓuri tiyirūkimarīa imarāka. I'supaka werikapakiaki upaka imarapakite jiyipupaka ɗñurā, supabatirā kijērāka baekaoka jiyipupayeewa'ri kiwāmea o'ojɗ'aekarā ba'iaja jūajiparāñurā,— kērīkorape.

¹² I'supaka simamaka, Tuɓarārirā, kijā'meika yi'ɓaraka Jesúreoka yi'ririjayurā imarī, kire yi'ririja'atarimarīa sime naro'si.*

¹³ I'sia be'erō'ō mabo'ikakuripi ikupaka yire sārīkorape:

—Mire yibojaika mio'obe. Maiɓamaki Jesúre yi'ririja'atabekaja reyaekarā, jijimaka mija imabe,— yire sārīkorape.

I'supaka sārīkorapaka ā'mitiritirā, ikupaka Espiritu Santore ārikorape:

—Rita sime, i'supakatakajaoka simarū. Ka'wisi be'erō'ō naba'iraberijayua ja'atatirā, najērītarāñu. Mabo'ikakurirā neyarāka ɓoto, ba'iaja jūaekarā imariɓotojo kiyapaika upakaja jia nabaaeka ɗñuka imarī, jia sawapa Tuɓarāte nare baarāñu,— Espiritu Santore ārikorape.

“Ritatojo wejeareka imarāte ba'iaja baaeka ɗatirā, wēkomaka nare mibaabe”, āngelte ārikorape

¹⁴ I'tojirā oko ūmakaka boia ima ɓemarā ɓo'imaji upaka imakite ruɓamaka ɗiarape. Orokaka baaeka bu'ya tuaekaki sara opika rikaiki kimarape.

¹⁵ Torājirā mae, ɓika āngel Tuɓarāte jiyipupaka ɗ'riwi'iaɓi kiɓopakā'ā ɗiarape. Oko ūmakapamarā ruɓarapakite jājirokapi ikupaka ārikorape:

—Kopakaja ka'iareka ima ɗerikia rabaerā baaika mae, supa imarī sata'tepatetirā same'epatabe,— kire kērīkorape.†

¹⁶ I'supaka kēpakā'ā ā'mitiritirā, ta'tepatetirā oko ūmakaka ɓemarā ruɓarapakite se'erape.

¹⁷ I'sia be'erō'ō, imirā Tuɓarāte jiyipupaka ɗ'riwi'iaɓi ɓika āngelte ɓorape ate. I'kioka sara opika rikarapaki kiro'si.

¹⁸ I'sia be'erō'ō, ɓika āngel, joejiritērīa ɗarīririmaji, ɓika ɓō'irā ke'pakā'ā ɗiarape. Topi mae opika sara rikarapakite jājirokapi ikupaka kērīkorape:

—Ka'iareka ima iyaka rēñua mae. Supa imarī misara opikapi sata'tetirā same'ebe,— kire kērīkopakā'āja ɗa'arimariɓe. (Kire nani'arimariɓe wapa Jesúre nare jēñerāñu āririkopakaja simarape i'supaka baarika).‡

* 14:12 Posiblemente este versículo es un comentario de Juan al oír lo que dijo el ángel. † 14:15 La primera cosecha puede ser la recogida de la gente rebelde para castigarla, o posiblemente es la recogida de los creyentes para rescatarlos.

‡ 14:18 Esta frase es información añadida para ayudar a los lectores entender la figura.

¹⁹ I'supaka kēpakā'ā ā'mitiritirā, kisarapi ka'iareka imarapaka ōterikia ta'tēpatetirā ke'erape. Se'etirā, sokoā bikerūkirō'ōrā sakitaarape. "Po'imajare ba'iaja baaika iatirā jimarā ba'iaja Tuparāte nare jūarūjerāñu", ā'rika upaka sime i'sia.

²⁰ Supa imarī weje a'riwa'rirā iyaka narī'kapa'serape. Sanarī'kapa'semaka riaka upaka sajururape riwea. Supabatirā trescientos kilómetro rō'ōjirā yoerā sajuruwa'rape. I'supaka baawa'ri kawaru wāmujā'ārō'ōjirā ikiria saarape.

15

Īpotēñarirakamarā āngelrāka ba'iaja po'imajare jūarūkia rikarimaja

¹ I'sia be'erō'ō mabo'ikakurirō'ōrā a'pea maikoribeyua imatiyaikakaka ñiarape. Āngelrāka Īpotēñarirakamarā narakakaja ba'iaja po'imajare jūarūkiakaka narikarape. Jimarā po'imajare boebariwa'ri, sapi piyia ba'iaja Tuparāte nare jūarūjerāñu, "Ba'iaja nabaarijayua naja'atarū", ā'riwa'ri.

² Supabatirā riapakiaka jia waria okoika peka jū'rēika upaka ima rukubaka imaria simamaka ñiarape. I'siriarijerā rikimakaja po'imajare rikajiyerape. Werikapakiaki upaka imaki, supabatirā kijērāka po'imajare baaeka jiyipupayeebeyurā, supabatirāoka kinūmero jī'tabeyurā imarī werikapakiakite tērīkarā nimarape. Supabatirāoka arpa Tuparāte nare ijika pariiji narīkajiyerape.

³ Sapi Tuparāro'si kipo'imajare imaru'utarimaji imaroyirekaki, Moiséte bayakoyoyireka mirāka bayakoyabaraka nimarape. I'supakajaoka Oveja weiwa'yua upaka imakite jiyipupayeokaro'si ikupaka nabayakoyarape:

—Tuparā, ritaja ima tērīwa'ribaji imaki imarī, ritaja ima pemawa'ribaji jītaka mibaaika ime. Jia wājirokapi meñu upakaja jia oyiaja baaiki mime. Ī'rākō'rīmato ka'iareka jariwa'ririmarā po'imaja ritaja ipamaki imajiparijayuka mime.

⁴ Yija ipamaki, marā mire kīkibekaja, supabatirāoka mire jiyipupayeebekaja imabesarāñurā. Mi'i ĩ'rikaja ĩ'rākurioka ba'iaja baakoribeyuka mimamaka, i'supaka nimarāñu. Rita-tojo wejeareka mire yi'ribeyurāte jiapī miwēkomabaarāka poto ritaja po'imaja ima upatataja mi'pō'irā rērīrāñurā mire jiyipupayeeokaro'si,— bayakoyabaraka narāpe.

⁵ I'supaka bayakoyabaraka nimarapaka be'erō'ō mabo'ikakurirō'ōrā Tuparāte jiyipupaka ō'riwi'iarā kima kuraraka wiritamaka ñiarape.

⁶ Torā Tuparāte jiyipupaka ō'riwi'iapī Īpotēñarirakamarā āngelrāka ba'iaja po'imajare jūarūkia rikairāte pōpakā'ā ñiarape. Jariroaka jia boia ka'imarā jāātirā, wa'eyoka orokaka ōñimaki wājītājirō'ōjirā jērāyua najī'arape.

⁷ Torājirā mae Īpotēñarirakato seroa orokaka baaeka botarakamarā maikoribeyu upaka imaraparākakite rikarape. Supa imarī Īpotēñarirakamarā āngelrākare nimarakamakireje sakjijimaka ñiarape. Kire yi'ribeyurā rikimarāja po'imajare imamaka, Tuparā, ōñia imajiparimajire boebayukaka ōñijirika pururapaka sareka.

⁸ Seroa nare kījirapaka poto Tuparāte jiyipupaka ō'riwi'iarā ūmakaka pururapaka. I'supaka sabaarape ritaja ima pemawa'ribajirā jītakiji Tuparāte ima beawa'ri. Tērīritakiji imakite torā imarapaka simamaka, i'supaka simarape. Īpotēñarirakamarā āngelrākare ba'iaja po'imajare jūarūkia rikairāte saba'irabetiyibeyukaji ūmakaka torā purumaka, makioka kākaberjirō'ō simarape.

16

Tuparāte boebayukaka ōñijirika pururika seroareka ima

¹ Sabe'erō'ō Tuparāte jiyipupaka ō'riwi'iapī ikupaka Īpotēñarirakamarā jājirokapi āngelrākare sārīkorapaka ña'mitirape ate:

—Tuparāte ĩaripe'yoirā po'imajare ba'iaja jūaerā, seroareka mija rikaika ōñijirika ka'iarā mija we'aña'tabe. I'supaka samija baabe, Tuparāte boebayukaka sarā ima simamaka,— sārīkorape.

² Topi mae mamarīkaki āngelte seroareka kirikarapaka ka'iarā kiwe'aña'tarape. I'supaka kibaarapaka poto werikapakiaki jērāka nabaaekakite jiyipupayeeirā, supabatirā kiwāmea o'ojī'aeakarāte napō'iarā dajaka ā'mika kāmia nare po'ijirapaka.

³ Kibe'erō'ōjī imarapaki āngelte seroapi kirikarapaka riapakiakarā kiwe'aña'tarape. Sakiwe'aña'tarapaka poto, reyaekarā riweupakaja okoa jararapaka mae. I'supaka sabaamaka, riapakiakareka ima, ba'irījiaka ritaja jirīpatarapaka.

⁴ Ī'parā be'erō'ōjīkaki āngel seroapi kirikarapaka riakarā, supabatirā okoko'epapi poyurō'ōrā sakiwe'aña'tarape. I'supaka kibaarapaka poto riwearo'si okoa jarapaka saro'si mae.

⁵ Āngel okoa ĩarīrīmajire ikupaka jaikorape:

–Tuparā, jia wājirokapi meñu upakaja jia oyiaja baaiki mime. I'supakajaoka bikija imara'aekaki imariṗotojo, maekakaoka imarijayuka mime. I'supaka simamaka ṗo'imajare ba'iaja baaika ĩakoṗeka boebariwa'ri, ikupaka nare mibaayu:

6 Miyi'yurāte najāāma, jimarīa nariwea jururapaka. Supabatirā miro'si bojañjirimajare i'supakajaoka nabaarape. I'supaka baaraparā nimamaka okoa naro'si imabeṗakā'ā, "Riwearo'si jayuaja nukurū", meñua jia sime,— kērikorape ángel okoa ĩarĩrimaji.

7 I'supaka kērikorapaka be'erō'ō joeñjiritēria imarō'ōṗi ikupaka kire sayi'rikorape:

–Rita sime Tuparā, i'supakatakaoka sime. Yija ĩṗamaki, ritaja ima tēriwa'ribaji imatiyaikiji mime. Ritaja ĩawārũiki imarĩ, ṗo'imajare ba'iaja baaeka imarō'ōñrāja ĩjirokapi nare sawaṗa jēñeiki mime,— sārĩkorape topi.

8 Maekarakamarā be'erō'ōjikaki ángel seroapi kirikarapaka aiyakarā sakiwe'aña'tarape. I'supaka kibaarapaka ṗoto aiyapeka jājia ṗo'imajare joerapaka.

9 I'supaka kibaarapakapi oobaraka ba'itakaja ṗo'imajare ĩurarape. I'supaka nare sabaako'omakaja, ba'iaja nabaaika ja'atabekaja nimarape. Supabatirā kijā'merapakapi ritaja ba'iaja ĩuawa'ri Tuparāte ĩyiyupayeerika ṗo'imajare yaṗaberape. I'supaka imawa'ri kire ĩyiyupayeerikopakaja ba'iaja Tuparāreka jaibaraka nimarape.

10-11 Botarakamarā be'erō'ōñi imarapaki ángelte, ikupaka baarape: Werikapakiaki jā'meruparikũmu ṗemarā seroareka kirikarapaka kiwe'aña'tarape. I'supaka kibaarapaka ṗoto jā'mebaraka kimaraparō'ō neññamita'rapaka. I'supaka imawa'ri ritaja nare sayi'amaka marā baaberiwa'ri narērōkaka ṗariji nakukurijarape. I'supaka imariṗotojo ba'iaja nabaaika ja'atabekaja, Tuparā, mabo'ikakurirō'ōrā jā'merimajireka ba'iaja jaibaraka nimarape.

12 ĩrāṗitarakamarā be'erō'ōñite imarapaki ángelte seroapi kirikarapaka riapakiaka Ēufrates wāmeiriarā sakiwe'aña'tarape. I'supaka kibaamaka riaka sarekaja ṗōṗorapaka. I'supaka sajarape jā'ātika ṗērōtopi ĩ'taraparā ĩparimarāre nasurararākapitiyika nawaata'yaokaro'si.

13 I'supaka simarapaka be'erō'ō Satanárika ima maekarakamarā ĩṗaruka upaka ĩoika ñiarape. ĩrĩka imarapaki kajuyaiṗakiaka upaka ĩoiki rijokoṗeapi ṗorapaki. Apika ĩṗaruka ṗorapaki werikapakiaki rijokoṗeapi. Apika ĩṗaruka imarapaki weriki waṗuju ṗakibaraka, "Tuparāro'si bojañjirimaji ñime", ārāpaki rijokoṗeapi ṗorapaki.

14 ĩrā maekarakamarā Satanárika ima ĩṗaruka upaka ĩoirā imaraparā maikoribeyua baabearimaja. I'supaka simamaka ritatojo wejeareka imarā ĩparimarāte, nasurararākapitiyika ĩrĩka jariwa'ririmarā narērĩrũjerape. Tuparā, ritaja ima tēriwa'ribaji imaki, ṗiyia ṗo'imajare ba'iaja baaika waṗa kijēñerĩrimi seyarāka ṗoto ṗitā'mua ṗo'ijjitaokaro'si torā na'raṗe.

15 "Yire mija ā'mitipe", Jesucristore ārĩkorape: " ĩ'tojiti mawi'iarā kareba'arimajire etarāñu', mija ārĩwārũbeyu mijaro'si ima upaka sime yetarũkia saro'si. Yetarũkia ta'abaraka yiyapaika upakaja baabaraka imatikaja imarāñurā ṗuri ĩjimaka imarāñurā. I'supaka imarā imarĩ, rakajetikaja najariroaka jāātikarāja imarā upaka nimarāñu. I'supaka imarāñurā ṗuri jariromarā imawa'ri aṗerā wājítāji ĩ'yopi'ribeyurā upaka nimarāñu", kērikorape.

16 Supa imarĩ Satanárika ima ka'iareka imarā ĩparimarāre narērĩrũjerārō'ō Harmagedón wāmeika sime boarikarō'ō Hebreo okapi.

17 Piyika ángel seroapi kirikarapaka waṗuko'torō'ōrā sakiwe'aña'tarape. I'supaka kibaarapaka ṗoto Tuparāte ĩyiyupaka ōrĩriwi'iarā kiruparikũmua imarō'ōṗi ikupaka jājirokapi sajaikorape:

–Kopakaja satiyiyu mae,— sārĩriokaabayurape.

18 I'supaka sārĩkorapaka tiyiwa'raparō'ōñite wĩṗoa yaataira'katirā, ṗaarapaka. Supabatirā werika okaaribaraka ka'ia jājia iyirapaka, sareka ṗo'imajare imaeka ṗoto siyika ṗemawa'ribajirā.

19 Siyirapakaka ĩrātiji Babiloniawejea imakoṗerapaka maekarakaweje upaka sajarirĩkarape. I'supakajaoka ritaja wejeareka imakoṗeika wejea rirĩpatarapaka. Babiloniakarā ba'iaja nabaaika ye'kariribeyuka imarĩ, nare boebariwa'ri ba'itakaja naṗareareka Tuparāte nare ĩurũjerape.

20 I'supakajaoka ka'ia iyimaka ĩumirika, supabatirā ṗusia rirĩpatarapaka.

21 Supabatirā ĩmĩpi okojiyia cuarenta y cinco kilos rō'ōñrā ima ĩũjirapaka. I'supaka ĩũjirapaka nare ṗa'semaka jimarā ba'iaja Tuparāreka jaibaraka ṗo'imajare imarape.

17

Werikapakiakite, rōmoka imaeka

1 Supabatirā ĩ'potēñirakamarā ángelrāka seroa rikaraparākakite yĩṗō'irā etarape. Topi mae ikupaka yire kērāṗe:

—Ō'ōrā mi'tabe, rīkimaka riamakairō'ōrā ima ba'iaja baariwejea, sakaka mire yibojaerā baayu. Mia je'e: Ritaja Īmirījaka wā'imarītiyaiko upaka sareka imarā nimamaka, Tuparāte ba'iaja nare jūarūjerāñu.

² I'supaka i'sia wejeakarāre ba'iaja nare baaruputamaka, ritatojo wejeareka imarā ĩparimarāre ba'iaja naka baarape. Īmirījaka wā'imarīrirōmote ba'iaja nare baaruputaeka imarī, ikupaka nimarape i'sia wejeakarā: Waɸuju imaja jiyiɸupaka ōñurā imarī, ritatojo wejeareka imarāte jiyiɸupaka sanoñaokaro'si maerumajaka upaka nare nimarūjerape,—āngelte yire ārape.

³ I'supaka yire kērāpaka poto Espiritu Santore jeyobaaikapī āriwa'ri ikupaka yire sabaarape: Īrīka āngel po'imajamatorā yire e'ewa'rapaki. Torā eyatirā werikapakiaki jū'aka imarapaki pamarā rōmore roɸamaka ñiarape. Tuparāte jaiyuyerikakaka wāmea o'oea kireka jīTijyerapaka. Supabatirā ĩ'potēñarirakao ruɸuko'a, ĩ'pāpitarakabi wakaiki kimarape.

⁴ Kosaya iyayapea upaka ĩoika, supabatirā jū'aka imarapaka. Supabatirā rīkimakaja, orokaka, supabatirā āta wapajā'riakaka, pērlas wameikakaka baekaoka kojiiooka koɸo'iareka imarapaka. Supabatirāoka ikupaka seroa orokaka baaeka pūrurika: Noñu upakaja pūpajoatirā dajaitakaja nabaaeka wapuju imaja kojiyiyupayerijayua, supabatirāoka ba'itakaja kowā'imañua korikarape.

⁵ Ikupaka āririkopakaja kokū'arā majērāko'abeyua wāmea o'ojī'aeka imarapaka. Ā'mitirikōrī je'e: “Babiloniawejea”, āñua simarape kowāmea. “Ritajaka ba'iaja baawā'imarīmajare wā'ōrimajo imarī, napako upaka koime. Supabatirā ritaja ba'ia Tuparāte yaɸbeyuakaka po'imajare wā'ōrimaja Babiloniawejeakarāre ime”, ārīrika simarape kokū'arā o'ojī'aeka.

⁶ Kore ñiawārūmaka, ikupaka koimarape: Iyaokoa ukutirā wejābiyuko upaka koimarape. Tuparārirā, supabatirā kirika bojariroka yi'riwa'ri bojarimajare najāārāpaka riwea kopakaja simarape i'sia iyaokoa. I'supaka koimamaka marākā'ā āriberijīka yijarape.

⁷ I'supaka ñimamaka, ikupaka āngelte yire bojarape:

—¿Dako baaerā i'supaka mime? Rōmo miako'oko, “Ikupakaro'si simekā'ā”, meriwārūokaro'si mire sayibojawaɸu'ataerā baayu. Supabatirā werikapakiaki ĩ'potēñarirakao ruɸuko'aiki, ĩ'pāpitarakabi wakaiki kore e'ewa'pakā'ā miako'oki, “Ikupakaro'si simekā'ā”, jia meriwārūerā ĩ'paba'iwā'taja mire sayibojawaɸu'ataerā baayu.

⁸ Werikapakiaki miako'oka bikija ōñia kimarape ruɸu. Imariɸotojo maekaka pūri kimabeyu. I'supaka simako'omakaja torā kime morībeyu poto koɸea tiyibeyurō'ōpī ɸorirā'atirā kimarāñu. I'supaka kibaamaka ĩatirā, jimarā ritatojo wejeareka imarāte pūpatarāñu. I'supaka imariɸotojo sabe'erō'ōpī pūri Tuparāte kire riatarūkīrō'ōrā ke'rirāñu. Kīpāpera pūñurā Tuparāte nawāmea o'oberikarā nime werikapakiaki upaka imakite ĩatirā pūpatarūkīrā. Ika wejea kīpō'ijiaerā baaeka ruɸubajirā kīpāpera pūñurā Tuparāte o'oea, “Ikarakamarā nime ōñia imajiparūkīrā”, āriwa'ri sakio'oea.

⁹ Sarekaja ā'mitiriwārūkiro'si pūri ōrīrūkia sime. ĩ'potēñarirakao ruɸuko'aiki miako'a ĩ'potēñarirakabi pusi upaka sime. I'supakajaoka koime rōmo saɸemārā roɸako'oko. Aperoika ĩ'potēñarirakamarā ĩparimarā upaka sime kiruɸuko'a.

¹⁰ I'supaka simako'omakaja ĩ'rāpitarakamarā nime ĩparimarā bikija reyaekarā. Nabe'erō'ō tuikaki imaki maekaka po'imajare jā'merijayuka. Kibe'erō'ōjī imarūkika pūri ōibeyukajika ruɸu. ũamajī pūri matikuriijīkaja po'imajare kijā'mekoperāñu. I'supaka imariɸotojo Tuparāte ārīrāka upakaja kiro'si simarāñu.

¹¹ Werikapakiaki imaroyirekaki, maekaka pūri ōñia imabeririɸotojo ñamajī pūri nabe'erō'ō ɸiyia jā'merimaji kimarāñu. ĩ'potēñarirakamarā jā'meka mirārāte jā'meka upakaja jā'merimaji kimarāñu. I'supaka ba'iaja kibaarāka be'erō'ōpī pūri Tuparāte riatarūkikaro'siji kime.

¹² ĩ'pāpitarakabi waka miako'a, ĩ'pāpitarakamakī ĩparimarā upaka ima. I'supaka simako'omakaja, po'imajare jā'meū'mubeyukajirā nime ruɸu. ũamajī werikapakiakika jā'merūkīrāro'si nime. I'supaka baarimaja imariɸotojo ñoaka jā'mebaraka nimabesarāñu.

¹³ ĩ'pāpitarakamarā imariɸotojo ĩ'rīka ta'iarāja pūpajoairā nimarāñu. I'supaka imarā imarī, “Miyāpaika upakaja mibaarika yaɸawa'ri mikaja mire jeyobaabaraka yija imarāñu”, werikapakiakite narīrāñu.

¹⁴ I'supaka imawa'ri Oveja weiwa'yua upaka imakika najīrīrāñu. Supa simako'omakaja nare kitērīrāñu. Supa imarī aɸerā imatiyarimaja tērīwa'ribaji imaki imarī supa kibaarāñu. Supabatirā ĩparimarātarā imarā ĩpamaki kime. Oveja weiwa'yua upaka imakika imarā Tuparāte wā'maekarā imarī, kire ye'kariribekaja kiyāpaika upakaja baarijayurā nime,—āngelte yire ārape.

¹⁵ Ikupaka aɸea āngelte yire bojarape:

—Rõmore ruṗairõ'õrã, rĩkimakaja ima riamaka miako'a, ɸo'ĩmaja koṗakaja riamaka ime. Suṗa imarĩ ĩrã wejekarã jariwa'ririmarĩa, ĩrãtata ɸo'ĩmaja ɸããwa'rimarĩa, suṗabatirã naka'iareka imabayurã uṗatataja sime miako'a.

¹⁶ ĩṗaṗitarakamaki ĩṗarimarã werikapaikiaki uṗaka imakika miako'orã, rõmore ĩarĩṗe'yorimaja nime. Suṗa imarĩ ba'iaja kore baawa'ri, ritaja koba'ĩrĩja e'matirã jariromarĩko kore naja'atarãñu. Suṗa imarĩ kore jããtirã, kori'ia ba'auatirã, kou'a ɸuri ɸekarã najoeriatarãka. Iko rõmore ima uṗaka ima weje simamaka i'suṗaka sanariatarãñu.*

¹⁷ I'suṗaka i'sia wejekarãre nabaarãñu kiṗuṗajoaika uṗakaja Tuṗarãte nare baarũjemaka. Suṗabatirã ĩrĩka ta'iarãja ɸuṗajoawa'ri werikapaikiakite niṗamaki nimarũjerãñu. Suṗa imarĩ kiyaṗaika uṗakaja kire najeyobaarãñu, “Koṗakaja saje'rãka ñarĩkarã seyayu mae”, Tuṗarãte ãrĩrãñu rõ'õjĩte.

¹⁸ I'ko rõmo miako'oko ba'itaka wejea koṗakaja koime. I'suṗaka simamaka tokarã ĩṗarimarã aṗea wejekarã ĩṗarimarãte jã'merimaja imarã,— ãngelte yire ãrãpe.

18

Babiloniareka imaeakarãte ba'iaja jũaeka

¹ I'suṗaka simarapaka be'erõ'õ mabo'ikakurirõ'õṗi ãngel jã'merimajite ruirã'amaka ñiarape. Jãjia ya'tariki imarĩ, ka'ia ritatojo kiyaaboarape.

² I'tojĩrã mae, jãjirokapi ikuṗaka kẽrikorape:

—Babiloniawejea ririrũkiaro'si sime. I'suṗakajaoka sareka imakoṗeirãte ɸurirãñu. I'suṗaka baawa'ri Satanãrika ima wejea, suṗabatirã ritaja wiriba'ia, ba'ĩrĩja dajaka wejearo'si sajarirãñu.

³ Mía, ikuṗaka baarijayurã nimarape: Babiloniakarã ba'iaja baarirõmo uṗaka imarĩ, ritatojo wejeareka imarãte waṗuju imaja jiyiṗuṗaka õñurã najayaokaro'si nare sãwajabarijayuko koime. Suṗa imarĩ ritatojo wejeareka imarã ĩṗarimarã ba'iaja koka nabaarape. I'suṗakajaoka aṗerõ'õkarãreka ba'ĩrĩja waṗajã'riakaja yaṗatiyawa'ri, sanawaṗajĩrape. Suṗa imarĩ ritatojo wejeareka waruomarãre rĩkimakaja niñerũ tõṗoirã najarape,— ãngelte ãrãpe.

⁴ I'suṗaka kẽrãpaka be'erõ'õ mabo'ikakurirõ'õṗi ikuṗaka Tuṗarãro'si sãrĩkorape:

—Yire ã'mitirĩṗe'arĩjayurã, i'sia wejearã mija ima'si. I'suṗakajaoka ba'iaja nabaarapaka uṗaka baabekaja mija imabe, ba'iaja najũarapaka uṗaka mija jũakoreka.

⁵ Tokarãre ba'itakaja baarijaparaka ima koṗakaja ñiarũñaayu,— kiro'si sãrĩkorape.

⁶ I'suṗaka simamaka boebariwa'ri ba'iaja baarimajare riatarũkirãte ikuṗaka sãrĩkorape:

—Aṗerãte ba'iaja nabaarapaka simamaka, saṗemawa'ribaji ba'iaja nare mija baarãñu.

⁷⁻⁸ Mía je'e, rĩkimakaja dakoa jariwa'ririmarĩaja rikairã nime. “Imatiyairã maime”, ãrĩṗuṗajoairã imarĩ, nayapaika uṗakaja nabaarijayu. I'suṗaka nabaarijayu ko'aṗitorõ'õjĩrãja ba'iaja nare mija jũarũjebe. “Jã'merimaja rõmijã maime. Natĩmarã nare reyatapamaka ba'iaja ɸuṗayurã uṗakamarĩa maime”, ãrĩṗuṗajoairã nimako'omakaja, ĩ'rãrĩmi tokarãre ba'iaja jũarãñu. Suṗa imarĩ reyairã, kẽsia jũarũkirã, suṗabatirã aṗerã ba'iaja ɸuṗarirĩkarekaja imarãñurã riomaka imawa'ri. Suṗabatirã nawejea oorãka. Ika ñañu ritaja i'sia wejeareka imarãte yijoeriatarãka simamaka. I'suṗaka ñañu ritaja ima tẽriwa'ribaji yirikapi sayibaarãka simamaka,— Tuṗarãro'si sãrĩkoṗakã'ã ñã'mitirape.

⁹ —I'sia wejea oorĩpakã'ã ĩatirã, jimarĩa aṗea ka'iareka imarã ĩṗarimarãre ba'iaja ɸuṗarirãñu, “Nimamaka dako jariwa'ririmarĩaja yija yaṗaika uṗakaja naka yija baakoṗeroyirape”, ãparaka. I'suṗaka ĩṗarimarãre ãrĩrãñu Babiloniakarãka ba'iaja baarijeyoarika mirãrã.

¹⁰ I'suṗaka simako'omakaja Babiloniakarãka ba'iaja jũarika yaṗaberĩwa'ri ñoakurirãja natuirãñu. Toṗi oṗaraka ikuṗaka narĩrãñu:

“¡Aya! Jimarĩa jo'baka wejepakiaka imariṗotojo sooriyu. Ritaja ima aṗerĩweje bo'ibajirã imatiyairõ'õ simakoṗerape. I'suṗaka simako'omakaja tokarãre ba'iaja baariṗareareka ikuṗarõ'õṗiji i'suṗaka Tuṗarãte sabaayu”, nawejeareka imabayurã ĩṗarimarãre ãrĩrãñu.

¹¹⁻¹⁴ I'suṗakajaoka oro, plata, ãta waṗajã'ria, ɸerlas, sayapãia waṗajã'riakaka*, suṗabatirã jia jĩjĩsia ĩaikakaja yaṗua waṗajã'ria ima, marĩlkaka nabaaeaka, ɸeruakaka, suṗabatirã broncekakooka nabaekakakaka, ayabaka, suṗabatirã jĩjĩsia naṗo'ia imaerã iyebaka naṗukerũkia, suṗabatirã canela, ba'ĩrĩja ba'arika rukerũkia jĩbaji jĩsika, iyaokoa, iye-baka yo'aba'arũkia, trigo, trigo jĩa oyeka, naṗoyarã, wa'ibikirãwẽkoa, oveja, kawaru,

* 17:16 Esta frase es información añadida para ayudar los lectores entender la figura.

seda, de color púrpura y rojo

* 18:11-14 Telas de lino fino,

suḡabatirāoka kawaruḡi tūrūrūki uḡaka na'ririjayuaoaka, ritaja ḡ'ōrā yija bojaekarakaba'i Babiloniakarāre e'etoparaka imakoḡeroiyaraḡe. I'suḡaka simamaka iakoḡeka ritaja waru-aka nare iḡirimaja mirārā oribaraka nimarāñu. I'suḡaka nimarāñu ritaja narikakoḡeika ḡuḡajoawa'ri,

“No'orā aḡekurioka sayija iḡibesarāñu mae. Jiakaka nayapaḡoḡeroiyaraḡaka, suḡabatirā ritaja ba'irḡija waḡajā'ria narikakoḡeroiyaraḡaka ḡitiyika naririwa'yu mae, aḡekurioka sa-narikaerāmaria”, narirāñu.

¹⁵ Suḡa imarī Babiloniarā ba'irḡija iḡitirā rikimakaja niñerū tōḡokoḡeka mirārā, soorāñurūmi yoḡḡi oribaraka nimarāñu, “Naka i'rātiji ba'iaja torā yija jūaa'si”, āriwa'ri.

¹⁶ Tōḡi imatirā ikuḡaka ba'iaja ḡuḡaribaraka narirāñu:

“iAya! Ba'itakaja sabaayu Babiloniawejea. Rōmo jiyuritaka imakote ima uḡaka imaweje simakoḡeroiyaraḡe. Suḡabatirā sayapaia waḡajā'ria iyayapea ioka suḡabatirā jū'aka jāatirā, rikimakaja kojiioaka koḡo'ireka imaraḡaka, orokaka baaeka, suḡabatirā āta waḡajā'riakaka baaeka, ḡerlas wameikakaka baaeka uḡaka imaweje simakoḡeroiyaraḡe.

¹⁷ Suḡabatirāoka ritaja narikakoḡeroiyaraḡaka ñojimarḡi ooḡataika”, ba'irḡija torā iḡikoḡeroiyaraḡe āriñu.

Waḡuru iḡarimarā, naro'si ba'iraberimaja, suḡabatirā waḡuruḡi waruaka e'ewa'ritirā iḡirimaja ñoakuriḡi i'suḡaka imarāka iañumarāñurā.

¹⁸ I'suḡakajaoka ate, Babilonia oobaraka jimarā sūmakapuḡakā'ā iawa'ri ḡaḡebaabaraka ikuḡaka nakasererāñu: “I'siweje imaroyiraparō'ōḡirā ima weje imabeyua mae”, narirāñu.

¹⁹ Tērīrikaja ba'iaja ḡuḡariwa'ri naruḡuko'areka ka'ia naḡearāñu. I'suḡaka baatirā ḡaḡebaabaraka ikuḡaka narirāñu:

“iAya! Ba'itakaja sabaayu Babiloniawejea imakoḡeroiyaraḡaka. Waḡuru jo'baka rikairā saḡi waruaka torā e'ewa'paraka nare iḡitirā, rikimakaja niñerū tōḡokoḡeroiyaraḡarā. Ñojimarḡi sooḡatayu mae”, narirāñu waḡurureka imarā, — mabo'ikakurirō'ōḡi Tuḡarāro'si sārīkorape.

²⁰ Torāḡirā ikuḡaka sajakapuḡakā'ā ña'mitirape ate:

—I'sia wejea ooḡatamaka iatirā, iḡimaka miḡa imabe mabo'ikakurirō'ōreka imarā. Kirika bojariroka miḡa bojaerā Cristore ḡuataekarā, Tuḡarāte nare āñua bojaiḡirimajaoka, suḡabatirā Tuḡarāte y'i'yurā uḡatiji iḡimaka miḡa jaḡe. I'suḡaka miḡa imabe torā imaroyiraparāte ba'iaja miḡare baawā'imarika waḡa ba'iaja najūaika simamaka,— sārīkorape.

²¹ Torāḡirā ate aḡika āngel jāikate ñiarape. Suḡa imarī, jo'baka āta trigo mukerūkia uḡaka ima e'etirā riakarā kiyiatarape. I'suḡaka sabaatirā, ikuḡaka kērāḡe:

—Āta yiyiataika uḡakaja, Babilonia Tuḡarāte riataḡatarāñu. Suḡa imarī aḡekurioka ḡo'imajare iape'arūkimarā simarāñu.

²² I'suḡaka simamaka torā arḡa birebaraka nabayakoyariḡayua, suḡabatirā ma'saka naḡuḡurijayua, tromḡeta naḡuḡurijayua, aḡekurioka ā'mitirirūkimarā sajarirāñu. Suḡa imarī i'sia wejeareka jia oyiaja ba'irḡija baarika ḡñurā aḡekurioka sarā ba'irabebaraka imabesarāñurā. I'suḡakajaoka simarāñu trigo oyerimajaro'sioka.

²³ I'suḡakajaoka jia yaaboabaraka torā ima aḡekurioka yaaboabaraka imabesarāka. Suḡabatirā iḡimaka ḡitañi'awa'ri nimariḡayua imabesarāka mae. Miḡa ā'mitipe Babiloniawejeekarā. Ritatoḡo wejeareka imabayurā bo'ibajirā waruamarā miḡakarā imakoḡerape. Miḡa ye'oaḡi ritatoḡo wejeareka imarāte miḡa ḡakirape miḡa waruaka takaja nayapaḡtiyaokaro'si. Suḡa imarī Tuḡarāte jiyiḡuḡayeebeyurā najarape.

²⁴ Tuḡarāte nare āñua bojaiḡirimajare, suḡabatirā kire y'i'yurāte, i'suḡakajaoka ritaja ḡo'imajatatarāre jāābaraka miḡa imaroyirape. I'suḡaka miḡa baaroyirapaḡa waḡa ba'itakaja miḡa jūayu mae,— āta jo'baka riakarā yiataraḡakite ārāḡe.

19

¹ I'suḡaka simaraḡaka be'erō'ō rikimarā mabo'ikakurirḡi najaimaka ña'mitirape. Ikuḡaka jājirokaḡi narīkorape:

—“Aleluya. Tērīrikaja jiika maipamaki Tuḡarāte ime”, kireka marḡirijariye'e. I'ki Tuḡarāja imaki ba'iaja imarika tiyibeyurō'ōrā ma'rirūkia imakoḡekareka mare tāāekaki. Ritaja ima bo'ibajirā imaki kime, suḡabatirā ritaja ima ḡemawa'ribajirā jiitakiji kime.

² Ba'iaja ritajaka wā'imarḡitiyaikote yiwēkomabaarāñu”, rita āñuka imarī, waḡuḡumarā ba'iaja kore kibaayu. Ba'iaja kobaaekapi ritatoḡo wejeareka imaekarāte ba'iaja koimaraputaeka. I'suḡaka simamaka Tuḡarāte yaḡaika baaroyiraparāte jāāekakote, i'suḡaka kobaaroyirapaḡa iaraḡaki imarī, kore kiritaraḡe mae,— narīriokabayurape mabo'ikakurirō'ōḡi.

Ba'iaja ritajaka wā'imarītiyaiko upaka pō'imajare Babiloniawejeakarā ba'iaja imaruputairā imamaka i'supaka narāpe.

³ Supabatirā ikupaka narīriokabayurape ī'rājaoka ate:

—“Tērīrikaja jiika maiḡamaki Tuḡarāte ime”, kireka marīrijariye'e, Babiloniawejea oekka ūmakaḡuritiyirūkimaḡa ima simamaka,— narīkorape.

⁴ I'supaka narīkorapaka ḡoto, Tuḡarā ruḡarikūmu wājitāji veinticuatro rakamarā ḡakiarimarā, supabatirā botarakamarā maikoribeyu upaka imaraparatē mo'ipāñawa'rape. Toḡi imatirā ikupaka narāpe:

—I'supaka nañua rita sime. Tērīrikaja jiika maiḡamaki Tuḡarāte ime,— narāpe kire jiyiḡupayeewa'ri.

⁵ I'supaka simarapaka be'erō'ō Tuḡarā ruḡarikūmu imarō'ōḡi ikupaka sajaikorape:

—“Tērīrikaja jiika mime”, āḡaraka jīimaka Tuḡarāka maimaye'e. Pō'imajare īaika wājitāji imatiyarimaja, imatiyabeyurā upaka imakoḡeirāoka, ritaja kiyapaika upakaja kiro'si baarijayurā kire jiyiḡupayeabaraka jīimaka maimarijariye'e,— sārīkorape.

Jesús, Oveja weiwa'yua upaka imakiro'si nabayakoyae

⁶ I'supaka simarapaka be'erō'ō, rīkimaḡaja jairiokabayurā, supabatirā āta okaayu upaka, supabatirā wīḡoa jaika upaka baatirā ikupaka narīkorape:

—Aleluya. I'supaka imaki imarī, ritajare kijā'merijayu. Suḡa imarī “Ritaja imabo'ibajirā tērīrikiji imaki kime”, āḡaraka kire majiyiḡupayeeriariye'e.

⁷ Oveja weiwa'yua upaka imakite ḡitañi'airā upaka mija imarīmi seyayu mae. I'supaka simamaka Tuḡarāte jīimakapī jiyiḡupaka ōḡaraka maimaye'e, kika maimajiparāka imarī. Oveja weiwa'yua upaka imaki jeyomakore* ketarūkia jīimakapī ta'atikaja koima upaka kiruḡu nimarijayu.

⁸ Jiakaka boia ka'imarā jairooka najāārūkia Tuḡarāte nare jīirape,— sārīkorape.

Najāāika ka'imarā ima, “Ba'iaja baabekaja Tuḡarāte yi'yurā”, āḡirikopakaja simarape.

⁹ Sarokajite ikupaka āngelte yire āḡape ate:

—Mae mire ḡarīrā baaika jia samio'obe: “Oveja weiwa'yua upaka imakite ḡitañi'aika upaka baarāka baya niaerā kioyibojaekarāre jīimaka jarirāñu jītaka Tuḡarāte nare baamaka”, āñua mio'obe,— āngelte yire āḡape.

Supabatirā,

—Rita sime ika mire yibojaika, Tuḡarārika bojariroka imatiyaika simamaka,— yire kērāpe.

¹⁰ I'supaka kēḡakā'ā, jiyiḡupaka kire ōḡiwa'ri kiwājitāji yimo'ipāñarape.

—Mimo'ipāñā'si yiwājitāji. Mima upakaja, supabatirā mijeyomarā Jesure yi'yurā upakajaoka Tuḡarāte yapaika baaiki ḡime yiro'si. Supabatirā “Ikupaka kime Tuḡarā”, āḡiwa'ri Jesure wārōekakaka bojarijayurā maime. I'supaka īḡatiji bojarijayurā maimamaka, Tuḡarāte takaja mijiyiḡupayeetiyaḡe,— āngelte yire āḡape.

Kawaru boika ḡemarā tuyuki tērīritakaja imarimaji

¹¹ I'supaka kērāpaka be'erō'ō, mabo'ikakurirā koḡereka upaka wiritamaka ḡiarape. Sawiritarapaka ḡoto kawaru boika torā rīkamarapaki ḡemarā, ī'rika pō'imajire tuyurape. “Kērīrijayu upakaja baaiki, wājimiji bojarimaji”, wāmeiki kimarape kireka tuyurapaki. Wājia pō'imajare jā'meiki, supabatirā kimajamarāre ba'iaja baaeka ḡi'iwā'ri ḡitā'mua pō'ijiaiki kimarape.

¹² Kiñakoa ḡeka jūrēika upaka yaaboarapaka. Kiruḡuko'areka rīkimakaja niḡarimarā mirāā bu'ya tuaekaki kimarape. Wāmea kireka o'ojī'aeka, ī'ki ī'rikaja kiōñua simarape.

¹³ Riwearā ḡu'aeka saya upaka jairooka jāāiki kimarape. “Tuḡarāte nare āñu upakaja pō'imajare baabeaiki ḡime”, āñua wāmeiki kimarape.

¹⁴ Suḡa imarī kisurararāka mabo'ikakurirā jairo boia ka'imarā jāāekarā imaraparā. Supabatirā kawaru boirā ḡemarā tuyutirā kibe'erō'ō narīrijarape.

¹⁵ Naruḡurō'ō a'ririjarapaki rijokoḡeareka sara oḡika imarapaka. Sara koḡakaja kioka imarāñu. I'supaka kiokapī kimajamarāre īḡāḡē'rōtorāja kibaarāka simamaka. I'supaka imawa'ri ritaja jā'mewārūiki imarī, ba'iaja baarimajare baaika īariḡeyowa'ri nare kiwēkomabaarāñu. Ritaja ima tērīwa'ribaji imaki Tuḡarāte nare boebapakā'ā ba'itakaja nare baarimaji kimarāñu kiro'si.

¹⁶ Kijariroakarā supabatirā kirijoarāoka ikupaka āñua o'oeka jī'itarapaka: “Īḡi kime ritaja īḡarimarā īḡamaki, supabatirāoka ritaja imatiyarimajare jā'merimaji”, āñua simarape.

¹⁷⁻¹⁸ I'supaka simarapaka be'erō'ō ī'rika āngelte aiyakareka rīkamapakā'ā ḡiarape. Weḡeḡemareka wiyua wayurika rabarika ba'arimajaka simamaka ikupaka jājirokapī nare kērāpe:

* 19:7 La esposa del Cordero representa los creyentes en Jesucristo.

—Tuparāte mijaro'si baaweirāka mija ĩara'abe. Kawaru boiareka tuyukate jāāpaterākakaka rērira'atirā po'imaja rabarika mija ba'arape. ĩparimarā, supabatirā jājirā, kawarurāka, naŋemaŋi a'ririjayurāteoka supabatirā surararāka ĩparimarā, naŋupayariŋi imarijaurā, toŋi i'supakajaoka aŋerāte ba'irabefjirimaja, imatiyarimaja, imatiyarimajamarirāoka nari'ia mija ba'arape,— āngelte nare ārāpe.

19-20 I'supaka simarapaka be'erō'ō werikapakiaki upaka imarapaki ritaja ĩparimarā nasurararākaŋitiyika nare kirēamaka ĩiarape. Supabatirā torā imarapaki kijeyomakioka “Yi'i imaki Tuparāro'si bojaĳirimaji”, ārikoŋebaraka werikapakiakite ĩaika wājitāji maiko-ribeyua baabeawa'ri, werikapakiaki jērāka jiyipupaka ōrāparā po'imajare, supabatirā kiwāmea o'ojĳ'araparāre kĳakirape. I'supaka imaraparāte rērāpe, kawaru pamarā tuyurapaki, supabatirā kisurararākaŋitiyika pitā'mua ko'apĳ'yaokaro'si. Kawaru boika pamarā tuyurapaki naka jĳparaka ĩ'parā ba'iaja baarimajare kiñi'arape. Supa imarĳ werikapakiaki, supabatirā, “Tuparāro'si bojaĳirimaji ĩime”, āriroyirapakiteoka ōñirāja ŋeka azufreŋi jū'rēiritarā nare kitaarape.

²¹ Supabatirā ĩparimarā, nasurararākaŋitiyika etaraparāte ŋuri kawaru boika pamarā tuyurapaki kirijokoŋearā sara imarapakapi ba'upakaja nare jāāpaterapaki. I'supaka sima-maka dajaka ima ba'aika wayurika koŋakaja ĩa'pĳrapaka kijāāpateraparā ri'ia ba'abaraka.

20

Mil rakakuri wejeĳ'rāka jā'mebaraka Jesúre imarūkia

¹ I'sia be'erō'ō, mabo'ikakurirō'ōŋi ŋerumijia jo'baka, kajuyaiŋakiaka upaka ĩokite kĳi'ŋerūkia rikatirā āngelte ruirā'amaka ĩiarape. Supabatirā koŋea tiyibeyua ima ki-wierūkiaoka kirikarape.

²⁻³ Ruetatirā kajuyaiŋakiaka upaka ĩokite kiñi'arape. Mia je'e mae, i'supaka kibaarapaki kime Satanás, bikija āñnaka upaka ĩoiki ŋo'ijiritirā ŋakiroyirekaki. Kire ĩi'atirā ŋerumijiaŋi āngelte kire ŋi'ŋerape, ũoaka mil rakakuri wejeĳ'rā rō'ōjirā koŋea tiyibeyurō'ōrā ki-maokaro'si. Supabatirā sareka kire kitāterape ũoaka po'imajare ŋakibekaja kimaokaro'si. I'sia be'erō'ōŋi ŋuri matukiriji kimaerā kire kija'ataerā baarape.

⁴ Toŋi mae jā'mebaraka narupairō'ōrā ruŋajiyeraparāte ĩiarape. Mia je'e mae, Jesúre ye'kaririberiwa'ri, kimajaroka ja'atabeyurā, werikapakiakire kijērākaŋitiyika jiyipupayeeberiwari kiwāmea nakū'arā, supabatirā naŋitakarā o'ojĳ'aberika mirārā nimarape. Supa imarĳ wāmua natoata'ruekarā imariŋotojo, ōñia jariŋe'ritirā mil rakakuri wejeĳ'rāka Cristoka jā'merimaja nimarape.

⁵ Aŋerā reyaekarā ŋuri mil rakakuri wejeĳ'rāka kijā'merāka be'erō'ōrā ōñia jariŋe'rirūkirā imaraparā.

⁶ Supa imarĳ wāmua natoata'ruekarāte mamarĳi ōñia Tuparāte jariŋe'rirūjemaka jĳimaka nimarāñu. Kire ā'mitiripēairā imarĳ, aŋekurioka nareyabesarāñu. Supa imarĳ Tuparāte yaŋaika kurarākare baaika upaka baarimaja nimarāñu. I'supakaja Cristoro'sioka baari-maja imarĳ, mil rakakuri wejeĳ'rāka kika najā'merāñu.

Ųyia Satanāre nakutekoŋeka

⁷ Mil rakakuri wejeĳ'rāka o'rirāka be'erō'ō ja'atarūkika kime Satanás.

⁸⁻⁹ Toŋi ŋoritirā Gog wāmeirā, supabatirā Magog wāmeirāte kiyapaika upakaja baarūjebarka kimarāñu ate. Gog, supabatirā Magog koŋakaja ritatojo wejeareka Tuparāte yaŋabeyutatarā nimarāñu.

I'sirokaŋi nare kĳakirāka ā'mitiritirā ritaja ka'iaŋi narērirāñu, pitā'mua Tuparārirāka ko'apĳ'yaokaro'si. Tērĳrikaŋi rikimarā nimarāñu ritaja tatarā po'imaja. Supa imarĳ, Tuparāte wātaka ōñurāre imaweje namorape. I'supaka nabaako'omakaja ĩmiŋi ŋeka Tuparāte kimajamarāre ĩa'atarāñu, nimaupatiŋi nooriyaokaro'si.

¹⁰ I'supakajaoka ŋeka azufreŋi jū'rēiritarā Satanāre, po'imajare ŋakirimajire, kitaarāñu. I'sia ruŋubaji sarekajaoka werikapakiaki, supabatirā “Tuparāte bojaĳirimaji ĩime”, āriŋakiroyĳakite kitaekarā'ōrā simarape. I'supaka nare kibaamaka ĩmiareka, ĩmiarekaoka ba'iaja jūarĳi torā nimarāñu.

Po'imajare imaeka mirāka upakaja ĩatirā ŋyitaka sawaŋa Tuparāte nare jēñerūkia

¹¹ I'supaka simarapaka be'erō'ō jo'baka tērĳriki ruŋarikūmua boitaka imarapakarā ĩ'rikate ruŋamaka ĩiarape. Ritaja ima bo'ibajirā tērĳrikiji kimamaka, kĳarapaka wājitāji ritatojo wejea rirapaka. I'supaka baawa'ri aŋekurioka maiberĳika sajarape.

¹²⁻¹³ Riapakiakarā ĩa'miririkarā ŋupamirāka supabatirā reyaekarā ŋupamirāka tuikarō'ōrā ima ŋoatirā ōñia kijariŋe'rirūjerape ate. Reyaeka mirārā ōñia jariŋe'ritirā, torā ruŋarapaki wājitāji narĳkajiyemaka ĩiarape. Imatiyarimaja, imatiyabeyurāoka nimarape. Torā narĳkajiyerapaka ŋoto ŋapera ŋūñu Tuparāte wierape. I'sipūñurā ritaja po'imajare baakea

mirāka o'oeka imarapaka. I'supaka simamaka sareka ĩatirā, "Ikupaka baaeka mirārā mija ime", torā ruparapakite nare ārāpe. Supabatirā "Ikarakamarā nime yika imarūkirā", ārīwa'ri kio'oeka pūñuoka kiwierape.

¹⁴⁻¹⁵ I'sia be'erō'ō reyaeka mirārāte imaeka mirārō'ō rērārī e'etirā peka azufrepi jū'rēiritarā Tuparāte sataarape. Supabatirā pāpera pūñurā "Ikarakamarā nime yika imajjarūkirā", āñua kirikarapapūñurā nawāmea o'ojī'aberikarte ĩatirā peka jū'rēiritarā nare kitaarape. I'supaka baawa'ri apekurioka nare kĭabesarāñu.

21

Wejea mamaka, wejepeama mamaka imarūkia

¹ Ritatajo ka'ia, riapakiaka, wejepeama rirapaka be'erō'ō, mamaka ate Tuparāte ka'ia, wejepeama pō'ijiamaka ñiarape.

² I'supaka simamaka jia oyiaja baabaraka nimarūkirō'ō mamaka Jerusalén Tuparā pō'ipi ruira'atirā saña'rīpañamaka ñiarape. ĩakōrī je'e: Rōmo pītañi'aerā baaeka koñimite kore ĩajiyuokaro'si saya jia jāāweitirā koima upaka jiyurika imarō'ō simarape.

³ I'supaka sabaarapaka be'erō'ōjite, Tuparā ruparikūmua imarō'ōpi ikupaka jājirokapi sārīkorape:

—Mija ĩabe. ĩPo'imajaka Tuparāte ime mae! I'supaka simamaka, "Mabo'ikakurireka Tuparāte ime", ārīrika imabeyua. Po'imajaka Tuparāte ima simamaka, i'supakajaoka nime naro'si, "Yija ĩpamaki mime", kire āparaka.

⁴ Tuparāka imarimaja nimamaka reyarika, ba'iaja pūparirika, oririka, ā'mika najūakopekaoika imabesarāka mae. Supabatirā nare kijiyipūpayeerāñu ate norikoreka. I'supaka simarāñu bikija ba'iaja jūarika imakopeka imabepakā'ā, — sārīkorape mabo'ikakurirō'ōpi.

⁵ Torājirā kiruparikūmarā rupatiirā ikupaka Tuparāte yire ārīkorape:

—Miabe, ritaja bikija imakoferoyireka, mamaka oyiaja sō'toarā yo'ayu mae,— kērīkorape. I'supakajaoka,

—Ika mire yibojaika upakaja samio'obe. Mire pakibeyuka yi'i. Mire yibojaika upakaja ñamajī simarāñu,— yire kērīkorape.

⁶ I'supaka yire ārīweatirā, ikupaka yire kibojakorape ate:

—Kopakaja ritaja yijieyu mae. I'supaka simamaka Alfa, Omega upaka imaki ñime. Alfa ñime ñañu ritaja pō'ijiaekaki imarī. I'supakajaoka Omega ñañua "Ñamajī wejea tiyirūjerūkika ñime", ārīrika sime. Okoa ukurika mare jītōtiyaika upaka yire pūpajoatirā, yire jēñeirāte ba'iaja najūaeka be'erō'ō yipō'irā netarāka poto oñio okoa waṗamarāiaja nare yisiarāñu nimajīpaokaro'si.

⁷ I'supakajaoka yibaarāñu yire ā'mitiripēarija'atabesarāñurāte. Yire takaja jiyipūpaka o'rīrāñurā pūri, yimakarā upakaja yika imarāñurā.

⁸ Jesúre ā'mitiripēabeyurā pūri ikupaka baarījayurā: "Po'imajare mare ā'mijā'si", ārīwa'ri kire ā'mitiripēabeyurā, i'supakajaoka yiyapabeyua baairā, pō'imaja jāārimaja, nayapaika upakaja rōmitikaka wā'imarīrijayurā, supabatirā pō'imajare bitarījayurāteoka wēkomaka yibaarāñu. I'supakajaoka waṗuju imaja jērāka jiyipūpayeerā, supabatirā pakirimajareoka peka jū'rēiritarā nare yitaarāñu apekurioka nare ĩakoreka,— yire kērīkorape.

Mamaka Jerusalén wāmeika

⁹ I'supaka simarapaka be'erō'ō ĩ'rīka ángelte yipō'irā etarape. Iki imarapaki ĩ'potēñarīrakamarākaki ba'iaja pō'imajare jūarūkia seroarā rikaeka mirāki. Mae, ikupaka yire kērāpe:

—Dajoa, Oveja weiwa'yua upaka imaki rūmuro'si imarūkikote mire yibaerā,— yire kērāpe.

¹⁰ I'supaka yire kērāpaka be'erō'ō, Espiritu Santore yire jeyobaamea ikupaka yire sabearape: Pusia jo'baka ĩmitakarāja ima ruṗututuarā yire ke'ewa'rape. Torā kika yeyarapaka poto ba'iaja baarūkimato, mamaka Jerusalénwejea Tuparā pō'ipi ruira'atirā saña'rīpañarapaka yire kibearape.

¹¹ Mia je'e, i'siwejea pūri Tuparāte yaaboikapiji yaaboaiweje imarapaka. I'supaka imawa'ri āta jaspe wāmeika jia waria mayoiwaṗu'ataika upaka oirō'ō simarape.

¹²⁻¹³ I'sia wejerijerā jia ĩmirā jaarākueka simarape. Supabatirā ĩ'pōū'puarāe'earirakao koperekaika simarape. Jā'ātipē'rōtopi maekaraka kopereka, wayerupitipē'rōtopi i'siaraka koperekaika. Supabatirā wejerīrika pē'rōtopioka i'siraka kopereka, ma'karoka pē'rōtopi ĩ'tojirājaoka koperekaika simarape. Israelkarā ĩ'pōū'puarāe'earirakatatarā imarā wāmea ĩ'rāba'iji kopereka rakakaja o'ojī'aeka imarapaka. I'supakajaoka kopereka rakakaja ĩ'rārimaki ángelrākare sareka rīkarape.

¹⁴ I'supaka simamaka, āta pāātateka o'rīa'si ārīwa'ri ĩ'pōū'puarāe'earirakao sajjā'ārā āta jo'barī'okapi turirupamo'meka simarape. ĩ'pawājoū'puarāe'earirakamaki Oveja weiwa'yua

upaka imakite pūataekarā, apóstolrāka wāmea jī'itarapaka, nimarapaka upatiji āta imarapaka simamaka.

¹⁵ Ángel yika jairapaki wejea kijērābaarūkia orokaka baaeka rikarapaki, kopereka, supabatirā āta pāātateka jērābaarūkiaro'si.

¹⁶ Supa imarī sakijērābaamaka, dos mil doscientorakakuri kilómetro rō'ōjīrā oyiaja sajērāka simarape, sajo' baka, sañoakaoka.

¹⁷ Āta pāātateka po'imajare jērābaaikapi sakijērābaamaka, sesenta y cinco metros rō'ōjīrā mo'rīa simarape.

¹⁸ Jaspe wāmeika ātakaka baaeka simarape wejea āta pāātateka. Supabatirā apeapi rukebekaja orotakakaka baaekaweje simarape.

¹⁹ Supabatirā āta pāātateka rokarā ī'poū'puarāe'earirakao āta ima, jia jiyurika āta wapajā'rīakaka baaeka simarape. Mamarīkao, jaspe, jia waria ya'tarikakaka imarapaka. Rokajīkao zafiro wejepema jī'mia upaka imarapaka. Ī'porokajīkao wāmea ágata pūñua upaka jī'mia imarapaka. Maekarakaorokajīkao esmeralda imarapaka.

²⁰ Supabatirā botarakaorokajīkao āta ónice jū'aka boiapitiyika yariraka imarapaka. Ī'rāpitarakaorokajīkao jia jū'aka cornalina imarapaka. Ī'rōtēñarirakaorokajīkao jū'sipoa crisólito imarapaka. Ī'potēñarirakaorokajīkao jī'mia berilo imarapaka. Maekarakaotēñarirokajīkao jū'sipoa topacio imarapaka. Botarakaotēñarirokajīkao crisoprasa jī'miajoaka imarapaka. Piyio bo'io wejepema upaka jī'mia āta jacinto imarapaka. Piyio imarapaka amatista arebosiakaka.

²¹ Ī'poū'puarāe'earirakato kopereka ñiarape. Sarakakaja Ī'rō perlakaka baaeka simarape. Supabatirāoka wejeñe'metāji imarapaka ma'a apeapitiyika rukubekaja orotakakaka baaeka imarapaka.

²² Ī'sia wejeareka Tuparāte jiyipupaka ōrīriwi'ia ĩatōpoberapaki yī'i. Maipamaki Tuparā ritaja ima bo'ibajirā tērīrikaja imaki, supabatirā Oveja weiwa'yua upaka imakiteoka napō'rāja nimamaka nayapai'ō'ōrāja po'imajare nare jiyipupayeereape. Ī'supaka simamaka nare jiyipupayeerūki wi'ia imabeyurō'ō simarape.

²³ Ī'supakajaoka ritaja ima pemawa'ribajirā jīitakiji Tuparāte imaraparō'ō imarī, ikiji torā yaaboarapaki. Supabatirā Oveja weiwa'yua upaka imakioka Ī'supakajaoka kiyaaboarape. Supa imarī aiyate yaaika, ñamikakite yaaboikaoka yapabeyurō'ō simarape.

²⁴ Ī'sia wejea yaaboaikapi ritatojo wejeareka imarāte jia imarijarirāñu. Niparimarā narikarijayua wapajā'rīa imatiyaikakaka e'era'atirā Tuparāte nijirāñu kire jiyipupaka ōrīwa'ri.

²⁵ Ī'supaka nabaarūkirō'ō imarī, wiekaja kopereka imajiparijarirūkirō'ō simarāñu. Ī'supaka simarāñu ñamia imabesarāñurō'ō imarī.

²⁶ Torā ritaja wapajā'rīa imatiyaikakaka ritatojo wejeareka imarāoka narikaika e'era'atirā Tuparāte nijirāñu kire jiyipupayeewa'ri.

²⁷ Ī'supaka simamaka Tuparāte yapabeyua imarūkimarīrō'ō imarī ba'iaja baarimaja, pakirimajareoka sakākabesarāñu. Oveja weiwa'yua upaka imaki pāpera pūñurā, "Īkarakamarā nime yika imarūkirā", ārīwa'ri nawāmea sarea o'ojī'aekarā takaja kākarūkirō'ō simarāñu.

22

¹ Ī'supaka yire kibearapaka be'erō'ō, jia waria ima riaka ōñio okoraka imajiparūkiria ángelte yire bearape. Tuparā ruparikūmua, supabatirā Oveja weiwa'yua upaka imaki ruparikūmuarā sarupaka imaria simarape.

² Wejeñe'metāji ma'a imarapakarā sañe'metājite juruteparia simarape. Supabatirā Ī'siririjereka Ī'papē'rōto wā'tarāja ōñio yapua rikajiyerapaka. Ī'rīka aiya o'atarimarāja ruirijayua simamaka, Ī'rākuri wejeje'rākareka Ī'poū'puarāe'earirakakuri ruirijayua simarape. Ritatojo wejeareka imarāte jiiokaro'si ōñioka simarape sapūñua.

³ Supabatirā Tuparāte ĩaripe'yoika imabeyurō'ō simamaka, "Ba'iaja simarū", kērīrūkimato simarāñu. Torā Tuparārika, supabatirā Oveja weiwa'yua upaka imaki ruparikūmua imarāka. Ī'supaka simamaka ritaja torā imarāñurā Tuparāte yapāika upaka oyiaja baabaraka kire najiyipupayeerijarirāñu.

⁴ Maekaka maki Tuparāte ĩabeyua simako'omakaja, wejea mamaka kipo'ijiarāñurō'ōrā puri kire ĩarika imarāka. Supabatirā kiwāmea nakū'areka kio'ojī'arāñu.

⁵ Supabatirā maipamaki Tuparāja nare kiyaaboarāñurō'ō imarī, aiyaka, yaaboika yapabeyurō'ō simarāñu. Supabatirāoka ñamia imabeyurō'ō simarāñu. Ī'supakajaoka torā kika jā'mebaraka nimajiparāñu.

Jesucristore etarūkia koyiaja jariwa'yua

⁶ Ī'sia be'erō'ō ikupaka ángelte yire ārāpe ate:

—Ritaja makārārũuroka upakapi Tuparāte mire ĩarũjeika, mire kiā'mitirirũjeikaoka rita ima. I'supaka simamaka ritaja mire yibojaiika upakaja simarāũu. Maiɓamaki Tuparā imaki kiro'si bojaijirimajare jia jaiwārũerā nare jeyobaarijayuka. I'supaka imaki imarĩ, ikijioka imaki ika ritaja mire yibojærā yire pũatarapaki,— yire kērāpe.

⁷ Supabatirā ikupaka yire kērāpe ate:

—Ikupaka Jesũre āũu: “Mija ā'mitipe. Ńojimarĩji mija pō'irā ya'rirāũu ate. I'supaka simamaka, ika majaroka 'Ikupaka simarāũu', āriwa'ri Tuparāte bojaekakaka o'oeka pũũurā yi'yurā jĩimakapi imarāũũurā”, kērĩbojayu,— ángelte yire ārāpe.

⁸ Juan ñime ika ritaja ĩatirā, sā'mitiritirāoka so'oiki. Ángelte yire sabearapaka poto jiyipupaka kire ōriwa'ri kiwājitāji yimo'ipāñarape.

⁹ Ikupaka puri yire kērāpe:

—Mimo'ipāña'si. Miupakaja Tuparāte yapaika upakaja baaiki ñime yiro'sioka. Tuparāro'si bojaijirimaja, supabatirā ika pāpera pũũu o'oeka yi'yurā upakaja imaki ñime. I'supaka simamaka, Tuparāte takaja mijiyipupayeebe,— ángelte yire ārāpe.

¹⁰ Torājirā ate ikupaka yire kērāpe:

—Ika majaroka mio'oika, pō'imajare miōrĩrũjebe, samio'oika upakaja simarũkia koyiaja jariwa'yua simamaka.

¹¹ Koyiaja sajariwa'pakāā, ba'iaja baarimaja puri nima upakaja nabaarijaririyapaye'e nayapaika upakaja nimaɓarũ. I'supakajaoka ba'iaja pupajoairā napupaka nare āũu upakaja napupajoaparu. Supabatirā “Jia baairā nime”, Tuparāte nare āũũurā puri jĩimaka kiyapaika baabaraka nimarũ. I'supakajaoka Tuparāte jiyipupaka ōriwa'ri ba'iaja baarika ja'atarika yapairāja sanaja'atarijarirũ,— ángelte yire ārāpe.

¹² Ikupaka Jesũre ārāpe:

—Mija ĩabe. Ńojimarĩji mija pō'irā ya'rirāũu ate. Mija pō'irā eyatirā pō'imajare baaeka upakaja jia baaekarāte, i'supakajaoka ba'iaja baaekarāte simaupakaja sawapa nare yibaarāũu.

¹³ I'supaka yibaarāũu Alfa, Omega upaka imaki imarĩ. Yi'ipi āriwa'riji ritaja simaũ'mueka. Supabatirā yi'ipi āriwa'rjioka ritaja ima tiyirāka.

¹⁴ Ba'iaja nabaaiika jũjerũjekarā saya upaka ima jarooka ka'imarā jāāirā upaka imarā. Ĩratarāja imarā wejea mamaka Tuparāte pō'ijiarāũũurō'ōrā kākarũkirā. Supabatirāoka torā eyatirā ōñio yapurika ba'arũkirā. I'supaka imarāũũurā imawa'ri, jĩimaka torā nimarijarirāũu.

¹⁵ Mía je'e: Aperāte bitarijayurā, nare sajitoika upakaja aperāka wā'imarĩrijayurā, pō'imajare jāārijayurā, wāpuju imaja jērāka jiyipupayeeirā, supabatirā pakirikapiji imarijayurā, Tuparāte yapabeyua baawa'ri, kipō'irā apekurioka eyabesarāũũurā.

¹⁶ I'supaka simamaka yi'i, Jesũs, i'sia majaroka mijare ángelte bojaerā kire yipũataeka, yire yi'riwa'ri rēririjaparaka jĩimakapi sōriwārũrijayurā mija imamaka. David imaroyikaki riɓarāmi mirāki ñime. Yireka pupajoaweitirā “Wārĩrika ru'ara'aerā baaika rupujite warara'aiki tā'pia jo'baki upaka Tuparāte pũatarāki kimarāũu”, Moisés imaekakite o'oeka,— Jesũre ārāpe.

¹⁷ Espĩritu Santo, supabatirā Oveja weiwa'yua upaka imaki jeyomako * Ĩrātiji oyiaja jairā.

—Mija i'tabe Cristore yi'yurā mija jayaokaro'si,— pō'imajare naũu.

I'supakajaoka aperāte narĩrũ sā'mitiyurā naro'si.

—Ōñio okoa ukurika mijare jitomaka, wāpamarāja sukurĩ mija i'tabe,— naũu.

¹⁸ —Ika pāpera jaiika ā'mitiririjarirāũũurāte, yi'i, Jesũs ikupaka nare sabojarijayuka: Ika pāpera pũũurā o'oeka ima pēmawa'ribaji noũu upakaja pupajoatirā o'orāũũurāte ba'iaja Tuparāte baarāũu ika pāpera pũũurā āũu upakaja.

¹⁹ Supabatirā ika ñaũua wāpuju pakibaraka Ĩrāriba'i e'etairā ōñio yapurika ba'arũkimarĩrā nimarāũu. I'supaka imarāũũurā imarĩ, wejea mamaka Tuparāte pō'ijiarāũũurō'ōrā eyarũkimarĩrā nime. ĩpũũurā ñaũu upakaja simarāũu ba'iaja baarimajaro'si.

²⁰ “Rita ĩpũũurā sāũu”, āũuka imarĩ, “Ńojimarĩji mija pō'irā ya'rirāũu ate”,— Jesũre āũu.

—Meũu upakaja simarũ. Mi'tabe Ńipamaki Jesũs,— mire ñaũu.

²¹ Maiɓamaki Jesũs ritaja jia oyiaja Tuparārirāte kibaarũ. I'supaka oyiaja simarijarirũ.

I'tojirāja sime ruɓu.

* 22:17 La esposa del Cordero representa los creyentes en Jesucristo.